PROCEEDING BOOK

KARADENİZ 14. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

BATUMI-GÜRCİSTAN
13 - 15 EKIM 2023

KARADENİZ
14. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

KARADENIZ
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
OCTOBER 13 - 15, 2023
BATUMI

ISBN : 978-625-6830-37-0

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

BATUMI-GÜRCİSTAN
13 - 15 EKIM 2023

www.akademikongre.org

KARADENIZ
14TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
OCTOBER 13 - 15, 2023
BATUMI

Edited By
PROF. DR. HƏCƏR HÜSEYNOVA

CONGRESS ORGANIZING BOARD
Head of Conference: *Assoc. Prof . Dr. Elif Akpınar Külekçi*
Head of Organizing Board: *Dr Gültekin Gürçay*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Ali Bilgili*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Naile Bilgili*
Organizing Committee Member: *Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə*
Organizing Committee Member: *PROF. DR. BAŞAK HANEDAN*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Hülya Çiçek*
Organizing Committee Member: *Dr. Mehdi Meskini Heydarlou*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Dwi Solisworo*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Dody Hartando*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Raihan Yusoph*
Organizing Committee Member: *Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov*
Organizing Committee Member: *Assist. Prof. Dr. K. R. Padma*
Organizing Committee Member: *Amaneh Manafidizaji*
Organizing Committee Member: *Aynurə Əliyeva*

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Conference–2023 ©

Issued: 25.10.2023
ISBN: 978-625-6830-37-0

CONFERENCE ID

KARADENIZ
14TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE
OCTOBER 13 - 15, 2023 –
BATUMI

ORGANIIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey – Azebaijan- Iran – Egypt – Lebanon – Hungary - Iran, - New Zealand – Indonesia – Croatia – Taiwan – Pakistan - Czech Republic – Thailand – Spain – India - Malaysia - Russia – Africa – Georgia - Pakistan . Bangladesh

PRESENTATION
Oral presentation

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
45% of presented paper in the conference were form Turkey and %55 from other Countreies
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

LANGUAGES
Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Ali BILGILI – Turkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Turkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Turkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Turkiye
Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU – Turkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Turkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Turkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Turkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Turkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Turkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Turkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania

Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Turkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

KARADENIZ
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
OCTOBER 13 - 15, 2023
BATUMI

Join Zoom Meeting
https://us02web.zoom.us/j/88193707664?pwd=MEZBL3M0SlArNWVsMjV0YUJkR3lIQT09

Meeting ID: 881 9370 7664
Passcode: 123456

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- gerekmektedir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.
- Katılımcı, bulunduğu oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Dr. Öğretim Üyesi Filiz YILDIZ**	1	INCREASING THE SCIENTIFIC POTENTIAL OF STUDENTS IN EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE (FOR EXAMPLE NULES)	Lavryk RUSLAN Volodimirovich Galimova VALENTINA Mihalovna
		2	TEACHERS' POINT OF VIEW ON ICT USE IN ELEMENTARY CLASSES	Rina MUKA Pranvera KRAJA
		3	SELF-EFFICACY OF HIGHER EDUCATION STUDENTS DURING ONLINE LEARNING	Pranvera Kraja Rina Muka
		4	WHAT IS THE PLACE OF DIFFERENT LEARNERS IN VOCATIONAL MUSIC EDUCATION?: "IN THE CHALLENGE OF A LATE PROBLEM IN THE 21TH CENTURY"	Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN Dr. Öğretim Üyesi Filiz YILDIZ
		5	DETERMINATION OF TEACHERS' VIEWS ON THE DEVELOPMENT OF NUMBER SENSE SKILLS OF STUDENTS WITH MATHEMATICS LEARNING DIFFICULTIES	Öğretmen Serdal BAKAN Dr. Öğr. Üyesi Tuğba PÜRSÜN
		6	STUDIES CONDUCTED ON THE GENERAL COMPETENCIES OF THE TEACHING PROFESSION	Doç. Dr. Bünyamin HAN Emine AKÇAL
		7	ÖĞRETMEN ADAYLARININ TEKNOLOJİ KULLANIM EĞİLİM VE NİTELİKLERİNİN BELİRLENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Barış AYAZ
		8	ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN ÇALIŞMA TERCİHLERİ VE ÇALIŞILAN ALAN ZORLUK DURUMLARI	Yüksek Lisans Öğrencisi, Rümeysa ÇALAZ Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman DEMİR

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Öğr. Gör. Dr. Erkan DENK**	1	Study for Digital Transformation Management Models: A Comprehensive Analysis	Prof. Sameer Jain
		2	TÜKENMİŞLİK VE İŞ YÜKÜNÜN İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ SAĞLIK BAKANLIĞINA BAĞLI HASTANELERDE ÇALIŞAN DOKTORLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Husam saad DARWESHFADHIL Dr. Öğr. Üyesi, Vasfi KAHYA
		3	Döngüsel İşgücü Hareketliliğinin Mekanı Olarak Doğu Karadeniz Kentleri	Doktora öğrencisi, Kerim Taşkın Prof. Dr. Selver Özözen Kahraman
		4	THE EFFECT OF DEMOGRAPHICAL VARIABLES ON DIGITALISATION AND JOB SATISFACTION: AN EMPIRICAL STUDY ON PROFESSIONAL ACCOUNTANTS	Dr. Öğr. Üyesi, Fatih BIYIKLI Arş. Gör., Ömer Orbay ÇETİN
		5	AUTEUR CRITICISM OF ONCE UPON A TIME IN ANATOLIA: ANALYZING NURI BILGE CEYLAN'S DISTINCTIVE FILMMAKING	Öğr. Gör. Dr. Fatma Serdaroğlu
		6	GÖSTERGEBİLİM YÖNTEMİYLE REKLAM ANALİZİ: SNCF (FRANSIZ ULUSAL DEMİRYOLLARI ŞİRKETİ) REKLAM KAMPANYASI	Doç. Dr., Buket ALTINBÜKEN KARSLI
		7	PERSUASIVE COMMUNICATION: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS	Dr. Öğr. Üyesi, HAVVA NUR TARAKCI
		8	RANKING OF TOURISM POTANTIAL IN TURKEY (RİZE) WITH ANALYTIC HIERARCHY METHOD	Dr. Öğr. Üyesi İrfan YAŞAR
		9	EVALUATION OF THE TOURISTIC POTENTIAL OF MEDICINAL AND AROMATIC PLANTS GROWING NATURALLY IN THE PLATEAUS IN SULTANMURAT REGION	Lecturer, Bilgin GÜNER PHD Student, Emrah KARA Assoc. Dr. Taner DALGIN Prof. Dr., Hüseyin ÇEKEN
		10	KIŞ KORİDORU GASTRONOMİ KORİDORUNA DÖNÜŞEBİLİR Mİ? BİR GASTRONOMİ ROTA DENEMESİ	Öğr. Gör. Dr. Erkan DENK

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	**Dr. Öğretim Üyesi Abdülkadir Özdemir**	1	İYİ YAŞAMA (VIVIR BIEN/BUEN VIVIR) HAKKI ÇERÇEVESİNDE EKVADOR ANAYASASINDA ÇEVRE HAKKI	Ar. Gör. Gülnihal Ahter YAKACAK
			PROBLEMS, CURRENT EVOLUTION, AND SOLUTION SUGGESTIONS IN INDIVIDUAL LABOR DISPUTES RELATING TO ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION METHODS	Assoc. Prof. Dr., Yeliz BOZKURT GÜMRÜKÇÜOĞLU
		2	THE DOMINATION TYRANNY OF THE DELUSION OF OWNERSHIP IN NOBODY'S CITIES	Dr. Öğr. Üyesi Emine KEF
		3	OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ULUS-DEVLETLEŞME SÜRECİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ	Dr, Şaban ÖZTÜRK
		4	DEVLET, İKTİDAR VE OTORİTE KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE SİVİL TOPLUM-SİYASET İLİŞKİSİ	Dr. Şaban ÖZTÜRK
		5	FINDINGS OF THE COURT OF ACCOUNTS IN REGULARITY AUDITS: AN ANALYSIS BASED ON PUBLIC UNIVERSITIES' REVOLVING FUND ENTERPRISES	Dr.Öğr.Üyesi Süleyman DİKMEN
		6	ANAYASAL MONARŞİNİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğretim Üyesi Abdülkadir Özdemir
		7	THE NEGATIVE EFFECT OF 19TH-CENTURY TRAVELERS ON THE WEST'S PERCEPTION OF THE EAST: THE CASE OF THE OTTOMAN STATE	Öğr. Gör. Dr., Bahar KARATAŞ
		8	GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION OF HUMAN CAPITAL BETWEEN DIFFERENT RELIGIOUS GROUPS IN THE 19 TH CENTURY OTTOMAN EMPIRE	Kazım BAYCAR
			DETAILED ANALYSES OF SEDIMENTOLOGICAL IDENTIFICATION IN PALAEOECOLOGY STUDIES	Dr. Öğr. Üyesi Aziz ÖREN

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	**Dr. Öğr. Üyesi, Hamza SADAN**	1	ISTILÂHÎ VE İÇTİMÂÎ BAĞLAMDA ÎSÂR	Yüksek Lisans Öğrencisi, Melike ŞENTÜRK
		2	Abdulhamid al-Shirvani's Work "Hashiyatu's-Şirvani" and the Principles of Procedure Its Contained	Assist. Prof. Dr. Mahsum ASLAN
		3	KUR'AN'DA PEYGAMBERLERİN SOSYAL HİZMETLERLE İLGİLİ PRATİKLERİNE DAİR BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi, Hamza SADAN

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	**Doç. Dr. Talip ÇUKURLU**	1	ADI NE OLSUN? BARTIN İŞ YERİ ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	Lisans Öğrencisi Elif ÖZTÜRK Lisans Öğrencisi Eslem DOĞAN Lisans Öğrencisi Zehra KAVAS Lisans Öğrencisi Melek TOPTAŞ Doç. Dr. Ömer KEMİKSİZ
		2	OKURUN OKUMA ALIŞKANLARININ SORGULANMASI BAĞLAMINDA AHMET MİTHAT EFENDİ VE KARI KOCA MASALI	Dr. Öğretim Üyesi, Atiye Gülfer GÜNDOĞDU
		3	TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYAT ELEŞTİRİSİNDE EDEBİLİK ALGILARI: DİL, EVRENSELLİK VE FORM	Dr. Öğretim Üyesi, Servet GÜNDOĞDU
		4	THE ART OF ‘’TEKRIR’’ ONE OF THE HARMONIES OF CLASSICAL TURKISH POETRY AND A POEM OF THE POET PSEUDONYM OF ‘’HAYRÂN’’	Doç. Dr. Talip ÇUKURLU
		5	“ŞÂM-I ŞERÎF” İN CLASSICAL TURKISH LITERATURE AND VEHBÎ’S “ŞÂM-I ŞERÎF” RHYME POETRY	Doç. Dr. Talip ÇUKURLU
		6	A REVIEW ON CEM AKAS’S STORYBOOK NAMED NOKTANIN KESİŞİMLERİ ANTOLOJİSİ	Doç. Dr. Emine AYAN
		7	Ecocritical Analysis of ‘’To Build a Fire’’ by Jack London	Dr Selin Turan

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	**Kübra ARDUÇ**	1	SECURING BIOMASS ENERGY OPERATING CONTRACT, GOVERNMENT PERMITS AND FINANCIAL CLOSING: FUNDAMENTALS FOR PROCESS IMPROVEMENT	Joselito E. Calip Christopher C. Mantillas, Ph.D.
		2	EVALUATION OF THE SENSITIVITY OF THE REGIONAL CLIMATE MODEL (REGCM) IN SIMULATING SOLAR RADIATION	Msc. Yusuf DURAN Assoc. Prof. Dr. S. Levent KUZU Res. Asst. Elif YAVUZ
		3	Machine Learning in Obesity Research: A Comprehensive Review	Research Assistant, Fatma Hilal Yagin Associate Professor, Ozgur Eken Professor Dr., Cemil Colak
		4	Diabetes and Machine Learning: Revolutionizing Management and Prediction	Research Assistant, Fatma Hilal Yagin Associate Professor, Ozgur Eken Professor Dr., Cemil Colak
		5	MONTMORILLONITE NANOCLAY AND ITS APPLICATION IN MEDICAL INDUSTRY	Ekrem Kalkan Shahriyar Karimdoust
		6	NANOCLAY MINERALS AND MEDICAL NANOTECHNOLOGY	Ekrem Kalkan Shahriyar Karimdoust
		7	STRUCTURAL ANALYSIS AND POLARIZABILITY-HYPERPOLARIZABILITY CALCULATIONS FOR RUTHENIUM-BASED DYE SENSITIZER CONFORMERS	Master Student, Kübra ARDUÇ Prof. Dr., Mustafa KARAKAYA

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 1	**Dr. Shanthi Thomas**	1	COOPERATIVE LEARNING: A CASE STUDY ON TEAMWORK THROUGH COMMUNITY SERVICE PROJECT	Dr. Priyadharshini Ahrumugam
		2	CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF UTILIZATION OF SOCIAL MEDIA BY BUSINESS EDUCATION STUDENTS IN NIGERIA UNIVERSITIES	Titus Amodu Umoru
		3	MOBILE COLLABORATION LEARNING TECHNIQUE ON STUDENTS IN DEVELOPING NATIONS	Amah Nnachi Lofty, Oyefeso Olufemi, Ibiam Udu Ama
		4	COMPLEXITY LEADERSHIP AND KNOWLEDGE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION	Assoc. Prof. Prabhakar Venugopal Gantasala
		5	EDUCATIONAL PLAN AND PROGRAM OF THE SUBJECT MAINTENANCE OF ELECTRIC POWER EQUIPMENT	Rade Ciric, Sasa Mandic
		6	TEACHERS' PERCEPTIONS OF THEIR PRINCIPALS' INTERPERSONAL EMOTIONALLY INTELLIGENT BEHAVIOURS AFFECTING THEIR JOB SATISFACTION	Prof. Prakash Singh
		7	DESIGNING SOCIAL MEDIA INTO HIGHER EDUCATION COURSES	Thapanee Seechaliao
		8	TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT–CURRENT PRACTICES IN A SECONDARY SCHOOL IN BRUNEI DARUSSALAM	Dr.Shanthi Thomas
		9	CREATING ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES: THE SWEDISH APPROACH OF TRANSFORMATION	Fawaz Saad, Hamid Alalwany

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 2	**Hiba Naccache**	1	RELATIONSHIP BETWEEN GENDER AND PERFORMANCE WITH RESPECT TO A BASIC MATH SKILLS QUIZ IN STATISTICS COURSES IN LEBANON	Hiba Naccache
		2	VOICES AND PICTURES FROM AN ONLINE COURSE AND A FACE TO FACE COURSE	Eti Gilad, Shosh Millet
		3	LEARNERS' PERCEPTIONS OF TERTIARY LEVEL TEACHERS' CODE SWITCHING: A VIETNAMESE PERSPECTIVE	Hoa Pham
		4	IMPLEMENTING LEARNER-CENTERED TEACHING APPROACH IN HIGHER EDUCATION	Iman Ali Ahmed Al-Rashed
		5	INTEGRATING HOTS ACTIVITIES WITH GEOGEBRA IN PRE-SERVICE TEACHERS' PREPARATION	Wajeeh Daher, Nimer Baya'a
		6	A FLIPPED CLASSROOM APPROACH FOR NON-SCIENCE MAJORS	Nidhi Gadura
		7	THE TECHNO-PEDAGOGICAL PIVOT: DESIGNING AND IMPLEMENTING A DIGITAL WRITING TOOL	Justin D. Olmanson, Katrina S. Kennett, Bill Cope
		8	ANALYSIS OF SUITABILITY OF ONLINE ASSESSMENT BY MAINTAINING CRITICAL THINKING	Mohamed Chabi, Mohammad Shahid Jamil, Mahmoud I Syam
		9	FACTORS OF ENGLISH LANGUAGE LEARNING AND ACQUISITION AT BISHA COLLEGE OF TECHNOLOGY	Khalid Albishi
		10	MOTIVATING THE INDEPENDENT LEARNER AT THE ARAB OPEN UNIVERSITY, KUWAIT	Hassan A. Sharafuddin, Chekra A. Allani

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 3	**Haiyan Wang**	1	OPEN EDUCATIONAL RESOURCE IN ONLINE MATHEMATICS LEARNING	Haohao Wang
		2	MEANINGFUL GENERAL EDUCATION REFORM: INTEGRATING CORE CURRICULA AND INSTITUTIONAL VALUES	Michael W. Markowitz
		3	APPLICATIONS OF BIG DATA IN EDUCATION	Faisal Kalota
		4	USING FACEBOOK AS AN ALTERNATIVE LEARNING TOOL IN MALAYSIAN HIGHER LEARNING INSTITUTIONS: A STRUCTURAL EQUATION MODELING APPROACH	Ahasanul Haque, Abdullah Sarwar, Khaliq Ahmad
		5	FOCUSING ON THE UTILIZATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY FOR IMPROVING CHILDREN'S POTENTIALS IN SCIENCE: CHALLENGES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN NIGERIA	Osagiede Mercy Afe
		6	TRANSNATIONAL HIGHER EDUCATION: DEVELOPING A TRANSNATIONAL STUDENT SUCCESS 'SIGNATURE' FOR PRE-CLINICAL MEDICAL STUDENTS – AN ACTION RESEARCH PROJECT	W. Maddison
		7	COLLABORATIVE TEAM WORK IN HIGHER EDUCATION: A CASE STUDY	Swapna Bhargavi Gantasala
		8	THE ANALYSIS OF TEACHER TALK IN "LEARNER-CENTERED" TEACHING MODE	Haiyan Wang
		9	ON THE CONSTRUCTIVIST TEACHING OF EXTENSIVE READING FOR ENGLISH MAJORS	Haiyan Wang
		10	VIRTUAL SCIENCE HUB: AN OPEN SOURCE PLATFORM TO ENRICH SCIENCE TEACHING	Enrique Barra, Aldo Gordillo, Juan Quemada

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 4	**Duangkamol Thitivesa**	1	ACCESS TO HIGHER EDUCATION IN NIGERIA: THE UNIVERSITY OF CALABAR PRE-DEGREE PROGRAM EXPERIENCE	Eni I. Eni, James Okon, Ashang J. Ashang
		2	THE COOPERATIVE LEARNING MANAGEMENT IN THE COURSE OF PRINCIPLES OF MATHEMATICS FOR GRADUATE LEVEL	Komon Paisal
		3	RELATIONSHIP OF ARM ACUPRESSURE POINTS AND THAI TRADITIONAL MASSAGE	Boonyarat Chaleephay
		4	RUBRIC IN VOCATIONAL EDUCATION	Azmanirah Ab Rahman, Jamil Ahmad, Ruhizan Muhammad Yasin
		5	DRUG USE KNOWLEDGE AND ANTIMICROBIAL DRUG USE BEHAVIOR	Pimporn Thongmuang
		6	THE USE OF PROJECT TO ENHANCE LEARNING DOMAINS STATED BY NATIONAL QUALIFICATIONS FRAMEWORK: TQF	Duangkamol Thitivesa
		7	A DEVELOPMENT OF ONLINE LESSONS TO STRENGTHEN THE LEARNING PROCESS OF MASTER'S DEGREE STUDENTS MAJORING IN CURRICULUM AND INSTRUCTION AT SUAN SUNANDHA RAJABHAT UNIVERSITY	Chaiwat Waree
		8	COLLABORATIVE ONLINE LEARNING FOR LECTURERS	Lee Bih Ni, Emily Doreen Lee, Wee Hui Yean
		9	A DEVELOPMENT OF PERSONALIZED EDUTAINMENT CONTENTS THROUGH STORYTELLING	Min Kyeong Cha, Ju Yeon Mun, Seong Baeg Kim

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 5	**Shireen Panchoo**	1	VOICE IN PRE-SERVICE TEACHER DEVELOPMENT	Pintipa Seubsang, Suttipong Boonphadung
		2	DEVELOPING STUDENT TEACHERS TO BE PROFESSIONAL TEACHERS	Suttipong Boonphadung
		3	A TRAINING COURSE DEVELOPMENT TO PROMOTE LEARNING ACTIVITIES OF 2ND YEAR, FACULTY OF EDUCATION STUDENTS USING MULTIPLE INTELLIGENCES THEORY	Chaiwat Waree, Kalanyoo Petcharaporn
		4	LEARNING STYLES OF UNIVERSITY STUDENTS IN BANGKOK: THE CHARACTERISTICS AND THE RELEVANT INSTRUCTIONAL CONTEXT	Chaiwat Tantarangsee
		5	THE LINK BETWEEN DISTRIBUTED LEADERSHIP AND EDUCATIONAL OUTCOMES: AN OVERVIEW OF RESEARCH	Maria Eliophotou Menon
		6	THE EFFICACY OF NEUROLOGICAL IMPRESS METHOD AND REPEATED READING ON READING FLUENCY OF CHILDREN WITH LEARNING DISABILITIES IN OYO STATE, NIGERIA	A. O. Oladele
		7	E- CAMPUS AS AN ENVIRONMENTAL AND PEDAGOGICAL TOOL FOR ONLINE SUPPORT	Shireen Panchoo
		8	CONFIRMING THE IDENTITY OF THE INDIVIDUAL USING REMOTE ASSESSMENT IN E-LEARNING	Olaf Hallan Graven, Lachlan MacKinnon
		9	THE ROLE OF INTRINSIC MOTIVATION IN EXPLAINING STUDENTS- WILLINGNESS TO USE SOFTWARE APPLICATIONS	Anne Sorebo, Oystein Sorebo
		10	ARABIC AND ISLAMIC EDUCATION IN NIGERIA: THE CASE OF AL-MAJIRI SCHOOLS	Abdul Ganiy A. S. Oladosu
		11	KNOWLEDGE SHARING BEHAVIOUR AMONG ACADEMIC STAFF AT A PUBLIC HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN MALAYSIA	Noor Asilah Nordin, Normala Daud, Wan Ummi Kalsom Meor Osman

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 6	**Hélder Spínola**	1	THE TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF THE MANAGEMENT IN THE EDUCATION SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	Altynai Zhaitapova, Aizhan Satyvaldiyeva
		2	REAL TIME CONTROL LEARNING GAME - SPEED RACE BY LEARNING AT THE WHEEL - DEVELOPMENT OF DATA ACQUISITION SYSTEM	Konstantinos Kalovrektis, Chryssanthi Palazi
		3	ANALYSIS AND CATEGORIZATION OF E-LEARNING ACTIVITIES BASED ON MEANINGFUL LEARNING CHARACTERISTICS	Arda Yunianta, Norazah Yusof, Mohd Shahizan Othman, Dewi Octaviani
		4	EXPLANATORY OF RELATIONSHIP BETWEEN LEARNING MOTIVATION AND LEARNING PERFORMANCE	Chih Chin Yang
		5	TECHNOLOGY INTEGRATED EDUCATION – SHAPING THE PERSONALITY AND SOCIAL DEVELOPMENT OF THE YOUNG	R. Ramli, S. Sameon
		6	THE EFFECT OF CONTRIVED SUCCESS IN CALCULATION TASKS ON THE SELF-EFFICACY OF JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS	Akitoshi Uchida, Kazuo Mori
		7	IMPROVING TEACHER PROFESIONALISM THROUGH CERTIFICATION PROGRAM: AN INDONESIA CASE STUDY	Triyanto
		8	STRUCTURE OF DOCTORAL STUDENTS- RESEARCH COMPETENCES IN SUSTAINABILITY CONTEXT	I. Bolgzda, E. Olehnovica
		9	SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONTRIBUTIONS AMONG UNIVERSITY OF MADEIRA (PORTUGAL) STUDENTS	Hélder Spínola

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 7	**Nicoletta Adamo-Villani**	1	OMMUNITIES OF INTEREST: THREE UNIQUE CASE STUDIES IN WIDER UNIVERSITY AND SCHOOL PARTNERSHIPS IN AUSTRALIA	M. Zeegers, D. Barron
		2	ENHANCING LEARNING EXPERIENCES IN OUTCOMEBASED HIGHER EDUCATION: A STEP TOWARDS STUDENT CENTERED LEARNING	K. Kumpas
		3	KEY FACTORS OF CURRICULUM INNOVATION IN LANGUAGE TEACHER EDUCATION	Liliana Mâță
		4	IMPROVING THE QUALITY OF E-LEARNING COURSES IN HIGHER EDUCATION THROUGH STUDENT SATISFACTION	Susana Lemos, Neuza Pedro
		5	THE DEVELOPMENT OF A TEACHERS- SELF-EFFICACY INSTRUMENT FOR HIGH SCHOOL PHYSICAL EDUCATION TEACHER	Yi-Hsiang Pan
		6	CREATIVITY: A MOTIVATIONAL TOOL FOR INTEREST AND CONCEPTUAL UNDERSTANDING IN SCIENCE EDUCATION	Thienhuong Hoang
		7	A VIRTUAL LEARNING ENVIRONMENT FOR DEAF CHILDREN: DESIGN AND EVALUATION	Nicoletta Adamo-Villani
		8	DIGITAL NARRATIVE AS A CHANGE AGENT TO TEACH READING TO MEDIA-CENTRIC STUDENTS	Robert F. Kenny
		9	THE EFFECTS OF THE IMPACT OF INSTRUCTIONAL IMMEDIACY ON COGNITION AND LEARNING IN ONLINE CLASSES	Glenda A. Gunter

KARADENİZ
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
October 13 - 15, 2023 - Batumi
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

14 Ekim/ October 14, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 8	**Assis. Prof. Dr. Muniyasamy Kalanchiam**	1	ANALYSIS OF DIFFERENT DESIGNED LANDING GEARS FOR A LIGHT AIRCRAFT	Assis. Prof. Dr. Essam A. Al-Bahkali
		2	CONCEPTUAL DESIGN OF AN AIRFOIL WITH TEMPERATURE-RESPONSIVE POLYMER	Mohammed Niyasdeen Nejaamtheen
		3	CONCENTRATED SOLAR POWER UTILIZATION IN SPACE VEHICLES PROPULSION AND POWER GENERATION	Maged A. Mossallam
		4	OPTIMIZATION OF MULTIFUNCTIONAL BATTERY STRUCTURES FOR MARS	Assis. Prof. Dr. James A Foster Guglielmo S Aglietti
		5	MODELING AND CONTROL OF A QUADROTOR UAV WITH AERODYNAMIC CONCEPTS	Dr. Wei Dong, Assis. Prof. Dr. Guo-Ying Gu Xiangyang Zhu Han Ding
		6	TOPOLOGY OPTIMIZATION OF AIRCRAFT FUSELAGE STRUCTURE	Assis. Prof. Dr. Muniyasamy Kalanchiam, Baskar Mannai
		7	TERRAIN EVALUATION METHOD FOR HEXAPOD ROBOT	Tomas Luneckas Dainius Udris
		8	SMALL SATELLITE MODELLING AND ATTITUDE CONTROL USING FUZZY LOGIC	Amirhossein Asadabadi, Amir Anvar
		9	ADVANTAGES OF COMPOSITE MATERIALS IN AIRCRAFT STRUCTURES	Prof. Dr. Muniyasamy Kalanchiam, Moorthy Chinnasamy

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Dr, Meriç YILMAZ SALMAN**	1	STEM EĞİTİMİNİN ORTAYA ÇIKIŞ GEREKÇESİ VE KRONOLOJİK DÖNÜŞÜMÜ	Dr. Öğr. Üyesi Barış AYAZ
		2	UZAY ARAÇLARINDA KULLANILAN YÜKSEK MUKAVEMETLİ KOMPOZİT MALZEMELERİN DİNAMİK SÜRTÜNME VE AŞINMA DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ	Ege Kızılay Prof. Dr. Çınar Emine Yeni
		3	THE IMPORTANCE OF AIR POLLUTION IN CITY AND REGIONAL PLANNING	Dr, Meriç YILMAZ SALMAN
		4	THE EXAMINATION OF VERY CLOSELY SPACED SINUSOIDS IN FREQUENCY- DOMAIN SIGNALS	Dr. Kenan GENÇOL
		5	EFFECT OF SINTERING TEMPERATURE ON SOME MECHANICAL PROPERTIES OF HYDROXYAPATITE MATRIX AG-REINFORCED BIOMATERIALS	Dr.Öğr.Üyesi, Serdar ÖZKAYA Prof.Dr.Aykut ÇANAKÇI Arş.Gör.Müslim ÇELEBİ Arş.Gör.A.Hasan KARABACAK
		6	EFFECT OF SECONDARY PHASES ON THE MEHCANICAL AND ANTIBACTERIAL PROPERTIES OF HYDROXYAPATITE MATRIX CNT REINFORCED BIOCOMPOSITES	Dr.Öğr.Üyesi, Serdar ÖZKAYA Prof.Dr.Aykut ÇANAKÇI Arş.Gör.Müslim ÇELEBİ Arş.Gör.A.Hasan KARABACAK
		7	ELEKTROMANYETİK FIRLATICI TASARIMI VE UYGULAMASI	AHMET OKTAY Dr. Öğr. Üyesi, TOLGA ÖZER

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Mustafa Mert SÖZEN**	1	SUSTAINABLE NUTRITION, NUTRITION KNOWLEDGE AND MEDITERRANEAN DIET ADHERENCE LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS	Dyt.Esra IŞIKER Bircan ULAŞ KADIOĞLU
		2	ASSESSING FOOD AND NUTRITION LITERACY IN LATE ADOLESCENTS	Dyt.Esra IŞIKER Dyt.Naime ÇELİK Dyt.Nefise BAHAR Doç.Dr.Bircan ULAŞ KADIOĞLU
		3	BARİATRİK CERRAHİ SONRASI YAŞAM KALİTESİNİN SÜRDÜRÜLMESİNDE HEMŞİRENİN EĞİTİCİ ROLÜ	Dr. Öğr. Üyesi Ezgi YILDIZ Prof. Dr. Şerife KARAGÖZOĞLU
		4	BARİATRİK CERRAHİ SONRASI KİLO ALIMININ ÖNLENMESİNDE HEMŞİRENİN ROL VE SORUMLULUKLARI	Dr. Öğr. Üyesi Ezgi YILDIZ Prof. Dr. Şerife KARAGÖZOĞLU
		5	YAŞLILIKTA AKILCI İLAÇ KULLANIMINA HALK SAĞLIĞI YAKLAŞIMI	Öğr. Gör. Ayşe ÇALMAZ Doç. Dr. Birsen ALTAY
		6	SAĞLIĞI GELİŞTİRME MODELİNE DAYALI OLARAK GELİŞTİRİLEN AKTİF YAŞAM PROGRAMININ YAŞLI KADINLARIN SAĞLIKLI YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARI VE YAŞAM DOYUMLARINA ETKİSİ	Öğr. Gör. Ayşe ÇALMAZ Doç. Dr. Birsen ALTAY
		7	THE SCREENING OF A NRG3 SNP IN TURKISH SCHIZOPHRENIA FAMILIES	Assoc. Prof. Dr. Mustafa Mert SÖZEN Prof. Dr. Şükrü KARTALCI
		8	MEASUREMENT OF ENVIRONMENTAL GAMMA RADIATION IN SOME CHILDREN'S PLAYGROUNDS IN THE PROVINCE OF BİTLİS (TURKEY)	Assist. Prof. Dr. Halime KAYAKÖKÜ

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	**Dr. Öğr. Üyesi, Vasviye EROĞLU**	1	EXPLORING THE PLACE OF YOGA IN PALLIATIVE CARE	Dr. Öğr. Üyesi, Vasviye EROĞLU Dr. Öğr. Üyesi, Demet ÇAKIR Öğr. Gör. Arslan SAY
		2	Perinatal Palliative Care	Dr. Öğr. Üyesi, Vasviye EROĞLU Öğr. Gör. Arslan SAY Dr. Öğr. Üyesi, Demet ÇAKIR
		3	OXYTOCIN MASSAGE IN POSTPARTUM	Dr.Öğr.Üyesi, Demet ÇAKIR Öğr.Gör, Arslan SAY Dr.Öğr.Üyesi, Hilal ÖZBEK
		4	CONTINUING MIDWIVES CARE MODEL	Dr. Öğr.Üyesi, Demet ÇAKIR Dr. Öğr.Üyesi, Hilal ÖZBEK Öğr.Gör, Arslan SAY
		5	NEWBORN HYPERBILIRUBINEMIA AND BREASTFEEDING	Dr. Öğretim Üyesi Hilal ÖZBEK Dr. Öğretim Üyesi Vasviye EROĞLU Dr. Öğretim Üyesi Demet ÇAKIR
		6	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MIDWIVES AND ITS AREAS OF USE	Dr. Öğretim Üyesi Hilal ÖZBEK Dr. Öğretim Üyesi Demet ÇAKIR Dr. Öğretim Üyesi Vasviye EROĞLU
		7	NEW GENERATION COVID-19 VACCINES AND VACCINE DEVELOPMENT SINCE THE COVID-19 PANDEMIC	Öğr. Gör, Arslan SAY Dr. Öğr.Üyesi, Hilal ÖZBEK Dr. Öğr.Üyesi, Vasviye EROĞLU
		8	INVESTIGATION OF SIDE EFFECTS OF VACCINES USED IN THE COVID-19 PANDEMIC AND VACCINE HESITANCY	Öğr. Gör, Arslan SAY Dr. Öğr.Üyesi, Vasviye EROĞLU Dr. Öğr.Üyesi, Hilal ÖZBEK

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	**Doç. Dr. Mürşide DARTAY**	1	CHARACTERIZATION OF TAXA BELONGING TO Nomisma DC, Thlaspi L AND Pterotropis DC SECTIONS OF Thlaspi L sensu lato (Brassicaceae) GENUS WITH matK MOLECULAR MARKER	Doç. Dr. Mehmet Cengiz KARAİSMAİLOĞLU Doç. Dr. Behçet İNAL Prof. Dr. Osman EROL
		2	NANO SULFUR PRODUCTION BY THE GREEN SYNTHESIS METHOD	Doç. Dr. Ramazan ORHAN Doç. Dr. Ercan AYDOĞMUŞ Yük. Lis. Öğr. Tuğrulhan DEMİR Prof. Dr. M.Deniz TURAN Prof. Dr. İnanç ÖZGEN
		3	RUMİNANTLARDA BESLEMEYE DAYALI BAZI METABOLİK PROBLEMLER	Doç.Dr.Levend COŞKUNTUNA
		4	RYEGRASS OTUNUN RUMİNANTLARDA KULLANIMI	Doç.Dr.Levend COŞKUNTUNA
		5	OPTIMIZING SHOOT FLY COUNTS İN RESPONSE TO DIFFERENT CLIMATIC FACTORS USING VARIABLE OPTIMIZING TOOLS	Abdulkadir POLAT Doç. Dr. Muhammad Azhar NADEEM Prof. Dr. Muhammad ASIM
		6	INVESTIGATING THE IMPACT OF DIFFERENT CLIMATIC PARAMETERS ON WHITE FLY COUNTS UNDER GREENHOUSE CONDITIONS	Abdulkadir POLAT Doç. Dr. Muhammad Azhar NADEEM Prof. Dr. Muhammad ASIM
		7	FUNGAL DISEASES CAUSING YIELD LOSSES IN ROSE GROWING	Dr. Öğr. Üyesi, Arzu COŞKUNTUNA
		8	THE USE OF TELEMETRY TECHNIQUE IN FISHERIES	Doç. Dr. Mürşide DARTAY
		9	FISHERIES WITH ACOUSTIC DEVICES	Doç. Dr. Mürşide DARTAY

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	**Asist. Prof. Dr. Makbulenur ONUR**	1	A Preliminary Study of Miniaturized Antennas for Wearable and IoT Devices	Dr., Duygu Nazan GENÇOĞLAN
		2	AKILLI SAYAÇLAR VE OTOMATİK SAYAÇ OKUMA SİSTEMLERİ	İsmail Hakkı KÖSE Onur ALICI Dr. Öğr. Üyesi Zeynep HASIRCI TUĞCU
		3	BALİNA OPTİMİZASYON ALGORİTMASI TEMELLİ ÖZELLİK SEÇİMİ İLE FUNDUS GÖRÜNTÜLERİNDEN GLOKOM HASTALIĞI TESPİTİ	Özcan YILDIRIM Dr. Öğr. Üyesi Feyza ALTUBEY ÖZBAY
		4	MULTI-RECREATIVE LAKE DESIGN; ‘’JUMEIRAH LAKE TOWER I’’	Asist. Prof. Dr. Makbulenur ONUR Res. Asist. Demet Ülkü GÜLPINAR SEKBAN
		5	CHILD-ORIENTED DESIGN IN COASTAL AREAS	Asist. Prof. Dr. Makbulenur ONUR Res. Asist. Demet Ülkü GÜLPINAR SEKBAN
		6	RİJİTLİK MERKEZİ HESAP YAKLAŞIMLARININ FAKLILIKLARI	Dr. Öğr. Üyesi Fuat KORKUT Enes AKSOY Doç. Dr. Barış ERDİL
		7	INFLUENCE OF CONTAINER TYPE AND GROWTH MEDIUM ON MORPHOLOGICAL ATTRIBUTES OF ULMUS GLABRA SEEDLINGS	Ömer ER Fahrettin TİLKİ

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	**Assoc. Dr., Gökçen AYDIN AKBUĞA**	1	FEATURES OF MINDFULNESS IN JUNIOR AND ADULT BASKETBALL PLAYERS	Ignas Razutis Romualdas Malinauskas
		2	KALP ve DAMAR CERRAHİSİ UYGULANAN HASTALARIN SAĞLIK PERSONELİNE GÜVEN DÜZEYİ VE İYİLEŞME DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Cem ATİK
		3	ORTOPEDİ HASTALARINDA SOSYAL DESTEK VE MANEVİYATIN AMELİYAT ÖNCESİ CERRAHİ KORKUDAKİ ROLÜ	Dr. Öğretim Üyesi, Sema KOÇAŞLI Dr. Öğretim Üyesi, Dilek AKTAŞ Hemşire, Tuğçe AKSEL Doç. Dr., Mutlu AKDOĞAN
		4	EVIDENCE-BASED PRACTICES IN THE FOURTH STAGE OF NORMAL BIRTH AND THE POSTPARTUM PERIOD	Assoc. Dr., Gökçen AYDIN AKBUĞA Lecturer See. Serpil TOKER Lecturer See. Dr. Gizem ÇITAK
		5	EVIDENCE-BASED RECOMMENDATIONS FOR GYNECOLOGICAL ONCOLOGIC AND VAGEN / VULVA SURGERY	Assoc. Dr., Gökçen AYDIN AKBUĞA Lecturer See. Dr. Gizem ÇITAK Lecturer See. Serpil TOKER

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456 **14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)**				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 1	**Prof. F. Ghaiti**	1	ACCOUNTING RESEARCH FROM THE GLOBALIZATION PERSPECTIVE	Paul Diaconu, Assoc. Prof.Nicoleta Coman
		2	DEVELOPMENT, DISPLACEMENT AND REHABILITATION: AN ACTION ANTHROPOLOGICAL STUDY ON KOVVADA RESERVOIR IN WEST GODAVARI AGENCY OF ANDHRA PRADESH, INDIA	Ram Babu Mallavarapu
		3	TRUSTWORTHY IN VIRTUAL ORGANIZATION	Abdolhamid Fetanat, Mehdi Naghian Feshaareki
		4	THE EPISTEMOLOGICAL CRISIS IN THE THEORY OF VITTORIO GUIDANO	Mauricio Otaíza Morales
		5	MARITAL DURATION AND SEXUAL FREQUENCY AMONG THE MUSLIM AND SANTAL COUPLES IN RURAL BANGLADESH: A CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE	Md. Emaj Uddin
		6	MOBILITY ANALYSIS OF THE POPULATION OF RABAT-SALÉ-ZEMMOUR-ZAER	Prof. F. Ghaiti
		7	STUDY ON DIVERSIFIED DEVELOPMENTS IMPROVING ENVIRONMENTAL VALUES-IN CASE OF UNIVERSITY CAMPUS -	Kuriko Iwai, Michihiro Kita
		8	SPATIAL THINKING ISSUES: TOWARDS RURAL SOCIOLOGICAL RESEARCH AGENDA IN THE THIRD MILLENNIUM	Eng. Abdel-Samad M. Ali
		9	IN SEARCH OF EXCELLENCE – GOOGLE VS BAIDU	Dr. Linda, Sau-ling LAI
		10	APPRECIATING, INTERPRETING AND UNDERSTANDING POSTERS VIA LEVELS OF VISUAL LITERACY	Mona Masood, Zakiah Zain

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 2	**Sumita Chowhan**	1	THE PROJECT EVALUATION TO DEVELOP THE COMPETENCIES, CAPABILITIES, AND SKILLS IN REPAIRING COMPUTERS OF PEOPLE IN JOMPLUAK LOCAL MUNICIPALITY, BANG KHONTHI DISTRICT, SAMUT SONGKRAM PROVINCE	Wilailuk Meepracha
		2	INVESTIGATING INTERFERENCE ERRORS MADE BY AZZAWIA UNIVERSITY 1ST YEAR STUDENTS OF ENGLISH IN LEARNING ENGLISH PREPOSITIONS	Aimen Mohamed Almaloul
		3	ENTREPRENEUR UNIVERSAL EDUCATION SYSTEM: FUTURE EVOLUTION	Khaled Elbehiery, Hussam Elbehiery
		4	GUIDELINES FOR DEVELOPING, SUPERVISING, ASSESSING AND EVALUATING CAPSTONE DESIGN PROJECT OF BSC IN ELECTRICAL AND ELECTRONIC ENGINEERING PROGRAM	Muhibul Haque Bhuyan
		5	ON THE ALLOPATRY OF NATIONAL COLLEGE ENTRANCE EXAM IN CHINA: THE ROOT, POLICY AND STRATEGY	Shi Zhang
		6	COMPUTER AIDED LANGUAGE LEARNING SYSTEM FOR ARABIC FOR SECOND LANGUAGE LEARNERS	Osama Abufanas
		7	ACADEMIC PERFORMANCE OF ENGINEERING STUDENTS: THE ROLE OF ABILITIES & LEARNING STYLE	Sumita Chowhan
		8	PAY DIFFERENTIALS AND EMPLOYEE RETENTION IN THE STATE COLLEGES OF EDUCATION IN THE SOUTH-SOUTH ZONE, NIGERIA	Emmanuel U. Ingwu
		9	PRE-SERVICE TEACHERS' ASSESSMENT OF INFORMATION TECHNOLOGY APPLICATION TO INSTRUCTION	Adesanya Anuoluwapo Olusola
		10	E-LEARNING MANAGEMENT SYSTEMS GENERAL FRAMEWORK	Hamed Fawareh

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 3	**Chaiwat Waree**	1	DETERMINATION OF SKILLS GAP BETWEEN SCHOOL-BASED LEARNING AND LABORATORY-BASED LEARNING IN OMAR AL-MUKHTAR UNIVERSITY	Aisha Othman, Crinela Pislaru, Ahmed Impes
		2	THE HDH MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE STRUCTURAL THINKING AND ITS APPLICATIONS TO OTHER SYSTEMS	Mosseri Avraham
		3	TEACHING APPROACH AND SELF-CONFIDENCE EFFECT MODEL CONSISTENCY BETWEEN TAIWAN AND SINGAPORE MULTI-GROUP HLM	PeiWen Liao, Tsung Hau Jen
		4	EFFECTIVENESS OF ICT TRAINING WORKSHOP FOR TUTORS OF ALLAMA IQBAL OPEN UNIVERSITY, PAKISTAN	Muhammad Javid Qadir, Abdul Hameed
		5	A DEVELOPMENT OF THE MULTIPLE INTELLIGENCES MEASUREMENT OF ELEMENTARY STUDENTS	Chaiwat Waree
		6	A FORMATIVE ASSESSMENT TOOL FOR EFFECTIVE FEEDBACK	Rami Rashkovits, Ilana Lavy
		7	ACTIVE LEARNING STRATEGIES AND ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG SOME PSYCHOLOGY UNDERGRADUATES IN BARBADOS	Grace Adebisi Fayombo
		8	A LEARNER-CENTRED OR ARTEFACT-CENTRED CLASSROOM? IMPACT OF TECHNOLOGY, ARTEFACTS, AND ENVIRONMENT ON TASK PROCESSES IN AN ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM	Nobue T. Ellis
		9	CURRICULUM OF ETHICAL EDUCATION IN SLOVAKIA	Petra Fridrichová, Eva Balážová
		10	INCREASE SUCCESS BY DECREASING ADMISSION FOR MATHS– FAIRYTALE OR REALITY?	L.A du Plessis

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 4	**Chantana Insra**	1	COMPUTER GRAPHICS AND UNDERSTANDING SEMIOTICS IN DESIGN	Manoj Majhi, Debkumar Chakrabaty
		2	STUDENT SATISFACTION DATA FOR WORK BASED LEARNERS	Rosie Borup, Hanifa Shah
		3	AN EVALUATION OF THE USABILITY OF IT FACULTY EDUCATIONAL PORTAL AT UNIVERSITY OF BENGHAZI	Nasser M. Amaitik, Mohammed J. El-Sahli
		4	CREATING A SPACE FOR TEACHING PROBLEM SOLVING SKILLS TO ENGINEERING STUDENTS THROUGH ENGLISH LANGUAGE TEACHING	Mimi N. A. Mohamed
		5	HIMMAPAN CREATURES: THE TACTILE TEXTURE DESIGNED FOR THE BLIND	Chantana Insra
		6	TEACHING ENGLISH UNDER THE LMD REFORM: THE ALGERIAN EXPERIENCE	Naouel Abdellatif Mami
		7	METHODS OF FORMING INFORMATIONAL CULTURE STUDENTS	Altynbek Moshkalov
		8	ONLINE COLLABORATION LEARNING: A WAY TO ENHANCE STUDENTS' ACHIEVEMENT AT KINGDOM OF BAHRAIN	Jaflah H. Al-Ammary
		9	MOTIVATION FACTORS IN DISTANCE EDUCATION	Sheila R. Bonito
		10	PHARMACOLOGY APPLIED LEARNING PROGRAM IN PRECLINICAL YEARS – STUDENT PERSPECTIVES	Amudha Kadirvelu, Sunil Gurtu, Sivalal Sadasivan

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 5	**Gaysu R. Arvind**	1	TOWARD A MODEL FOR KNOWLEDGE DEVELOPMENT IN VIRTUAL ENVIRONMENTS: STRATEGIES FOR STUDENT OWNERSHIP	N.B. Adams
		2	THE PROSPECTS AND CHALLENGES OF OPEN LEARNING AND DISTANCE EDUCATION IN MALAWI	Andrew Chimpololo
		3	BETWEEN POLICY OPTIONS AND TECHNOLOGY APPLICATIONS: MEASURING THE SUSTAINABLE IMPACTS ON DISTANCE LEARNING	Subramaniam Chandran
		4	ACADEMIC STAFF PERCEPTIONS OF THE VALUE OF THE ELEMENTS OF AN ONLINE LEARNING ENVIRONMENT	Stuart Palmer, Dale Holt
		5	USING THE STUDENTS-AS-CUSTOMERS CONCEPT IN TECHNOLOGY DISCIPLINES: STUDENTS- PERSPECTIVES	Boonlert Watjatrakul
		6	USING WEBLOG TO PROMOTE CRITICAL THINKING – AN EXPLORATORY STUDY	Huay Lit Woo, Qiyun Wang
		7	THE EXPERIENCES OF SOUTH-AFRICAN HIGH-SCHOOL GIRLS IN A FAB LAB ENVIRONMENT	Nomusa Dlodlo, Ronald Noel Beyers
		8	EXPLORING SELF-DIRECTED LEARNING AMONG CHILDREN	Mariani Md Nor, Y. Saeednia
		9	THE STATE, LOCAL COMMUNITY AND PARTICIPATORY GOVERNANCE PRACTICES: PROSPECTS OF CHANGE	Gaysu R. Arvind

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 6	**Chutarat Boontho**	1	INTELLIGENT MOBILE SEARCH ORIENTED TO GLOBAL E-COMMERCE	Abdelkader Dekdouk
		2	IS MANAGEMENT SCIENCE DOING ENOUGH TO IMPROVE HEALTHCARE?	Lalit Garg, Sally McClean, Maria Barton
		3	MCRM-S NEW OPPORTUNITIES OF CUSTOMER SATISFACTION	Cheng Fang Hsu, Shinn-Jong Lin
		4	AN ECONOMIC ANALYSIS OF PHU KRADUENG NATIONAL PARK	Chutarat Boontho
		5	THE INVESTIGATION OF THE ROLE OF INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF GROWTH AND DEVELOPMENT OF ECONOMY	Seyed Mohammad Reza Hosseini
		6	PROPOSING A CONCEPTUAL MODEL OF CUSTOMER KNOWLEDGE MANAGEMENT: A STUDY OF CKM TOOLS IN BRITISH DOTCOMS	Mehdi Shami Zanjani, Roshanak Rouzbehani, Hosein Dabbagh
		7	REGINA CONNOLLY, FRANK BANNISTER	Regina Connolly, Frank Bannister
		8	ETAX FILING AND SERVICE QUALITY: THE CASE OF THE REVENUE ONLINE SERVICE	Regina Connolly, Frank Bannister
		9	DESIGN AN ELECTRONIC MARKET FRAMEWORK USING JADE ENVIRONMENT	Mohammad Ali Tabarzad, Caro Lucas

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 7	**Sri Suwarsi,**	1	THE INTERNET AND SMALL MEDIUM-SIZED ENTERPRISES (SMES) IN JORDAN	Sattam Allahawiah, Haroon Altarawneh, Sameer Alamro
		2	FINANCIAL ANALYSIS ANALOGIES FOR SOFTWARE RISK	Masood Uzzafer
		3	AN EVALUATION OF THE OPPORTUNITIES AND CHALLENGES OF WI-FI ADOPTION IN MALAYSIAN INSTITUTIONS	Subrahmanyam Kodukula, Nurbiya Maimaiti
		4	TOWARDS A SYSTEMATIC, COST-EFFECTIVE APPROACH FOR ERP SELECTION	Hassan Haghighi, Omid Mafi
		5	INFLUENCE OF LOCUS OF CONTROL AND JOB INVOLVEMENT TO ORGANIZATIONAL CULTURE APPLIED BY EMPLOYEES ON BANK X	Sri Suwarsi, Nadia Budianti
		6	DYNAMIC INTERACTION NETWORK TO MODEL THE INTERACTIVE PATTERNS OF INTERNATIONAL STOCK MARKETS	Laura Lukmanto, Harya Widiputra, Lukas
		7	FUTURES TRADING: DESIGN OF A STRATEGY	Jan Zeman
		8	MULTIDIMENSIONAL PERFORMANCE MANAGEMENT	David Wiese
		9	THE IMPACT OF SUBSEQUENT STOCK MARKET LIBERALIZATION ON THE INTEGRATION OF STOCK MARKETS IN ASEAN-4 + SOUTH KOREA	Noor Azryani Auzairy, Rubi Ahmad
		10	INSTITUTIONAL ASPECTS OF INFORMATION SECURITY IN RUSSIAN ECONOMY	Mingaleva Zhanna, Kapuskina Tatiana

KARADENİZ
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
October 13 - 15, 2023 - Batumi
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 8	**David Wiese**	1	THE IMPACT OF STAKEHOLDER COMMUNICATION STRATEGIES ON CONSUMERS- ACCEPTANCE AND FINANCIAL PERFORMANCE: IN THE CASE OF FERTILIZER INDUSTRY IN MALAYSIA	Hasnida Abdul Wahab Shahrina Md Nordin Lai Fong Woon Hasrina Mustafa
		2	ANALYSIS OF RUBBER WASTE UTILIZATION AT PANDORA PRODUCTION COMPANY LIMITED	S. Pechpoothong M. Kopystecki
		3	COMBATING MONEY LAUNDERING IN THE BANKING INDUSTRY: MALAYSIAN EXPERIENCE	Aspalella A. Rahman
		4	HYBRID ENERGY SUPPLY WITH DOMINANTLY RENEWABLE OPTION FOR SMALL INDUSTRIAL COMPLEX	Tomislav Stambolic, Anton Causevski
		5	A STATISTICAL PREDICTION OF LIKELY DISTRESS IN NIGERIA BANKING SECTOR USING A NEURAL NETWORK APPROACH	Prof. Dr. D. A. Farinde
		6	EFFICIENCY IN URBAN GOVERNANCE TOWARDS SUSTAINABILITY AND COMPETITIVENESS OF CITY : A CASE STUDY OF KUALA LUMPUR	Hamzah Jusoh Azmizam Abdul Rashid
		7	A STUDY OF NEURO-FUZZY INFERENCE SYSTEM FOR GROSS DOMESTIC PRODUCT GROWTH FORECASTING	Assoc. prof. E. Giovanis
		8	RISK OF LATE PAYMENT IN THE MALAYSIAN CONSTRUCTION INDUSTRY	Dr. Kho Mei Ye Hamzah Abdul Rahman
		9	THE CURRENT IMPLEMENTATION STATUS OF MANUFACTURING CONTROL SYSTEMS FOR A KEY MANUFACTURING INDUSTRY	Rajab Abdullah Hokoma
		10		

KARADENİZ
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
October 13 - 15, 2023 - Batumi
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

14 Ekim/ October 14, 2023 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 9	**Assis. Prof. Dr. Jatinder Kumar**	1	ONE-POT FACILE SYNTHESIS OF N-DOPED GRAPHENE SYNTHESIZED FROM PARAPHENYLENEDIAMINE AS METAL-FREE CATALYSTS FOR THE OXYGEN REDUCTION USED FOR ALKALINE FUEL CELLS	Leila Samiee Amir Yadegari Saeedeh Tasharrofi
		2	MATERIAL SELECTION FOR FOOTWEAR INSOLE USING ANALYTICAL HIERARCHAL PROCESS	Assis. Prof. Dr. Mohammed A. Almomani, Dr. Dina W. Al-Qudah
		3	EFFECTS OF TEST ENVIRONMENT ON THE SLIDING WEAR BEHAVIOUR OF CAST IRON, ZINC-ALUMINIUM ALLOY AND ITS COMPOSITE	Mohammad M. Khan Gajendra Dixit
		4	PREDICTION OF CUTTING TOOL LIFE IN DRILLING OF REINFORCED ALUMINUM ALLOY COMPOSITE USING A FUZZY METHOD	Assis. Prof. Dr. Mohammed T. Hayajneh
		5	MATERIAL SELECTION FOR A MANUAL WINCH ROPE DRUM	Moses F. Oduori Enoch K. Musyoka Thomas O. Mbuya
		6	UV-CURED COATINGS BASED ON ACRYLATED EPOXIDIZED SOYBEAN OIL AND EPOXY CARBOXYLATE	Assis. Prof. Dr. Alaaddin Cerit Assis. Prof. Dr. Suheyla Kocaman Assoc. Dr. Ulku Soydal
		7	EXPERIMENTAL INVESTIGATION ON OVER-CUT IN ULTRASONIC MACHINING OF WC-CO COMPOSITE	Assis. Prof. Dr. Ravinder Kataria Assis. Prof. Dr. Jatinder Kumar B. S. Pabla
		8	INDUCTION MELTING AS A FABRICATION ROUTE FOR ALUMINUM-CARBON NANOTUBES NANOCOMPOSITE	Muhammad Shahid, Muhammad Mansoor
		9	INFLUENCE OF MILLED WASTE GLASS TO CLAY CERAMIC FOAM PROPERTIES MADE BY DIRECT FOAMING ROUTE	A. Shishkin V. Mironovs D. Goljandin A. Korjakins
		10	RELATING INTERFACE PROPERTIES WITH CRACK PROPAGATION IN COMPOSITE LAMINATES	Tao Qu Assis. Prof. Dr. Chandra Prakash Vikas Tomar

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Dr. Öğr. Üyesi Cihan TABAK**	1	ELECTRONIC MUSIC AND THE EVOLUTION OF ART	Dr. Öğr. Üyesi Cihan TABAK
		2	F. CHOPİN'İN OP. 64 NO.1 RE BEMOL MAJÖR VALS'İNİN EŞLİK YÖNÜNDEN İNCELENMESİ	Dr. Derya Neslihan ÖZKELEŞ
		3	TÜRK MAKAM MÜZİĞİ'NDE ÇOKSESLİLİK DENEMESİ: NİHAVEND MAKAMI ÖRNEĞİ	Dr. Derya Neslihan ÖZKELEŞ
		4	DİYARBAKIR' DA YAŞAYAN DOMLAR'IN MÜZİK EĞİTİMLERİ İLE SUZUKİ MÜZİK EĞİTİMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	Zozan YILDIZ
		5	TEKSTİL /MODA TASARIM SÜRECİNİN OPTİMİZASYONU VE YAPAY ZEKA	Dr. Öğr. Üy. Fatma BULAT
		6	EXAMINATION OF SIDEWALK-PEDESTRIAN OVERPASS RELATIONSHIP IN THE CONTEXT OF WALKABILITY: NO SIDEWALK IF THERE IS A PEDESTRIAN OVERPASS	Dr., Sinem KIZILASLAN
		7	DOĞA VE KENT ARASINDA UYUM SAĞLAMAYA YÖNELİK YENİ BİR KENT MODELİ: BIODIVERCITIES	Dr. Öğretim Üyesi, Duygu YILDIZ KARAKOÇ
		8	TÜRKÇE ISLIK DİLİ VE ÇOK YÖNLÜ KULLANIMI ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİMİZ	Prof. Dr. Musa GENÇ, Yunus Emre GENÇ,

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Doç. Dr., Beyza ERKOÇ**	1	THE IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND TOLERANCE LEVELS TO UNCERTAINTY AND IDENTITY PERCEPTIONS IN COPING WITH THE EFFECTS OF THE EARTHQUAKE	Psikolojik Danışman Beste ÖĞREK Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI
		2	SELF DIFFERENTIATION, COPING FLEXIBILITY AND LEVELS OF MEANING IN LIFE IN ADULT INDIVIDUALS	Psikolojik Danışman Sevde ÜÇÜNCÜOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI
		3	THE BIG RISK FOR YOUTH: SOCIAL EXCLUSION	Doç. Dr., Beyza ERKOÇ
		4	WOMEN, VIOLENCE AND SOCIAL WORK	Doç. Dr., Beyza ERKOÇ
		5	Ergenlerin Yaşadıkları Eğitim Stresi, Akademik Yaşam Doyumu ve Akademik Ertelemeleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	Dr. Öğr. Üyesi Meva DEMİR KAYA
		6	SOSYAL SORUN ALANI OLARAK PSİKİYATRİ ve SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI	Doktor, ESİN TÜCCAR

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	**Doç.Dr. Raziye PEKŞEN AKÇA**	1	İSTATİSTİKLERLE ÇOCUKLARDA DİJİTAL OYUN ARŞTIRMASI, 2021	Dr. Öğr. Üyesi Rukiye ARSLAN Doç. Dr. Raziye PEKŞEN AKÇA
		2	LEARNING FROM NATURE: USING THE BIOMIMICRY AS LEARNING STRATEGY	Doç.Dr. Raziye PEKŞEN AKÇA Dr. Öğr. Üyesi Rukiye ARSLAN
		3	YABANCI DİL ÖĞRETİMİ VE ANA DİL: YERİ, ÖNEMİ VE ÖLÇÜSÜ	Dr. Öğr. Üyesi Eyüp ZENGİN
		4	INVESTIGATION OF POSITIVE THINKING SKILLS OF SPORT SCIENCES FACULTY STUDENTS AFFECTED BY EARTHQUAKE	Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU Araştırma Görevlisi, Hakan BÜYÜKÇELEBİ Profesör Doktor, Mahmut AÇAK
		5	EXAMINATION OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHERS' CURRICULUM LITERACY	Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU Doçent Doktor, Yahya DOĞAR Yüksek Lisans Öğrencisi, Fulya SEVİM
		6	AN INVESTIGATION OF SPORTS SCIENCES FACULTY STUDENTS' INTEREST IN SPORTS STARTUPS	Öğr. Gör., Abdullah ŞİMŞEK Prof. Dr., Sebahattin DEVECİOĞLU
		7	THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LIFE MEANINGS AND HOPE LEVELS OF STUDENTS RECEIVING SPORTS EDUCATION	Diyar Farooq Ahmed DALO Assoc Prof. Dr. Yunus Emre KARAKAYA
		8	Brain Function and Interval Exercise: An In-Depth Review	Associate Professor, Ozgur Eken Fatma Hilal Yagin
		9	Irisin and Interval Exercise: A Comprehensive Review	Associate Professor, Ozgur Eken Fatma Hilal Yagin

KARADENİZ
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
October 13 - 15, 2023 - Batumi
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	**Doç. Dr. Orhan KANDEMİR**	1	THE EFFECTS OF ECONOMIC, POLITICAL AND SOCIAL GLOBALIZATION ON ECONOMIC GROWTH: A COINTEGRATION ANALYSIS FOR TURKEY	Arş.Gör. Dr. Onur DEMİRCİ
		2	YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA SORUNUNDA YÜKSEK KİRA FİYATLARININ ÖNEMİ	Doç. Dr. Orhan KANDEMİR
		3	THE RELATIONSHIP OF TOURISM REVENUES WITH SOCIAL, POLITICAL AND ECONOMIC INDICATORS: THE CASE OF SELECTED OECD COUNTRIES	Dr. Öğr. Üyesi, Ramazan SAYAR Dr. Öğr. Üyesi, Duygu BAYSAL KURT
		4	TAXATION OF THE DIGITAL ECONOMY UNDER THE BEPS ACTION	100/2000 YÖK PhD Student Bahar ÖZBEK Assoc. Prof. Sefa ÖZBEK
		5	THE EFFECT OF TAX WEDGE AND MINIMUM WAGE ON UNEMPLOYMENT IN TURKEY	100/2000 YÖK PhD Student Bahar ÖZBEK Assoc. Prof. Sefa ÖZBEK
		6	THE EFFECT OF INFLATION ON EXTERNAL PUBLIC DEBT: NEW EMPIRICAL EVIDENCE FOR TÜRKİYE	Arş. Gör. Dr. Seher GÖKPINAR
		7	NAVIGATING INTERNATIONAL NORMS: ISRAEL'S APPROACH TO LIMITING THE USE OF DANGEROUS WEAPONS	Seyed Hadi Borhani
		8	The Great March of Return in the Gaza Strip in 2018	Doç. Dr. Diren ÇAKMAK
		9	The Israeli Lobby in the USA and Antisemitism	Doç. Dr. Diren ÇAKMAK
		10	THE CONTROL VARIABLE IN NEO-CLASSICAL REALISM: THE CASE OF THE ARMENIAN DIASPORA	Öğr. Gör. Dr. Dilek CANYURT

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 1	**Mohd Iskandar bin Illyas Tan**	1	A SURVEY ON SUPPLY CHAIN MANAGEMENT AND E COMMERCE TECHNOLOGY ADOPTION AMONG LOGISTICS SERVICE PROVIDERS IN JOHOR	Mohd Iskandar bin Illyas Tan, Iziati Saadah bt Ibrahim
		2	FROM MICRO TO NANOSYSTEMS: AN EXPLORATORY STUDY OF INFLUENCES ON INNOVATION TEAMS	Norbert Burger, Thorsten Staake
		3	SUPPLY CHAIN MANAGEMENT AND E-COMMERCE TECHNOLOGY ADOPTION AMONG LOGISTICS SERVICE PROVIDERS IN MALAYSIA	Mohd Iskandar bin Illyas Tan, Iziati Saadah bt Ibrahim
		4	THE IMPACT OF PRODUCT PACKAGE INFORMATION ON CONSUMER BEHAVIOR TOWARD GENETICALLY MODIFIED FOODS	Yu-Syuan Chang, Li-Chun Huang
		5	ECOLABELING AND GREEN CERTIFICATION FOR EFFECTIVE FISHERIES MANAGEMENT – AN ANALYSIS	A. Ramachandran
		6	APPLICATION OF FEED-FORWARD NEURAL NETWORKS AUTOREGRESSIVE MODELS IN GROSS DOMESTIC PRODUCT PREDICTION	E. Giovanis
		7	DETERMINING THE ONLINE PURCHASING LOYALTY FOR THAI HERBAL PRODUCTS	Chummanond Natchaya, Rotchanakitumnuai Siriluck
		8	A STUDY OF PANEL LOGIT MODEL AND ADAPTIVE NEURO-FUZZY INFERENCE SYSTEM IN THE PREDICTION OF FINANCIAL DISTRESS PERIODS	E. Giovanis
		9	A NEW DIMENSION IN SOFTWARE RISK MANAGEMENT	Masood Uzzafer
		10	PRIORITIZING SERVICE QUALITY DIMENSIONS:A NEURAL NETWORK APPROACH	A. Golmohammadi, B. Jahandideh

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 2	**Trish O'Sullivan**	1	DURATION ANALYSIS OF NEW FIRMS IN THE BANKING INDUSTRY	Jesus Orbe, Vicente Nunez-Anton
		2	ENHANCING CUSTOMER LOYALTY TOWARDS CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY OF THAI MOBILE SERVICE PROVIDERS	Wichai Onlaor, Siriluck Rotchanakitumnuai
		3	THE SERVICE FAILURE AND RECOVERY IN THE INFORMATION TECHNOLOGY SERVICES	Jun Luo, Weiguo Zhang., Dabin Qin
		4	OPERATIONAL RISK – SCENARIO ANALYSIS	Milan Rippel, Petr Teply
		5	THE APPLICATION OF REAL OPTIONS TO CAPITAL BUDGETING	George Yungchih Wang
		6	ROLE OF INVESTMENT IN THE COURSE OF ECONOMIC GROWTH IN PAKISTAN	Maqbool Hussain Sial, Maaida Hussain Hashmi, Sofia Anwar
		7	A FRAMEWORK OF MONTE CARLO SIMULATION FOR EXAMINING THE UNCERTAINTY-INVESTMENT RELATIONSHIP	George Yungchih Wang
		8	THE EXCLUSION OF CONSUMER RIGHTS IN E-AUCTIONS – IS AN E-AUCTION REALLY AN AUCTION AT ALL?	Trish O'Sullivan
		9	A HYPERMAP FOR SUPPLY CHAIN MANAGEMENT	James K. Ho
		10	THE PATH TO WEB INTELLIGENCE MATURITY	Zeljko Panian

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 3	**Aries Susanty**	1	E-COMMERCE ADOPTION AND IMPLEMENTATION IN AUTOMOBILE INDUSTRY: A CASE STUDY	Amitrajit Sarkar
		2	STOCHASTIC MIXED 0-1 INTEGER PROGRAMMING APPLIED TO INTERNATIONAL TRANSPORTATION PROBLEMS UNDER UNCERTAINTY	Y. Wu
		3	THE ROLE OF INTERNAL FUNCTION OF ORGANIZATION FOR THE SUCCESSFUL IMPLEMENTATION OF GOOD CORPORATE GOVERNANCE	Aries Susanty
		4	CORPORATE FRAUD: AN ANALYSIS OF MALAYSIAN SECURITIES COMMISSION ENFORCEMENT RELEASES	Raziah Bi Mohamed Sadique, Jamal Roudaki, Murray B. Clark, Norhayati Alias
		5	INDUSTRIAL DEVELOPMENT, ENVIRONMENT AND OCCUPATIONAL PROBLEMS: THE CASE OF IRAN	Ghaffari, H., Changi Ashtiani, A., Younessi,
		6	BENCHMARKING CLEANER PRODUCTION PERFORMANCE OF COAL-FIRED POWER PLANTS USING TWO-STAGE SUPER-EFFICIENCY DATA ENVELOPMENT ANALYSIS	Shao-lun Zeng, Yu-long Ren
		7	STRATEGY ANALYSIS AND CREATION BY SIMULATION IN THE GENERAL GAME	Gábor Szűcs, Gábor Neszveda, Xin Fang
		8	A SIMULATION MODEL FOR BID PRICE DECISION MAKING	R. Sammoura

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 4	**Bostjan Antoncic**	1	DECISION SUPPORT FRAMEWORK IN MANAGERIAL LEARNING ENVIRONMENT FOR ORGANIZATION	M. Mazhar Manzoor, Nasar.A, A. Sattar
		2	BARRIERS AND OPPORTUNITIES FOR THE ADOPTION OF E-GOVERNANCE SERVICES	Haroula N. Delopoulos
		3	OPTIMIZATION OF TRANSFER PRICING IN A RECESSION WITH REFLECTION ON CROATIAN SITUATION	Jasminka Radolović
		4	OVERCOMING BARRIERS TO OPEN INNOVATION AT APPLE, NINTENDO AND NOKIA	Erik Pontiskoski, Kazuhiro Asakawa
		5	EXPLORING THE PROFESSIONAL COMPETENCY CONTENTS FOR INTERNATIONAL MARKETER IN TAIWAN	Shu-Ning Liou
		6	SIMULTANEOUS TERM STRUCTURE ESTIMATION OF HAZARD AND LOSS GIVEN DEFAULT WITH A STATISTICAL MODEL USING CREDIT RATING AND FINANCIAL INFORMATION	Tomohiro Ando, Satoshi Yamashita
		7	THE ENTREPRENEUR'S GENERAL PERSONALITY TRAITS AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS	Bostjan Antoncic
		8	CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN CHINA APPAREL INDUSTRY	Zhao Linfei, Gu Qingliang
		9	THE IMPACT OF SEMANTIC WEB ON E-COMMERCE	Karim Heidari

KARADENİZ
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
October 13 - 15, 2023 - Batumi
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 5	**Tunjo Peric, Zoran Babic**	1	EVALUATION OF URBAN LAND DEVELOPMENT DIRECTION IN KABUL CITY, AFGHANISTAN	Ahmad Sharif Ahmadi Yoshitaka Kajita
		2	INFLUENCE OF PLACE IDENTITY ON WALKABILITY: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN TWO MIXED USED STREETS CHAHARBAGH ST. ISFAHAN, IRAN AND DEREBOYU ST. LEFKOSA, NORTH CYPRUS	Assis. Prof. Dr. R. Rafiemanzelat
		3	RENEWED URBAN WATERFRONT: SPATIAL CONDITIONS OF A CONTEMPORARY URBAN SPACE TYPOLOGY	Assis. Prof. Dr. Beate Niemann, Fabian Pramel
		4	URBAN ECOLOGICAL INTERACTION: AIR, WATER, LIGHT AND NEW TRANSIT AT THE HUMAN SCALE OF BARCELONA'S SUPERILLES	Philip Speranza
		5	PERFORMANCE EVALUATION OF A 'PRIORITY-CONTROLLED' INTERSECTION CONVERTED TO SIGNAL-CONTROLLED INTERSECTION	Prof. Dr. Ezenwa Chinenye Amanamba
		6	DISCUSSION ABOUT FREQUENT ADJUSTMENT OF URBAN MASTER PLANNING IN CHINA: A CASE STUDY OF CHANGSHOU DISTRICT, CHONGQING CITY	Sun Ailu Zhao Wanmin
		7	HYBRID LIVING: EMERGING OUT OF THE CRISES AND DIVISIONS	Yiorgos Hadjichristou
		8	EFFECTS OF URBANIZATION ON LAND USE/LAND COVER AND STREAM FLOW OF A SUB-TROPICAL RIVER BASIN OF INDIA	Satyavati Shukla Lakhan V. Rathod Mohan V. Khire
		9	RAPID URBANIZATION AND THE CHALLENGE OF SUSTAINABLEURBAN DEVELOPMENT IN PALESTINIAN CITIES	Assis. Prof. Dr. Lubna Shaheen

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 6	**Assis. Prof. Dr. Paul Osmond**	1	EVALUATION OF SHEAR STRENGTH PARAMETERS OF AMENDED LOESS THROUGH USING COMMON ADMIXTURES IN GORGAN, IRAN	Seyed Erfan Hosseini Mohammad K. Alizadeh, Amir Mesbah
		2	A STUDY ON THE DEVELOPING METHOD OF THE BIM (BUILDING INFORMATION MODELING) SOFTWARE BASED ON CLOUD COMPUTING ENVIRONMENT	Assis. Prof. Dr. Byung-Kon Kim
		3	SIMULATION AND PARAMETERIZATION BY THE FINITE ELEMENT METHOD OF A C SHAPE DELECTROMAGNET FOR APPLICATION IN THE CHARACTERIZATION OF MAGNETIC PROPERTIES OF MATERIALS	Assis. Prof. Dr. A. A Velásquez J.Baena
		4	YASER REZAPOUR, ARMIN JABBARIEH, FATEMEH BEHFAR, AHADOLLAH AZAMI, AIDIN SHAMSALGHORAYI	Yaser Rezapour Armin Jabbarieh Fatemeh Behfar Ahadollah Azami Aidin Shamsalghorayi
		5	CONVECTION THROUGH LIGHT WEIGHT TIMBER CONSTRUCTIONS WITH MINERAL WOOL	J. Schmidt O. Kornadt
		6	THE ESTABLISHMENT OF CAUSE-SYSTEM OF POOR CONSTRUCTION SITE SAFETY AND PRIORITY ANALYSIS FROM DIFFERENT PERSPECTIVES	Shirong Li Xueping Xiang
		7	STABILITY OPTIMIZATION OF FUNCTIONALLY GRADED PIPES CONVEYING FLUID	Karam Y. Maalawi Lecture Hanan E.M EL-Sayed
		8	OPTIMUM DESIGN OF LAUNCHING NOSE DURING INCREMENTAL LAUNCHING CONSTRUCTION OF SAME-SPAN CONTINUOUS BRIDGE	Weifeng Wang Hengbin Zheng Xianwei Zeng
		9	APPLICATION OF “STREAMLINED” MATERIAL ACCOUNTING TO ESTIMATE ENVIRONMENTAL IMPACT	Assis. Prof. Dr. Paul Osmond

KARADENİZ 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 13 - 15, 2023 - Batumi Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 Ekim/ October 15, 2023 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL7	**Dr. L. Brenda**	1	DEVELOPMENT OF MOLECULAR IMPRINTED POLYMERS (MIPS) FOR THE SELECTIVE REMOVAL OF CARBAMAZEPINE FROM AQUEOUS SOLUTION	Bianca Schweiger, Lucile Bahnweg, Barbara Palm, Ute Steinfeld
		2	PENTACHLOROPHENOL REMOVAL VIA ADSORPTION AND BIODEGRADATION	Assis. Prof. Dr. Rakmi Abd.-Rahman Assis. Prof. Dr. Nurina Anuar
		3	FORMULATION AND EVALUATION OF VAGINAL SUPPOSITORIES CONTAINING LACTOBACILLUS	Sanae Kaewnopparat Nattha Kaewnopparat
		4	ASAD ULLAH MADNI, MAHMOOD AHMAD, NAVEED AKHTAR, MUHAMMAD USMAN	Asad Ullah Madni Mahmood Ahmad, Naveed Akhtar, Muhammad Usman
		5	SERICIN FILM: INFLUENCE OF CONCENTRATION ON ITS PHYSICAL PROPERTIES	N. Namviriyachote N. Bang, P. Aramwit
		6	VALIDATION AND APPLICATION OF A NEW OPTIMIZED RP-HPLC-FLUORESCENT DETECTION METHOD FOR NORFLOXACIN	Mahmood Ahmad Ghulam Murtaza Sonia Khiljee Muhammad Asadullah Madni
		7	ANTIBACTERIAL CAPACITY OF PLUMERIA ALBA PETALS	Assis. Prof. Dr. M. H. Syakira Dr. L. Brenda
		8	PROACTIVE IDENTIFICATION OF FALSE ALERT FOR DRUG-DRUG INTERACTION	Hsuan-Chia Yang, Yan-Jhih Haung, Yu-Chuan Li
		9	COMPARISON BETWEEN ANTIBACTERIAL EFFECTS OF ETHANOLIC AND ISOPROPYL: HEXAN (7:3) EXTRACTS OF ZINGIBER OFFICINALE ROSE	Tahereh Naji Mahsa Jassemi

24. Uluslararası ''Gelenekselden Çağdaşa Sanat Serüveni''

Karma Sergi

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Eser Adı / Art Work	Artist	Tema / Theme
		1	Helmet of Athena	Dr.Öğretim Üyesi, Elçin Şener	
		2	İnanış / Belief	Dr. Öğr. Üyesi Sevgi KILINÇ	
		3	Troya	Öğr.Gör Seyfullah Büyükçapar	
		4	ÖTEKİ DÜŞ	Gülay Beyzanur ALTUNBAŞ	
		5	No. 33	Arş. Gör. Ömür Göktepeliler	
		6	"Dört Mevsim"/ "Four Season"	Asist. Prof. Dr. Minara GULİYEVA JAMSHIDI	
		7	Melankoli/Melancholia	Doç. Dr. Mehmet Akif KAPLAN	
		8	Atölye Günlükleri II	Dr. Öğretim Üyesi Mustafa TUNÇ	
		9	Barcode Bozunumu	Dr. Öğr. Üyesi Amine Refika	
		10	Maziden Rumiler	Doç. Dr. Nermin ÖZCAN ÖZER	
		11	Gülistan	Doç. Dr. Nermin ÖZCAN ÖZER	
		12	Keçeden bebek ev ayakkabısı	SAYARA YERGESHOVA	
		13	Mavi /Blue	Doç. Hatice KETEN	
		14	Hep daha fazla/Always more	Doç.Dr. Fırat Çalkuş	
		15	Gönül	Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN	
		16	balıklar	Uzm.Öğrt. Aysel sevgi ÖZTEN	
		17	İsimsiz 47	Mehmet Arif KARAMANOĞULLARI	
		18	bengütaş	Ali KAYA	
		19	Yolculuk	Doç.Dr. Bengü Batu Ertung	

20	İletişimsizlik Serisi/Non-Communication Series	Doç. Dr. Ali KOÇ
21	Yemek Kaligeafisi	Doç. Ayşegül Türk
22	Kuytu Orman/ Secluded Forest	Kader BEDİRCAN ALTIN
23	2'ye 1 / 2 to 1	Dr. Handan NARİN KIZILTAN
25	Uzak, Yakın XII	Dr. HAVA KÜÇÜKÖNER
26	Life Cycle (Hayat Döngüsü)	Meltem Özkaya Sarul
27	Dönüşüm	Öğr. Gör. Halide AKKUŞ
28	Geçmiş&Gelecek	Doç. Murat Çeliker

Contents

TEACHERS' POINT OF VIEW ON ICT USE IN ELEMENTARY CLASSES 1

ERGENLERİN YAŞADIKLARI EĞİTİM STRESİ, AKADEMİK YAŞAM DOYUMU VE AKADEMİK ERTELEMELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ 15

SELF-EFFICACY OF HIGHER EDUCATION STUDENTS DURING ONLINE LEARNING 22

MESLEKİ MÜZİK EĞİTİMİNDE FARKLI ÖĞRENENLERİN YERİ NEDİR?: 37

“21. YÜZYILDA GEÇ KALINMIŞ BİR SORUNUN PEŞİNDE” 37

ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ GENEL YETERLİKLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR 52

ÖĞRETMEN ADAYLARININ TEKNOLOJİ KULLANIM EĞİLİM VE NİTELİKLERİNİN BELİRLENMESİ 66

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN ÇALIŞMA TERCİHLERİ VE ÇALIŞILAN ALAN ZORLUK DURUMLARI ... 73

STUDY FOR DIGITAL TRANSFORMATION MANAGEMENT MODELS: A COMPREHENSIVE ANALYSIS 88

TÜKENMİŞLİK VE İŞ YÜKÜNÜN İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİ: TÜRKİYE’DEKİ SAĞLIK BAKANLIĞINA BAĞLI HASTANELERDE ÇALIŞAN DOKTORLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 99

DÖNGÜSEL İŞGÜCÜ HAREKETLİLİĞİNİN MEKANI OLARAK DOĞU KARADENİZ KENTLERİ 114

THE EFFECT OF DEMOGRAPHICAL VARIABLES ON DIGITALISATION AND JOB SATISFACTION: AN EMPIRICAL STUDY ON PROFESSIONAL ACCOUNTANTS 124

PERSUASIVE COMMUNICATION: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS 139

ANALİTİK HİYERARŞİ YÖNTEMİ İLE TURİZM POTANSİYELİNİN SIRALANMASI:TÜRKİYE (RİZE İLİ) ÖRNEĞİ 154

KIŞ KORİDORU GASTRONOMİ KORİDORUNA DÖNÜŞEBİLİR Mİ? BİR GASTRONOMİ ROTA DENEMESİ 171

HİÇ KİMSENİN KENTLERİNDE MÜLKİYET SANRISININ TAHAKKÜM ZORBALIĞI 185

DEVLET, İKTİDAR VE OTORİTE KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE SİVİL TOPLUM-SİYASET İLİŞKİSİ 193

OSMANLI’DAN CUMHURİYET’E ULUS-DEVLETLEŞME SÜRECİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ 201

SAYIŞTAYIN DÜZENLİLİK DENETİMLERİNDE ULAŞTIĞI BULGULAR: KAMU ÜNİVERSİTELERİ DÖNER SERMAYE İŞLETMELERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ 212

19. YÜZYIL SEYAHATNAMELERİNİN BATI’NIN DOĞU ALGISI ÜZERİNE OLUMSUZ ETKİSİ: OSMANI DEVLETİ ÖRNEĞİ 224

ON DOKUZUNCU YÜZYIL OSMANLI KEFALET KAYITLARININ AĞ ANALİZİ 234

ISTILÂHÎ VE İÇTİMÂÎ BAĞLAMDA ÎSÂR 243

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA ŞÂM-I ŞERÎF VE VEHBÎ’NİN ŞÂM-I ŞERÎF REDİFLİ MURABBASI 262

KLASİK TÜRK ŞİİRİ AHENK UNSURLARINDAN TEKRÎR VE HAYRÂN’IN BİR MANZUMESİ 269

CEM AKAŞ’IN *NOKTANIN KESİŞİMLERİ ANTOLOJİSİ* ADLI ÖYKÜ KİTABI ÜZERİNE BİR İNCELEME 275

ECOCRITICAL ANALYSIS OF "TO BUILD A FIRE" BY JACK LONDON 285

DİYARBAKIR’ DA YAŞAYAN DOMLAR’IN MÜZİK EĞİTİMLERİ İLE SUZUKİ MÜZİK EĞİTİMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 294

TÜRKÇE ISLIK DİLİ VE ÇOK YÖNLÜ KULLANIMI ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİMİZ 303

DEPREMİN ETKİLERİYLE BAŞ ETMEDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜL DÜZEYLERİ VE KİMLİK ALGILARININ ÖNEMİ 317
YETİŞKİN BİREYLERDE BENLİK AYRIMLAŞMASI, BAŞA ÇIKMA..... 327
ESNEKLİĞİ VE YAŞAMDA ANLAM DÜZEYLERİ 327
KADIN, ŞİDDET VE SOSYAL HİZMET 340
GENÇLER İÇİN BÜYÜK RİSK: SOSYAL DIŞLANMA..... 351
SOSYAL SORUN ALANI OLARAK PSİKİYATRİ VE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI. 358
İSTATİSTİKLERLE ÇOCUKLARDA DİJİTAL OYUN ARAŞTIRMASI, 2021 365
İSTATİSTİKLERLE ÇOCUKLARDA DİJİTAL OYUN ARAŞTIRMASI, 2021 373
YABANCI DİL ÖĞRETİMİ VE ANA DİL: YERİ, ÖNEMİ VE ÖLÇÜSÜ 380
DEPREMDEN ETKİLENEN SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN OLUMLU DÜŞÜNME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ..... 392
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLERİNİN PROGRAM OKURYAZARLIKLARININ İNCELENMESİ 402
SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SPOR STARTUPLARINA YÖNELİK İLGİLERİNİN İNCELENMESİ..... 412
THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LIFE MEANINGS AND HOPE LEVELS OF STUDENTS RECEIVING SPORTS EDUCATION 424
IRISIN AND INTERVAL EXERCISE: A COMPREHENSIVE REVIEW 433
BRAIN FUNCTION AND INTERVAL EXERCISE: AN IN-DEPTH REVIEW 440
EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: TÜRKİYE İÇİN BİR EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ..... 448
TAXATION OF THE DIGITAL ECONOMY UNDER THE BEPS ACTION 461
GAZZE ŞERİDİ'NDE 2018'DEKİ BÜYÜK DÖNÜŞ YÜRÜYÜŞÜ..... 469
ABD'DEKİ İSRAİL LOBİSİ VE ANTİSEMİTİZM 479
ENFLASYONUN KAMU DIŞ BORCUNA ETKİSİ: TÜRKİYE İÇİN YENİ AMPİRİK KANITLAR 486

TEACHERS' POINT OF VIEW ON ICT USE IN ELEMENTARY CLASSES

Rina MUKA
Faculty of Educational Sciences, University of Shkodra, Albania
ORCID ID 0000-0001-6291-309X

Pranvera KRAJA
Faculty of Educational Sciences, University of Shkodra, Albania
ORCID ID 0000-0003-2123-9574

Abstract

Nowadays, where everything is more and more oriented towards technology and globalization, the use and creation of a culture of knowledge and use of Information and Communication Technology (ICT) has become a very important factor that enables the education of students with a contemporary and real education. These new habits offer the labor market people with acquired skills ready to face the challenges of development.
This study aims to present and analyze a reflection of the teachers of Elementary classes (I - V) in Shkodra District in 2022 on the ICT tools in their classes and the effect they see in their pupils.
The methodology of the study is based on a survey whose questions are adapted to the application ground[1]. The data were collected from teachers in Shkodra District in public and private schools, in urban and rural areas. The teachers claim that the application of the ICT tools is important and impacts the quality of teaching and learning
In conclusion, we affirm that it is principal to train teachers and to support them during the implementation of technology as a dominant need in contemporary education.

Keywords: education, elementary school, ICT, ICT tools, teachers.

INTRODUCTION

Information and Communication Technology (ICT) is important in primary education because it enables kids to search for the information they need and to organize what they have found. As children progress through the school system, they become increasingly responsible for their

[1]https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/20609/urn_nbn_fi_uef 0181356. pdf?sequence=-1&isAllowed=y-

learning. Many believe that ICT needs to be better integrated into curriculums so all schools produce computer-literate, independent learners.[2]

ICT is a global phenomenon, and children who are computer literate at an early stage of their lives might deal better with the modern world. Sound knowledge of ICT makes it much easier for children to find and organize information. An Office for Standards in Education (Ofsted) funded study (2009) that took place between 2005 and 2008 identified good practices in the teaching of ICT. Although the ICT curriculum was sometimes poorly balanced, its use contributed to children doing better in some subject areas. The study also found that the primary school children spent as much time on computers as the curriculum allowed[3].

ICT is important in primary schools because it can help kids to achieve better results in other subjects and find what they need and use information in particular ways. Children must become familiar with ICT at an early age because they will need those skills for the remainder of their education and in adult life.[4]

UNICEF Albania in collaboration with the Ministry of Education Sport and Youth is supporting the "Education Technology Hubs" initiative that was designed to offer qualitative learning for all and will best serve teachers and students as tech mobile libraries. UNICEF has distributed 840 tablets with keyboards and 48 smart boards, equipment for charging and saving the tablets as well free internet in 24 compulsory schools. The devices are not locked in the ICT classrooms or offices but are available for usage according to a schedule, teachers and students can book in advance a set of devices from a school technology library and plan a lesson accordingly integrating ICT into their teaching and learning. The technology interventions in the schools will be backed up by teacher training and digital skills for students to ensure a sustainable intervention. An additional element to this program will be "Science Technology Engineering and Math" (STEM) skills with a focus on girls' empowerment through cooperation with VODAFONE Albania.

The initiative of the Ministry of Education Sport and Youth is financially and technically supported by UNICEF, the UN "SDG Acceleration Fund" and the financial support of the Netherlands Embassy.[5] Each school has a dedicated broadband connection but it is only in the computer labs. The internet connection, enables the students and teachers to use different sources of information and in particular to work with curriculum projects.

ICT curriculum in 2006 was held only in high school, and in 2014 was expanded to basic education, starting in III grade and extending up to XII grade.[6]

History of ICT in Education in Albania

ICT in education was one of the main directions set out in National Strategy 2008-2013 and supported by the Word Bank project Excellence and Equity in Education Program.

[2] https://www.techwalla.com/articles/importance-of-ict-in-primary-education
[3] https://www.techwalla.com/articles/importance-of-ict-in-primary-education
[4] https://www.techwalla.com/articles/importance-of-ict-in-primary-education
[5] https://www.unicef.org/albania/press-releases/education-technology-hub
[6] https://iite.unesco.org/files/news/639224/ENG_Albania_MoE_Bajame_Allmeta.pdf

- Today in our pre-university education system we have 1496 computer labs, divided by category. I-5 desktop for pupils and one for teachers for schools with up to 300 students; II-10 desktop for students and one for teachers for schools from 300 to 600 students; and III-15 desktop to students and one for teachers, for schools with over 600 students, in the way that to cover all country rural and urban area.
- Equipment according to the above configurations is connected to internal networks with switch cables, without any program management, or subject content applications.[7]
- Students can receive information only in computer labs, but not in other school environments such as, for example, the library;
- In more than 1/3 of the schools, students have limited opportunities for obtaining information online;
- Completely missing the digital content in their mother language; only the used the Internet content;
- Is displayed the risk of exposure to inappropriate content;
- There is no awareness of children using the internet or online abuse children on the Internet (Grooming).[8]

METHODOLOGY

Population

The target population of this study is teachers of Elementary classes in Shkoder District. (1st - 5th class). In Shkoder District during the school year 2021-2022 were 509 teachers of Elementary school, from which 90% (n= 456) are female and only 10 % male (n=53). In our study participated 194 teachers, from which 91% (n=175) female and 9% (n= 19) male, which answered voluntarily the questionnaire.

Instrument

The methodology of the study is based on a survey whose questions are adapted to the application ground[9]. Data were collected from teachers in Shkodra District in public and private schools, in urban and rural areas. Questionnaire was designed for teachers to complete online. The questionnaire was translated into Albanian language for the purpose of the project research. In the first part of the questionnaire the teachers provide basic demographic data (sex, age, level of education, working years and the type of school they work public/private) and the second part contained 26 questions on the perception of the teachers on ICT use in general and in their classroom. The participants answers the questions choosing one of the answers in a Likers scale of 5 levels from 'Strongly disagree', to 'Strongly agree'.

[7] https://iite.unesco.org/files/news/639224/ENG_Albania_MoE_Bajame_Allmeta.pdf
[8] https://iite.unesco.org/files/news/639224/ENG_Albania_MoE_Bajame_Allmeta.pdf
[9]https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/20609/urn_nbn_fi_uef 0181356. pdf sequence=-1&isAllowed=y-

Procedure

The questionnaire[10] was distributed to the teachers through their emails and using the teachers' network, which they could fill at home on a cell phone or on a PC. About one third of the teachers returned the completed questionnaire.. Questionnaires were processed using Microsoft Office Excel 2007. One of the highlighted aspects during the distribution of questionnaires was to retain the anonymity of respondents. The schools also represent a holistic geographical sampling of the region.

RESULTS AND DISCUSSION

Table 1. Demographic characteristics of participants

DATA	N	%
GENDER		
Female	175	91%
Male	19	9%
AGE		
20-29 years old	13	8%
30-39 years old	25	12%
40-49 years old	93	48%
Over 50 years old	63	32%
EDUCATION		
3 years of university	70	36%
4 years of university	68	35%
5 years (bachelor &master degree)	56	26%
WORKING YEARS		
0-5 years	8	4%
6-10 years	18	9%
11-15 years	6	3%
Over 20 years	162	84%
WORKING PLACE		
Public school	164	85%
Private school	30	15%
PEDAGOGICAL TRAINING ON ICT USE		
None	35	18%
Less than 1 year	49	25%
1-2 years	54	28%
3-4 years	24	12%
More than 4 years	32	18%

[10]https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/20609/urn_nbn_fi_uef-20181356.pdf?sequence=-1&isAllowed=y-

YEARS OF TEACHING WITH ICT		
Never	26	13%
1-5 years	9	5%
6-10 years	136	70%
11-15 years	19	10%
16-30 years	4	2%

In this study participated 91% (n=175) female and 9% (n= 19) male. The participants age was 20-29 years old 8% (n= 13), 30-39 years old 12% (n= 25), 40-49 years old 48% (n=93) and over 50 were 32% (n=63). They have different levels of education, depending on their period of studies: 36% (n=70) were with 3 years of higher education, 35% (n=68) with 4 years and 29% of them (n=56) have a master degree. About their working experience**:** 4% (n=8) of the participants have 0-5 years of work experience, 9% (n=18) have and experience of 6-10 years of work, 3% (n=6) with 11-15 years and 84% (n=162) over 20 years of work. Most of the participants work in public education 85% (n=164) and 15% (n=30) of the participants work in private education

Regarding the pedagogical training on ICT received by the teachers included in the study, they confirm that 18% (n=35) never had a training, 25% (n=49) in less than 1 year, 28% (n=54) had it in 1 or 2 years, 3-4 years 12% (n=24) and more than 4 years 18% (n=32). As for the years of teaching with ICT, the teachers agree that 13% (n=26) never used ICT tools, 1-5 years 5% (n=9), 6-10 years 70% (n=136), 11-15 years 10% (n=19), 16-30 years 2% (n=4)

Table 2. Teachers' perception on ICT use

ITEM	*Strongly disagree % (N)*	*Disagree % (N)*	*Neutral % (N)*	*Agree % (N)*	*Strongly agree % (N)*
1. Using ICT make my teaching easier.	2% (3)	20% (38)	8% (16)	51%(100)	19% (36)
2. Using ICT enhances my learners' critical thinking.	2% (5)	23% (38)	7% (13)	57%(110)	11% (22)
3. Using ICT promote innovation and problem-solving skills of my learners.	3% (5)	27% (52)	12%(23	48% (94)	10% (20)
4. Using ICT enhance collaborative learning among learners and teachers	2% (4)	57%(111)	7% (14)	20%(38)	14% (27)
5. ICT promote research-based teaching and learning	1% (3)	58%(113)	6% (11)	15% (29)	20% (39)
6. Using ICTs help to ensure quality education	2% (4)	17%(34)	5% (9)	58%(111)	18% (34)
7. Lack of ICT makes it difficult for teachers to keep up with the current trends in education	5% (9)	39% (75)	9% (18)	33%(64)	14% (28)
8. Schools need to prioritize the ICT pedagogical training in their Continuous Professional Development (CPD)	0% (0)	9% (18)	3% (5)	59%(114)	29% (56)
9. Teachers need to be encouraged to use ICT in their teaching and learning activities	1% (2)	16% (31)	4% (8)	55%(106)	24% (47)
10. I find the use of ICT in teaching and learning a time consuming	56% (108)	23% (44)	14%(28	3 % (7)	4% (7)
11. ICT facilitates problem-based learning	3% (6)	25% (48)	12%(22)	52%(101)	8% (16)
12. I use ICT (computer/laptop with internet) to search information during my lesson planning and preparation	7% (13)	24% (46)	6% (12)	43% (84)	20% (39)
13. I use ICT (Interactive whiteboard/projector) to arouse and direct my learners' attention/make my lesson interesting	7% (13)	26% (50)	5% (11)	44% (85)	18% (35)
14. I motivate my learners to learn and solve task collaboratively through the use of the internet	5% (9)	20% (39)	9% (17)	52%(102)	14% (27)
15. In a classroom, I use desktop computers with access to internet	20% (38)	29% (57)	14%(27)	26% (50)	11% (22)
16. I only have access to computers in our school computer laboratory	31% (60)	21% (40)	9% (17)	33% (65)	6% (12)
17. I allow my learners to use gadgets (ICT devices) during the lesson	47% (92)	27% (52)	9% (17)	15% (29)	2% (4)
18. I prefer using ICT on my own when no-one is around/watching to see me making mistakes	72%(140	14% (27)	14%(20)	10% (7)	0% (0)

19. I confidently use different ICT devices in teaching	7% (14)	33% (64)	8% (16)	37% (71)	15% (29)
20.The type of ICT tools I use in teaching is largely dependent on the lesson objectives and activities	2% (4)	20% (38)	5% (9)	61% (118)	13% (25)
21.The type of ICT tools I use in teaching is largely dependent on the availability and accessibility at school	4% (8)	15% (29)	4% (7)	57% (111)	20% (39)
22.The type of ICT I use is largely dependent on the diverse learners' needs	5% (9)	18% (35)	6% (12)	61%(119)	10% (19)
23.I choose the type of technology (ICT devices) that I am familiar with or frequently use	1% (2)	15% (30)	3% (5)	65% (127)	15% (30)
24.I choose the latest ICT tools available for my teaching	13% (26)	39% (75)	13%(25)	30% (59)	5% (9)
25.I choose the type of technology to increase learners' confidence in learning	2% (4)	25% (50)	5% (9)	55% 106)	13% (25)

Using ICT make my teaching easier

It is noted that more than 50% of the participants (agree 51% (n=100), strongly agree 19% (n=36)) in the study agree that teaching is or could be easier when using technological tools. The reason why teachers are not positive about teaching facilitation is that they do not see it as a form of teaching facilitation. Technology forces teachers to spend time and a lot of effort to find suitable materials for their teaching, but also because they do not have suitable materials available in the Albanian language or for the Albanian context, which makes it more difficult to use.

ICT use enhance critical thinking

Teachers positively value the fact that technological tools enhance critical thinking. They believe that images, videos, audio positively affect the critical thinking of their students (agree 57% (n=110), strongly agree 11% (n=22)).

ICT use promote innovation and problem solving skills in learners

The majority of teachers positively evaluate (agree 48% (n=94), strongly agree 10% (n=20)) the fact that technological tools promote innovation and problem solving skills in learners. They see as a good alternative the introduction of technologies in the development of students' abilities both at school and at home.

ICT enhance collaborative learning

Most of the teachers included in the study agree that technological tools do not enhance collaborative learning (disagree 57% (n=111)). This statement of the teachers means that the teachers do not have the appropriate information, training or experience regarding this aspect of technology in education.

ICT promote research based

The non-positive evaluation of the teachers for the effect of the technological tools (disagree 58% (n=113), strongly agree 20% (n=39)) to promote research based in this case may be because they do not appreciate or recognize such an effect, since they mainly use the ICT tools for demonstration or illustration of information new in the class.

ICT affects the quality of education

Teachers admit that even though they do not regularly use technological tools in teaching, they value the positive effects they give on the quality of teaching and learning (agree 58% (n=111), strongly agree 18% (n=34)). The literature also mentions the factors affecting the perceptions and the attitude of the teachers towards the use of ICT in the classroom.

Hennessy, Harrison, and Wamakote (2010) point out that these perceptions are affected by various factors such as availability of technical support, training facilities to use ICT as a different pedagogy as well as the integration of ICT in curricula

Lack of ICT affects difficulties in education

Teachers use simple didactic tools to demonstrate new concepts. This fact also justifies their point of view regarding the lack of ICT tools, which affect the apparent difficulties (disagree 39% (n=75),), agree 33% (n=64), strongly agree 14% (n=28). Marshall (2000) found that the scarcity of time, lack of skills and knowledge were prominent barriers to integration of ICT in the classroom. Teachers' age, education, gender, overall experience, experience with the computer, financial position were the influencing factors for the adoption of any innovation (Schiller 2003).

School should prioritize ICT trainings

The teachers in over 80% of them see the important role that the trainings would play regarding the use and integration of technologies in their classes (agree 59% (n=114), strongly agree 29 % (n=56). In fact, teachers' training would play a very positive role not only in building computer skills and competencies for them, but also in building positive attitudes and beliefs, which are extremely important for ICT implementation and integration. Schools should consider ICT as an integral component of the school curriculum and teaching faculty programs to reinforce its importance.

The encouragement of teachers to use ICT

Even though teachers do not use the technological tools, they have often or in different ways, they need to be encouraged to use them, to be affected in their use or even to share ideas on how they can adapt them in the classrooms **(**55% agree (n=106), strongly agree 24 % (n=47)) .

ICT use is a time consuming for teachers

In general, teachers value them as important for teaching and do not value them as time consuming (strongly disagree 56% (n=108), disagree 23 % (n=44))

. However, it must be admitted that teachers have difficulties in using and applying them regularly in their classes. It is further noted that personal factors like gender, subject specialization (technical/ non-technical) and teaching experience play an important role in formulating teachers' beliefs about the use of ICT in the classrooms (Jimoyiannis and Komis, 2007). It is also admitted by teachers 'that lessons are interrupted by regular negotiations that reduce lesson time. This is related to students not putting screens down (during instructions), concealing screens from teachers' view, and pretending devices don't work and devices being

insufficiently charged. Digital technology training and preparing lessons to include new technologies can also be time consuming[11].

ICT facilitates problem-based learning

Teachers believe that technological tools help them to solve problems unknown to them, unforeseen situations, and they estimate that they have a positive effect on the learning of their students (disagree 25% (n=48), neutral 12% (n=22), agree 52% (n=101), strongly agree 8% (n=16)).

I use ICT to search, plan and preparation

In Albania, teachers use the computer in a limited way in the classroom, but as far as other forms are concerned, such as: the annual planning of each subject they teach, communication with parents or even evaluation during the year and until the handing out of the report card at the end of the year are realized with technology and forced by the pre-university education system (disagree 24% (n=46), agree 43% (n=84), strongly agree 20% (n=39)). However, teachers do not carry out their daily planning with technology in most of them, but they can search for special hours depending on the topic or the need of the class or use their personal cell phone for demonstrations during the lesson. This fact is visible mainly in public schools and less so in private ones. However, it cannot be denied the teachers who use technology regularly in subjects and educational topics in their class.

I use ICT to arise my students' attention

Teachers evaluate as positive the use of technology to increase the attention of their students. The data show that over 50% of them value this form of education (disagree 26% (n=50), agree 44% (n=85), strongly agree 18% (n=35)). It must be accepted that the existence of technology in every moment of children's lives also affects the need to use it in school, influencing a greater attention and interest for children.

I motivate my learners to learn and solve task collaboratively using the internet

Even though the classrooms where they teach do not offer optimal conditions for the use of the Internet or computers for every class or subject, again the teachers encourage their students to use the Internet (agree 52% (n=102), strongly agree 14 % (n=27)). The poor context of the schools does not offer such a thing, but the teachers offer it to the students and agree with the fact that the students may have to use the Internet to solve various tasks, find materials or the latest information online.

I use a PC with access on the internet

Only 37% of teachers admit that they use PCs with internet in their classes. This underlines the obvious lack of these technological tools in the classroom, even a PC with Internet that can be used according to the needs in the classroom. This shows that our schools are not yet able to afford an Internet and a computer per class, except for computer classes for subjects such as Informatics.

I use a PC only in a computer lab

About 38% of teachers admit that they use computers and the Internet in computer labs. This underlines once again the fact that schools offer a computer room mainly for the subject of Computer Science, but do not offer internet and computers in ordinary classrooms. However,

[11] https://theconversation.com/ten-reasons-teachers-can-struggle-to-use-technology-in-the-classroom-101114

the teachers admit, although in small numbers, that they use the computer room for learning and for other subjects besides technology.

I allow my learners to use gadgets (ICT devices) during the lesson

In 77% of cases, teachers do not agree that students should use technological devices at school. They are afraid of damaging these devices or the devices are usually teachers' laptops and these limits the students' use of technological devices in the classroom. The consequences of not having technological equipment in the classroom affect the reduction of students' self-confidence to use these equipment, but also the possibility of improving the technological skills of students, falling into contradiction with the fact of the possibility of developing digital competence in school in a direct way (through the subject of technology) or even indirectly through practice in function of other subjects at school.

I prefer using ICT on my own when no-one is around/watching to see me making mistakes

In recent years, the use of technologies by teachers has become a necessity for annual or daily planning, various school reports, etc., giving teachers the opportunity to become regular users of technology (strongly disagree 72% (n=140), disagree 14% (n=27)). This has increased self-confidence and the continued possibility of using technologies, regardless of the level of use. Hennessy, Harrison, and Wamakote (2010) note that teacher factors such as their perception related to the use of ICT, their motivations to use ICT as well as their attitudes towards its impact in the classroom play an important role in determining their involvement. The authors mention two important barriers such as reluctance of the teachers to take responsibility for their own learning and the lack of priority given for same. It was also found that teachers were intimidated by technology and also felt threatened by loss of control in the classrooms. Tondeur et al (2008) found that teachers who were less skilled in the use of computers had a negative attitude toward the use of computers and hence their acceptance level was also found to be low. Some teachers were reluctant to use ICT due to anxiety and lack of motivation

I confidently use different ICT devices in teaching

Based on the population included in the study, 70% of them have 6-11 years of work experience. During this period they need or use at least one computer, this underlines the fact that they do not use more than one computer in teaching, not feeling confident about the lack of diversity of these tools in the classroom such as projector, tablets etc. Sang et al. highlight that teachers should act as a catalyst for the use of ICT in the classroom. Most of the researchers agree that teachers' attitudes and beliefs are the major barriers as well as a predictor of successful implementation of ICT. Also, ICT integration is influenced by various factors such as self-efficacy perceived by teachers and their attitude towards the use of computers to teach their subject which is further reinforced by their thinking process.

The type of ICT tools I use in teaching is largely dependent on the lesson objectives and activities

The teachers admit in over 70% of them that the technological tools they use are in line with the learning objectives they have. This fact accepts the idea of flexibility, but it must be acknowledged that teachers, in addition to computers, use their personal cell phones and can also use audio in addition to videos. So, even though the use of the computer may not be in the classroom. Teachers also use their cell phones for demonstration, having it as an alternative in their teaching.

The type of ICT tools I use in teaching is largely dependent on the availability and accessibility at school

The majority of teachers admit that the use of technological tools that they use in their classrooms depends inextricably on the accessibility and availability that they have in the school (agree 57% (n=111), strongly agree 20% (n=39)). In reality, public school classrooms, but also non-public ones, do not have different technological tools in their classrooms. This fact makes it even more difficult the variety of teaching tools and forms that are related and dependent on educational technologies. In Albanian schools there is still a big gap regarding the equipment of classrooms with technological equipment and their daily use as a normal form of teaching, knowing that children are quite good users of using technologies at home.

The type of ICT I use is largely dependent on the diverse learners' needs

More than 70% of teachers admit that they use technologies in the classroom depending on the needs of their students. However, the fact that they do not have different technological varieties for their classes must be accepted, which gives them very narrow possibilities of use. However, it must be acknowledged that even through mobile phones, teachers have the opportunity to offer students photos, videos or audio ready on the Internet or other informative materials depending on the context they are used**.**

I choose the type of technology (ICT devices) that I am familiar with or frequently use

80% of teachers admit that they mostly use technologies that they are familiar with or that they use more often. As I mentioned above, regardless of the contexts where they work, teachers choose those tools that they see closest to them and the context where they work, which is positive compared to the 20% of teachers that are a minimum that does not use technology in the classroom.

I choose the latest ICT tools available for my teaching

In the Albanian context, private schools offer higher quality and more modern technological tools, such as PCs, smart boards, tablets, overhead projectors, etc. something that gives them more opportunities to use the latest technologies in teaching. On the other hand, public schools only offer technological laboratories that are mainly used by lower secondary education and less by primary education. In this context, teachers use their personal laptops or mobile phones. So, regardless of the contexts of the two education systems, they try to offer the most suitable and effective technological tools depending on the contexts where they work (strongly disagree 13% (n=26), disagree 39% (n=75), neutral 13% (n=25), agree 30% (n=59), strongly agree 5% (n=9)).

I choose the type of technology to increase learners' confidence in learning

In addition to being used in the classroom mainly by teachers, they serve students with different and diverse variants of tasks that also affect their self-confidence **(**disagree 25% (n=50), agree 55% (n=106), strongly agree 13% (n=25)) Knowing that students are more predisposed and motivated to use technology as a current trend, teachers ask for such tasks and projects that positively affect the increase of self-confidence and self-esteem among other students.

CONCLUSIONS

- Teachers recognize and value the positive effects that technological tools have in teaching and in the learning of their students
- Teachers try to improve teaching methods regardless of the fact that they have not received proper training in the field or have no previous experience related to their use.
- Teachers use a limited number of technological tools, but they try in all ways to improve their teaching, even though they face a significant lack of software in the Albanian language

RECOMMENDATIONS

Based on the present study and the existing research in this field, a few recommendations as follows may be appropriate:

- Training of teachers based on the needs they have related to the use of technological tools
- Improvement of technological tools in classrooms and in computer laboratories to support teaching and learning, not only for specific subjects (open for all subjects and their teachers)
- Creation or translation of software in the Albanian language for certain topics and subjects where technology would facilitate and support teaching and learning
- The Ministry of Education should make sufficient investment in facilitating ICT related education in terms of the number of computers, and access to the Internet in schools.
- In order to have a more effective implementation of ICT in the classroom, teachers also need more flexibility regarding the management of their subjects, time management and assessment of their students.

REFERENCES

- Berner, J. E. (2003).A Study of Factors That May Influence Faculty in Selected Schools of Education in the Commonwealth of Virginia to Adopt Computers in the Classroom. (Abstract Doctoral Dissertation, George Mason University, 2003). ProQuest Digital Dissertations (UMI No. AAT 3090718).
- Duhaney, D. C., (2001). Teacher education: Preparing teachers to integrate technology, International Journal of Instructional Media, vol. 28, no. 1, pp. 23–30.
- Hennessy, S., Harrison, D., Wamakote, L., (2010). Teacher Factors Influencing Classroom Use of ICT in Sub-Saharan Africa. Itupale Online Journal of African Studies, vol. 2, pp.39- 54
- Technology Hub, Digital Skills for Everyone, UNICEF Albania, July 2021

- Jimoyiannis, A. and Komis, V. (2007), Examining Teachers' Beliefs about ICT in education: Implications of a Teacher Preparation Programme, Teacher Development, pp.149-173.
- Marshall, S. (2000). Report on the 2000 UTDC Survey of Academic Staff Needs for Teaching Technology Support. Wellington, New Zealand: Victoria University of Wellington. Published: August 13, 2018.
- Sang, G., Valcke, M., Braak, J. and Tondeur, J. (2010), Student Teachers' Thinking Process & ICT Integration: Predictors of Prospective Teaching Behaviours with Educational Technology, Computers & Education, vol. 54, no.1, pp.103-112.
- Singhavi. Ch., Basargekar,P., K. J. Somaiya, (2019), Barriers Perceived by Teachers for use of Information and Communication Technology (ICT) in the Classroom in Maharashtra Vol. 15, Issue 2, pp. 62-78.
- Tondeur, J., van Keer, H., van Braak, J., Valcke, M., (2008). ICT integration in the classroom: Challenging the potential of a school policy. Computers & Education, vol. 51, no. 1, pp. 212-223.
- https://iite.unesco.org/files/news/639224/ENG_Albania_MoE_Bajame_Allmeta.pdf. ICT in Education Albania 2015-2020.
- https://theconversation.com/ten-reasons-teachers-can-struggle-to-use-technology-in-the-classroom-101114, Ten Reasons Teachers Can Struggle to Use Technology in the Classroom, August 2018.
- https://www.techwalla.com/articles/importance-of-ict-in-primary-education, Jeffels, S., Importance of ICT in Primary Education
- https://www.unicef.org/albania/press-releases/education-technology-hub. Education

ERGENLERİN YAŞADIKLARI EĞİTİM STRESİ, AKADEMİK YAŞAM DOYUMU VE AKADEMİK ERTELEMELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Meva DEMİR KAYA
Atatürk Üniversitesi, - 0000-0002-1174-6305

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Kahramanmaraş depremi sonrası süreçte lise öğrencilerinin yaşadıkları eğitim stresi, akademik yaşam doyumu ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkilerin araştırılmasıdır. Çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılının bahar döneminde öğrenimlerine devam eden yaşları 13 ile 18 arasında değişen (X=16.04, SS=1.18), 230 kız (%65.5) ve 121 erkek (%34.5) toplam 351 lise öğrencisi oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Eğitim Stresi Ölçeği, Akademik Yaşam Doyumu Ölçeği Ergen Formu ve Akademik Erteleme Ölçeği kullanılmıştır. Analizler sonucunda akademik yaşam doyumu ile eğitim stresi ($r = -.50$, $p<.01$) ve akademik erteleme ($r = -.36$, $p<.01$) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Diğer taraftan akademik erteleme ile eğitim stresi arasında ise ($r = .37$, $p<.01$) pozitif yönde anlamlı ilişki gözlenmiştir. Yürütülen regresyon temelli aracılık analizi sonucunda ise standardize edilmemiş regresyon katsayıları incelendiğinde, akademik yaşam doyumu üzerinde eğitim stresinin doğrudan etkisinin ($\beta = -.22$, %95 BC [-.27, -.17]), akademik ertelemenin doğrudan etkisinin ($\beta = -.08$, %95 BC [-.11, -.04]) anlamlı oldukları gözlenmiştir. Eğitim stresinin akademik erteleme yoluyla akademik yaşam doyumu üzerindeki dolaylı etkisinin ($\beta = -.04$, %95 BC [-.06, -.02]) anlamlı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak eğitim stresi, akademik erteleme ve akademik yaşam doyumu arasındaki ilişkiler incelendiğinde eğitim stresi ve akademik yaşam doyumu arasındaki ilişkide akademik ertelemenin aracılık rolü olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim stresi, akademik yaşam doyumu, akademik erteleme, ergenler, deprem

1. GİRİŞ

Ergenlik döneminde deneyimlenen yoğun sınav kaygısı, okul yaşantısına ilişkin yoğun iş yükü, akranlar ve öğretmenlerle olumsuz ilişki, ders çalışma baskısı, umutsuzluk ve psikolojik uyumsuzluk gibi faktörler eğitim stresinin oluşmasına neden olmaktadır (Kuyumcu ve Kirazcı, 2020). Yapılan çalışmalara göre, eğitim stresinin en önemli nedenlerinden biri ders yükünün yoğun olmasıdır (Villanova ve Bownas, 1984). Öğrenciler derse ilişkin görev ve sorumluluklarla sadece okul ortamında değil, okul dışında da karşı karşıya geldiklerinden bedensel ve psikolojik yorgunluk hissedebilirler. Öte yandan öğrencilerin kendinden

beklenenlerle potansiyeli hakkındaki farkındalığı, esnek düşünebilme kapasitesi ve iyi oluşuna katkı sağlayan grup ve oturumlara dahil olması eğitim stresini azaltabilmektedir (Kuyumcu ve Kirazcı, 2020; Rentala ve ark., 2019). Eğitim stresinde; farkındalık, bilişsel esneklik gibi bireysel faktörlerin yanı sıra; okul ortamındaki ve ailedeki bireylerle ilişkiler (Sun ve ark., 2013), diğerlerinin eğitime ilişkin beklentileri ve daha genel anlamda salgın hastalıklar (Mahapatra ve Sharma, 2021), doğal afetler gibi çevresel faktörler de etkilidir.

Alanyazında, deprem deneyimleyen bireylerin yoğun stres düzeyine sahip olduğu ve travmatik stres belirtilerine benzer davranış örüntüleri geliştirdikleri ifade edilmektedir (Cankardaş ve Sofuoğlu, 2019). Benzer şekilde, toplumun ikincil travmaya maruz kalması da uyuma ilişkin çabaları olumsuz etkileyerek stres tepkilerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Sungur, 1999). Bu nedenle, Kahramanmaraş depremi sonrası süreçte bireylerin ikincil travmaya maruz kalarak stresörlerle karşı karşıya kaldıkları düşünülebilir.

Öğrenciler açısından ise; bu stres durumunun eğitim ortamının gerektirdiği sorumluluklara karşı toleransı düşürdüğü, genel iyi oluşu ve psikolojik uyumu olumsuz etkileyerek öğrencileri eğitim stresine karşı daha dayanıksız ve savunmasız hale getirdiği söylenebilir. Ayrıca söz konusu afetten sonra okullarda yüz yüze eğitim durumu, merkezi sınavların ertelenip ertelenmeyeceği gibi konular da öğrencilerin eğitim ortamında karşılaştıkları sorgulamaları beraberinde getirmiştir. Bu durum ise, belirsizlik olarak nitelendirilmiş ve belirsizliğin ise yapılan çalışmalarda stres düzeyini artırdığı saptanmıştır (Butzer ve Kuiper, 2006). Eğitim sürecinde yaşanan bu tür olumsuz durumlara, düşük düzeyde akademik yaşam doyumu eşlik edebilir.

Farklı bağlamlarda deneyimlenen stresin genel ve spesifik konulardaki yaşam doyumu üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Lee ve Jang, 2015). Öğrencilerin yaşam doyumu ele alındığında, güncel literatürün genel yaşam doyumundansa, akademik yaşam doyumunun sıklıkla incelendiği dikkat çekmektedir (Balkıs ve Duru, 2016; Odacı vd., 2021).

Akademik yaşam doyumu; öğrencilerin öğrenme etkinliklerine yönelik tutumlarını ve olumlu duygularını içerir (Nogueira ve ark., 2019). Akademik yaşam doyumu yüksek olan bireyler; derslere düzenli olarak katılırlar, eğitim faaliyetlerine daha fazla odaklanırlar, öğrenmeye daha isteklidirler, eğitim ortamlarına daha kolay uyum sağlarlar ve başarı için daha fazla çaba gösterirler (Tessema ve ark., 2012). Bu nedenle akademik alanda görev ve sorumlulukların üstesinden gelmeye ilişkin kapasitenin, akademik yaşam doyumun yüksek olmasına katkı sağlayabileceği söylenebilir. Dolayısıyla öğrencilerde eğitim stresi ile akademik yaşam doyumu arasında ilişki olduğu düşünülmektedir.

Eğitim alanında bir diğer önemli kavram olan akademik ertelemede ise; öğrencilerin ödev yapma, okula devam etme, sınavlara hazırlanma gibi akademik görevlerini sürekli olarak ileri bir zamanda yapmayı planlaması vurgulanmaktadır (Solomon ve Rothblum, 1984). Akademik ertelemede, öğrencilerin yerine getirmesi beklenen akademik görevlerini ertelemesi ve bu durumdan kaygı duyması söz konusudur (Rothblum ve ark., 1986). İlgili alanyazın incelendiğinde, öğrencilerde akademik erteleme ile stres düzeyleri arasında ilişki olduğu görülmektedir (Durgun ve ark., 2021). Akademik ortamdaki olumsuz deneyimler sonucu oluşan eğitim stresi; akademik erteleme ve okul tükenmişliği gibi istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir (Sarıcam ve ark., 2017). Bir diğer ifadeyle bireylerin eğitim ortamında stresörlerle karşılaşması, onların okula ilişkin görevlerini ötelemelerine neden olabilmektedir.

Öte yandan, akademik erteleme davranışı ile yaşam doyumu arasında negatif yönde ilişki olduğu bilinmektedir (Çetinkanat ve ark., 2011). Diğer bir deyişle, öğrencilerin okula ilişkin rol, sorumluluk ve görevlerini ötelemeleri, onların yaşamlarından düşük doyum almalarına neden olmaktadır. Bu nedenle akademik yaşam doyumu ile akademik erteleme arasında da ilişki olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda, bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinin yaşadıkları eğitim stresi, akademik yaşam doyumu ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkilerin araştırılması ve eğitim stresi ile akademik yaşam doyumu arasında akademik ertelemenin aracı rolünün incelenmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları 2022-2023 eğitim öğretim yılının bahar döneminde yaşları 13 ile 18 (X=16.04, SS=1.18) arasında değişen, 230'u kız (%65.5) ve 121'i erkek (%34.5) olmak üzere toplam 351 lise öğrencisinden oluşmaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Eğitim Stresi Ölçeği: Sun ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilen ölçek 5'li Likert tipindedir ve toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte beş alt boyut bulunmaktadır. Yüksek puanlar yüksek düzeyde eğitim stresini göstermektedir. Sun ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilen ölçeğin iç tutarlılığı 0,81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Çelik ve arkadaşları (2014) tarafından yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda lise örnekleminde beş faktörlü yapının doğrulandığı görülmüştür (χ 2 = 123.49, df = 88 (χ2)/df = 1,40), RMSEA = 0,03, NFI = 0,97, CFI = 0,99, SRMR = 0,041). Güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin iç tutarlılık katsayısının α=0,86 olduğu ortaya çıkmıştır (Çelik vd., 2014).

2.2.2. Akademik Yaşam Doyumu Ölçeği: Nogueira ve arkadaşları (2019) tarafından geliştirilen ölçekte 8 madde iki faktör bulunmaktadır. Ölçek maddeleri 1 kesinlikle katılmıyorum ile 5 kesinlikle katılıyorum arasında puanlanmaktadır. Ölçeğin güvenirlik analizi sonucunda iç tutarlılık katsayıları kişisel memnuniyet alt boyutu için (α) 0,72, akademik ortamdan memnuniyet için (α) 0,74 ve ölçek geneli için (α) 0,80 olarak hesaplanmıştır (Nogueira ve ark., 2019). Ölçekten alınan yüksek puanlar akademik yaşamdan memnuniyet düzeyinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Odacı ve arkadaşları (2021) tarafından yürütülmüştür. Güvenirlik analizi sonucunda iç tutarlılık katsayısı akademik ortamdan memnuniyet alt ölçeği için α = 0,81, kişisel memnuniyet alt ölçeği için α = 0,79 ve ölçek geneli için α = 0,86 olarak hesaplanmıştır (Odacı ve ark., 2021).

2.2.3. Akademik Erteleme Ölçeği: Çakıcı (2003) tarafından geliştirilen akademik erteleme ölçeği 19 maddeden oluşmaktadır. 12 maddenin olumsuz, yedi maddenin olumlu olduğu, erteleme ve düzenli ders çalışma alışkanlığı olan iki faktör ve 5'li Likert tipinde olan ölçeğin puanlamasında alınabilecek en düşük puan 19, en yüksek puan 95 olmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanların akademik erteleme durumlardan yüksek olduğunu bildirmektedir (Çakıcı, 2003). Ölçeğin güvenirlik ve geçerlik çalışmaları kapsamında yapılan analizler sonucunda, Cronbach alfa katsayısı birinci faktör için .89, ikinci faktör için .84 ve ölçeğin tamamı için .92 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test korelasyon kat sayısı .89 olarak bulunmuştur.

2.3. Veri Toplama Süreci

Veriler, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında, Erzurum'da öğrenim gören öğrencilerden amaçlı örnekleme yoluyla toplanmıştır. Öncelikle araştırmacı tarafından öğrencilere yüz yüze araştırmanın amacı açıklanmıştır. Ayrıca formun ilk sayfasında katılımcılardan gönüllü olarak katılıp katılmayacaklarına dair onam alınmış ve kişisel verilerinin üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı belirtilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Öncelikle değişkenlere yönelik tanımlayıcı istatistikler belirlenmiştir. Veri seti eksik veya yanlış girişler bağlamında değerlendirilerek, bu süreçte herhangi bir aykırı durumun olmadığı belirlenmiştir. Bunların yanı sıra çarpıklık ve basıklık değerlerinin normallik açısından incelenmesi yapılmıştır. Normallik varsayımı çarpıklık ve basıklık değerleri üzerinden değerlendirilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerleri 0'a yaklaştıkça (George ve Mallery, 2019) veri setinin normal bir dağılıma sahip olduğu görülmüştür.

Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için korelasyon analizi; eğitim stresi ile akademik yaşam doyumu arasındaki ilişkide akademik ertelemenin aracılığını incelemek için ise regresyon temelli aracılık analizi yapılmıştır.

3. BULGULAR

Eğitim stresi, akademik erteleme ve akademik yaşam doyumu arasındaki ilişkileri incelemek için ilk olarak korelasyon değerleri incelenmiştir. Tablo 1 değişkenler arasındaki ilişkileri, çarpıklık ve basıklık değerlerini göstermektedir. Korelasyon analizi sonucunda, akademik yaşam doyumu ile eğitim stresi ($r = -.50$, $p<.01$) ve akademik erteleme ($r = -.36$, $p<.01$) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Diğer taraftan akademik erteleme ile eğitim stresi arasında ise ($r = .37$, $p<.01$) pozitif yönde anlamlı ilişki gözlenmiştir. Ölçme araçlarına ilişkin tanımlayıcı değerler ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkiler Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Ölçme araçlarına ilişkin normallik değerleri ve ilişkiler

Değişkenler	1	2	3
Eğitim stresi	1		
Akademik erteleme	.37**	1	
Akademik yaşam doyumu	-.50**	-.36**	1
Çarpıklık	-.12	.23	-.20
Basıklık	-.38	-.02	-.03

**p < .01

Yürütülen regresyon temelli aracılık analizi sonucunda ise standardize edilmiş regresyon katsayıları incelendiğinde, akademik yaşam doyumu üzerinde eğitim stresinin doğrudan etkisinin ($\beta = -.22$, %95 BC [-.27, -.17]), akademik ertelemenin doğrudan etkisinin ($\beta = -.08$, %95 BC [-.11, -.04]) anlamlı oldukları gözlenmiştir. Eğitim stresinin akademik erteleme yoluyla akademik yaşam doyumu üzerindeki dolaylı etkisinin ($\beta = -.04$, %95 BC [-.06, -.02]) anlamlı olduğunu göstermektedir. Doğrudan ve aracılık etkilerini inceleyen regresyon analizinin sonuçları görsel 1'de sunulmaktadır.

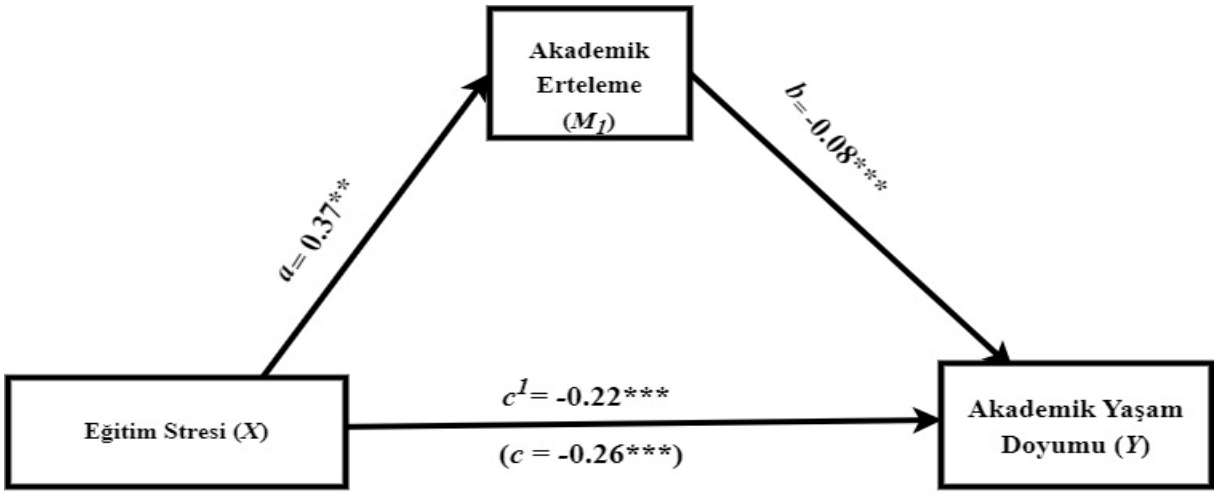

Görsel 1. Eğitim stresi ve akademik yaşam doyumu arasındaki ilişkide akademik ertelemenin aracı rolüne ilişkin sonuçlar

Not 1: cı eğitim stresinin akademik yaşam doyumu üzerindeki doğrudan etkisi,
Not 2: c eğitim stresinin akademik yaşam doyumu üzerindeki toplam etkisi
Not 3: ** p < .01, *** p < .001.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışmada akademik yaşam doyumu ile eğitim stresi ve akademik erteleme arasında negatif yönde; eğitim stresi ile akademik erteleme arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Araştırmanın regresyon temelli aracılık analizi sonucunda ise, eğitim stresinin akademik erteleme yoluyla akademik yaşam doyumu üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu yapılan birçok çalışma ile benzerlik göstermektedir. Örneğin Odacı ve arkadaşları (2022) tarafından yapılan bir çalışmada, ergenlik dönemindeki bireylerin eğitim stresi ile akademik yaşam doyumu arasında negatif bir ilişki olduğuna ilişkin bir sonuç bulunmuştur.

Benzer şekilde, Elkin (2020) de öğrencilerin stres faktörüyle karşı karşıya kalmalarının onların yaşam doyumunu azalttığını ifade etmekte ve öğrencilerin stres düzeylerinin azaltılması için eğitim ortamındaki danışmanlık hizmetlerinin artırılması gerektiğini öne sürmektedir. Öte yandan; yine öğrencilerin eğitim ortamında karşı karşıya geldikleri stres faktörleri ile erteleme davranışı arasında pozitif yönde ilişkili olduğu Akdoğan (2013) tarafından yapılan çalışmada bulgulanmıştır. Ayrıca Durgun ve arkadaşları (2021) da yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin deneyimlediği akademik erteleme davranışlarıyla stres düzeylerinin ilişki olduğunu saptamışlardır.

Alanyazında dolaylı etki araştırmaları ele alındığında, eğitim stresinin belirsizliğe tahammül ile akademik yaşam doyumu arasında aracı rol oynadığı görülmektedir (Odacı ve ark., 2022). Ayrıca Ekşi ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan bir çalışmada ise, öz kontrol ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkide genel erteleme davranışının aracı rol oynağı saptanmış ve öz kontrolü düşük ve genel erteleme davranışları içindeki bireylerde sosyal medya bağımlılığının da geliştiği öne sürülmüştür. Söz konusu çalışmada akademik ertelemenin bağımlılığı artırmasına ilişkin etkisinin; mevcut çalışmada yaşam doyumunu azaltmasıyla benzer olduğu düşünülebilir. Öyle ki bağımlılık ile yaşam doyumu arasında negatif ilişki olduğu

bilinmektedir (Altınok, 2021). Dolayısıyla mevcut çalışmada eğitim stresinin akademik yaşam doyumu üzerindeki etkisinin alanyazınla benzerlik taşıdığı söylenebilir.

Elde edilen sonuçlara göre, daha sonra yapılacak çalışmalarda eğitim stresi ve akademik ertelemenin akademik yaşam doyumu üzerindeki etkisi; deprem afetinin ardından yüz yüze eğitimin ara verildiği üniversite öğrencileri üzerinde incelenebilir. Ayrıca bu tür problemlere sahip olan öğrencilere psikoeğitim çalışmaları yapılabilir. Bu şekilde hem eğitim stresini hem de akademik erteleme davranışını azaltmaya yönelik planlanan psikoeğitimler aracılığıyla öğrencilerin akademik yaşamdan daha yüksek düzeyde doyum almaları sağlanabilir. Ayrıca öğrencilerin bu alanlardaki anlatılarına başvurarak nitel çalışmalar yapmak da ilgili alan yazına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A. Farklı Depresyon Anksiyete Stres Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışlarının İncelenmesi, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2013.

Altınok, M. (2021). Lise öğrencilerinin dijital bağımlılık ve yaşam doyumunun incelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 19(1), 262-291.

Balkıs, M. and Duru, E. (2016). Procrastination, self-regulation failure, academic life satisfaction, and affective well-being: Under regulation or misregulation form. European Journal of Psychology of Education, 31(3), 439–459.

Butzer, B. and Kuiper, N. A. (2006). Relationships between the frequency of social comparisons and self-concept clarity, intolerance of uncertainty, anxiety, and depression. Personality and Individual Differences, 41(1), 167–176.

Cankardaş, S. and Sofuoğlu, Z. (2019). Deprem ya da yangın deneyimlemiş kişilerde travma sonrası stres bozukluğu belirtileri ve belirtilerin yordayıcıları. Turkish Journal of Psychiatry, 30(3).

Çakıcı, D. Ç. Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Genel Erteleme ve Akademik Erteleme Davranışının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2003.

Çetinkanat, A. C., Argon, T., Nartgünc, Ş. S. ve Köstereliođlud, M. (2011). Öğretmen adaylarının akademik erteleme eğilimleri ve yaşam doyumları. 4-11 Mayıs III. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Girne, Kıbrıs.

Durgun, H., Kalyoncuoğlu, B. Ve Avcı, A. B. (2021). Pandemi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin akademik erteleme davranışları ile stres düzeyleri arasındaki ilişki. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 9(1), 278-291.

Ekşi, H., Turgut, T. ve Sevim, E. (2019). Üniversite öğrencilerinde öz kontrol ve sosyal medya bağımlılığı ilişkisinde genel erteleme davranışlarının aracı rolü. Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 6(3).

Elkin, Ö. O. Üniversite Öğrencilerindeki Anksiyete, Stres, Yaşam Doyumu Düzeyleri ve İlişkili Değişkenlerin Kız ve Erkek Öğrenciler Arasında Karşılaştırması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, 2020.

George, D., & Mallery, P. IBM SPSS Statistics 25 Step by Step: A Simple Guide and Reference (15th ed.). Routledge, 2019.

Kuyumcu, B. and Kirazcı, F. (2020). The link between cognitive flexibility and educational stress among high school students: Mediation through perception of teacher acceptance. Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 10(58), 515–530.

Lee, J. and Jang, S. (2015). An exploration of stress and satisfaction in college students. Services Marketing Quarterly, 36(3), 245–260.

Mahapatra, A. and Sharma, P. (2021). Education in times of COVID-19 pandemic: Academic stress and its psychosocial impact on children and adolescents in India. International Journal of Social Psychiatry, 67(4), 397–399.

Nogueira, M. J., Antunes, J. P. and Sequeira, C. (2019). Development and psychometric study of the Academic Life Satisfaction Scale (ALSS) in a higher education students sample. Nursing & Healthcare International Journal, 3(2), 1–8.

Odacı, H., Kaya, F. ve Kınık, Ö. (2021). Akademik yaşam doyumu ölçeği'nin türkçe versiyonu [Turkish version of the academic life satisfaction scale]. Ege Journal of Education, 22(1), 1–15.

Odacı, H., Kaya, F. and Aydın, F. (2023). Does educational stress mediate the relationship between intolerance of uncertainty and academic life satisfaction in teenagers during the COVID-19 pandemic?. Psychology in the Schools, 60(5), 1514-1531.

Rentala, S., Lau, B. H. P., Aladakatti, R. And Thimmajja, S. G. (2019). Effectiveness of holistic group health promotion program on educational stress, anxiety, and depression among adolescent girls—A pilot study. Journal of Family Medicine and Primary Care, 8(3), 1082–1089.

Saricam, H., Çelik, İ. and Sakiz, H. (2017). Mediator role of metacognitive awareness in the relationship between educational stress and school burnout among adolescents. Journal of Education and Future, (11), 159–175.

Solomon, L. J. and Rothblum, E. D. (1984). Academic procrastination: Frequency and cognitive-behavioral correlates. Journal of counseling psychology, 31(4), 503.

Sun, J., Dunne, M. P., Hou, X. Y. and Xu, A. Q. (2013). Educational stress among Chinese adolescents: Individual, family, school and peer influences. Educational Review, 65(3), 284–302.

Sungur, M. Z. (1999). İkincil travma ve sosyal destek. Klinik Psikiyatri, 2(2), 105-108.

Tessema, M. T., Ready, K. and Yu, W. (2012). Factors affecting college students' satisfaction with major curriculum: Evidence from nine years of data. International Journal of Humanities and Social Science, 2(2), 34–44.

Villanova, P. and Bownas, D. A. Dimensions of College Student Stress, 1984.

SELF-EFFICACY OF HIGHER EDUCATION STUDENTS DURING ONLINE LEARNING

PRANVERA KRAJA[1], RINA MUKA[2]

[1] University of Shkodra, Faculty of Educational Sciences, ORCID ID: 0000-0003-2123-9574
[2] University of Shkodra, Faculty of Educational Sciences, ORCID ID: 0000-0001-6291-309X

ABSTRACT

The purpose of this study was to assess the self-efficacy of university students in online learning environments and to analyse the validity and reliability of the Online Learning Self-Efficacy in Students (OLSES) instrument. Participants were students of the Faculty of Education who attended online courses during the winter semester. The quantitative study method was used to conduct this study. A sample of 432 bachelor and master's level students completed the online questionnaire. The questionnaire contained 22 questions and aimed to measure students' self-efficacy in three areas: learning in the online environment, time management, and technology skills. An exploratory factor analysis (EFA) was used to identify the factorial structure of the instrument. Results from the EFA did not reproduce the three-subscale structure of the original OLSES instrument. Self- efficacy in online learning did not vary based on students' educational level or gender. The findings are compared with similar evidence from the scientific literature. Recommendations for further research are given regarding the development of the self-efficacy instrument in online learning environments.

Keywords: higher education; instrument; online learning; self-efficacy scale; student.

1. INTRODUCTION

With the onset of the COVID-19 pandemic worldwide, society faced many challenges in all fields of life. The education system was also one of the sectors where initiatives and quick solutions had to be undertaken to adapt to the situation and manage it well. Due to the COVID-19 pandemic, the Ministry of Education, Sports, and Youth (MESY) of Albania took the decision (Order No. 591, date 9.03.2020) "on the interruption of the teaching process in all public and non-public educational institutions." All educational institutions were closed from March 9, 2020, until the end of the school year 2019–2020, and the learning process took place at a distance (home teaching) (ASCAP, 2020: 9). As for the universities, on March 10, 2020, the Technical Committee of Experts took the decision to suspend teaching in the auditorium and its development in a virtual way (Zisi, 2020). Online learning became the main system for developing the learning process in all parts of the education system, including universities.

Distance education was recognized by the education systems of developed countries, but this was completely unknown to Albania. For our country, distance learning was an innovation, as the internal legislative framework does not provide for distance education. It is not legally possible to follow an online study program or to attend pre-university distance education in Albania (Çela, 2020). At present, there is no higher education curriculum offered remotely or in a combined form in our country (MESY, 2021: 101). Exceptions include some sporadic

cases related to the education of children from isolated families (Çela, 2020). Thus, online learning was something completely new and unknown to both educators and Albanian students.

In response to this emergency, MESY suggested that Higher Educational Institutions (HEIs) consider online learning and teaching as an alternative. This ministry proposed to each HEI the formation of a working group of lecturers to pilot and test various platforms that each institution could use. Academic Senates made the decision to transition to online learning and teaching as soon as possible. But many difficulties had to be overcome: the preparation of the IT infrastructure, the didactic materials that would be distributed via e-mail or online platforms, the determing of online platforms that would be used for online learning, a database of the students, etc. Google Classroom (mostly in public universities), Moodle, Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, etc. were the main platforms used in online teaching at both levels of programs: bachelor and master. Consequently, in the last week of March 2020, the online delivery of lectures, exercises, seminars, and course assignments began, reaching 55.000 students from public HEIs and 10.000 from private HEIs (this is partial information since not all private HEIs have reported the statistical data) (Sphere, 2020).

Due to the closure of all educational institutions during the COVID-19 period, online learning became the only way to develop the learning process both in pre-university education and in higher education. Online learning is well known to have both advantages and disadvantages (Yuhanna, Alexander, & Kachik, 2020). Self-efficacy is a key component of online learning.

This study aimed to explore the online learning self-efficacy of higher education students and analyse the validity and reliability of the Online Learning Self-Efficacy in Students (OLSES) instrument developed by Zimmerman and Kulikowich (2016) with Albanian students. Considering the importance of online learning in schools during the COVID-19 pandemic and the lack of such studies in our country, we undertook this study.

2. SELF-EFFICACY IN ONLINE LEARNING

The early definition of the concept of self-efficacy is given by Bandura in his theory. According to him, self-efficacy is a very important component in motivating a person to perform any activity or task. Self-efficacy is defined as "beliefs in one's capabilities to organize and execute the courses of action required to produce given attainments" (Bandura, 1997, p. 3). "It is hypothesized that expectations of personal efficacy determine whether coping behaviour will be initiated, how much effort will be expended, and how long it will be sustained in the face of obstacles and aversive experiences." According to him, "the stronger the perceived self-efficacy, the more active the efforts." (Bandura 1977: 191–194).

Why is self-efficacy important? The answer to this question is given by Bandura himself (1982, 2006) by evaluating self-efficacy as the foundation of the human being because it influences human thoughts, actions, and feelings through the processes of motivation, emotions, and decisions. Efforts to research the dimensions of self-efficacy in online learning date back two decades. In the 2000s, research into self-efficacy in online environments was very limited and, in its infancy (Hodges, 2008). Hill and Hannafin (1997) conducted one of the first studies in this field. The authors intended "to identify the strategies used by adults seeking to address individually defined learning needs via the World Wide Web" (p. 37).

The scientific literature related to the study of self-efficacy was further enriched with research that focused mostly on the study of one dimension of self-efficacy in online learning, e.g., computer self-efficacy, internet self-efficacy, information-seeking self-efficacy, and Learning Management System (LMS) self-efficacy (Alqurashi, 2016: 46). Self-efficacy in online learning focuses on students' abilities to use computers and Internet resources. Thus, in

their study, Tang, and Tseng (2013) surveyed 219 students aged 21–29, and most of them demonstrated superior knowledge of digital resource solutions. The researchers concluded that students who had high self-efficacy in information retrieval and information manipulation skills exhibited higher self-efficacy in online learning. While students with low self-efficacy regarding information retrieval expressed interest in learning how to use library resources.

Bates and Khasawneh (2007) conducted a study with the aim "to investigate the role of online learning self-efficacy as a mediator between a set of antecedent variables and three outcome measures that reflected student outcome expectations about the use of online learning systems, mastery perceptions, and hours spent using the technology to complete learning assignments" (pp. 188). These authors collected data from 288 students, aged 18 to over 30 years, enrolled in a variety of courses at a large public university in the southern US. They pointed out that the relationship between self-efficacy and the results obtained from the use of online technology is more complex than has been presented so far by research in this field (p. 188).

The discrepancy in students' judgments of online learning ability as a variable or fixed competence was one of the study's findings. Students who saw online learning as a flexible and learnable skill, as opposed to those who saw it as a fixed ability, demonstrated higher levels of self-efficacy, more optimistic expectations for e-learning outcomes, less anxiety when using technology, and a higher level of mastery of those systems (Bates and Khasawneh, 2007).

We found very few studies about students' self-efficacy in online learning, conducted by Western Balkan countries and our country. These studies mainly focused on the behaviour of university students in online learning, their views, and concerns during the COVID-19 pandemic. One such study is the one done in Croatia by Puljak et al. (2020). The authors aimed to explore the attitudes and concerns of health sciences students in Croatia regarding the complete switch to e-learning during the COVID-19 pandemic. They applied a questionnaire they had formulated with a very large number of students (No. 2520) from 9 universities out of a total of 10 in Croatia offering study programs in health sciences. The findings of the study revealed that the majority of health sciences students were satisfied with the exclusive use of e-learning as well as their personal and institutional adaptation to it. About half of students indicated that they miss classroom lessons (47.5%) and in-person communication with teachers (52.5%). Just over half of the students agreed that e-learning cannot compensate for practical education and seminars (51.7%), and the same percentage of the students disagreed with the statement that e-learning is a complete waste of time for health sciences students (Puljak et al., 2020).

Albanian studies in this field are very few. Xhomara and Karabina (2021) studied the impact of online learning on academic performance and students' satisfaction, which was not the subject of our study. Whereas the study of Prifti (2020) can be said to approximate our study. Prifti aimed to investigate the influence of platform self-efficacy on students' satisfaction in the context of blended learning. He surveyed 375 students in the Business Management program at the University of Tirana. One of the study's main findings "was that LMS-derived self-efficacy is positively related to students' satisfaction in a blended course. This relationship is shown to be strong and significant, thus implying that an improvement in LMS self-efficacy (or technological self-efficacy) has the potential to improve students' satisfaction with a blended learning course" (Prifti, 2020: 10).

Studies to determine the factors that affect students' self-efficacy in online learning environments were further increased, especially in terms of creating measuring instruments. Miltiadou & Yu (2000) developed a questionnaire called the *Online Technologies Self-Efficacy Scale (OTSES)*, which identified four factors to measure this self-efficacy: (a) internet competencies; (b) synchronous interaction; (c) asynchronous interaction I; and (d)

asynchronous interaction II. While the study of Shen, Cho, Tsai, and Marra (2013) determined that *self-efficacy in student success should be evaluated in five main areas:* (a) self-efficacy to complete an online course; (b) self-efficacy to interact socially with classmates; (c) self-efficacy to handle tools in a Course Management System (CMS); (d) self-efficacy to interact with instructors in an online course; and (e) self-efficacy to interact with classmates for academic purposes. When Zimmerman and Kulikowich (2016) created their *Online Learning Self-Efficacy in Students* (OLSES) questionnaire to measure students' online learning self-efficacy, they took the following three categories into consideration: (a) online learning, (b) time management, and (c) technology skills.

3. METHODOLOGY

For the development of this study, the quantitative study method was used.

3.1 Participants

The participants were students of the Faculty of Educational Sciences (FES) at the University of Shkodra, Albania. Students were participants in all online courses that included all curriculum subjects that took place in the winter term of the 2020-2021 academic year. The study population of FES students was 2574 students. Participating students were bachelor's and master's level and studied in five different programs: teaching elementary education; psychology; social work; physical education and sports; and arts. The questionnaire was distributed online, and a total of 432 valid questionnaires were returned by the students. The demographic characteristics of the sample are presented in Table 1.

Regarding the type of online courses, we clarify that our research involved university students who were enrolled in synchronous online courses, in which "the instructor and the students in the course engage with the course content and each other at the same time, but from different locations." (University of Waterloo, 2021). In 2020, all distance learning in Albania was conducted synchronously (MESY, 2021: 101).

3.2 The instrument

To conduct this study, the original instrument developed by Zimmerman and Kulikowich (2016), the Online Learning Self-Efficacy Scale (OLSES), was used.

The OLSES instrument is designed to measure the online learning self-efficacy of university students and is a self-reporting questionnaire. The 22 original questions of the instrument include three areas: learning in the online environment, time management, and technology skills. The OLSES instrument was translated into Albanian language. The level of translation, language adaption, and students' comprehension of the questions were assessed by consulting with an expert in online learning, an Albanian language specialist, and an English language specialist.

Questionnaire questions were presented as statements such as "Search the online course materials," "Learn to use a new type of technology efficiently," and "Manage time effectively." In our study, we used a five-point Likert scale for each question. The lowest score of one indicates "I completely disagree," and the highest score of five indicates "I completely agree." Higher scores indicate higher self-efficacy among students in online learning. The reason for using the five-point Likert scale and not the six-point Likert scale of the original questionnaire was that the five-point scale in the Albanian language is more understandable and more practical to use.

The research instrument was written on the Google Form platform and distributed electronically to students. The questionnaire was completed over a period of several weeks, from December 2020 to the end of January 2021.

Table 1: Student demographic characteristics (N 432)

Variables		Frequency	Percent
Age			
Valid	18-25	363	84.0
	26-35	51	11.8
	36-45	12	2.8
	46-55	5	1.2
	Total	431	99.8
Missing	99	1	.2
Gender	Male	44	10.2
	Female	388	89.8
School level	Bachelor	192	44.4
	Master	239	55.3
	Missing	1	.2
I use more	PC/Laptop	112	25.9
	Cell phone	317	73.4
	PC/Laptop/ Cell phone	3	.7
Course format	Synchronous	432	100

3.3 Ethical Considerations

The participants in this study were students of the Faculty of Educational Sciences at the University of Shkodra. For the administration of this questionnaire, permission was requested from the dean of FES. The questionnaire was distributed to the students by the pedagogues of FES themselves through the electronic address, having previously explained to them the nature of the questionnaire, the anonymity, and the way of completing it. Students were free to accept or not to complete the questionnaire. They confirmed their participation in the study by agreeing to fill out the questionnaire. The information gathered from students' responses was treated as confidential and anonymous.

Regarding the use of the original OLSES instrument in our study, we received permission from one of the authors of this instrument, Mrs. Whitney Alicia Zimmerman, whom we thank for her readiness and immediate availability (Wednesday, December 16, 2019).

4. DATA ANALYSIS AND RESULTS

The data analysis was performed using the SPSS statistical package, version 26. The data were subjected to several analyses. Initially, all questions (22) of the OLSES scale were subjected to Principal component analysis (PCA). Before performing PCA, the suitability of the data for factor analysis was assessed. The sample size was examined, and according to Gorsuch (1983), the ratio of respondents to variables is 10:1. This definition was fulfilled by our study because we had 22 variables and 432 respondents.

Replace Missing Values with Series Mean Methods was used to replace missing values. Through frequencies, 18 missing values were found in the scale variables, or 0.04 percent of

all data. Data cleaning was done by excluding outliers and extreme values. Data were assessed for multivariable outliers using the Mahalanobis Distance Test (Tabachnick & Fidell, 2007). 14 outliers were found and eliminated from the data set. The assumption of the Test of Normality was assessed through Explore. The Kolmogorov-Smirnov test result was less than .05, indicating that the data were not normally distributed. But this is normal for a large data set.

An exploratory factor analysis (EFA) was conducted to evaluate the measuring instrument and identify the factor structure of the OLSES instrument (Boating et al., 2018). Bandalos (1996: 389) points out that EFA is used "to identify the factor structure or model for a set of variables." Exploratory factor analysis (EFA) for 22 items allowed us to assess the adequacy of the data through the KMO test. The following data were found to be suitable: KMO =.908, Sig. =.000. The extraction method was used to simplify the number of factors. We used PCA (Principal Component Analysis) to determine the factors, and the results showed five factors that explained a total variance of 59,075 (Table 2).

Table 2: Total Variance Explained

	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
Component	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	7.819	35.542	35.542	7.819	35.542	35.542
2	1.631	7.415	42.956	1.631	7.415	42.956
3	1.283	5.830	48.786	1.283	5.830	48.786
4	1.216	5.526	54.313	1.216	5.526	54.313
5	1.048	4.763	59.075	1.048	4.763	59.075
6	.883	4.014	63.090			
7	.811	3.688	66.778			
8	.776	3.527	70.305			
9	.710	3.229	73.534			
10	.661	3.004	76.538			
11	.627	2.848	79.386			
12	.594	2.698	82.085			
13	.541	2.457	84.542			
14	.522	2.373	86.915			
15	.476	2.166	89.081			
16	.460	2.089	91.170			
17	.416	1.891	93.061			
18	.402	1.828	94.890			
19	.389	1.770	96.659			
20	.287	1.304	97.964			
21	.280	1.271	99.235			
22	.168	.765	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

To determine the number of factors we will keep, the following rules were followed:
(1) A theory-driven approach: The developers of self-efficacy instruments in online learning have determined that 3-5 factors can be retained to proceed with further analysis. For example, Zimmerman & Kulikowich (2016) have maintained three factors; Hung et al., (2010) have kept five factors in the "Online Learning Readiness Scale" (OLRS).
(2) The Kaiser criterion was based on the Total Variance Explained table, which showed that five factors had Eigenvalues > 1 (according to Kaiser, 1960).

(3) Examination of the Scree Plot showed that 4-5 factors had values greater than 1 (Graph 1).
(4) Parallel Analysis was conducted to confirm the number of factors we will retain for further analysis. The Parallel Analysis suggested that two factors should be maintained (Table 3).
(5) Minimum Average Partial Criteria showed the same results as Parallel Analysis, so two factors should be retained.
Based on these results, it was determined that two factors should be retained for further analysis.

Graphic 1: Scree Plot

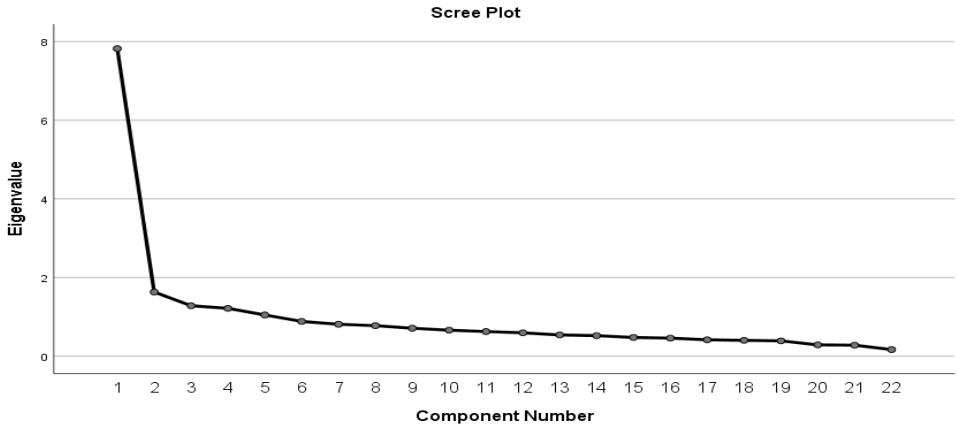

Table 3: Comparison of PCA Eigenvalue with parallel analysis

Factor	Total from PCA	Parallel analysis	Decision
1	7.819	1.507273	Accepted
2	1.631	1.406702	Accepted
3	1.283	1.350491	Rejected
4	1.216	1.291325	Rejected
5	1.048	1.247520	Rejected

It was conducted Factor Analysis with two factors, which explained a total variance of 42.956. The Rotation method used in this study is Oblimim rotation with Kaiser Normalization. Two factors were formed, and the factors were grouped according to the greatest value of their loading (Table 4).

Fourteen items were loaded in Factor 1: Tech1, Tech2, Tech3, Tech4, Tech5, Learn1, Learn2, Learn3, Learn8, TM1, TM2, TM4, TM5, TM6.

Eight articles were loaded in Factor 2: Learn4, Learn5, Learn6, Learn7, Tech6, Tech7, Tech8, and TM3. As you notice from Table 4, the three dimensions are mixed. The result of the Factor Correlation Matrix confirmed that the correlation between the two factors was .594 (less than 1), which means that Discriminant Validity has been achieved and the factors are not multicollinearity. But by mixing the three dimensions of the original OLSES questionnaire (Zimmerman and Kulikowich, 2016) and loading them into two dimensions, we cannot proceed with deeper statistical analyses.

Table 4: Factor loading of 22 items of OLSES (n = 418)

No	Item	Coding	Factor loading	
			Factor 1	Factor 2
1	Navigate online course materials efficiently	Tech1	**.673**	.309
2	Find the course syllabus online	Tech2	**.588**	.248
3	Communicate effectively with my instructor via e-mail	Tech3	**.579**	.293
4	Communicate effectively with technical support via e-mail, telephone, or live online chat	Learn1	**.680**	.263
5	Submit assignments to an online drop box	Tech4	**.544**	.299
6	Overcome technical difficulties on my own	Learn2	**.554**	.407
7	I can study my notes (homework, exams, etc.) published online.	Tech5	**.656**	.468
8	Manage time effectively	TM1	**.695**	.577
9	Complete all assignments on time	TM2	**.709**	.500
10	Learn to use a new type of technology efficiently	Learn3	**.671**	.477
11	Learn without being in the same room as the instructor	Learn4	.558	**.585**
12	Learn without being in the same room as other students	Learn5	.548	**.602**
13	Search the Internet to find the answer to a course-related question	Tech6	.222	**.726**
14	Search the online course materials	Tech7	.296	**.786**
15	Communicate using asynchronous technologies (discussion boards, e-mail)	Learn6	.540	**.731**
16	Meet deadlines with very few reminders	TM3	.430	**.638**
17	Complete a group project entirely online	Learn7	.521	**.619**
18	Use synchronous technology to communicate with others (such as Skype)	Tech8	.431	**.600**
19	Focus on schoolwork when faced with distractions	TM4	**.516**	.363
20	Develop and follow a plan for completing all required work on time	TM5	**.676**	.590
21	Use the library's online resources efficiently	TM6	**.532**	.530
22	When a problem arises, promptly ask questions in the appropriate forum (e-mail, discussion board, etc.)	Learn8	**.504**	.397

Notes: Principal Component Analysis, Oblimim rotation with Kaiser Normalization

Descriptive statistics defined the Means and Standard deviations of the 22 items of the OLSES questionnaires (Table 5). In Table 5, we also included and presented the level of agreement for each item based on the classification made by Pimentel (2019) for the five-point Likert scale.

An independent sample t-test was conducted to see if there were gender differences between self-efficacy variables in online learning. The t-test showed that, in general, there are no differences between boys and girls in terms of their self-efficacy in online learning.

Table 5: Means and Standard Deviations of the OLSES items (n = 418)

	Mean	SD	Level of agreement*
Tech8 Use synchronous technology to communicate with others (such as Skype)	4.42	.994	Strongly agree
Learn8 When a problem arises, promptly ask questions in the appropriate forum (e-mail, discussion board, etc.)	4.38	.935	Strongly agree
Tech1 Navigate online course materials efficiently	4.14	1.039	Agree
Tech7 Search the online course materials	4.04	1.070	Agree

Learn6 Communicate using asynchronous technologies (discussion boards, e-mail, etc.)	3.97	1.100	Agree
Tech4 Submit assignments to an online drop box	3.93	1.223	Agree
Learn3 Learn to use a new type of technology efficiently	3.89	1.098	Agree
TM5 Develop and follow a plan for completing all required work on time	3.87	1.057	Agree
Learn1 Communicate effectively with technical support via e-mail, telephone, or live online chat	3.86	1.161	Agree
Tech3 Communicate effectively with my instructor via e-mail	3.86	1.257	Agree
TM2 Complete all assignments on time	3.82	1.158	Agree
Learn7 Complete a group project entirely online	3.78	1.183	Agree
TM1 Manage time effectively	3.72	1.168	Agree
TM4 Focus on schoolwork when faced with distractions	3.66	1.187	Agree
Learn5 Learn without being in the same room as other students	3.43	1.256	Agree
TM3 Meet deadlines with very few reminders	3.41	1.099	Agree
Tech6 Search the Internet to find the answer to a course-related question	3.38	1.369	Neutral
Tech5 I can study my notes (homework, exams, etc.) published online.	3.36	1.262	Neutral
Tech2 Find the course syllabus online	3.34	1.221	Neutral
Learn2 Overcome technical difficulties on my own	3.19	1.241	Neutral
Learn4 Learn without being in the same room as the instructor	3.17	1.301	Neutral
TM6 Use the library's online resources efficiently	2.97	1.371	Neutral
*Values in Descending order according to Level of agreement by Pimentel (2019).			

In general, no differences were found in terms of self-efficacy in online learning between students according to educational level (Bachelor or Master). Independent sample t-Test showed that there were differences for the variables Learn1, Learn2, Learn3 and TM4 with a small effect size. The effect size for Learn1 "Communicate effectively with technical support via e-mail, telephone, or live online chat", showed that 3.35% of the variance was explained by the level of education; for Learn2 "Overcome technical difficulties on my own", 1.8% of the variance was explained by the level of education; for Learn3 "Learn to use a new type of technology efficiently", 1.3% of the variance was explained by the level of education; and for TM4 "Focus on schoolwork when faced with distractions", 1.4% of the variance was explained by the level of education.

5. DISCUSSION

The results from the EFA, developed for the OLSES questionnaire with data from the population of Albanian students, showed that the factor loading is quite different from the factor loading developed with American students by the two developers of this instrument (Zimmerman & Kulikowich, 2016). Also, in our analysis, the three dimensions from the original questionnaire were reduced to two dimensions. The items measuring the three dimensions were mixed, and we did not find a factor measuring the same dimension or with most items from one dimension. Based on these results, we conclude that we cannot name the

two factors that were determined by the analysis due to the mixture of three dimensions: learning in online environments, time management, and technology use.

The reduction of the three factors of the original OLSES instrument to fewer factors also occurred in the study of Yavuzalp and Bahcivan (2020) regarding the application of the OLSES instrument of Zimmerman and Kulikowich (2016) to the Turkish environment. Therefore, the results from our study are like the results of Yavuzalp and Bahcivan, in terms of factor reduction. The three-dimensional structure formed in the original instrument was loaded onto a single factor explaining 79.9% of the total variance, according to statistical analysis of data developed by Turkish university students (Yavuzalp and Bahcivan, 2020, p. 36).

The evidence from the literature shows that the results obtained from our study are like the results from the development of other instruments, where their EFA and CFA analysis, when applied to certain samples, confirmed a different number of factors (usually a smaller number) than that assumed by theoretical deduction or by the suggestions of the literature. One such case is the evaluation of the validity of the Online Learning Value and Self-Efficacy Scale (OLVSES) by Artino and McCoach (2008). During the process of creating this instrument, the authors determined from the literature four important factors for measuring the dimensions of the OLVSES. Then they investigated the reliability and validity of the instrument. EFA analysis confirmed two interpretable factors: task value and self-efficacy for learning with self-pacing (which explained 57.9% of the total variance). So, the four factors assumed in the instrument were reduced to two factors (Artino and McCoach, 2008, p. 287).

The findings of our study are consistent with those of Miltiadou and Ju (2000). The two researchers evaluated the validity of the Online Technologies Self-Efficacy Scale (OTSES) instrument that they developed. Miltiadou and Ju (2000) defined four factors from the literature (internet competencies, synchronous interaction, asynchronous interaction I, and asynchronous interaction II). They were interested in evaluating the content validity, construct validity, and reliability of the OTSES instrument to validate the survey. "Results of the factor analysis and correlational analysis revealed that four subscales of the instrument were collapsed into one scale" (Miltiadou and Ju, 2000, p. 10).

Indeed, the results from the EFA in our study did not reproduce the three-factor structure of the original OLSES questionnaire of Zimmerman and Kulikowich (2016). Loading the dimensions into two factors and mixing them into these two factors did not allow us to name the factors or perform other statistical analyses (for example, relationships between OLSES dimensions and demographic variables).

A possible explanation for not maintaining the three-dimensional structure of the OLSES questionnaire and the mixing of these dimensions, we think, could be the change in the application context of the original instrument in the context of our study. The original instrument was applied to American university students, while in our study it was applied to Albanian university students.

Internet accessibility and quality of the electronic equipment may be other potential factors that make the difference between the American and Albanian contexts in terms of the quality of online learning development. Students in countries like Albania, unlike countries with developed economies, have problems with access to the Internet, with the quality of the Internet, or with access to equipment suitable for online learning. This is supported by the Civic Resistance (2020) study, in which 720 students were polled across nine Albanian universities from April 9 to 14, 2020. The study showed that "40.9% of students did not have continuous access to the Internet during the period of isolation, compared to 59.1% of students with constant access to the Internet. 61% of students who did not have internet said it was due to cost, while 39% said it was due to a lack of internet coverage in the area (p. 18).

As for access to suitable equipment for online learning, our study revealed that a quarter of the students surveyed (n = 112; 25.9%) reported that they had a PC or laptop to conduct online lessons, and the rest used a mobile phone (n = 317; 73.4%) for this purpose. The RCC study (2018), which involved 14,000 university students in Albania, provided evidence supporting this claim. The study reported that only 22% of students had a laptop (RCC 2018, cited in MASR 2021, p. 101). This small percentage indicates the limited opportunities for Albanian students' access to computer equipment.

We think that the development of all online learning activities only with a mobile phone has its shortcomings and affects the quality of online learning. The capacity of the mobile phone is much more limited than that of the PC/Laptop, not only in storing lectures and downloaded materials but also in accessing and using these materials for academic purposes (searching online for materials, reading, taking notes, preparing course assignments, PPT presentations, etc.). The mobile phone cannot perform the actions that the computer can, because "computers have the ability to convey information by any means (including print, video, and audio recordings of sound and music), they have become an infinite library" (Yuhanna, Alexsander, Kachik, 2020, p. 13). This was another difficulty faced by Albanian students in the development of online learning.

The online learning environment is another factor that might have affected the varied results we obtained. The inclusion of two participant groups in the study by Zimmerman and Kulikowich (2016), one with prior online learning experience and the other without, did not result in significantly different findings, indicating that prior online learning experience is not significant for our investigation. However, we believe that in our sample, Albanian students' complete inexperience with online education may have impacted the meaning of the instrument's questions, which may have influenced the study's findings. The same opinion is shared by Zimmerman and Kulikowich (2016, p. 182) when they emphasize that "if students who have never taken an online course are asked to judge their confidence in their ability to use the course management system, they may not have an understanding of what that task is and the skills that it requires."

The results from descriptive statistics of Means and SD of the OLSES items (Table 5) showed that students accepted a neutral self-efficacy for six items, a medium self-efficacy for fourteen items, and a high self-efficacy for two items. According to Pimentel (2019), the five-point Likert scale is considered an interval scale. Based on these results as well as according to the criteria defined by Pimentel (2019), we can say that the students in our study, in general, had an average, satisfactory self-efficacy in online learning.

The following six items presented the lowest value of Mean: "Search the Internet to find the answer to a course-related question", "I can study my notes (homework, exams, etc.) published online", "Find the course syllabus online", "Overcome technical difficulties on my own", "Learn without being in the same room as the instructor", and "Use the library's online resources efficiently". We think that the lack of efficient use of the online platform and the lack of some of the online services dedicated to students were the reasons why students expressed "Neutral" regarding these articles. Students had never taken an online course before. Therefore, it is more logical that they were unable to handle technical issues on their own, read their online notes (homework, tests, etc.), or comprehend the phrase "Learn without being in the same room as the instructor." For the item "Find the course syllabus online", students did not have access to finding course syllabuses online because this service was not provided by the university. Efforts are now being made by the university to publish course syllabuses online. Regarding the use of the online library, this service was also completely new and unknown to students since the digital library was created during the pandemic year 2020 (Rash Portal), the year in which online learning in Albanian universities was developed for the first time.

While the results of most items (16 out of 22; Table 5) of the OLSES questionnaire showed that, despite the above difficulties, students' self-efficacy in online learning was satisfactory (often and always).

In general, there were no gender differences in terms of their self-efficacy in online learning. The independent sample t-test showed small differences in online learning self-efficacy between boys and girls only for the items Learn2, Learn5, and TM6. Similar findings were evidenced by Ju (2021:10), and Ju and Deng (2022) in their meta-analysis of 20 high-quality publications about gender differences in e-learning outcomes. The researchers conclude that "There are generally no significant gender differences in e-learning outcomes except in a few countries. Only in the USA females present significantly higher self-efficacy than males. No significant gender differences in e-learners' self-efficacy is shown in China, Jordan, or the Netherlands."

We were also interested to investigate if educational level influenced self-efficacy in online learning. In general, no differences were found in terms of self-efficacy in online learning between students according to educational level (bachelor or master). While the small effect size for the first three items of online learning and one item of time management shows that there are very small differences in online learning self-efficacy and educational level. This result can be explained by the lack of total experience of both groups of students in online learning.

This study has *several limitations* that should be considered. First, despite the relatively large sample size (n = 432), the students participating in this study were only from the Faculty of Education, and this constitutes a limitation of this study. Based on this fact, we are not able to generalize at the local or national level. Second, data collection was done only through self-report questionnaires, and this method has its limitations. Students may have overestimated or underestimated their online learning abilities.

6. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

The statistical analysis in our study did not reproduce the three-factor structure of the original OLSES questionnaire. A possible explanation of these results could be the difference between the application context of the original instrument and the context of our study. Students' misunderstanding of the statements of the instrument due to their lack of experience in online learning, may have also influenced the results obtained.

There were no differences in self-efficacy in online learning regarding gender and educational level (Bachelor and Master). The forced online learning during the COVID-19 pandemic found university students unprepared. The difficulties they faced were numerous: a total lack of initial experience and work culture for online learning management; a lack of appropriate technological equipment to develop online learning and to cope with the diversity of different subjects in different fields; low-quality internet access; and a high cost of internet service. Despite the above-mentioned difficulties, the students managed to adapt and change their mindset and learning style in online learning.

For future studies, *we recommend*, that such a measurement can be conducted with students from other faculties due to the different characteristics they possess. Different data collection methods, such as monitoring students' academic progress in online courses or gathering qualitative data through focus groups and interviews, would be preferred.

We recommend that it is necessary to develop some basic skills in students before starting online courses. To improve students' abilities in online courses, this "training" must be provided by university departments that offer online courses. To enhance the OLSES instrument, we propose that in the future, validity tests be conducted with other student populations and in various contexts.

REFERENCES

Alqurashi, E. (2016). Self-Efficacy in Online Learning Environments: A Literature Review. *Contemporary Issues in Education Research, Vol 9(1).* doi: 10.19030/cier. v9i1.9549.

ASCAP (2020). *Udhëzues për fillimin e vitit shkollor 2020-2021.* Agjencia e Sigurimit të Cilësisë në Arsimin Parauniversitar. [*Guide for the start of the 2020-2021 school year.* Pre-University Education Quality Assurance Agency]. Tiranë. https://www.ascap.edu.al/wpcontent/uploads/

Artino, R. A. & McCoach, D. B. (2008). Development and initial validation of the Online Learning value and Self-efficacy Scale. *Educational Computing Research,* Vol. 38(3) 279-303. Baywood Publishing Co., Inc. doi: 10.2190/EC.38.3. c.

Bandalos, B. (1996). Confirmatory factor analysis. In J. Stevens (Ed.), *Applied multivariate statistics for the social sciences* (3rd ed., pp. 389-420). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/31289362/

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioural Change. *Psychological Review, Vol. 84* (2):191-215.

Bandura, A. (1982). Self-Efficacy Mechanism in Human Agency. *American Psychologist, 37*(2), 122-147. https://asset-pdf.scinapse.io/prod/1982210139/1982210139.pdf

Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman.

Bandura, A. (2006). Toward a psychology of human agency. *Perspectives on Psychological Science, 1*(2), 164–180. https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1745-6916.2006.00011.x

Bates, R., & Khasawneh, S. (2007). Self-efficacy and college students' perceptions and use of online learning systems. *Computers in Human Behaviour, 23*(1):175-191. doi: 10.1016/j.chb.2004.04.004.

Boating, G. O., Neilannds, T, B., Frongillo, E, A., Melgar-Quinoinez, H. R., & Young, S. L (2018). Best practices for developing and validating scales for health, social, and behavioural research: a primer. *Frontiers in public health,* 6, 149. doi: 10.3389/fpubh.2018.00149.

Civic Resistance (2020). *Assessment of the situation of higher education under the influence of Covid-19.* Olof Palme center. https://qq.com.al/index.php/2020/04/20/lajmi-vleresimi-i-situates-se-arsimit-te-larte-nen-ndikimin-e-covid19-2/

Çela, E. (2020). Online education in the era of Covid -19: digital differentiation and the challenges of distance learning. *Albas' school portal.* https://www.portalishkollor.al

Hill, J. R., & Hannafin, M. J. (1997). Cognitive Strategies and Learning from the World Wide Web. *Educational Technology Research and Development, 45*(4):37-64. https://www.learntechlib.org/p/165071/

Hodges, C. B. (2008). Self-efficacy in the context of online learning environments: A review of the literature and directions for research. *Performance Improvement Quarterly, 20*(3-4), 7-25. doi:10.1002/piq.20001

Hung, M. L., Chou, C., Chen, C. H., & Own, Z. Y. (2010). Learner readiness for online learning: Scale development and student perceptions. *Computers & Education, 55*(3):1080–1090. International Journal of Instructional Technology & Distance Learning, 4. https://ir.nctu.edu.tw/bitstream/11536/31996/1/000280985600016.pdf

Ju, Zh. (2021). A meta-analysis of gender differences in e-learning outcome. *Research square.* doi: https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-493822/v1

Ju, Zh., & Deng, X. (2022). A Meta-Analysis of Gender Differences in e-Learners' Self-Efficacy, Satisfaction, Motivation, Attitude, and Performance Across the World. *Front Psychology*. doi: 10.3389/fpsyg.2022.897327

Gorsuch, R. L. (1983). Factor analysis (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Kaiser, H. F. (1960). The application of electronic computers to factor analysis. *Educational and Psychological Measurement, 20,* 141-151. https://doi.org/10.1177/001316446002000116

MESY (2020). Urdhri nr. 591, datë 09.03.2020 "Për ndërprerjen e procesit mësimor në të gjitha institucionet arsimore publike dhe jopublike". [*Order No. 591, date 09.03.2020 "On the interruption of the teaching process in all public and non-public educational institutions"]. https://www.ascap.edu.al/wp-content/uploads/2020/03/Udhezues-vleresimi-ne-kushte-te-shtepise_.pdf*

MESY (2021). *Strategjia Kombëtare e Arsimit 2021-2026. [National Education Strategy 2021-2026.* MASR, Tirana.

Miltiadou, M., & Yu, C. H. (2000). Validation of the Online Technologies Self-Efficacy Scale (OTSES). *AECT International Convention, Denver CO.* https://www.researchgate.net/publication/228467955

Pimentel, L. J. (2019). Some Biases in Likert Scaling Usage and its Correction. International *Journal of Sciences: Basic and Applied Research (IJSBAR). Vol.45*(1), pp 183-191. http://gssrr.org/index.php?journal=JournalOfBasicAndApplied

Prifti, R. (2020). Self–efficacy and student satisfaction in the context of blended learning courses. Open Learning. *The Journal of Open, Distance and e-Learning.* doi: 10.1080/02680513.2020.1755642

Puljak, L., Čivljak, M., Haramina, A., *et al.* (2020). Attitudes and concerns of undergraduate university health sciences students in Croatia regarding complete switch to e-learning during COVID-19 pandemic: a survey. *BMC Medical Education* 20, 416. https://doi.org/10.1186/s12909-020-02343-7

RASH Portal: https://ulibrary.rash.al/. https://www.rash.al/en/about-us/who-are-we/.

RCC (2018). *Regional Approach for Improving Digital Skills in WB6 Economies.* CIS Balkans Development. Retrieved from https://www.astanacivilservicehub.org/uploads/covid/files/DIGITAL%20SKILLS%20REPORT.pdf

Sphere (April 22nd, 2020). *Influence of Covid-19 on teaching in Albania Higher Education.* Founded by Erasmus+ Programme of the European Union. https://supporthere.org/news/influence-covid-19-teaching-albanian

Shen, D., Cho, M.H., Tsai, C.L., & Marra, R. (2013). Unpacking online learning experiences: Online learning self-efficacy and learning satisfaction. *The Internet and Higher Education, 19*:10-17. doi: 10.1016/j.iheduc.2013.04.001

Tabachnick, B.G. & Fidell, L.S. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed). Boston: Pearson Education. https://www.scirp.org/(S(czeh2tfqyw2orz553k1w0r45))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1887285

Tang, Y., & Tseng, H. W. (2013). Distance Learners' Self-efficacy and Information Literacy Skills. *The Journal of Academic Librarianship, 39*(6):517-521. doi:10.1016.

University of Waterloo (2021). Keep learning. Strategies for Remote Teaching. *Synchronous and Asynchronous Online Learning.* https://uwaterloo.ca

Xhomara, N., & Karabina, M. (2021). The Influence of Online Learning on Academic Performance and Students' Satisfaction. Conference paper at 3rd International Conference

on Education. Berlin, Germany, 10-12 June 2021. *IAC Education.* doi: 10.33422/3rd.iaceducation.2021.06.304.

Yavuzalp, N., Bahcivan, E. (2020). The Online Learning Self-Efficacy Scale: Its Adaptation into Turkish and Interpretation According to Various Variables. *Turkish Online Journal of Distance Education-Tojde*. Issn 1302-6488. Vol: 21(1). https://files.eric.ed.gov/fulltext/ej1238 987.pdf

Yuhanna, I., Alexander, A., & Kachik, A. (2020). Advantages and disadvantages of Online Learning. *Journal Educational Verkenning*, 1(2), 13-19. https://www.hdpublication.com/index.php/jev/article/view/54

Zimmerman, A. W., Kulikowich, M. J. (2016). Online Learning Self-Efficacy in Students with and Without Online Learning Experience. *American Journal of Distance Education, 30* (3):180-191, doi: 10.1080/08923647.2016.1193801

Zisi, R. (2020). Pandemia e COVID-19, mësimi online dhe kërkimi shkencor. Universiteti i Vlorës “Ismail Qemali”. [The COVID-19 pandemic, online learning, and scientific research. University of Vlora "Ismail Qemali"]. https://univlora.edu.al/2021/04/15/pandemia-e-covid-19-mesimi-dhe-kerkimi-shkencor-on-line-ne-uv/

MESLEKİ MÜZİK EĞİTİMİNDE FARKLI ÖĞRENENLERİN YERİ NEDİR?: "21. YÜZYILDA GEÇ KALINMIŞ BİR SORUNUN PEŞİNDE"

Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,– 0000-0002-0847-779X
Dr. Öğretim Üyesi Filiz YILDIZ
Afyon Kocatepe Üniversitesi, – 0000-0002-7427-419X

ÖZET

Mesleki müzik eğitimi yetenek sınavlarında kriterler sınavdan önce ilgililere duyurulur. Aday öğrenci sınavın içeriğini öğrenir ve kendisini bu içeriğe göre hazırlar. Farklı öğrenen öğrenci özellikle otizmli bireyler belirlenen kriterleri başarı ile geçmelerine rağmen sınav sonuçlarına baktıklarında başarılı olanlar arasında kendilerini göremeyebilirler. Bu öğrencide, ailede, eğitimcide büyük bir hayal kırıklığına yol açar. Birçok müziğe yetenekli öğrencinin motivasyonunu kaybettiği ve başka alanlara yöneldiği bilinir. Oysa eğitimde fırsat eşitliği anayasamızda yer almıştır. Bu durum; bugün sayıları 53 olan konservatuvarlarımız yetenek sınavlarında daha sık rastlanır. Sanatçı yetiştirme amacındaki bu okulların yetenek sınavlarında görevli eğitimci ve sanatçılar farklı öğrenen bireylere birçok gerekçe öne sürerek konservatuvarların kapılarını kapatmaktadırlar. Bu çalışmada; sınavlarda görev alan eğitimciler, farklı öğrenen bireylerin aileleri ve bu öğrencileri yetiştiren eğitimcilerin görüşlerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Yapılandırılmış görüşmeler yolu ile elde edilen veriler, nitel tekniklere göre çözümlenmiştir. Mesleki müzik eğitiminin en önemli okullarından olan konservatuvarlarda görev alan eğitimcilerin bakış açılarının belirlenmesi, 21. Yüzyılda bu okullardaki eğitimci modellerinin yeni yönelimlerinin olması gerektiği üzerinde durması, sorunların betimlenmesi yanında çözüm önerilerinde bulunulması çalışmanın amaçları arasındadır. Çalışmanın ilgili araştırmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Farklı öğrenenler, otizm, eğitimci.

WHAT IS THE PLACE OF DIFFERENT LEARNERS IN VOCATIONAL MUSIC EDUCATION?: "IN THE CHALLENGE OF A LATE PROBLEM IN THE 21TH CENTURY"

ABSTRACT

Criteria in vocational music education talent exams are announced to the interested parties before the exam. The prospective student learns the content of the exam and prepares himself according to this content. Students who learn differently, especially individuals with autism, may not see themselves among the successful ones when they look at the exam results, although

they successfully pass the specified criteria. This leads to great disappointment in the student, family and educator. It is known that many musically talented students lose their motivation and turn to other fields. However, equality of opportunity in education is included in our constitution. This situation is more common in the aptitude tests of our conservatories, whose number is 53 today. Educators and artists in charge of the talent exams of these schools, which aim to train artists, close the doors of conservatories by citing many reasons for individuals who learn differently. In this study, it is tried to determine the opinions of the educators who took part in the exams, the families of individuals who learn differently, and the educators who lecture these students. Data obtained through structured interviews were analyzed according to qualitative techniques.Determining the perspecti ves of educators working in conservatories, which is one of the most important schools of professional music education, emphasizing the need for new orientations of educator models in these schools in the 21st century, describing the problems and making suggestions for solutions are among the aims of the study. It is thought that the study will be a source for related researches.

Keywords: Diverse learners, autism, educator.

GİRİŞ

2023 Ekim ayı verilerine göre ülkemizde 209 üniversite eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir. 53 konservatuvar ve 4 fakülte ise müzik ve sahne sanatları alanında eğitim öğretim vermektedir.

Gerek güzel sanatlar alanı fakültelerin gerekse konservatuvarların yetenek sınavlarına son yıllarda gözle görülür oranda otizmli bireylerin başvurdukları bilinmektedir.

Bu çalışmada özellikle konservatuvar yetenek sınavlarında aile ve eğitimcilerin yaşadıklarının betimlenmesi amaç edinilmiştir.

Araştırmada bilinçli örneklem tercih edilmiş, son yıllarda yetiştirdiği otizmli öğrencilerin başarıları ile adından sıkça söz ettiren iki üniversite (Afyon Kocatepe Üniversitesi ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi) çalışmaya dahil edilmiştir.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi aynı zamanda ülkemizde ilk kez yapılan “Otizm ve Müzik Yaz Okulu” düzenlemesi ile de dikkat çekmektedir.

Bu iki okulda eğitim veren eğitimciler ile bu iki okulda çocukları eğitim alan veya Otizm ve Müzik Yaz Okuluna aktif olarak katılan çocukların aileleri araştırma kapsamına alınmıştır. Afyon Kocatepe Üniversitesi ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi özel yetenek sınavlarında her yıl en az 1 farklı öğrenen “müziğe yetenekli” bireyi kabul etmektedir.

Farklı Öğrenenler-Otizm ve Müzik Üzerine

Özel gereksinimli, engelli, farklı öğrenen gibi adlandırmalarla ifade edilen bireyler için bu çalışmada tercihimiz *farklı öğrenen bireyler* ve *otizmli bireyler* oldu. Ulusoy farklı öğrenmeyi; “bireyin yaş ve hem cinslerinin taşıdığı genel öğrenme özelliklerinden farklı bazı özellikler taşıması” olarak tanımlamıştır (2011: 234).

Bu bireylerin özel yeteneklerinin olduğu ve müziğin bu yetenekler arasında öne çıktığı genel bir kanıdır. Bununla birlikte aileler başta olmak üzere sistem içerindeki tüm paydaşların bunu pek önemsemediği, yetenek taraması yapmadığı, yetenek keşfedilse bile ne yapacağını bilmediği de açıkça söylenebilir. Oysa yetenek ne kadar önce işlenirse o kadar etkili ve verimli sonuçlar alınacaktır.

1943'te Leo Kanner'in ilk kez "erken çocukluk otizmi" sıfatını kullanması ve 1944 'te ise Hans Asperger'in "otistik" terimini kullanması sonrasında otizmli bireylerin sayılarının hızla arttığı bilinmekte. Otizm hakkında en çok bilinen ise "şiddeti ve semptomları azalarak da olsa, hayat boyu devam eden bir problem olduğu" (Vural, 2007: 10) gerçeğidir.

Bu hızlı artışa aynı oranda; günümüz üniversitelerinin özellikle müzik eğitimi verenlerin yeterince ilgi gösterdiği maalesef söylenemez.

Yetenekleriyle ön plana çıkan bu bireyler; fotografik bir bakış açısı ile bazı alanlarda üstün yetenekli de olabilmekteler. Müzik işte bu alanların en başında gelir. Stephen Wiltshire bunlardan biridir. Çizmek istediği alanı bir kez görmesi çoğu zaman yeterli olabilmektedir. "Sıklıkla otistik çocuklarda görülen bu özel becerilerin, konuşma becerisinden bağımsız olduğu, müzik, matematik ve bellekte tutma konularında yoğunlaştığı kabul edilmektedir" (Darıca vd., 2017: 70).

Mukaddes'e göre "hem spor yapmak hem de sevdiği sanatsal bir etkinlikte (müzik, dans, resim, seramik) uğraşmak, hem kendini ifade etme, hem duygularını daha iyi denetleme hem de özgüvenin oluşmasında işe yarar" (2017: 155-156). Ekici'ye göre de müzik "çocuklara hem güven hem de özgürlük duygusu sağlar" (2017: 86). "Birçok otistik çocuk, iletişim amaçlı konuşamaz ama şarkı söyler. Kimi çocuk yüzlerce şarkıyı ritmiyle ezbere bilir ve söyler" (Özbey, 2005: 212).

Bununla birlikte hobi olmaktan ziyade bu yeteneklerin meslek olarak seçilmesi daha da önem arz etmektedir.

Otizm nöro-gelişimsel bir bozukluk olarak bilinmekte. Dış dünyayı algılamakta zorlanan bu bireyler müzik yolu ile bazı engelleri kolaylıkla aşabileceklerdir. Burada en önemli sorun bu bireylerin müzikle tanışabilme imkân ve olanaklarını devletin, ailelerin ve ilgili kurum ve kuruluşların çabası ile olacağı gerçeğidir.

Buğra Çankır ülkemizde en önemli rol modellerden biri olarak bilinir. Buğra, Güzel Sanatlar Lisesini bitirmiş, konservatuvarda lisans ve yüksek lisans eğitimi almıştır. Şu an doktora eğitimine devam etmektedir. Bununla birlikte Buğra için çokça dile getirilen bir düşünce vardır. "Buğra keşke 5. sınıfta konservatuvara kabul edilseydi" ?

Yetenek Sınavları

Müziğe yetenekli farklı öğrenen veya otizmli öğrenciler için en büyük engellerden biri yetenek sınavlarında karşılaştıkları problemler olarak gösterilir. Müziği meslek olarak seçmek isteyen bireylerin iki aşamalı bir sınavı başarı ile tamamlamaları gerekmektedir. Birincisi

Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nce (ÖSYM) her yıl üniversiteye giriş sınavı olarak da bilinen Yükseköğretim Kurumları sınavından 100 puan almak, ikincisi ise mesleki müzik eğitimi veren kurumların yetenek sınavlarında başarılı olmak.

Yetenek sınavlarında engelli bireylere (biz çalışmamızda farklı öğrenenler ifadesini kullanmayı tercih ettik) %10 kontenjan ayrılması ve bu adayların kendi aralarında sıralamaya tabi tutulmaları oldukça kayda değerdir. Bununla birlikte; farklı öğrenen bireyler için getirilen 100 puan alma şartı ve engel gruplarında bir ayrımın yapılmaması aşılması gereken problemler olarak görülmektedir.

Berrakçay'ın bu konuda düşüncesi dikkate değerdir. "Özellikle de mental tanıya sahip olan öğrencilerin, daha zor eğitilebilir ve öğrenebilir düşüncesiyle yetenek sınavında diğer engel gruplarına göre şansları azalmaktadır. Otizm özelinde düşünüldüğünde %5'lik ayrı bir kontenjan oluşturulması bu hak kaybının ve tedirginliğin önüne geçecektir. Yetenek sınavlarının özel gereksinimli bireyler için kolaylaştırılarak uygulanması üniversitelerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bu durum üniversiteler arasında farklı uygulamalara sebep olup belirli üniversitelere yoğunluğu artırmaktadır. Yetenek sınavı ile öğrenci alan her üniversite YÖK tarafından belirlenmiş sistematik olarak kolaylaştırılmış bir sınav içeriğini uygulaması belirli üniversitelere yığılmaların önüne geçecektir. Dolayısıyla daha çok özel gereksinimli bireye üniversite kapılara açılacaktır" (2021: 30).

Bir Araştırma Sonucu

İpek Aktürk tarafından yazılan yüksek lisans tezinde 2008 ve 2022 yılları arasında otizm ve müzik alanında 23 yüksek lisans, 4 doktora tezi çalışmasının olduğu tespit edilmiş. Tez konuları incelendiğinde "yetenek sınavlarını" özel olarak konu edinen bir tezin olmadığı görülmüştür. Bu veri bize bu alanda önemli bir eksikliğin olduğunun bir göstergesidir (2023: 30-33).

Vural, ailelerin otizmli bir çocukları olduğunda yaşadıkları problemleri şu başlıklar halinde ele almış: Belirsizlik, şok, inkar, suçluluk, kızgınlık, depresyon, kabul (2007: 63-66).

Mengi'de bu konuya değinmiş. Ebeveynlerin bu süreçte yaşadıklarını dokuz alt süreçte ele almış. Karşılıklı suçlama, konduramama ve kabullenme, üzülme ve ağlama, büyük bir şok yaşama, çöküntü yaşama, geçici bir şey sanma-tepkisiz kalma, hayatımın bittiği veya karardığı gün, depresyona girme, içine kapanma, korku, panik, gelecek kaygısı (2019: 46-49).

YÖNTEM

Bu çalışmada mesleki müzik eğitimi alan 7 otizmli bireyin aileleriyle ve mesleki müzik eğitimi verilen kurumlarda otizmli bireylerle çalışan veya bu bireylerin yetenek sınavlarında jüride yer alan 4 eğitimci ile yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Nitel tekniklere göre çözümlenmiş çalışmada ailelerden ve eğitimcilerden yetenek sınavı süreci ve sonrasında hissettikleri duygular ile ilgili elde edilen verilere bulgular bölümünde yer verilmiştir.

BULGULAR

Eğitimcilerle yapılan görüşme sonucunda iki eğitimcinin öğrencisinin 19 yaşında, erkek ve birinin çalgısının piyano diğerinin ise flüt olduğu, bir eğitimcinin öğrencisinin 25 yaşında erkek ve çalgısının piyano olduğu, bir eğitimcinin ise otizmli bir öğrencisinin olmadığı fakat yetenek sınavlarında hemen hemen her yıl farklı öğrenen bireylerle karşılaştığı bilgilerine ulaşılmıştır. Dört eğitimciye sorulan sorular ve cevaplar aşağıda yer almaktadır.

1. Yetenek sınavlarında karşılaştığınız "jüri" sözlü (kişisel söylemler) davranışları?

Eğitimci 1. (E1). *Bulunduğum yetenek sınavlarında jüri, farklı öğrenen bireylere karşı her zaman olumlu tutum içerisinde olmuştur. Jüri, öğrencinin sınav heyecanını yatıştırıcı ve süreci öğrenci için kolaylaştırıcı söylemlerde bulunmuş; öğrencideki yeteneğin boyutunu/seviyesini en doğru şekilde tespit etmeye çalışmıştır.*

E2. *Bulunduğum yetenek sınavlarında jüri, farklı öğrenen adayların özel durumlarını önceden öğrenmiş ve özel eğitim uzmanlarıyla görüşmüştür. Bu doğrultuda sınav anında öğrenciye çeşitli yönlendirmeler yapılmıştır.*

E3. *Sözlü olarak çok fazla dikkatimi çekmedi. Genellikle konuşmaya hevesli olmuyorlar. Kısa ve net cevaplar veriyorlar.*

E4. *Otizmli ilk öğrencimiz sınava girdiğinde herkes bu çocuk nasıl eğitim alacak, biz nasıl ders anlatacağız diye ön yargılıydı ve kimse kabul etmek istememişti. Ve yakın durmuyorlardı açıkçası çekiniyorlardı, herhangi fiziki bir şey yapabilir diye.*

2. Yetenek sınavlarında karşılaştığınız "jüri" sözsüz (işaretleri vb.) davranışları?

E1. *Bulunduğum yetenek sınavlarında jüri, farklı öğrenen öğrencinin sınavı rahatlıkla gerçekleştirebilmesi için sınav mekanını/ortamını uygun hale getirmeye yönelik sözsüz davranışlarda bulunmuştur.*

E2. *Jüri, diğer adaylarda olduğu gibi adayın performansına yönelik kolaylaştırıcı davranışlarda bulunmuştur. Örneğin nota sehpasının ayarlanması ve çalgının akordunun yapılması gibi.*

E3. *Bazı öğrenciler göz teması kurmaktan çekiniyor. Daha çekingen davranabiliyorlar.*

E4. *Yine bu bağlamda tabii ister istemez daha acıyarak bakılıyor ümitsiz gibi görülüyordu. Yani girse de ne olacak der gibi bakışlar vardı üstünde. Tabii daha sonra öğrenciyi kabullendikleri gibi davranmıyorlardı sınavda.*

3. Yetenek sınavlarında yaşananlardan etkilenme durumunuz?

E1. *Yetenek sınavlarında, karşılaştığım farklı öğrenen öğrencilerin yeteneğini en doğru şekilde anlayabilme ve ona uygun eğitim olanaklarını sağlayabilmeye yönelik düşünceler içerisinde oluyorum.*

E2. *Yetenek sınavlarında farklı öğrenen adaylarla karşılaşmak, bu sınavları ve içeriklerini başka bir perspektiften değerlendirmeme fırsat yaratmıştır. Örneğin bu adayların, diğer adaylar ile aynı düzeyde performans sergileyebilmesi.*

E3. *Çok aşırıya kaçan bir durumla karşılaşmadım. Süre de zaten kısıtlı olduğu için çok etkilendiğimi söyleyemeyeceğim.*

E4. *İlk sınava girdiğinde ben çok heyecanlıydım. Acaba yapabilecek mi diye. Fakat kusursuz bir sınav performansı sergilediği gördüğümde ise gerçekten çok şaşırmıştım çünkü bu kadar iyi beklemiyordum.*

4. Aday öğrencinin performansına yönelik jüri tepkileri? Repertuar seçimi, yorum vb.

E1. *Jüri, aday öğrencinin performansını detaylı şekilde analiz etmeye çalışan sorular sorar. Sınavın ardından özel eğitim uzmanının görüşlerinden yararlanılır ve performansa yönelik yorumlar yapılır. Sınav sırasında yorum yapılmamasına ve öğrencinin dikkatinin dağıtılmamasına dikkat edilir.*

E2. *Katılmış olduğum sınavlarda farklı öğrenen bireylerin eser düzeyi ve performansının, bazen diğer adayların performansından daha iyi olması jüride şaşkınlık uyandırmıştır.*

E3. *Diğer öğrencilerden çok da büyük farklılıklar olmuyor. Çalarak geliyorsa performansı iyi olabiliyor ama bu durum çalarak gelen diğer öğrenciler için de geçerli. Kulak duyumları daha iyi olabiliyor. Ama jürilerin çok büyük tepkiler verdiğini görmedim. Her öğrenciye nasıl davranılıyorsa, bu öğrencilere olumsuz yaklaşılmıyor ya da özellikle bu öğrencileri tercih edelim gibi bir kaygı gütmüyoruz. Ama öğrenci başarılıysa o zaman pozitif ayrımcılık yapılması taraftarıyım.*

E4. *Yetenek sınavlarımızın belirli bir sınav müfredatı olmadığı için, performansına yönelik ciddi bir eleştiride almamıştı. Yeterli seviyede eserleri zaten vardı çalıyordu.*

5. Adayın yetenek sınavı salonu "fiziki çevre" etkilenme durumu?

E1. *Bulunduğum sınavlarda adayın sınav salonuna yönelik olumsuz yaşantılarına şahit olmadım. Ancak sınav salonuna gelirken merdiven çıkmak/asansör kullanımı vb. fiziksel engeli olan adaylar için zorluk olmuştur.*

E2. *Pandemi sürecinde sınav esnasında aday ve jürinin sosyal mesafesini korumak için kullanılan paneller, performans sırasında farklı öğrenen bir öğrencinin dikkatinin dağılmasına neden olmuştur.*

E3. *Bizim salonumuz geniş ve jürimiz de çok kalabalık olmadığı için olumsuz anlamda etkilenen öğrenciyle karşılaşmadım.*

E4. *Etkilendiğini düşünmüyorum çok rahat bir şekilde sınava gelmişti. Biz sadece şurada dur, bunlar yapılacak vs. demiştik o kadar.*

6. Yetenek sınavlarında karşılaştığınız ilginç, komik, trajikomik olayları detaylı olarak anlatır mısınız?

E1. *Bulunduğum yetenek sınavlarında sıra dışı bir olay yaşamadım.*

E2. *Her öğrencinin bir eser çalma hakkı var iken, farklı öğrenen öğrenci birden fazla eser çalma konusunda ısrarcı olmuştu.*

E3. *Böyle bir şey hatırlamıyorum.*

E4. *Sınavda verilen 2, 3 ve 4 sesli akorları ve verilen ezgilerin hiçbirini tonunda, oktavında değil hep bir üst oktavdan söylemişti sonucunda komik bir durum oluşmuştu. Soprano gibiydi.*

7. Yetenek sınavlarında karşılaştığınız ilginç, komik, trajikomik olayları detaylı olarak paylaşılması sizce ne fayda sağlar?

E1. *Bu gibi olayların paylaşılması eğitimciler arasında tecrübe paylaşımını arttırır ve eğitimcilere farklı bakış açıları sağlayabilir.*

E2. *Benzer yapıda farklı öğrenen adayların sergileyeceği davranışları öngörmek adına jüriye deneyim kazandıracaktır.*

E3. *Bu öğrencilerin durumları daha net bir şekilde ortaya koyulmuş olabilir.*

E4. *Eminim ki araştırmaya ilgi duyanlar bu tecrübelerden faydalanacaklardır.*

8. Yetenek sınavlarına yönelik neler önerirsiniz?

E1. *Yetenek sınavlarında farklı öğrenen bireylerin sınav süreçlerini kolaylaştırmak için bu kişilerin sınav salonlarına girişlerine kadar eşlik edecek görevlilerin bulunmasını, sınav sırasında bu alanda uzman eğitimcilerin adaylarla iletişim kurmasını öneririm.*

E2. *Özel eğitim uzmanının mutlaka sınavda bulunmasını ve farklı öğrenen adayların dikkatini dağıtabilecek veya etki edebilecek etkenlerin en aza indirilerek fiziki ortamın en uygun hale getirilmesini öneririm.*

E3. *Yetenek sınavlarımızda bu zamana kadar başımıza olumsuz ya da bizleri çok fazla tedirgin eden ya da üzen bir durumla karşılamadım. Karşılaşmış olsaydım belki bu yönde bir öneri geliştirebilirdim.*

E4. *Kesinlikle diğer bireyler gibi aynı şekilde kıyaslanmamalılar. Evet, belki onlardan daha yetenekliler ama hızlı ve çözümsel düşünemiyorlar. Bu yüzden sınavda daha yavaş açıklayıcı bir şekilde sabırlı davranılması gerektiğini düşünüyorum.*

Bu araştırma kapsamında yedi farklı öğrenen bireyin ailesiyle yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Ailelerin demografik bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çizelge 1. Ailelerin Demografik Bilgileri

Kişiler	Aile Ferdi	Çocuğun Yaşı	Çocuğun Cinsiyeti	Çocuğun Çalgısı
A1	Baba	28	Erkek	Piyano
A2	Anne	28	Erkek	Kanun
A3	Baba	25	Erkek	Piyano
A4	Anne	18	Erkek	Klasik Gitar, Piyano, Akordeon
A5	Anne	26	Erkek	Şan, Piyano
A6	Anne	36	Erkek	Piyano
A7	Baba	29	Erkek	Piyano

Araştırma kapsamına dahil edilen yedi aileye sorulan sorular ve cevapları aşağıda yer almaktadır.

1. Yetenek sınavlarında karşılaştığınız "jüri" sözlü (kişisel söylemler) Davranışlar?

Aile 1. (A1). *Güzel sanatlar sınavında kazanmaması için jürinin oğlumu zorlaması 6 ses 7 ses hatta 8 ses sormaları ezgi tekrarlarını kasıtlı olarak uzun tutmaları tamamen sonradan kendi itiraflarıdır sonuçta iki aşamayı da birincilikle kazandı.*

A2. *Çok uzun zaman oldu. Sınav esnasında içeri tek alındığı için bilemiyorum.*

A3. *Bir Güzel Sanatlar Lisesi yetenek sınavı öncesinde öğretmenlerle tanıştık. Görüşme sırasında 3 öğretmen de oğlum ile çalışabileceklerini söylediler. Sınav günü lise müdürü yetenek sınavına girdi ve "Bu okulda kimse otizmli bir çocuk ile uğraşamaz deyip" sınavda 49 puan vererek oğlumun girmesini engelledi.*

Bir konservatuvarı ziyaret ettiğimizde, bölüm başkanı "Chopin veya Liszt Etüdleri çalabiliyor mu" diye sorduktan sonra, biz de "Buradaki çocuklar çalabiliyor mu" diye sorunca ortam gerildi ve oranın sınavına girmekten vazgeçtik.

Bir konservatuvarı ziyaret ettiğimizde solfej hocası ile tanıştık. Kendisi "Solfej çok zor, oğlunuz yapamaz" diye çıkış yapınca daha fazla konuşmadan oradan ayrıldık.

Bir konservatuvara geldiğimizde, okul müdürü ile tanıştık ve içimizdeki hayal gerçek oldu. Oğlumuzun sınavını kapıdan dinledik. Duyum sırasında, oğlumuz verilen tüm sesleri bildikçe, hocalarımızın keyifli gülüşmeleri kulaklarımıza gelmişti. Rahatlamıştık. Doğru okulda olduğumuzu anladık!

A4. *Sınavına girdiğimiz GSL ne önceden bilgilendirmek ve bilgi edinmek için gitmiş ve sınav komisyonunu bilgilendirme konusunda ricada bulunmuştur. Gayet anlayışla karşıladılar. Sınav günü, bilgilendirme için yazdığım küçük bilgi notlarını gerekirse verebileceğimizi, ama rahat olmamız gerektiğini söylediler. Beklediğimiz salona gelen rehberlik öğretmeni oğlumla gayet olumlu bir sohbet gerçekleştirip, sınava girerken annesini tanında isteyip istemediğini sordu. Yanında istediğini belirttiği için benimle birlikte komisyonun olduğu sınav salonuna gittik. İçeriye alınmam beni hayli şaşırttı ama bir o kadar da memnun etti. Gayet anlayışlı bir jüri ile karşı karşıya idik. Oğluma hal hatır sorup, hazır olduğuna dair dönütlerinden sonra uygulamaya başladılar. Nezaket sözleri sarfettiler. Çok beğendiklerini ve takdirlerini ifade ettiler.*

A5. *Yetenek sınavlarında herhangi bir olumsuz davranış olmadı.*

A6. *Bir sorunla karşılaşmadık.*

A7. *Bu okul çocuğunuz için uygun değil. Onlar için ayrı okullar var bu okulda okuyamaz.*
Çocuğunuz çok yetenekli fakat diğer öğrencilerin arasına alamayız.

Biz burada öğretmen ya da sanatçı yetiştiriyoruz, sizin çocuğunuz öğretmen ya da sanatçı olmaz. Okula alırsak devletin kaynakları boşa gitmiş olur. Bir başka (otizmli olmayan) çocuğun kontenjan hakkını yemiş oluruz.
Sizin çocuğunuza kimse ders vermek istemiyor. Hiçbir hocayı otizmli birisine ders vermek için zorlayamayız.
Böyle çocukları ben çok gördüm, bunlar belli seviyenin üzerine çıkamazlar.
"Siz mi bu çocuğa ders vereceksiniz" diye birbirine bağıran jüri üyesi olmuştu. Hiç sınav yapmamışlardı oğlumu ve dışarı çıkarmışlardı.

2. Çocuğunuzun performansı sırasında "jüri" sözsüz (işaretleri vb) Davranışları?

A1. *Üniversite yetenek sınavlarında otizm den kaynaklı kafa sallaması çocuğuma sorulmuş neden sallanıyorsun diye buda çocuğu olumsuz etkilemiş hiçbir soruya cevap vermemiştir.*
A2. *Diğer adaylardan farklı bir uygulama yapılmadı.*
A3. *Bir konservatuvarın sınavında, sınav salonunda olmadığımız için sözsüz davranışları gözlemleme şansımız olmadı. Fakat performans sınavı sonunda, oğlumuza dışarıya kadar eşlik eden öğretim üyesinin yüzü gülüyordu.*
A4. *Her uygulama sonrasında gözlerinden ve yüz mimiklerinden çok beğendikleri ve şaşırdılar belli oluyordu. En sonunda ondan izin isteyerek, alkışladılar. Bu onların oğlumun alkış sesinden rahatsız olup olmadığı hususunda hassasiyetlerini işarettir bana göre.*
A5. *Olumsuz bir davranış yoktu.*
A6. *İçeride olanları bilmiyoruz.*
A7. *Müziksel işitme sınavında, jürinin şaşkınlığını gizleyemediği pek çok durum olmuştur. Bu çocuk "absolute" diye piyano başından sıçrayan sınayıcı olmuştur. "Bu yetenek böyle bir çocuğa verilmiş, tüh, yazık" diyen hocalar da olmuştur. Sınav aşamalarını (işitme, dikte, solfej okuma) bir bir geçerken suratı asılan jüri üyeleri de olmuştur.*

3. Çocuğunuzun yaşananlardan etkilenme durumu?

A1. *Her türlü olumsuz durumdan aşırı etkilenmektedir farklı yüksek ses çıkartılan ortamlar, floresan sesi, ambulans sesi, klima sesi, ortamda birinin yangın sel deprem kaza vb. konuların paylaşılması.*
A2. *Anormal bir ruh hali yoktu*
A3. *Konservatuar arayışımız sırasında oğlumun üzerinde bir stres çoğalması oldu. Tüm konuşmalar onun önünde olduğu için ve karşı taraftan kabul görmediği için agresifleşmişti. Otizmli çocuklar her zaman bir düzen olmasını isterler. Konservatuar arayışımız sürdükçe stresi yükselmişti.*
A4. *Olumsuz herhangi bir durum olmadığı için son derece sakin ve durumdan memnundu.*
A5. *Olumsuz bir davranış olmadığı için motivasyonu oldukça yüksekti.*
A6. *Olumsuz bir izlenim edinmedik.*

A7. *Etkilendiğini fark edemedim. Kendisine fevri davranıldığını anladığını sanmıyorum.*

4. Çocuğunuzun performansına yönelik jüri tepkileri? Repertuar seçimi, yorum vb.

A1. *Başka bir üniversite sınavında performansının yeterli olmadığı söylenmişti bende müdahale etmiştim kapatın gözlerinizi siz çalın diye sonuç yine başarısızlık. Repertuar konusunda herhangi bir sorun yaşanmamıştır.*

A2. *Oldukça başarılı bir performans sergilediğini söyleyerek bizi tebrik ettiler.*

A3. *Bir konservatuvar giriş sınavında sırasıyla; Barok, Klasik, Romantik dönem bestecilerin eserlerini çaldıktan sonra, çağdaş dönem bestecisi olarak gördüğümüz R. Claiderman' dan bir parça çalmaya başladı ve sınav komisyonu oğlumu durdurdu. Kendisine neden bu eseri çaldığını, başka bir çağdaş bestecinin eseri çalmasını isteyince, yaptığı hareketlerden otizmli olduğunu anladılar ve sınavı sonlandırdılar.*

A4. *Eser olarak "Saraydan Kız Kaçırma" eserini çaldı ve "Çanakkale Türküsü" nü söyledi. Ayakta alkışlayıp, takdir sözleri sarfettiler. Nitekim oğlum tam 100 puanla tamamladı.*

A5. *Repertuar seçimi ile ilgili olumlu tepkiler aldık. Çok güzel yorumlar yapıldı, hatta iyi bir rol model olduğu söylendi.*

A6. *Başarılı olduğu söylendi.*

A7. *-*

5. Çocuğunuzun yetenek sınavı salonu "fiziki çevre" etkilenme durumu?

A1. *Sınavdaki jürinin negatif enerjisini anında farkettiklerinden olumsuz davranış sergileyebilirler. Ortamdaki floresan sesi, klima sesi dışarıdan gelen sesler performansı etkilemektedir.*

A2. *Benim çocuğum çok etkilenmedi. Sadece "başaramadın, olmadı" gibi olumsuz söylemlere tepki gösterir.*

A3. *Otizmli çocuklar fiziki çevreden etkilenirler. Sınav salonunda çok fazla detay ve dağınıklık (rasgele konulmuş eşyalar, enstrümanlar gibi) varsa, içinden, bu dağınıklığı bir an önce düzeltmeyi veya o ortamdan bir an önce çıkmayı istemektedir. Oğlum performans sırasında bu düzeltmeleri yapmaz ama performans bitince içindeki o duyguyu bastıramayıp gidip düzeltmeye kalkmaktadır.*

A4. *Herhangi bir olumsuzluk yoktu.*

A5. *Fiziki çevre ile ilgili bir sorun yaşanmadı.*

A6. *Fiziki çevre ile ilgili bir sorun yaşamadık.*

A7. *Fiziki çevreden etkilendiği bir sınav hatırlamıyorum ancak salonda "şişirilmiş balon" olsaydı, patlar korkusuyla kulağını kapatmaktan hiçbir şey çalamazdı.*

6. Yetenek sınavlarında karşılaştığınız ilginç, komik, trajikomik olayları detaylı olarak anlatır mısınız?

A1. *Sınav için özel eğitim öğretmeni talep etmiştik geldi sınava eşlik etti Sınav bitti dışarı çıktılar sonuç olumsuz sorduğumuzda özel eğitim öğretmeni sınavda çocuğun aşırı heyecanlandırın hareketlerini kontrol etmekte zorlandığını söyledi. Peki siz ne yaptınız? bir özel eğitimci olarak sınavı durdurdunuz mu?, Bize yani ailesine haber verdiniz mi?, Su içmesine müsaade ettiniz mi?, Sakinleşmesini sağlayıp sınavı*

yenilettiniz mi?, Tabi ki hiçbirini yapmamış sonuç olarak sınava giren özel eğitimci o üniversitenin personeli haliyle bağımsız davranamıyor bu bizim yaşadığımız trajikomik olaylardan bir tanesiydi.

A2. *Sonradan bir jüri üyesinden öğrendiğim kadarıyla. Diğer bir jüri üyesi "ooo beyefendi çokta coolsunuz" diyerek oğlumu azarlamış. Oğlum anlamadığı için hiçte oralı olmamış. Jüri üyesi sinir olmuş. Allahtan jüri üyelerinden birinin otizmli çocuğu olduğu için o durumu anlamış ve jüriyi uyarmış.*

A3. *Yok*

A4. *–*

A5. *Yüksek lisans sınavında pandemi sürecinde olduğumuz için sahne performansını sergilerken ağzında maske ile eserini seslendirmiştir.*

A6. *Sınava girecek öğrenci ve ailesinin karşılaşabileceği olaylar hakkında bilgi sahibi olurlar.*

A7. *En trajikomik durum, öğrencinin yetenek seviyesini tespit etmek için toplanan jürinin kendi alanını terk edip, sanki psikiyatri doktorlarından oluşan bir Sağlık Kurulu jürisi gibi davranmaya başlamasıdır.*

7. Yetenek sınavlarında karşılaştığınız ilginç, komik, trajikomik olayları detaylı olarak paylaşılması sizce ne fayda sağlar?

A1. *Farkındalık adına çok şey sağlar.*

A2. *Bu noktada bana bize hiçbir faydası yok. Bizden sonrakilere faydası olur diye düşünüyorum.*

A3. *Bilemiyorum, normal insanların otizmli kişiler için düşünceleri bir derece değişir belki*

A4. *Performansı sonrasında imzasını istediler. Ama o güne kadar hiç imza çalışmamıştık. Orada gerildi ama gerginliğini "Canım annem seni çok seviyorum" sözleri ile bertaraf etmeye çalıştı. Bu durum bazı jüri üyelerinin gözlerinin dolmasına sebep oldu.*

Sonra oğlumun müzikle ilgisini merak edip birkaç soru sordular bana. Bu durum onun jüriyi etkilediğini düşündürdü bana.

Bu tür durumların paylaşılması, özel iletişime ihtiyaç duyan kişilerle bunun yapılmasının her iki tarafa da bir şey kaybettirmediğini aksine, bu şekilde kendini ifade etmesine fırsat verildiğinde, bir çocuğun, bir gencin hayata katılmasına sebep olduğu gösterilmiş olur.

A5. *Sahnede eserini seslendirirken bile kurallara ne kadar bağlı olduğunu göstermiştir.*

A6. ***–***

A7. *Paylaşılması farkındalığı artırır.*

8. Yetenek sınavlarına yönelik neler önerirsiniz?

A1. *Sınava giren özel eğitim temsilcilerinin bağımsız birimlerden görevlendirilmesi, sınav jürisinin ses tonlarını yumuşatmaları, sınava giren dezavantajlı bireylerle sınav başlamadan iletişim kurup onları rahatlatmaya, engellerinden dolayı soruların tekrarlanması sayılabilir.*

A2. *Sınava girecek adayın tanısını bilen o konuda uzman birinin jüride bulunması bu mümkün değilse, çocuğun sürekli eğitmeni sınavda olursa oldukça faydalı olur.*

A3. *Normal çocuklarda olduğu gibi otizmli çocukların da performans stresi olmaktadır. Özellikle yetenek sınavında beklemek onları yıpratıyor. Genellikle tüm otizmli çocuklarda şöyle bir davranış var: Enstrümanı çalıp, bir an önce çıkmak. Bu yüzden otizmli çocukların Yetenek sınav sırası veya konser sırası öncelikli olmalı. İlk önce onlar çıkmalarında büyük fayda var. Beklemek istemiyorlar. Sınav ortamı dağınık olmamalı, rasgele bırakılan eşyalar olmamalı.*

A4. *Yetenek sınavında özellikle özel gereksinimi olan bireylere yönelik, daha anlayışla, süre konusunda daha esnek, ses ve gerekirse ışık konusunda özelliklerine uygun ortam sağlanabilir. Bu bir bireyi kazanmak adına yapılabilirliği mümkündür.*

A5. *Yetenek sınavlarına girecek olan öğrencilerin mutlaka kendi alanları ile ilgili ders almaları ve çok çalışmalarını öneririz. Yetenek tek başına yeterli olmayabilir. Yeteneğin mutlaka bireysel derslerle desteklenmesi gerekmektedir.*

A6. *Öğrencinin yeteneği konusunda sınav öncesi ailesi ile ön görüşme yapılmalı, Öğrencinin yeteneğini en iyi nasıl ifade edeceği konusunda bilgi verilmeli. Öğrencinin yeteneğinin bir sınavla belirlenemeyeceği de göz önüne alınarak olumsuzluklardan çok başarısı ön plana alınarak cesaretlendirilmeli.*

A7. *Bence özel çocukların yetenek sınavları, tek bir merkezde (ya da birkaç il merkezinde) YÖK tarafından önceden belirlenmiş bir program ile yapılmalı buradan alınan yetenek sınav sonuçları ile yapacakları dolduracakları tercih formu ile konservatuvarların engelli kontenjanına merkezi olarak yerleştirilmeleri sağlanmalıdır. Mademki müzik yeteneği ölçülebiliyor, bu durumda bir üniversitede yeteneksiz bulunarak okula kabul edilmeyen özel öğrenci, nasıl oluyor da başka bir üniversitenin jürisi tarafından yetenekli bulunabiliyor? Belli ki bazı jürilerin yetenek değerlendirmeleri objektif değildir. Bu yüzden özel öğrenciler YÖK tarafından oluşturulacak bağımsız jüriler tarafından değerlendirilmeli.*

9. Yetenek sınavlarında aşağıdaki hangi duyguları yaşadınız.

Çizelge 2. Ailelerin Yaşamış Oldukları Duygular

	A1	**A2**	**A3**	**A4**	**A5**	**A6**	**A7**
Belirsizlik	X	X	X			X	X
Şok							X
İnkar							X
Suçluluk							
Suçlama							X
Kızgınlık	X						X
Depresyon							X
Kabullenme						X	X
Üzülme ve Ağlama							X
Çöküntü Yaşama	X						X
Tepkisiz Kalma							
Korku		X				X	

Panik		X		X			
Gelecek kaygısı	X	X	X	X	X		X
Hepsi							

10. Resmi olarak mücadele yöntemleriniz neler oldu? (itiraz vb.)

A1. *Bu konudaki itirazlarımı önce üniversite yönetimine cevap alamazsam YÖK'e yasal itiraz sürelerini dikkate alarak es zamanlı olarak da CİMER'e de yazarak hakkımı aradım, bunun yetmediği zamanlarda ulusal tv kanallarına da başvurarak hatta canlı yayınlara çıkarak canlı radyo yayınları dahil çocuğumun eğitim hakkını savunmuşumdur.*

A2. *180 barajını Bir yıl süren çabalarım sonucu 100'e düşürdüm.*

A3. *İtiraz etmek istemedik. Çünkü ilk okuldan itibaren şunu anladık: Öğretmenler, otizmli çocuklara gönülden yaklaşmıyorlarsa çocuklarımıza bir şey öğretemez. Bizim, onlarla daha fazla zaman harcamamalıyız. İlkokul öğretmeni için itirazda bulunduk, kendisi kınama aldı ve hiç kimse sahiplenmediği için biz oğlumuzu o okuldan aldık.*

A4. *Sınava yönelik bir itirazım olmadı.*

A5. *Sorun yaşanmadığı için herhangi bir resmi mücadelemiz olmadı.*

A6. *Sınavda yeteneğinin gözlemlendiğini emin olmak istedik.*

A7. *Oğlumun yeteneğinin ilk tespit edildiği zaman girmiş olduğu konservatuvar ilköğretim 5. Sınıf sınavında başarısız sayılması durumunda otizmli oğlumun müzik eğitimi alamayacağını düşünmelerine başlangıçta hak verdim. Fakat özel müzik eğitimleriyle bir yıl içerisinde nota okuyup, solfej ve deşifre etmeyi öğrenen oğlumun bir yıl sonraki sınavlarda hemen okula kabul edileceğini düşünmüştük. Ancak öyle olmadı. Sonraki yapılan ve başarısız olarak değerlendirilen tüm sınavlara itiraz dilekçesi yazdık. Mahkemeye başvurmak istemedim, amacım oğluma eğitim sağlamak olduğu için insanlarla ve kurumlarla kötü olmak istemedim. Hep, oğlumun yapabildiğini göstererek onların bir gün ikna olmalarını ümit ettim.*

11. Yükseköğretim Yürütme Kurulu Başkanlığı Eğitim-Öğretim Dairesi Başkanlığı'nın üniversitelere gönderdiği "Özel Yetenek Sınavlarında Sınav Ortamlarının Oluşturulması" konulu yazıda; engelli adaylar için engel durumları dikkate alınarak sınav ortamlarının hazırlanması gerektiği belirtilmektedir. Sizce buna uyulmakta mı?

A1. *En son yapılan uygulamalar olumlu yönde düzelmiştir.*

A2. *Hayır*

A3. *Yazıyı okumadım!*

A4. *Hayır*

A5. *Her okul ortamı farklı olduğu için, bu konu hakkında bir fikrim yok. Bizim sınavlara girdiğimiz sınavlarda sınav ortamı bize uygundu.*

A6. *Yeterli bilgi sahibi değilim. Ancak bir olumsuzlukla karşılaşmadık. Bölüm başkanı oğlumuzu sınav salonuna kendisi aldı. Sınav sonrası yanımıza kadar geldi.*

A7. *Bazı üniversiteler evet buna uymaktadır. Fakat bazı üniversiteler hala bir tane bile özel öğrenci almamakta ısrar etmektedir. YÖK'ün bu üniversitelerden "Neden bugüne kadar engelli bir öğrenciniz olmadı?" şeklinde bir açıklama istemesi gerekmez miydi?*

12. Sizce sınav ortamları nasıl olmalı

A1. *Sessiz bir ortam, okuyucunun ses tonunun önemi çok büyük uykusuz yorgun diksiyonu bozuk bir okuyucu sınavı olumsuz etkilemektedir. Sınav esnasında heyecanlanan bireylere gözetmenler eşliğinde ailenin de yardımı alınarak sakinleştirilmesi.*

A2. *Az uyaran ve sakin samimi bir ortam olmalı.*

A3. *Normal çocuklarda olduğu gibi Otizmli çocukların da performans stresi olmaktadır. Özellikle yetenek sınavında beklemek onları yıpratıyor. Genellikle tüm otizmli çocuklarda şöyle bir davranış var: Enstrümanı çalıp, bir an önce çıkmak. Bu yüzden otizmli çocukların Yetenek sınav sırası öncelikli olmalı. İlk önce onların çıkmalarında büyük fayda var. Beklemek istemiyorlar. Ayrıca sınav ortamı çok derli toplu olmalı.*

A4. *Bireylerin özellikleri ve hassasiyetleri göz önüne alınarak yapılandırılmalı.*

A5. *Sınav ortamı sessiz, havadar, aydınlık olmalı, çocuğun davranış problemini tetikleyecek karmaşık bir ortam olmaması gerekmektedir.*

A6. *Sessiz uyaranı az, engelliye uygun fiziki koşullar olmalı.*

A7. *Bence özel çocukların yetenek sınavları, tek bir merkezde (ya da birkaç il merkezinde) YÖK tarafından önceden belirlenmiş bir program ile yapılmalı buradan alınan yetenek sınav sonuçları ile yapacakları dolduracakları tercih formu ile konservatuvarların engelli kontenjanına merkezi olarak yerleştirilmeleri sağlanmalıdır.*

ÖNERİLER

Ortaokul ve lise programları olan konservatuvarlarda otizm ve müzik konulu bilgilendirici seminerler, konferanslar, söyleşi ve dinletiler yapılmalıdır.

Mesleki müzik eğitim veren kurumların tamamında ama özellikle müzik öğretmeni yetiştiren müzik öğretmenliği anabilim dallarında üçüncü ve dördüncü sınıflarda "Müzik ve Otizm" eğitimcisi yetiştirme modeline geçilmelidir.

Otizmli öğrenciler için yetenek sınavlarında ayrı kontenjanlar açılmalıdır.

100 puan alma şartı kaldırılmalıdır.

Engelli bireyler ile değil, otizmliler kendi aralarında değerlendirilmelidir.

Mesleki eğitim politikası oluşturulmalı; Kültür ve Turizm Bakanlığı ve üniversitelerde istihdam olanakları geliştirilmelidir.

Ülkemizde ve dünyada bu çocukların sayısı hızla artmaktadır. Bu gerçek mesleki müzik eğitimi veren kurumlarca da göz ardı edilmemelidir. Bunun için bilim ve sanat-müzik insanları ile; aileler, öğrenciler, gönüldaşlar buluşmaları sıklaştırılmalıdır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Devlet Konservatuvarı tarafından düzenlenen "Otizm ve Müzik Yaz Okulu" modeli ülke genelinde geliştirilebilmelidir.

KAYNAKÇA

Aktürk, İ., *Otizmli Bireylerin Müzik Eğitimleri ve Sahne Performansları Sürecinde Yaşadıkları Olayların Betimlenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale, 2023.

Berrakçay, O., *Otizmli Bireylerin Üniversite Eğitim Modeli: Yaşar Üniversitesi Müzik Bölümü Örneği,* Otizm Araştırmalarında Güncel Eğilimler, Ed: Mustafa Ak, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021.

Darıca, N., Abidoğlu, Ü. ve Gümüşçü, Ş., *Otizm ve Otistik Çocuklar,* Özgür Yayınları, İstanbul, 2017.

Ekici, B., *Bana Biraz Otizmden Bahset,* Ekinoks Yayınevi, İstanbul, 2017.

Mengi, A., *Sosyolojik Boyutlarıyla Otizm*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2019.

Mukaddes, N. M., *Bebeklikten Erişkinliğe Otizm,* Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, 2017.

Özbey, Ç., *Otizm ve Otistik Çocukların Eğitimi,* İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2005.

Ulusoy, A., *Eğitim-Öğrenme İlişkisi ve Temel Kavramlar, Eğitim Psikolojisi,* Ed: Ayten Ulusoy, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011.

Vural, İ., *SOS Otizm ve İletişim Problemi Olan Çocukların Eğitimi,* Evrim Yayınevi, İstanbul, 2007.

ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ GENEL YETERLİKLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Yüksek Lisans Öğrencisi Emine AKÇAL
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi - Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Ekonomi ve Planlaması(YL) - ORCID: 0009-0002-2248-2824
Doç. Dr. Bünyamin HAN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi - Eğitim Fakültesi - Eğitim Bilimleri Bölümü – - ORCID: 0000-0003-0204-5686

ÖZET

Araştırmada Türkiye'de 2000-2022 yılları arasında öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri üzerine yayınlanmış olan bilimsel çalışmaların yayın yılı, yayın türü, örneklem grubu, konu dağılımı, branş, yöntem ve veri toplama araçlarına göre incelemelerinin yapılması amaçlanmıştır. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Verilere veri tabanlarından anahtar kelimelerle tarama yapılarak ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları kapsamında öğretmen yeterlikleri konusunda; en fazla çalışmanın 2015 yılında yapıldığı görülmektedir. Örneklem grubu olarak da en fazla öğretmen ve öğretmen adayları ile çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalar makale ve bildiri türünde yoğunlaşmıştır. Yapılan bu çalışmalarda öğretmen yeterliği, öğretmen mesleki yeterlikleri ve öğretmen yeterlik algılarının çoğunlukla çalışıldığı görülmüştür. Araştırmalarda genelde nicel yöntem ile tarama deseni kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ölçek ve anketler çoğunlukta kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Öğretmenlik Mesleği, Yeterlik, Genel Yeterlik, Araştırma

STUDIES CONDUCTED ON THE GENERAL COMPETENCIES OF THE TEACHING PROFESSION

ABSTRACT

In the research, it is aimed to Decipher the scientific studies published on the general competencies of the teaching profession in Turkey between 2000 and 2022 according to the

year of publication, type of publication, sample group, subject distribution, branch, methods and data collection tools. The document analysis method was used in the research. The data were obtained by scanning the databases with keywords. Within the scope of the findings of the research, it is observed that the most studies on teacher competencies were conducted in 2015. As a sample group, studies were also conducted with the largest number of teachers and teacher candidates. The studies are concentrated in the type of articles and papers. In these studies, it was found that teacher competence, teacher professional competencies and teacher competence perceptions were mostly studied. In general, screening pattern with quantitative method has been used in the research. Scales and questionnaires have been used as data collection tools in the majority.

Keywords: Teaching Profession, Competence, General Competence, Research

1. GİRİŞ

Eğitim sistemini oluşturan birçok öğeden bahsetmek mümkündür. Bu öğelerden biri olan öğretmenler, sistemin en önemli ve hayati öğeleri arasındadır (Tösten, Han ve Çakmak, 2018). Öğretmenlik mesleği, tüm dünyada en asil mesleklerden biri olarak kabul edilir. Bir öğretmen, bilgi, yeterlilik ve erdem elde etmelerine yardımcı olmak için öğrencilerle birlikte çalışan bir profesyoneldir. Öğretmenler, öğrencilere hayatı disiplinli ve yüksek değerle yaşamayı öğreten kişilerdir (Ünsal, 2021).

Milli Eğitim Temel Kanununda (1973) öğretmenlik*;* devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas (uzmanlık) mesleği olarak ifade edilmektedir. Öğretmenler bu görevlerini Türk Milli Eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle yükümlüdürler (Dağlı ve Han, 2017). Öğretmenlik mesleği, genç beyinlerin ve yüreklerin oluşmasından doğrudan sorumlu olan eğitimsel bir meslek alanıdır. Öğretmen, başkalarının bilgi, yeterlilik veya değer kazanmasına yardım eden kişidir. Öğretmen, resmi ve sistemli, kalıplaşmış eğitimsel etkileşim yoluyla eğitim alanında kendini adayan kişinin makamına, pozisyonuna ve mesleğine verilen isimdir (Yazar, 2015).

Öğretmen yeterlikleri, bir eğitimci olarak sahip olması gereken bilgi, beceri, yetenek ve nitelikleri ifade etmektedir. Başarılı bir öğretmen olmak için aşağıdaki yeterlikler önemlidir (Keser ve Düzkantar, 2019):

Alan Bilgisi: Öğretmen, öğrettiği ders veya konuyla ilgili derinlemesine bilgi sahibi olmalıdır. Öğrencilere konuyu doğru ve anlaşılır bir şekilde iletebilmek için alan bilgisi önemlidir.

Eğitim Teknikleri: Farklı öğrenci profillerine uygun çeşitli öğretim teknikleri ve stratejilerini kullanabilme yeteneği önemlidir. Öğrencilere etkili bir şekilde bilgi aktarımı sağlamak için çeşitli öğretim yöntemlerini bilmek ve uygulamak gerekir.

İletişim Becerileri: Öğretmenlerin iyi iletişim kurabilmesi, öğrencilerle açık ve etkili iletişim sağlayabilmesi gereklidir. Hem sözlü hem de yazılı iletişim becerileri gelişmiş olmalıdır.

Öğrenci İhtiyaçlarına Uygunluk: Öğrencilerin farklı öğrenme stilleri ve hızları olduğunu anlayarak, ders içeriğini ve yöntemlerini bu ihtiyaçlara uygun olarak adapte edebilmelidir.

Öğrenci Değerlendirmesi: Öğretmenler, öğrencilerin ilerlemesini izlemek ve değerlendirmek için farklı ölçme ve değerlendirme yöntemlerini kullanabilmelidir.

Sınıf Yönetimi: Disiplinli, sakin ve düzenli bir sınıf ortamı sağlama yeteneği önemlidir. Öğrencilerin dikkatini çekme, sınıf içi etkileşimi yönetme ve olası sorunları çözme becerileri gelişmiş olmalıdır.

Motivasyon: Öğrencileri motive edebilme ve onların öğrenmeye istekli olmalarını sağlama yeteneği, etkili bir öğretmenin olmazsa olmaz yeterliklerindendir.

Teknoloji Kullanımı: Günümüzde teknolojinin eğitimde kullanımı önemlidir. Öğretmenler, eğitim materyalleri oluşturabilme, çevrimiçi kaynakları kullanabilme ve öğrencilere dijital beceriler kazandırabilme yeteneklerine sahip olmalıdır.

Sürekli Gelişim: Öğretmenler, eğitim alanındaki gelişmeleri takip ederek kendilerini sürekli olarak yenilemeli ve geliştirmelidir.

Empati: Öğrencilerin duygusal ihtiyaçlarını anlama ve anlayış gösterme yeteneği, etkili sınıf yönetimi ve öğrenci ilişkileri açısından önemlidir.

Bu yeterlikler, bir öğretmenin etkili ve başarılı bir şekilde öğrencilere rehberlik etmesi için gerekli olan temel yeterliklerdir (Gürültü vd., 2018).

Öğretmenlerin temel yeterlikleri sahip olması, öğrencilerin başarılarını arttırmanın ve kişisel gelişimleri sağlamalarının anahtarlarından biridir. Bu yüzden hızla değişen dünyada, öğretmenlerin gelişimi teşvik etmek, yeterliliklerini ve yeteneklerini arttırmak hayati öneme sahiptir. Bir eğitim kurumunun, öğretmenlerinin rutin öğretim görevlerinin yanı sıra kişisel gelişim kayıtlarını tutması önemlidir, çünkü bu onların gelişimini değerlendirmek için bir

barometre olarak kullanılabilir. Eğitimcilerin iyileştirilmesi sürekli zaman ve çaba gerektirir ve bunu sağlamak kısmen enstitülerin işidir. Ancak bu oldukça zaman alıcı bir süreçtir ve çoğu zaman öğretmenler, yetersiz maaşlar şeklinde getirilen kısıtlamalar nedeniyle bunu sürdürmekte zorlanırlar (Keser ve Düzkantar, 2019)

Öğretmenlik mesleği sınıf içi ve sınıf dışı uygulamaları ile ilgili eğitim öğretimini planlama öğrenme ortamlar oluşturma öğretme ve öğrenme sürecini yönetme ile izleme ve değerlendirme yeterliliklerini kapsamaktadır. Öğretmenler, eğitim alanındaki son gelişmeler hakkında onları aydınlatmaya odaklanan konferanslara, çalıştaylara, web seminerlerine, seminerlere ve sempozyumlara katılarak elde edilebilecek repertuarlarını genişleterek mesleki uzmanlıklarını geliştirebilirler. Makaleler veya kitaplar yazmak, araştırma makaleleri yayınlamak ve materyal üretimi de bu konuda çok yardımcı olabilir (Tertemiz, 2000).

Yeterlikler, bir öğretmenin başarılı olmasını sağlayan bilgi ve becerilerdir. Öğrencilerin öğrenmesini en üst düzeye çıkarmak için, öğretmenlerin her gün yüzlerce kritik kararın gerekli olduğu özellikle karmaşık bir ortamda çok çeşitli yeterliliklerde uzmanlığa sahip olması gerekir. Bir eğitimcinin öğrencilerin öğrendiklerinin neden önemli olduğunu anlamalarına yardımcı olma becerisini oldukça önemlidir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin en önemli ve asli öğesi öğretmendir. Öğretmenler öğrencilere etkili ve dönüşümsel bir eğitim-öğretim hizmeti vererek hedefler gösterip vizyonlarına katkı sağlayarak öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerinde çok büyük bir role sahiptirler. Kendilerini gerçekleştirebilen bireyler olarak yetişen öğrenciler hem kendilerine hem de topluma faydalı olacaklardır. Fayda oranının yükselmesi öğretmenin öğrencisiyle ilgilenmesi, yöneltme ve yönlendirme faaliyetlerini gerçekleştirmesi ve öğrencinin motivasyonunu üst düzeyde tutmasıyla gerçekleşecektir. Bir öğrenciyi kendisine ve toplumuna faydalı bir fert olarak yetiştirmek öğretmenin başlıca ve asli görevleri arasındadır. Bütün bu hedeflere ulaşabilmek için öğretmenlerin kendilerini gerçekleştirmeleri, mesleki yeterlilik düzeylerini arttırmaları hazır bulunurluk oranları ile motivasyonlarını üst düzeyde tutmaları gerekmektedir (Akyüz, 2012).

Öğretmenler bugünün gençliğine eğitimin gücünü vererek onlara daha iyi bir gelecek olanağı sağlamaktadır. İyi bir öğretmenin bazı nitelikleri: iletişim, dinleme, iş birliği, uyum sağlama, empati ve sabır becerilerini içerir. Etkili öğretimin diğer özellikleri, ilgi çekici bir sınıf mevcudiyeti, gerçek dünya öğreniminde değer, en iyi uygulamaların alışverişi ve ömür boyu sürecek bir öğrenme sevgisini içerir. Öğretmenler karmaşık olanı basitleştirir ve soyut kavramları öğrenciler için erişilebilir hale getirir. Öğretmenler ayrıca çocukları başka türlü temasa geçemeyecekleri fikir ve konulara da maruz bırakır (Akcan ve Polat, 2016).

Öğretmenler akademik başarı dışında değer, karakter, ahlak gibi birçok yönlerden öğrencileri geliştirmek adına çaba gösterirler (Han, 2022).

Öğretmenlik mesleğinde farkına varılması gereken ilk şey, öğretmenliğin öğrencileri potansiyellerini anlamaları ve aşmaları için ilham vermek ve motive etmekle ilgili olduğudur. Tüm zamanların en iyi öğretmenleri, hayatlarını öğrencilerine harika şeyler gerçekleştirmeleri için ilham vermeye ve onları güçlendirmeye adamışlardır. Meslek, sosyal, ekonomik ve teknolojik faktörlerin gerektirdiği iş bölümünün yarattığı önemli faaliyet olgusudur. Öğretmenlik mesleği, toplumlarda meydana gelen sosyal ve ekonomik değişimler sonucunda ortaya çıkmış ve "eğitim sektörünün sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutları olan bir mesleği" olarak tanımlanabilir. Öğretmenlik mesleğini seçen bireylerin materyal bilgisine, öğretmenlik becerilerine, uygun kişilik özelliklerine sahip olmaları ile mevcut mesleğe atfedilen misyonun başarıyla yerine getirilip getirilmediği arasında derin bir ilişki vardır. Ayrıca, öğretmenlik mesleği, öğrenilen bir alanda eğitimli bir kişinin bilgilerini başkalarına öğrettiği bir meslektir (Ünsal, 2021).

2. YÖNTEM

Araştırma Modeli

Çalışmada literatür taraması modeli kullanılarak 2000-2022 yılları arasında öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri ile ilgili yayımlanan bilimsel çalışmalar incelenmiştir. Geniş kapsamlı olan konunun niteliklerinin betimlenmesi amaçlanan çalışmada araştırmaların ‘hangi düzeyde, nerede, hangi sıklıkta, nasıl ve ne zaman’ yapıldığına dair soruların cevaplandırılması gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde yapılan çalışmalarda araştırma konusunun mevcut durumu hakkında bilgiler verilerek betimleme yapılması amaçlanmaktadır (Büyüköztürk vd. 2012).

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, nitel araştırmaların veri toplama sürecinde sıklıkla kullanılmaktadır. Nitel araştırmacıların doküman analizi yöntemlerini kullanarak çeşitli bilgi, belge ve raporları derinlemesine inceleyebilmeleri bu yöntemi uygulamalarında etkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Doküman inceleme yöntemleri, veri toplamaya destek olarak ya da tek başına kullanılabilir (Karasar, 2013). Bu çalışmada yayınlanan çalışmalar incelenirken doğrudan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama için bir "yayın sınıflandırma çizelgesi" kullanılmıştır. Bu form, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Yayımlanan bilimsel

çalışmaların yıllara göre dağılımı, yayın türleri, örneklem grupları, çalışılan konular, branşlar, kullanılan araştırma yöntemleri, veri toplama araçları bölümlerinden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Literatür tarama modeli kullanılarak bilimsel yayınların incelenmesi gerçekleştirilen çalışmada yurtiçi literatür taraması yapılmış ve 'Öğretmenlik Mesleği, Yeterlik, Genel Yeterlik, Araştırma' gibi anahtar kelimeler kullanılıp YÖK Tez Merkezi, TR Dizin, Dergipark, Google Akademik veri tabanları üzerinden 223 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalar yayın inceleme formu kullanılarak incelenmiştir. Araştırmada incelenen bilimsel çalışmalardan elde edilen veriler betimsel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular yüzde ve frekans bilgileri verilerek grafik halinde sunulmuştur.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu araştırmada Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri ile ilgili yapılan çalışmalar doküman inceleme yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular araştırma sorularına göre alt başlıklar halinde düzenlenmiştir. Bulgular frekans veya yüzde şeklinde sunulmuştur.

3.1. Çalışmaların Yayın Yılı Dağılımına İlişkin Bulgular

Çizelge 3.1'de çalışmaların yıllara göre dağılımına ilişkin bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.1. Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri çalışmalarının yayın yılı dağılımı

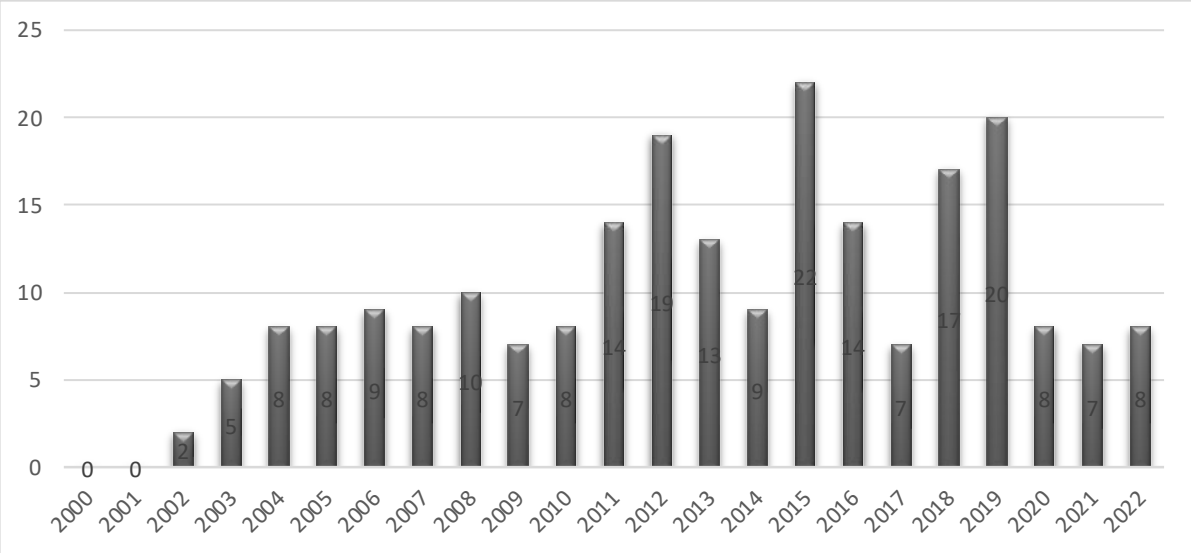

Çizelge 3.1'e göre, 2000 ve 2001 yıllarında hiç çalışma yapılmadığı, 2002 yılında başlayan çalışmaların her geçen yıl artış gösterdiği tespit edilmiştir. 2003-2010 yıllarında

çalışmalar yapılsa da (n=10) altında olduğu saptanmıştır. 2015 yılında (n=22) en fazla çalışmanın yapıldığı görülmektedir. 2019 yılında yapılan (n=20) çalışma 2015 yılını takip eden dönemdir. Yapılan (n=19) çalışma ile 2012 yılı ise üçüncü sırada olduğu saptanmıştır.

3.2. Çalışmaların Yayın Türüne İlişkin Bulgular

Çizelge 3.2'de çalışmaların yayın türüne ilişkin bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.2. Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri çalışmalarının yayın türüne göre dağılımı

Yayın Türü	n	Yüzde (%)
Makale	151	67,71
Bildiri	40	17,93
Yüksek Lisans Tezi	28	12,55
Doktora Tezi	4	1,79
Toplam	**223**	**100**

Çizelge 3.2'ye göre, 2000-2022 yılları arasında öğretmen yeterlikleri alanında yapılan toplam 223 çalışmadan; 151 çalışmanın makale alanında, 40 çalışmanın bildiri şeklinde, 28 çalışmanın yüksek lisans tezi olarak, 4 çalışmanın da doktora tezi olarak yapıldığı görülmektedir.

3.3. Çalışmaların Örneklem Grubuna İlişkin Bulgular

Çizelge 3.3'te örneklem grubuna ilişkin bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.3. Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri çalışmalarının örneklem grubuna göre dağılım

Örneklem Grubu	n	Yüzde (%)
Öğretmen	151	67,71
Öğretmen Adayı	64	28,69
Doküman İnceleme	8	3,58
Toplam	**223**	**100**

Çizelge 3.3'e göre, öğretmen mesleki yeterlikleri ile ilgili yapılan çalışmalardan 151 çalışmanın öğretmenler ile yapıldığı, 64 çalışmanın öğretmen adayları ile yapıldığı, 8 çalışmanın doküman inceleme çalışması olarak yapıldığı görülmektedir.

3.4. Çalışmaların Konu Dağılımına İlişkin Bulgular

Çizelge 3.4'te çalışmaların konu dağılımına ilişkin bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.4. Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri çalışmalarının konu dağılımına göre dağılımı

Konu	n	Yüzde (%)
Öğretmen Yeterliliği	30	13,45
Mesleki Yeterlilik İnceleme	25	11,21
Mesleki Yeterlilik Algısı	32	14,34
Ölçek Geliştirme	15	6,72
Mesleki Yeterlik Duygusu	6	2,69
Bilgisayar ve Teknoloji Kullanımı	10	4,48
Bilgi ve İletişim	6	2,69
Kaynaştırma Eğitimi	7	3,13
Pedagojik Bilgi	6	2,69
Din Öğretimi	6	2,69
Mesleki Doyum	10	4,48
Mesleki Gelişim ve Yeterlilik	8	3,58
Kişilik Özellikleri	4	1,79
Drama Eğitimi	5	2,24
Araç Gereç Kullanımı	6	2,69
Müzik Eğitimi	4	1,79
Ölçme Değerlendirme	5	2,24
Alan Eğitimi	4	1,79
Öğretim Yöntem ve Teknikleri	5	2,24
Yapılandırmacı Öğrenme	2	0,89
FATİH Projesi	3	1,34
Rehberlik Uygulaması	3	1,34
Kendini Değerlendirme	2	0,89
Eğitsel Oyunlar	1	0,44
Çok Kültürlü Eğitim	1	0,44
Eğitim Programı Okuryazarlığı	1	0,44
Bilişsel Koçluk Yaklaşımı	1	0,44
Fen Eğitimi	1	0,44
AB Uyum Süreci	1	0,44
Lider Öğretmenler	2	0,89
Değerler Eğitimi	1	0,44
Bilişsel Araştırma İnceleme	1	0,44
Kimya Programı	1	0,44
Doküman İnceleme	8	3,58
Toplam	**223**	**100**

Çizelge 3.4'e göre, öğretmen mesleki yeterlikleri konusunda çalışmaların konulara göre kategorize edildiğinde, mesleki yeterlik algısı (n=32) en fazla çalışılan konudur. 30 çalışma ile öğretmen yeterlikleri alanı ve 25 çalışma ile mesleki yeterlik inceleme çalışmaları takip eden çalışma konuları olduğu görülmektedir. Ölçek geliştirme konusunda 15 çalışma, bilgisayar ve teknoloji kullanımı konusunda 10 çalışma yapılmıştır.

3.5. Çalışmaların Branş Dağılımına İlişkin Bulgular

Çizelge 3.5'da çalışmaların branş dağılımına ilişkin bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.5. Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri çalışmalarının branş dağılımı

Branş	**n**	**Yüzde (%)**
Okul Öncesi Öğrt.	28	12,55
Okul Ö. Ö. Adayı	10	4,48
Sınıf Öğretmeni	20	8,96
Sınıf Öğrt. Adayı	9	4,03
Fen Bilimleri Öğrt.	10	4,48
Fen Bil. Öğrt. Adayı	8	3,58
Türkçe Öğretmeni	9	4,03
Türkçe Öğrt. Adayı	6	2,69
Matematik Öğretmeni	6	2,69
Matematik Öğrt. Adayı	4	1,79
Sosyal Bil. Öğretmeni	13	5,82
Sosyal Bil. Öğrt. Adayı	4	1,79
İngilizce Öğrt.	9	4,03
İngilizce Öğrt. Adayı	9	4,03
Din Kül. Ve Ahl. Bil. Öğrt.	3	1,34
Din Kül. Ve Ahl. Bil. Öğrt Adayı	2	0,89
Türk Dili ve Edb. Öğrt.	2	0,89
Türk Dili ve Edb. Öğrt. Adayı	3	1,34
Coğrafya Öğretmeni	3	1,34
Coğrafya Öğrt. Adayı	1	0,44
Biyoloji Öğretmeni	3	1,34
Biyoloji Öğrt. Adayı	2	0,89
Beden Eğitimi Öğrt.	3	1,34
Beden Eğitimi Öğrt. Adayı	3	1,34
Tarih Öğretmeni	42	18,83
Tarih Öğrt. Adayı	3	1,34
Doküman İnceleme	8	3,58
Toplam	**223**	**100**

Çizelge 3.5'e göre öğretmen mesleki yeterlilikleri ile ilgili yapılan çalışmalarda en fazla Tarih branşının (n=42) olduğu tespit edilmiştir. Okul Öncesi (n=28), Sınıf (n=20), Sosyal Bilgiler(n=13), Fen Bilimleri (n=10) takip eden branşlar olarak görülmektedir.

3.6. Çalışmaların Araştırma Yöntemine İlişkin Bulgular

Çizelge 3.6'da araştırma yöntemine ilişkin bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.6. Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri çalışmalarının araştırma yöntemine göre dağılımı

Yöntem	Model-Desen	n	Yüzde (%)
Nicel	Tarama	142	63,67
	Deneysel	20	8,96
	İlişkisel	18	8,07
Nitel	Durum Çalışması	10	4,48
	Olgu Bilim	5	2,24
	Doküman İnceleme	8	3,58
Karma		20	8,96
Toplam		**223**	**100**

Çizelge 3.6'ya göre, öğretmen mesleki yeterlikleri ile ilgili yapılan çalışmalarda yöntem olarak 180 çalışmada nicel yöntem, 23 çalışmada nitel yöntem, 20 çalışmada karma yöntem kullanıldığı görülmektedir.

3.7. Çalışmaların Veri Toplama Araçlarına İlişkin Bulgular

Çizelge 3.7'de veri toplama araçlarına ilişkin bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.7. Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri çalışmalarının veri toplama araçlarına göre dağılımı

Veri Toplam Aracı	n	Yüzde (%)
Ölçek	112	50,22
Anket	49	21,97
Görüşme/Mülakat	29	13,00
Başarı Testi	14	6,27
Gözlem	9	4,03
Doküman İnceleme	8	3,58
Değerlendirme Formu	1	0,44
Öz-Değerlendirme	1	0,44
Toplam	**223**	**100**

Çizelge 3.7'ye göre, öğretmen mesleki yeterlikleri ile ilgili yapılan çalışmalarda veri toplama aracı olarak en fazla 112 çalışma ile ölçek, 49 çalışma ile anket, 29 çalışma ile de görüşme/mülakat tercih edildiği görülmüştür. Başarı testi 14, gözlem 9, doküman inceleme 8, değerlendirme formu 1 ve öz değerlendirme formu 1'er defa kullanılan araçlardandır.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Tartışma

Türkiye'de yapılan 2000-2022 yılları arasında öğretmen mesleki yeterlikleri konusunda yayınlanmış olan çalışmaların yayın yılı, yayın türü, konu alanı, örneklem grubu, araştırmanın uygulandığı branşlar, yöntem ve veri toplama araçları açısından doküman analizi yapılmış olup elde edilen veriler neticesinde ortaya çıkan durumlar tartışılmıştır.

Elde edilen verilere göre, öğretmenlerin mesleki yeterliliklerine ilişkin araştırmaların 2002 yılında başladığını göstermektedir. Çalışmaya 2002 yılında başlanmasının nedeni 1739 sayılı Kanuna uygun olarak "eğitme-öğretme yeterlilikleri", "genel kültür bilgi ve becerileri" ve "özel alan bilgi ve becerileri" olmak üzere üç başlık altında hazırlanan "Öğretmen Yeterlikleri"nin 12/07/2002 tarihli Makam Oluru ile yürürlüğe girmiştir. Öğretmen yeterlikleri konusunda daha fazla yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu söylenebilir (Han ve Elçiçek, 2021).

2002 yılından itibaren öğretmen yeterlikleri ile ilgili araştırmaların artarak devam ettiği görülmektedir. 2015 yılında bu konuda en fazla araştırma yapıldığı belirlendi. Görüldüğü gibi 2006, 2012, 2015, 2018 ve 2019 yıllarında birçok çalışma yapılmıştır. Güncellenen Öğretmenlik Meslekleri Genel Yeterlikleri belgesi ve proje değişiklikleri yıllar içindeki büyümede etkili olmuş olabilir (Kazu ve Çam, 2019). Öğretmen yeterlik araştırmalarının türlerine baktığımızda araştırmaların çoğunun makale türünde olduğunu görebiliriz. Görüldüğü gibi en az miktar doktora düzeyinde tez araştırmasıdır. Ayaz, Oral ve Söylemez (2015) ile Gündoğdu, Aytaçlı, Aydoğan ve Yıldırım (2015) çalışmalarında benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Öğretmen yeterlik araştırmaları için örneklem seçimine baktığımızda, öğretmenler ve öğretmen adayları üzerinde çalışmaların olduğunu tespit edilmiştir. Ayaz vd. (2015) ve Gündoğdu vd. (2015), öğretmenlerle daha fazla araştırma yapıldığına dikkat çekmektedir.

Branşlar açısından bakıldığında, Tarih Öğretmenliği branşından sonra Okul Öncesi Bölümü ve Sınıf Öğretmenliği bölümü en çok araştırmanın uygulandığı branşlardır. Benzer sonuçlar Gündoğdu ve diğerleri (2015) tarafından da elde edilmiştir. Öğretmenlerin mesleki

yeterlik araştırmalarının konu dağılımı açısından bakıldığında öğretmen yeterlikleri, öğretmenlerin mesleki yeterlikleri ve mesleki yeterlik algıları ile ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Çelik, Yorulmaz ve Çokçalışkan (2019) da yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Özellikle 2005-2006 öğretim yılından itibaren müfredatta yapılandırmacılığın temel yöntem olarak benimsenmesi nedeniyle, öğretmenlerin mesleki yeterlikleri ve öz-yeterlikleri üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Tosuntaş (2020) da yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Ayrıca öğretmen yeterliği kapsamında teknoloji kullanımı, araç-gereç kullanımı, pedagojik bilgi, yapılandırmacı öğrenme, FATİH projeleri, kaynaştırma eğitimi, öğretim yöntem ve teknikleri, kişilik özellikleri, sınıf yönetimi ve drama , ölçme ve değerlendirme, kariyer tatmini, bilgi ve iletişim, rehberlik uygulaması ve diğer yönleriyle ilgili çalışmalar tamamlanmıştır. Çelik vd. (2019) ve Kazu ve Çam (2019) da çalışmalarında benzer konulara değinmektedir.

Sonuç

Öğretmenlerin mesleki yeterlikleri ile ilgili literatür incelendiğinde araştırmanın 2002 yılında başladığı ve en çok araştırmanın 2015 yılında yapıldığı sonucuna varılmıştır. Araştırmaların çoğu makale türünde yapılmıştır. Bu çalışmalarda öğretmen yeterliği bilişi, öğretmen mesleki yeterliği ve öğretmen yeterliği araştırmalarının temel araştırma konusu olduğu görülmektedir. Araştırmada nicel yöntemlerin yaygın olduğu ve araştırma deseninin tarama, deney ve ilişkisel araştırma olduğu görülmüştür. Nitel araştırmalarda, araştırmanın durum çalışması ve fenomenolojik modeller izlenerek yürütüldüğü görülmektedir. Veri toplama araçları olarak ölçek, anket, görüşme ve başarı testlerinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Buna ek olarak, gözlem, doküman incelemesi ve değerlendirme yöntemleri kullanılmıştır.

Öneriler

Araştırma sonuçları çerçevesinde öğretmen yeterlikleri konusunda yüksek lisans ve doktora tezi olarak daha fazla çalışma yapılabilir.

Günümüz dünyasında sosyal, kültürel ve ekonomik alanlar her geçen gün değişmektedir. Bu değişikliklerin eğitim ve öğretim alanında büyük etkisi olmuştur. Eğitim ve öğretimi bu değişime hazırlayan ve uyarlayan da öğretmenlerimizdir. Bu nedenle, öğretmen yeterlik araştırması bulguları çerçevesinde, eksiklik görülen alanlarda görev yapan öğretmenlerin hizmet içi eğitimleri gerçekleştirilebilir. Araştırmanın bulguları ile yeni yetiştirilen öğretmenleri günümüz koşullarına daha donanımlı hale getirmek için eğitimlerin

daha donanımlı, uygulama ve gerçekçi verilerin bilimsel dayanaklı olmasının gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akyüz, Y. (2012). *Türkiye'de öğretmenlerin toplumsal değişmedeki etkileri (1848-1950),* Pegem Akademi Yayıncılık.

Atmaca, Ç. (2017). İngilizce öğretmenlerinin mesleki kimlik açısından öğretmen yeterlikleri hakkındaki görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(4), 1641- 1669.

Ayaz, M., Oral, B., & Söylemez, M. (2015). Türkiye'de öğretmen eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *İlköğretim Online, 14*(2), 787-802, 2015.

Başbay, A., & Bektaş, Y. (2010). Çok kültürlülük bağlamında öğretim ortamı ve öğretmen yeterlikleri. *Eğitim ve Bilim, 34*(152), 30-43.

Bektaş, M., Ayvaz Can, A., & Çalıkoğku, E. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının mesleki beceri öğretmen yeterliklerinin incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi, 9*(4), 771-790.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak-Kılıç, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (13. baskı). Pegem Akademi.

Çelik, Ö., Yorulmaz. A., & Çokçalışkan. H. (2019). Öğretmen genel yeterlikleri açısından sınıf öğretmenleri ve öğretmen adaylarının kendilerini değerlendirmeleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Nisan 2019, *20*(Özel Sayı), 203-215.

Dağlı, A. ve Han, B. (2017). Öğretmen görüşlerine göre Diyarbakır ili eğitim sorunları ve çözüm önerileri. *Electronic Journal of Education Sciences, 6* (12), 108-124.

Gündoğdu, K., Aytaçlı, B., Aydoğan, R., & Yıldırım, C. (2015). Öğretmen yeterlikleri alanında yazılan makalelerin içerik analizi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6*(2), 30-43.

Gürültü, E., Aslan M., & Alcı B. (2018). İlköğretim öğretmenlerinin yeterliklerinin 21. yüzyıl becerileri ışığında incelenmesi. *The Journal of Academic Social Sciences. 6*(71), 543-560.

Güven, D. (2010). Profesyonel bir meslek olarak Türkiye'de öğretmenlik. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 27*(2), 13-21.

Han, B. (2022). *Değerler eğitimi etkinlikleri kılavuz kitabı.* Adap Yayınları.

Han, B., ve Elçiçek, Z. (2021). Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2023 Eğitim Vizyon Belgesindeki eğitim yönetimine ilişkin değişim alanlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 22-41.

Karakoç, B., Turan, E., & Kevser, K. (2018). Türkiye'de öğretmen yetiştirme konusunda yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 12*(24), 313-333

Karasar, N. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemi.* 26. Basım. Ankara: Nobel.

Kaşkaya, A. (2012). Öğretmen yeterlilikleri kapsamında yapılan araştırmaların konu amaç yöntem ve sonuçları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12*(2), 789-805.

Kazu, İ., & Çam, H. (2019). Öğretmen yeterliği ve nitelikleri üzerine yapılmış lisansüstü çalışmaların incelenmesi: Bir içerik analizi çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18*(71), 1349-1367.

Keser, F., & Düzkantar, A. (2019). Bir alanyazın taraması: "Öğretmen yeterliliklerinin bütünleştirme uygulamaları açısından incelenmesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 12*(65), 842-849.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023. 17.11.2020 tarihinde www.meb.gov.tr adresinden alındı.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri. 17.11.2020 tarihinde www.meb.gov.tr adresinden alındı.

Seferoğlu, S. S. (2004). "Öğretmen yeterlilikleri ve mesleki gelişim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, 58,* 40-45.

Sönmez, S. (2014). Türk öğretmen yetiştirme (öğretmen okulları) felsefesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14, 230-239.*

Tertemiz, N., (2000). *Sınıf Yönetimi*. Pagem yayıncılık.

Tosuntaş, Ş. B. (2020). Öğretmenlik mesleği genel yeterliklerinin incelenmesi. *Akademik Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(1), 53-61.

Tösten, R., Han, B., & Çakmak, İ. (2018). Diyarbakır kamu okullarında görevli öğretmenlerin profili. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(13), 18-28.

Tuğluk, M., & Kürkmen, S. (2018). Türkiye'de öğretmen yeterlilikleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(30), 809-841.

Ünsal, S. (2021). Öğretmenlik mesleğinin tanımı, önemi ve öğretmenlerin değişen rolleri üzerine nitel betimsel bir araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 20(42), 1481-1504.

Yazar, T. (2015). *Eğitim ve öğretim ile ilgili temel kavramlar. T. Y. Yelken ve C. Akay içinde, Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Anı Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ TEKNOLOJİ KULLANIM EĞİLİM VE NİTELİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Barış AYAZ

Siirt Üniversitesi, - 0000-0002-0368-4693

ÖZET

Öğrenme performansına katkı sağlama potansiyeli olan kritik değişkenlerden biri teknoloji kullanımıdır. Etkili, verimli ve kalıcı öğrenmeler için zaman zaman dijital teknolojiler yardımcı araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İyi yapılandırılmış bir öğrenme ortamında ihtiyaç durumunda teknolojiden yararlanılabilmektedir. Ancak etkili teknoloji entegrasyonu sağlayabilmenin birtakım koşulları bulunmaktadır. Öğretici yeterliği ve öğrenen motivasyonu bu noktada önem taşımaktadır. Bu araştırmada bugünün öğrencileri yarının öğretmenleri olacak eğitim fakültesi öğrencilerinin derslerinde dijital teknoloji kullanım niyetleri, motivasyonları ve etkileri üzerine görüşleri derlenmiştir. Öğretmen adaylarının özellikle etkileşim içinde oldukları dijital deneyimlerde yer alan uygulamalara yönelik ilgi duydukları, olumlu izlenimler oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında kendi deneyimlerinde anlamlı ve katkı sağlayıcı gördükleri Web 2.0 araçlarını da meslek yaşantılarında kullanım niyetinde oldukları açığa çıkmaktadır. Kullanım niyetini etkileyen değişkenler sırasıyla etkileşim, merak, artan öğrenme performansı ve kalıcılık olarak ifade edilebilir. Dijital teknolojilerin kendi derslerinde etki durumları hakkındaki yansımalar ise verim, eğlence, motivasyon ve kalıcılık olarak belirtilmektedir. Buna karşılık öğretmen adaylarının süreçte kendilerini güvende hissettirecek bir teknik destek gereksinimi de anlaşılmaktadır. Sonraki araştırmalarda öğretmen adaylarına uygulamalı olarak web 2.0 araçlarının kullanımı sağlanarak mikro ölçekli değerlendirmelerin ve iyileştirme önerilerinin yer aldığı içeriklerin alanyazına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğretim Teknolojileri, Teknoloji Kullanımı, Öğrenme Performansı

ABSTRACT

One of the critical variables that has the potential to contribute to learning performance is the use of technology. From time to time, digital technologies appear as auxiliary tools for effective, efficient and permanent learning. In a well-structured learning environment, technology can be used when needed. However, there are certain conditions for effective technology integration. Instructor competence and learner motivation are important at this point. In this research, the opinions of education faculty students, who will be today's students and tomorrow's teachers, on their intentions, motivations and effects of using digital technology in their courses were compiled. It is understood that teacher candidates are particularly interested in the applications included in the digital experiences they interact with and have positive impressions. In addition, it is revealed that they intend to use Web 2.0 tools, which they see as meaningful and contributing in their own experiences, in their professional lives. Variables affecting intention to use can be expressed as interaction, curiosity, increased

learning performance and permanence, respectively. Reflections on the impact of digital technologies on their own lessons are stated as efficiency, entertainment, motivation and permanence. On the other hand, it is understood that teacher candidates need technical support that will make them feel safe in the process. It is thought that in future studies, the contents including micro-scale evaluations and improvement suggestions can contribute to the literature by providing practical use of web 2.0 tools to prospective teachers.

Keywords: Instructional Technologies, Technology Use, Learning Performance

1. GİRİŞ

Günümüz öğrenme ortamları dijital teknolojilerin etkisi altında kalmaktadır. Bu etkiler yalnızca öğrenme çevresini değil, aynı zamanda sosyal alanları da kapsamaktadır. Bir başka ifade ile teknoloji öğrenmeye bir yardımcı olarak görülürken, kullanımı esnasında, öncesinde veya sonrasında öğrenme harici eylemleri de tetikleyebilmektedir. Bu noktada önemli adımlardan biri saf ve sınırları belirlenmiş bir öğrenme ortamının oluşturulabilmesi, öğrencilerin bu ortamlarda öğrenmelerini kontrol edebilmesidir. İdeal öğrenme çevresinin oluşturulmasında etkili teknoloji kullanımı, iyi yapılandırılmış öğretim tasarımları ve teknoloji entegrasyonu önemli bir yere sahiptir.

Sınıf içi veya sınıf dışı ortamlarda dijital araçların amaç ve işlevleri açık ve anlaşılır olmalıdır. Bu kapsamın dışında kalan alanlar rehber veya öğretici tarafından kapatılmalıdır (Emre, 2019). Öğrenci kendi öğrenme sürecini yürütebilecek potansiyele sahipse bir kontrol mekanizması veya destek personeli ile istendik sonuçlar alınabilmektedir. Yetişkin öğrenmelerinde bu manzara sıklıkla karşımıza çıkarken, çocuk ve gençlerde birtakım problemler oluşabilmektedir. Problemlerin başında öğrenme hedeflerine ulaşamama, bilişsel yüklenmeye maruz kalma ve bilişsel kaybolma gelmektedir. Öğrenci öğrenmesini sürdürürken dikkatini farklı bir uyaran çekebilmekte ve öğrenme süreci sekteye uğrayabilmektedir. Öğrenmenin yerini eğlence, sosyalleşme gibi durumların alması zaman zaman istenmektedir. Ancak öğretim hedeflerinin karşılanamadığı durumlarda öğrenci başarısızlıkları ve örgün eğitim kuralları çerçevesinde başarısız sayılarak sınıf tekrarı gibi istenmedik durumlar oluşabilmektedir. Bağlamsal farklılıklar gözetilerek öğrenme performansını destekleyecek, iyileştirecek dijital teknoloji kullanımının desteklenmesi etkili öğrenme ortamları için kritik öneme sahiptir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının bu yeterliklere sahip olması açısından hizmet öncesi ve hizmet süreçlerinde yardımcı öğelerin önemi açığa çıkmaktadır.

Dijital teknoloji kullanım yeterliği yüksek olan, istendik ve amaçlı teknoloji kullanım becerisine sahip olan bir öğreticinin çevresine, öğrencilerine de dolaylı katkı sunması beklenmektedir (Bereczki & Karpati, 2021). Sınıf içinde öğretim teknolojilerden yararlanan bir öğretmen kalıcı ve nitelikli bir öğrenme ortamı oluşturabilirken, öğrencilerinin de dijital araçların kullanımı ile ilgili şemalarında anlamlı değişiklikler oluşturabilmektedir. Bu araştırmada temel amaç öğretmenlik mesleğine henüz başlamamış öğretmen adaylarının teknoloji kullanım istekliğinin belirlenmesi ve dijital teknolojileri öğrenme ortamlarında kullanım performanslarının açıklanmasıdır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda yer alan araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1. Öğretmen adaylarının derslerinde dijital teknolojileri kullanma eğilimleri nasıldır?
2. Öğretmen adayları öğretim ortamlarında dijital teknoloji kullanım etkinliklerini nasıl açıklamaktadır?

2. YÖNTEM

Araştırma Deseni

Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması bu araştırmaya dayanak oluşturmaktadır. Durum çalışmaları bir durum, etkinlik, süreç, program özelinde detaylandırılmış analizleri kapsamaktadır. Bunun yanında doğal ve gerçek alanda yapılan araştırmalarda durum çalışması bütüncül bir bakış açısı sunabilmektedir (Cohen, Manion ve Morrison, 2002). İlgili desenin bu araştırmada dijital teknoloji kullanım niyetleri ve niteliklerin belirlenmesinde gösterge niteliğinde bir zemin oluşturması beklenmektedir.

Araştırma verileri 2022-2023 öğretim yılı bahar döneminde öğretim teknolojileri dersini uzaktan eğitim ortamlarında almakta olan 13 lisans öğrencisinden toplanmıştır. Öğrencilerin lisans programlarına göre dağılımı Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Öğretmen Adaylarının Lisans Programlarına Göre Dağılımı

Bölüm	**Öğretmen Adayı Sayısı**
Fen Bilimleri Öğretmenliği	2
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	4
Sınıf Öğretmenliği	4
Türkçe Öğretmenliği	3

Veri Toplama

Nitel araştırma farklı veri tiplerinden yararlanabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırma desenine uygun olarak bu araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu form ile öğretmen adaylarının yalnızca dijital teknoloji kullanım durumları irdelenmemiş, etkili dijital araç kullanım niyetleri de detaylandırılabilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla araştırmacının bütüncül, kapsamlı ve ayrıntılı bir veri setine ulaşması mümkün olmuştur.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Mevcut problemin/durumun tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi ile süreç başlatılmıştır. Alanyazın taraması öncelikle dayanak noktası olmuştur. Araştırma amacına ve sorularına hizmet edebilecek öğelerin ne olduğunun sorgulanması bu noktada öncelikli adım olmuştur. Sonrasında görüşme sorularına zemin hazırlayacak madde yazımına geçilmiştir. Bu forma yönelik alan ve yöntem uzmanlarından görüşler alınarak ön uygulama adımına geçilmiş ve öneriler doğrultusunda forma son hali verilmiştir.

Veri Analizi

Araştırmaya ait veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İçerik analiziyle elde edilen verilerin boylamsal analizleri yapılabilmekte, ifadeler ve içerik arasında ki örüntü yapısı ortaya çıkarılabilmektedir (Bogdan & Biklen 1998; Creswell vd., 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Niceliksel olarak dikkat çeken ifadeler ayrı bir çerçevede değerlendirilirken, içeriğe ait her detay analizde yansıtılabilmektedir.

3. BULGULAR

Öğretmen adaylarının dijital teknoloji kullanım eğilimleri ve niyetleri bu bölümde iki başlık altında sunulmuştur. Birinci bölümde öğretmen adaylarının meslek yaşantılarında kullanabilecekleri dijital teknolojiler ve kullanım etkinlikleri derlenmiştir. İkinci bölümde ise kullanmayı planladıkları dijital teknoloji araçlarının etkileri ve niteliklerine yönelik görüşleri aktarılmıştır.

Öğretmen Adaylarının Meslek Yaşantılarında Kullanabilecekleri Dijital Teknolojiler ve Etkinlikler

Katılım gösteren tüm öğretmen adaylarına yöneltilen sorular neticesinde elde edilen veri alt araştırma hedefleri doğrultusunda sunulmuştur. Lisans veya lisans öncesi dönemlerden kullanmaya başladıkları veya farkındalık sahibi oldukları uygulamaların meslek yaşantılarında kullanım niyetleri toplanılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların gelen görüşler şu şekilde oluşmuştur;

[ÖA4] *Pandemide hep ALMS kullandık. Şikayet ediyorduk ama kullanması kolaydı. Zorda kalınsa olur yine.*

[ÖA6] *Tarık öğretmen bizim derste Powtoon uygulamıştı. Herkes merakla takip etti. Bizde bir şeyler üretebiliriz. Çocukların ilgisini çekebilir video hazırlamak.*

[ÖA9] *Biz zoomda ders işliyorduk, Facebook veya Whatsapp gibi gruplarımız oluyor. Orada aslında sınıfta konuşulmayan sorulmayan şeyler… yani derste susan bile oraya yazıyordu bu dikkatimi çekti, kendi sınıfımda da asosyal öğrencilere bu şekilde yardımım olursa güzel olur.*

[ÖA12] *Hiçbiri etkili değil bence. Bu dönemde uzaktan olacak diye korktuk. Aslında korkmak değil de işe yaramıyor sanki teknoloji. Ama ödev yapma zorunluluğu biraz bağlayıcı oluyordu. Hatta oradan öğrendim diyebilirim… Evet ALMS üzerinden ödev istiyordu hoca oraya yüklüyorduk. Kimin yaptığını gördüğü için hoca anlıyordu ne kadar bilip bilmediğimizi. Bende öğrencilerime uzaktan ödev verip sınıfta eksikliklerini değerlendirebilirim.*

[ÖA13] *Derste kullandığımız Kahoot vardı. Siz tahtada soruları gösterdiniz biz telefonda cevap verip yarıştık. O uygulama belki çok küçük çocukların değil ama ortaokul öğrencileri lise öğrencileri zevk alır. Bende kullanırım… Veya bu poster hazırlama uygulaması vardı. O da resimlerle konuyu anlatmada yararlıydı.*

Edinilen veriler öğretmen adaylarının dijital teknolojileri ile olan ilişkilerini ve kullanım konusunda ki eğilimleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Katılımcılar öğretim teknolojileri alanında edindikleri deneyimleri meslek yaşantılarına aktarabilecekleri konusunda ipuçları sunmuştur.

Farklı bir araştırma alt konusu olan öğretmen adaylarının kullanmayı planladıkları dijital teknoloji araçlarının etkileri ve niteliklerine yönelik görüşleri bir sonraki başlıkta aktarılmıştır.

Öğretmen adaylarının dijital teknoloji kullanım etki ve niteliklerine yönelik görüşleri

Katılımcıların meslek yaşantılarında kullanmayı planladıkları dijital teknoloji araçları ve bu araçların etkilerine yönelik görüşleri bu başlıkta derlenmiştir. Bu doğrultuda öğretmen adaylarından gelen görüşler şu şekilde olmuştur.

[ÖA1] *Ben sadece bunlarla ders bile yapabilirim. Çünkü artık herkesin elinde telefon tablet var. Öğrencilerde buna alıştı. Normal anlattığımızda unutabilir ama teknoloji olunca akılda kalması daha fazla oluyor.*

[ÖA3] *Mutlaka dersten önce ders videoları, bu resimli grafikleri öğrencilerle paylaşırım. Onlar önbilgisi yüksek olunca dersi anlamaları daha kolay olur.*

[ÖA6] *Artık okullarda çocuklar farklılık istiyor. Benim kardeşimin öğretmeni derste internet sayfası tasarlatır gibi sayfa tasarımı yaptırıyor. Diğer derslerini anlatmıyor ama teknoloji etkinliklerini merak ediyor. Yani ilgisini çekiyor… Evet konuyu da yaptıklarını da hatırlıyor bence daha etkili artık.*

[ÖA10] *Anlattığımız veya bize anlatılanlar biraz havada kalıyor ama hem göze gem kulağa hitap edecek teknoloji akılda kalıcı oluyor. Gördüklerimizin %70ini unutmuyoruz en azından resimli videolu ders anlatırsam daha iyi öğrenirler diye düşünüyorum.*

[ÖA12] *Aslında zeki çocuklar sanki her türlü öğreniyor. Tembeller hiçbir şekilde öğrenemiyor gibi. Tam olarak öyle değil de biraz teknoloji belki iyi olur. Unutmazsa faydalı ama çalışmayan onu da unutur bence.*

Katılımcılardan elde edilen veriler öğretmen adaylarının dijital teknolojileri sınıf içinde eğitsel amaçla kullanımlarına yönelik beklentilerini ve olası etki durumlarını açığa çıkarmaktadır. Öğretmen adayları eğitsel amaçlı teknoloji kullanımının öğrenme, hatırlama ve eğlence anlamında olumlu etkilerinden ve kısmi sınırlılıklarından söz etmişlerdir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğretmen adayları geleneksel öğretim metotlarının yanında modern ve yenilikçi öğretim anlayışlarının harmanlandığı bir dönemde öğrenim görmektedirler. Bu durum yüzyüze öğrenme ortamları ve teknoloji destekli öğrenme ortamlarının farkını görmelerine olanak sağlamaktadır. Böylelikle kendi mesleki rol ve sorumluluklarının yüklenildiği lisans hayatları boyunca iyi gözlemci olmaktadırlar. Öğretim elemanlarından edindikleri deneyimleri kendi öğreticilik yaşantılarında sahaya yansıtabilme potansiyelleri taşımaktadırlar. Öğretim

teknolojisi araçlarıyla ve eğitsel teknoloji kullanımının etkileriyle bu dönemde tanışmaktadırlar. Literatürde yer alan çalışmalar dijital teknolojilerin olumlu etkisine yönelik güçlü ampirik kanıtlar sunabilirken, bir takım çalışmada bu etkinin olumlu etkileri gözlenememiştir (Hamilton vd., 2021; Korkmaz ve Korkmaz, 2020).

Öğrencilerin gelişiminde ve yetiştirilmesinde kritik öneme sahip öğretmenlerin henüz lisans hayatlarında iyi yetişmesi ve donanımlı olması değerli görülmektedir. Bu araştırmada öğretmen adaylarının eğitsel amaçlı teknoloji kullanımlarına yönelik niyetleri ve kullanım durumlarında etki ve nitelik beklentileri incelenmiştir. Katılımcıların derslerinde dijital teknoloji araçlarıyla tanıştıkları, deneyimledikleri ve etkilerini izleme fırsatı buldukları anlaşılmaktadır. Bunun yanında etkileşimli olarak Web 2.0 araçlarından öğretim elemanlarının rehberliğinde yararlandıkları gözlenmektedir. Öğretim teknolojilerini derslerinde kullanma niyetlerini belirleyebilecek kritik noktanın burası olduğu katılımcı ifadeleriyle açığa çıkmaktadır. Nitekim teknolojiye yönelik stres ve kaygı duyan orta-ileri yaş öğretmenlerin önemli gerekçelerinden biri de eğitim-öğretim yaşantılarında veya sosyal hayatta bu teknolojilerle tanışmamış olmalarıdır (Çalışkan, 2022; Erer, 2021; Gökaslan, 2022; Gökbulut, 2021).

Etkili teknoloji entegrasyonu ile öğretmen adaylarının dijital teknoloji araçlarını kullanma başarıları için önemli bir adım atılmış olmaktadır (Kim vd., 2013; Okojie vd., 2006). Bu durumun temel dayanağı kendi öğrenme performanslarının iyileşmesi ve öğrenme sürecinden keyif almalarıdır (Crompton vd., 2020). Böylelikle kendi meslek yaşantılarına yönelik olumlu niyet aktarımları da açığa çıkmaktadır. Katılımcı görüşleri öğreticinin rol model alındığını ve öğretmenlik yaşantılarında da bazı izlenimlerini sahaya yansıtabileceklerini açıklamaktadır.

Eğitim fakülteleri başta olmak üzere öğretim elemanlarının öğrencinin meslek yaşantılarına etkilerinin kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmen adaylarının eğitiminde bu sorumluluğun kritik öneme sahip olduğu görülmektedir. Eğitsel teknolojilerin etki-yarar performansları gözetilerek eğitim fakültesi öğrencileri tarafından kullanılma niyeti bu araştırmanın temel sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda etkili teknoloji entegrasyonlarının sınıf içi ortamlarda sağlanılmasının, entegrasyon süreçlerinde öğrencilere danışmanlık ve mentorluk yapılmasının ayrıya ihtiyaç durumlarında teknik destek sağlanılmasının önemi araştırmanın bir diğer önemli sonucu olmuştur.

KAYNAKÇA

Bereczki, E. O., & Kárpáti, A. (2021). Technology-enhanced creativity: A multiple case study of digital technology-integration expert teachers' beliefs and practices. *Thinking Skills and Creativity*, *39*, 100791.

Bogdan, R., & Biklen, S. (1998). Introduction to qualitative research in education. *England: Pearson*.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2002). *Research methods in education*. Routledge.

Creswell, J. W., Hanson, W. E., Clark Plano, V. L., & Morales, A. (2007). Qualitative research designs: Selection and implementation. *The counseling psychologist*, *35*(2), 236-264.

Crompton, H., Bernacki, M., & Greene, J. A. (2020). Psychological foundations of emerging technologies for teaching and learning in higher education. *Current Opinion in Psychology*, *36*, 101-105.

Çalışkan, M. (2022). Öğretmen Adaylarının Teknostres Düzeylerinin Belirlenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Emre, D. (2019). Prospective teachers' perceptions of barriers to technology integration in education. *Contemporary Educational Technology*, *10*(4), 381-398.

Erer, B. (2021). Teknolojinin karanlık yüzü: teknostres. Management And Political Sciences Review, 3(1), 80-90.

Gökaslan, M. O. (2022). Akademisyenlerin Teknostres Kaynaklarının ve Teknostres Seviyelerinin Belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, *6*(2), 354-383.

Gökbulut, B. (2021). Öğretmenlerin teknostres ve teknopedagojik yeterlikleri arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(1), 472-496.

Hamilton, D., McKechnie, J., Edgerton, E., & Wilson, C. (2021). Immersive virtual reality as a pedagogical tool in education: a systematic literature review of quantitative learning outcomes and experimental design. *Journal of Computers in Education*, *8*(1), 1-32.

Kim, C., Kim, M. K., Lee, C., Spector, J. M., & DeMeester, K. (2013). Teacher beliefs and technology integration. *Teaching and teacher education*, *29*, 76-85.

Korkmaz, Ö., & Korkmaz, Ö. (2020). Teknoloji destekli örnek olay yönteminin etkililiği: Ortaokul Türkçe dersine dönük deneysel bir çalışma. *Asya Öğretim Dergisi*, *8*(1), 32-46.

Okojie, M. C., Olinzock, A. A., & Okojie-Boulder, T. C. (2006). The pedagogy of technology integration. *Journal of technology studies*, *32*(2), 66-71.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN ÇALIŞMA TERCİHLERİ VE ÇALIŞILAN ALAN ZORLUK DURUMLARI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Rümeysa ÇALAZ
Sakarya Üniversitesi, - 0009-0003-8423-7450
Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman DEMİR
Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 0000-0003-3136-0423

ÖZET

Bu çalışmanın amacı özel gereksinimli öğrencilerle aktif çalışan özel eğitim öğretmenlerinin çalışılan kurum ve tanı durumu tercihleriyle birlikte hangi çalışma alanlarında çalışırken zorlandıklarını belirlemektir. Araştırma nicel araştırma modelinde tasarlanmıştır. Bu araştırmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada çalışılacak araştırma grubu seçilirken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme kullanılmıştır. Araştırma grubu aktif olarak özel gereksinimli öğrencilerle çalışan öğretmenlerden seçilmiştir. Araştırmaya toplam 101 öğretmen katılmıştır. Katılımcılardan 61'i özel eğitim öğretmeni, 19'u zihin engelliler öğretmeni, 3'ü görme engelliler öğretmeni, 2'si işitme engelliler öğretmeni, 10'u eğitim fakültesindeki diğer bölümlerden mezun olup sertifika programıyla özel öğretmenliği yapan öğretmenler ve 5'i de diğer fakültelerden mezun olup sertifika programıyla özel eğitim öğretmenliği yapan kişilerden oluşmaktadır. Veri toplama aracı araştırmacı tarafından oluşturulmuş bir ankettir. Verilerin toplanıp analiz edilmesi sonucunda öğretmenlerin çalışmayı en çok tercih ettiği tanı grubu hafif düzey zihin yetersizliği, en az çalışmayı tercih ettiği tanı grubunun çok ağır düzey zihin yetersizliği olduğu anlaşılmıştır. Öğretmenlerin en çok çalışmayı tercih ettiği kurum türlerinin ilkokul bünyesindeki özel eğitim sınıfı, ortaokul bünyesindeki özel eğitim sınıfı ve özel eğitim meslek okulları; en az çalışmayı tercih ettiği kurum türünün özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri olduğu anlaşılmıştır. Öğretmenlerin çalışmakta en çok zorlandıkları çalışma alanının işitme eğitimi; en az zorlandıkları çalışma alanının kaba motor beceriler, giyinme becerileri, eşleme ve sınıflama becerileri olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Özel Eğitim Öğretmenliği, Tanı Durumu, Kurum Türü, Çalışma Alanı*

1. GİRİŞ

Özel eğitim Milli Eğitim Bakanlığı'nın (2018) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde; *Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim* şeklinde tanımlanmıştır. Özel eğitimin önemli nitelikleri öğrenciye uygun eğitim programı, öğrenciye uygun düzenlenmiş eğitim ortamı ve öğrenciyi bireysel özellikleri açısından tanıyan alanında uzman özel olarak yetiştirilmiş personel şeklinde belirtilebilir (Cavkaytar, 2021). Yönetmelikte belirtilen özel olarak yetiştirilmiş personel olarak üniversitelerde bulunan 4 yıllık özel eğitim öğretmenliği bölümünden mezun olmuş öğretmenler görevlendirilmekle birlikte henüz ülkemizde yeterli sayıda özel eğitim öğretmenliği alan mezunu bulunmamasından kaynaklı Okul Öncesi Öğretmenliği, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Sınıf Öğretmenliği, Rehberlik ya da Psikoloji alanlarından mezunu olup gerekli eğitimi aldıkları takdirde özel eğitim okulları ve özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde görev alabilmektedirler (Milli Eğitim Bakanlığı, 2023).

Ülkemizde özel gereksinimli çocukların eğitim ihtiyacını karşılamak için alanında uzman personel yetiştirme çalışmaları ilk olarak 1980'li yıllarda Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiş ve 2015 yılına kadar üniversitelerde İşitme Engelliler Öğretmenliği, Görme Engelliler Öğretmenliği, Zihin Engelliler Öğretmenliği ve Üstün Zekalılar Öğretmenliği gibi branşlar ile bu ihtiyaç karşılanmıştır (Çakıroğlu, 2019). Yüksek Öğretim Kurulu'nun 2016 yılında yürürlüğe soktuğu yeni düzenlemeyle birlikte üniversitelerde mevcut olarak bulunan "İşitme Engelliler Öğretmenliği", "Görme Engelliler Öğretmenliği", "Zihin Engelliler Öğretmenliği" ve "Üstün Zekalılar Öğretmenliği" bölümleri ''Özel Eğitim Öğretmenliği'' bölümü altında birleştirilmiş ve birçok yeni üniversitede özel eğitim öğretmenliği bölümü açılmıştır (Yüksek Öğretim Kurulu, 2016).

Özel eğitim öğretmenleri diğer tüm öğretmenlik gruplarının sahip olması gerektiği gibi liderlik özellikleri taşımak, öğrencileri olumlu yönde güdülemek, öğrencilere yol göstermek vb. özellikleri taşımaları gerekmekle birlikte özel gereksinimli öğrencilerle çalışmak için bir takım farklı özelliklere de sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler Aydın (2015) tarafından özel gereksinimli öğrencilerinin bireysel özelliklerini, ihtiyaçlarını bilmek ve öğrenmek için çabalamak, öğrencinin özelliklerine uygun eğitim programı ve materyalleri geliştirip kullanmak, öğrencilerin özelliklerine ve sınıf mevcuduna uygun bir şekilde sınıf yönetimini

sağlamak, öğrencilerle gerçekleştirdiği eğitim ve değerlendirme sırasında bilimsel dayanaklı ve eğitim müfredatlarına dayandırılmış uygulamalar gerçekleştirmek ve aile-okul-öğrenci işbirliğini sağlamak olarak ifade edilmiştir.

MEB (2018), özel eğitim hizmetlerinden yararlanacak bireyleri yayımladığı yönetmelikte ağır düzeyde otizmli birey, orta düzeyde otizmli birey, hafif düzeyde otizmli birey, çok ağır düzeyde zihin engelli birey, ağır düzeyde zihin engelli birey, orta düzeyde zihin engelli birey, hafif düzeyde zihin engelli birey, bedensel engelli birey, görme engelli birey, işitme engelli birey, özel yetenekli birey ve çoklu engelli birey şeklinde ifade etmiştir. Bununla birlikte henüz MEB'in yönetmeliğinde yer almasa da öğrenme güçlüğü olan bireyler, dil konuşma yetersizliği olan bireyler ve duygu durum bozukluğu olan bireyler de alanda yapılan çalışmaların ve özel eğitim öğretmenlerinin çalışma alanlarının kapsamına dahil edilmektedir (Ünlü, 2022).

Milli Eğitim Bakanlığı (2021)'in farklı tanı gruplarının destek programları için belirlediği modüller Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge1. Destek Eğitim Programları ve Modüller

Bedensel Yetersizliği Olan Bireyler için Destek Eğitim Programı	Başlangıç Düzey Motor Beceriler Oturma Yürümeye Hazırlık Yürüme İleri Düzey Motor Beceriler İnce Motor Beceriler Duyu Algı Motor/ Duyusal İşlemleme Günlük Yaşam Aktiviteleri
Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Bireyler için Destek Eğitim Programı	Akıcı Konuşma Dil Edinilmiş Dil Konuşma Sesi Motor Konuşma Rezonans ve Ses
Görme Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı	Bilişsel Beceriler Dil ve İletişim Okuma ve Yazma Erken Matematik ve Matematik

	Bağımsız Hareket Öz Bakım Becerileri Sosyal Beceriler Günlük Yaşam Becerileri Toplumsal Yaşam Becerileri İşlevsel Görme Becerileri
İşitme Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı	İşitme Eğitimi Dil Eğitimi Sosyal İletişim Öğrenmeye Destek Okuma ve Yazma Erken Matematik ve Matematik
Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı	Öğrenmeye Destek Dil ve İletişim Erken Matematik ve Matematik Okuma ve Yazma Sosyal Etkileşim
Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı	Öğrenmeye Destek Dil, İletişim ve Oyun Sosyal Beceriler Okuma ve Yazma Erken Matematik ve Matematik Birey ve Çevre Öz Bakım Becerileri Toplumsal Yaşam Becerileri Günlük Yaşam Becerileri
Zihin Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı	Öğrenmeye Destek Dil, İletişim ve Oyun Sosyal Beceriler Okuma ve Yazma Erken Matematik ve Matematik Birey ve Çevre Öz Bakım Becerileri

Toplumsal Yaşam Becerileri
Günlük Yaşam Becerileri

Çizelge1'de de görüldüğü üzere olan destek eğitim programları ve modülleri engel grupları için öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını daha doğru belirleyebilmek ve öğrencilerin bağımsız yaşam becerilerini destekleyebilmek amacıyla yayımlanmıştır. Destek eğitim programları hangi tanı grubuyla hangi modüllerin çalışılması gerektiğini, bu modüllerin içerdiği hedef davranışlar ve öğretim için gerekli/planlanan süre bilgilendirmesini, öğretimde kullanılacak değerlendirme formlarını içeriğinde detaylı bir şekilde açıklamıştır. Bedensel Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programının içerdiği modüller; başlangıç düzey motor beceriler, oturma, yürümeye hazırlık, yürüme, ileri düzey kaba motor beceriler, ince motor beceriler, Duyu Algı Motor/Duyusal İşlemleme Becerileri, günlük yaşam aktiviteleri şeklinde belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2021). Dil Konuşma Bozukluğu Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programının içerdiği modüller; Akıcı konuşma, dil, edinilmiş dil, konuşma sesi, motor konuşma, rezonans ve ses olarak belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2021). Görme Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programının içerdiği modüller; bilişsel beceriler, dil ve iletişim, okuma ve yazma, erken matematik ve matematik, bağımsız hareket, öz bakım becerileri, sosyal beceriler, günlük yaşam becerileri, toplumsal yaşam becerileri ve işlevsel görme becerileri olmak üzere belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2021). İşitme Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programının içerdiği modüller; İşitme eğitimi, dil eğitimi, sosyal iletişim, öğrenmeye destek, okuma ve yazma, erken matematik ve matematik olarak belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2021). Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programının içerdiği modüller; öğrenmeye destek, dil ve iletişim, erken matematik ve matematik, okuma ve yazma, sosyal etkileşim olarak belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2021). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programının içerdiği modüller; öğrenmeye destek, dil, iletişim ve oyun, sosyal beceriler, okuma ve yazma, erken matematik ve matematik, birey ve çevre, öz bakım becerileri, toplumsal yaşam becerileri ve günlük yaşam becerileri olarak belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2021). Zihin Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programının içerdiği modüller; öğrenmeye destek, dil, iletişim ve oyun, sosyal beceriler, okuma ve yazma, erken matematik ve matematik, birey ve çevre, öz bakım becerileri, toplumsal yaşam becerileri ve günlük yaşam becerileri olarak belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2021). Yayımlanmış olan bu modüller

incelendiğinde farklı tanı gruplarının modül içeriklerinde benzer ya da aynı modüller bulunurken bazı programlarda farklı modüller de yer almaktadır.

Ülkemizde özel eğitim öğretmenleri MEB'e bağlı devlet okullarının anaokulu, ilkokul ve ortaokul ve lise kademesinde, MEB'e bağlı Rehberlik Araştırma Merkezlerinde ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapabilmektedir. MEB'e bağlı devlet okulları okul öncesi kademesinden lise kademesine kadar hem özel eğitim okulları şeklinde hem de tipik gelişim gösteren öğrencilerin bulunduğu okulların özel eğitim sınıfları şeklinde olabilmektedir (Atbaşı ve Özdemir, 2020).

Ülkemizde okul öncesi eğitimi de dahil tüm öğretmenlik branş derslerinde öğretmenlik görevinin gerçekleştirilebilmesi için genel kültür-genel yetenek, branş alan bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisi gibi yeterliliklere sahip olunması gerekmektedir. Örnekle açıklamak gerekirse çocukların eğitim hayatına başladıkları okul öncesi eğitimlerinde okul öncesi öğretmenleri ya da ilgili alan personelleri görev alırken, ilkokul eğitimlerinde sınıf öğretmenleri, ortaokul ve lise dönemlerinde ise ilgili dersin branş öğretmenleri çocukların eğitim-öğretimlerinde görev almaktadır. Her branşın kendi yeterlilikleri bulunmasından kaynaklı sosyal bilgiler öğretmeninin matematik öğretmeni olarak görev yapması mümkün değildir (Ada ve Baysal, 2015). Özel eğitim alan öğretmenleri ise araştırmamızın önceki bölümlerinde görüldüğü gibi anaokulu kademesinden başlamak üzere lise kademesine kadar hatta lise sonrasında da yetişkin eğitimi ve aile eğitimi şeklinde; 15 farklı tanı grubuyla ve öğrencinin performans değerlendirmeleri sonucunda belirlenen, bireysel olarak ihtiyaç duyduğu tüm alanlarda öğrenciye eğitim-öğretim hizmeti vermektedir (Akçamete, 2019).

Özel eğitim öğretmenlerinin çalışma tercihleri ve çalışma alanlarına yönelik görüşleriyle ilgili çalışmalar incelendiğinde belirli tanı grupları, kurum türleri ya da çalışma alanlarının özelinde öğretmenlerin görüşlerinin, yaşadığı sorunların ya da zorlandıkları durumların yer aldığı araştırmalar bulunmaktadır (İnce ve Karabulut, 2023; Ergül vd., 2013; Nar ve Cavkaytar, 2019; Erdoğan vd., 2022; Piştav Akmeşe ve Kayhan, 2016). Bununla birlikte alan yazında öğretmenlerin özel eğitim öğretmenlerinin çalışabileceği tüm kurum türleri, öğrencilerin tanı durumları ve çalışabileceği alanları göz önünde bulundurarak mevcut tercih ve zorluk durumlarını ortaya koyan herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bu doğrultuda bu araştırma kapsamında alanda aktif olarak çalışan özel eğitim öğretmenlerinin çalışılan kurum ve öğrencilerin tanı durumu tercihleriyle birlikte hangi çalışma alanlarında çalışırken zorlandıklarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma Problemleri

- Özel eğitim öğretmenlerinin çalışabilecekleri çalışma alanları içerisinden en çok zorlandıkları ve en az zorlandıkları/zorlanmadıkları çalışma alanları nelerdir?
- Özel eğitim öğretmenlerinin çalışabilecekleri kurumlar arasından çalışmalıyı en çok tercih ettikleri ve etmedikleri kurumlar nelerdir?
- Özel eğitim öğretmenlerinin çalışabilecekleri öğrencilerin tanı durumlarıyla ilgili en çok zorlandıkları ve zorlanmadıkları tanı durumları nelerdir?

2. UYGULAMALAR

2.1 Araştırma Deseni

Bu araştırmada alanda aktif olarak çalışan özel eğitim öğretmenlerinin çalışılan kurum ve öğrencilerin tanı durumu tercihleriyle birlikte hangi çalışma alanlarında çalışırken zorlandıklarının belirlenmesi amaçlandığı için eğitim alanında da sıklıkla kullanılan ve mevcut olan durumu ve koşulları ortaya koymayı amaçlayan betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2020; Çoban ve Oral,2020).

2.2 Çalışma Grubu

Bu araştırmada katılımcılar seçilirken araştırmacıya en ulaşılabilir ve araştırmaya gönüllü olarak katılacak öğretmenler arasından uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2020). Bu araştırmanın katılımcıları halen özel eğitim öğretmenliği yapan 101 öğretmenden oluşmaktadır.

Çizelge2: Katılımcıların Kişisel Bilgileri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	68	67,3
	Erkek	33	32,7
Mezuniyet Durumu	Lisans	91	90,1
	Yüksek Lisans	10	9.9
Mesleki Kıdem	0-4 yıl	59	58.4
	5-9 yıl	18	17.8
	10-14 yıl	14	13.9
	15 yıl üstü	10	9.9
Lisans Alan Mezuniyeti	Özel Eğitim Öğr.	61	60.3
	Zihin Engelliler Öğr.	19	18.8
	Görme Engelliler Öğr.	3	2.9
	İşitme Engelliler Öğr.	2	1.9

	Sınıf Öğr.	9	8.9
	Okul Öncesi Öğr.	1	0.9
	Çocuk Gelişimi	3	2.9
	Görsel Sanatlar	1	0.9
	İlahiyat	1	0.9
	Sosyoloji	1	0.9
Toplam		101	100

Çizelge 2 incelendiğinde araştırmaya katılım gösteren öğretmenlerin %67.3'ü kadın iken %32.7'si erkek; %90,1'i üniversitelerin lisans programlarından mezunken %9,9'u yüksek lisans eğitimlerini tamamlamış olduğu; %58,4'ü 0-4 yıldır özel eğitim öğretmenliği yaparken %17,8'i 5-9 yıl, 13,9'u 10-14 yıl ve 9,9'u 15 yıl üstünde özel eğitim öğretmenliğini yaptığı; %60,3'ü öze eğitim öğretmenliği programından mezunken %18,8'inin zihin engelliler öğretmenliği, %2,9'u görme engelliler öğretmenliği, %1,9 işitme engelliler öğretmenliği, %8,9'u sınıf öğretmenliği, %0,9'u okul öncesi öğretmenliği, %2,9'u çocuk gelişimi, %0,9'u görsel sanatlar, %0,9'u ilahiyat ve %0,9'unun da sosyoloji mezunu olduğu görülmektedir.

2.3 Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmanın amacına yönelik bir anket formu literatürde bulunan kurum, tanı ve çalışma alanlarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu anket kişisel bilgiler, öğrencilerin tanı durumu, çalışılması tercih edilen kurum türü ve çalışma alanları olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır. Veri toplanmaya başlamadan önce 2 farklı uzmandan görüş alınmıştır. Uzman görüşleri sonrasında anketimizde güncel literatüre uygun olmayan maddelerde değişiklik yapmakla birlikte çalışma alanlarında bulunun alt maddelerin sayısı arttırılarak daha detaylı bir anket elde edilmiştir. Uzman görüşleri sonrasında Sakarya Üniversitesi Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik Kuruluna başvurulmuştur. Etik kurulun 14.06.2023 tarihli ve 20 sayılı kararı doğrultusunda etik ilkelere uygun olduğu kabul edilmiştir. Etik kurul kararı alındıktan sonra öğretmenlere gönüllülük esasına dayalı olarak anket uygulanmıştır.

2.4 Veri Analizi

Çalışma grubundan elde edilen verilerin analizinde Çok Yüzeyli Rasch Model (ÇYRM) kullanılmıştır. ÇYRM birden fazla varyans kaynağının olduğu durumlarda kullanılan ve her bir varyans kaynağına ilişkin puanlar belirlenirken diğer varyans kaynakları kontrol altına alınmaktadır (Linacre, 1993; Sudweeks vd., 2005; Zhu vd., 1998). Bu çalışmada puanlayıcılar,

çalışma alanları, kurumlar ve tanı durumları birer yüzey olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde Linacre (1993) tarafından geliştirilen FACETS programı kullanılmıştır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

3.1 Çalışma alanı tercihlerine ilişkin bulgular

Görsel 1'de öğretmenlerin çalışma alanlarına göre çalışırken zorlanma durumlarına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir.

Total Score	Total Count	Obsvd Average	Fair-M Avrage	Model Measure	Model S.E.	Infit MnSq	Infit ZStd	Outfit MnSq	Outfit ZStd	Estim. Discrm	Correlation PtMea	Correlation PtExp	Nu Çalışma
195	101	2.06	2.11	.19	.16	1.17	1.3	3.20	8.0	.08	.53	.64	29 29
184	101	1.93	1.94	-.10	.16	1.25	1.8	1.53	2.6	.38	.54	.63	18 18
180	101	1.89	1.88	-.20	.16	.99	.0	2.22	5.2	.55	.58	.63	28 28
179	101	1.87	1.86	-.23	.16	1.11	.8	1.33	1.7	.59	.57	.63	19 19
171	101	1.78	1.74	-.45	.17	1.08	.6	1.98	4.3	.62	.57	.62	27 27
142	101	1.45	1.33	-1.37	.20	1.36	1.9	1.37	1.3	.74	.50	.58	11 11
142	101	1.45	1.33	-1.37	.20	1.39	2.0	1.52	1.8	.75	.50	.58	16 16
140	101	1.43	1.31	-1.45	.20	.96	-.1	.88	-.4	1.04	.59	.58	10 10
138	101	1.40	1.29	-1.53	.20	1.10	.5	1.00	.0	.94	.55	.57	12 12
137	101	1.39	1.27	-1.57	.21	.80	-1.0	.60	-1.5	1.16	.64	.57	6 6
135	101	1.37	1.25	-1.66	.21	.98	.0	.78	-.7	1.09	.59	.57	9 9
134	101	1.36	1.24	-1.70	.21	.81	-.9	.78	-.7	1.01	.60	.56	8 8
127	101	1.28	1.17	-2.05	.23	1.10	.5	.94	.0	1.11	.56	.55	3 3
127	101	1.28	1.17	-2.05	.23	.80	-.9	.97	.0	1.04	.58	.55	5 5
126	101	1.26	1.16	-2.11	.24	1.28	1.2	1.08	.3	.97	.51	.54	13 13
124	101	1.24	1.14	-2.22	.25	1.25	1.1	1.24	.7	.93	.49	.54	2 2
122	101	1.22	1.13	-2.35	.26	1.07	.3	1.05	.2	1.07	.53	.53	14 14
122	101	1.22	1.13	-2.35	.26	.78	-.8	1.40	1.0	1.01	.54	.53	26 26
121	101	1.21	1.12	-2.42	.26	1.16	.7	1.12	.4	.99	.50	.53	15 15
120	101	1.20	1.11	-2.49	.27	.77	-.9	.37	-1.8	1.25	.61	.52	23 23
119	101	1.18	1.10	-2.56	.28	1.00	.0	.70	-.6	1.11	.55	.52	4 4
119	101	1.18	1.10	-2.56	.28	.77	-.8	.79	-.3	1.10	.56	.52	20 20
117	101	1.16	1.09	-2.73	.29	.94	-.1	.47	-1.2	1.18	.57	.51	1 1
117	101	1.16	1.09	-2.73	.29	.71	-1.0	.39	-1.5	1.20	.60	.51	22 22
116	101	1.15	1.08	-2.81	.30	.86	-.4	.63	-.6	1.08	.55	.51	7 7
116	101	1.15	1.08	-2.81	.30	.70	-1.0	.29	-1.8	1.23	.60	.51	24 24
115	101	1.14	1.07	-2.91	.31	.70	-1.0	.28	-1.7	1.24	.60	.50	21 21
115	101	1.14	1.07	-2.91	.31	.75	-.7	.28	-1.7	1.23	.59	.50	25 25
114	101	1.13	1.07	-3.01	.33	.69	-.9	.36	-1.3	1.17	.58	.50	17 17
135.0	101.0	1.37	1.29	-1.88	.24	.98	.1	1.02	.4		.56		Mean (Count: 29)
23.2	.0	.27	.30	.93	.05	.21	1.0	.64	2.3		.04		S.D. (Population)
23.6	.0	.27	.30	.94	.05	.21	1.0	.65	2.3		.04		S.D. (Sample)

Model, Populn: RMSE .24 Adj (True) S.D. .89 Separation 3.65 Strata 5.20 Reliability .93
Model, Sample: RMSE .24 Adj (True) S.D. .91 Separation 3.72 Strata 5.29 Reliability .93
Model, Fixed (all same) chi-square: 589.3 d.f.: 28 significance (probability): .00
Model, Random (normal) chi-square: 26.6 d.f.: 27 significance (probability): .48

Görsel 1. Öğretmenlerin Çalışma Alanına Göre Zorlanma Durumları Analiz Sonuçları

Görsel 1 incelendiğinde öğretmenlerin çalışırken çok zorlandıkları çalışma alanları sırasıyla 29 numaralı (İşitme Eğitimi (Sadece işitme yetersizliği olan bireyler için)), 18 numaralı (Tuvalet kontrolü ve Becerileri), 28 numaralı (İşlevsel Görme Becerileri (Sadece görme yetersizliği olan bireyler için)) ve 19 numaralı (Cinsiyet ve Mahremiyet Eğitimi) çalışma alanlarıdır. Öğretmenlerin çalışmak için en az zorlandıkları/zorlanmadıkları çalışma alanları sırasıyla 17 numaralı (Giyinme Becerileri), 25 numaralı (Eşleme ve Sınıflama

Becerileri), 21 numaralı (Kaba Motor Beceriler) ve 24 numaralı (Yönerge Takip Becerileri) çalışma alanlarıdır.

3.2 Kurum tercihlerine ilişkin bulgular

Görsel 2'de öğretmenlerin çalışmak istedikleri kurum türlerine ilişkin analiz sonuçları verilmiştir.

Total Score	Total Count	Obsvd Average	Fair-M Avrage	Model Measure	Model S.E.	Infit MnSq	Infit ZStd	Outfit MnSq	Outfit ZStd	Estim. Discrm	Correlation PtMea	Correlation PtExp	Nu	Kurum
281	101	2.77	2.86	1.92	.23	1.75	2.3	1.02	.1	.92	.37	.47	2	2
281	101	2.77	2.86	1.92	.23	.86	-.4	.66	-.8	1.15	.56	.47	7	7
280	101	2.76	2.85	1.87	.23	1.08	.3	.80	-.4	1.12	.52	.48	5	5
261	101	2.56	2.66	1.13	.17	1.00	.0	.86	-.4	1.11	.54	.51	4	4
234	101	2.28	2.32	.47	.14	.77	-2.0	.73	-1.5	.94	.58	.53	8	8
223	101	2.17	2.18	.25	.14	.93	-.6	.88	-.6	.98	.55	.53	6	6
212	101	2.05	2.03	.04	.14	1.15	1.3	1.27	1.5	.51	.44	.53	3	3
205	101	1.98	1.93	-.09	.14	1.09	.8	1.27	1.5	.68	.47	.54	1	1
186	101	1.78	1.69	-.45	.14	.86	-1.3	.79	-1.1	1.05	.58	.54	10	10
170	101	1.61	1.50	-.78	.15	1.18	1.4	1.09	.4	1.05	.51	.54	9	9
233.3	101.0	2.27	2.29	.63	.17	1.07	.2	.94	-.1		.51		Mean (Count: 10)	
38.9	.0	.40	.48	.97	.04	.26	1.3	.21	1.0		.06		S.D. (Population)	
41.0	.0	.43	.51	1.02	.04	.28	1.4	.22	1.0		.07		S.D. (Sample)	

Model, Populn: RMSE .18 Adj (True) S.D. .95 Separation 5.39 Strata 7.52 Reliability .97
Model, Sample: RMSE .18 Adj (True) S.D. 1.00 Separation 5.69 Strata 7.92 Reliability .97
Model, Fixed (all same) chi-square: 263.8 d.f.: 9 significance (probability): .00
Model, Random (normal) chi-square: 8.7 d.f.: 8 significance (probability): .37

Görsel 2. Öğretmenlerin Kurum Türüne Göre Tercih Analiz Sonuçları

Görsel 2 incelendiğinde öğretmenlerin çalışırken en çok tercih ettikleri kurumlar sırasıyla 2 numaralı (İlkokul programı uygulayan okullarda bulunan Özel Eğitim sınıfı), 7 numaralı (Özel Eğitim Meslek Okulu) ve 5 numaralı (Ortaokul programı uygulayan okullarda bulunan Özel Eğitim sınıfı) kurumlarıdır. Öğretmenlerin çalışmak için en az tercih ettikleri kurumlar sırasıyla 9 numaralı (Özel Rehabilitasyon ve Özel Eğitim Merkezi), 10 numaralı (Rehberlik Araştırma Merkezi) ve 1 numaralı (Görme Engelliler Okulu) kurumlarıdır.

3.3 Tanı durumlarına tercihlerine ilişkin bulgular

Görsel 3'te öğretmenlerin çalışmak istedikleri tanı durumlarına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir.

Total Score	Total Count	Obsvd Average	Fair-M Avrage	Measure	Model S.E.	Infit MnSq	Infit ZStd	Outfit MnSq	Outfit ZStd	Estim. Discrm	Correlation PtMea	Correlation PtExp	Nu	Tanı Durumu
299	101	2.98	2.99	4.28	.70	1.88	1.1	.67	.0	1.05	.42	.42	4	4
288	101	2.87	2.91	2.49	.27	1.08	.3	.58	-.8	1.09	.46	.41	1	1
284	101	2.82	2.88	2.23	.24	1.24	.9	1.34	.8	1.01	.39	.42	9	9
272	101	2.70	2.79	1.68	.19	.97	-.1	.95	.0	1.04	.46	.44	5	5
252	101	2.49	2.61	1.08	.16	.86	-1.0	.67	-1.5	1.40	.59	.48	11	11
249	101	2.46	2.58	1.00	.16	.94	-.4	.90	-.3	1.05	.50	.49	2	2
241	101	2.38	2.49	.81	.15	1.23	1.7	1.25	1.2	.77	.42	.50	8	8
237	101	2.34	2.44	.72	.15	1.35	2.5	1.64	2.9	.42	.34	.51	10	10
236	101	2.33	2.43	.69	.15	1.06	.5	.96	-.1	1.11	.52	.51	14	14
222	101	2.19	2.26	.39	.14	1.10	.8	1.08	.5	.94	.50	.52	13	13
217	101	2.13	2.19	.29	.14	.97	-.2	.95	-.2	1.16	.55	.53	12	12
193	101	1.89	1.86	-.20	.14	.71	-2.7	.66	-2.4	1.33	.64	.54	15	15
184	101	1.79	1.74	-.39	.15	.97	-.1	.94	-.3	.86	.53	.55	6	6
165	101	1.60	1.50	-.82	.16	.78	-1.7	1.05	.3	.88	.56	.55	3	3
147	101	1.41	1.31	-1.31	.18	.98	.0	1.08	.3	.83	.51	.55	7	7
232.4	101.0	2.29	2.33	.86	.21	1.07	.1	.98	.0		.49		Mean (Count: 15)	
43.7	.0	.45	.50	1.36	.14	.27	1.3	.27	1.2		.08		S.D. (Population)	
45.2	.0	.47	.52	1.41	.14	.28	1.3	.28	1.2		.08		S.D. (Sample)	

Model, Populn: RMSE .25 Adj (True) S.D. 1.34 Separation 5.42 Strata 7.56 Reliability .97
Model, Sample: RMSE .25 Adj (True) S.D. 1.39 Separation 5.62 Strata 7.82 Reliability .97
Model, Fixed (all same) chi-square: 442.3 d.f.: 14 significance (probability): .00
Model, Random (normal) chi-square: 12.7 d.f.: 13 significance (probability): .47

Görsel 3. Öğretmenlerin tanı durumuna göre Zorlanma Durumu Analiz Sonuçları

Görsel 3 incelendiğinde öğretmenlerin çalışırken en çok zorlandıkları tanı durumları sırasıyla 7 numaralı (Çok Ağır Düzey Zihin Yetersizliği), 3 numaralı (Ağır Düzey Otizm Spektrum Bozukluğu) ve 6 numaralı (Ağır Düzey Zihin Yetersizliği) tanı durumlarıdır. Öğretmenlerin çalışmak için en az zorlandıkları/zorlanmadıkları tanı durumları sırasıyla 4 numaralı (Hafif Düzey Zihin Yetersizliği), 1 numaralı (Hafif Düzey Otizm Spektrum Bozukluğu) ve 9 numaralı (Özel Öğrenme (Özgül Öğrenme) Güçlüğü) tanı durumlarıdır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırmada özel gereksinimli öğrencilerle aktif olarak çalışan özel eğitim öğretmenlerinin çalışılan kurum ve tanı durumu tercihleriyle birlikte hangi çalışma alanlarında çalışırken zorlandıkları belirlenmiştir. Çalışma sonucunda öğretmenlerin en çok zorlandığı çalışma alanı işitme eğitimi (sadece işitme yetersizliği olan bireyler için) olurken en az zorlandıkları/zorlanmadıkları çalışma alanlarının ise kaba motor becer, giyinme becerileri ve eşleme-sınıflama becerileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin en çok tercih ettiği kurum türü ilkokul özel eğitim sınıfı, özel eğitim meslek okulu ve ortaokul özel eğitim sınıfı olurken öğretmenlerin tercih etmediği kurum türünün ise özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin çalışırken en çok zorlandıkları tanı durumu çok ağır düzey zihin yetersizliği olurken en az zorlandıkları/zorlanmadıkları tanı durumu ise hafif zihin yetersizliği tanı durumudur.

Araştırma konusuyla ilgili birebir aynı perspektifte bir araştırma alan yazında bulunmamakla birlikte elde edilen bulguları tartışırken belirli tanı, kurum ve çalışma alanlarıyla ilgili yapılan araştırmalardan yararlanılmıştır. Bu araştırmadaki katılımcıların

%27,72 oranıyla en çok zorlandığı/zorlanacağını düşündüğü alan olan işitme eğitimi konusuyla ilgili Piştav Akmeşe ve Kayhan (2016), yaptıkları araştırma sonucu alanda çalışan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda lisans eğitimleri sırasında işitme eğitimine dair uygulama becerilerinin eksik kaldığı, lisans eğitimlerinin içeriklerinin engel türü ve derecelerine göre yeniden düzenlenmesi gerektiği, öğretmenlerin bu hususlar sebebiyle işitme yetersizliği olan öğrencilerle çalışırken işitme, dil ve iletişim alanlarında zorluk yaşadığını belirtmiştir. Bizim araştırmamız da bu araştırmayı destekler nitelikte olup öğretmenlerin en çok zorlandıkları/zorlanacaklarını düşündükleri alanın işitme eğitimi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu araştırmada katılımcıların çalışabileceği özel eğitim kurumları içerisinde en çok tercih edilmeyen kurum türünün katılımcıların %59,40'ının yanıtlarıyla özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri olduğu görülmektedir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde çalışan öğretmenlerin iş memnuniyetleri ve tükenmişlik düzeyleriyle ilgili yapılan önceki araştırmalar sonucunda öğretmenler rehabilitasyon merkezlerinde haftalık seans saatlerinin az olmasıyla birlikte velinin ve idarenin beklentilerinin yüksek olması, çalışmaları karşılığında aldıkları maddi maaş karşılığının yetersiz olması, evrak yükün fazla olması, kurumlarda yeterli materyal olmaması gibi sebeplerden dolayı öğretmenlerin kurumlardan memnun olmadıkları ve tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir (İnce & Karabulut, 2023; Erdoğan vd., 2022).

Bu araştırmada katılımcıların çalışabileceği öğrencilerin tanı durumlarıyla ilgili tercihleri incelendiğinde katılımcıların %64,35'ini kapsayan çoğunluğu çalışırken en çok zorlandığı/zorlanacağını düşündüğü tanı durumu çok ağır düzeyde zihin yetersizliği olan öğrenciler olarak ortaya çıkmıştır. Nar & Cavkaytar (2019), çok ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireylerin tipik gelişim gösteren ya da hafif düzeyde zihin yetersizliği olan bireylere göre daha fazla uyum problemi yaşamakla birlikte fiziksel, zihinsel, dil ve iletişim gibi alanlarda da daha fazla desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Öğretmenlerin bu öğrencilerin aldığı eğitim hizmetini iyileştirebilmek için öğrencilerin özelliklerini iyi bilmesi, öğrencinin ihtiyaçlarını doğru değerlendirmesi ve gerekli eğitimi gerekli uyarlamaları yaparak sağlaması gerekmektedir.

Araştırmamızda ve alan yazında daha öncesinde yapılan araştırmalarda da görüldüğü üzere özel eğitim alanında çalışılan yetersizlik alanlarının, çalışılabilecek kurum türlerinin ve çalışılan alanların çeşitliliği göz önüne alındığında alanda çalışan özel eğitim öğretmenlerinin zorlandığı ya da çalışmayı tercih edip/etmediği durumlar olabilmektedir (Ergül vd., 2013). Bu durumlardan öğretmenlerin kurum tercihlerine yönelik daha detaylı araştırmaların yapılıp,

gerekli düzenlemeler yapılarak öğretmenlerin tüm kurum türlerindeki tercihlerinin arttırılarak her öğrencinin alanında uzman kişilerden eğitim almasının sağlanmasının alana katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Tanı durumu ve çalışılan alanlarla ilgili olarak ise bu çalışma ve benzer çalışmaların daha kapsamlı örneklemlerle daha genelleyici biçimde yapılıp alan öğretmenlerinin daha çok desteğe ihtiyaç duyduğu alanlar belirlenebilir. Bu belirlemeler sonucuna öğretmenlerin en çok desteğe ihtiyaç duyduğu alanlarda eğitimler düzenleyip öğretmenleri bu eğitimlere katılım konusunda teşvik edilmesinin ve bu alanlarda yapılacak akademik çalışmaların sayılarının arttırılmasının öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Ada, S., & Baysal, Z. N., *Türk Eğitim Sistemi ve Etkili Okul Yönetimi*, Pegem Akademi/Ankara, 2015.

[2] Akçamete, G., Özel Gereksinimi Olan Bireyler, Şahbaz, Ü. (Ed.), *Özel Eğitim ve Kaynaştırma* (2-28), Anı Yayıncılık/Ankara, 2019.

[3] Atbaşı, Z., & Özdemir, C., Türkiye'de Özel Eğitim Hizmetlerinin Sunumu, Sak, U., & Toraman, S. (Eds.), Türkiye'de Özel Eğitim Hizmetleri (49-62), Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü/Ankara, 2020.

[4] Aydın, A., *Özel Eğitim Sınıflarında Sınıf Yönetimi*, Vize Yayıncılık/Ankara, 2015.

[5] Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Pegem Akademi/Ankara, 2020.

[6] Cavkaytar, A., Özel Eğitimde Temel Kavramlar, Odabaşı, F. (Ed), *Özel Eğitim ve Eğitim Teknolojisi: Kuramdan Uygulamaya* (1-17), Pegem Akademi/Ankara, 2021.

[7] Çakıroğlu, O., Özel Eğitimde Temel Kavramlar, Aksoy, V. (Ed.), *Özel Eğitim* (2-17), Pegem Akademi/Ankara, 2019.

[8] Çoban, A., & Oral, B., Bilimsel Araştırma Yöntemleri ile İlgili Temel Kavramlar. Oral, B., Çoban, A. (Eds.), *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (1-27). Pegem Akademi/Ankara, 2020.

[9] Erdoğan M, Saka G, Arca M., Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Çalışanların Tükenmişlik Düzeyleri. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi,* Ocak, 17,1,2023.

[10] Ergül, C., Baydık, B. & Demir, Ş., Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının ve Öğretmenlerinin Zihin Engelliler Öğretmenliği Lisans Programı Yeterliliklerine İlişkin Görüşleri. *Kuram ve uygulamada eğitim bilimleri*,499-522, Ocak, 2013.

[11] İnce, M. & Karabulut, H. A., Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Çalışan Öğretmenlerin İş Memnuniyetlerinin Belirlenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20*(2), 732- 747, Ağustos, 22.08.2023.

[12] Linacre, J. M. (1993). Generalizability theory and many facet Rasch measurement. annual meeting of the American Educational Research Association. (April, 13, 1993), (ED 364 573). Atlanta Georgia.

[13] Milli Eğitim Bakanlığı, *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Resmi gazete, 7,7,2018. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm (Erişim Tarihi: 01.10.2023).

[14] Milli Eğitim Bakanlığı, Bedensel Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı'nın Yapısı. *Bedensel Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı* (13). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü/Ankara, 2021.

[15] Milli Eğitim Bakanlığı, Dil Ve Konuşma Bozukluğu Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı'nın Yapısı. *Dil Konuşma Bozukluğu Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı* (14). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü/Ankara, 2021.

[16] Milli Eğitim Bakanlığı, Görme Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı'nın Yapısı. *Görme Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı* (17). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü/Ankara, 2021.

[17] Milli Eğitim Bakanlığı, İşitme Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı'nın Yapısı. *İşitme Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı* (16). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü/Ankara, 2021.

[18] Milli Eğitim Bakanlığı, Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı'nın Yapısı. *Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı* (16). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü/Ankara, 2021.

[19] Milli Eğitim Bakanlığı, Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı'nın Yapısı. *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı* (16). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü/Ankara, 2021.

[20] Milli Eğitim Bakanlığı, Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı'nın Yapısı *Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler İçin Destek Eğitim programı* (16). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü/Ankara, 2021.

[21] Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmenlik Alanları, Atama Ve Ders Okutma Esaslarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kararlar, *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*. *2788*(86), 1245, Haziran, 2023, https://dhgm.meb.gov.tr/tebligler-dergisi/2023/2788_Haziran_2023.pdf (Erişim tarihi: 01.10.23).

[22] Nar, S. & Cavkaytar, A., Orta ve Ağır Düzeyde Zihin Yetersizliği Olan Bireyler Ve Eğitime Erişimleri, *AJESI- Anadolu Journal of Educational Sciences International, 9*(2), 929-953, Temmuz, 1,7,2019.

[23] Piştav Akmeşe, P. & Kayhan, N., İşitme Engelliler Öğretmenleri ile Odyoloji ve Konuşma Bozuklukları Uzmanlarının İşitme Kayıplı Çocukların Eğitimi Hakkındaki Görüşleri, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40(1), 88-112, Aralık, 27,12,2016.

[24] Sudweeks, R. R., Reeve, S., & Bradshaw, W. S., A comparison of generalizability theory and many-facet Rasch measurement in an analysis of college sophomore writing. *Assessing Writing, 9,* 239-261, 2005.

[25]https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ogretmen-Yetistirme/ozel_egitim.pdf (Erişim Tarihi: 1.10.2023).

[26] Ünlü, E., Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocuklar ve Özel Eğitim. Diken, İ. H. (Ed.), *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler Ve Özel Eğitim* (s. 3-17). Pegem Akademi/Ankara , 2021.

[27] Zhu, W., Ennis, C.D., & Chen, A., Many-faceted Rasch modelling expert judgment in test development. *Measurement in Physical Education and Exercise Science, 1*(2), 21–39, 1998.

STUDY FOR DIGITAL TRANSFORMATION MANAGEMENT MODELS: A COMPREHENSIVE ANALYSIS

Prof. Sameer Jain
Faculty at NICMAR Business School, National Institute of Construction Management and Research (NICMAR) University, Pune, India

Abstract:

Digital transformation has become a vital need for businesses in today's business environment, changing markets and corporate landscapes. This research extensively examines digital transformation management models to provide a thorough knowledge of the strategies, structures, and techniques used by enterprises internationally. This study combines a wide range of management strategies for managing digital transformation through a thorough examination of academic and industry literature. These models include a broad range of tactics that companies use to organize, carry out, and track their digital transformation projects.

Keywords: Digital Transformation; Management Models; Comprehensive Analysis; Strategies; Frameworks

Introduction

Over the past three decades, the world has witnessed a profound technological revolution, driven by the rapid advancement of digital technology. This transition to the digital era has significantly reshaped our daily routines and professional landscapes, a transformation substantiated by compelling statistics. In 1990, a mere 2% of Germans aged 14 and older had access to the internet. Today, that figure has skyrocketed to encompass over 90% of the nation's population. Globally, nearly half of all private households now possess computers, providing further evidence of the pervasive influence of digital technology in our lives. This shift has been exemplified by the ever-increasing prevalence of computers and smart devices, which have seamlessly integrated into both our personal and professional spheres. Consequently, new business models have emerged, operational paradigms have been simplified, processes have been streamlined, and the once-ubiquitous paper-based documentation systems have been rendered obsolete.

In the realm of literature and academia, the pervasive adoption of digital technologies and the comprehensive process of digitalization are often referred to as the fourth industrial revolution, with its roots tracing back to the early 2000s. This digital transformation is marked by the convergence of digital, biological, and physical innovations, resulting in profound alterations to social and economic structures. Central to this revolution are the SMAC technologies, encompassing social, mobile, analytics, and cloud computing, coupled with remarkable advancements in processing power, storage capacity, and communication bandwidth. Much like its forerunners, this technological surge is poised to reshape institutions, industries, and individual experiences. Consumers now hold elevated expectations for advanced digital products and services, placing considerable demands on organizations while offering

substantial opportunities for innovative startups. In response to this digital upheaval, organizations are strategically prioritizing digitalization, necessitating sweeping sociotechnical transformations that impact every facet of their operations.

As organizations embark on this transformative journey, it's essential to clarify the terminology surrounding these changes. This includes distinguishing between digitization, digitalization, and digital transformation. In a broad sense, a transformation can be defined as a multifaceted and profound alteration that affects the essence or qualities of an entity or an individual. In the context of organizations, it involves adapting to environmental shifts, often requiring changes in strategy, processes, and procedures. This transformation can occur from both internal and external perspectives. Business transformation management, as articulated by Uhl and Gollenia, represents the comprehensive oversight of intricate and far-reaching changes that are indispensable for an organization's long-term viability. In essence, business transformation involves the harmonization of organizational strategies and structures with the dynamic challenges presented by the evolving business environment. Klasen's definition underscores the significance of strategic realignment and organizational transformation within a company or its constituent parts, all in pursuit of maintaining enduring market performance. Digitization refers to the process of converting analog information or objects into digital format. It entails converting tangible or analog data into distinct digital representations, frequently utilizing binary (0s and 1s). On the other hand, digitalization refers to a wider idea. It describes the incorporation of digital technology and data into a variety of operations, processes, and activities. Digitalization is the process of enhancing, transforming, or improving processes, services, or experiences via the use of digital technology.

Literature Review

Author(s)	Features	Methods	Benefits	Limitations
Smith, J.	IoT in Smart Cities	Survey and Case Studies	Improves urban efficiency; Enables data-driven decisions	Limited sample size; May not consider scalability
Brown, A., et al.	Blockchain Technology	Literature Review and Interviews	Enhances data security; Facilitates transparent transactions	Scalability concerns; Energy-intensive
Lee, S., et al.	Artificial Intelligence	Experimental Research	Automates complex tasks; Enhances predictive analytics	Data privacy concerns; High implementation costs
Kim, M., et al.	Cloud Computing	Comparative Analysis	Scalable and cost-effective IT infrastructure	Network latency issues; Vendor lock-in
Patel, R.	Big Data Analytics	Case Studies and Surveys	Extracts valuable	Data quality challenges;

			insights from large datasets	Requires skilled staff
Garcia, L., et al.	Cybersecurity	Simulation and Threat Analysis	Strengthens defense against cyber threats	May not account for zero-day vulnerabilities
Chang, H., et al.	5G Networks	Experimental Research	High-speed connectivity; Low latency	Infrastructure deployment challenges
Wang, X.	Augmented Reality	User Surveys and Prototyping	Enhances user experiences in various domains	Hardware and cost barriers
Gupta, S., et al.	Robotic Process Automation	Case Studies and Interviews	Improves operational efficiency; Reduces errors	Limited applicability in complex processes
Chen, L., et al.	Edge Computing	Simulation and Performance Analysis	Low-latency data processing; Reduces network traffic	Hardware and deployment complexity

1. Smith, J. - IoT in Smart Cities

The use of Internet of Things (IoT) technologies in the context of smart cities is the focus of Smith's study. The study looks at the effects of IoT in smart urban environments by combining survey and case study approaches.

Benefits: The results of the study imply that IoT adoption has the potential to dramatically increase urban efficiency. Smart cities may make data-driven choices that maximize resource use and improve the quality of life for people by gathering and evaluating data from diverse sources.

Limitations: The study's significant flaw, however, is its very small sample size. The findings' generalizability may be questioned in light of this. The fact that the scalability of IoT deployments is not adequately handled is also acknowledged. The potential challenges in scaling IoT systems for larger cities and populations may not be fully explored.

2. Brown, A., et al. - Blockchain Technology

Brown, et.al. provide a comprehensive review of blockchain technology, drawing insights from both literature and interviews with experts in the field.

Benefits: The research highlights the potential benefits of blockchain technology, particularly in terms of enhancing data security and facilitating transparent transactions. Blockchain's decentralized and immutable nature can significantly improve the integrity and trustworthiness of data and transactions.

Limitations: However, the study acknowledges scalability concerns associated with certain blockchain implementations. This limitation could hinder the broader adoption of blockchain technology. Additionally, the energy-intensive nature of some blockchain consensus

mechanisms is recognized as a potential drawback, raising environmental and sustainability concerns.

3. Lee, S., et al. - Artificial Intelligence

Lee.,et.al. focus on the transformative potential of Artificial Intelligence (AI) through experimental research.

Benefits: The study demonstrates that AI has the capability to automate complex tasks, reducing human intervention and enhancing predictive analytics. This technology can revolutionize industries by making processes more efficient and predictive insights more accurate.

Limitations: Nevertheless, the research acknowledges critical concerns regarding data privacy and the high implementation costs associated with AI initiatives. The ethical and financial aspects of AI adoption should be carefully considered.

4. Kim, M., et al. - Cloud Computing

Kim. et.al. conduct a comparative analysis of various cloud computing solutions.

Benefits: Their research establishes cloud computing as a scalable and cost-effective IT infrastructure solution. This technology enables organizations to flexibly scale their computing resources, optimizing costs and resource utilization.

Limitations: However, the study raises concerns about network latency issues and potential vendor lock-in challenges that organizations may face when adopting cloud services. These issues could impact the performance and flexibility of cloud-based solutions.

5. Patel, R. - Big Data Analytics

Patel's research is centered on the value of Big Data Analytics, with insights drawn from case studies and surveys.

Benefits: The study underscores the importance of Big Data Analytics in extracting valuable insights from large datasets. This technology empowers organizations to make data-informed decisions and gain a competitive edge.

Limitations: Nevertheless, the study recognizes data quality challenges that may arise when working with large and diverse datasets. It also highlights the need for skilled staff capable of managing and analyzing big data effectively.

6. Garcia, L., et al. - Cybersecurity

Garcia et.al. focus on cybersecurity, adopting a simulation and threat analysis approach.

Benefits: Their research demonstrates that cybersecurity measures have the potential to strengthen an organization's defense against cyber threats. By simulating various threat scenarios, organizations can proactively identify vulnerabilities and improve their security posture.

Limitations: However, the study cautions that it may not fully account for zero-day vulnerabilities, which are constantly evolving and challenging to predict. Cybersecurity remains an ongoing challenge requiring continuous vigilance.

7. Chang, H., et al. - 5G Networks

Chang, et.al. explore the emerging field of 5G networks, employing experimental research methods.

Benefits: The research emphasizes the potential advantages of 5G networks, including high-speed connectivity and low latency. These features are critical for various applications, including real-time communication and IoT.

Limitations: Nevertheless, the study acknowledges the challenges related to the deployment of 5G network infrastructure. The rollout of 5G networks requires significant investments and infrastructure deployment, which can pose logistical and financial challenges.

8. Wang, X. - Augmented Reality

Wang's research centers on augmented reality (AR) and its impact on user experiences.

Benefits: The study highlights the potential of AR technology to enhance user experiences across various domains. AR applications can provide users with immersive and interactive experiences, improving engagement and interaction.

Limitations: However, the research acknowledges hardware and cost barriers as limitations that may hinder the widespread adoption of AR. High-quality AR experiences often require specialized hardware and software, which can be costly to develop and deploy.

9. Gupta, S., et al. - Robotic Process Automation

Gupta, et.al. investigate robotic process automation (RPA) through case studies and interviews.

Benefits: Their research underscores the potential of RPA in improving operational efficiency and reducing errors in various processes. By automating repetitive tasks, organizations can achieve operational excellence.

Limitations: Nevertheless, the study recognizes that RPA may have limited applicability in complex processes. Not all tasks are suitable for automation, and organizations must carefully assess the suitability of RPA for their specific needs.

10. Chen, L., et al. - Edge Computing

Chen, el.al. explore edge computing, leveraging simulation and performance analysis.

Benefits: Their research highlights the potential of edge computing in enabling low-latency data processing and reducing network traffic. This technology is particularly valuable for applications that require real-time data analysis.

Limitations: However, the study acknowledges the complexity associated with hardware and deployment in edge computing scenarios. Organizations must carefully plan and manage edge computing implementations to maximize their benefits.

Impact of Digital Transformation

The impact of digital transformation is a multifaceted process that affects organizations at various levels, encompassing both internal and external forces. The effects of digital transformation are described in detail at several levels, including the micro, meso, macro, and meta levels:

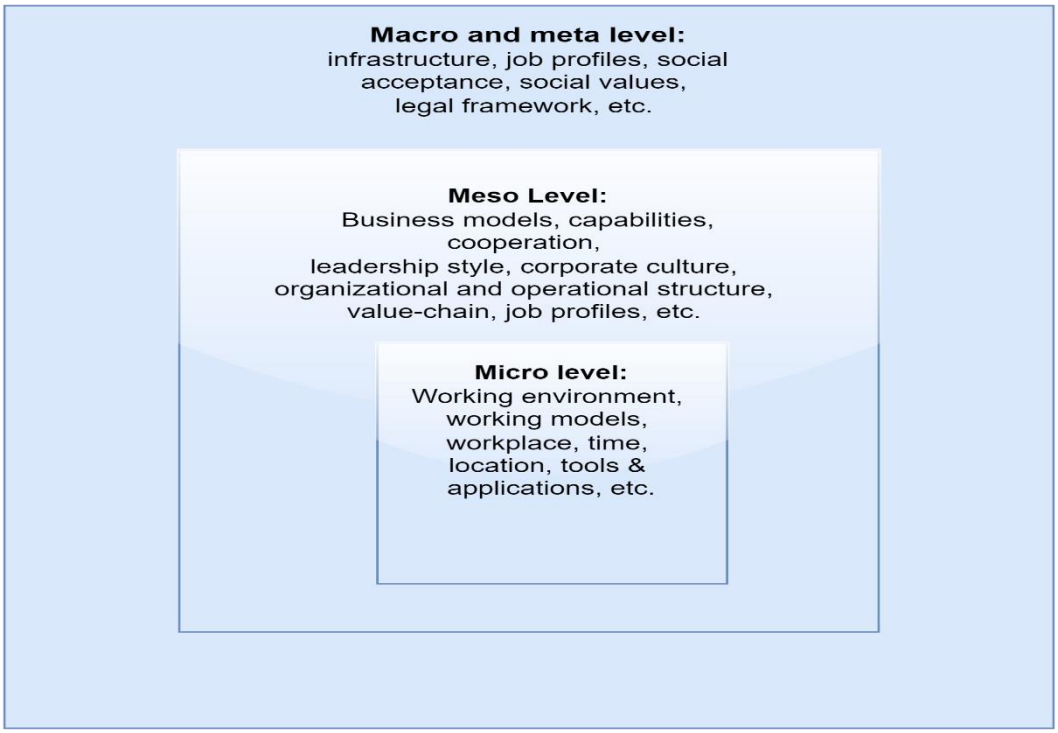

Figure 1: Digital Transformation levels and its Impact. (Source: Rump and Eilers(2017b))

1. Micro Level (Individuals):

Digital transformation directly affects people within businesses at the micro level. It has an impact on a number of aspects of work, such as the working environment, working models, work schedules, and work procedures. Remote work is made possible by digital communication technology, giving workers more freedom and mobility. However, the move toward remote work may also result in fewer in-person encounters between coworkers, which might have an adverse effect on team cohesiveness, communication, and trust-building. For flexible work arrangements to be properly coordinated, employees must adjust to new working patterns and learn self-management techniques.

2. Meso Level (Organizational Factors):

Meso level organizational elements including the business model, corporate connections with stakeholders, organizational culture, and operational structure are all impacted by the meso level effects of digital transformation. To make sure they are compatible with the digital economy, which is characterized by reduced entry barriers and increased competition,

organizations must reevaluate their current business strategies. Strategic alliances and cooperation among companies within value chains become crucial. Additionally, digital transformation facilitates the optimization of workflows, leading to increased productivity, efficiency, and flexibility.

3. Macro and Meta Levels (Societal and Political Impacts):

At the macro and meta levels, digital transformation has broader societal and political implications. Political actors play a crucial role in creating regulatory frameworks and normative foundations that facilitate digital transformation. This includes developing robust digital infrastructure, disseminating information about the consequences of digital transformation, and enacting legal structures and regulations tailored to the evolving forms of work.

The 'Digital Transformation Management Framework'

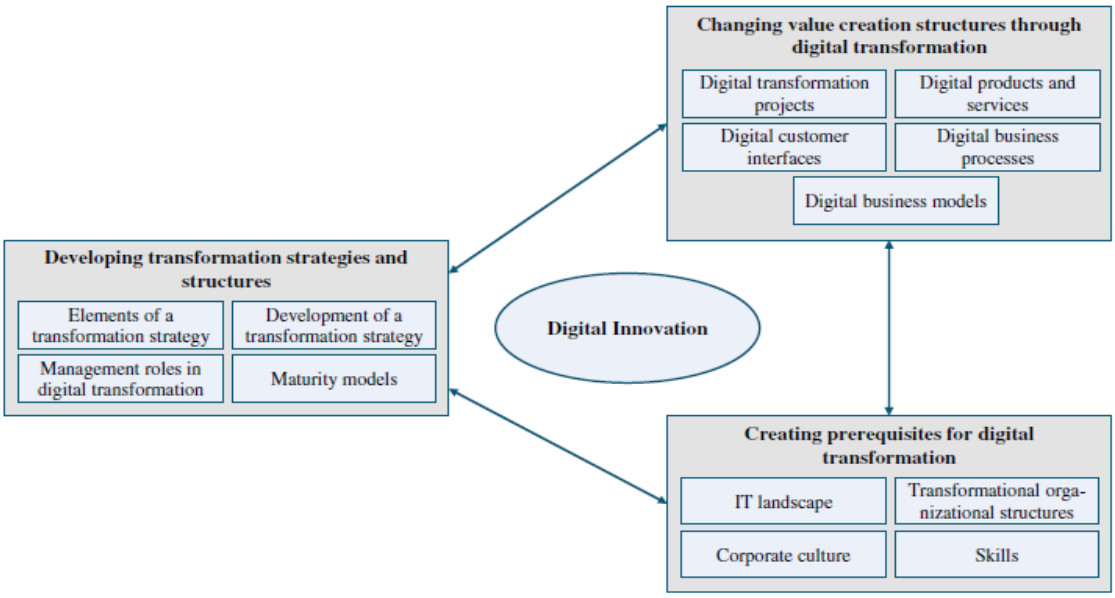

Figure 2: The digital transformation management framework by Hess (2019). (Source: Based on Hess (2019))

Digital Transformation Management Framework: initially developed by Hess and subsequently refined by Hess (2019), presents a comprehensive and cooperative strategy for overseeing digital transformation (Hess & Barthel, 2017). This framework serves as a meticulously structured guide for methodically tackling the complexities associated with digital transformation. Its intended audience primarily comprises executives and digitalization experts in search of a rigorously validated approach.

The model encompasses three central elements:

1. Developing Transformation Strategies and Structures: This element focuses on defining the transformation strategy, including relevant content elements, and how they are developed and communicated. It also addresses the roles and responsibilities of management in driving, steering, and implementing the digital transformation.
2. The Changing Value Creation Structures through Digital Transformation: is dedicated to the alteration of products and services, customer interfaces, business processes, and business models through digitalization initiatives. This component of the framework provides precise process models, tools, and concepts aimed at facilitating the implementation and enhancement of these changes throughout the course of a digital transformation.
3. Creating Prerequisites for Digital Transformation: Emphasizing the importance of foresight, this element highlights the need to establish necessary prerequisites for successful digital transformations. This includes considerations related to the IT landscape, the workforce, innovation-promoting structures, and corporate culture.

The analysis of the "Digital Transformation Management Framework" yields several noteworthy findings:

- Firstly, the model demonstrates alignment with numerous success-critical focus areas, as previously defined, signifying shared priorities in managing digital transformation.
- However, it is important to note that not all success-critical focus areas receive comprehensive coverage within the framework, and specific measures for implementation may be lacking in certain thematic dimensions.
- The model effectively incorporates leadership aspects within the context of "Developing Strategies and Structures for Digital Transformation." It places particular emphasis on the pivotal role of digital culture and mindset in adapting to and harnessing digital innovations.
- Skill development is addressed within the element of "Creating Prerequisites for Digital Transformation." The framework differentiates between skills relevant to digitalization and those essential for facilitating transformation.
- Additionally, the framework offers a diverse array of methodologies and tools for each of its elements, potentially enhancing the success-critical focus area of "Methodologies."

These findings collectively underscore the framework's comprehensive approach to managing digital transformation while highlighting areas for further refinement and specialization.

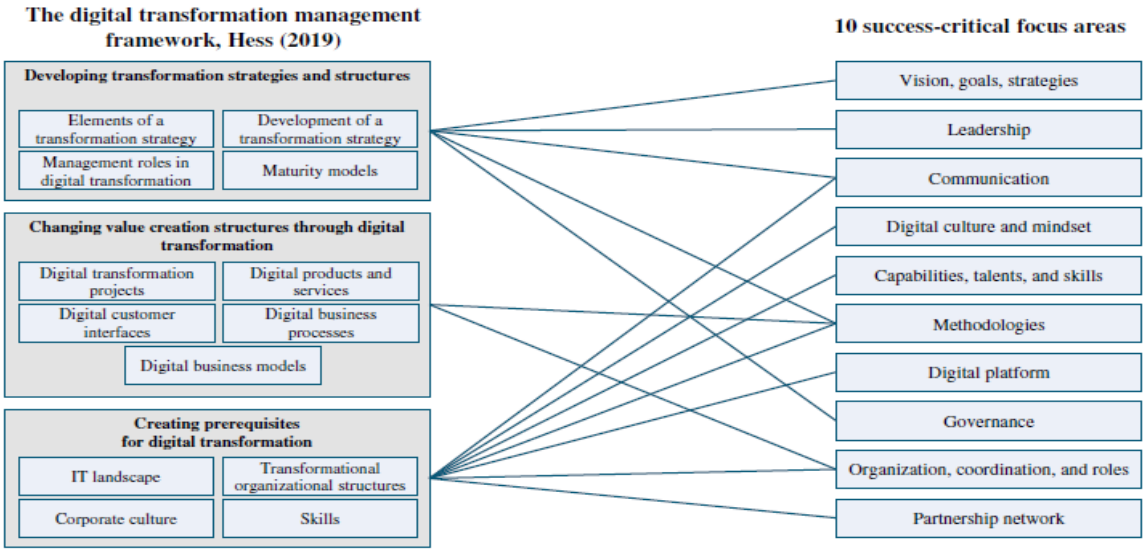

Figure 3: Analysis of the 'Digital transformation management framework' by Hess (2019)

Overall, the "Digital Transformation Management Framework" offers a structured and comprehensive approach to digital transformation management, aligning with many success-critical focus areas. While it may not cover all aspects in depth, it provides valuable guidance for organizations embarking on the journey of digital transformation.

Conclusion

In conclusion, the concept of digital transformation is a dynamic and multifaceted process that encompasses various levels of impact within organizations and society as a whole. This comprehensive review has highlighted the key dimensions of digital transformation, ranging from its effects on individuals at the micro-level to its broader implications at the meso, macro, and meta-levels. At the micro-level, digital transformation significantly alters the working environment, work models, and job-related factors of individuals. It enables flexible and remote work arrangements, transforming the nature of communication and interaction among colleagues. To succeed in the digital workplace, employees must adjust to these changes and acquire digital skills. The meso-level of organizational characteristics that are impacted by digital transformation includes business models, corporate connections, culture, and operational structures. Businesses need to examine their business models, adjust to shifting client expectations, and forge strategic alliances if they want to remain competitive in the digital age. Changes in culture and leadership are essential for a smooth digital transformation. It is crucial to go from cultures that prioritize presence to cultures that prioritize results. Flatter hierarchies and an emphasis on personal accountability, trust, and flexibility are characteristics of modern leadership systems. The effects of the digital transition on education and work roles are extensive. To provide people with the requisite digital capabilities, educational systems must adapt when new job profiles develop, old ones change, and both. Finally, at the macro

and meta-levels, digital transformation extends its influence to societal and political realms. Policymakers and regulators are tasked with creating the regulatory frameworks and normative foundations needed to facilitate digital transformation. This includes developing digital infrastructure, disseminating information, and establishing legal structures that align with the changing forms of work. In summary, digital transformation is a continuous and complex process driven by digital technologies and capabilities. It reshapes business models, organizational structures, and cultures, requiring organizations and individuals to adapt to rapid and constant change. To harness the full potential of digital transformation, it is imperative for organizations to embrace adaptability, foster digital skills, and navigate the evolving digital landscape effectively.

References:

- Andrus, G. C. K., Anh Nguyen Phillips, Jonathan Copulsky, and Garth. (2019). How Digital Leadership Is(n't) Different. MIT Sloan Management Review. https://sloanreview.mit.edu/article/how-digital-leadership-isnt-different/
- Brown, A., Johnson, M., & White, P. (2020). "Blockchain Technology: A Comprehensive Review." Journal of Emerging Technologies, 8(1), 45-56.
- Chang, H., Chen, X., & Wang, Q. (2019). "5G Networks: High-Speed Connectivity and Beyond." Wireless Communication Journal, 25(1), 12-28.
- Chen, L., Zhang, Y., & Liu, Q. (2019). "Edge Computing: Simulation and Performance Analysis." International Journal of Edge Computing, 6(2), 78-92.
- Garcia, L., Martinez, A., & Rodriguez, C. (2020). "Enhancing Cybersecurity: A Simulation-based Approach." Cybersecurity Review, 15(4), 567-581.
- Gupta, S., Sharma, P., & Singh, R. (2018). "Robotic Process Automation: A Case Study-based Analysis." Automation and Robotics, 7(3), 145-159.
- Hess, T. (2019). Digitale Transformation strategisch steuern. Springer Fachmedien Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-24475-0
- Hess, T., & Barthel, P. (2017). Wieviel digitale Transformation steckt im Informationsmanagement? Zum Zusammenspiel eines etablierten und eines neuen Managementkonzepts. HMD Praxis Der Wirtschaftsinformatik, 54(3), 313–323. https://doi.org/10.1365/s40702-017-0308-3
- Kim, M., Lee, J., & Park, S. (2020). "Cloud Computing: A Comparative Analysis of Providers." Journal of Cloud Computing, 7(4), 321-334.
- Klasen, J. (2019). Business Transformation: Praxisorientierter Leitfaden zur erfolgreichen Neuausrichtung von Unternehmen und Geschäftsfeldern. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Kane, C. G. (2017). 'Digital Transformation' is a misnomer: It's not about digital or transformation. It's about adaptation. Retrieved from https://sloanreview.mit.edu/article/digitaltransformation-is-a-misnomer/.
- Kane, G., Palmer, D., Phillips, A., Kiron, D., & Buckley, N. (2015). FINDINGS FROM THE 2015 DIGITAL BUSINESS GLOBAL EXECUTIVE STUDY AND RESEARCH PROJECT Strategy, not Technology, Drives Digital Transformation Becoming a digitally mature enterprise RESEARCH REPORT In collaboration with.

https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/fr/Documents/strategy/dup_strategy-not-technology-drives-digital-transformation.pdf

- Kane, G. C. (2017). “Digital Transformation” Is a Misnomer. MIT Sloan Management Review. https://sloanreview.mit.edu/article/digital-transformation-is-a-misnomer/
- Lee, S., Park, K., & Kim, H. (2019). "Artificial Intelligence and Its Applications: An Experimental Approach." International Journal of AI Research, 12(3), 189-203.
- Patel, R. (2021). "Leveraging Big Data Analytics for Business Insights." Big Data Research, 9(2), 87-101.
- Rump, J., & Eilers, S. (2017b). Im Fokus: Digitalisierung und soziale Innovation: Konsequenzen für das System Arbeit. In J. Rump & S. Eilers (Eds.), Auf dem Weg zur Arbeit 4.0: Innovationen in HR (pp. 79–84). Berlin, Heidelberg: Springer Gabler. https://doi.org/10.1007/978-3-662-49746-3_2.
- Smith, J. (2021). "IoT in Smart Cities." International Journal of Digital Technologies, 5(2), 123-135.
- Uhl, A., & Gollenia, L. A. (2020). Digital enterprise transformation: A business-driven approach to leveraging innovative IT (A. Uhl & L. A. Gollenia, Eds.). London, England: Routledge.
- Wang, X. (2020). "Augmented Reality: User Surveys and Prototyping for Enhanced Experiences." International Journal of Augmented Reality, 4(3), 201-215.

TÜKENMİŞLİK VE İŞ YÜKÜNÜN İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ SAĞLIK BAKANLIĞINA BAĞLI HASTANELERDE ÇALIŞAN DOKTORLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Husam saad DARWESHFADHIL

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, bizhussam9900@gmail.com, 0000-0001-7054-8563

Dr. Öğr. Üyesi Vasfi KAHYA

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, vasfikahya@gmail.com , 0000-0002-2154-5689

ÖZ

Araştırma, T.C. Sağlık Bakanlığı Kütahya Evliya Çelebi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada, üç değişken ele alınmaktadır. İlk bağımsız değişken tükenmişlik sendromu ikinci bağımsız değişken iş yükü ve bağımlı değişken ise işten ayrılma niyeti olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacı, tükenmişlik sendromu ve iş yükünün işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın evreni, Kütahya ilindeki devlet hastanesinde çalışan doktorlardan oluşmaktadır ve örneklem için 158 kişiden veri alınmıştır. Veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket içeriği demografik sorular, tükenmişlik, iş yükü ve işten ayrılma niyetine yönelik sorulardan oluşmaktadır. Maslach Tükenmişlik Ölçeği, iş yükü ölçeği ve ayrılma niyeti ölçeği gibi farklı ölçeklerden yararlanılmıştır. Spearman korelasyon analizi kullanılmış ve değişkenler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Alt boyut puanları üzerinde etkili faktörleri belirlemek için ise doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Eta katsayısı, regresyon analizindeki değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü ölçmek için kullanıldı. Değişkenlerin ölçek puanları üzerindeki etkili faktörlerini saptamak için Lineer Regresyon analizi uygulanmıştır. Araştırma sonucu, tükenmişlik alt boyutları ve iş yükünün işten ayrılma niyeti üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, sağlık sektöründe çalışan hekimlerin tükenmişlik ile iş yükü düzeylerini azaltmaya yönelik önlemler alınması gerekmektedir. Bu önlemler arasında, hekimlerin iş yüklerini azaltmak, iş kontrolünü artırmak, sosyal destek sağlamak ve iş yeri kültürünü iyileştirmek gibi adımlar bulunabilir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik Sendromu, İş Yükü ve İşten Ayrılma Niyeti.

THE EFFECT OF BURNOUT AND WORKLOAD ON İNTENTİON TO LEAVE THE JOB: A STUDY ON DOCTORS WORKİNG İN HOSPİTALS AFFİLİATED TO THE MİNİSTRY OF HEALTH İN TURKEY

ABSTRACT

Research, T.C. It was carried out at the Ministry of Health Kütahya Evliya Çelebi Training and Research Hospital. In this research, three variables are considered. the first independent variable is burnout syndrome, the second independent variable focuses on workload and the relative variable intention to quit work. The aim of the research is to examine the effect of burnout syndrome and workload on intention to quit work. Information was given about the working tools of the research. Qualitative method is a research method used for the understanding of human behaviors and phenomena. The quantitative method involves collecting data from all members of society. The universe of the research consists of doctors working in a public hospital in the province of Kütahya, and 158 people were selected for the sample. The survey consists of demographic questions and questions about burnout, workload and intention to quit work. Different scales such as Maslach Burnout Scale, workload scale and intention to quit scale were used. Since the data were not Decoupled normally, Spearman correlation analysis was used and the relationships between the variables were evaluated. In order to determine the effective factors on the sub-dimension scores, linear regression analysis was applied. .The Eta coefficient was used to measure the strength of the Deciency between the variables in the regression analysis. Linear Regression analysis was applied to determine the effective factors on the variables scale scores. As a result of the research, it has been shown that the sub-dimensions of burnout and workload have a

strong effect on the intention to quit work.. For this reason, measures should be taken to reduce the burnout and workload levels of physicians working in the health sector. These measures may include steps such as reducing physicians' workloads, increasing job control, providing social support, and improving workplace culture.

Keywords: Burnout Syndrome, Workload and Intention to Leave the job

1.GİRİŞ

Son yıllarda, tükenmişlik sendromu özellikle örgütsel davranış ve yönetimsel gelişim alanlarında değil, aynı zamanda tıp bilimleri alanında da önem kazanmıştır. Bu, dünya genelinde hastanelerdeki doktorların karşı karşıya olduğu sorunlarla ilgili bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Bu sorunlar hem hastaneler hem de buralarda çalışan doktorlar üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmekte, gerilemeye ve çökmeye, uzun vadede ise başarısızlığa yol açabilmektedir.

Doktorların maruz kaldığı iş yükü, rol çatışması gibi faktörler sonucunda tükenmişlik sendromunun ortaya çıkması beklenebilir bu da bağlılığı ve kişisel sorumlulukları azaltabilir. ~~Yüksek heyecan düzeyinin neden olduğu duygusal tükenmişlik, insanlarla veya hastalarla ilişkilerde insan unsurunu kaybetme yoluna başvurarak başa çıkmanın bir yolu olabilir. Bu durumda, personel işte başarıya ulaşmak için sınırlı geri bildirim veya değerlendirme ve ödül veya geri bildirim sağlayan bir ortamda çalışırken, düşük kişisel başarı duygusundan muzdarip olabilir.~~

Personel, psikolojik veya fiziksel olarak işyerinden ayrıldığında, iş performansları düşebilir ve işten ayrılma niyeti ile daha iyi iş alternatifleri arama niyeti ortaya çıkabilir. Bu davranışlar, kuruluşun başarısı ve ilerlemesi ve rekabet gücü üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Bu nedenle, tükenmişlik sendromuyla mücadele etmek için, iş yükünü azaltmak, psikolojik destek hizmetleri sağlamak, çalışma saatlerini ve tatil günlerini düzenlemek gibi önlemler sıklıkla önerilmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Tükenmişlik

Tükenmişlik kavramı 1970'lerin ortalarında Freudenberger (1974) ve Maslach (1976) tarafından birbirinden bağımsız olarak ortaya atılmıştır. Ayrıca Shafiezadeh (2011) yaptığı çalışmada tükenmişliği fiziksel bitkinlik ve uzun süreli yorgunluk, çaresizlik ve gelişmeme duygusu ve işe, hayata veya diğer insanlara karşı olumsuz kavram ve tutumlarda ortaya çıkan fiziksel, duygusal ve psikolojik bitkinlik olarak tanımlamıştır (Shafiezadeh, 2011). Lau'nun (2010) yaptığı çalışmada tükenmişliği, aşırı taleplerin kolayca oluşturabileceği uzun süreli ve sürekli stresin neden olduğu duygusal tükenme olarak değerlendirmektedir (Lau, 2010). Maslach tükenmişliği ölçmek için üç boyut tanıtmıştır:

1- Duygusal Tükenmişlik: Bireyin duygusal ve maddi kaynaklarını tüketebilen kayıp, kaygı veya aşırı genişleme duyguları olarak tanımlar.
2- Duyarsızlaşma: Başkalarına karşı daha sonra geri çekilme duyguları oluşturabilen uygunsuz tutumların yaratılmasını tanımlar.
3- Depresyon: Düşük benlik saygısı veya düşük moral sonucunda azalan kişisel başarı duyguları; bireyin üretkenliğini veya yeteneğini azaltır (Maslach & Jackson, 1981).

2.1.1. Tükenmişliğe Neden Olan Faktörler

Tükenmişliğe sebep olan faktörler, örgütsel faktörler (iş yükü veya duygusal talepler gibi) ve bireysel faktörler (personelin kişiliği veya başa çıkma stratejileri gibi) olarak iki kategoriye ayrılabilir. Tükenmişlik, belirli çalışma koşullarına maruz kalmak sonucu ortaya çıkar. İşle ilgili faktörler (içerik, yapı veya kullanıcılar, müşteriler, patronlar ve iş arkadaşları ile ilişkiler) tükenmişliği tetikleyebilir. Örgütsel faktörler tek başına tükenmişlik oluşturma yeteneğine sahip olsa da belirli bireysel faktörler düzenleyici değişkenler olarak hareket eder. Bu nedenle, kişisel yönler, özgüven eksikliği veya stresten kaçınma gibi başa çıkma mekanizmalarının kullanımı, durumsal faktörleri güçlendirmede önemli bir rol oynayabilir. Öte yandan, iyimserlik veya aktif başa çıkma gibi diğer bireysel özellikler, örgütsel faktörlerin tükenmişlik ve sonuçları üzerindeki olumsuz etkisini azaltabilir (Edú-valsania vd., 2022).

2.1.2.Tükenmişlik Belirtileri

Tükenmişliğin üç ana belirtisi fiziksel-psikolojik, duygusal ve davranışsal belirtiler olarak aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

1- Fiziksel-Psikolojik belirti: Kronik yorgunluk, baş ağrısı, kas ağrıları “boyun, sırt” vd.

2- Duygusal belirti: “Sinirlilik, depresyon, hüsran ve can sıkıntısı”.

3- Davranışsal belirti: Yüksek ses tonu “sık sık bağırma”, spesifik olmayan ağlama, konsantrasyon bozukluğu, halkla/ müşterilerle/ hastalarla daha az temas ve saldırganlık (Vılca Najarro 2013).

2.1.3.Tükenmişliğin Sonuçları

Tükenmişlik sonuçları personeller ve örgütler üzerinde olumsuz davranışlar şeklinde farklı şekillerde kendini göstermektedir. Depresyon, psikosomatik şikayetler, sağlık sorunları, madde kullanımı, kişisel hayata yansımaları gibi bireysel sonuçlar tükenmişliğin en çok çalışılan sonuçlarından bazılarıdır. İş tatmini, örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti, verimlilikte azalma gibi örgütsel sonuçlar tükenmişliğin bireysel düzeydeki etkileri arasında yer almaktadır (Cordes ve Dougherty, 1993). Literatürde, tükenmişlik sendromu ile performans arasında negatif bir ilişki vardır. Ancak personel devri, düşük verimlilik ve diğer değişkenlerle pozitif bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. (Swider ve Zimmerman, 2010). Tükenmişlik sendromu, örgüt içinde personel arasında birçok maliyete neden olabileceği için gerçekten büyük bir sorun olarak kabul edilmektedir. Yapılan araştırmalar, personellerin sağlık durumlarının bozulmasının yanı sıra iş performansının da düşmesine ve ailevi sorunlara sebep olabileceğini göstermektedir (Maslach ve Leiter, 2016).

2.1.4.Tükenmişlikle Başa Çıkma Yolları

Tükenmişlik sendromu yaşayan kişiler kişisel, örgütsel ve sistemik sorunlar nedeniyle stresli durumlarla başa çıkamazlar. Tükenmişlik kavramı hem bir sendrom hem de bir sistem olarak görülmelidir. Tükenmişlikle mücadele hem bireysel hem de kurumsal çaba gerektirir. Sendromla baş etmede, erken ve hızlı müdahale çok önemlidir. Tükenmişlikle mücadele ve önlenmesinde yapılması gerekenler, kurumsal ve bireysel düzeyde tartışılmaktadır (Kaçmaz, 2005). Tükenmişliği azaltmak için muayene, dinlenme, hoşgörü, sosyal destek, manevi tedavi ve alternatif iş imkanları, psikolojik açıdan

kullanılabilecek en önemli yöntemlerdir (Kamal vd., 2020). Psikolojik tükenmişliğin nedenleriyle yüzleşmek için, örgütsel araçları yönetimin personellerinin psikolojik tükenmişlikten kurtulmalarına ve önlemelerine yardımcı olma rolü üstlenir. Tükenmişlikle başa çıkmak için bazı yöntemler önerilmiştir. Bu yöntemlerin en önemlileri, tüm personeller arasındaki ilişkiyi geliştirmek, performans değerlendirmesini doğru kullanmak, terfi kriterlerini netleştirmek, ücret ve teşvik sistemini değiştirmek (Koh vd., 2015).

2.2. İş Yükü

Uzmanlar iş yükü terimine farklı tanımlar getirmişlerdir, bu nedenle tipik bir personel iş yükünün nelerden oluştuğu hakkında kesin bir sonuca varmak zordur. İş yükü terimi, psikologlar tarafından bir personelin çalışmasının miktarını veya zorluğunu tanımlamak için en sık kullanılan terimlerden biridir (Bowling & Kirkendall, 2012). İş yükü, göreve bağlı talepler, işyeri olarak kullanılan çalışma ortamı, çalışanların becerileri, davranışları ve algıları arasındaki etkileşimden kaynaklanan bir durumdur (Fadhilah vd., 2022). İş yükü, personellerin sorumluluklarının yoğunluğunu ve zihinsel stres seviyelerini artırabilir (Hapsari vd., 2019). Toker ve Biron tarafından yapılan çalışmada iş yükü, personelin işini tamamlamak için önemli miktarda iç enerji ve dış kaynak ayırdığı kalıcı bir iş baskısı nedeni olarak tanımlamıştır (Toker & Biron, 2012). İş yükünün fiziksel, duygusal ve zihinsel çaba gerektirdiğini doğrulamıştır (P. Cox & Smythe, 2011). İş yükü, her kuruluş tarafından göz önünde bulundurulması gereken bir kavramdır. Çünkü uygun iş yükü çalışanların üretkenliğini artırabilir.

2.2.1. İş Yükü Sınıflandırması

Çalışan kişinin görevi gereğinden fazla yüklenen yük ve sorumluluklar; bulunduğu konum, donanım ve pozisyon ile bağlı olarak kişi için aşırı zorlayıcı olabilir. Bu konu hem İnsan Kaynakları Yönetimi hem de Ergonomi Bilimi açısından ele alınmaktadır. Bu bağlamda insan kaynakları biriminin görüşüne göre iş yükü "Niteliksel İş Yükü" ve "Niceliksel İş Yükü" olarak sınıflandırılmaktadır (Atik & Akoğlan Kozak, 2016). Bu sınıflandırma, birimin belirlediği ölçütler doğrultusunda uygulanır. Niteliksel iş yükü yönünden iş gücü fiziksel olarak içinde bulunulan durumlar, zihinsel, çevresel ve konumsal olarak değerlendirilir (Erten 2018). Nicel iş yükü, belirli bir iş vardiyası sırasında bir çalışan tarafından yapılan iş miktarı olarak tanımlanır ve aşırı nicel iş yükü, aşırı iş yorgunluğuna yol açan kilit bir faktördür (Liu vd., 2018).

2.2.2. İş Yükünü Etkileyen Faktörler

Sağlık sektöründe, sağlık personeli üzerindeki iş yükü personellerin ana işlevlerine göre değişebilir. Görevler arasında temel görevler, ek görevler, hizmet verilmesi gereken hasta sayısı, sağlık çalışanlarının eğitimine uygun çalışma kapasitesi, sağlık çalışanlarının çalışma saatlerine uygun olarak görev üzerinde çalışmak için kullanılan çalışma süresi yer almaktadır (Barahama vd., 2019).

İş yükünü etkileyen dışsal ve içsel iki faktör bulunmaktadır. Dışsal faktörü iş sürecinde personelin çevresinde bulunan ve personelin vücudunun dışından gelen iş yükü, görevler, iş organizasyonu ve çalışma ortamı olarak belirtilmiştir. İçsel faktörler ise personelin bedenini ve zihnini kontrol edebilen, stres etkeni olarak hareket etme potansiyeline sahip dış iş yüklerine verilen tepkiler sonucu ortaya çıkan, personelin kendi vücudundan kaynaklanan faktördür (Frans Assa 2022).

2.2.3. İş Yüküne Neden Olan Faktörler

Yöneticiler ve işverenler, iş yoğunluğunun çalışanların refahını ve performansını olumsuz etkilediğinin bildiklerine rağmen, çalışanlarına görev atamaya, kapasitelerinin üzerinde görevler vermeye kimi zaman mecbur kalmaktadırlar. Gryna'ya göre, etkisiz iş süreci tasarımları aşırı iş yükünün ana nedenidir. Yetersiz kaynaklar, günlük çalışma sırasında ortaya çıkan sorunlara yanıt verme, iş süreci üzerinde kontrol eksikliği, beceriksizce yönetilen iş süreçleri, net olmayan hedefler ve sorumluluklar, tedarikçilerden gelen girdiler, Yetersiz eğitim eksikliği gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanır (Gryna, 2004). Bununla birlikte, iş yükü kavramının daha eksiksiz bir çerçevede sunmak için iş yükünün öncüllerinden bahsedilmektedir. Rekabet ve küreselleşme, özellikle işsizliğin yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde aşırı iş yükünün başlıca nedenleri olarak gösterilmektedir (Rahim, 2014). Alternatif istihdam olanaklarının olmaması, çalışanların iş yükünün stresini taşımasına ve örgütlerin benzer durumlardan faydalanmasına neden olmaktadır. Buna göre daha az çalışan, kuruluşlar için daha az masraf anlamına gelmektedir. Bu nedenle, bir çalışanı kaybetmenin maliyeti, kuruluşların aşırı yükten elde ettiği kârdan çok daha azdır
(Xhako, 2017).

2.2.4. İş Yükünün Sonuçları

İş yükünün sonuçları her iki tarafı da etkilemektedir. İş yükü yüksek olan personellerin hata yapma ihtimalleri yüksek olur bundan dolayı devamsızlık, işte var olmama ve işten ayrılma gibi daha görünen ve görünmeyen maliyetlere yol açabilmektedir. Uzun vadede kuruluşlar, ürün ve hizmetlerinin hem nicelik hem de kalitesinde azalma görülebilir (Beech-Hawley vd., 2004). İş yükünün artması nedeniyle personel yaratıcılığı azalabilir. Ayrıca, sinirlilik, depresyon ve başarısızlığa, personeli etkileyen psikolojik sorunlarda yol açabilir. İş yükü sonuçları dikkate alındığında, iş yoğunluğu nedeniyle personeli etkileyen psikolojik sorunlara çözüm içeren müdahalelere yol açabilir. İş yükünün personel üzerindeki etkisini iki tür faktör açıklamaktadır. etkileyen iki tür faktör vardır. Bunlar "personelin çevresel faktörleri ve personelin bireysel faktörleridir" (Brough & Biggs, 2015).

2.2.5. İş Yüküyle Başa Çıkma Yolları

Temel olarak iş yükü, personel ve hizmeti alan taraf arasında oluşan ve bu alanda tecrübeli kişiler tarafından düzenlenen iki taraflı sorumlulukların tanımıdır. Bunu daha aktif bir şekilde uygulamak için eğitim seviyeleri ve çevresel koşullarının oluşabilmesi gerekmektedir bunun için dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur (Demirkaya 2014). Fiziksel ve zihinsel faktörlerin yanı sıra, çalışma ortamı ve duruş gibi mekânsal faktörlerde iş yükünü etkilemektedir. Doğru gözlemlenen toplam iş yükü

seviyesi işletmelerde yapılacak çoklu çalışmalara temel oluşturur. Bu işlerden en önemlisi doğru işi, doğru yerde, doğru zaman ve koşullarda yaratmak ve doğru personellerin atanması ve bunları belirlemektir (Aksoy 2014).

Muskamal'a göre iş yükünün ortaya çıkardığı sorunları çözme yolları:

1- Organizasyon yapısının yapılandırılması/geliştirilmesi.
2- İş performansının ve birim iş performansının değerlendirilmesi.
3- Çalışma sistemlerini ve prosedürlerini geliştirmeye yönelik materyaller.
4- Kurumsal performansı artırmanın yolları.
5- Yapısal pozisyonların kademelendirilmesini belirlemek için iş/kurum iş yükü standartlarının derlenmesi, çalışan kompozisyonu veya malzemelerinin bir listesinin derlenmesi.
6- Kurumun iş yüküne göre gerçek anlamda çalışan ihtiyaçlarına yönelik planların hazırlanması.
7- Fazla birimlerden eksik birimlere personel transfer programı.
8- Çalışan terfi programı.
9- Birimler veya görevliler için ödül ve ceza.
10- İnsan kaynaklarının kullanımını artırmak için liderler için politika oluşturma materyalleri (Irawati & Carollina, 2017).

2.3. İşten Ayrılma Niyeti

İşten ayrılma niyeti bazen devre niyeti olarak da adlandırılır. Bu kavram son yıllarda dikkate alınan önemli bir sorun haline gelmiştir. İşten ayrılma niyeti personelin tüm yaşamı ve örgütlerin üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bu sorunun sebepleri ve etkenleri çok çeşitlidir (Mxenge vd., 2014). İşten ayrılma niyeti, personelin örgütten ayrılmaya yönelik hisleridir(Joarder & Sharif, 2012).

İşten ayrılma niyeti, bir ekip üyesinin gönüllü olarak işyerinden ayrılmaya kalkışması veya istekliliği olarak tanımlanır. Dolayısıyla bu niyet ayrılmanın psikolojik, zihinsel ve davranışsal dereceleri olan bir süreç olarak tanımlanır (Lagerlund vd., 2015). Başka bir ifadeyle işten ayrılma niyeti bir ekip üyesinin kısa vadede örgütten ayrılma olasılığının kişisel değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Dai vd., 2019).

İşten ayrılma niyeti, yeni bir iş aramayı, alternatif iş fırsatlarını değerlendirmeyi ve işte kalmaya ya da işten ayrılmaya karar vermeyi içeren bir süreçtir (Addae vd., 2006). Omar ve Noordin, işten ayrılma niyetini işten ayrılma isteği ile yeni bir işe girme arasındaki süreç olarak tanımlar. Bu sürecin sonucunda çalışan ya işini bırakmaz ya da bu isteğini uygulayarak işini bırakır (S. Omar & Noordin, 2016).

İşten ayrılma niyeti olarak tercüme edilen "intent to leave" ve "intent to quit" kavramları, bir kişinin mevcut işinden ayrılma niyetini ifade etmektedir ve bunun sonucunda başka bir işe geçme arzusu ortaya çıkabilir (Dirik, 2019).

2.3.1. İşten Ayrılma Niyetini Etkileyen Faktörler

İşten ayrılma niyeti, örgütlerde sıklıkla ortaya çıkan bir sorundur ve işletmelerde en zor konulardan biri olarak kabul edilmektedir (Rizwan vd., 2014). Nadia ve Aziz, örgütlerde çalışan devir hızının

arttığından bahsetmektedir (Nadia & Aziz, 2010). Stres düzeyi işten ayrılma niyetinin tahminde bulunması için ana bildiri olarak tespit edilmiştir (Pack vd., 2007).

İşten ayrılma niyetine katkıda bulunan birçok faktör bulunmaktadır. Demografik faktörler arasında yaş, medeni durum, cinsiyet ve çocuk sayısı yer almaktadır (Shah vd., 2010). Mevcut ücret düzeyi, işin doğası ve terfi fırsatları gibi faktörler de dikkate alınmalıdır (Ahuja vd., 2002). Bunun yanı sıra, iş yükü ve stres de işten ayrılma niyetinin doğrudan sebepleri arasındadır (F. Khan vd., 2014).

2.3.2. İşten Ayrılma Niyetinin Sonuçları

İşten ayrılma niyeti mevcut faktörlerin olumlu ya da olumsuza doğru gitmesi ile ortaya çıkabilir. Bu durum işletme performansı üzerinde zararlı bir etkiye sebep olabilir. Eğitimli ve adapte olmuş personellerin kurumundan ayrılmasının etkisi kurumda bir boşluk yaratır ve bu da İnsan Kaynakları biriminin ayrılan personelin boşluğunu doldurmasını zorlaştırır (Sridhar & Venugopal, 2018).

İşten ayrılma niyeti, bir kuruluş üzerinde çok sayıda etkisi vardır, işe alma ve yeni personellerin seçme maliyetlerin artışı, eğitim maliyetleri, azalan üretkenlik, hizmetin aksaması, ürün kalitelerindeki değişiklikler ve sonuç olarak gelirde düşüş olmaktadır (Pérez-Campdesuñer vd., 2018).

2.3.3. İşten Ayrılma Niyetinin Önlenmesi

Nitelikli personellerin iş yerinden ayrılmasının önüne geçebilmek adına idarecilere bazı öneriler sunulmaktadır:

Doğru kişiyi doğru işe yerleştirmek, güven odaklı bir iş ortamı oluşturmak, tüm çalışanları ortak bir hedef ve başarıya yönlendirmek, gelişim ve kariyer fırsatları sağlamak, hem maddi hem de manevi motivasyon sağlamak, kişisel motivasyon ve ödüllendirme sistemlerini kurmak, kurum içinde ortak değerleri benimsemek ve bu hedefleri tüm çalışanlarla paylaşarak örgütsel bağlılık duygusunu arttırmak olarak sıralanabilir (Hana Azmi, 2013) .

3. AMAÇ VE YÖNTEM

3.1. Amaç

Bu araştırma, özellikle Türkiye'den Avrupa ve diğer ülkelere doktorların göçünün artması göz önüne alındığında, sağlık sektöründe çalışan doktorların işlerinden ayrılma niyetleri üzerinde tükenmişlik sendromunun ve iş yükünün etkisini analiz etmektedir. Bu çalışma, sağlık sektöründe çalışan doktorların işlerinden ayrılma niyetleri üzerinde mesleki yorgunluğun ve iş yükünün etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, doktorların işlerinden ayrılma nedenlerini analiz etmek ve iş koşullarını iyileştirmek ve doktorların işlerinde kalmasını sağlamak için gerekli olan faktörleri belirlemek de amaçlanmaktadır.

3.2. Çalışmanın yöntemi ve Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci kısımda demografik değişkenler, ikinci kısımda ayrılma niyeti ölçeğinin kullanıldığı bağımlı değişken soruları ve son olarak iş yükü ve tükenmişlik ifadelerinden oluşmaktadır. Bu anket daha sonra, devlet hastanelerinden seçilmiş örneklem üzerinde dağıtılmış ve ardından veriler, iş yükü ve tükenmişlik sendromunun ayrılma niyeti üzerindeki etkisini belirlemek için SPSS (Versiyon 26.0) programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Anket Kütahya ilindeki devlet hastanesinde çalışan doktorlara yapılmıştır. Çalışma neticesinde 158 adet anket elde edilmiştir. Elde edilen veriler önce Excel veri tablosuna aktarılmış, ardından bu veriler SPSS 26.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Anket toplam 36 sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların demografik özelliklerini, tükenmişlik, iş yükü ve işten ayrılma niyetlerini ölçmek için tasarlanmıştır. Anketin ilk bölümü, katılımcıların demografik bilgilerini içeren 7 sorudan oluşmaktadır. İkinci bölümde Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nin 22 sorusu yer almaktadır. Her soru için 5'li Likert tipi tercih listesi kullanılmıştır. Üçüncü bölümde iş yükü ölçeği yer alarak 10 sorudan oluşmaktadır. Dördüncü bölümde ise işten ayrılma niyeti ölçeği 4 sorudan oluşmaktadır. Her soru için 5 noktalı bir Likert tipi tercih listesi kullanılmıştır.

3.4. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, tükenmişlik sendromu birinci bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. İş yükü ikinci bağımsız değişken, işten ayrılma niyeti bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Araştırma modeli, birinci bağımsız değişkenin alt boyutları ile bağımlı değişken arasındaki etkileri göstermektedir ve ayrıca ikinci bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi de test edilmiştir. Çalışmanın modeli şekil 1'de gösterilmiştir.

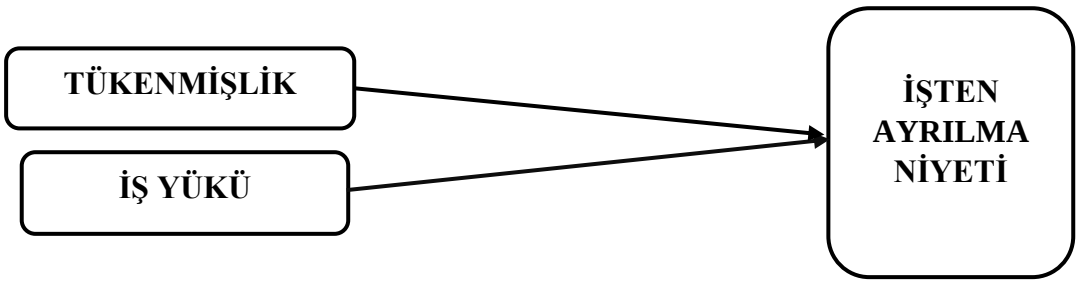

Şekil 1. Çalışmanın Modeli

3.5. Hipotezler

Bu model kapsamında oluşturulmuş olan hipotezler aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

1.Ana Hipotez: Tükenmişlik sendromunun alt boyutları işten ayrılma niyetine etkisi vardır.

H1a: Duygusal tükenmişliğin işten ayrılma niyetine etkisi vardır.

H1b: Kişisel başarısızlığın işten ayrılma niyetine etkisi vardır.

H1c: Duyarsızlaşmanın işten ayrılma niyetine etkilidir.

2. Ana Hipotez: İş yükünün işten ayrılma niyetinene etkisi vardır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bağımsız ve bağımlı değişkenleri göstermek için Cronbach Alfa katsayıları tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo-1: Cronbach Alfa Katsayıları

Değişkenler	Sayı	Sonuç
Duygusal Tükenme	10	0,871
Duyarsızlaşma	4	0,715
Kişi Başarısı	8	0,830
İş Yükü	10	0,790
İşten ayrılma niyeti	4	0,898

Alpha-Cronbach katsayılarının yüksek ve kabul edilebilir olduğu bulunmuştur. En düşük katsayı değeri 0,715, en yüksek katsayı değeri ise 0,898 olarak görülmüştür. Ölçeklerin güvenilir şekilde tek bir kavramı ölçtüğünü göstermesi açsından önemlidir.

Duygusal Tükenme ölçeği alfa katsayısı 0,871 olarak görüldü. Ölçeğin güvenilir şekilde tek bir kavramı ölçtüğünü göstermektedir. Duyarsızlaşma ölçeği alfa katsayısı 0,715 olarak görülmektedir. Ölçeğin sınırlı bir şekilde birden fazla kavramı ölçtüğünü gösterdi. Kişi başarısı ölçeği için alfa katsayısı 0,830 olarak görüldü. Ölçeğin güvenilir bir şekilde tek bir kavramı ölçtüğünü gösterdi. İş Yükü ölçeği alfa katsayısı 0,790 olarak görüldü ve ölçeğin güvenilir bir şekilde tek bir kavramı ölçtüğünü gösterdi. Ayrılma Niyeti ölçeği alfa katsayısı 0,898 olarak görüldü ve ölçeğin güvenilir bir şekilde tek bir kavramı ölçtüğünü gösterdi.

Çalışmada hekimlerle ilgili edinilen demografik bilgiler araştırma problemi incelenmek üzere dahil edilmiştir. Bu bilgi, belirtilen ifadeler aracılığıyla toplanan verilerin SPSS 26.0 programına işlenmesi sonucu elde edilen bulgular tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo-2: Demografik Özellikler ve Genel Değerlendirme

Detay	**Frekans**	**Yüzdesel Oran**
Yaş		
25	72	%45.6
26-30	52	%32.9
31-37	19	%12.0
38-40	5	%3.2
41-60	10	%6.3
Cinsiyet		
Erkek	92	%58.2
Kadın	66	%41.8
Medeni Durum		
Evli	98	%62.0
Bekar	60	%38,0
Eğitim Durumu		

Lisans	124	%78.5
Yüksek Lisans	20	%12.7
Doktora	14	%8.9
Çalışanın Pozisyon		
Pratisyen dr	89	%56.3
Asistan dr	16	%10.1
Uzman dr	53	%33.5
Meslekte Çalışmak Süresi		
1 -2	73	%46.2
3-5	48	%30.4
6-10	18	%11.4
11-20	8	%5.1
>20 yıl	11	%7.0
Gelir		
15000	87	%55.1
15060-25000	46	%29.1
25060-50000	13	%8.2
50060-100000	12	%7.6

Tablo 2‘de gösterilen verilere göre, örneklemin yaş dağılımı %45.6'sı 25 yaş ve altındaki kişilerden, %32.9'u 26-30 yaş arasındaki kişilerden oluşmaktadır. %12.0'ı 31-37 yaş arasındaki kişilerden, %3.2'si 38-40 yaş arasındaki kişilerden ve %6.3'ü 41-60 yaş arasındaki kişilerden oluşmaktadır. Örnekleme toplamda 158 kişi dahil edilmiştir. Cinsiyet Bilgi verileri, 158 kişilik bir örneklemden toplanmış ve bu örneklem erkeklerin oranının %58.2 olduğu, kadınların oranını ise %41.8 olduğu görülmüştür. Medeni durum değişkeni, evli ve bekar olmak üzere iki farklı detayda incelenmiştir. Tablo 2’ye göre, örneklemin %62'si evli, %38'i ise bekarlardan oluşmaktadır. Dördüncü sütunda, hekimlerin eğitim durumlarına göre gruplara ayrılmaktadır. Hekimlerin eğitim durumları ise lisansa sahip olan 124 hekim “%78,3” temsil etmektedir. Yüksek lisansa sahip olan 20 hekim “%12,7” hekimi temsil etmektedir. Doktoraya sahip olan 14 hekim “%8,9” temsil etmektedir. Tablodaki pozisyonlara göre dağılım pratisyen doktor pozisyonunda 89 hekim “%56,3”, asistan doktor pozisyonunda 16 hekim “%10,1” ve uzman doktor pozisyonunda 53 hekim “%33,5” olarak çalışmaktadır. Tabloda meslekte çalışma süresi “Çalışma Yılları” beş farklı kategoriye ayrılmıştır. 1-2 yıl arası çalışmış olan 73 hekim “%46,2”, 3-5 yıl arası çalışmış olan 48 hekim “%30,4”, 6-10 yıl arası çalışmış olan 18 hekim “%11,4”, 11-20 yıl arası çalışmış olan 8 kişi “%5,1” ve 20 yıldan fazla süre çalışan 11 hekim “%7,0” oranındadır. Hekimlerin gelir durumlarına göre sayısını ve yüzdesini gösterilmiştir. Toplam 158 hekim. Tablodaki gelir aralıkları 15000 TL'den az geliri olan 87 hekim “%55,1”, 15060-25000 TL arası geliri olan 46 hekim “%29,1”, 25060-50000 TL arası geliri olan 13 hekim “%8,2” ve 50060-100000 TL arası geliri olan 12 hekim “%7,6” oranındadır.

Bağımsız ve bağımlı değişkenlerin güçleri tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo-3: Bağımsız ve bağımlı değişkenlerin gücü.

Değişken	N	Ortalama	Standart Sapma	Korelasyon	Özgürlük Derecesi	Anlamlılık
Bağımsız Değişkenler	158	2.734	1.0354	792.0	156	P <0.5
İşten Ayrılma Niyeti		2.1851	1.18885			

Tablo 3, bağımsız değişkenler ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiyi gösteren istatistiksel tablodur. Bağımsız değişkenler için 158 örneklem alınmıştır ve ortalama değeri 2.734, standart sapması 1.0354 ve bağımlı değişken ile olan korelasyonu 0.792 gibi güçlü sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar, bağımsız değişkenlerin işten ayrılma niyeti üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Tablo 4'te etki boyutu hesaplanarak aralarındaki ilişkinin gücü daha ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo-4: Bağımsız Değişkenler ile Değişken Ayrılma Niyeti Arasındaki Eta Etkisinin Katsayısı

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken	Eta-kare Değeri	Etki
Tükenmişlik ile iş yükü	Ayrılma Niyeti	0.672	Kabul Edilebilir

Bu tablo 4'te, bağımsız değişkenlerin bir arada işten ayrılma niyeti üzerinde etkisinin olduğunu göstermektedir. Eta-kare değeri 0.672'dir ve kabul edilebilir olarak değerlendirilir.

5. SONUÇ

Bu araştırma, Türkiye'deki Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde çalışan hekimler üzerinde yapılmıştır. Amacı, tükenmişlik sendromu ve iş yükünün işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma, hekimlerin yorgunluk ve iş yükünün neden olduğu sorunları önlemek için çözümler sunmayı hedeflemiştir. Araştırma üç ana konuya odaklanmaktadır: tükenmişlik sendromu, iş yükü ve işten ayrılma niyeti ve doktorların göç etmesi. Çalışmada, hekimlerde yoğun psikolojik yükün hayal kırıklığı, yorgunluk ve depresyona neden olabileceği ve iş performansının düşmesine sebep olabileceği görülmüştür. İş yükü, hekimlerin zihinsel ve fiziksel olarak yorgun düşmelerine ve stres altında kalmalarına neden olabilir. İstifa ve göç niyetinin nedenleri arasında özgürlük ve daha iyi bir yaşam kalitesi arzusu, depresyon, hayal kırıklığı, psikolojik ve ekonomik baskılar ve tükenmişlik sendromu yer almıştır. Bu nedenle, hekimlerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarının azalmaması ve göç etmelerinin önlenmesi için çalışma koşullarının ve ücretlerin iyileştirilmesi, hekimlere yönelik şiddetin önlenmesi gibi önlemler alınması gerekmektedir. Veri analizi ise korelasyon ve regresyon analizleri yapılarak araştırmanın sonucunda, hekimlerin tükenmişlik sendromu, iş yükü ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkilerin belirlendiği ve önemli faktörlerin saptandığı görülmüştür. Türkiye'de eğitim görmüş ve belli bir süre Türkiye'de çalışmış hekimlerin Avrupa ve diğer ülkelere göç etme nedenleri arasında özgürlük, daha iyi yaşam kalitesi beklentisi, ekonomik sorunlar, sağlıkta şiddet ve uzun çalışma saatleri yer almaktadır. Bu nedenle hekimlerin tükenmişlik ve iş yükü sendromu yaşamasına ve işten ayrılma niyeti düşüncesiyle başka ülkelerde görev almalarına neden olduğu düşünülmektedir.

Tükenmişlik alt boyutları ve iş yükünün işten ayrılma niyeti üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle, sağlık sektöründe çalışan hekimlerin tükenmişlik ile iş yükü düzeylerini azaltmaya yönelik önlemler alınması gerekmektedir. Bu önlemler arasında, hekimlerin iş yüklerini

azaltmak, iş kontrolünü artırmak, sosyal destek sağlamak ve iş yeri kültürünü iyileştirmek gibi adımlar atılabilir. Hekimlerin tükenmişlik düzeylerinin azaltılması, aynı zamanda hekim göçünün azaltılmasına da yardımcı olabilir. Sağlık sektöründeki ülkeler, hekim göçünü azaltmak için hekimlerin çalışma koşullarını iyileştirmek, maddi ve manevi ödüller sağlamak, eğitim ve gelişim fırsatları sunmak ve güvenli çalışma koşulları sağlamak gibi adımlar atabilirler.

KAYNAKLAR

Addae, H. M., Parboteeah, K. P., & Davis, E. E. (2006). Organizational Commitment And Intentions To Quit: An Examination Of The Moderating Effects Of Psychological Contract Breach In Trinidad And Tobago. *International Journal of Organizational Analysis*, *14*(3), 225–238. https://doi.org/10.1108/19348830610823419

Ahuja, M., Chudoba, K. M., George, J. F., Kacmar, C., & McKnight, H. (2002). Overworked and isolated? Predicting the effect of work-family conflict, autonomy, and workload on organizational commitment and turnover of virtual workers. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, *2002-Janua*, 3586–3593. https://doi.org/10.1109/HICSS.2002.994454

Akbar, Z., Tahir, S. Z. B., Chamidah, D., & Siregar, R. (2021, 5-8 April). The effect of workload on performance through time management and work stress of educators. *Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*. Sao Paulo, Brazil.

Astianto, Anggit, & Supriadi, H. (2014). The Effect of Job Stress and Workload on Employee Performance of PDAM Surabaya. *Journal of Management Science and Research*, *3*(7), 1–17. https://ideas.repec.org/p/osf/osfxxx/nvjqf.html

Atik, A. G. E., & Akoğlan Kozak, P. D. M. (2016). İş Yükü Algısı ve İş Yükünün İnsan Kaynakları Yönetiminde Kullanımı: Eskişehir'de Otel İşletmeleri Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *16* (Sayı: Özel Sayı) 341–366. https://doi.org/10.18037/AUSBD.417484

Barahama, K. F., Katuuk, M., & Oroh, W. M. (2019). Hubungan Beban Kerja Dengan Kepuasan Kerja Perawat Di Ruangan Perawatan Dewasa Rsu Gmim Pancaran Kasih Manado. *Jurnal Keperawatan*, *7*(1). https://doi.org/10.35790/jkp.v7i1.22876

Beban Kerja Dan Lingkungan Kerja, D., & Frans Assa, A. (2022). Dampak beban kerja dan lingkungan kerja terhadap burnout syndrome pada karyawan pt. Sinergi integra services. *Jurnal Ilmiah MEA (Manajemen, Ekonomi, & Akuntansi)*, *6*(3), 436–451. http://journal.stiemb.ac.id/index.php/mea/article/view/2454

Beech-Hawley, L., Wells, R., Cole, D. C., Ferrier, S., Beaton, D., Polanyi, M., & Hogg-Johnson, S. (2004). A multi-method approach to assessing deadlines and workload variation among newspaper workers. *Work*, *23*(1), 43–58. https://content.iospress.com/articles/work/wor00368

Bowling, N. A., & Kirkendall, C. (2012). Workload: A Review of Causes, Consequences, and Potential Interventions. Içinde *Contemporary Occupational Health Psychology: Global Perspectives on Research and Practice* (C. 2, ss. 221–238). https://doi.org/10.1002/9781119942849.ch13

Brough, P., & Biggs, A. (2015). Job demands × job control interaction effects: do occupation-specific job demands increase their occurrence? *Stress and health : journal of the International Society for the Investigation of Stress*, *31*(2), 138–149. https://doi.org/10.1002/smi.2537

Cordes, C. L., & Dougherty, T. W. (1993). A Review and an Integration of Research on Job Burnout. *Academy of Management Review*, *18*(4), 621–656. https://doi.org/10.5465/amr.1993.9402210153

Cox, P., & Smythe, L. (2011). Experiences of midwives' leaving Lead Maternity Care (LMC) practice. *New Zealand College of Midwives Journal*, (44).

Dai, Y. De, Zhuang, W. L., & Huan, T. C. (2019). Engage or quit? The moderating role of abusive supervision between resilience, intention to leave and work engagement. *Tourism Management*, *70*, 69–77.

https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.07.014

Dirik, D. (2019). Ulusal Yazın Bağlamında İşten Ayrılma Niyetinin Öncüllerine İlişkin Bir Meta-Analiz Çalışması. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *26* (1) 131–155. https://doi.org/10.18657/yonveek.520699

Edú-valsania, S., Laguía, A., & Moriano, J. A. (2022). Burnout: A Review of Theory and Measurement. Içinde *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(3)1780. https://doi.org/10.3390/ijerph19031780

Fadhilah, G., Wahidi, K., Sains, E. R.-J. H., & 2022, undefined. (2022). Influence Of Workload And Job Satisfaction Of Pharmaceutical Workers On The Achievement Of Quality Indicators With Motivation As Intervening Variables In Jakarta. *jurnal.healthsains.co.id*, *3*(9). https://doi.org/10.46799/jhs.v3i7.530

Gryna, F. . (2004). *Work Overload ! Redesigning Jobs to Minimize Stress and Burnout*. 1 online resource, Milwaukee, Wisconsin: ASQ Quality Press

Hana Azmi. (2013). The Relationship Between Empowerment And Turnover Intentions In A Structured Environment: An Assessment of The Navy's Medical Service Corps (Yayımlanmamış doktora tezi) *Regent University*.

Hapsari, S. M., Iqbal, M. A., & Indradewa, R. (2019). The effects of workload and compensation on tax account representative performance mediating by public service level (case of the Indonesian tax office). *International Journal of Business Innovation and Research*, *20*(1), 47–63. https://doi.org/10.1504/IJBIR.2019.101690

Irawati, R., & Carollina, D. A. (2017). Analisis Pengaruh Beban Kerja Terhadap Kinerja Karyawan Operator Pada Pt Giken Precision Indonesia. *Inovbiz: Jurnal Inovasi Bisnis*, *5*(1), 51. https://doi.org/10.35314/inovbiz.v5i1.171

Joarder, M., & Sharif, M. (2012). Mediating Role of Organizational Commitment on Hrm Practices and Turnover Intention Relationship: an Empirical Evidence. *Pakacademicsearch.Com*, *4*(2), 57–69. https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:jmr&volume=10&issue=1&article=004

Kamal, A. H., Bull, J. H., Wolf, S. P., Swetz, K. M., Shanafelt, T. D., Ast, K., Kavalieratos, D., & Sinclair, C. T. (2020). Prevalence and Predictors of Burnout Among Hospice and Palliative Care Clinicians in the U.S. *Journal of Pain and Symptom Management*, *59*(5), e6–e13. https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2019.11.017

Khan, F., Yusoff, R. M. D., & Khan, A. (2014). Job demands, burnout and resources in teaching a conceptual review. *World Applied Sciences Journal*, *30*(1), 20–28. https://doi.org/10.5829/idosi.wasj.2014.30.01.21029

Khan, I., Khan, F., Khan, H., Nawaz, A., & Bakht Yar, N. (2013). Determining the Demographic impacts on the Organizational Commitment of Academicians in the HEIs of DCs like Pakistan. *European Journal of Sustainable Development*, *2*(2), 117–130. https://doi.org/10.14207/ejsd.2013.v2n2p117

Koh, M. Y. H., Chong, P. H., Neo, P. S. H., Ong, Y. J., Yong, W. C., Ong, W. Y., Shen, M. L. J., & Hum, A. Y. M. (2015). Burnout, psychological morbidity and use of coping mechanisms among palliative care practitioners: A multi-centre cross-sectional study. *Palliative Medicine*, *29*(7), 633–642. https://doi.org/10.1177/0269216315575850

Lagerlund, M., Sharp, L., Lindqvist, R., Runesdotter, S., & Tishelman, C. (2015). Intention to leave the workplace among nurses working with cancer patients in acute care hospitals in Sweden. *European Journal of Oncology Nursing*, *19*(6), 629–637. https://doi.org/10.1016/j.ejon.2015.03.011

Lau, Y. K. (2010). The impact of fathers' work and family conflicts on children's self-esteem: The Hong Kong case. *Social Indicators Research*, *95*(3), 363–376. https://doi.org/10.1007/s11205-009-9535-5

Liu, H., Fan, J., Fu, Y., & Liu, F. (2018). Intrinsic motivation as a mediator of the relationship between organizational support and quantitative workload and work-related fatigue. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries*, *28*(3), 154-162.

Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Organizational Behavior*, *2*(2), 99–113. https://doi.org/10.1002/job.4030020205

Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Understanding the burnout experience: Recent research and its implications for psychiatry.

World Psychiatry, *15*(2), 103–111. https://doi.org/10.1002/wps.20311

Kaçmaz, N. (2005). Tükenmişlik (burnout) sendromu. *Journal of Istanbul Faculty of Medicine*, *68* (1) , 29-32 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/iuitfd/issue/9260/116046.

Mxenge, S. V, Dywili, M., & Bazana, S. (2014). Organizational stress and employees' intention to quit amongst administrative personnel at the University of Fort Hare, Eastern Cape, South Africa. *International Journal of Research in Social Science*, *4*(5), 129–144. https://www.academia.edu/download/87393806/2_organisational_stress.pdf

Nadia, N., & Aziz, A. (2010). Determining Critical Success Factors of Intention to Quit Among Lecturers : An Empirical Study at UiTM Jengka. *Gading Business and Management Journal*, *14*, 33–46. https://www.academia.edu/download/47825371/2010_Nurul_Nadia___Hafizal.pdf

Omar, S., & Noordin, F. (2016). Career Commitment and Intention to Leave Among ICT Professionals in Malaysia. Içinde *Proceedings of the 1st AAGBS International Conference on Business Management* (ss. 309–318). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-287-426-9_27

Özer, G. (2010). Örgütsel Adaletin Muhasebecilerin İş Memnuniyeti ve İşten Ayrılma Eğilimine Etkisi The Effect of Organizational Justice on Accountants ' Job Satisfaction and Turnover Intention. *papers.ssrn.com*, *9*(2), 459–485. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1975667

Pack, T. G., Roessler, R. T., Turner, R., & Robertson, J. (2007). Prediction of turnover intentions among employed adults with multiple sclerosis. *Journal of Rehabilitation*, *73*(3), 26–35.

Pérez-Campdesuñer, R., De-Miguel-Guzmán, M., Sánchez-Rodríguez, A., García-Vidal, G., & Martínez-Vivar, R. (2018). Exploring neural networks in the analysis of variables that affect the employee turnover in the organization. *International Journal of Engineering Business Management*, *10*. https://doi.org/10.1177/1847979018772738

Rahim, M. A. (2014). A structural equations model of leaders' social intelligence and creative performance. *Creativity and Innovation Management*, *23*(1), 44–56. https://doi.org/10.1111/caim.12045

Rizwan, M., Arshad, M. Q., Munir, H. M. A., Iqbal, M. F., & Hussain, M. A. (2014). Determinants of Employees Intention to Leave: A Study from Pakistan. *International Journal of Human Resource Studies*, *4*(3), 1. https://doi.org/10.5296/ijhrs.v4i3.5871

Shafiezadeh, K. R. (2011). Prevalence of musculoskeletal disorders among paramedics working in a large hospital in Ahwaz, southwestern Iran in 2010. *International Journal of Occupational and Environmental Medicine*, *2*(3), 157–165. https://pesquisa.bvsalud.org/portal/resource/pt/emr-129901

Shah, I. a L. I., Fakhr, Z., Ahmad, S., & Zaman, K. (2010). Measuring Push , Pull and Personal Factors Affecting Turnover Intention : a Case of. *Review of Economic & Business Studies*, *3*(1), 167–192. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=23901

Sridhar, G. V., & Venugopal, S. (2018, 1–15 January). Employee Attrition and Employee Retention: Challenges & Suggestions. *Department of Management Studies.* Rajalakshmi Engineering College, Chennai. https://www.researchgate.net/profile/Guru-Vignesh Sridhar/publication/322896996_Employee_Attrition_and_Employee_Retention-Challenges_Suggestions/links/5a74897baca2720bc0de13b6/Employee-Attrition-and-Employee-Retention-Challenges-Suggestions.pdf

Swider, B. W., & Zimmerman, R. D. (2010). Born to burnout: A meta-analytic path model of personality, job burnout, and work outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, *76*(3), 487–506. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2010.01.003

Toker, S., & Biron, M. (2012). Job burnout and depression: Unraveling their temporal relationship and considering the role of physical activity. *Journal of Applied Psychology*, *97*(3), 699–710. https://doi.org/10.1037/a0026914

Üniversitesi, İ., Fakültesi, İ., & Bölümü, İ. (2018). *Bağımsız denetçilerde rol belirsizliği, rol çatışması ve algılanan iş yükünün iş tatmini üzerindeki etkisi*. https://acikerisim.isikun.edu.tr/xmlui/handle/11729/1396

Vilca Najarro, A. Y. (2013). Frecuencia del síndrome de burnout a través de la aplicación del maslach burnout inventory (mbi)

en los alumnos del viii y x semestre de la clínica odontológica de la universidad católica de santa maría. arequipa. *Universidad Católica de Santa María,* UCSM. http://tesis.ucsm.edu.pe/repositorio/handle/UCSM/4489

Xhako, D. (2017). *The Moderatıng Effect of Perceıved Organızatıonal Support (Pos) In The Impact of Workload and Work-Family Conflıct on Organızatıonal Commıtment-A Research In.* http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/3209

Yang, J. Te. (2008). Effect of newcomer socialisation on organisational commitment, job satisfaction, and turnover intention in the hotel industry. *Service Industries Journal*, *28*(4), 429–443. https://doi.org/10.1080/02642060801917430

DÖNGÜSEL İŞGÜCÜ HAREKETLİLİĞİNİN MEKANI OLARAK DOĞU KARADENİZ KENTLERİ

Doktora öğrencisi, Kerim Taşkın.*

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 0000-0002-4199-190X

Prof. Dr. Selver Özözen Kahraman.**

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 000-0001-6024-0792

ÖZET

Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Doğu Karadeniz kentlerine yoğun ve spontane döngüsel bir işgücü hareketliliği yaşanmaya başlamıştır. Gürcistan'dan Doğu Karadeniz'e döngüsel işgücü hareketliliğiyle ilgili literatür genellikle kırsal alanlara gelen mevsimlik işçilerle ilgilidir. Literatürden farklı olarak araştırmada kentlerdeki farklı etkilere sahip Gürcülerin emek hareketliliklerini ve sosyo-ekonomik hayattaki etkileşimlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca Pandemi dönemi ve sonrasında döngüsel göç hareketliliğinin güncel durumu ve hareketliliği etkileyen durumlar belirlenmeye çalışılmıştır. Doğu Karadeniz'in kıyı illerini oluşturan 5 ilden farklı ölçeklerdeki 9 kent (Ordu (Altınordu, Fatsa, Ünye), Giresun merkez, Trabzon (Ortahisar, Akçaabat), Rize merkez, Artvin (Hopa, Kemalpaşa)) araştırma sahası olarak seçilmiştir. Araştırma sonucunda, Gürcü işgücü hareketliliğindeki kentsel alanların özellikleri ve pandemi dönemi etkileri, hareketliliği etkileyen etmenler ve hareketliliğin güncel durumu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası emek göçü, Döngüsel hareketlilik, Gürcistan, Doğu Karadeniz Kentleri

1.GİRİŞ

Gürcistan'dan Doğu Karadeniz'e yönelik emek göçleri hem kır hem de kentsel mekanda uzun süredir yoğun şekilde görünmekle birlikte saha literatürü genellikle kırsala yönelik gelen mevsimlik tarım işçileri ile ilgilidir. Bu nedenle kentlerde farklı profillere ve etkilere sahip Gürcülerin; demografik özellikleri, göç süreçleri, sosyal ve ekonomik hayattaki etkileri ve çalıştıkları sektörlerin araştırılma ve açıklanma ihtiyacı duyulmuştur. Ayrıca Covid-19 dönemi kısıtlamaları ve Türk Lirasının değer kaybı gibi etkisi yüksek gelişmelerin döngüsel işgücüne etkilerini belirleme ve hareketliliğin güncel durumunu ortaya koyma gerekliliği görülmüştür.

Doğu Karadeniz kentlerine yönelik Gürcü emek hareketlerinin demografik ve ekonomik özellikleri, göç süreçleri, göçmenlik statüleri, dahil oldukları göç hareketinin yasal boyutları, göçmen ağları ve organizasyonları, kentler arası hareketlilik durumları, göçleri kolaylaştırıcı faktörleri, kent ekonomisinde hangi sektörlerde ne tür bir boşluğu doldurdukları, kent yaşamında görünürlükleri, kültürleşmeye etkileri, ulaşım, barınma ve sosyal yaşamda mekânsal tercihleri, dağılımları ve kümelenme alanlarıyla ilgili konuları kapsamaktadır.

Doğu Karadeniz'in kıyı kesiminde farklı etkileriyle ile ön plana çıkan ve Gürcülerin yoğun olarak tercih ettiği kent merkezlerine gelen Gürcülerin sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerini, göç süreçlerini, ağlarını, sosyo-ekonomik hayattaki karşılıklı etkileşimlerini ortaya koymak ve bu süreçleri zaman, mekân ve kuramsal açıdan anlamlı bir çerçeveye oturtmak amaçlanmaktadır. Ayrıca Gürcülerin araştırma sahasındaki mekânsal tercih ve dağılımlarının ortaya çıkarılmasıyla mekânsal etkileşimlerinin belirlenebilmesi amaçlanmaktadır. Bu bilgiler kapsamında 1989 yılında Türkiye-Gürcistan sınırının açılmasıyla

başlayan ve günümüze kadar devam eden Gürcü emek hareketlerinin güncel durumlarıyla ilgili, Doğu Karadeniz kıyı kentlerinde kapsamlı bilgilere ulaşmak ve kentler arasında çeşitli karşılaştırmalar yapmak amaçlanmaktadır.

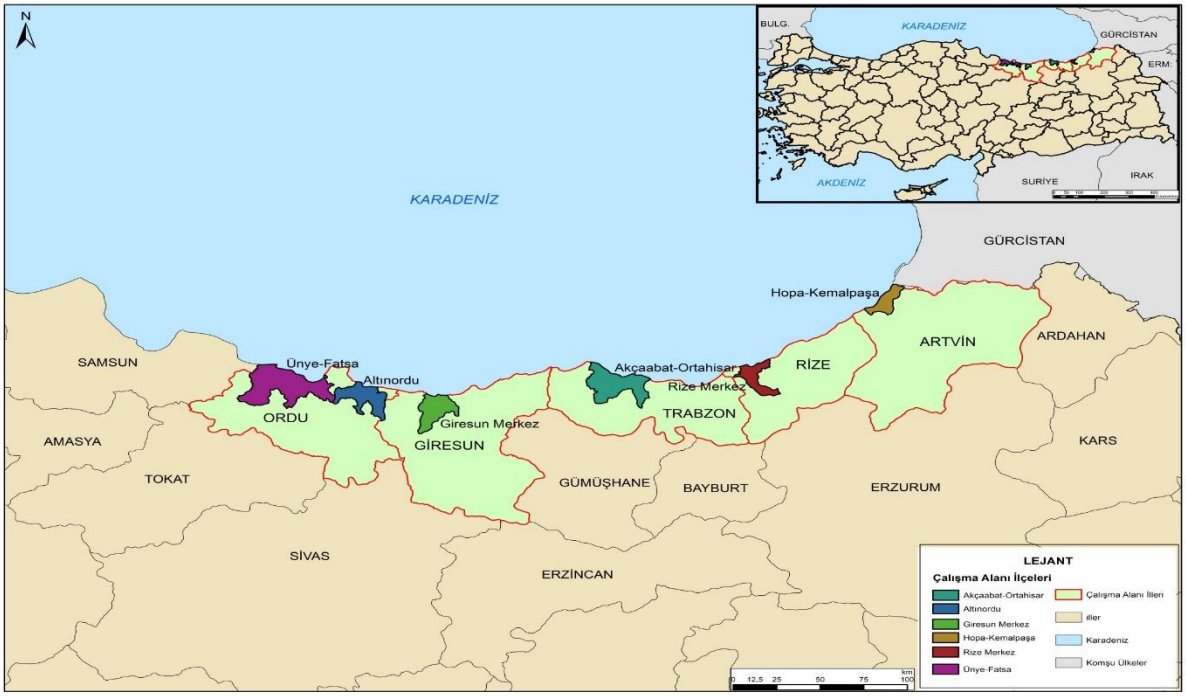

Görsel.1: Araştırma Alanı

Doğu Karadeniz'in kıyı kesiminde farklı özellikleriyle ön plana çıkan ve Gürcülerin yoğun olarak tercih ettiği Ordu Altınordu, Ordu (Fatsa/Ünye) Giresun merkez, Trabzon (Ortahisar/Akçaabat), Rize merkez ve Artvin (Hopa/Kemalpaşa) kentleri araştırma alanını oluşturmaktadır. 1989 yılında Türkiye-Gürcistan sınırının açılmasıyla başlayan ve günümüze kadar devam eden döngüsel işgücü hareketleri araştırmanın zaman sınırlarını oluşturmaktadır

Kentlerde farklı profillere ve etkilere sahip Gürcülerin; demografik özellikleri, göç süreçleri, göçmenlik durumlarının ve ağlarının belirlenmesi, mekânsal tercih ve dağılımları, sosyal ve ekonomik hayattaki etkileri ve çalıştıkları sektörlerin araştırılması ve açıklanması oldukça önemlidir. Bu çalışmada Gürcülerin ekonomik faaliyet sektörlerindeki ve sosyal hayattaki etkilerinin Doğu Karadeniz kıyı kentlerinin kentsel alanları özelinde araştırılıyor olması, bu çalışmanın en önemli farkını oluşturmaktadır. Literatürden diğer farkı ise, birbirinden farklı ölçeklerdeki kentlerin araştırmaya dahil edilmesiyle Doğu Karadeniz kıyı kentleri için genelleyebilecek ve farklılıkları ortaya koyabilecek sonuçlara ulaşmasıdır.

Bu araştırma, belirli bir iş gücü sektörüne odaklanmaması ve farklı iş gücü sektörlerindeki ekonomik nedenlerin kentsel hayata ve kentlere etkileri üzerine odaklanmasıyla diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Literatürde Doğu Karadeniz'de Gürcülerle ilgili sahadan toplanan birincil verilerden evreni temsil edecek daha geniş kapsamlı bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu araştırmanın Doğu Karadeniz'de hem çalışma sahası genişliği hem de örneklem sayısıyla literatürde temsil gücü yüksek ve kapsamlı bir yere sahip olacağı düşünülmektedir.

İlgili literatürün araştırma sahası kapsamında, çoğunlukla Artvin ve Rize ile sınırlandırıldığı (Ciğerci Ulukan ve Ulukan 2012, Akyüz 2013, Katkat vd. 2015, Özbey 2016, Yıldırım 2016, Özbey 2017, Engin 2017, Aslan 2018, Ciğerci Ulukan ve Ulukan 2018, Ari ve Kalça 2019, Güzel 2019, Öksüz 2019, Öksüz ve Özgür 2019, Varol ve Söylemez 2019, Özcan 2020) görülmektedir. Literatüre baktığımızda hem kentsel alanlar özelinde hem de mekânsal etkiler kapsamında bir çalışmanın da mevcut olmadığı da görülmüştür.

Türkiye ile Gürcistan arasında düzensiz ancak istikrarlı bir göç sistemi oluşmuştur. Mevcut göç teorileri bu göç sisteminin sosyal ve ekonomik özelliklerini ve yansımalarını teorik olarak açıklayabilmiştir. Gürcistan'daki işsizlik, krizler ve ücret düşüklüğü sebebiyle başlayan ve Türkiye'nin işgücü arz talep dengesiyle şekillenen bir göç sistemi yıllar geçtikçe artmış ve sosyal ve mekansal etkilerle beraber yoğunluk kazanmıştır. Bu göçlerin hem hareketlilik süreçleri hem de kentlerde yarattığı mekansal ve sosyo-ekonomik etkileriyle ilgili özellikler açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın genel özellikleri ve konuları büyük oranda *Kesişen Fırsatlar Teorisi* ile açıklanabilmiştir.

Stouffer tarafından öne sürülen bu kuramda, gidilecek yerdeki iş imkânlarına vurgu yaparak göç edecek kişi sayısının iş olanaklarının fazlalığıyla doğru orantılı olduğunu belirtmektedir. Nitekim kesişen fırsatlar kuramının daha çok işçi göçlerinde ve ekonomik amaçlı göçlerde ön plana çıktığı görülmektedir (Tatlıdil, 1993).

Kesişen fırsatlar teorisi kapsamında, Doğu Karadeniz kentlerinde göçmenlerin mesafe yakınlığının yanında işgücü talebine cevap bulabildikleri, tarihsel ve sosyal ilişki ağlarının göçleri ve yaşamı kolaylaştırması gibi etkileri açıklayabilmesiyle önemlidir. Gürcülerin; mesafenin yakın olmasının yanında, yerli halkla ilişkilerini olumlu yönde geliştirmesi, göçlerin döngüsel ve sürekli olmasıyla kentlerdeki deneyimlerini artırması, bazı sektörlerde ihtiyacı karşılamasıyla kolay iş bulabilmeleri gibi durumlar kentlerdeki göç hareketliliğini artırmaktadır.

2.ARAŞTIRMA VERİ VE YÖNTEMİ

Çizelge.1: Araştırma Verileri

Araştırma verileri	**Resmi Kurumsal Veriler**	**GİGM**	-İlçelerde ikamet izni alan Gürcü sayıları -Yıllık yakalanan düzensiz Gürcü göçmen sayısı
		Kültür ve Turizm Bakanlığı	-Aylık ve yıllık sınır geçiş verileri
	Sahadan Toplanan	**Bilirkişi Mülakatları**	**Yerli halktan bilirkişilere Gürcülerin;** -Göç süreçleri - Düşünce ve izlenimleri - Kentlere ekonomik etkileri -Kentlere sosyal-kültürel etkileri -Sosyal ve tarihi ağları

		Gözlemler ve Fotoğraflar	Gürcülerin mekânsal etkilerini ve günlük hayattaki etkinliklerini gösteren fotoğraflar Kentsel alanların kendine özel ve ön plana çıkan özellikleriyle ilgili saha sürecinde deneyimlenen gözlemler.

Doğu Karadeniz kentlerindeki Gürcü hareketliliğini ortaya çıkarabilmek, sosyo-ekonomik hayattaki etkileri belirleyebilmek ve anlamlandırabilmek amacıyla bu araştırmada nitel bir yaklaşım olan fenomenoloji kullanılmıştır. Araştırma verilerine ulaşabilmek için mülakat tekniği kullanılmıştır. Mülakat tekniği ile sorulan açık uçlu sorular; mekanlar üzerinde ve sosyo-ekonomik hayattaki göç süreçlerinin ve deneyimlerinin açıklanabilmesinin yanında, daha detaylı ve derin şekilde anlamlandırılmıştır. Göçleri başlangıcından, varış noktasına ve sonraki süreçleriyle her aşamasını birbirinden tamamen bağımsız olarak düşünmek imkansızdır. Göçlerin süreçlerini ve mekanlar üzerinde yarattıkları sosyo-ekonomik farklı etkileri belirleyebilmek için betimleyici özellikteki nitel teknikleri kullanmak detaylı ve derinlemesine bilgileri ortaya çıkarma imkanı vermektedir. Mülakat tekniğiyle sorulan açık uçlu sorular yardımıyla göçlerle ve göçlerin bölge üzerindeki etkileriyle ilgili bilgilere ilk ağızdan detaylı ve derinlemesine ulaşılabilme imkanı sağlanmıştır. Resmi kurumsal verilerden olan Göç İşleri Başkanlığı'ndan her kentte ikamet iznine sahip Gürcistanlı sayılarına ulaşılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi sitesinden Gürcistan'dan Türkiye'ye gerçekleşen aylık ve yıllık giriş sayıları elde edilmiştir

3.BULGULAR

Çizelge.2: Hareketliliği etkileyen güncel olaylar

Hareketliliği etkileyen güncel olaylar
• Pandemi döneminde (2020-2021) sınırların kapanmasının etkileri.
• İkamet izni alma durumunun son yıllarda zorlaşması,
• Sınır politikalarındaki değişiklikler,
• Türkiye ekonomisinin ve Türk Lirasının güncel durumu,
• İş sektörlerindeki değişiklikler,
• Gürcülerin Schengen ülkelerine vizesiz ziyaretleri.

SSCB'nin yıkılmasıyla Türkiye'ye sürekli artarak devam eden Gürcü emek göçleri pandemi döneminde (2020-2021) sınırların kapanmasıyla büyük oranda azalmıştır. Pandemi döneminden sonra da gelişen farklı durumlar çerçevesinde Gürcistan'dan Türkiye'ye gerçekleşen emek göçleri düşük seviyelerde kalmıştır. Bu süreçte göçleri etkileyen başlıca olayları; ikamet alma durumunun zorlaşması, sınır politikalarındaki değişiklikler, Türkiye ekonomisinin ve TL'nin güncel durumu, iş sektörlerindeki değişiklikler, pandemi dönemi

sınırların kapanmasının, AB'nin Gürcistan vatandaşlarına schengen vizesi kolaylığı şeklinde sıralayabiliriz.

Pandemide uzun süre sınırların kapalı olması insanların yeni işlere yönelmesine, Türkiye'deki işlerini, kalacak yerlerini kaybetmesine veya ağlarını zayıflatmasına neden olmuştur. Türk Lirasının Gürcistan Larisi karşısında 7 kat değersiz hale gelmesi, kentlerdeki ücretlerin Gürcüler için yetersiz kalması hareketliliğin azalmasına ve başka ülkelere doğru yönelmelerine sebep olmuştur. Göçlerin büyük oranda azalmasının en büyük nedeninin bu etken olduğu görülmektedir.

Gürcistan'dan Türkiye'ye gerçekleşen döngüsel emek göçlerinde mesafe faktörüne dikkat edilse de tek başına yetersiz kaldığı ve ücretlerin beklenti altında kaldığı burada görülmektedir. Schengen ülkelerine pasaport ve vize sürecinin kolaylaşmasıyla daha gelişmiş ve imkanları daha fazla ülkelere hareketliliğin yön değiştirdiğini burada kolayca görüyoruz. Pandemi dönemine kadar sosyal ağlarla hareketlilik aktif şekilde devam ederken, sınırların kapanmasıyla ağların zayıflaması yeni göç yollarına yönelimleri de hızlandırmıştır.

Gürcü parasının alım gücünün yükselmesi, işgücü göçünü azaltırken alışveriş, seyahat gibi hareketlilikleri artırdığı görülmektedir. Gürcülerin işgücüne katılımında kentlerde tersine bavul ticareti, sağlık turizminde, gezilerde tercümanlık, rehberlik, danışmanlık gibi yeni sektörleri ön plana çıkarmıştır.

Yıl içinde 90 gün Türkiye'de vizesiz kalma süresini dolduran Gürcülere 2019 yılından itibaren 3 ay da Gürcistan'da kalma zorunluluğu getirilmesi döngüsel hareketliliği oldukça sınırlandıran bir başka gelişme olmuştur. 90 gün Gürcistan'da kalma zorunluluğu döngüsel emek göçüne katılmak isteyen Gürcüler için geçici oturum iznini daha da önemli hale getirmiştir. Gürcülere verilen geçici oturma izni sayılarının istenen seviyenin çok altında olması göçleri daha da olumsuz yönde etkilemiştir. Önceden vize muafiyetinin yenilenmesi konusunun daha esnek olması, kırsal alanlarda kazançların daha yüksek olması, sosyal ağların etkileyici rolde olması döngüsel emek göçlerinde Gürcistan'dan uzak mesafedeki Doğu Karadeniz kentleri de iş imkanlarına göre göçmenleri cazip kılabiliyordu. Ancak kırsaldaki kazançların düşmesi, vize muafiyetindeki sınırlılıkların getirilmesi gibi etkenler sınırdan uzak şehirlere göçleri zorlaştırmıştır. Özellikle günübirlik giriş-çıkışların 90 günlük vize muafiyet süresini etkilememesi yakın şehirlere göçleri daha cazip hale getirmiştir.

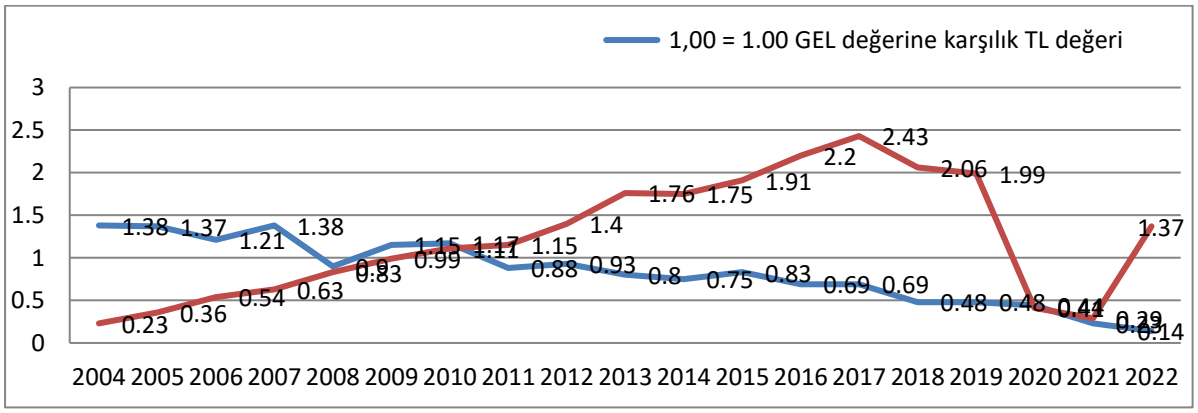

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023 ve DovizKuruHesaplama.com, 2023.

Görsel.2: Türk Lirasının Gürcistan Larisi karşısındaki değerinin yıllık değişimi ile Türkiye'ye yıllık giriş yapan Gürcistanlı sayısı

Görsel.2'de de görüldüğü gibi Türk Lirasının Gürcistan Larisi karşısındaki değer kaybı uzun yıllardır devam eden bir durumdur. Ancak Gürcistan ekonomik şartları ve kazancı

düşünüldüğünde pandemi dönemine kadar Gürcüler için Türkiye'ye gerçekleşen emek göçleri oldukça kazançlı bir hareketti. Pandemi dönemiyle başlayan paranın hızlı değer kaybı, emek göçlerinin cazibesini de kaybettirmesine yol açmıştır. Gürcüler ücretleri yetersiz bulmakta ya da kazancı daha iyi olan AB ülkeleri başta olmak üzere başka ülkelere yönelmektedirler.

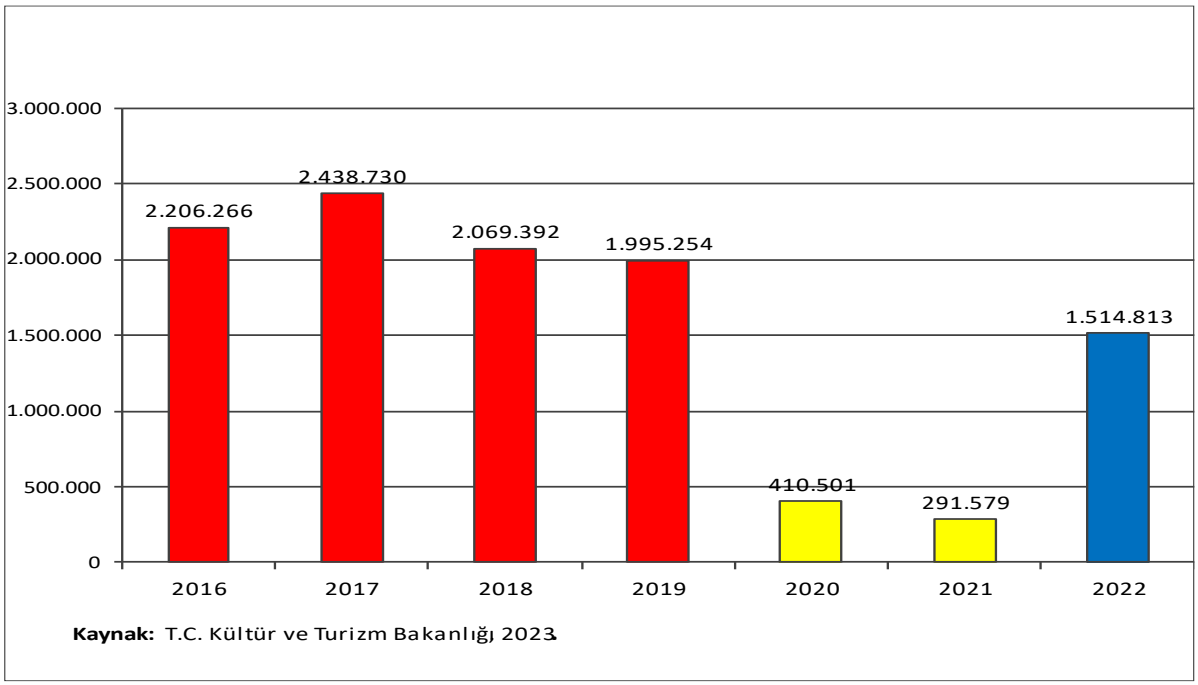

Görsel.3: Türkiye'ye yıl içerisinde giriş yapan Gürcistanlı sayısı (90 günlük vizesiz turist)

Görsel.2 pandemi döneminde sınırların kapanmasıyla sınırlardan geçişlerin neredeyse %80 oranında azaldığını çok net göstermektedir. Pandemi sonrasında ise (2022 yılı) sınır geçişlerinin oldukça yükseldiği görülmektedir. Ancak sahadaki gözlemlerden de rahat anlaşıldığı gibi bu artış emek göçünde yaşanmamıştır. Türk Lirasının Gürcistan Larisi karşısında hızlı değer kaybetmesi sonrası Gürcülerin Doğu Karadeniz şehirlerini uygun fiyatlı buldukları için pandemi sonrası turistik amaçlı geçişlerde büyük artışlar yaşandığı görülmektedir. Pandemi döneminin en olumsuz etkisi döngüsel göçlerde düzeni bozulan ve ağları zayıflayan Gürcülerin tekrar göç için isteksiz kalmasına neden olduğu söylenebilir. Pandemiden sonra emek göçüne katılanların çoğu Türk Lirasının değer kaybetmesiyle kazandıkları ücretler azalsa da yıllardır devam eden döngüsel göç ve çalışma düzenlerini bozmak istemedikleri için süreci devam ettirdiklerini belirtmektedirler.

Çizelge.3: Hareketlilikte Kentsel ve Kırsal Alanların Karşılaştırılması

Hareketlilikte Kentsel ve Kırsal Alanların Karşılaştırılması		
	Kentsel Alanlar	Kırsal Alanlar
Hareketlilik	Hareketliliği aktif şekilde yıl içinde birçok kez ve farklı şehirlere gerçekleştirirler.	Genelde tek bir şehire, kısa süreli ve yıl içinde sürekli tekrarlanmayan hareketlilik gerçekleştirirler.

Kalış Süresi	Uzun dönem veya yıllık kalma (İkamet izni, kaçak, günübirlik, 90 günlük vizesiz giriş) şeklinde gerçekleşir.	Kısa Dönem veya mevsimlik kalma (90 günlük vizesiz giriş, günübirlik) şeklindedir.
Sosyal ve kültürel ağlar	Uzun süreli ikamet ve etkileşimler sosyal ve kültürel ağları geliştirmiştir.	Mevsimlik ve kısa süreli hareketlilikler ekonomik ilişkiler kapsamında geçici ilişkiler oluşturmaktadır.
Kentlerdeki entegrasyon	Kentlerde uzun süre ikamet etmeleri kentlerdeki uyum ve ilişkileri geliştirmiştir. Türkçeyi daha kolay öğrenmişlerdir.	İş sürecinde geçici apart, otel veya evlerde kalınması yerli halk ve kentlerle ilişkilerinin geçici ve zayıf olmasına neden olmaktadır.
İş Sektörleri	Sağlık, eğlence, turizm, hizmet, inşaat, ticaret.	Tarım, Hayvancılık
İş deneyimleri	Uzun süreli çalışmalarla işlerde deneyim sahibi olurlar ve farklı iş tecrübelerine sahip olurlar	Kısa dönemli ve sınırlı iş süreçlerinde tek bir alanda vasıfsız işlerde çalışırlar.

Çizelge.3'te de görüldüğü gibi döngüsel işgücü hareketliliğinde kırsal ve kentsel alanların birçok alanda birbirinden oldukça farklı özellikler gösterdiği görülmüştür. Hareketliliğin başlangıcından, şehirlerdeki kalış süresi, sosyal ve kültürel ağları, kentlerdeki entegrasyonları, iş sektörleri ve iş deneyimlerindeki belirgin farklılıklar kentsel alanların ayrı olarak çalışılması gerekliliğini göstermiştir.

Kentlerde hareketliliğe katılan Gürcülerin daha vasıflı işlerde ve statülerde yer aldığı görülmektedir.

Gürcü işgücünün kentlerde farklı sektörlerde iş tecrübelerine sahip oldukları, kendi işlerini kurdukları, işlerde uzun süre çalışarak deneyim kazandıkları görülmektedir. Bu durum hareketliliğin sürekliliğini ve sosyal ağlarını geliştirmiştir. Kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık gibi vasıfsız ve kısa süreli işgücü için daha sınırlı hareketliliğin yaşandığı görülmektedir.

- *No:31, Erkek, Rize*
- *«Gürcüler kırsal alanlarda belirli bir dönem çalıştıktan sonra şehirlere gelip şehirlerde kendilerine farklı sektörlerde iş bulup çalışmaya devam ediyorlar. Gürcüler çoğu işgücü alanında şehrin yükünü çekiyorlar. Bizim insanımız rahata alışkın olduğu için yapmak istemedikleri çoğu işi Gürcülere yaptırıyorlar. Rize'de gelen Gürcülerin cinsiyete göre çalıştıkları sektörler farklılık göstermektedir. Erkekler daha çok tarım, inşaat, hamallık gibi işlerde çalışıyor. Kadınlar hasta bakıcılığı ya da eğlence sektörlerinde çalışırlar.»*
- *No:22, Kadın, Akçaabat-Ortahisar*
- *«Günümüzde daha çok kırsal alanlara tarım ağırlıklı gelen daha vasıfsız ve eğitimsiz işçilerin yerine artık kentlerdeki sağlık sektörü, tercümanlık, rehberlik gibi daha vasıflı ve ikna kabiliyeti yüksek Gürcülerin iş gücüne katılımlarının arttığını söyleyebiliriz.»*

Gürcülerin kentlerde farklı sektörlerdeki işlerde çalıştıkları tespit edilmiştir.

Gürcülerin kentlerdeki işgücüne katılımları, kentlerin işgücü taleplerine, Gürcistan'a uzaklık faktörüne ve hareketlilikteki sosyal ağlarının gelişimine göre değiştiği görülmektedir. Gürcü işgücünün, kentlerdeki etki ve taleplere göre farklılık gösterdiği görülmektedir.

- *No:5, Erkek, Fatsa-Ünye*
- *«Türk Lirasının değer kaybetmesi Gürcü iş gücünü büyük oranda azalttı. Ama kentlerde farklı sektörlerde artış oldu. Çünkü sağlık sektöründe gelen sayısı arttığı için burada sağlık sektörünün yanında servis hizmetleri, günlük ulaşım ve taşıma ayarlayanlar, Gürcü tercüman olarak gelenler gibi şehir merkezinde farklı iş sektörleri yarattılar. Ekonomik sıkıntıların en çok kırsal alandaki iş gücünü etkilediğini söyleyebilirim.*
- *No:11, Erkek, Giresun*
- *«Buradaki Gürcüler kentlerde çalıştıkları iş sektörleri ve yaptıkları işlere göre tabii ki yabancı olarak algılanıyor. Gürcüler daha çok hasta bakıcı olarak çalışırlar. Lokanta, bar gibi yerlerde mutfak, temizlik işlerinde ve genelde garson olarak çalışırlar. Kırsaldaki sezonluk tarım işçilerinin yanı sıra kentlerde eğlence sektörü, hasta bakıcılığı, ev hizmetleri sektörü gibi birçok sektörde çalışıyorlar.»*

Gürcü işgücündeki demografik özelliklerin sosyal ilişkilere ve işgücü sektörlerine katılımına göre kentlerde farklılık göstermektedir.

İşgücü talebine göre hareketliliğe katılan Gürcüler kentlere göre farklı demografik özellikler gösterdikleri görülmektedir. Ticaret ve hizmet sektörünün ön plana olduğu Kemalpaşa-Hopa'da kadın, genç işgücü, yüksek eğitim oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

- *No:35, Erkek, Hopa-Kemalpaşa*
- *«Gürcü kadınlar çalıştıkları iş yerinde hem satış elemanı hem de tercüman olarak çalışmaktadır. Yani bir nevi dükkanı tamamen ayakta tutan kişiler olduklarını söyleyebilirim. Kadınlar gerçekten kentte çok fazla ve çalışkandır. Kadınların aynı zamanda eğitim seviyeleri bize göre çok yüksek ve özellikle hepsi neredeyse bir üniversite okumuş üniversite mezunudur.»*

Ticaret ve inşaat sektörlerinin ön planda olduğu Rize kentinde erkek, orta yaş, düşük eğitim oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

- *No:31, Erkek, Rize*
- *«Rize'de erkek sayısının kadınlardan daha fazla olduğunu söyleyebilirim. Burada pazarlarda ticaret yaparlar, getirdikleri ürünleri satarlar. Rize'de gelen Gürcülerin cinsiyete göre çalıştıkları sektörler farklılık göstermektedir. Erkekler daha çok tarım, inşaat, hamallık, ticaret gibi işlerde çalışıyorlar. Kadınlar hasta bakıcılığı ya da eğlence sektörlerinde çalışıyorlar.»*

Mekan ve mesafe faktörüne göre Gürcülerin kent tercihleri ve hareketlilik özellikleri değişmektedir.

Hareketlilikte seçilen kentlerde mesafe olarak Gürcistan'dan uzaklaştıkça kentlerdeki görünürlükleri azalmaktadır. Mekansal etkinin de paralel olarak azaldığı görülmektedir. Araştırma sahasındaki en yakın kentte (Kemalpaşa-Hopa) Gürcülere ait tabela, dükkan, yemek, araba ve diğer farklı ürünler ve işgücü görünürlüğü çok fazladır. Ancak Gürcistan sınırından uzaklaştıkça kentlerdeki görünürlük düzeyi düşmektedir.

- *No:39, Kadın, Hopa-Kemalpaşa,*
- *«Gürcüler burayı tercih etmesindeki en önemli etkenlerden biri yakın olması ve maaşının yüksek olmasıdır. Gürcülere göre burada Gürcistan'dan kazanabileceği paradan çok daha fazla para kazanabiliyor ve kolay iş bulabilirler. Gürcüler genelde tercüman ve satış elemanı olarak çalışıyorlar. Hopa yakın olduğu için çok fazla geliyorlar. Ancak Hopa küçük bir yerleşim yeri ve burada umduklarını bulamayanlar Trabzon gibi büyük şehirlere gidiyorlar.»*
- *No:6, Erkek, Fatsa-Ünye*

- *«Fatsa uzak olmasına rağmen buraya sürekli işgücüne katılan Gürcüler gelmektedir. Bu şehirde çok fazla Gürcü kökenli yerli halk bulunmaktadır. Gürcülerin hem derneklerle hem de Gürcü kökenli yerli halkla bağlantılarını ve sosyal ağlarını geliştirmesi buraya gelmelerinde özellikle etkili oluyor.»*

Kentlerdeki emek hareketliliği kırsala göre daha uzun süreli ve farklı dinamiklerin etkisi altındadır.

Kırsalda yaşanan işgücü hareketliliği 90 günlük vizesiz ya da günübirlik geçiş uygulamalarıyla gerçekleşebilmektedir. Kısa süreli ve düzenli bir hareketlilik yaşanmaktadır. Kentlerdeki işgücü hareketliliğinde, kalma süresi, kalma yöntemi olarak farklı dinamikler mevcuttur. Gürcü işgücü günübirlik olarak ya da 90 günlük vizesiz geçişle hareketliliğe katılabilmektedir.

Ancak daha uzun süreli yıl içinde hareketliliği sürekli gerçekleştirebilmek için ikamet ve çalışma izni olarak sınırsız hareketlilik sağlayabilmektedir. 90 günlük vizesiz kalma süresini aşarak uzun bir süre düzensiz işgücü olarak kentlerde kalma eğilimi sağlamaktadırlar. Ya da geçici evliliklerle hareketliliklerdeki sınırları kaldırmak için farklı yollar aramaktadırlar.

- *No:31, Erkek, Rize*
- *«Gürcüler tarımsal alanlarda belirli bir dönem çalıştıktan sonra şehirlerde gelerek kendilerine farklı sektörlerde iş bulup çalışmaya devam ediyorlar. Son yıllarda resmi politikaların değişmesi ile giriş-çıkışlar sınırlandırıldı ve zorlaştığı için çoğu Gürcülerin kentlerde kaçak durumuna düştüğünü görüyoruz. Kentlerde sürekli işlerinden dolayı, uzun süre geri gidemedikleri ya da belli bir süre buraya gelemediklerini görüyoruz.»*
- *No:35, Erkek, Hopa-Kemalpaşa*
- *«Gürcüler çok geniş iş sektörlerinde çalışabiliyorlar. Hasta bakıcılığında, çay ocaklarında, kahvehanelerde çaycı olarak çalışabiliyorlar. Kentlerde bu tür farklı iş sektörlerinde çalıştıkça kalış süreleri de artıyor.»*

4.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan gözlemler ve bilirkişi görüşmelerinde Gürcülerin farklı sektörlerdeki işlerde (eğlence, ticaret, sağlık, bakım hizmetleri, turizm sektörü v.b.) çalıştıkları tespit edilmiştir. Ayrıca kentlerdeki hareketlilik deseninin kırsal alanlardaki çay, fındık gibi mevsimlik tarım işçiliğinden farklı olduğu görülmüştür. Gürcülerin kentlere göç hareketliliğini mevsimlik tarım işçiliği gibi yılın sadece belli dönemlerinde gerçekleştirmediği, daha uzun sureli ve farklı dinamiklerin etkisi altında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kentlerin Gürcistan'a uzaklığının her kentte göçler üzerine farklı etkiler oluşturduğu, mekansal etki ve dağılımda önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. Pandemi sürecindeki kısıtlamalar ve sonrasında Türk Lirasının hızlı değer kaybının işgücü hareketliliğini azalttığı ve olumsuz etkilediği görülmüştür.

Yani kentsel alanlara göçlerin literatürde açıklanan Doğu Karadeniz'deki işgücü hareketliliği algısından çok farklı olduğu, kentlerin kendi aralarında bile keskin farklılar oluşturduğu tespit edilmiştir. Son yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal olayların (Covid-19, Ekonomik kriz v.b.) hareketlilikte büyük değişiklikler ortaya çıkardığı görülmüştür. Bu çalışmanın sonuçları kentlerdeki işgücü hareketliliğinin daha iyi açıklanabilmesi ve anlaşılabilmesinde oldukça yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Akyüz, L., *Ethnicity and Gender Dynamics of Living in Borderlans: The Case of Hopa-Turkey.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Middle East Technichal University, Social Sciences Institute, Ankara, 2013.

Ari, Y. O., Kalça A., *"Gürcü Döngüsel Göçünün Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki ekonomik Etkileşimi Üzerine Gözlemler",* III. Uluslararası AVRASYA Multidisipliner Çalışmalar Kongresi Sosyal ve Beşeri Bilimler Kitabı, 32-41, 4-7 Nisan, 2019.

Aslan, H., *Uluslararası Mevsimlik Tarım Göçü: Artvin Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2018.

Ciğerci Ulukan, N., Ulukan, U., *Kriz ve Göç: Türkiye Gürcistan Nüfus Hareketleri Üzerine Bir Tartışma. Küresel Bunalım ve Karadeniz Bölgesi Ekonomileri.* Editör: Bostancı, E., Erdoğdu, O. S., Tek Yayınları, Ankara, 2012.

Ciğerci Ulukan, N., Ulukan, U., *Çay Tarımı ve Göçmen Emeği: Doğu Karadeniz'de Gürcü İşçiler.* Current Debates in Labour Economicks & Industrıal Relotions. Editör: Edgücan, Ç., Özsoy Özmen, A. IJOPEC Publication, İstanbul, 2018.

DovizKuruHesaplama.com. TL GEL 20 Yıllık Grafik, 20 Yıllık TRY GEL Parite Grafiği (dovizkuruhesaplama.com) Son Erişim Tarihi: 24 Ocak 2023.

Engin, F., "Observations on Working Conditions of Georgian Workers Who Work in Tea Agriculture", *Fiscaoeconomia,* 1(3), 1-13, 2017.

Güzel, B., *"Türkiye-Gürcistan Sınırında Düzensiz Göç Hareketleri: Doğu Karadeiz Örneğinde Göçmen Deneyimleri".* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.

Katkat Özçelik, M., Oğan, E., Aktaş Güzel, S., "Sarp Sınır Kapısından Gerçekleştirilen Sınır Ticareti ve Artvin Ekonomisine Etkileri", *Sobiad,* 219-242, Kasım, 2015.

Öksüz, M., Özgür, E. M., "Gürcistan'dan Türkiye'ye Döngüsel Emek Hareketliliği: Hareketliliğin Bir Sonucu Olarak Para Havaleleri*", Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5(2), 1-20, 2019.

Öksüz, M., *Gürcistan'dan Türkiye'ye Döngüsel Emek Hareketliliği: Süreçler, Paternler ve Sonuçlar.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.

Özbey, K., *Sınır Kapitalizmi Gürcistan'dan Türkiye'ye Günübirlik İşgücü Göçü: "Hopa Örneği".* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2016.

Özbey, K., "Bir Sosyolojik Olgu Olarak Sınır: Türkiye-Gürcistan Sınırı Örneği", *The Journal of Academic Social Science Studies,* 59, 375-395, Autumn, 2017.

Özcan, E. B., *Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Uluslararası Göçün Toplumsal Etkileri.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2020.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. "Yıllı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri." Yıllık Bültenler (ktb.gov.tr) Son Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022.

Tatlıdil, E., Türkiye'de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri. *Sosyoloji Dergisi. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını*, İzmir, 1993.

Varol, Ç., Söylemez, E., "Türkiye-Gürcistan Sınır Bölgesindeki Enformal İşgücü Dinamikleri*", Kayıtdışı İstihdan ve Ekonomi,* 115-121, 2019.

Yıldırım, U. D., "Karadeniz'de Çay ve Fındık Üretiminde Göçmen İşgücünün Etnikleşme Süreçleri", *Karadeniz Araştırmaları,* 52, 191-210, 2016.

THE EFFECT OF DEMOGRAPHICAL VARIABLES ON DIGITALISATION AND JOB SATISFACTION: AN EMPIRICAL STUDY ON PROFESSIONAL ACCOUNTANTS

Assist. Prof. Dr., Fatih BIYIKLI

Afyon Kocatepe University,– ORCID ID: 0000-0002-1652-7910

Research Assistant, Ömer Orbay ÇETİN

Afyon Kocatepe University, – ORCID ID: 0000-0002-6909-7248

ABSTRACT

In recent years, sectors and professions have undergone a digital transformation. The rapid increase in the quality and quantity of digital technologies with Industry 4.0 affects many professions. With the digital transformation, which has different effects on each profession, some professions are transforming, some professions face the threat of extinction, and some professions are entering our lives for the first time. One of the professions most affected by digital transformation is the accounting profession. Many digital technologies that came to the agenda with Industry 4.0, especially cloud computing, big data, cyber security and artificial intelligence, can be used directly in the accounting profession and transform the dynamics of the accounting field. In this study, the field of accounting, which is undergoing a digital transformation, is discussed conceptually under Accounting 4.0. The perceptions of accounting professionals about this transformation is investigated, and its relationship with job satisfaction is examined regarding the demographic characteristics of accounting professionals. Smart PLS 4.0 is used in the analysis part of the research, and the findings obtained from the analysis is evaluated according to demographic variables. According to the demographic characteristics of accounting professionals, the differences in their view of digital transformation and its effect on job satisfaction is revealed, and age, gender, tenure and title are all found to be significantly influencial to digitalization perception of accounting proffesionals.

Keywords: Accounting Professionals, Digital Transformation, Job Satisfaction, Smart PLS, Accounting 4.0

1. SHAPING THE ACCOUNTING PROFESSION WITH A FOCUS ON DIGITALIZATION: ACCOUNTING 4.0

Concepts such as digitalization or digital transformation were used for the first time in 2011 when the Industry 4.0 phenomenon and the technologies it would bring with it were presented at the fair in Hannover. Digital technologies such as artificial intelligence, cyber security, big data, cloud computing were accepted as the basic components of Industry 4.0 and their possible effects on occupational groups were evaluated. Digitalization, whose starting point was this event, has brought innovations at a dizzying pace, especially in the last 10 years, and has provided various advantages and disadvantages on many professions (Durmuş, 2019).

One of the professions that will be most affected by digitalization with a focus on Industry 4.0 is the accounting profession. There are both positive and negative opinions of accounting professionals regarding the digital transformation that will be experienced in the accounting profession. While some members of the accounting profession think that digitalization will put the accounting profession in danger of extinction, others think that the current workload in the profession will decrease thanks to digitalization and accordingly, the consultancy side of the accounting profession, which is the most important part of the accounting profession, can be focused on (Tutar, 2019).

While the fact that digital technologies are frequently used in the accounting profession makes it obligatory for members of the profession to have certain skills in the current period, the fact that the use of digital technologies will continue to increase in the future requires members of the profession to renew themselves almost completely. Recently, the field of accounting is also called Accounting 4.0 because it is a profession that is at the very center of digitalization processes. It is possible to list the possible effects of Accounting 4.0 on accounting professionals and the skills they are expected to need as follows (Bağdat, 2020; Tekbaş, 2019):

1. Professionals will need to have a high level of digital literacy.
2. Professionals will need to be sensitive to rapidly renewing and transforming digital technologies.
3. The technology used in the accounting profession will not be limited to information and communication technologies, but much more technical and new digital technologies will be used in the profession.
4. Professionals who will not be limited to the use of computers will need to have the ability to use technologies such as cloud accounting, artificial intelligence applications and big data.
5. One of the most important problems that accounting professionals will face in the focus on digitalization will be the storage of information about their taxpayers in the digital environment. For this reason, members of the profession should also have skills in the applications of cyber security technology to ensure the security of data.
6. Since almost all traditional tasks carried out by the accounting profession will be transferred to digital environments, members of the accounting profession will also need to be able to work in harmony with E-transformation.
7. Organizations operating in the field of accounting should frequently provide trainings on Accounting 4.0 to raise the awareness of accounting professionals on digitalization and enable them to incorporate digital technologies into their professions.

2. PERCEPTION OF DIGITALIZATION AND JOB SATISFACTION OF ACCOUNTING PROFESSIONALS

The concept of Accounting 4.0, which is used to represent accounting in a digital transformation, is a concept that is of great interest to current members of the accounting profession and those who want to practice the accounting profession in the future. It is possible to say that accounting professionals who have a high level of digital literacy, who can follow constantly renewed digital technologies, who have the skills to use digital technologies

technically and who do not adhere to traditional practices will continue to continue their profession successfully (Buyruk Akbaba, 2019).

In line with this information, it is very important what the perception of digitalization of accounting professionals is and what their thoughts on digitalization are. Since having a high level of digitalization perception seems to be the way to be successful in the digitalized accounting profession, it is also important to reveal the perception of digitalization of members of the profession correctly (Gonçalves et al., 2022).

On the other hand, it would not be wrong to say that accounting professionals who want to have a high level of job satisfaction should have motivation rather than anxiety towards the digitalized accounting profession. The emotional or psychological reactions of employees to the conditions in the workplace and the internal and external events related to their work determine their level of job satisfaction.

It is possible to explain the factors affecting job satisfaction in two groups: individual and organizational. Factors such as age, gender, occupational title, years of experience in business life and education level are included in the individual group, while factors in the organizational group are factors such as job description, wages and personal rights, working environment and motivation (Develi et al., 2022).

Within the scope of this study, the differences between the demographic characteristics of accounting professionals and their perception of digitalization and job satisfaction were investigated. It is predicted that accounting professionals with higher perception of digitalization will have higher levels of job satisfaction. However revealing how both perceptions move according to demographic variables will be useful in terms of raising awareness of current accounting professionals and shaping the careers of prospective professionals who want to practice this profession in the future (Cunha et al., 2022).

It would be a correct approach to say that members of the accounting profession who are not concerned about the digitalization of the profession, who can use digital technologies integrated into their profession, who have a high level of digital literacy, who believe that they can update themselves for the E-transformation, who are interested in digital technologies, who think that digitalization will change the profession positively rather than creating employment problems, will also have high levels of job satisfaction.

3. LITERATURE REVIEW

A summary of the literature review on the subject is given in the Table 1 below.

Table 1. Literature Summary

Author(s)	Year	Commentary
Damayanti	2018	In the study examining the effects of Industry 4.0 on accounting systems, it was concluded that the traditional reporting system will change, big data will be included in accounting systems, the need for accounting professionals who only fulfill traditional accounting transactions will decrease and accounting professionals should improve themselves in information technologies.

Kruskopf et al.	2020	The study, which examines how the fields of accounting and auditing are affected by the digital technologies that come with Industry 4.0, concludes that accounting professionals should constantly update themselves on rapidly changing digital technologies and that human-machine compatibility will increase and the existing skills of accounting professionals will lose their importance by experiencing change.
Cunha et al.	2022	The study investigated how the accounting profession will be shaped in the future under digital technologies and technological developments. Suggestions have also been made on how students with high potential to work in this field can adapt to digitalization. At the same time, accounting courses at universities in Portugal have been examined and some evaluations have been made.
Gonçalves et al.	2022	In the study, in which the effects of digital transformation and Industry 4.0 on accounting were investigated and semi-structured interview method was applied on small-medium sized accounting firms, it was concluded that artificial intelligence and robotics will be very effective on accounting and offer various advantages, it is very difficult to prove the effects of digital transformation on accounting, it is inevitable for accounting professionals to undergo a digital transformation, and many other studies should be conducted to clearly reveal the effects of digital transformation on accounting.
Ömürbek et al.	2023	Within the scope of the study, a questionnaire was applied to 154 accounting professionals in Antalya to reveal how E-transformation processes affect job satisfaction and happiness levels from the perspective of the accounting profession and according to the results obtained, it was concluded that the job satisfaction and happiness levels of accounting professionals increased significantly with E-transformation.

4. METHOD AND FINDINGS

In this study digitalization perception and job satisfaction perception of accounting proffesionals are measured and their relationship with demographical variables are modelled through Smart PLS 4.0.

The research was conducted on professional accountants working in Turkey. Data was collected via online survey method. The surveys were delivered to relevant professionals using convenience and snowball sampling methods. A total of 220 usable surveys were collected. The number of surveys collected exceeded the minimum number of surveys, which was 194 (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz and Demirel, 2014: 95; Lorcu, 2015: 18). The statements in the survey were compiled from two different scales. While the scale included in the study conducted by Tekbaş (2018) regarding the perception of digitalization and whose reliability and validity analyzes were performed was used, the study conducted by Başol and Çömlekçi (2020) was used for the scale regarding job satisfaction. In his study, Tekbaş (2018) divided 24 statements regarding digitalization processes into 5 separate factors: satisfaction with E-transformation, adaptation to E-transformation, new professional competence, professional members' dissatisfaction with digitalization and technological products, and E-

transformation-related anxiety. The job satisfaction scale includes 5 statements that are the same as the original study.

The demographical variables that are used in this study can be seen in Table 2 below.

Table 2. Demographical Variables

Gender	2 categories (Man-Women)
Age	5 categories (18-24, 25-31, 32-38, 39-45, 46 and Above)
Education Level	4 categories (High School, College, Bachelor, Post-Graduate)
Title	4 categories (Intern, Freelance Accountant, Freelance Accountant Financial Advisor, Chartered Accountant)
Tenure	6 categories (1-3, 4-6, 7-10, 11-15, 16-20, 21 and Above)

Based on these categorical variables, dummies for each variable is created in order to measure whether there is any significant relationship exist or not. The effect of each dummy variables on job satisfaction and digitalization perception is checked along with the subvariables of the digitalization perception as well.

In the first model we seeked whether there is any significant relationship between age and digitalization perception and job satisfaction exist. In Figure 1 this model is showed.

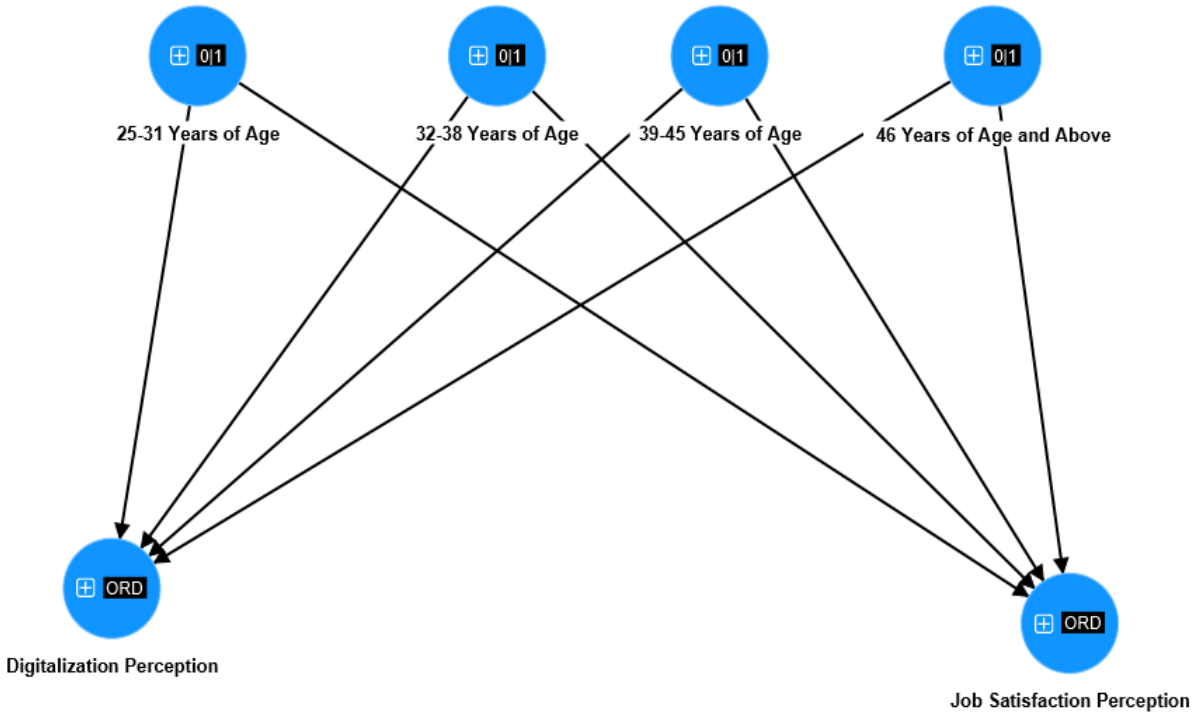

Figure 1. The Effect of Age Variable on Digitalization Perception and Job Satisfaction

In this model, the age category "18-24 Years of Age" is taken as a reference category and the analysis results can be seen on Table 3 below.

Table 3. Results of the Effect of Age Variable on Digitalization Perception and Job Satisfaction

	Original Sample	*Sample Mean*	*Standard Deviation*	*T Statistics*	*P Values*
25-31 Years of Age -> Digitalization Perception	0.060	0.122	0.353	0.170	0.865
25-31 Years of Age -> Job Satisfaction Perception	-0.230	-0.229	0.248	0.926	0.355
32-38 Years of Age -> Digitalization Perception	-0.447	-0.422	0.373	1.198	0.231
32-38 Years of Age -> Job Satisfaction Perception	-0.142	-0.134	0.248	0.575	0.566
39-45 Years of Age -> Digitalization Perception	-0.681	-0.678	0.364	1.972	**0.041**
39-45 Years of Age -> Job Satisfaction Perception	-0.180	-0.172	0.241	0.745	0.457

46 Years of Age and Above -> Digitalization Perception	-0.768	-0.761	0.374	2.055	**0.040**
46 Years of Age and Above -> Job Satisfaction Perception	-0.538	-0.531	0.263	2.043	**0.041**

When we look at the Table 3 we can see that proffesional accountants who are 39-45 years old are significantly having lower digitalization perception compere to the ones among 18-24 years olds. Another significant effect is 46 Years of Age and Above ones. It can also be seen that accounting proffesionals who are older than 46 are having significantly lower digitalization perception and job satisfaction compare to the ones who are among 18-24 years olds.

Secondly we seeked whether there is any significant relationship exist between tenure and digitalization perception and job satisfaction exist. In Figure 2 this model is showed.

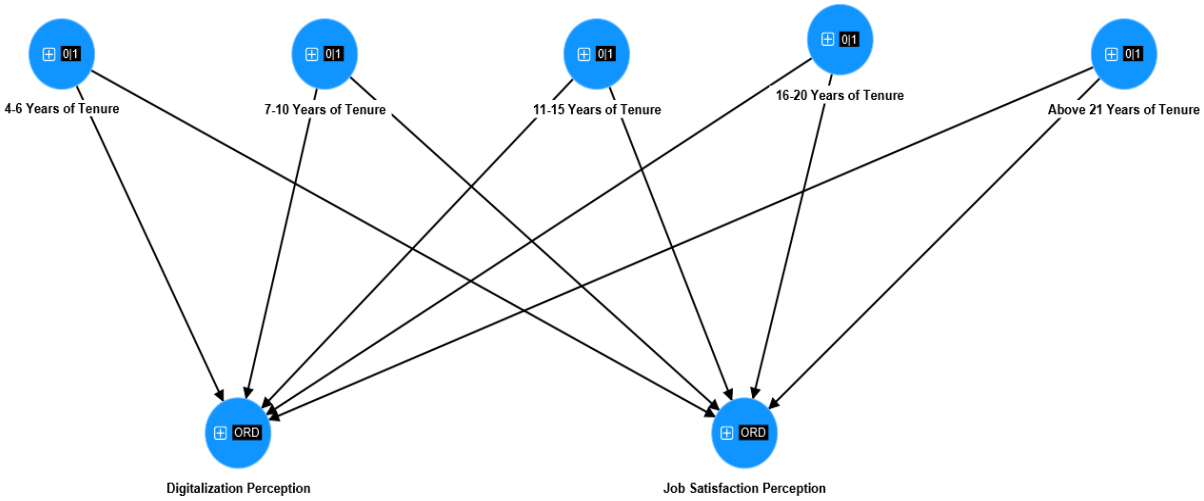

Figure 2. The Effect of Tenure Variable on Digitalization Perception and Job Satisfaction

In this model the tenure category "1-3 years of tenure" is taken as a reference category and the analysis results can be seen in Table 4.

Table 4. Results of the Effect of Tenure Variable on Digitalization Perception and Job Satisfaction

	Original Sample (O)	*Sample Mean (M)*	*Standard Deviation (STDEV)*	*T Statistics*	*P Values*
11-15 Years of Tenure -> Digitalization Perception	-0.813	-0.819	0.262	3.097	**0.002**
11-15 Years of Tenure -> Job Satisfaction Perception	-0.361	-0.296	0.259	1.395	0.163
16-20 Years of Tenure -> Digitalization Perception	0.206	0.230	0.232	0.888	0.375

16-20 Years of Tenure -> Job Satisfaction Perception	-0.028	-0.027	0.267	0.105	0.916
4-6 Years of Tenure -> Digitalization Perception	-0.218	-0.201	0.242	0.900	0.368
4-6 Years of Tenure -> Job Satisfaction Perception	-0.135	-0.128	0.232	0.581	0.561
7-10 Years of Tenure -> Digitalization Perception	-0.459	-0.433	0.328	1.399	0.162
7-10 Years of Tenure -> Job Satisfaction Perception	-0.158	-0.174	0.303	0.522	0.602
Above 21 Years of Tenure -> Digitalization Perception	-0.246	-0.226	0.254	0.968	0.333
Above 21 Years of Tenure -> Job Satisfaction Perception	-0.119	-0.056	0.248	0.480	0.631

When we look at the Table 2, it can be seen that there is only one significant relationship exist. The proffesional accountants who have 11-15 years of tenure are having significantly lower digitalization perception compare to the ones who are having 1-3 years of tenure.

Thirdly we looked whether there is any significant relationship exist between title and job satisfaction and digitalization perception. In this regard the model for this relationship is created in Figure 3.

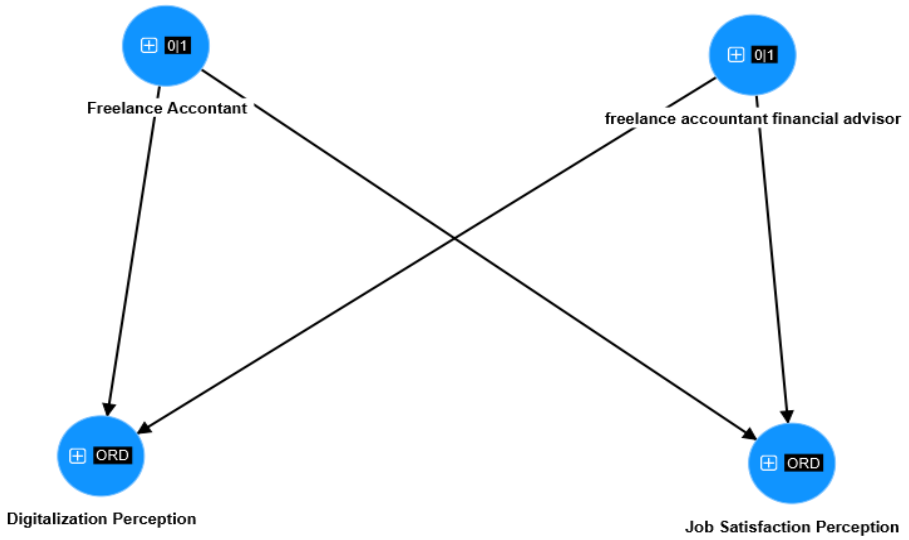

Figure 3. The Effect of Title Variable on Digitalization Perception and job Satisfaction

In this model the chartered accountants category is taken as a reference category and the analysis results can be seen in Table 5.

Table 5. Results of the Effect of Title Variable on Digitalization Perception and Job Satisfaction

	Original Sample (O)	*Sample Mean (M)*	*Standard Deviation*	*T Statistics*	*P Values*
Freelance Accontant -> Digitalization Perception	-0.932	-0.956	0.235	3.969	**0.000**
Freelance Accontant -> Job Satisfaction Perception	-0.385	-0.341	0.292	1.319	0.187
freelance accountant financial advisor -> Digitalization Perception	-0.336	-0.273	0.262	1.283	0.199
freelance accountant financial advisor -> Job Satisfaction Perception	-0.306	-0.287	0.285	1.073	0.283
Intern -> Digitalization Perception	1.015	1.210	0.365	2.780	**0.005**
Intern -> Job Satisfaction Perception	0.245	0.200	0.460	0.532	0.595

When we look at the Table 5, it can be seen that there are two significant relationship exist. Freelance Accountants are having significantly lower digitalization perception compare to chartered accountants on the other hand Accountant interns are having significantly higher digitalization perception compare to chartered accountants.

Next we looked the significant relationship between education and job satisfaction and digitalization perception however there is no significant relationship found among variables.

After analyzing the effects of demographic variables on digitalization perception and job satisfaction variables, it is time to look at the effects of demographic variables on subvariables of digitalization perception. Therefore first subconstruct created can be seen in Figure 4.

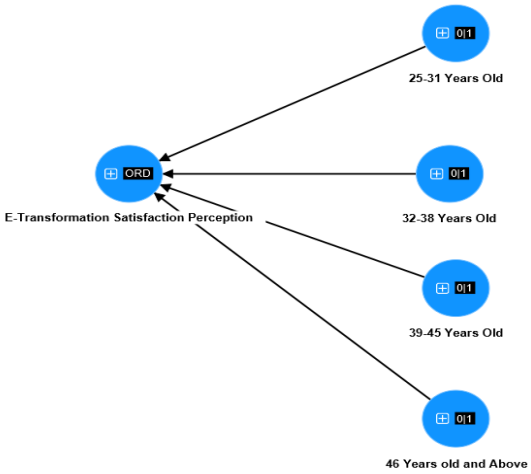

Figure 4. The Effect of Age Variable on E-Transformation Satisfaction Perception

In this model, the age category "18-24 years of Age" is taken as a reference category and the analysis results can be seen on Table 6 below.

Table 6. Results of the Effect of Age Variable on E-Transformation Satisfaction Perception

	Original Sample	*Sample Mean*	*Standard Deviation*	*T Statistics*	*P Values*
25-31 Years Old -> E-Transformation Satisfaction Perception	-0.503	-0.472	0.282	1.788	0.074
32-38 Years Old -> E-Transformation Satisfaction Perception	-0.887	-0.881	0.293	3.027	**0.002**
39-45 Years Old -> E-Transformation Satisfaction Perception	-1.015	-1.016	0.277	3.672	**0.000**
46 Years Old and Above -> E-Transformation Satisfaction Perception	-1.018	-1.015	0.294	3.457	**0.001**

When we look at the Table 6 we can see that accountant proffesionals who are both 32-38 years olds, 39-45 years olds and 46 and ybove years olds are having significantly lower E-Transformation perception compare to the ones who are among 18-24 years olds.

Then we looked at the relationship between tenure and E-Transformation perception. This subconstruct can be seen in Figure 5.

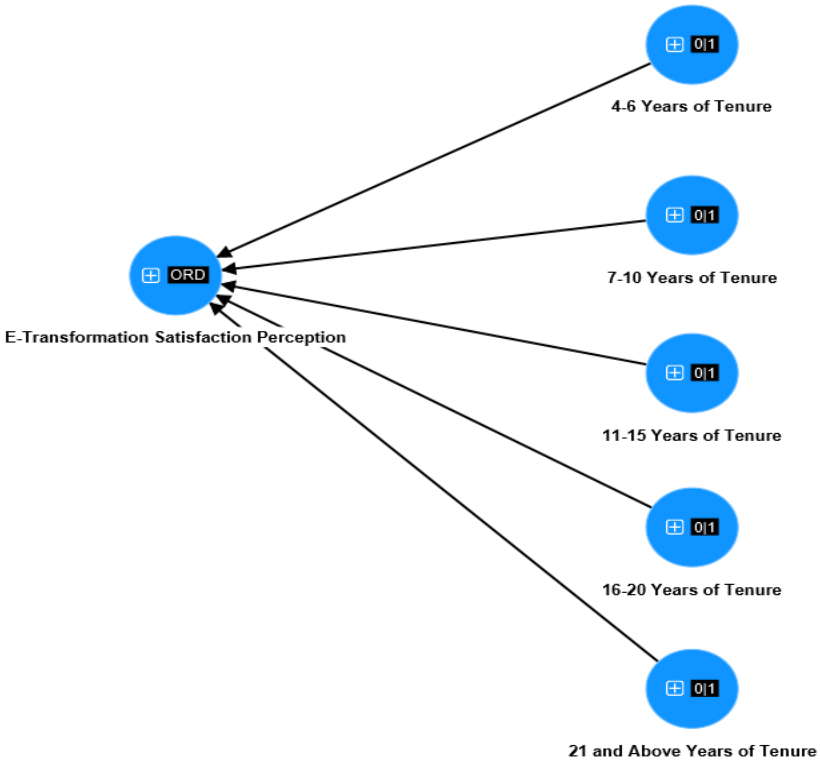

Figure 5. The Effect of Tenure Variable on E-Transformation Satisfaction Perception

In this model the tenure category "1-3 Years of Tenure" is taken as a reference category and the analysis results can be seen in Table 7.

Table 7. Results of the Effect of Tenure Variable on E-Transformation Satisfaction Perception

	Original Sample	*Sample Mean*	*Standard Deviation*	*T Statistics*	*P Values*
4-6 Years of Tenure -> E-Transformation Satisfaction Perception	-0.342	-0.340	0.228	1.499	0.134
7-10 Years of Tenure -> E-Transformation Satisfaction Perception	-0.603	-0.615	0.230	2.621	**0.009**
11-15 Years of Tenure -> E-Transformation Satisfaction Perception	-0.809	-0.821	0.175	4.631	**0.000**
16-20 Years of Tenure -> E-Transformation Satisfaction Perception	-0.039	-0.033	0.228	0.169	0.866
21 and Above Years of Tenure -> E-Transformation Satisfaction Perception	-0.292	-0.291	0.231	1.264	0.206

When we look at the Table 7, it can be seen that accounting proffesionals who have 7-10 Years of Tenure and 11-15 Years of Tenure are having significantly lower E-transformation satisfaction perception compare to the ones who have 1-3 Years of Tenure.

Apart from these significant relationships there is no other significant relationship found among other demographical variables and E-transformation satisfaction perception.

Second subvariable is the new occupational competence perception. In Figure 6 the relationship between age and new occupational competence perception is modelled.

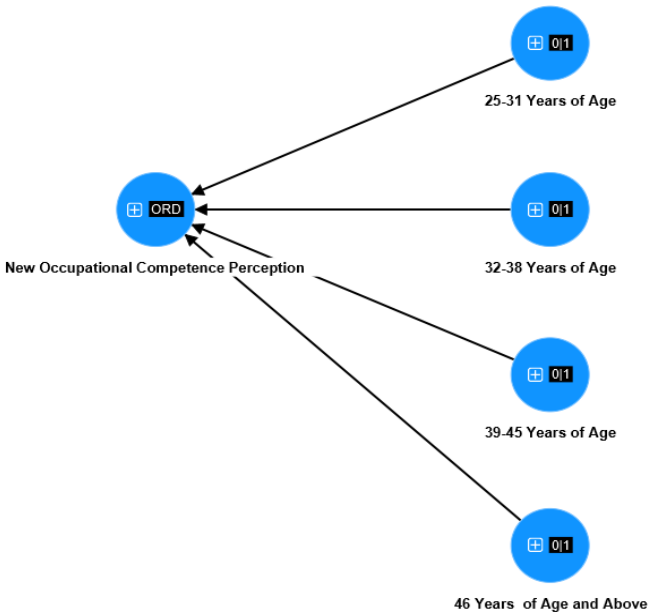

Figure 6. The Effect of Age Variable on New Occupational Competence Perception

In this model again the category "18-24 years of Age" is taken as a reference category and the analysis results can be seen on Table 8 below.

Table 8. Results of the Effect of Age Variable on New Occupational Competence Perception

	Original Sample	*Sample Mean*	*Standard Deviation*	*T Statistics*	*P Values*
25-31 Years of Age -> New Occupational Competence Perception	0.997	1.004	0.412	2.422	**0.015**
32-38 Years of Age -> New Occupational Competence Perception	0.496	0.465	0.428	1.159	0.247
39-45 Years of Age -> New Occupational Competence Perception	0.585	0.558	0.437	1.338	0.181
46 Years of Age and Above -> New Occupational Competence Perception	0.339	0.305	0.424	0.801	0.423

When we look at the Table 8 it can be seen that there is only one significant relationship exist. The proffesional accountants who are among 25-31 years old are having significantly higher new occupational competence perception compare to ones who are among 18-24 ye-tranears old.

Apart from this significant relationship there is no other significant relationship found among other demographical variables and new occupational competence perception.

The third subvariable is the dissatisfaction from digiralization and technological products. In Figure 7 the relationship between gender and dissatisfaction from digitalization and technological products are modelled.

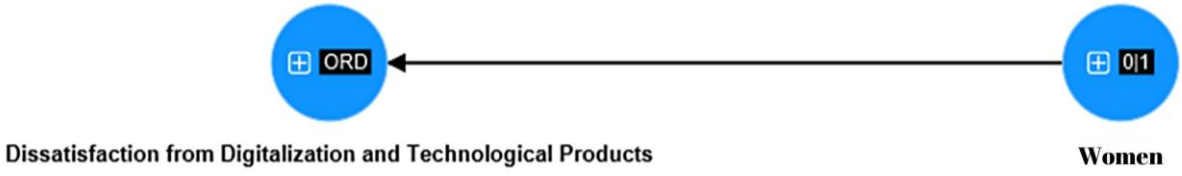

Figure 7. The Effect of Gender Variable on Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products

In this model gender category "Men" is taken as reference category and the analysis result can be seen on Table 9.

Table 9. Results of the Effect of Gender Variable on Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products

	Original Sample	*Sample Mean*	*Standard Deviation*	*T Statistics*	*P Values*
Women -> Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products	0.349	0.385	0.188	1.985	**0.044**

In Table 9, it can be seen that women are having significantly higher dissatisfaction from digitalization and technological products compare to the men.

Then we looked at the relationship between tenure and dissatisfaction from digitalization and technological products. In Figure 8 this relationship is modelled.

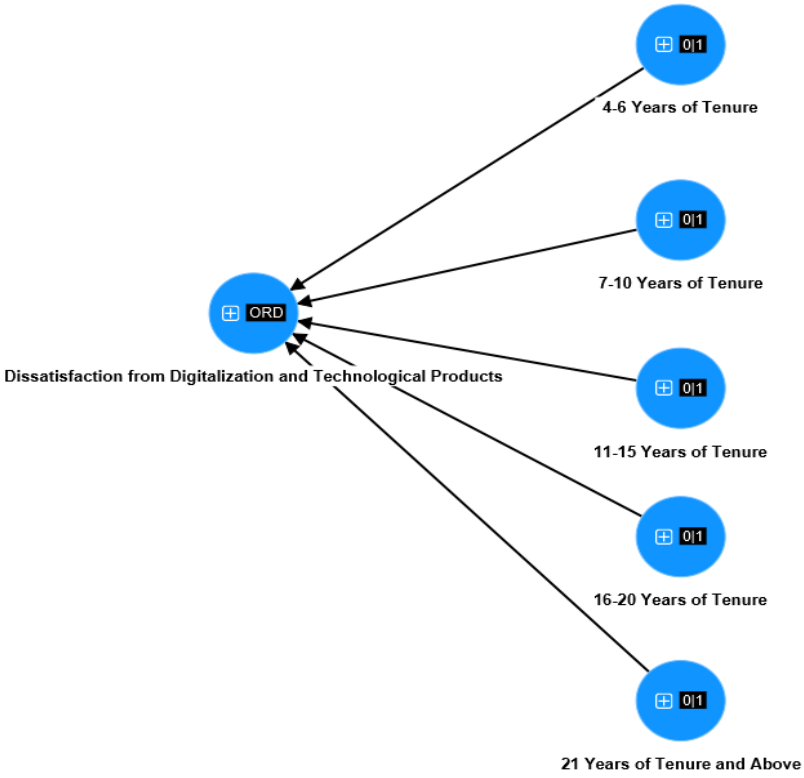

Figure 8. The Effect of Tenure Variable on Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products

In this model the tenure category "1-3 Years of Tenure" is taken as a reference category and the analysis results can be seen in Table 10.

Table 10. Results of the Effect of Tenure Variable on Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products

	Original Sample	*Sample Mean*	*Standard Deviation*	*T Statistics*	*P Values*
4-6 Years of Tenure -> Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products	-0.017	-0.034	0.198	0.086	0.931

7-10 Years of Tenure -> Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products	0.552	0.556	0.260	2.121	**0.034**
11-15 Years of Tenure -> Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products	0.590	0.596	0.194	3.036	**0.002**
16-20 Years of Tenure -> Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products	-0.180	-0.192	0.226	0.800	0.424
21 Years of Tenure and Above -> Dissatisfaction from Digitalization and Technological Products	0.337	0.334	0.232	1.453	0.146

When we looked at the Table 10, it can be seen that the accounting professionals who are among 7-10 years of tenure and 11-15 years of tenure are having significantly higher dissatisfaction from digitalization and technological products compare to the ones who are among 1-3 years of tenure.

Apart from these significant relationships there is no other significant relationship found among other demographical variables and dissatisfaction from digitalization and technological products.

5. CONCLUSIONS

As digitalization is immensely influencing almost every sector, accounting is one of the prominent sector which is also radically influenced by such transformation. In this study the effect of demograpcial variables of accounting proffesionals on digitalization perception and job satisfaction is analyzed. It is found that Age as an important predictor of digitalization perception and job satisfaction as the age increases the digitalization perception is decreases. Morever it is also found that Tenure is another predictor of digitalization perception as the tenure increases digitalization perception decreases. In addition it is also found that there title is also another predictor of digitalization perception as interns are found to be have higher digitalization perception then other accounting proffesionals.

Lastly in a model created for seeking relationship between dissatisfaction from digitalization and technological products and gender, it is found that women are found to be more dissatisfied from digitalization and technological products then men in accounting proffession.

REFERENCES

Bağdat, A. (2022). Curriculum proposal on e-accountıng and industry 4.0 technology courses in accounting education. *Journal of Abant Social Sciences*, 22 (2), 924-937.

Başol, O. & Çömlekçi, M. F. (2020). Adaptation of the job satisfaction scale: validity and reliability study. *Journal of Kırklareli University Vocational School of Social Sciences*, 1 (2), 16-29.

Buyruk Akbaba, A. N. (2019). Cloud accounting and application in business. *The Journal of Accounting and Finance*, 82 (21), 21-40.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö., E, Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi

Cunha, T., Martins, H., Carvalho, A., & Carmo, C. (2022). Not practicing what you preach: how is accounting higher education preparing the future of accounting. *Education Sciences*. 12 (432), 1-17.

Damayanti, C. R. (2018, November). Accounting and its challenges in the new era. *Paper presented at Annual International Conference of Business and Public Administration*, Malang, Indonesia.

Develi, A., Atan, M. & Koru-Uzkurt, B., 2022 The effects of digitalization on job performance, job satisfaction and organizational commitment. *Third Sector Social Economic Review*, 57 (3), 1682-1700.

Durmuş, A. (2019*). Endüstri 4.0, eğitim 4.0, liderlik 4.0, toplum 5.0 [Industry 4.0, education 4.0, leadership 4.0, society 5.0]*. İstanbul: Efe Akademi Publishing.

Gonçalves, M. J., Ferreira Da Sliva, A. C., & Ferreira, C. G. (2022). The Future of Accounting: How Will Digital Transformation Impact the Sector? *Informatics*, 1-17.

Kruskopf, S., Lobbas, C., Meınander, H., Söderlıng, K., Martıkaınen, M., & Lehner, O. (2019). Digital Accounting: Opportunities, Threats and the Human Factor. *ACRN Oxford Journal of Finance and Risk*, 1-15.

Lorcu, F. (2015). *Örneklerle veri analizi SPSS uygulamalı*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Ömürbek, V., Akçakanat, Ö. & Kılınç, Z. (2023). The effect of e-transformation in accounting profession on happiness and job satisfaction levels of professional accountants. *Jpurnal of Applied Sciences of Mehmet Akif Ersoy University*, 7 (1), 1-23.

Tekbaş, İ. (2018). *Dijitalleşmenin ve teknolojik gelişmelerin muhasebe mesleğine ve meslek mensuplarına etkileri (Unpublished master thesis)*. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tekbaş, İ. (2019). *Muhasebenin dijital dönüşümü ve mali mühendislik [Digital transformation of accounting and financial engineering]*. İstanbul: Hümanist Kitap Publishing.

Tutar, S. (2019). Possible effects of industry 4.0 on the accounting profession. *International Journal of Economics Business and Politics*, 3 (2), 323-344.

PERSUASIVE COMMUNICATION: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS

Dr. Öğr. Üyesi, HAVVA NUR TARAKCI [1],

[1] Selçuk Üniversitesi, - 0000-0003-4313-9427

ABSTRACT

In this study, all fields in the Web of Science (WoS) official website database were selected and 771 studies containing the keywords "persuasive communication" were found. These studies, the oldest of which was published in 1976 and the newest in 2023, consist of 630 articles from different disciplines/fields, while the others consist of proceedings, books, book chapters, evaluations and editorial articles. 630 articles were included in the scope of the study. Articles were examined with the bibliometric analysis program according to field, year, author, index, institution, journal, country, language, citation and keyword criteria.

When we look at the field distribution of articles on "persuasive communication", the field of "communication" is dominant. It was determined that the most publications were made in 2021 with 48 articles. Fabien Girandola is the most published writer on this subject; A. Strathman is the most cited researcher on this subject. In the co-authorship analysis, Thomas K. Houston stands out as the most published researcher. When we look at the languages of the published articles, the majority is English; When we look at the countries, the USA and the UK are in the first two places. Social Sciences Citation Index ranks first in the indexes of the journals where articles are published, with 424 publications. The three keywords that stand out in studies on this subject are; “persuasive communication, persuasion and advertising”.

Keywords: Persuasion, Persuasive Communication, Bibliometric Analysis, Web of Science (WoS)

İKNA EDİCİ İLETİŞİM: BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

ÖZET

Bu çalışmada, Web of Science (WoS) resmi internet sitesi veri tabanında tüm alanlar seçilerek, “persuasive communication” anahtar sözcüklerinin geçtiği 771 çalışmaya ulaşılmıştır. Yıllara göre en eskisi 1976, en yenisi ise 2023 yılında yayınlanan bu çalışmaların farklı disiplinlerden/alanlardan olmak üzere 630’u makale, diğerleri ise bildiri, kitap, kitap bölümü, değerlendirme ve editoryal yazılardan oluşmaktadır. Çalışma kapsamına 630 makale dahil edilmiştir. Makaleler, bibliyometrik analiz programıyla, alan, yıl, yazar, indeks, kurum, dergi, ülke, dil, atıf ve anahtar sözcük kriterlerine göre incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, “persuasive communication” konulu makalelerin alan dağılımına bakıldığında, “communication” yani “iletişim” alanı yoğunluktadır. En çok yayının 48 makaleyle 2021 yılında yapıldığı belirlenmiştir. Fabien Girandola bu konuda en çok yayın yapan yazarken; A. Strathman, bu konuda en çok atıf alan araştırmacıdır. Ortak yazarlık analizinde ise Thomas K. Houston en çok yayın yapan araştırmacı olarak öne çıkmaktadır.

Yayınlanan makalelerin dillerine bakıldığında İngilizce yoğunluktayken; ülkelerine bakıldığında ise ABD ve İngiltere ilk iki sırada yer almaktadır. Makalelerin yayınlandığı dergilerin indekslerinde ilk sırayı 424 yayınla Social Sciences Citation Index almaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda öne çıkan üç anahtar kelime ise; “persuasive communication, persuasion ve advertising”dır.

Anahtar Kelimeler: İkna, İkna Edici İletişim, Bibliyometrik Analiz, Web of Science (WoS)

1. PERSUASIVE COMMUNICATION

Experimental studies on persuasive communication were carried out during II. World War and the following years with the "Communication and Attitude Change Program" founded by Carl Hovland at Yale University in America. The increase in interest in propaganda throughout the world during II. World War led social psychologists to conduct these studies. Efforts to persuade people led to the effective use of propaganda on civilians and soldiers, and Hovland and his friends focused on understanding the reasons for this in their studies (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2017: 180).

Persuasion is the conscious intent of the source to influence or motivate the recipient of a message to believe or do something.

Perloff defines persuasion as a symbolic process aimed at changing an individual's attitudes and behaviors on an issue through messages conveyed in an atmosphere of free choice. Additionally, he lists the characteristics of persuasion as follows: Persuasion is a symbolic process. It involves a persuasive attempt to influence. A persuasive message needs to be conveyed. People convince themselves. Persuasion requires free choice (Perloff, 2017: 21-28).

McGuire examined persuasion as a long process consisting of five stages. The stages of this process are as follows (McGuire, 1968):

- Attention: The message must be eye-catching in order to have an impact on the recipient.
- Comprehension: The effectiveness of the message depends on how well it is understood by the receiver. In order for the message to be effective, it must be presented in a way appropriate to the understanding level of the recipient.
- Acceptance: In the persuasion process, the source supports the acceptance of the message by reducing the resistance power of the receiver.
- Memorization: It refers to the message being remembered in order to have long-term impact.
- Behavioral action: The persuasion process is considered completed when the messages kept in mind give rise to behavioral action, which is the main targeted goal.

In persuasive communication, the final decision belongs to the individual who is the recipient of the message and can reject the content, accept it by changing it, or accept it directly. (Perloff, 2017).

Persuasive communication aims to create changes in the recipients' attitudes, opinions and behaviors through the message and to make this change through consent. This purpose also reveals the success of communication. Therefore, the success of a communication occurs when a source persuades its recipient towards certain goals.

According to Gerald R. Miller (1980), the effect in the persuasive communication process becomes evident in three dimensions. These; shaping, reinforcing and changing the response (Cameron, 2008: 309-310; Perloff, 2017: 43-45, Gass and Seiter, 2022: 42).

1. Shaping the response: It is about creating/providing a new stimulus. Before exposure to a new stimulus, an attitude towards the stimulus does not yet exist. Providing information about a new product or an unknown event can shape a response (Cameron, 2008: 309).

2. Reinforcing the reaction: It occurs when the individual exhibits an attitude or performs a behavior advocated by the persuader (Cameron, 2008: 309). Many persuasive communication efforts are designed not to transform individuals, but to reinforce a previously held attitude. The ultimate goal of persuasion is for the recipient to have stronger attitudes. Reinforcing the reaction also provides effective results in issues such as health, education and social responsibility (Perloff, 2017: 44).

3. Changing response: Although it is the most well-known aspect of persuasion, it refers to a change in value, belief, attitude, intention or behavior (Cameron, 2008: 310). Social and societal events or changes occur by changing attitudes. When viewed on an individual basis, the source's attitudes or thoughts are transferred to the receiver, an existing attitude is changed, thus a greater effect can be achieved without reinforcement or shaping.

2. PERSUASIVE COMMUNICATION AND BIBLIOMETRIC RESEARCH

Bibliometric analysis shows the changes and trends of academic studies; institution, journal, country, etc. It is a functional analysis technique that examines scientific research in terms of criteria and is different from document analysis or content analysis (Karagöz and Şeref, 2019:135). A bibliometric analysis, “by considering the entire body of literature or a certain section of it, it presents concrete data and makes generalizations about the movement of the relevant discipline in time and space. It allows testing and objectifying subjective observations. In addition, it reveals the researchers' sources of influence. It helps make inferences about the possible future direction of a branch of science.” (İnceoğlu, 2014: 34).

Bibliometric analyzes enable researchers to reach effective studies more quickly while researching the relevant subject. Based on the bibliometric analysis results, a researcher can best explore the literature on the subject he wants to research, access highly cited sources on his subject, and direct his research (Zupic and Cater, 2015: 431).

When we look at the studies that use bibliometric research to understand how the literature in the field of persuasive communication has developed and where it is going, the lack of studies in this direction is felt greatly. When looking at the literature, it is understood that there are very few studies done on this subject. It is thought that it would be useful to mention some of these studies. The first of these studies is Srivastava and Saini (2022)'s study titled "A Bibliometric Analysis of the Elaboration Likelihood Model (ELM). They aimed to reveal the knowledge structure of the Elaboration Likelihood Model, one of the leading theories in persuasive communication, to examine its applications in various fields, and to direct future research using bibliometric analysis. They examined 279 articles they received from Scopus with bibliometric analysis using VOSviewer and Biblioshiny. The authors also used analysis of trending topics, bibliographic matching, cluster analysis, and content analysis. As a result of the research, they revealed the most influential authors, journals, articles and countries in the field. In addition, as a result of the bibliographic analysis combined with content analysis, they classified the Elaboration Likelihood Model (ELM) into 7 different clusters: marketing communication, information system research, service context, advertising research, electronic word of mouth communication, online trust and other contexts.

Since bibliometric analysis studies are limited in the literature on persuasive communication, at this point, a meta-analysis regarding the foot in the door technique, one of the persuasive message techniques, can be mentioned. The meta-analysis conducted by Feeley et al. in 2012 is a study covering the door opening technique and covering 35 years. The aim of the study was to examine the effectiveness of foot in the door technique on compliance. The result revealed that this strategy had an overall significant effect on verbal compliance, but an insignificant effect on behavioral compliance (Feeley et al., 2012).

3. METHODOLOGY

3.1. Purpose and Importance of the Research

It is aimed to capture the general perspective on persuasive communication, to determine the authors whose works are most cited and the studies that are influential in the field. In addition, in order to make an evaluation about persuasive communication, it is important to determine the trends in the field.

3.2. Research Questions

1. In which years, in which countries, in which universities and in which fields were the persuasive communication literature most published in Web of Science?

2. Which researchers were most actively cited in persuasive communication research on the Web of Science?

3. What is the common citation network of the most cited works in persuasive communication literature in Web of Science?

4. What are the most used keywords in persuasive communication literature on Web of Science?

3.3. Population and Sample of the Research

By searching the keyword "persuasive communication" on 05.10.2023 by selecting all fields in the Web of Science (WoS) database, 771 studies were reached. These publications constitute the universe of the research. These publications were published between 1976 and 2023. Of the 771 studies, 630 are articles from different disciplines/fields, while the others consist of proceedings, books, book chapters, evaluations and editorial articles. The sample of the study consists of 630 articles.

3.4. Limitations of the Research

The limitation of the study is that the data to be used in the research were obtained only from the WoS database and that databases such as SCOPUS and TR index were not used. Since the study deals with research articles, the exclusion of books and other academic publications is another limitation of the study.

3.5. Research Method

Bibliometric analysis is a quantitative method that allows publications to be evaluated with statistical and mathematical calculations (Özköse and Gencer, 2017: 357). There are various databases for bibliometric analysis. PubMed, Scopus and Web of Science (WoS) are the most popular. Although PubMed focuses more on life sciences and biomedical research, Scopus and WoS are multidisciplinary databases. The data obtained in this study were also taken from the Web of Science (WoS) database. In the WoS database, all fields containing the keyword "persuasive communication" have been selected and no period restriction has been made. 771 studies published between 1976 and 2023 were accessed. 630 articles selected as a sample among these studies were examined according to field, year, author, index, institution, department, journal, country, language, citation and keyword criteria, with the analyzes on the official website of the WoS database and the VOSviewer bibliometric analysis program. VOSviewer was used to visualize analytical information. Combining data obtained from Web of Science with a visualization tool such as VOSviewer offers meaningful combinations for bibliometric research and makes research more understandable.

4. RESEARCH FINDINGS

4.1. WoS Analyze Results

Table 1. Distribution of Publications by Fields

Field	Frequency	Percentage
Communication	106	16.825%
Psychology Social	65	10.317%
Business	64	10.159%

Public Environmental Occupational Health	58	9.206%
Psychology Multidisciplinary	54	8.571%
Health Care Sciences Services	33	5.238%
Hospitality Leisure Sport Tourism	32	5.079%

When we look at the distribution of publications on persuasive communication according to fields, the field of communication ranks first (16.82%). This is followed by social psychology (10.31%) and business administration (10.15%).

Table 2. Distribution of Publications by Years (Publication Years)

Field	Frequency	Percentage
2021	48	7.619%
2020	46	7.302%
2022	44	6.984%
2019	41	6.508%
2017	35	5.556%
2018	35	5.556%
2023	32	5.079%
2014	30	4.762%
2013	27	4.286%
2015	25	3.968%

Table 2 shows the distribution of publications on persuasive communication by years. According to this research, which covers studies on persuasive communication between 1976 and 2023, the most publications on persuasive communication were made in 2021 with 48 articles. As can be seen from the table, it can be said that studies on persuasive communication have been intensively studied between 2013 and 2023.

Table 3. Most Published Authors

Author	Frequency	Percentage
Girandola F	10	1.587%
Abraham C	5	0.794%
Petty RE	5	0.794%
Updegraff JA	5	0.794%
Briñol P	4	0.635%
De La Hera T	4	0.635%
Font X	4	0.635%

Table 3 lists the authors who published the most articles on persuasive communication. Fabien Girandola is the most published author on this subject. He is followed by Charles Abraham, Richard E. Petty, and John A. Updegraff, with five publications each.

Table 4. Web of Science Index

Index	Frequency	Percentage
Social Sciences Citation Index (SSCI)	424	67.302%
Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)	167	26.508%
Emerging Sources Citation Index (ESCI)	143	22.698%
Arts & Humanities Citation Index (A&HCI)	25	3.968%
Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH)	15	2.381%
Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities (CPCI-SSH)	13	2.063%
Conference Proceedings Citation Index – Science (CPCI-S)	6	0.952%
Book Citation Index – Science (BKCI-S)	2	0.317%

Table 4 gives the indexes containing the articles that constitute the sample of the research. 67.30% of these articles were published in journals within the scope of Social Sciences Citation

Index (SSCI). Accordingly, it can be said that publications on persuasive communication are published in important indexes in the field of social sciences.

Table 5. Affiliations

Affiliation	Frequency	Percentage
UNIVERSITY SYSTEM OF OHIO	20	3.175%
UDICE FRENCH RESEARCH UNIVERSITIES	18	2.857%
UNIVERSITY OF AMSTERDAM	17	2.698%
UNIVERSITY OF CALIFORNIA SYSTEM	13	2.063%
PENNSYLVANIA COMMONWEALTH SYSTEM OF HIGHER EDUCATION PCSHE	12	1.905%
STATE UNIVERSITY SYSTEM OF FLORIDA	12	1.905%
AIX MARSEILLE UNIVERSITE	11	1.746%
UNIVERSITY OF LONDON	11	1.746%
UNIVERSITY OF NORTH CAROLINA	11	1.746%
OHIO STATE UNIVERSITY	10	1.587%

Table 5 lists the universities to which publications on persuasive communication are linked. In this chart, a university from Ohio, USA ranks first, while Udice French Research Universities from France ranks second, and the University of Amsterdam from the Netherlands ranks third.

Table 6. Publication Titles

Publication Titles	Frequency	Percentage
JOURNAL OF APPLIED SOCIAL PSYCHOLOGY	7	1.111%
JOURNAL OF SUSTAINABLE TOURISM	7	1.111%
PATIENT EDUCATION AND COUNSELING	7	1.111%
JOURNAL OF PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY	6	0.952%

PSYCHOLOGY HEALTH	6	0.952%
RES RHETORICA	6	0.952%
ZEITSCHRIFT FUR SOZIALPSYCHOLOGIE	6	0.952%
BMC HEALTH SERVICES RESEARCH	5	0.794%

Table 6 provides a list of journals where publications on persuasive communication are published. The subject of persuasive communication includes social psychology, sustainable tourism, patient education, rhetoric and healthcare, etc. It can be said that he has appeared in various magazines that publish on these subjects. The diversity of the journals in which publications are made can be explained by the comprehensiveness of the field of persuasive communication.

Table 7. Countries/Regions

Countries/Regions	Frequency	Percentage
USA	225	35.714%
ENGLAND	68	10.794%
NETHERLANDS	54	8.571%
AUSTRALIA	53	8.413%
SPAIN	45	7.143%
GERMANY	37	5.873%
CANADA	36	5.714%
FRANCE	32	5.079%
ITALY	27	4.286%
BRAZIL	14	2.222%
POLAND	11	1.746%

Table 7 lists the countries where publications on persuasive communication have been made. It was found that 35.71% of the publications on persuasive communication were made in the USA. This is followed by England with 10.79% and the Netherlands with 8.57%. The fact that publications on persuasive communication are being studied in many countries of the world

will enrich the persuasive communication literature and contribute to the development of the field.

Table 8. Languages

Languages	Frequency	Percentage
English	570	90.476%
Spanish	29	4.603%
German	8	1.270%
French	6	0.952%
Japanese	3	0.476%
Polish	3	0.476%
Russian	3	0.476%

According to Table 8, the majority of studies on persuasive communication (90.47%) were published in English.

4.2. VOSviewer Analyze Results

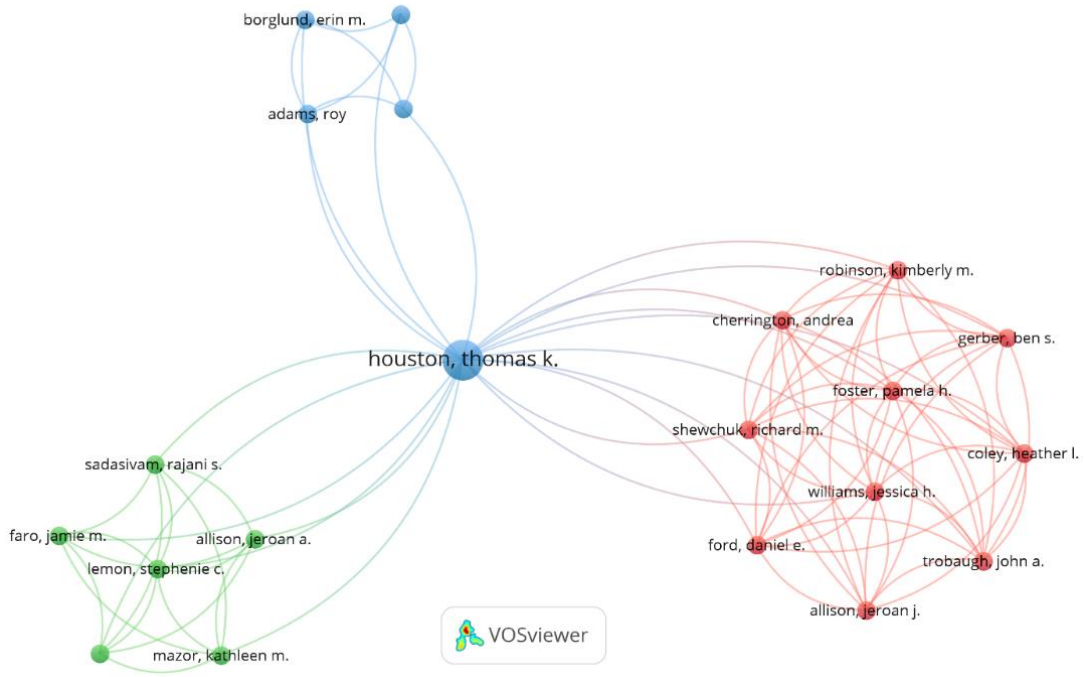

Visual 1: Co-Authorship-Authors Network Visualization

In the co-authorship analysis carried out in the VOSviewer program, the criterion was determined that the number of documents and citations of an author should be at least 1, and the analysis was carried out. As a result of the analysis, the program determined that 1463 of 1719 authors met these criteria and the result is presented in Visual 1. As a result of the co-authorship analysis in Visual 1, the name that stands out is Thomas K. Houston.

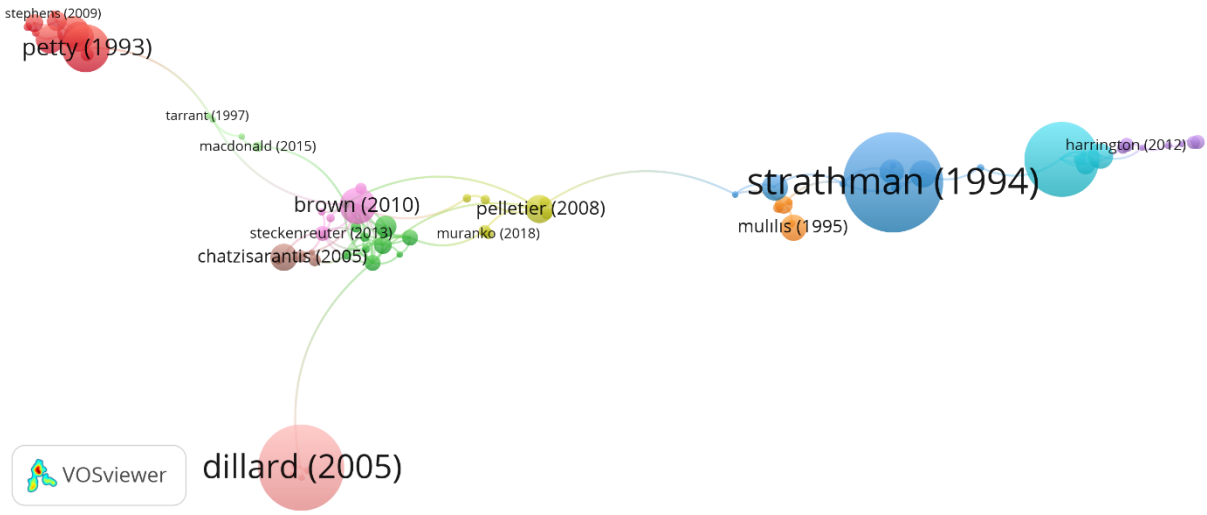

Visual 2. Citation-Documents Network Visualization

In the analysis of the number of citations to the publication (Citation-documents) in the VOSviewer program, publications with 10 or more citations were taken into consideration. Accordingly, 277 of the 630 publications included in the sample meet these criteria. Visual 2 gives the result of this analysis. Accordingly, Alan J. Strathman (1994) is the most cited author with 1067 citations.

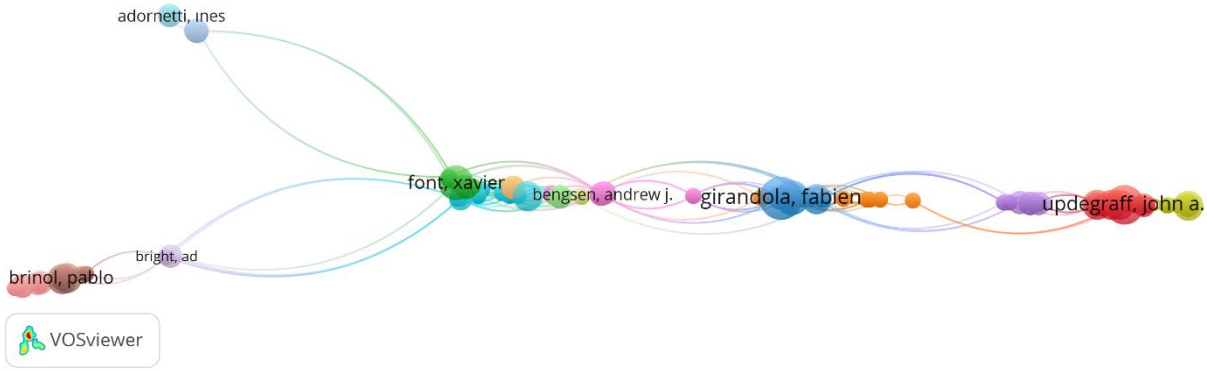

Visual 3. Citation-Authors Network Visualization

In this analysis, authors with at least 1 publication and 5 citations were evaluated. 1041 of 1719 authors meet this criterion. Visual 3 gives the result of this analysis. Fabien Girandola, John A. Updegraff and Xavier Font stand out in the citation analysis.

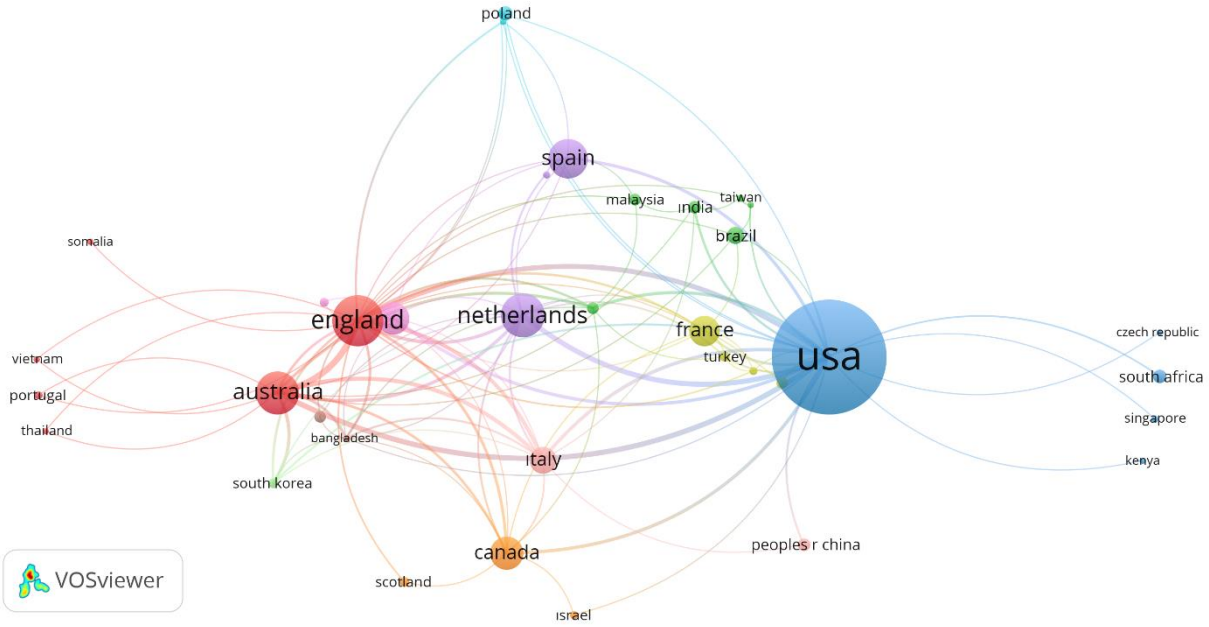

Visual 4. Citation-Countries Network Visualization

In the country citation analysis, countries with at least 1 publication were taken into consideration. The result of the analysis is presented in Visual 4. In this analysis, the USA comes first, followed by the England, the Netherlands, Australia and Spain. There are also connections between these countries and other countries.

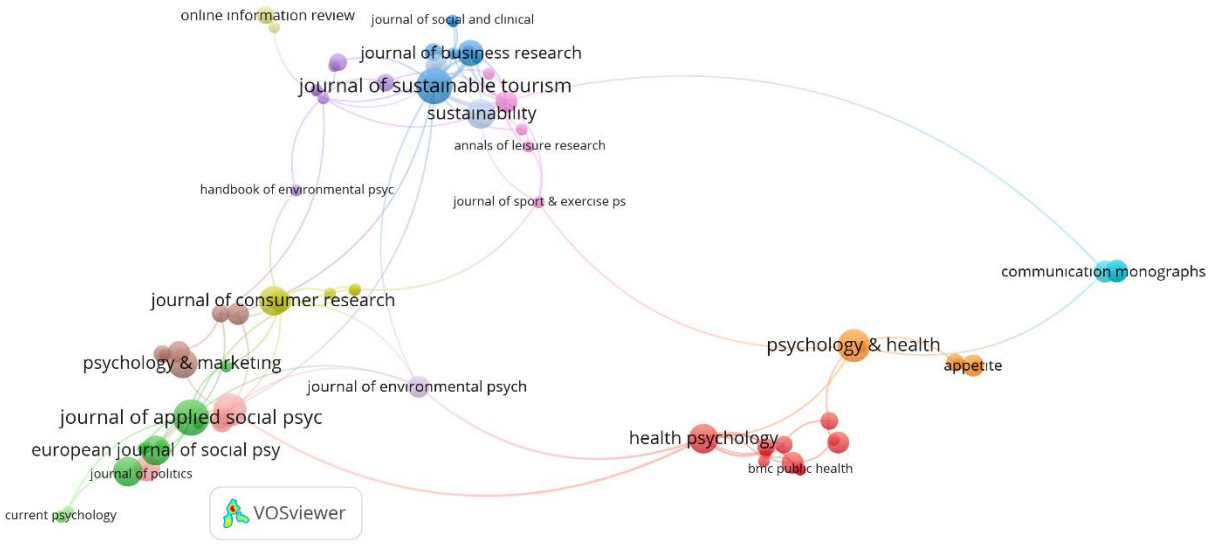

Visual 5. Citation-Sources Network Visualization

In Visual 5, publishers with at least 1 publication and 5 citations were evaluated. Looking at the citation and publisher analysis, many journals in many fields were determined to comply with this criterion. There are journals published on psychology, tourism, sustainability, business, marketing and health communication. This shows that persuasive communication is handled in many fields and the richness of the field.

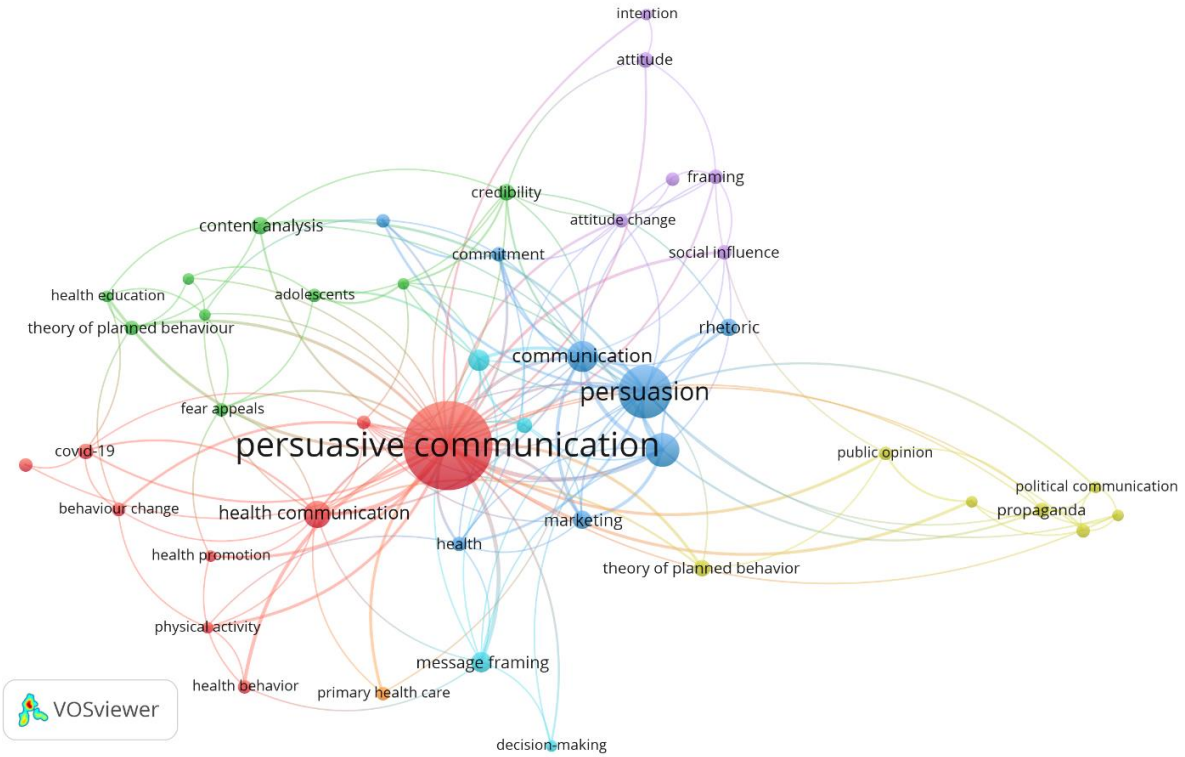

Visual 6. Co-Occurrence – Author Keywords Network Visualization

The minimum number of repetitions of a keyword was evaluated as 5 and the results are given in Visual 6. "Persuasive communication, persuasion and advertising" were determined as the three most frequently used words. It is seen that the application areas of persuasive communication (political communication, health communication, marketing, etc.) and concepts related to persuasion (framing, rhetoric, attitude, influence, behavior, etc.) are also included in the keywords.

5. GENERAL EVALUATION

This study, which uses bibliometric analysis, aims to reveal the current status of persuasive communication literature. It is aimed to capture the general perspective on persuasive communication, to make a general evaluation of the field and to determine the general trends of the field.

The study was conducted to determine the bibliometric profile of academic studies on persuasive communication in the Web of Science (WoS) official website database. By selecting all fields in the Web of Science (WoS) official website database, 771 studies containing the keywords "persuasive communication" were found. These studies, the oldest of which was published in 1976 and the newest in 2023, consist of 630 articles from different disciplines/fields, while the others consist of proceedings, books, book chapters, evaluations and editorial articles. 630 articles were included in the scope of the study. Articles were examined with the bibliometric analysis program according to field, year, author, index, institution, journal, country, language, citation and keyword criteria.

When we look at the distribution of publications on persuasive communication according to fields, it is understood that persuasive communication is mostly discussed in the fields of communication, social psychology and business.It can be said that studies on persuasive communication have been intensively studied between 2013 and 2023. The most publications on persuasive communication were made in 2021 with 48 articles. It should also be taken into consideration that the year in which this research was conducted has not yet ended, meaning that the data for 2023 may change.

Fabien Girandola is the most published author on persuasive communication. Alan J. Strathman is the most cited researcher on this subject. In the co-authorship analysis, Thomas K. Houston stands out as the most published researcher.

Articles on persuasive communication include topics such as social psychology, sustainable tourism, patient education, rhetoric and healthcare, etc. It has been found that he has appeared in various magazines that publish on these subjects.

The diversity of the journals in which publications are made can be explained by the comprehensiveness of the field of persuasive communication. The majority of articles on persuasive communication have been published in journals covered by the Social Sciences Citation Index (SSCI), one of the important indexes in the field of social sciences. The three keywords that stand out in studies on persuasive communication are; “persuasive communication, persuasion and advertising”.

In the ranking of universities with publications on persuasive communication, a university from Ohio, USA ranks first, while Udice French Research Universities from France ranks second, and the University of Amsterdam from the Netherlands ranks third. While the majority of publications on persuasive communication are made in the USA, it is also at the forefront in countries such as England, the Netherlands, Australia and Spain. The majority of these articles are written in English. The fact that publications on persuasive communication are being studied in many countries of the world will enrich the persuasive communication literature and contribute to the development of the field.

The analysis of the studies on persuasive communication within the scope of the research between 1976 and 2023 reveals that research in this field has intensified, especially in the last decade. On the other hand, the scarcity of bibliometric analyzes regarding persuasive communication in the literature is also striking. Conducting more comprehensive bibliometric analyzes on persuasive communication, which is the subject of research in many fields from health to tourism, from social psychology to business, may be useful to show the general trends of the field. Future researchers may be advised to conduct bibliometric studies that address the application areas of persuasive communication, theories of persuasion, or concepts closely related to persuasion.

REFERENCES

Cameron, Kenzie A. (2008). A Practitioner's Guide to Persuasion: An Overview of 15 Selected Persuasion Theories, Models and Frameworks. *Patient Education and Counseling*, 74, 309-317.

Feeley, Thomas Hugh, Anker, Ashley E. And Aloe, Ariel M., The Door-in-the-Face Persuasive Message Strategy: A Meta-Analysis of the First 35 Years, Communication Monographs, 79 (3), 316-343, 2012. DOI: 10.1080/03637751.2012.697631

Gass, Robert H. and Seiter, John, Persuasion: Social Influence and Compliance Gaining (Seventh Edition), New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2022.

İnceoğlu, Ç., Türkiye'de Sinemayı Konu Alan Doktora Tezleri Üzerine Bibliyometrik Bir Çözümleme. Galatasaray Üniversitesi İleti-ş-im Dergisi, 21, 31-50, 2014.

Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2017). Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Karagöz, B. ve Şeref, İ. (2019). Yunus Emre ile ilgili araştırmaların bibliyometrik analizi. Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13 (27), 123-141.

McGuire, W. J., Psychological foundations of attitudes. In Greenwald, A. G., Brock, T. C., & Ostrom, T. M. (Eds.), *Social psychology* (pp. 171-195). New York: Academic Press, 1968.

Özköse, H. and Gencer, C., Bibliometric Analysis and Mapping of Management Information Systems Field., Gazi University Journal of Science, 30 (4), 356-371, 2017.

Perloff, R. M., *The dynamics of persuasion: Communication and attitudes in the 21st century* (Sixth Edition). New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2017.

Srivastava, Mukta and Saini, Gordhan K., A bibliometric analysis of the elaboration likelihood model (ELM), Journal of Consumer Marketing, 39 (7), 726-743, 2022. DOI 10.1108/JCM-12-2021-5049

Zupic, I. and Čater, T. (2015). Bibliometric Methods in Management and Organization. Organizational Research Methods, 18 (3), 429- 472, 2015. DOI: 10.1177/1094428114562629

ANALİTİK HİYERARŞİ YÖNTEMİ İLE TURİZM POTANSİYELİNİN SIRALANMASI:TÜRKİYE (RİZE İLİ) ÖRNEĞİ

Ranking Of Tourism Potential in Turkey (Rize) With Analytıc Hıerarchy Method

Dr. Öğr. Üyesi İrfan YAŞAR

İstanbul Medeniyet Üniversitesi,

ORCID ID: 0000-0002-9610-1206

ÖZET

Turizm dünyada, en dinamik ve en hızlı büyüyen küresel endüstrilerden biridir. Geleneksel turizme alternatif olarak ortaya çıkan turizm türlerinden biri olan eko-turizm, doğa temelli sürdürülebilir bir özelliğe sahiptir. Bu özellikleri barındıran destinasyonlar gittikçe artan oranda daha çok turist çekmektedirler. Bu araştırmada da çalışma alanı olarak, önemli ölçüde eko-turizm olanaklarına sahip olan Rize seçilmiştir. Çalışmada, Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) İkili Karşılaştırma Yöntemi uygulanarak Rize ilinin turizm potansiyeli ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İldeki üniversitenin turizm bölümlerinde görevli öğretim üyelerine, otel işletmecilerine ve kamu turizm kurumlarındaki yönetici veya yönetici yardımcılarına anket çalışması yapılmıştır. Bulgular, Rize'nin turistik ürün bağlamında eko-turizm potansiyelinin geleneksel turizm potansiyelinden daha yüksek önceliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, turizm potansiyeli için en önemli 3 kriterin turistik altyapı/üstyapı, pazarlama ve turistik ürün çeşitliliği şeklinde olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Eko-turizm, turizm potansiyeli, Analitik Hiyerarşi Süreci, Rize

ABSTRACT

Tourism is one of the most dynamic and fast growing global industries. Certain factors play important roles in eco-tourism emerging as an alternative to traditional tourism. Cities that have these factors generally attract more tourists. In this study, the tourism potential of Rize province has been revealed by applying the Analytical Hierarchy Process (AHP) Binary Comparison Method. A questionnaire has been conducted for faculty members in tourism departments of universities in the region, hotel operators and managers or assistant managers in public tourism institutions. Findings show that Rize's eco-tourism potential has higher priority than traditional tourism potential. In addition, it was revealed that the 3 most important criteria for tourism potential are tourist infrastructure / superstructure, marketing and touristic product diversity.

Keywords: Eco-tourism, tourism potential, Analytical Hierarchy Process, Rize

1.GİRİŞ

Turizm, en dinamik ve en hızlı büyüyen küresel endüstrilerden biridir. Bundan dolayı ulusların ekonomileri için gelir ve istihdam oluşturan önemli bir ekonomik kalkınma aracı olarak kabul edilmektedir (Goeldner ve Ritchie, 2003). Doğa temelli turizm, turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen sektörlerinden bir tanesidir. Bu durum doğa alanlarının değerlendirilmesini ve tanımlanmasını destinasyon pazarlamasının önemli bir yönü haline getirmiştir (Fredman ve Tyrväinen, 2010). Kırsal alanların önemi ve işlevselliği dikkate alınarak korunması ve yeniden yapılandırılması son zamanlarda artmaktadır. Çok yollu rekreasyon faaliyetleri, ekolojik, ekonomik, sosyolojik ve sağlık ile ilgili bazı etkilerin bir sonucu olarak gelişmekte ve değişmektedir. Ayrıca ekonomik kalkınmanın en büyük araçlarından biri olarak turizm kendisini sürekli yenileyerek değiştirmektedir (Yılmaz ve Karahan, 2003). Son zamanlarda deniz, kum ve güneşin yer aldığı klasik turizm anlayışı gün geçtikçe popülaritesini kaybetmektedir. Bunun yerine, doğa, tarih, sağlık ve kültür turizmine karşı rağbet artmaktadır. Taleplerin çeşitliliği ve turizmin çevreyi korumaya yönelik değişen tutumları, farklı turizm türleri arayışına yol açmaktadır.

Geleneksel turizme alternatif olarak oluşan turizme yumuşak turizm, yeşil turizm, eko-turizm gibi turizm sektörünün yabancı olmadığı terimler kullanılmaktadır. Bunlar içerisinde eko-turizm daha popüler olsa da bunun açık bir tanımı henüz yapılmamıştır. Şimdiye kadar yapılan tanımların çoğu, sürdürülebilir kalkınma ve ekoloji koşulları göz önünde bulundurarak yapılmıştır (Önder ve Polat, 2004). Dünya Koruma Birliği (IUCN) ekoturizmi; korumayı teşvik eden, düşük ziyaretçi etkisine sahip olan ve yerel halkın yararlı bir şekilde aktif sosyal ve ekonomik katılımını sağlayan doğanın (ve hem geçmiş hem de eşlik eden kültürel özelliklerin) tadını çıkarmak ve takdir etmek için çevreye duyarlı seyahat ve doğal alanlara ziyaret" olarak tanımlamaktadır (Drumm ve Moore, 2002).

Türkiye sahip olduğu tarihi, doğal ve kültürel değerleriyle alternatif turizm olanakları açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Bunun en güzel örneğini teşkil eden Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesi, büyüleyici ekolojik ortam, biyolojik çeşitlilik, doğal orman ve tabiat güzellikleriyle eko-turizm uygulamaları için önemli bir arz kapasitesi sunmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin başlıca geçim kaynağı çay, fındık tarımı ve balıkçılıktır. Bölgenin temel özelliklerini yansıtan bu faaliyetler artan ekonomik beklentileri karşılamakta yetersiz kalmış ve bölge uzun yıllar göç veren bir özellik göstermiştir. Gerek tarımsal gerekse endüstriyel alanda gelişmek için yeterli kaynağa sahip olmayan fakat turizmin gelişebilmesi için gerekli potansiyele sahip alanlar teşvik edici, destekleyici politikalarla turizm sektörüne yönlendirilip yerel ekonomik gelişme ve kalkınmada etkin rol oynayabilir (Tunçsiper ve Yılmaz, 2009: 56). Yörenin sahip olduğu doğal kaynaklar, fauna ve florası, tarihi kemer köprüleri, yaylaları vb. değerlerinin yanı sıra, çay turizmi de başta Rize olmak bölgede geliştirilerek ziyarete gelen yerli ve yabancı turistlere alternatif bir turistik ürün olarak sunulabilir.

Bölgenin çay üretimi, toplam dünya çay üretiminin %2,4'ünü karşılamaktadır ve aynı zamanda tüm Avrupa'da çay ekiminin yapıldığı tek alandır. Bu, bölgeye turist çekmek ve çay bahçelerini eko-turizmin bir parçası olarak geliştirerek kullanılabilmek için büyük bir fırsattır. Bahçeler, gelen turistlere güzel fotoğraflar çekilebilecekleri, yöresel kıyafetler giyilerek ve özel hasat

ekipmanları kullanılarak canlı çay hasadı aktiviteleri yapacakları yerler olarak hizmet verebilmektedir. Hatta kendi topladıkları hasadın çayını bile içebilmektedirler. Çayın kültürel hikâyesini dinleyerek yöredeki lezzetli yemeklerin tadına bakabilmektedirler. Balıkçı köylerinin ahşap evleri ve dağ mezraları bölgenin otantik geleneksel kültürünü sergilemektedir. Birkaç gün ahşaptan yapılmış bu tarihi evlerde kalabilmektedirler. Böylesine farklı bir manzara ve bitki örtüsü, yürüyüş, balık tutma, dağcılık, kano, dağ bisikleti gibi farklı fırsatlar sunmaktadır.

2. RİZE'NİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

2.1. Coğrafi Konumu, İklimi ve Bitki Örtüsü

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları dahilinde konumlanan Rize ili (Şekil 1), doğuda Artvin ilinin Yusufeli ve Arhavi ilçeleri, güneyde Erzurum ilinin Pazaryolu ve İspir ilçeleri, batıda Trabzon ilinin Of, Hayrat ve Çaykara ilçeleri ve güneybatıda Bayburt'un merkez ilçesiyle çevrili olup, kuzeyinde ise Karadeniz bulunmaktadır (Koday ve Erhan, 2013:40). Çok engebeli ve dağlık bir arazi yapısına sahip olan Rize'nin kıyı şeridinin uzunluğu 80 km, genişliği ise 20-150 m arasında değişmektedir. Kıyı şeridinde akarsuların taşıdığı alüvyonlarla oluşmuş düzlükler yer almaktadır. Yüksek kıyılardan oluşan Rize kıyıları genellikle sade bir görünüşe sahiptir. Kıyı şeridinde yer yer falezlere ve taraçalara rastlanır. Kıyı şeridinin hemen arkasında 150-200 m'yi bulan tepeler yükselir. Bu alandan itibaren Karadeniz'e dökülen akarsular dar ve derin vadiler oluşturur (rize.ktb.gov.tr).

Şekil 1: Rize İlinin Lokasyon Haritası

3. RİZE'NİN TURİZM POTANSİYELİ

3.1.Turistik Doğal Kaynakları

Akarsular, şelaleler, göller, yaylalar, milli parklar, kaplıcalar, plajlar, mağaralar, dağlar, vadiler ve mesire yerleri olarak sıralanabilir.

3.2. Rize'de Mevcut ve Potansiyel Turizm Türleri

Termal turizm, yayla turizmi, doğa ve spor turizmi/doğa yürüyüşü, dağcılık, akarsu sporları, kuş gözlemciliği/doğa fotoğrafçılığı/bitki ve hayvan gözleme, kamp ve karavan turizmi, kongre turizmi, jip safari, bisiklet turizmi, heliski (helikopterle kayak).

3.3. Turizm Merkezleri

- Anzer Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi
- Ayder Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi
- Kuspa Turizm Merkezi
- Ovit Dağı Kış Turizm Merkezi

3.4. Konaklama Tesisleri, Seyahat Acenteleri ve Yiyecek-İçecek İşletmeleri

Turizm işletme belgeli konaklama tesisi ve turizm yatırım belgeli toplam konaklama tesisi sayısı 26, toplam oda sayısı 1.427 ve toplam yatak sayısı da 2.982'dir. Bu rakamlara basit konaklama turizm işletmesi belgeli (belediye belgeli) konaklama tesisleri de eklendiğinde; konaklama tesis sayısı 119, oda sayısı 3.033 ve yatak sayısı da 6.360'a yükselmektedir. Diğer tesis ve işletme sayıları Çizelge 1'de görülmektedir (rize.ktb.gov.tr).

Çizelge 1. Rize'deki Diğer Tesis ve İşletmeler

Turizm İşletme Belgeli Diğer Tesisler	Sayısı	Diğer Tesis ve İşletmeler	Sayısı
Turizm İşletme Belgeli Lokanta	1	Belediye (İşletme) Belgeli Termal Tesis	1
Kültür Girişim Belgeli Tesis	1	Seyahat Acentesi	82
Turizm İşletme Belgeli Özel Tesis	1	Lokanta	32
Plaj İşletmesi	2		

Kaynak: https://rize.ktb.gov.tr/TR-234935/tesisler-ve-acentalar.html

3.5. Rize Kültürü

- Yerel Mimari (Ahşap Evler, Naylalar, Konaklar)
- Tarhi Yapılar (Kaleler, Camiler, Kemer Köprüler, Müzeler)
- Halk Kültürü
- Halk Mutfağı
- Coğrafi İşaretli Ürünler (Rize Çayı, Rize Simidi, Rize Bezi, Rize Mulaması, Anzer Balı)

3.6. Rize yerel Etkinlik ve Festivaller

Rize Çay ve Yaz Spor Şenliği, Uluslararası Dağcılık Şenliği, Çamlıhemşin Ayder Kültür Sanat ve Doğa Festivali, Çamlıhemşin Ayder Kardan Adam Şenliği, Uluslararsı Tulum ve Müzik Festivali, İkizdere Ovit Yayla Şenlikleri, Ovit kar Şenliği, Çayeli'nden Öteye Kültür ve sanat Festivali, İkizdere Dağ Horozu Şenlikleri, Sadettin Kaynak'ı Anma Gecesi, Dağcılık Turizm ve Yayla Şenliği, Petranboard (Üzme Tahtası) Kar Şenliği, Uluslararası pastacılar Festivali, Rize Turizm Şenliği, Hamsi Şenliği, Tunca Vadisi Tabiat Parkı Doğa Yürüyüşü ve Yayla Göçü Şenliği, Pide ve Turizm Festivali, Ardeşen Çamlıhemşin (Ayder) Yol Bisiklet Tırmanış Yarışı (rize.ktb.gov.tr).

3.7. Rize Turist İstatistikleri

Rize'yi ziyaret eden yerli ve yabancı turist istatistikleri incelendiğinde (Çizelge 2), sadece 2015 yılına göre 2016'da ve Pandemi Dönemi olan 2020-2021 yılları arasında keskin bir düşüş yaşanması dışında 2023 yılının ilk yarısına kadar Rize'yi ziyarette bulunan yerli ve yabancı ziyaretçi sayısının istikrarlı bir biçimde devamlı artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu sonuç, Rize'nin sahip olduğu turizm potansiyelini ortaya koyarken, turistik üst yapı arzı ve pazarlama faaliyetlerinin de buna paralel geliştirilmesi gerektiği yönünde bir fikir vermektedir.

Çizelge 2. Rize'yi Ziyaret Eden Yerli ve Yabancı Turist Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

YIL	YERLİ	YABANCI	TOPLAM
2007	417.338	57.975	475.313
2008	433.415	58.415	491.830
2009	437.817	58.729	496.546
2010	489.731	69.407	559.138
2011	509.911	61.217	571.128
2012	524.021	61.675	585.696
2013	581.465	68.417	649.888
2014	615.053	71.116	686.169
2015	616.889	73.459	690.348
2016	602.814	76.059	678.059
2017	761.413	105.404	866.817
2018	855.323	121.171	976.494
2019	889.837	134.173	1.024010
2020	72.473	6.240	78.713
2021	389.930	25.779	415.709
2022	1.132.559	134.928	1.267.487
2023 (Ocak-Temmuz)	635.332	76.108	711.440

Kaynak: https://rize.ktb.gov.tr/TR-141221/turist-istatistikleri.html

4. LİTERATÜR TARAMASI

Turizm ile ilgili çalışmalar son yıllarda artış göstermektedir. Turizmin farklı alanlarında çalışmalar olduğu gibi tüketim ve mekânsal dağılım ile ilgili de farklı çalışmalar yapılmaktadır.

Raveh ve Shavell (1999), yapmış oldukları çalışmada Kudüs ve Tel Aviv'i incelemişlerdir. Ziyaret edilen yerleri sınıflandırmak için, ziyaretlerin yüzdesi, ortalama kalış süresi ve ortalama ziyaret sayısı kullanılmıştır.

Channel Adasındaki turistlerin mekansal davranışlarını araştıran Cooper (1981), turistlerin mekânsal örüntülerindeki farklılıkları yaşam döngüsü aşaması ve sosyo-ekonomik durum olmak üzere iki değişkene göre tanımlamıştır. Düşük gelirli turistlerin yalnızca önemli turistik yerleri ziyaret etme eğiliminde olduklarını, yüksek gelirli turistlerin ise daha düşük seviyeli (daha az ziyaret edilen) turistik yerleri ziyaret ettiğini ortaya koymuştur. Chadefaud (1981) Lourdes'e giden hacıların ve turistlerin zaman-mekan modellerini araştırdı ve organize grupların ve bireysel turistlerin etkinlik alanlarını gösteren ayrıntılı haritalar sunmuştur. Buna göre ziyarete ilk defa gelenlerin daha yoğunlaşmış olduklarını, tekrardan gelenlerin ise daha dağınık olduklarını ifade etmiştir. Chadefaud, bu bulguya organize gruplardaki turistler daha yaşlı olma eğilimindedir ve bu nedenle şehir boyunca yürümek onlar için zordur ve organize gruplar oluşma eğilimindedir. Hacıların çoğu, bireysel ziyaretçilerin daha büyük bir kısmı sadece hacılar değil turistlerdir şeklinde iki açıklama getirmiştir.

Bahamalar'daki bir tatil beldesinde turistlerin mekansal davranışlarını inceleyen Debbage (1991), Plog'un (1987) turist tipolojisine dayalı olarak turistlerin mekansal davranışlarındaki farklılıkların kişilik yapılarındaki farklılıklardan kaynaklandığını ifade etmiştir. Prentice (1993), İngiliz toplumunun daha zengin kesimlerinin tarihi kalıntı merkezlerine gelen ziyaretçiler arasında daha istekli olduğunu ve genel olarak bu cazibe merkezlerinin ziyaretçilerinin daha yaşlı olma eğiliminde olduğunu bulmuştur. Light ve Prentice (1994), Galler'deki tarihi kalıntı merkezleri ile ilgili benzer bulguları ifade etmiştir. Dietvorst (1994), Hollanda'da küçük bir tarihi kasaba olan Enkhuizen ile ilgili çalışmasında, kasaba ziyaretinin ana amacındaki farklılıklara dayanarak birkaç farklı turistik mekan tanımlamıştır. Montanari ve Muscar (1995), Venedik'e gelen turistlerin, ziyaretlerinin ana amacının yanı sıra kalış süresi ve şehre önceki ziyaretler gibi diğer gezi özelliklerinin bir karışımından türetilen dokuz tipik zaman-mekan profilinin ana hatlarını çizmiştir. Pearce (1998), Paris'teki üç turistik bölgenin özelliklerini, yapısını ve işleyişini analiz ederek yabancı ve Fransız turistler arasındaki ziyaretçi kalıplarının farklılıklarını sunmuştur. Jansen-Verbeke ve Lievois (1999), Belçika'daki tarihi Leuven şehrini pilot çalışma alanı olarak kullanarak, kentli turistlerin farklı zaman-mekan kullanım modellerinin analizinin hem teorik hem de uygulamalı olarak vurgulamıştır.

Turistik yerlerdeki farklı tüketime odaklanan bir başka çalışma da Bowman'ın (1991) Kudüs'teki farklı mezheplerden Hıristiyan hacı grupları üzerine yaptığı araştırmadır. Bu çalışmaya ek olarak, Shachar ve Shoval (1999)'ın şehri ziyaret eden farklı dini gruplara göre bölümlere ayrılmış turistik mekanlarla ilgi çalışması yer almaktadır. Diğer yandan, Shoval (2001), ziyaretçilerin turist ve gezi özelliklerini temsil eden 10 değişkenden oluşan istatistiksel bir model kullanarak bulgularını yeniden incelemiştir. İnceleme sonucunda Kudüs'teki turistlerin farklı tüketimini açıklayan tek nedenin dini farklılıklar olduğu ve bireysel turistlerin mekansal tüketimini açıklayan en etkili değişkenlerin, şehirdeki kalış süresi, ziyaret amacı ve şehre ziyaret sayısı gibi gezinin karakteri ile ilgili olanlar olduğu sonucuna varmıştır.

Moghadas vd. (2005), Mazandaran kentindeki rekreasyon komplekslerinin fizibilitesini ve bunun Amol turizmi üzerindeki etkisini turizm ve mimarlık ilişkisi yaklaşımı ile incelemişlerdir. Sonuç olarak, sistemli planlamanın ve kapsamlı turizm planlarının uygulanmasının şehrin gelişmesine yol açtığını, turistleri cezbettiğini ve günlük gerilimlerden uzak huzurlu bir ortam yarattığını ortaya koymuşlardır.

Turizm sektörü ile ilgili AHS yönteminin kullanıldığı birçok çalışma yapılmıştır. Shekooyi (1996) AHS yöntemini kullanarak kıyı alanlarının uygun konumlarını incelemiştir. Sahil turizmi için uygun alanlar olarak Amir Sahili, Labe Derya Sahili ve Kiashahr Sahili olmak üzere üç bölge seçilmiştir. Bunun yanı sıra, Fazelnia vd. (2012) Kaşan'ın turizm bölgelerini analiz etmişlerdir. AHS yöntemini kullanarak, bu bölgenin kuzey batısı ve doğusunun, merkezileştirilmiş turizmin geliştirilmesi için en fazla potansiyele sahip bölge olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Buna ek olarak, orta ve batı bölgelerinin de turizme uygun olduklarını iddia etmişlerdir. Karimpanah (2005), turizm sektöründe AHS yöntemi ile yapılan çalışmaların faydalarını incelemiştir. Yapılan çalışmada Toyserkan şehrinin %24.47'sinin Bolin bölgesi için turizm faaliyeti yapma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Karimi ve Mahboobfar (2011), turistik bölgelerdeki sel baskınlarını hiyerarşik analiz yöntemi kullanarak incelemişlerdir. Netice itibari ile Hazar bölgesinin kuzey kısımlarında daha fazla sel baskını tehlikesinin olduğunu ifade etmişlerdir. Iran's Statistics Centre (2011) Kuzey Zagros ormanlarındaki ekosistem faaliyetlerini ekolojik açıdan incelemiştir. Bozulmaları azaltmak ve direnci arttırmak için bölgenin ekolojik kabiliyeti geliştirilen ekosistem için çok kriterli analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Ardından, eko-turizmi etkileyen ekolojik kriterler ve alt kriterler seçilmiş ve hiyerarşik analiz kullanılarak ağırlıkları elde edilmiştir. Başka bir çalışmada Moghadas vd. (2005) Mazandaran kentindeki rekreasyon komplekslerinin fizibilitesi ve Amol turizmi üzerindeki etkisini turizm ve mimarlık ilişkisi yaklaşımı ile incelemişlerdir. Sonuçlar, sistemli planlamanın ve kapsamlı turizm planlarının uygulanmasının şehrin gelişmesine yol açtığını, turistleri cezbettiğini ve günlük gerilimlerden uzak huzurlu bir ortam oluşturduğunu ortaya koymuştur. Benzer bir çalışmada Sani vd. (2011) Zanjan şehrinde ekosistem dengesinin bozulmadığı bir bölge çalışma için seçilmiştir. Bu araştırmada ekoturizm faaliyetlerinin uygun bölgelere ayrılması analiz edilmiş ve bilgi katmanları sağlanmıştır. Uygun bölgeleme, katmanların üst üste binmesi ile de oluşturulmuştur. Netice itibari ile, bölgenin %30'undan fazlasının eko-turizm faaliyetleri potansiyeline sahip olduğu ifade edilmiştir. Ek olarak, Jamshidi ve Solmi (2012) Babolsar parklarının mekansal dağılımını ve konumunu incelemişler ve parkın planlamasının eko-turizme uygun olmadığı sonucuna varmışlardır.

Kararı etkileyen değişkenlerin farklılığından dolayı, Rize'deki sürdürülebilir turizmin ana parametrelerini belirleme süreci oldukça karışıktır. Genel amaç, hiyerarşinin en üst seviyesini oluşturarak Rize'deki potansiyel turizm sektörünü değerlendirmek için, destinasyon rekabet edebilirliğinin tüm belirleyicilerine karşılık gelen ağırlıklarla bir çerçeve geliştirilmiştir. Genel hedefin altında, ikinci seviye, kaplıca turizmi sektörünün potansiyelini ve rekabet gücünü belirleyen turistik altyapı/üstyapı pazarlama, turistik ürün çeşitliliği, kalifiye işgücü, hizmet kalitesi ve turizm bilincinden oluşan altı ana boyutu temsil etmektedir. Hiyerarşinin üçüncü seviyesinde, altı boyut 21 alt bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümler tablo 2'de yer almaktadır.

Araştırmanın bir sonraki adımı, her seviyede çeşitli unsurların önceliklendirilmesini içermektedir.

5. ANALATİK HİYERARŞİ SÜRECİ

Geleneksel mantıksal düşüncenin çözemediği çok sayıda ilişkili faktöre sahip karmaşık bir problemle karşılaşıldığında karar verme sürecinde zorluklar yaşanmaktadır. Hangi sonuçların diğerlerinden daha ağır olduğunun, hangi hedeflerin diğerlerinden daha önemli olduğunun, ne için plan yapılması gerektiğinin ve bunun nasıl gerçekleşeceğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu karmaşık ortam, sıradan mantığın cevaplayamayacağı soruları yanıtlayan çok kriterli bir mantık gerektirmektedir. Thomas L. Saaty tarafından geliştirilen Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS), sorunları çözmek veya kararlar almak için çok ölçütlü bir mantıksal düşünme yaklaşımı kullanmaktadır (Dağdeviren vd., 2004). Bu yöntem, karar alma sürecinin her seviyesinde yöneticilere veya karar vericilere hitap ederek doğru karar vermelerine yardımcı olmaktadır. AHS, özellikle grup karar verme süreci için geçerlidir ve devlet yönetimi, işletme, endüstri, sağlık hizmetleri, eğitim gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Bu yöntem sonuç tahminlerine de yardımcı olduğundan dolayı, alternatifleri sıralamak, kaynakları tahsis etmek, fayda/maliyet karşılaştırmaları yapmak gibi durumlar için de kullanılmaktadır. Bu sistemi kullanırken endişe edilecek durum ise insanların tutarsızlıklarıdır.

5.1. AHS'nin Temel İlkeleri

AHS Yöntemi ile sorunların çözümünde, bazı anlaşılması gereken temel ilkeler bulunmaktadır.

a) Ayrıştırma: Bütün bir problemi çözmek veya her bir öğenin veya öğenin birbirine bağlı olduğu hiyerarşik bir karar verme sürecine bölmek için kullanılmaktadır. Doğru çözüm elde edilene kadar öğeler üzerinde ayrıştırma yapılarak çözülecek problemin birkaç seviyesi elde edilmektedir.

b) Karşılaştırmalı Yargı: Karşılaştırmalı Yargılama, iki öğenin belirli bir düzeydeki göreceli öneminin, üstündeki düzeyle ilişkili olarak değerlendirilmesiyle gerçekleştirilir. Bu değerlendirme AHS'nin özüdür çünkü öğelerin öncelik sırasını etkilemektedir.

c) Öncelik Sentezi: Karar verme unsurlarının göreli ağırlığını elde etmek için öz vektör yöntemi kullanılarak yapılmaktadır.

d) Mantıksal Tutarlılık: Mantıksal Tutarlılık önemli bir özelliğidir. Bu, hiyerarşinin çeşitli seviyelerinden elde edilen tüm öz vektörleri ve ardından bir karar verme farkı ile sonuçlanan ağırlıklı bir bileşik vektörü etkileyerek elde edilmektedir.

Yaygın olan Saaty yaklaşımında, bir ölçütün diğerine kıyasla ne kadar önemli olduğunu ölçmek amacı ile ikili karşılaştırmalar için 1,2,3……, 9 şeklinde kullanılmaktadır. Ölçekte 1 de 1 değeri eşit derecede önemli 9 ise çok daha önemli anlamına gelmektedir. Kriter diğerinden daha az önemli ise ters tercihler 1,1 / 2,1 / 3,…, 1/9 ölçeğinde kullanılmaktadır (Çizelge 3). Bu değerlendirmenin sonuçları, her bir kriter için birkaç alternatifin tercih seviyesini içeren ikili bir karşılaştırma matrisi olan ikili karşılaştırma matrisi şeklinde daha kolay sunulmaktadır. Kullanılan tercih ölçeği, en yüksek seviyeyi gösteren ölçek 9'a kadar, en düşük seviyeyi gösteren ölçek 1 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3. Karşılaştırma Ölçeği

Önemi	Tanım	Açıklama
1	Eşit öneme sahip	Her iki seçenek te eşit değerde öneme sahiptir.
2	Zayıf ya da hafif	
3	Biraz önemli	Bir ölçüt diğerine göre biraz daha önemli sayılmıştır.
4	Makul artı	
5	Fazla önemli	Bir ölçüt diğerine göre çok daha önemli sayılmıştır.
6	Güçlü artı	
7	Çok fazla önemli	Bir ölçüt diğer ölçüte göre kesinlikle çok daha önemli sayılmıştır.
8	Çok çok güçlü	
9	Son derece önemli	Bir ölçütün diğerine göre son derece önemli olduğu çeşitli bilgilere dayandırılmıştır.

Açıkçası, doğrusal bir ölçek ve maksimum değer seçimi biraz keyfidir ve özellikli karar modellerinde tercihleri niceleme genel probleminin bir yansımasıdır. Sonsuz tercihler yerine sınırlı bir pozitif değerlendirme ölçeği kullanmak oldukça mantıklıdır. Bu nedenle, A matrisinin tüm elemanları sonlu ve pozitiftir. Bununla birlikte, doğrusal bir ölçeğin kullanılması AHS yaklaşımında bir tutarsızlık da oluşturmaktadır. Örneğin, 3 farklı kriter ve 1/3, 1/2, 1, 2, 3 olası değerler ölçeğine sahip bir durumu düşünelim ve aşağıdaki formdaki bir A matrisiyle yakın ve artan bir değer dizisindeki kriterleri değerlendirmeye çalıştığınızı varsayalım:

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 1/2 & 1/3 \\ 2 & 1 & 1/2 \\ 3 & 2 & 1 \end{bmatrix}$$

Matris sütun vektörlerinin yukarıda gösterilen matristeki gibi orantılı olmadığı görülmektedir. Bu, tekrar tekrar kriter 1, 2 ve 3 kriterlerine dayanan ikili karşılaştırmaların her birinde tutarlı yanıtlamaya çalışılmaktadır. Ölçek 1 ile başlamakta ve maksimum tercihle bitmektedir. Dolayısıyla tutarlı bir ölçek, yalnızca iki bağımsız parametre, farklı tercihlerin sayısı ve maksimum tercih ile tanımlanmaktadır. Standart doğrusal ölçek kullanıldığında, genellikle tam olarak 9 olası tercihi kullanmak ve maksimum tercihi 9 olarak almak için biraz psikolojik nitelikteki argümanlar verilmektedir.

6. RİZE İLİNİN TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı analitik hiyerarşi ikili karşılaştırma modeli ile Güneydoğu Karadeniz bölgesinin kıyı şeridinde yer alan Rize şehrinin turizm potansiyelini ortaya çıkarmaktır.

Dünyada ve ülkemizde turizm gelirleri birçok sektörü doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Sektörün hızla büyümesi ile birlikte bu alanda yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Ampirik bir araştırma olan bu çalışmanın amacı, analitik hiyerarşi ikili karşılaştırma yöntemi ile Rize ili turizm potansiyelini ortaya çıkarmaktır. Çalışma neticesinde elde edilecek bulgular bölgeye yapılacak turizm yatırımlarında ve ileride bölge ile ilgili düşünülen turizm planlamalarında katkı sağlayıcı bir kaynak olacaktır. Alternatif turizm açısından büyük potansiyele sahip olan Rize ilinin turizm potansiyellerinin sınıflandırılması bölge halkına dolayısı ile ülkemize önemli katkılar sağlayacaktır.

6.2. Örneklem Tasarımı

İlgili araştırmalar incelendiğinde (Hudson vd., 2004) turizm potansiyelinin belirlenmesinde genellikle arz yönlü bir perspektiften değerlendirildiğini göstermektedir (örneğin, tüm seviyelerdeki hükümetler, otel ve turizm dernekleri, seyahat acenteleri ve tur operatörleri). Bu çalışmada, teorik girdilerin yanı sıra uygulamalı girdilerin birleştirilmesini sağlamak için üç panel oluşturulmuş, muhtemel katılımcılar önceden belirlenmiş kriterlere göre seçilmiştir. Turizm sektöründeki katılımcılardan asgari 5 yıllık meslek deneyimi ve ilgili bir turizm derneğine üyelikleri istenmiştir. Kamu sektörü katılımcıları, hükümetle ilgili bir turizm organizasyonunda karar verme kapasitesinde en az 5 yıllık mesleki deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Akademik katılımcıların yöredeki üniversitenin turizm ile ilgili bir bölümde en az 5 yıllık öğretim üyeliği deneyimi ve Rize'deki turizm sektörüne ilgisi aranmıştır.

Cheng ve ark. (2002), AHS metodolojisinde küçük örneklerin kabul edilebileceğini belirtmektedirler. AHS, çok sayıda katılımcı uzman gerektirmeyen öznel bir yöntemdir. Alana hâkim küçük bir grubun görüşleri güvenilir ve faydalı sonuçlar üretmek için genellikle yeterli olmaktadır. AHS yönteminde çözümlenecek konu daha ince parçalara ayrılır ve oran ölçeklerini türetmek için bir seferde yalnızca bir çift sorunu karşılaştırarak yargıda bulunulmaktadır. Bu oran ölçekleri, en iyi alternatifi seçmek için bir yapı boyunca sentezlenmektedir. Hiyerarşi yapısı oluştuğunda kararın etkileri belirlenmektedir (Saaty 1996). Görsel 1'de Rize'deki turizm potansiyelinin sıralanma kriterleri görülmektedir.

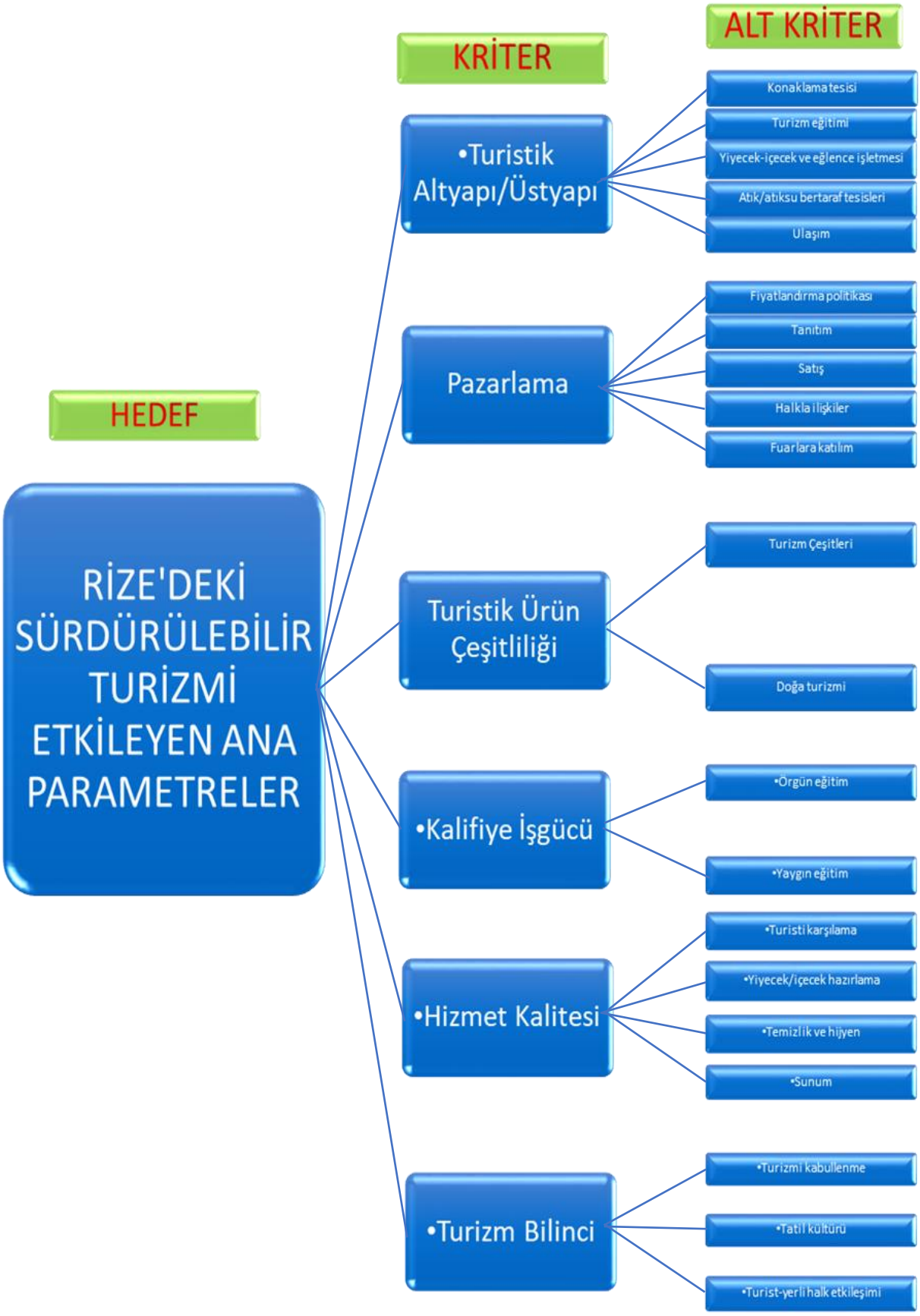

Görsel 1: Parametreler Hiyerarşisi

6.3. AHS Çözümlenmesi

AHS çözümlenmesinde 1-9 skalası kullanılarak kriterler arasında ikili karşılaştırma yapılmaktadır. Kriterlerin ikili karşılaştırılmasında Rize'deki sürdürülebilir turizmin ana parametreleri üzerinden yapılmış karşılaştırmalar Çizelge 4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4. Rize'deki Sürdürülebilir Turizmin Ana Parametreleri Değerlendirme Kriterleri

KRİTERLER	Turistik altyapı/ üstyapı	Pazarlama	Turistik Ürün çeşitliliği	Kalifiye işgücü	Hizmet kalitesi	Turizm bilinci
Turistik altyapı/ üstyapı	1	2	3	3	4,5	5
Pazarlama	0,5	1	3	4	3,15	6
Turistik ürün çeşitliliği	0,33	0,33	1	2	2,5	3
Kalifiye iş gücü	0,33	0,25	0,5	1	2	4
Hizmet kalitesi	0,22	0,32	0,4	0,5	1	2
Turizm bilinci	0,2	0,16	0,33	0,25	0,5	1
TOPLAM	2,59	4,07	8,23	10,75	13,65	21

İkili karşılaştırmalar üzerinde normalleşme işlemi yapılırken formülü kullanılarak özvektör bulunur. Bulunan özvektör aynı zamanda kriterlerin ağırlıklarını oluşturmaktadır. Burada önemli nokta ağırlıklar oluşturulduktan sonra yapılan tutarlılık testinde sonuçların 0, 10 değerinden az çıkmasıdır. Tutarlılık oran testinde sonuçlar bu değerden yüksek çıkarsa yapılan karşılaştırmalar tutarsız demektir. Çizelge 5'te bulunan özvektör değerleri belirtilmektedir.

Çizelge 5. Ortalama Ağırlık (Özvektör Değerleri)

KRİTERLER	Ortalama Ağırlık (Özvektör)
Turistik altyapı/üstyapı	0,348
Pazarlama	0,282
Turistik ürün çeşitliliği	0,141
Kalifiye iş gücü	0,113
Hizmet kalitesi	0,071
Turizm bilinci	0,044

Bu karşılaştırmalar ve ara işlemler sonucunda bulunan tutarlılık (uyum) indeksi (CI) 0,05118, tutarlılık (uyum) oranı 0,04127 olarak ortaya konmuştur. Bulunan bu değerler 0,10'dan küçük olduğundan dolayı tutarlıdır (uyumludur) denilmektedir. Yapılan değerlendirme sonucunda, turistik altyapı/üstyapı, 0,35; pazarlama, 0,28; turistik ürün çeşitliliği, 0,14; kalifiye iş gücü, 0,11; hizmet kalitesi, 0,07; turizm bilinci, 0,04 önem ağırlıkları bulunmuştur (Çizelge 5). Buna

göre en önemli 3 kriter turistik altyapı/üstyapı, pazarlama ve turistik ürün çeşitliliği şeklinde olmuştur.

Tutarlılık testini yapmak için kriterlerin ağırlıklarına ihtiyaç bulunmaktadır. Tutarlılık değerini bulmak için her bir kriterin ağırlık değerleri özvektör değerlerine bölünür. Ayrıca yapılan ara işlemler neticesinde ağırlıklı ortalama tutarlılık değeri bulunur. Bu ikili karşılaştırmalar için ağırlıklı ortalama tutarlılık değeri 6,2559'dur (Çizelge 6).

Çizelge 6. Tutarlılık Oranı İçin Ara İşlemler

KRİTERLER	Ağırlık	Tutarlılık
Turistik	2,217206	6,367732
Pazarlama	1,822897	6,46407
Turistik	0,888958	6,318102
Kalifiye iş gücü	0,690365	6,082928
Hizmet kalitesi	0,439865	6,174449
Turizm bilinci	0,271902	6,128125

6.4. AHS'nin Güçlü ve Zayıf Yanları

Tüm modelleme yöntemleri gibi, AHS'nin de güçlü ve zayıf yönleri vardır. AHS'nin temel avantajı, çatışan hedeflere ulaşmadaki etkinlik sırasına göre seçimleri sıralama yeteneğidir. Bu örnekteki turistik altyapı/üstyapı, pazarlama, turistik ürün çeşitliliği, kalifiye iş gücü, hizmet kalitesi, turizm bilinci önem ağırlıklarının Rize ilindeki Turizm potansiyelini ortaya çıkarmada etkinlik sıraları doğru olarak yapıldığında mantıksal sonuç elde edilmektedir. Ayrıca AHS'nin başka bir olumlu etkisi de tutarsız yargıları tespit etmesidir.

AHS modelinin zayıf yanlarından bir tanesi, uygulayabilmek için matrislerin hepsinin aynı matematiksel formda olması zorunluluğudur. Bunun nedenleri Saaty tarafından kitabında açıklanmıştır. Basitçe ifade etmek gerekirse böyle bir matris oluşturmak için, 9 sayısını 'A kesinlikle B'den daha önemlidir' için kullanırsak, B'nin A'ya göre göreceli önemini tanımlamak için 1 / 9'u kullanmamız gerekmektedir (Saaty, 1996). Net olmayan durumlarda, derecelendirme ölçeğini değiştirmek ve bunun ne gibi bir fark yarattığını görmek olumsuz bir durum değildir. Bir seçenek, farklı ölçeklerde sürekli olarak iyi puan alırsa, bu muhtemelen çok sağlam bir seçimdir.

Netice itibari ile AHS, karşılanması gereken bir dizi hedefin ışığında rakip seçenekler arasında ayrım yapmak için yararlı bir teknik olarak değerlendirilmektedir. Hesaplamaların karmaşık olmamasının yanı sıra, AHS matematiksel bir numara olarak görülebilecek duruma dayanırken, tekniği kullanmak için matematiği anlamaya ihtiyaç yoktur.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Turizm sektörü günümüz dünyasında oluşturduğu iş hacmi, istihdam ve gelirleri ile ülkelerin önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, turizm endüstrisi hem işletme sahipleri hem de ülke için önemli hale gelmektedir. Hem turizmdeki ürün ve hizmet kalitesinin

arttırılması hem de sürdürülebilirliğin sağlanması bu alanda temel amaç olmaktadır. Bundan dolayı bölgelerin turizm potansiyellerini belirleyerek ona göre belirli stratejileri oluşturmak gerekmektedir.

Bu çalışmada Rize ili ele alınarak 6 ana kriter ve alt kriterler bakımından çok kriterli karar ver me yöntemlerinden AHS kullanılarak değerlendirme yapılmıştır. Bölgedeki üniversitelerin turizm bölümlerindeki öğretim üyelerine, otel işletmecilerine ve kamu turizm kurumlarındaki yönetici veya yönetici yardımcılarına anket çalışması yapılmıştır. Bulgular, Rize'nin eko-turizm potansiyelinin geleneksel turizm potansiyelinden daha yüksek önceliğe sahip olduğunu göstermektedir. Değerlendirme sonucunda kriter önem seviyeleri sırası ile "turistik altyapı/üstyapı", ''pazarlama'', "turistik ürün çeşitliliği", "kalifiye işgücü", "hizmet kalitesi", ve "turizm bilinci" önem ağırlıkları olmuştur. Çalışmanın uygulama alanı olan Rize ilindeki iyi organize olmuş kamu ve özel sektörde görev alan yetkililerin de katkıları ile şehrin alternatif turizm alanındaki potansiyeli harekete geçirilerek bu alanda bir marka oluşması yönünde önemli bir adım atılmış olacaktır.

Çalışmada birkaç sınırlama bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, çalışma yalnızca belirli kriterleri dikkate almıştır, ancak bunlar turizm potansiyelinin tüm yönlerini ortaya çıkarmak için yeterli olmayabilir. Bunun yanı sıra, kriterlerin her birinin alt kriterleri ve doğrudan kriterlerin ikili olarak karşılaştırılması yanıltıcı olabilmektedir.

KAYNAKÇA

Bowman, G. (1991) '*Christian Ideology and the Image of a Holy Land: The Place of Jerusalem Pilgrimage in the Various Christianities'*, in J. Eade and M. Sallnow (eds) Contesting the Sacred: The Anthropology of Christian Pilgrimage. London and New York: Routledge, pp. 99–121

Cheng, E. W. L., Li, H., ve Ho, D. C. K. (2002). Analytic hierarchy process (AHP): A defective tool when used improperly. *Measuring Business Excellence, 6*(4), 33–37.

Dağdeviren, M., Akay, D. ve Kurt, M. (2004). İş Değerlendirme Sürecinde Analitik Hiyerarşi Prosesi ve Uygulaması, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19* (2), 131-138.

Debbage, K. G. (1991). Spatial behavior in Bahamian Resort. *Annals of Tourism Research,* 18, 251-268.

Dietvorst, A. (1994) *Cultural Tourism and Time-Space Behavior. In Building a New Heritage: Tourism, Culture and Identity in the New Europe*, G. Ashworth and P. Larkham, eds., pp. 69–89. London: Routledge.

Drumm, A, Moore, A., (2002). *Ecotourism Development A Manual For Conservation Planners And Managers. The Nature Conservancy,* Arlington, Virginia, USA

Fazelnia, G.H., Hakimdoost, H. and Belyani, Y. (2012) *Comprehensive Guideline of GIS Practical Models in Civic, Village and Environmental Planning*. Azadpeyma Press, Tehran.

Fredman, P., & Tyrväinen, L. (2010). Frontiers in nature-based tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 10*(3), 177–189

Goeldner, C.R., and Ritchie, J.R.B. (2003) *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*, 9th ed. NY: John Wiley & Sons, Inc

Hudson, S., Ritchie, J. B. R., & Timur, S. (2004). Measur ing destination competitiveness: An empirical study of Canadian Ski resorts. *Tourism and Hospitality Planning and Development, 1*(1), 79–94.

Iran's Statistics Center (2011) Journal of Iran's Statistics in Year 2011. Iran's Statistics Center.

Jamshidi, H. and Solmi, S. (2012) Feasibility Study of Recreation and Service Complexes in Mazandaran Province and Their Effectiveness on Amol City with the Approach of the Interaction between Tourism and Architecture. Proceedings of the First National Conference of Tourism, Hamedan,

Jansen-Verbeke, M., & Lievois, E. (1999). Analysing heritage resources for urban tourism in European cities. In D. G. Pearce & R. W. Butler (Eds.), Contemporary issues in tourism development: Analysis and applications (pp. 81–107). London: Routledge

Karimi, J. and Mahboobfar, M. (2011) *The Use of Climate in Developing the Tourism Industry.* Arkane Danesh Press, 184.

Karimpanah, R. (2005) Ecotourism Analysis and Its Role in Development of Kordestan Province. Master's Thesis, Tarbiat Modarres University, Tehran.

Kiomarsi, H., Taghvayi, M. and Taghizadeh, M. (2011) Locating the Tourism Villages by Using GIS and SWOT Model (Case Study: Coast of Kaftar Lake*). Journal of Geography and Environmental Planning,* 42, 99-120.

Koday, Z. ve Erhan, K. (2013). Rize İlinin İdari Coğrafya Analizi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Jounal of Social Sciences,* 50, 39-54.

Light, D., Prentice, R. (1994): Market-based product development in heritage tourism. Tourism Management Vol.15. (Nr.1.) pp.27-36.

Moghadas, M., Vahidian, F. and Vahidian, A. (2005) The Hierarchical Evaluation and Presenting a Method for Ordering the Fuzzy Numbers. Proceedings of the Fourth National Conference of Tehran's Industry Engineering, Tehran, 62-69.

Önder, Serpil & Polat, Ahmet. (2004). Konya İli Karapınar İlçesinin Ekoturizm Yönünden Görsel Kalite Değerlendirmesi ve SWOT Analizi. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi.* 18. 80-86.

Plog, S.C. (1987). Understanding psychographics in tourism research. In J.R.B. Ritchie & C.R. Goeldner (Eds.), Travel, tourism and hospitality research (203-214). New York: Wiley.

Prentice, R., 1993. Community-Driven Tourism Planning and Residents Preferences. *Tourism Management* 14 (3), 218–227.

Saaty, T.L. (1996). *Decision Making for Leaders*, RWS Publications, 4922 Ellsworth Ave. Pittsburgh, PA. U.S.A. . 42 -49.

Sani, N., et al. (2011) Analyzing the Ecotourism Activities in Case of Ecology for Northern Zagros Woods Using Multi-Criteria Decision Making, GIS and Remote Sensing. Amayesh Sarzamin, 4, 47-53.

Shachar, A. & Shoval, N. (1999). *Tourism in Jerusalem: A place to pray.* In D. Judd & S.S. Fainstein (Eds.), *The tourist city*. New Haven: Yale University Press.

Shekooyi, H. (1996) *Novel Thinking in Geographical Philosophy*. Gitashenasi Press, Tehran

Tunçsiper, B. ve Yılmaz, G. Ö. (2009). Yerel Ekonomik Kalkınma Sürecine Turizm Sektörünün Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 24, 53-61.

https://rize.ktb.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

EK 1.Anket

Sayın Katılımcı;

Bu anket İstanbul Medeniyet Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde görevli Dr. Öğr. Üyesi İrfan YAŞAR tarafından ''Analitik Hiyerarşi Yöntemi İle Turizm Potansiyelinin Sıralanması: Türkiye (Rize İli) Örneği'' başlıklı araştırma çalışması için hazırlanmıştır. Anketimize vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyunuz ve verilen cümlenin sizi ifade etme derecesine göre sırayla ''tamamen katılıyorum'', ''katılıyorum'', ''kararsızım'', ''katılmıyorum'' ya da ''hiç katılmıyorum'' seçeneklerinden birini işaretleyiniz. Verdiğiniz katkı için teşekkürlerimi sunarım.

Tel. 0533 527 2659 – irfan.yasar@medeniyet.edu.tr Dr. Öğr. Üyesi İrfan YAŞAR

		Katılmıyorum	lmıyorum	arsızım	lıyorum	hamen lıyorum
	1) Konaklama tesisleri yeterli fiziksel kapasiteye sahiptir					
	2) Turistler için ulaştırma sistemi yeterlidir					
	3) Yeteri kadar konaklama tesisi vardır					
	4)Turizm personelinin eğitim seviyesi yeterlidir					
Pazarlama	1)Fiyatlandırma politikası standartlara uygundur					
	2)Turistik yerlerin tanıtımı yeteri kadar yapılmaktadır					
	3) Ulusal ve uluslararası fuarlara katılım yeterlidir					
	4)Halkla ilişkiler başarısı iyi seviyededir					
Turistik Ürün Çeşitliliği	1)Doğa turizmi potansiyeli vardır					
	2)Yayla turizmi potansiyeli vardır					
	3)Kültür turizmi potansiyeli vardır					
	4)Sağlık turizmi potansiyeli vardır					
	5)Eğlence turizmi potansiyeli vardır					
Kalifiye İş Gücü	1)Turizm personeli için yeterli örgün eğitim yapılıyor					
	2) Turizm personeli için yeteri kadar yaygın eğitim yapılıyor					
Hizmet Kalitesi	1)Yiyecek içecek imkanları yeterli					
	2)Yeterli temizlik ve hijyen sağlanıyor					
	3)Kaliteli sunum yapılıyor					
Turizm Bilinci	1)Yerel halk turizmi kabullenmiştir.					
	2) Yerel halkta turizm kültürü oluşmuştur					
	3)Turist yerli halk iletişimi iyi seviyededir					

KIŞ KORİDORU GASTRONOMİ KORİDORUNA DÖNÜŞEBİLİR Mİ? BİR GASTRONOMİ ROTA DENEMESİ

Öğr. Gör. Dr. Erkan DENK

Atatürk Üniversitesi, - ORCID ID-0000-0002-2144-3316

ÖZET

Türkiye tarihi geçmişinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması sebebiyle mutfak kültüründe birbirinden eşsiz lezzetler sunma ve yeni deneyimler yaşatma potansiyeline sahiptir. Ancak bu güzel lezzetlerin gastronomi turizmi kapsamında hala istenilen düzeyde değerlendirilemediği düşünülmektedir. Türkiye Turizm Stratejisi (2023) belgesinde ortaya konulan turizm gelişim koridorlarından birisi de Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars ve Ardahan şehirlerinden oluşan Kış Koridoru'dur. Kış mevsimiyle özdeşleşen bu destinasyonlar takvimi her geçen yıl kısalsa da kış aylarında misafirlerine eşsiz manzaraları ve tesis altyapıları ile unutulmaz deneyimler yaşatabilmektedir. Bu deneyimlere farklı bir boyut katıp hem kış turistleri hem de lezzet tutkunu ziyaretçiler tüm yıl boyunca ağırlanabilir. Bu çalışmanın amacı; Kış Koridoru şehirleri olarak belirtilen merkezlerin sahip olduğu lezzetleri ortaya çıkarmaktır. Aynı zamanda bu koridor boyunca bir gastronomi rota önerisi geliştirmek de hedeflenmektedir. Elde dilen sonuçlara bakıldığında kış turizmi açısından bu şehirler oldukça güçlüdür ancak ortaya çıkarılan lezzetler de hem kış mevsiminde hem de yılın diğer geriye kalan zaman dilimlerinde ziyaretçilerine çorba, ana yemek, tatlı ve peynir türleriyle eşsiz tat ve üretim deneyimleri yaşatabilir. Erzincan tulum peyniri, Erzurum cağ kebabı, Ağrı abdigor köftesi, Kars kaşarı ve Ardahan kazı bu eşsiz lezzetlerin yaygın olarak bilinenleridir. Çalışma, merkezlerin gastronomik zenginliğini resmederek bir lezzet rotası önermektedir. Kış Koridoru destinasyonlarının aynı zamanda önemli birer gastronomi turizmi merkezi de olduğu bulgulardan yola çıkılarak söylenebilir. Dolayısıyla sahip olunan gastronomi turizmi potansiyeli ve lezzet rotası Kış Koridoru şehirlerinin tüm yıl boyunca turizmden faydalanmasını sağlayabilir. Bu konuda yerel yönetici ve politika yapıcılara da bazı görevler önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kış koridoru, Gastronomi turizmi, Gastronomi rotası

1.GİRİŞ

Son on yılda destinasyonların mutfak kültürleri veya diğer bir ifadeyle gastronomik ürünleri temel seyahat motivasyonu haline gelmiştir. Bu ürünlerin gelenek ve kültürle yoğrulmuş üretim teknikleri, hammaddeleri veya üretim alanları her geçen gün artan sayıda turist ilgisi görmektedir. Türkiye turizm gelirini arttırmak adına yayınladığı raporda belirlediği temalar kapsamında yedi farklı koridor açıklamıştır. Zeytin Koridoru, İnanç Turizmi Koridoru, Trakya Kültür Koridoru ve Kış Koridoru bunlardan bazılarıdır. Çalışmaya konu olan Kış Koridoru, başta Erzincan olmak üzere, Erzurum, Ağrı, Kars ve Ardahan illerini kapsayan Türkiye'de kış turizm potansiyeli ile de bilinen önemli merkezlerden oluşmaktadır (KTB, 2007). Ancak bu bölgenin her geçen yıl takvim olarak kısalan kış turizm faaliyet süreleri, ülke genelinde turizmin tüm bölgeler ile tüm yıla yayılması isteği, turizm gelirinden daha fazla pay alınabilmesi amacı ve ana akım olarak kış turizmi ile ön planda olan bu bölgenin sahip olduğu zengin mutfak kültürüne ait ürünleri ile de desteklenmesi söz konusu olabilir. Dolayısıyla çalışma bu durumu ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Diğer bir ifadeyle çalışma, ülke genelinde turizmi geliştirmek adına belirlenen koridorlar içinde yer alan Kış Koridoru gastronomi koridoruna dönüşebilir mi? veya dönüşemiyorsa da ön planda bulunan kış turizmi önerilebilecek bir gastronomi turizmi rotası ve bu rotada gerçekleştirilebilecek faaliyetleri ile tüm yıl boyunca merkezleri destekleyebilir mi? sorularına cevap bulmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple çalışmada, Kış Koridorunda yer alan şehirlerin öncelikle mutfak kültürlerine ait ürünler ortaya çıkarılacak olup devamında bu koridor yönünü izleyecek şekilde gastronomi rotası oluşturularak yedi günlük bir tur planı önerilecektir. Literatürde bölge için bu kapsamda yapılan bir çalışma yer almadığı belirlenmiştir ve araştırma bu boşluğu dolduracağı için önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışma sonucunda ilgili paydaşlara ve akademisyenlere çeşitli öneriler de sunulmaktadır.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mutfak, bir yörenin, bölgenin veya toplumların vazgeçilmez kültürel kimliğinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Tarihi ve kültürel yönleri göz önüne alındığında yemek ise yalnızca turist deneyiminin bir parçası olmaktan veya sadece açlık hissini gidermenin dışına çıkıp bir temel turizm motivasyon kaynağı haline gelebilmektedir. Bu nedenle geleneksel kültür ile yoğrulup ortaya çıkan yemekler, bir yöreyi ya da destinasyonu farklılaştıran unsur olabilir. Yenilip içilebilen bu unsurlar, gastronomi turizminin bir bileşeni olarak görülebilir. Gastronomi turizmi, temel motivasyonun veya ikincil motivasyonun yemeklerin/gıdaların üretildiği yerlere gitme, restoran ziyaretlerine veya tadım etkinliklerine katılma, yemek festivallerine gitme gibi bir dizi faaliyetleri kapsayan turizm türü olarak tanımlanabilir (Arjona-Fuentes ve Amador-Hidalgo, 2017). Türkiye küresel turizm pazarında eşsiz güzellikteki Ege ve Akdeniz sahilleri ile bir tatil destinasyonu olarak bilinse de geçmişte birçok medeniyete yapmış olduğu ev sahipliği ile önemli kültürel zenginliğe sahiptir. Bu zenginlik verimli topraklarının da katkısıyla Türk mutfağındaki ürün çeşitliliğine olumlu yansımıştır. Tam da bu noktada Türkiye'de en üst kamu otoritesi olan Kültür ve Turizm Bakanlığı Cumhuriyet'in yüzüncü yılı kapsamında 2023 yılı için bir eylem planı yayınlamıştır (KTB, 2007). Bu planda, ülke genelinde turizmi çeşitlendirmek, belirlenen destinasyonlarda farklı turizm türlerini geliştirmek, kamu kurumları,

özel sektör ve toplumun çeşitli kesimlerinde ortak hareket etme kültürünü yerleştirerek turizm gelirini arttırmak ve tüm ülke geneline yaymak hedeflenmiştir. Bu kapsamda Görsel 1'de yer alan Türkiye haritası turizmin geliştirilmesi için belirlenen bölge ve koridorlar hakkında bilgi vermektedir.

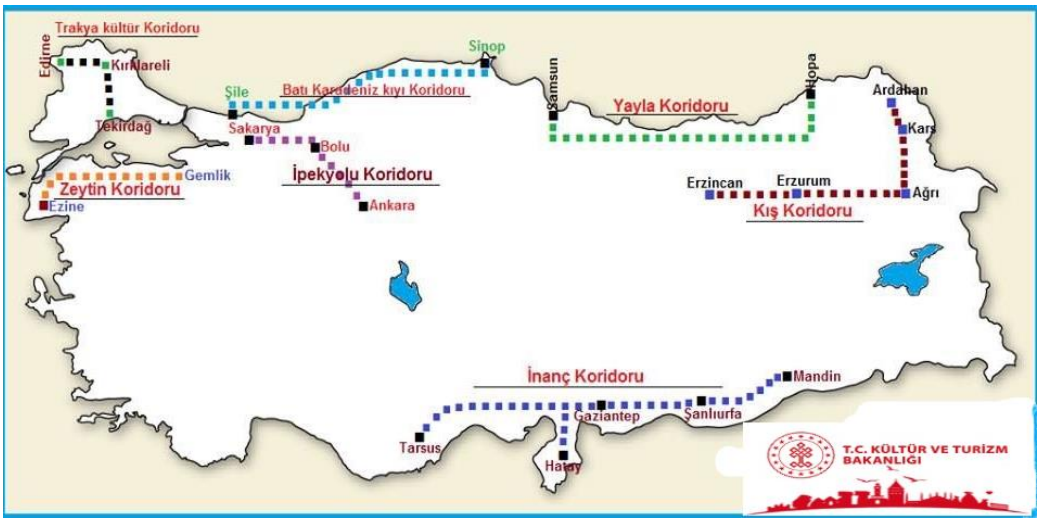

Görsel 1. Türkiye Turizm Gelişim Koridorları (KTB, 2007).

Görsel 1 değerlendirildiğinde, Türkiye'de turizm gelişimi için belirlenen yedi koridor bulunmaktadır. *Zeytin Koridoru*; Bursa ili Gemlik ve Mudanya ilçelerini, Balıkesir iline ait Gönen, Bandırma ve Erdek ilçelerini, Çanakkale ili Ezine ilçesi çevresi ile Erdek Kapıdağ Yarımadası ve kuzeyinde yer alan Avşa, Paşalimanı, Ekinli Adaları ile Marmara adasının içinde bulunduğu bölgeyi kapsamaktadır. *İnanç Turizmi Koridoru*; Tarsus'tan başlayarak Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin yörelerini içermektedir. *İpek Yolu Turizm Koridoru*; tarihi İpek Yolu güzergâhının Anadolu'daki parçalarından biri olan ve İstanbul üzerinden Avrupa'ya ulaşan bölümü üzerinde bulunan Ayaş-Sapanca Koridoru, Adapazarı, Bolu ve Ankara illeri, Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Beypazarı; Güdül ve Ayaş ilçelerinden oluşmaktadır. *Batı Karadeniz Kıyı Koridoru*; Şile ile Sinop arasında uzanan mesafede özellikle Ankara ve İstanbul gibi metropollere hizmet edecek bir iç turizm gelişim koridoru olarak geliştirilmesi hedeflenmektedir. *Yayla Koridoru*; Orta Karadeniz'de bulunan Samsun ilinden Hopa'ya kadar uzanan bu koridor Türkiye'de yayla ve doğa turizminde öne çıkan merkezleri bünyesinde bulundurmaktadır ve bu potansiyelin harekete geçirilmesi hedeflenmektedir. *Trakya Kültür Koridoru*; Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerini kapsamaktadır. Marmara bölgesinin Avrupa yakasında yer alan bu koridor, kuzeyde Karadeniz, güneyde Ege Denizine kadar uzanan bir bölgeyi içine almaktadır. Araştırma konusu olan *Kış Koridoru* ise; kış turizmin geliştirilmesi amacıyla çalışmaları sürdürülen "Kış Turizm Master Planı" kapsamında Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars ve Ardahan illerini kapsayan bölge olarak ifade edilmektedir (KTB, 2007).

Yöresel mutfak ve ona bağlı olarak ürünler, toplumların kültürlerini yansıtan ve gastronomi turizminin önemli bileşenleri olarak ifade edilebilir. Aşağıda belirtilen Görsel 2 bu kapsamda gastronomi turizmini faaliyetleri ile birlikte ortaya koymaktadır.

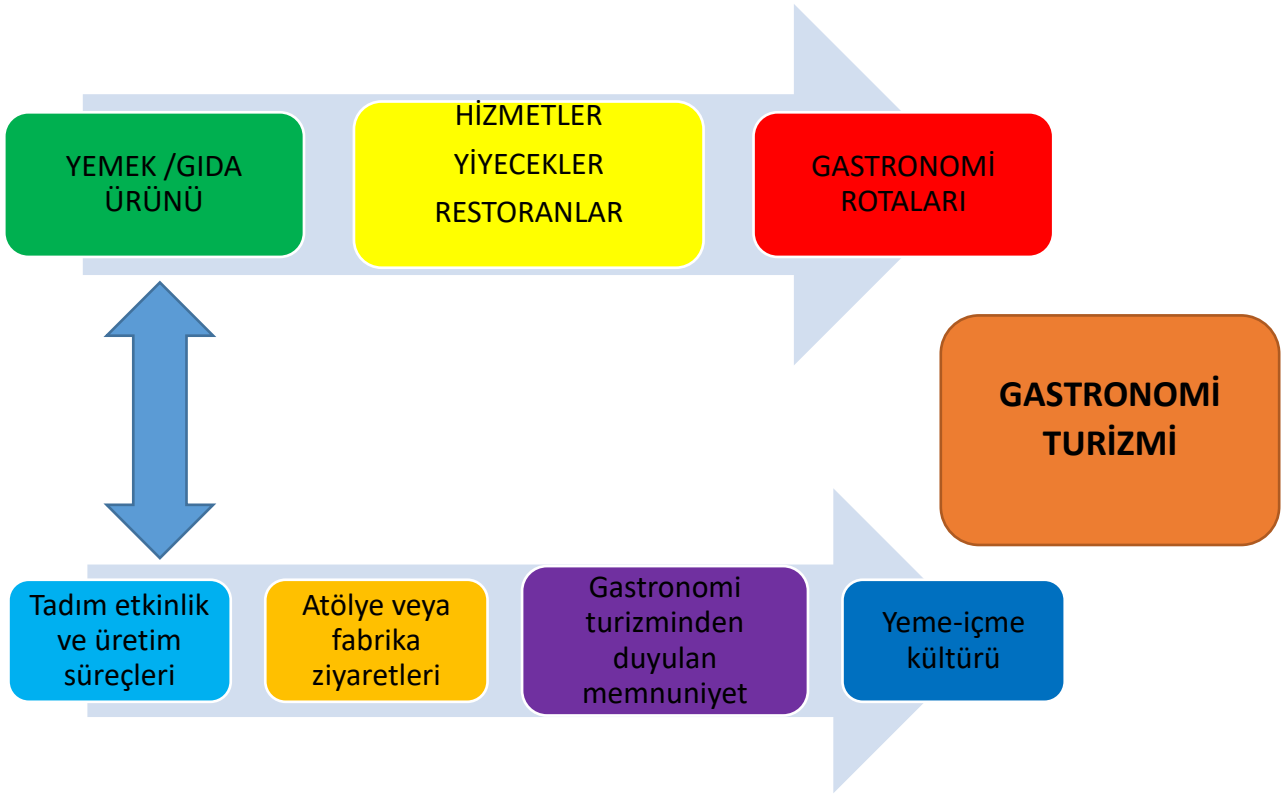

Görsel 2. Gastronomi turizminin temel bileşenleri (Arjona-Fuentes ve Amador-Hidalgo, 2017).

Özellikle turizmin gelişim gösterdiği ülke veya bölgelerde rotalar, gastronomi turizmi kapsamında daha fazla turist çekebilmek adına spesifik (peynir, jambon, zeytintağı vb.) olarak bir ürüne yönelik olabileceği gibi genel lezzetleri de sergileyebilmek adına oluşturulduğu görülmektedir (Dancausa Millán vd., 2021; Manola ve Koltsikoglou, 2020). ***Gastronomik rota***; turistlerin bir bölgede bulabilecekleri gastronomik ürünler ve gastronomik etkinlikler ile ilgili bilgileri bir kaynakta bulabilmelerini sağlayan araçtır. Bir bölgedeki yöreye özgü geleneksel yiyecekleri ve etkinlikleri ön plana çıkararak turistler için bir çekicilik unsuru oluşmasını sağlar. Ayrıca rota oluşturmada genel amaçlar aşağıdaki şekilde açıklanabilir (Meyer, 2004:3);

•Ziyaretçileri farklı bölgelere veya üretim alanlarına yöneltmek ve turizmden elde edilebilecek geliri çeşitlendirmek,

•Bilinirliği düşük düzeyde olan işletme ve ürünlerin tanınmasını sağlayarak bilinirliklerini arttırmak, tanıtımlarını gerçekleştirmek,

•Bir destinasyonun çekiciliğini arttırmak ve imajını güçlendirmek,

•Kişi başı turist harcama miktarını ve kalış süresini arttırmak,

•Destinasyonu turistlerin tekrar ziyaret etmelerini sağlamak ve bölgeye yeni turistler çekebilmek,

•Destinasyonla birlikte turistik ürünlerin sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

3.YÖNTEM

Bu çalışma, Kış Koridoru şehirlerinin mevcut gastronomik potansiyelini harekete geçirmek ve gastronomi turizmi için yöreleri ziyaret edecek olan gastro turistlere yol gösteren bir pusula görevi görmesi adına aynı zamanda Kış Koridoru merkezlerinde nelerin tadına bakılabileceği konusunda bilgi vermek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada veriler nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi ve gözlem yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi önceden var olan veya edinilmiş materyalleri kullanmaya yönelik bir tekniktir ve ikincil verilere dayanmaktadır (Scott ve Morrison, 2005). Bu tür araştırmalarda araştırmacı eğer ihtiyaç duyuyorsa verileri herhangi bir gözlem yaparak, görüşme yapmadan da elde edebilir. Gözlem, herhangi bir ortamda meydana gelen davranışları ayrıntılı olarak açıklamak için kullanılan bir veri toplama tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Dolayısıyla araştırma bulguları, yazılı bilimsel kaynakların detaylı bir şekilde taranması, saha ziyaretleri ve gözlem yoluyla elde edilmiş olup durum tanımlayıcı araştırma modeli kullanılmıştır.

4.BULGULAR

Araştırmada öncelikle Kış Koridoru illerinin mutfak kültürlerine ait olan ürünler tespit edilmiştir. Devamında bu ürünlerden bazılarının görsellerine yer verilmiştir. Oluşan çizelge ve görseller yorumlanmıştır.

4.1.Erzincan

Kış Koridoru başlangıcında belirtilen ilk şehir Erzincan'dır. Konum olarak Tarihi İpek Yolunun üzerinde yer alan Erzincan mutfak kültürü geçmişte ev sahipliği yaptığı toplumların izlerini taşımaktadır. Kentin kendisine has özgün tarihi dokusu mutfak kültüründe de kendisini göstermektedir. Çizelge 1'de Erzincan mutfak kültürüne ait ürünlerin neler olduğu hakkında bilgi vermektedir.

Çizelge 1. Erzincan Mutfak Kültürüne Ait Ürünler

Yemek Türü	Yemek Adı
Çorbalar (4)	Gendime, Erzincan çorbası, Yaş tarhana, Badişli çorba
Kahvaltılıklar (5)	Erzincan geven balı, Kuşburnu marmelatı, Kemaliye dut pekmezi, Tercan balı, Refahiye balı
Et ürünleri ve Et yemekleri (4)	Kemah köftesi, Kemaliye tiridi, Erzincan döneri, Erzincan usulü kuzu kapama
Süt ve Süt Ürünleri (2)	Erzincan tulum peyniri, Kemaliye kuru kaymağı
Yemekler (10)	Yalancı gıllor, Babukko, Etli üzüm yaprağı sarma, Evelik dolması, Siron, Eşğili yemeği, Bumbar, Erzincan dermason fasulyesi, Yumurta borani, Kaygana
Pilavlar (3)	Kahküllü pilav, Yarma pilavı, Kuru erikli bulgur pilavı
Hamur İşleri (2)	Erzincan ketesi, Erzincan lokumu
Tatlılar (4)	Kesme kadayıf, Gasefe tatlısı, Dövmeç tatlısı, Saruc
Meyveler (2)	Cimin üzümü, Eğin dutu

Kaynak: Şengül vd., 2015; Şen ve Silahşör, 2018; Başar ve Silahşör, 2019; Orhan, 2021; Web_1.

Çizelge 1 değerlendirildiğinde çorbalar, kahvaltılıklar gibi gruplardan oluşan 9 farklı yemek tür başlığında toplamda 36 çeşit ürün tespit edilmiştir. Bu ürünlerden bazıları Görsel 3'te sunumlarıyla görülebilir.

Kesme Kadayıf

Kahküllü Pilav

Kemah köftesi

Evelik Dolması

Yalancı Gıllor

Erzincan Lokumu

Görsel 3. Erzincan mutfak kültüründen bazı ürünlerin sunumları
Kaynak: Başar ve Silahşör, 2019; Web_1

Görsel 3, Erzincan mutfak kültüründe yöre halkı ve misafirler tarafından da çok sevilerek tüketilen kesme kadayıf, kahküllü pilav, Kemah köftesi, evelik dolması, yalancı gıllor, Erzincan lokumu gibi lezzetlerin servis edilmiş şekillerini sunmaktadır. Zengin bir ürün çeşitliliğinden Erzincan mutfak kültüründe bahsetmek mümkündür.

4.2.Erzurum

Coğrafi konumu ile sahip olduğu doğal ve kültürel yapının elverişliliği yanı sıra önemli uygarlık merkezlerine yakın oluşu Erzurum'un Anadolu'daki en eski yerleşim merkezlerinden biri olmasını sağlamıştır. Bu eşsiz özellikler şehri, Asya ve Avrupa'yı bir köprü gibi birbirine bağlayan İpek Yolu üzerindeki en önemli kavşaklarından yapmıştır (Mil ve Denk, 2015). Çizelge 2'de yer alan ürün çeşitliliği bu zengin tarihi ve kültürel özellikleri destekler niteliktedir.

Çizelge 2. Erzurum Mutfak Kültürüne Ait Ürünler

Yemek Türü	Yemek Adı
Çorbalar (12)	Herle aşı, Bulgur, Ayranaşı, Karafatma, Kesme aşı, Patates, Düğün, Tutmaç, Löbiyeli ovmaç, Gendime, Kavurma herle, Süt aşı
Kahvaltılıklar (7)	Karnavas dut pekmezi, Pestil çullaması, Peynir kuymağı, Kavurma çullaması, Dut çullaması, Çaşır kavurması, Şenkaya balı
Et ürünleri ve Et yemekleri (8)	Oltu cağ kebabı, Pasinler döneri, Erzurum sucuğu, Erzurum et kavurması, Hınıs köftesi, Ekşili lahana dolması, Etli yaprak sarması, Erzurum pastırması
Süt ve Süt Ürünleri (8)	Kandirif peyniri, Erzurum civil peyniri, İspir kurun peyniri, İspir kaymağı, Kerti peyniri, Erzurum tereyağı, Lor peyniri, Erzurum küflü civil peyniri (göğermiş peynir),
Yenilebilir Otlar (25)	Pazı pancarı, Aşotu, Turp otu, Acıgıcı, Baldıran, Isırgan, Buğadikeni, Yemlik, Yarpuz, Helliz, Caşır, Çiriş, Tere, Kımı, Reyhan, Kuzu kulağı, Medik, Kekik, Işkın, Kuş ekmeği, Evelik, Haşhaş, Ebegümeci, Köbelek, Bağayaprağı
Yemekler (29)	Lor dolması, Cılbıra, Ekşili yaprak sarması, Evelik kavurması, Şalgam dolması, Yumurtalı kıyma, Çeç pancarı, Gliko, Turşu pancarı, Patates boranisi, İspir kuru fasulyesi, Ayva yahnisi, Hınıs kuru fasulyesi, Çaşır kavurması, Aşmalı yahni, Çiriş yemeği, Narman şeker fasulyesi, Çortutu pancarı, Fasulye kavurması, Şalgam çırtması,

	Pirpirim, Hink yemeği, Yalancı lahana sarması, Ebem gömeci, Keşkek, Kelecoş, Löbiye paçası, Pastırmalı Ramazan kıyması, Soğan dolması
Pilavlar (7)	Gendime pilavı, Çaşırlı bulgur Pilavı, Löbiye pilavı, Etli bulgur, Kavurmalı lahana pilavı, Hedik, Pazı pilavı
Hamur İşleri (14)	Erişte, Bişi, Erzurum ketesi, Yumurta pilavı, Tava ketesi, Bişi, Su böreği, Hıngel, Tatar böreği, Sini ketesi, Acem ekmeği, Erzurum pastası, Lokum, Patile
Tatlılar (18)	Peynir helvası, Tel helvası, Kadayıf dolması, Erik dolması (Haris), Pekmez helvası, Kaz lokması, Demir tatlısı, Hasuta, Un helvası, Ekmek kadayıfı, Pekmezli baklava, İncir dolması, Hurma Tatlısı, Ceviz helvası, Hoşmeri, Kayısı kaysefesi, Kavut haşılı, Yufka yağlaması
Meyveler (1)	Kızılcık

Kaynak: Çomaklı, 2008; Çomaklı, 2011; Şengül vd., 2015, s. 168; Engin, 2017; Çetinkaya ve Yıldız, 2018; Turan ve Akoğul, 2019, s. 377; Web_2.

Çizelge 2 değerlendirildiğinde çorbalar, kahvaltılıklar gibi gruplara yenilebilir otlar da ilave edilmiş ve 10 farklı yemek tür başlığında toplamda 129 çeşit ürün tespit edilmiştir. Bu ürünlerden bazıları Görsel 4'te sunumlarıyla yer almaktadır.

Erzurum Civil Peyniri | **Ayranaşı Çorbası** | **İspir Kuru Fasulyesi**

Cağ Kebabı | **Fasulye Kavurması** | **Kadayıf Dolması**

Demir Tatlısı | **Lor Dolması** | **Dut Çullaması**

Görsel 4. Erzurum mutfak kültüründen bazı ürünlerin sunumları

Kaynak: Web_3 ve yazarın fotoğraf arşivinden derlenmiştir.

Görsel 4, Erzurum mutfak kültüründe yöre halkı ve misafirler tarafından da çok sevilerek tüketilen Erzurum civil peyniri, ayran aşı çorbası, İspir kuru fasulyesi, cağ kebabı, fasulye kavurması, kadayıf dolması, demir tatlısı, lor dolması ve dut çullaması gibi lezzetlerin servis

edilmiş şekillerini gözler önüne sermektedir. Erzurum mutfak kültürünün zengin bir ürün çeşitliliğinden bahsetmek mümkündür. Kış Koridoru şehirleri içinde en fazla ürün çeşitliliğine sahip mutfak, Erzurum mutfağıdır.

4.3.Ağrı

Orta Asya'dan gelen kavimlerin Anadolu'ya girişleri sırasında Ağrı, bir geçiş oluşturmuş, dolayısıyla birçok medeniyete sahne olmuştur. Ancak bu medeniyetler Ağrı'yı bir giriş kapısı olarak gördüklerinden burada çok köklü bir uygarlık oluşturamamışlardır (SERKA, 2023). Dolayısıyla bu geçiş yolu olması özelliği belki az da olsa mutfak kültürünü etkilemiş olabilir. Çizelge 3 Ağrı mutfak kültürüne ait ürünlerin neler olduğu hakkında bilgi vermektedir.

Çizelge 3. Ağrı Mutfak Kültürüne Ait Ürünler

Yemek Türü	Yemek Adı
Çorbalar (3)	Ayranaşı, Girar çorbası, Gulik aşı
Kahvaltılıklar (3)	Ağrı geven balı, Peynir kuymak, Beyaz bal
Et ürünleri ve Et yemekleri (7)	Abdigor köfte, Goşteberg, Ağrı yaprak döneri, Selekeli, Sahan kebabı, Dağ kebabı, Taş köfte
Süt ve Süt Ürünleri (3)	Küp peyniri, Ağrı tel peyniri, Tulum peyniri,
Yemekler (8)	Haşıl, Halise, Yalancı köfte, Keledoş, Tırşok, Sengesir, Bozbaş kebabı, Keşkek
Pilavlar (2)	Dutlu pilav, Mercimekli erişte pilavı
Hamur İşleri (4)	Ciriş ketesi, Hengel, Erişte, Pişi erdek
Tatlılar (4)	Hasuda, Aşure-i Nuh tatlısı, Murtuğa, Zulbiya tatlısı

Kaynak: Köksal vd., 2023; Web_4.

Çizelge 3 değerlendirildiğinde çorbalar, kahvaltılıklar gibi 8 farklı ürün grubundan 34 farklı yemek türü ortaya koymaktadır. Bu ürünlerden bazıları Görsel 5'te sunumlarıyla birlikte yer almaktadır.

Abdigor Köfte

Goşteberg,

Haşıl

Ayranaşı

Hasuda

Ciriş Ketesi

Halise **Yaprak Döner** **Ağrı Geven Balı**

Görsel 5. Erzurum mutfak kültüründen bazı ürünlerin sunumları

Kaynak: Köksal vd., 2023; Web_4.

Görsel 5, Ağrı mutfak kültüründe yöre halkı ve misafirler tarafından da çok sevilerek tüketilen abdigor köfte, goşteberg, haşıl, ayran aşı, hasuda, çiriş ketesi, halise, yaprak döner ve Ağrı geven balı gibi lezzetlerin sunumunu ve servis ediliş şekillerini gözler önüne sermektedir. Ağrı mutfak kültürünün zengin bir ürün çeşitliliğinden bahsetmek mümkündür.

4.4.Kars

Kars yöre mutfağında unlu mamuller, baklagiller ve hayvansal ürünlere dayalı gıda türleri ve yemeklere rastlamak mümkündür. Ayrıca hayvancılığa dayalı süt ürünlerinden peynir yapımı yöre halkının önemli geçim kaynağını oluşturmakta olup arıcılıkta halk ekonomisinde önemli yer tutmaktadır (kars.ktb.gov.tr). Çizelge 4, Kars mutfak kültürüne ait ürünleri ortaya çıkarmaktadır.

Çizelge 4. Kars Mutfak Kültürüne Ait Ürünler

Yemek Türü	Yemek Adı
Çorbalar (6)	Kağıt aşı, Bulgurlu kazayağı, Kaz paça, Hörre, Evelik aşı, Kuş ekmeği
Kahvaltılıklar (1)	Kars balı
Et ürünleri ve Et yemekleri (8)	Kaz ciğeri, Sac kavurma, Çoban buğulama, Poç yemeği, Piti, Etli nohut, Tencerede şiş kebap, Ekşili et
Süt ve Süt Ürünleri (2)	Kars gravyer peyniri, Kars kaşarı
Yemekler (11)	Kazayağı kavurması, Kayganak, Kartol yahni, Kaz etli helise, Kelem sarma, Cızdık, Dut yaprağı sarma, Yumurtalı kavurma, Kaz etli mantı, Kaz çekmesi, Yaprak mantı
Pilavlar (6)	Keklik etli pilav, Köy pilavı, Sirmo pilav, Kükü pilav, Dutlu pilav, Kuzu etli pilav
Hamur İşleri (8)	Feselli, Kaz ketesi, Kaz börek, Kaz yağlı gözleme, Kars ketesi, Kars böreği, Katmer, Nezih
Tatlılar (4)	Pestil kavurması, Pekmezli helva, Umaç helvası, Kalbura bastı
Meyveler (1)	Kağızman uzun elması

Kaynak: Bayat, 2020; Çerkez vd., 2021; Web_5.

Çizelge 4 değerlendirildiğinde çorbalar, kahvaltılıklar gibi 9 farklı ürün grubundan 47 farklı yemek türü Kars mutfak kültüründe tespit edilmiştir. Bu ürünlerden bazıları Görsel 6'da sunumlarıyla birlikte yer almaktadır.

Piti

Kars Kaşarı

Kars Balı

Hörre

Feselli

Kaz Çekmesi

Yaprak Mantı

Kete

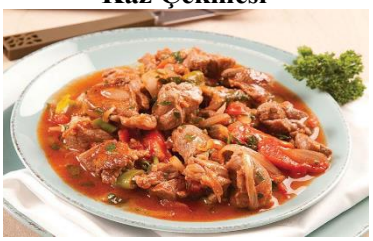
Ekşili Et

Görsel 6. Kars mutfak kültüründen bazı ürünlerin sunumları
Kaynak: Bayat, 2020; Web_5

Görsel 6, Kars mutfak kültüründe yöre halkı ve misafirler tarafından da çok sevilerek tüketilen piti, Kars kaşarı, Kars balı, hörre, feselli, kaz çekmesi, yaprak mantı, kete ve ekşili et gibi lezzetlerin sunum şekillerini gözler önüne sermektedir. Kars mutfak kültürünün zengin bir ürün çeşitliliğinden bahsetmek mümkündür.

4.5.Ardahan

Ardahan ilinin yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. M.S. 628 yılında Hazar Türklerinin bir kolu olarak Arda Türkleri tarafından fethedilmiş ve Ardahan adını almıştır. O günden bugüne kadar aynı isimle süregelmektedir (SERKA, 2023). Çizelge 5'te Ardahan mutfak kültürüne ait olarak belirlenen yemekler yer almaktadır.

Çizelge 5. Ardahan Mutfak Kültürüne Ait Ürünler

Yemek Türü	Yemek Adı
Çorbalar (8)	Cinar, Kelemkeşir, Puşruk aşı, Helle aşı, Yarpuz, Kımı, Cacık aşı, Soğuk su aşı
Kahvaltılıklar (1)	Ardahan çiçek balı
Et ürünleri ve Et yemekleri (5)	Tandır kebap, Kaçguç, Köz kebap, Tandır altı kebap, Dal kebap
Süt ve Süt Ürünleri (4)	Gorcolo peyniri, Göle kaşarı, Çuma peyniri, İkizdere tulum peyniri
Yemekler (15)	Kaygana, Peynir eritme, Mısır papası, Gaşo, Könbe, Sinor, Bozbaş, Lalanga, Kurut. Tandırda kaz, Dolma kebap, Yarpuzlu köfte, Posof kuru fasulyesi, Aşotlu sulu köfte, Cırıhta
Yenilebilir Otlar (16)	Ebekömeci, Evelik, Cil, Pancar, Cincar, Cacık, Telce, Yemlik, Kımı, Dida, Kuzukulağı, Anık, Lele, Devetabanı, Kömeç, Körmen
Pilavlar (2)	Kaz etli üçlü pilav, Kaz etli içli pilav

Hamur İşleri (11)	Kayıtma, Gevrek, Lokum, Kül pağaça, Pileki ekmek, Karnı çırık, Gaçabur, Katmer, Yufka, Gilik, Feselli
Tatlılar (6)	Lokma, Un helvası, Sütlaç, Şekerleme, Mafiş tatlısı, Bulamaç tatlısı
Meyveler (2)	Cancur eriği, Posof elması

Kaynak: Şengül vd., 2015; Çimen, 2016; Web_6;

Çizelge 5 değerlendirildiğinde çorbalar, kahvaltılıklar gibi gruplara yenilebilir otlar da ilave edilmiş ve 10 farklı yemek tür başlığında toplamda 70 çeşit ürün tespit edilmiştir. Bu ürünlerden bazıları Görsel 7'de sunumlarıyla birlikte yer almaktadır.

Mafiş Tatlısı

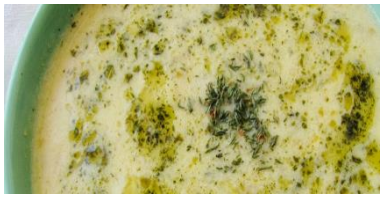

Helle Aşı Çorbası

Kaz Etli Üçlü Pilav

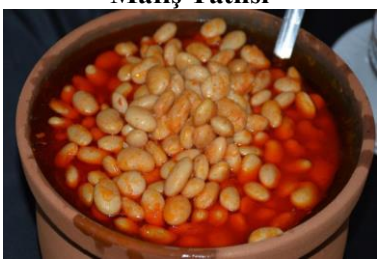

Posof Kuru Fasulyesi

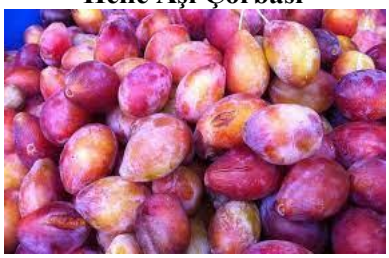

Cancur Eriği

Kurutulmuş Kaz Eti

Görsel 7. Ardahan mutfak kültüründen bazı ürünlerin sunumları

Kaynak: Web_3

Kış Koridoru şehirleri genel olarak değerlendirildiğinde benzer ürünlere rastlamak mümkündür. Bu ürünlerin yöre değiştiğinde farklı şive kullanılarak da isimlendirildiği söylenebilir. Ancak zengin bir ürün çeşitliliğinden de bahsetmek mümkündür. Kış Koridoru içinde yer alan şehirlere ait mutfaklarda en fazla ürün çeşitliliği Erzurum'a aittir.

5.SONUÇ ve ÖNERİLER

Son zamanlarda turist davranışlarındaki eğilim deneyim yaşama yönünde hızla ilerlemeye başlamıştır. Gastronomi turizmi kapsamında oluşturulabilecek rotalar bu talepler için eşsiz fırsatlar sunabilmektedir. İspanya Madrid gastronomi rotası (Web_7), Malezya gastronomi rotası (Zainal vd., 2010) yine İspanya Endülüs bölgesi gastronomi rotaları (Dancausa Millán vd., 2021) ve İtalya Toskana bölgesi şarap rotaları (Manola ve Koltsikoglou, 2020) bu rotalara örnek gösterilebilir.

Kış Koridoru şehirlerinde genel olarak bazı yemeklerin benzerlik gösterdiği belirlense de gıda, yenilebilir ot ve yemek türü olarak 300'ün üzerinde lezzetten bahsetmek mümkündür. Bölge koridor olarak "kış" isminin hakkını pistleri, imkanları, düzenlenen etkinlikleri ve mekanik tesisler ile alt-üst yapıda yapılan yatırımlarla vermektedir. Her ne kadar küresel ısınma kış destinasyonlarını günümüzde tehdit ediyor olsa da bu bölge sahip olduğu altyapı ve imkanlar ile şimdilik kış turizmi açısından önemini koruyacaktır. Ancak seçilen koridorda önemli bir gastronomik çeşitlilik de bulunmaktadır ve çalışma bunu ortaya çıkarmıştır. Tespit edilen

gastronomik potansiyel, oluşturulabilecek bir gastronomi rotası ile değerlendirilebilir. Şu örnek rota koridor için oluşturulup 7 günlük bir tur programı önerilebilir:

1.Gün: *Erzincan (22 km), Caferli'de bir köy evinde konaklama.*

2.Gün: *Erzincan tulum peyniri üretim aşamalarına katılım, Erzincan Cimin üzüm tarlaları, merkez ziyaret ve Kemah Kömür Köyü tuz göletleri ziyaret, Kemah köftesi deneyimi sonrası akşam Erzurum'a (188 km) hareket. Erzurum merkezde konaklama.*

3.Gün: *Erzurum Civil peynir üretim aşamalarına katılım, Erzurum Evleri demir tatlısı üretim atölyesi ile merkez ziyaret ve cağ kebap deneyimi sonrası (183 km) Ağrı merkeze geçiş ve konaklama.*

4.Gün: *Ağrı merkez ve Leylekpınar (22 km) geven balı üretim alnı ziyaret sonrası Doğubeyazıt'a geçiş ve Doğubeyazıt Abdigor köftesi deneyimi. Sonrasında Kars'a (187 km) hareket ve merkezde konaklama.*

5.Gün: *Kars merkez, Kağızman uzun elma bahçeleri, Boğatepe Köy Pazarı ve Ani Harabeleri ziyareti sonrası Boğatepe'ye (57 km) geçiş ve köy evinde konaklama.*

6.Gün: *Boğatepe Peynir Müzesi ziyaret sonrası Kars Kaşarı üretim deneyimi ve Ardahan Çıldır ilçesi (110 km) Kurtkale köy evinde konaklama.*

7.Gün: *Kurtkale köyü "Cancur eriği" tarlaları ve Çıldır Gölü gezisi sonrası Kaz Tandır Evi ziyareti ve kaz eti deneyimi.*

Önerilen bu rotada on iki ay boyunca festivallerin düzenlenmesi gerçekleştirilebilir. Böylece bu alanların ziyaret edilmesiyle zengin mutfak kültürüne sahip olan rota destinasyonları, diğer ürünlerini de tanıtma, sergileme ve tadım etkinlikleri yardımıyla sunma imkanı yakalayacaktır. Örneğin; Erzincan tulum peyniri festivali, Erzurum cağ kebap festivali, Ağrı Abdigor köfte festivali, Kars gravyer festivali ve Ardahan kaz festivali gibi.

Ama öncelikle ihtiyaç duyulacak alt yapının oluşturulması için ilgili paydaşlara ve yöneticilere şu öneriler sunulabilir;

- Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde bir web sitesi aktif edilerek turistler ile üreticiler ve ürünler arasında özel bir iletişim kültürü oluşturulabilir
- Ziyaret edilecek bölgelerde yöresel ürünlerin tedariğinin eksiksiz sağlanmasını kontrol edebilmek için planlamalar yapılabilir.
- Gastronomi rotalarında ihtiyaç duyulacak üretim atölyelerinin kurulması veya ziyaret edilebilecek üretim tesislerinin belirlenmesi,
- Zengin ürün çeşitliliği ve mutfak kültürü olarak belirlenen Erzurum için bir gastronomi müzesinin oluşturulması,
- Yöredeki tüm üreticilerde ve hizmet sunan işletmelerde karşılama ve ağırlama kültürünü geliştirmek için eğitimler düzenlenebilir.

Çalışmadaki sınırlılık sadece Kış Koridoru olarak ifade edilen beş yöreye ait mutfak kültürü ve ürünleridir. Gelecekteki çalışmalar tespit edilen ürünler üzerinde turist memnuniyetine yönelik araştırmalar gerçekleştirebilirler. Farklı bir araştırma alternatif bir gastronomi rota veya rota

programı önerebilir. Diğer bir çalışma ise Kış Koridorunun gastronomi rota oluşumu için SWOT analizini çıkarmayı kendisine konu alabilir.

KAYNAKÇA

[1] Arjona-Fuentes, J. M., & Amador-Hidalgo, L. (2017). Olive oil tourism: Promoting rural development in Andalusia (Spain). *Tourism management perspectives*, *21*, 100-108.

[2] Başar, B. & Silahşör, Y. (2019). Erzincan'da Yemek Kültürü. https://www.researchgate.net/profile/BurakBasar/publication/361489746_31_ERZINCAN'DA_YEMEK_KULTURU/links/62b467a81010dc02cc557894/31-ERZINCANDA-YEMEK-KUeLTUeRUe.pdf Erişim: 01.10.2023

[3] Bayat, G. (2020). Kars'ın Yerel Yemekleri ve Yerel Ürünlerin Kars'taki Yiyecek İçecek İşletmelerinde Kullanımının Sürdürülebilir Gıda Kapsamında Değerlendirilmesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3): 2640- 2

[4] Çerkez, M., Erden, A.E. & Kızıldemir, Ö. (2021). Tarihi ve Kültürel Özellikleri İle Kars'taki Turizm Faaliyetlerinde Gastronomik Unsurların Önemi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* Volume: 50, p. (43-63) ISSN: 1308-6200 DOI Number: https://doi.org/10.17498/kdeniz.906871

[5] Çetinkaya, N., & Yıldız, S. (2018). Erzurum'un yenilebilir otları ve yemeklerde kullanım şekillerine yönelik bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *2*(Ek1), 482-503.

[6] Çimen, H. (2016). Gastronomi turizmi açısından Ardahan mutfağının önemi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (32), 307-315.

[7] Çomaklı, Z. (2008). Karlar Ülkesinin Damak Tadı Erzurum Yöre Yemekleri, Aktif Yayınevi, Erzurum.

[8] Çomaklı, Z. (2011). Erzurum geleneksel mutfak kültürü ve yemekleri. *III. Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Erzurum Yemekleri Sempozyumu*, S.333-343, Erzurum.

[9] Dancausa Millán, M. G., Millán Vázquez de la Torre, M. G., & Hernández Rojas, R. (2021). Analysis of the demand for gastronomic tourism in Andalusia (Spain). *PloS one*, *16*(2), e0246377.

[10] Engin, S. (2017). Erzurum'un turizm potansiyeline gastronomi kültürü ile katkı sağlama projesi, *Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları*, Yayın No:5, 1-323. ISBN: 978-605-82874-8-8.

[11] Köksal, Y., Şeyhanlıoğlu, H.Ö., & Oğuz, O. (2023). YÖRESEL MUTFAK KÜLTÜRÜNÜN BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ VE YEREL HALKIN ALGILARININ BELİRLENMESİ: AĞRI ÖRNEĞİ. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 6(3), 1456-1476.

[12] Kültür ve Turizm Bakanlığı-KTB. (2007). Türkiye Turizm Stratejisi. https://www.ktb.gov.tr/TR-96696/turkiye-turizm-stratejisi.html Erişim: 01.10.2023.

[13] Manola, M., & Koltsikoglou, G. (2020). Cultural Experiential Wine Routes In Italy-Tuscany. *Sustainable Development, Culture, Traditions Journal*, *1*, *Tribute to Italy*. https://www.researchgate.net/profile/Maria_Manola5/publication/350513639_SUSTAINABLE_DEVELOPMENT_CULTURE_TRADITIONS_JOURNAL_Volume_1c_2020_TRIBUTE_TO_ITALY/links/6064076f458515e834822b7b/SUSTAINABLE-DEVELOPMENT-CULTURE-TRADITIONS-JOURNAL-Volume-1c-2020-TRIBUTE-TO-ITALY.pdf Erişim: 01.10.2023.

[14] Meyer, D. (2004). Key Issues for the Development of Tourism Routes and Gateways and Their Potential for Pro-Poor Tourism. London: Overseas Development Institute.

[15] Mil, B., & Denk, E. (2015). Erzurum Mutfağı Yöresel Ürünlerin Otel Restoran Menülerinde Kullanım Düzeyi: Palandöken Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(2), 01-07.

[16] Orhan, F. (2021). ERZİNCAN'IN YÖRESEL YEMEKLERİNİN GASTRONOMİ TURİZMİNE KAZANDIRILMASININ BÖLGE KALKINMASI AÇISINDAN ÖNEMİ. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*(20. Bölge Bilimi ve Planlama Kongresi Özel Sayısı), 48-62.

[17] Serhat Kalkınma Ajansı-SERKA. (2023). Ağrı Tarihi ve Mutfak Kültürü. https://www.serka.gov.tr/bolgemiz/agri/tarihce Erişim: 01.10.2023.

[18] Scott, D., & Morrison, M. (2005). *Key ideas in educational research*. A&C Black.

[19] Şen, N., & Silahşör, Y. (2018). Gastronomi turizmi kapsamında Erzincan ili yiyecek içecek işletmelerinde sunulan yöresel yemekler üzerine bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *2*(Ek1), 414-429.

[20] Turan, B., & Akoğul, E. (2019). Gastronomi turizmine arz kaynağı oluşturabilecek ürünlerin belirlenmesi: Erzurum mutfağı örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 92, s. 370-384.

[21] Üzülmez, M. ve Akdağ, G. (2020). Gastronomi Turizminde Yeni Tur Rotaları: 3A (Adana-Antep-Antakya) Lezzet Bölgesi Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Special Issue*, 4, 51-63.

[22] Şengül, S., Çakır, A., & Çakır, G. (2015). *Yöresel mutfaklar*. TRAMEP Projesi Kitabı. Beta Basım Yayın ve Dağıtım, Ankara.

[23] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[24] Zainal, A., Zali, A. N., & Kassim, M. N. (2010). Malaysian gastronomy routes as a tourist destination. *Journal of Tourism, Hospitality & Culinary Arts (JTHCA)*, *2*(1), 1-10.

[25] Web_1: Erzincan Coğrafi İşaret Tescilleri. https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani Erişim: 01.10.2023.

[26] Web_2: Türkiye Coğrafi İşaretler Portalında Erzurum İli Coğrafi İşaret Tescilli ve Başvurusu Bulunan Ürünler. https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani Erişim: 06.10.2023.

[27] Web_3: Türkiye Coğrafi İşaretler Portalı. https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani Erişim: 06.10.2023.

[28] Web_4: Ağrı Mutfak Kültürü. http://www.agri.gov.tr/agri-yoresel-yemekleri-kitaplastirildi Erişim: 06.10.2023.

[29] Web_5: Kars Yemek Kültürü. https://kars.ktb.gov.tr/TR-54860/kars-yoresi-yemek-kulturu.html Erişim: 06.10.2023.

[30] Web_6: Ardahan Yemek Kültürü. https://ardahan.ktb.gov.tr/TR-55769/yore-mutfagi-gastronomi.html Erişim: 06.10.2023.

[31] Web_7: Dicovering & Enjoying, Spain Madrid Region, Gastronomy Routes. https://turismomadrid.es/attachments/article/13863/GastronomyRoutes_web_0319.pdf Erişim: 01.10.2023.

HİÇ KİMSENİN KENTLERİNDE MÜLKİYET SANRISININ TAHAKKÜM ZORBALIĞI

Dr. Öğr. Üyesi Emine KEF
Amasya Üniversitesi, 0000-0002-9938-4635

Özet

Rousseau'nun haklı isyanından bu zamana insanlık, toprakların etrafını çitlerle çevirmekten çok daha ileriye gitti ve aşılması güç duvarlar örüp yaşamı katmanlara ayırarak yatay düzlemde yetersiz kalan mülkiyeti dikey yapılaşmayla artırdı. Mülkiyet insana güç sağladığı gibi kaybetme korkusunu ortaya çıkardığı için koruyucu olarak, hukuk sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Ancak ulusal ve uluslararası hukukta bir konsensüs sağlanmış olmasına rağmen duvar örme ısrarı, arkaik bir korku ve yasaklama eyleminin sürekli kılması olarak düşünülebilir. Eylemini hükümranlığı ve arzusunun tahrikinde kendine hak görme güdüsüyle meşru sayan erk, mülkün temelindeki adaleti kendine göre biçimlendirirken, her şey ve herkes üstünde de tahakküm kurar. Kentlerdeki üretim biçimlerinin getirisi güç istencini perçinlemiş, bu da devlet politikalarının temel belirleyicisi olmuştur. Ekonominin yönlendiriciliğinde şekillenen bu kentlerde sağlanan gelir, ülke ekonomisinde lokomotif işlev kazanırken pek çok makinisti de ortaya çıkarmıştır. Bir tarafın mülk sahipliğinin diğer tarafı zorunlu olarak borçlu kıldığı ortamda, sahip olmanın verdiği güç, zihni mülkü kullanan herkesin de sahibi olduğu sanrısına sürükleyecektir. Nasıl ki orantısız güç, devletlerden birinin diğerinin toprağından insanına tüm varlığı üstünde onu yok etme pahasına tahakküm kurduruyorsa, bir toplumda insanlar arasında yasada belirtilen sosyal adalet pratikte bir karşılık bulmadığında, huzur ve refah bozulur. Sosyal değerlerin çöküntüye uğradığı böylesi dönemlerde, insanların ahlaki değerleri evlerinin içine kadar çekilir ve dışarıdaki herkes ötekileşir. Kentlerde değer gibi yansıtılan söylemlerdeki değişimin dramatik hızı mülkiyetin el değiştirmesiyle doğru orantılıdır. Herkesin hak iddia ettiği ve fakat hiç kimsenin sorumluluk hissetmediği kentlerde, toplumsal yapının tamamlayıcı değil yok edici hale bürünmesinin yol açtığı sosyolojik yıkım geleceğe dair en önemli sorunsaldır.

Anahtar Kelimeler: Mülkiyet, Tahakküm, Kentli Hakkı, Sosyal Adalet

THE DOMINATION TYRANNY OF THE DELUSION OF OWNERSHIP IN NOBODY'S CITIES

Abstract

Since Rousseau's justified objection, humanity has done much more than just fence the land. By building impenetrable walls and dividing life into layers, they increased the property, which was insufficient on the horizontal plane, with vertical construction. While property provides people with power, it also causes them to encounter the fear of losing. The guardianship of the property is left to the supervision of justice provided by law. However, despite a consensus in

national and international law, the insistence on building walls can be considered an archaic fear perpetuating the action. The Power, which regards its action as legitimate with the motivation of being entitled to its own sovereignty and desire, shapes justice on the basis of property in its own way and dominates everything and everyone. The yield of the modes of production in the cities reinforced the will to power, and this became the main determinant of state policies. The income generated in these cities, shaped by the guidance of the economy, has become a locomotive in the country's economy and has also created many machinists. In an environment where one party's ownership of property necessarily makes the other party indebted, the power of ownership will lead the mind to the delusion that everyone who uses the property also owns it. Just as disproportionate power allows one state to dominate the land and people of another at the cost of destroying their entire existence, when the social justice specified in the law among people in a society is not met in practice, peace and prosperity are disrupted. Just as disproportionate power allows one state to dominate the land and people of another at the cost of destroying their entire existence, when the social justice specified in the law among people in a society is not met in practice, peace and prosperity are disrupted. In such periods when social values collapse, people's moral values retreat into their homes and everyone outside becomes alienated. The dramatic speed of change in discourses reflected as values in cities is directly proportional to the change of ownership of property. In cities where everyone claims rights but no one feels responsible, the sociological destruction caused by the social structure becoming destructive rather than complementary is the most important problem for the future.

Key Words: Property, Domination, Right of Citizens, Social Justice

Giriş

Kendisini belli bir toprağın sahibi olarak düşündüğünde, o toprak üzerinde istenilen politikayı uygulamak için rasyonel gerekçeler üretmek zor olmamaktadır. Zira hükümranlık hakkının ilanı, içeriden ve dışarıdan gelecek sorgulamaların önünü keser. Bu oluşumun tarihsel arka planını, insanın önce doğaya sonra doğasına yabancılaşmasıyla kendini diğerinde gördüğü ya da göremediği farklılıklarıyla ayrıştırdığı topluluğuna ad koymasıyla oluşturmuştur. Öteki kıldığı her şey ve herkes ile olan zorunlu ilişkisinde istek ve arzuların güçlü olanın lehine gerçekleşmesi, insanlığı egemenlikle tanıştırmıştır. Madem yeryüzü ötekilerle paylaşılacak ve insan adını koyduğu şeyin aynı zamanda sahibi olacak, o halde ilk mülkü saydığı bedende benliğini efendi diye çağıracak ve köle ile arasındaki sınırı çizecekti. Sahip olmanın benlikte duyurduğu güç, istence dönüşerek yeryüzünün paylaşımı ve dönüşümün temel enstrümanı olarak yeryüzü sahnesine çıkmıştır.

Mülkün ilanı için ötekilerden daha güçlü olmak yeterli olabilir ancak onu elde tutabilmek için başka argümanlara da ihtiyaç duyulmuştur. Bu noktada, tanrısal yetkilerle donatılma, iktidarı elinde tutanın her sözünü yasa haline getirmiş ve sonrasında toplumlar arasındaki ilişkilerin de hukuki yapısını belirleyerek kendini toprakların sahibi olabileceğine inandırdıktan sonra el

koyulan yerlerin paylaşılmasıyla uluslararası ilişkiler yapısı kurulmuştur. Bir nevi yeryüzünde yer kapma oyunu oynayan insan kendi sınırlarını çizerek *burası benim* demiştir. Peki, tüm yeryüzünün mirasçısı olduğuna dair bir vaade inanıldığında ne yapılır! Toprakların nasıl bölüştürüleceğine, hangi toplumların nerede yaşayacağına, yeni bir devletin kurulmasına ya da ortadan kaldırılmasına, yaşayacakları toprak sınırında kalmayı reddedenlere nasıl muamele edileceğine, yerüstü ve yeraltı kaynakların dağılımına kadar her şey ve herkes hakkında planlama yapıp politikalar üretecek kadar *zorlu* bir görev üstlenirler. Teopolitik gerekçelerin kullanılamadığı durumlarda ise doğal kaynakların diğerlerinin aleyhine olan dağılımında dengenin yakalanması ya da çeşitli güvenlik tehdidi gerekçeleriyle yeni politikalar güçlünün adalet anlayışı dahlinde üretilebilmektedir.

Yeryüzü ulusların makro planına göre şekillendirilirken, ulusal sınırlar içinde kentler mikro ölçekte dıştan içe doğru katmanlar oluşturarak mülkiyet sınırlarında ilişkiler, güçlünün işine geldiği şekilde her an suret değiştirebilmektedir. Bunun kentlerde çeşitli görünümlerinin son halkasını konut sahibi ve kiracı ilişkisi oluşturmaktadır. Mülk sahipliğinin fırsat eşitliğine ve kamu yararına aykırılık teşkil edemeyeceği ve mülkün sahipleri ile kullanıcıları arasındaki ilişkilerin yasayla belirlenmiş olmasına rağmen, tıpkı uluslararasında görülen çatışmanın yereldeki izdüşümü, kentlerde sosyal adaleti ortadan kaldırmakta ve kentsel hukukun sorgulanması aidiyetlik ve sorumluluk duygusunun sarsılmasıyla kentler bir nevi sahipsizlik anomalisine hapsedilmektedir. Yasal düzenlemelerin söz konusu ilişkiyi tasarımlamada yetersiz kaldığı yerlerin nedenini üstte bahsedilen insan doğasının tarihsel dönüşüm süreçlerinde aramak gerekmektedir.

Açıkhava Hapishanelerinin İnşası: Sınır Duvarları

Kendisini doğadan ayırmasıyla başlayıp kendi türünü ötekileştirerek toplumlar kurduran akıl için ötekini yaratmada nihai bir durak yoktur. Zira yasal düzlemde eşitlik sistemi kurulmuş olmasına rağmen toplum kendi içinde de ötekisini yaratarak atomize olmaya doğru gitmektedir. Gerekçeler hangi sözcüklerle meşrulaştırılmaya çalışılırsa çalışılsın, esas maksat mülkiyetin getirisi olan üstünlüğü sağlamak ve bu ilana koşulsuz olarak itaat ettirme arzusudur.

Foucault'a göre, iktidar doğayı, doğaya dair olan içgüdüleri, öteki gurupları, kişileri baskı altına alan olarak ilk ortaya çıktığı andan itibaren suret değiştirse de mizaç değiştirmeyendir (2002, s. 31). Tüm değişimlere rağmen hiç değişmeden kalan bu mizaç, tarihin lineer bir seyir izlemesine izin vermeyip yer yer fasit dairede tutup helezonik bir çizgide kayda geçmesine neden olmuştur. Örneğin, Fukuyama'nın *liberal demokrasinin zaferi* olarak nitelendirdiği 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bu yana dünyada sınırların kalkıp küresel bir yapı kazanacağı tezi çöktüğü gibi yeryüzü ağırlıklı olarak göç, terör, istila, kaçakçılık gibi gerekçelerle binlerce kilometre uzunluğunda duvarlarla labirente dönüştürülmeye de devam etmektedir (Benedicto, Akkerman, & Brunet, 2020).

Görsel: Ülkeler Arası Sınır Duvarları

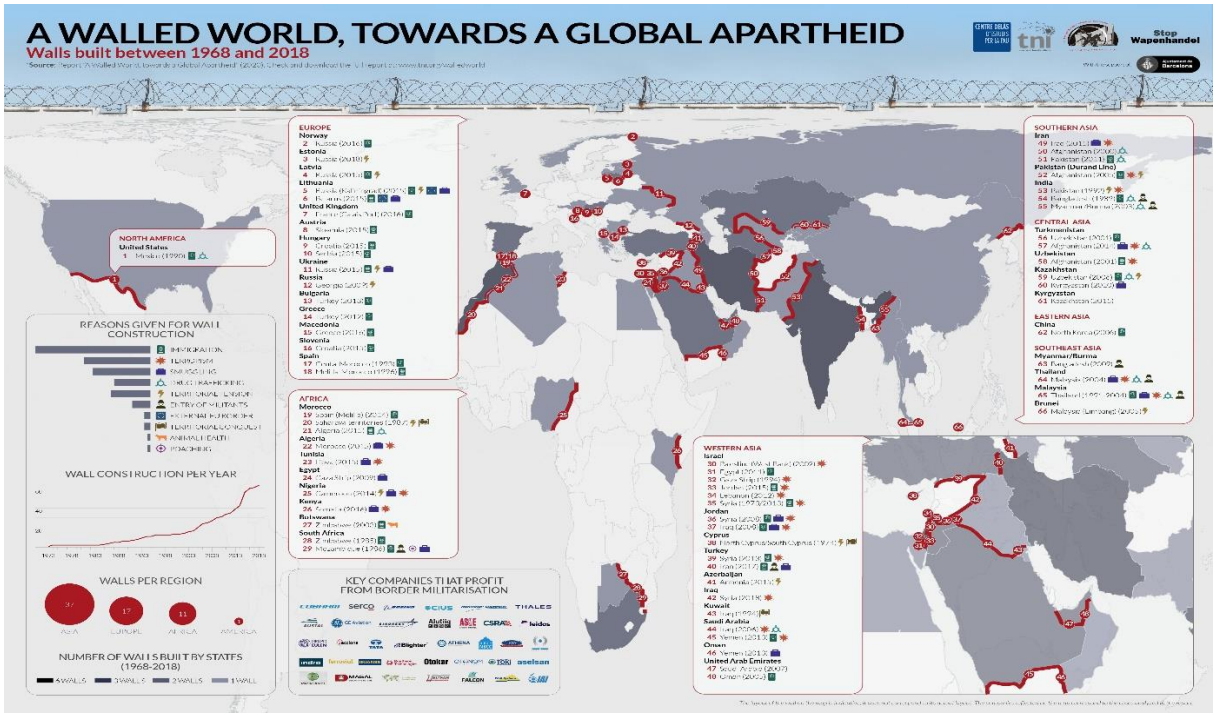

Kaynak: (Benedicto, Akkerman, & Brunet, 2020)

Ele geçirme isteği sahip olma arzusundan ileri gelir ve mülkleştirilen *şey* üzerindeki sınırsız tasarruf hakkıyla perçinleşir. O şeyin nelere karşılık geldiği erkin keyfine ve keyfiyetine mahkûmdur. Öyle ki, insanın bizzat kendi varlığı bunu yazgı gibi yaşamak zorunda kalmıştır. Oppenheimer'a göre, devletlerdeki fetihlerin ilkel hali olan tahakküm anlayışı, aynı zamanda mülk edinilmiş sınırlar içerisinde üretim yapanlar üstünde kurulan egemenliğin ilamıdır. Hukuksal yapı buna göre düzenlenir; egemen olanların ayrıcalığı ve öteki olarak konumlandırılanların itaat, hizmet ve de borç yükümlülüğü hükme bağlanır (1984, s. 87-8).

Uluslararası ilişkilerin mikro görünümünün gözlemlendiği kentlerde ilişkilerin ahvali kendi çağının toplumsal karakterini resmetmektedir. Hobbes, Farabi'nin erdemsiz kentlerle ilgili sözlerini hatırlatırcasına, insanlar arasındaki çatışmanın altında birbirine girift bir şekilde iç içe geçmiş rekabet, güvensizlik ve şan peşinde koşmayı görür. Üstünlük için girdiği rekabette rakipler tehdit haline gelir ve çatışma kaçınılmaz olur. Aynı anda sahip olunamayacak şeye karşı duyulan arzu, kendiliğinden rekabeti doğurur. İstenileni elde etme aynı zamanda gücü ele geçirme ve bunu ilan etme anlamına geldiği için aksi senaryo ihtimalini uygulamaya koyacak tehditleri ortadan kaldırma ise kendini koruma gerekçesiyle meşruluk kazanır. Yeterince tehdit altında olduğuna kendini ikna ettiğinde, hâkimiyet kurmanın ya da yok etmenin yolu mutlaka bulunur (Hobbes, 2012, s. 100). İşte endüstri kentleri ortaya çıktığından beri devletlerin tüm kavgası ekonominin yönlendiriciliğinde şekillenen bu kentler uğruna olmuştur (Oppenhiemer, 1984, s. 178).

Mülkiyetin Belirlenimciliğinde Sınır Dışı Edilen Kent Hukuku

Kentsel ayrışmada mekânsal tasarım, tüm teknik ve planlamada gelinen aşamaya rağmen, bunun yanısıra insan hakları ve eşitlik tezlerinin dünya vatandaşlığını imlemesine, bu sahada uluslararası sözleşmeler ve hukuki mutabakata rağmen duvar örme ısrarı sürdürülmektedir. Elbette *bizler* ile *ötekiler* arasına çizilmesi istenen sınırdan bahsedilemeyeceği için *güvenlik* ifadesi meşruluğu sağlamada ikna edici olmaktadır. Ancak politika her ne kadar güvenlik söylemi üzerinden gitse de sınırın içinde yaşayanların emniyet gereksinimlerinden kastın dışarıda kalanlardan ayrı bir dünya hayali olduğu bilinmektedir (Geniş, 2009). Aristoteles, insanların medeni bir yaşam sürdürebilmesi için konut, ekonomik kazanç ve mülk sahibi olmasının şart olduğunu söylemiştir. Ona göre, bu yaşam biçimi desteklenmediğinde toplumsal birlik de bozulacaktır. Toplumun varlığını sürdüremediği yerde ise devletin adı hiç anılmayacaktır (2016, s. 23). Çünkü devletler, insanlık ve doğa yasaları çerçevesinde sağladıkları adalet var olduğu müddetçe yaşar. Her devlet kendi varlığını temel yasa ile garanti altına alır ve bu temele sahip çıkılmaması devleti ortadan kaldırılmasına yol açarken yasanın kaldırılmasına yönelik girişimler dahi devletin gücünü içeriden ve dışarıdan sorgulanır hale getirmektedir (Hobbes, 2012, s. 217, 239).

Adalet, yaşam içerisinde çeşitlenen kültürel ilişkilerin sonucunda zorunlu olarak doğan bir ilkedir. Bu doğuma neden olan tohum şiddet, topraksa mülkiyettir. Şiddeti uygulamayı kendine hak gören erkin sahip olduğu egemenlik gücüyle eylemini hayata geçirirken diğer tarafın borçluluğu yazgı gibidir. İşte aradaki ilişkinin borçlu olan üzerindeki tezahürü, *konuyu* oluşturur (Duymuş, 2017, s. 8). Kentlerde insan ilişkilerinde mülk sahipleri ile onun kullanıcıları arasındaki ilişki bir nevi efendi-köle dikotomisi üzerinden alacaklı-borçlu ilişkisine evirilmiş ve borçlunun borcunu ödemede alacaklıyı yeterince tatmin edememesi sahip olanın iktidarında yeni ve keyfi bir adalet anlayışında sadece mülk üzerinde değil bizzat kullanıcının üstünde dahi hak iddia edip cezalandırma hakkını kendisinde bulmasına yol açmıştır. Tam da içinden geçtiğimiz süreçte, bilhassa ev sahibi-kiracı arasındaki ilişki söz konusu durumun birincil örneğini sunmaktadır. Adalet anlayışının herkesi kapsayacak şekilde bir merkezden yayılmayıp küçük iktidarların ortaya çıktığı bir yapıda şiddet, *borcu ödememe ya da başkalarını borçlandırma üzerinden ilerler; artık burada egemenlikten kasıt borçlarından nasıl kurtulup başkalarını nasıl borçlandırdığın üzerinedir* (Duymuş, 2017, s. 11).

Kentsel mekânlarda mülkiyetin bir tarafın aleyhine olacak şekilde orantısız dağılımı, yaşam koşullarını son derece olumsuz etkilerken, toplumsal ilişkileri de sonrasında iyileştirmesi çok uzun zaman alacak şekilde hasara uğratmaktadır. Resmi verilere göre bir değerlendirme yapılacak olursa, 2022 yılında yapılan gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçlarına göre, kişilerin %56,7'sinin oturduğu konutun kendilerine ait olduğu, %27,2'sinin ise kiracı olduğu tespit edilmiştir. Kalan oranın %1,1'lik kısmını lojman sakinleri %15,1'ini ise kendi konutunda oturmayıp kira ödemeyenler oluşturmaktadır (TÜİK, İstatistiklerle Aile, 2022, 2022). Öte yandan, Türkiye genelinde konut satışları Haziran ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %44,4 azalmıştır. Sadece Ocak-Haziran döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %22,1 oranında azalma tespit edilmiştir (TÜİK, Konut Satış İstatistikleri, Haziran 2023, 2023).

Çizelge: Konut Satış İstatistikleri

	Haziran			Ocak - Haziran		
	2023	2022	Değişim (%)	2023	2022	Değişim (%)
Satış şekline göre toplam satış	**83 636**	**150 509**	**-44,4**	**565 779**	**726 398**	**-22,1**
İpotekli satış	13 463	40 610	-66,8	121 530	170 317	-28,6
Diğer satış	70 173	109 899	-36,1	444 249	556 081	-20,1
Satış durumuna göre toplam satış	**83 636**	**150 509**	**-44,4**	**565 779**	**726 398**	**-22,1**
İlk el satış	25 886	44 732	-42,1	171 158	208 451	-17,9
İkinci el satış	57 750	105 777	-45,4	394 621	517 947	-23,8

Kaynak: (TÜİK, Konut Satış İstatistikleri, Haziran 2023, 2023)

Ülke nüfusunun neredeyse yarısının kendi mülkünde oturmadığı, bunun yarısının da kiracı olarak yaşadığı ve konut alımının her geçen gün zorlaşması sayısal verilerin dışında sosyolojik açmazları da resmetmektedir. Mülkiyetin bu orantısız dağılımı hak ve fırsat eşitliği bağlamında incelediğimizde, Anayasa maddelerinde geçen tanımlamalara göre politikaların yeniden planlanmasını şart koşmaktadır. Anayasaya göre, "herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz" (madde 35). Buna göre, mülkiyet hakkına sahip olma, onu edinme fırsatının da bizzat devlet tarafından verileceği de garanti altına alınmıştır. 57. maddede de bu aynen beyan edilmiştir: "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler." Ancak ekonomik sebepler, kişisel tercihler veya başka herhangi bir sebepten ötürü ev sahipliği yerine kiracı olmayı tercih eden/olmak durumunda kalan kişilerin konut kullanımı 21. maddede, kimsenin konutuna dokunulamaz (…) kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.," ifadeleriyle koruma altına alınmış olmasına rağmen bugün kentler bambaşka sahnelere mekân olmaktadır. Öyle ki, sadece konutun kapısından itibaren el konulması, zarar verilmesi, haneye tecavüz, eşyaya el koyma zarar verilmekle kalınmıyor, aynı zamanda insan onuruna, beden bütünlüğüne ve cana zarara varan boyutlara ulaşmaktadır. Bu mülk sahibinin ötekine karşı uyguladığı kendi adaletinin suretidir.

Sonuç: Önce İstila Edenin Duvarları Yıkılmalı

İşte tarihin helezonik seyrinin kıvrım noktalarından biri burada ortaya çıkıp hikâyeyi en başa götürmektedir. Toprağın etrafını çitle çevirenlerin ruhları yeniden çağrılmakta, mülkiyetin sağladığı gücün hazzı ötekine uygulanan muameleyle alınır. Adorno ve Horkheimer, üstünlüğün, hükümranlığın ötekileştirilenin umutsuz çaresizliğinde zevke dönüştüğünü söylerlerken esas dramatik olansa kural koyucunun zaferini kendi kurallarını ihlal ederek zaferini ilan etmesidir (Adorno & Horkheimer, 2010, s. 153). Bu ihlaller yankısını küçük iktidarlarda bulur ve güç savaşına dönüşen kentlerde sorumluluk hissi atomize olmuş toplum için kendi evlerinin içine kadar çekilir ve sosyolojik yıkım baş gösterir. Mülkün temeline

konumlandırılan adalet, tam da olduğu yerden temelden sarsılmaya başladığında en çok da devletin kendi varlığını tehdit etmeye başlayacaktır.

Bilim kurgu roman yazarı Simak, gelecekte farklı türlerin sadece mitlerinde anlatılacak olan kentin kalan son insanlar tarafından terk edilip sanayi tesisleri yok edildiğinde, artık savaşmayı gerektirecek bir hedefin kalmadığını söyler. "Kentin ölümü sizi mutlu etmeli. Tüm insanlık tarihi boyunca meydana gelen en iyi olaydır bu" (2020, s. 35). Sınırların çizilmediği yerde herkes eşitti. Sınırlar çizilmesi belki de yeryüzünde işlenen ilk günahtı. Bu günahın taşıyıcılığı sınırların içinde yaşayanlar arasında, birini ötekine sonu gelmez bir borçlu haline getirmesi, kentlerin en çarpık halini ortaya çıkarmıştır. Ekonomik sorunun toplumsal bunalıma dönüşmesi ve çözümün bireylerin insafına bırakılacak kadar gerilemesi, sonrasında ekonomik refah sağlansa bile toplumda kopan bağları tekrar onarmak için yeterli olmayacaktır.

Tam da bu noktada, bazı kavramları yardıma çağırmak gerekmektedir. Evvela bir idrak: Mülkiyet, mutlak bir sahiplik değil aktarılır bir emanettir. Her bir parçasında iki elin yaratıcılığı kullanılmış olsa bile başlangıç tarihi olan her şey bitişle mühürlenmiştir. Zira Rousseau'nun isyanını biliyoruz ama o isyana neden olan kişiler çoktan bir başkasının mülk toprağı oldular. Yeryüzü kaç uygarlığın doğumuna ve ölümüne sahne oldu tam olarak bilmek imkânsız. Her yere gidilip bir şekilde yaşanılabilir ama yaşatılamaz; aidiyetlik hissi sorumluluk bilincini diri tutar. Ancak hem politikaların hem de vatandaş ilişkilerinin ötekiler yarattığı kentler, sakinlerini kendine küstürdüğünde onu diri tutan esas sahiplerini kaybedecek ve her şey başladığı yere dönecek, koyulan o adlar unutulacaktır.

Kaynakça

Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Aristoteles. (2016). *Ekonomi.* İstanbul: Say Yayınları.

Benedicto, A. R., Akkerman, M., & Brunet, P. (2020, 11 18). *A Walled World - Towards a global apartheid.* 10 13, 2023 tarihinde Transnational Institute: https://www.tni.org/en/publication/a-walled-world adresinden alındı

Berman, M. ([1994] 2010). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor/Modernite Deneyimi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Duymuş, K. (2017). *Ne Yapmalı? Yaşamsal Bir Dil ve Adalet.* İstanbul: Tanba Kitap.

Foucault, M. (2002). *Toplumu Savunmak Gerekir.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları .

Geniş, Ş. (2009). Neo-liberal kentleşmenin mekânda yansımaları: İstanbul'da güvenlikli siteler. *Toplum ve Bilim*, 121-56.

Hobbes, T. (2012). *Leviathan.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Oppenhiemer, F. (1984). *Devlet.* Ankara: Kaynak Yayınları.

Rousseau, J.-J. (2013). *Toplum Sözleşmesi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Simak, C. D. (2020). *Kent.* İstanbul: İthaki Yayınları.

TÜİK. (2022, 5 15). *İstatistiklerle Aile, 2022*. 10 9, 2023 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022-49683 adresinden alındı

TÜİK. (2023, 7 14). *Konut Satış İstatistikleri, Haziran 2023*. 10 9, 2023 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Konut-Satis-Istatistikleri-Haziran-2023-49521 adresinden alındı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI. (1982, 11 9). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf adresinden alındı

DEVLET, İKTİDAR VE OTORİTE KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE SİVİL TOPLUM-SİYASET İLİŞKİSİ

Dr. Şaban ÖZTÜRK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,– 0000-0002-2095-195X

ÖZET

Devletin çok farklı tanımlarının ve varlığına ilişkin farklı yaklaşımların olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte toplumsal hayatın sürdürülebilmesi veya toplumsal ilişkilerin düzenli yürütülebilmesi için devletin gerekliliği üzerinde (anarşistler dışında) görüş birliği olduğu söylenebilir. Ancak devletin varlığıyla ilgili bu görüş birliğinin, yine devletle ilişkili olan iktidar ve otorite kavramları üzerinde de olduğu pek söylenemez. Devletin geçirmiş olduğu aşamalar ve en son gelmiş olduğu ulus-devlet formu göz önünde bulundurulduğunda, devlet ile birlikte iktidar ve otoritenin de değişime uğradığı, belki de asıl değişen olgunun iktidar ve otorite ile ilgili olduğu iddia edilebilir.

Modern dönemde siyaset bilimine dair tartışmalarda bireylerin huzur ve mutluluğu, sağlıklı bir toplum hayatı ve demokrasinin tam anlamıyla işleyebilmesi bakımından nasıl bir devlete ihtiyaç duyulduğu şeklinde sorulara sıkça rastlanmaktadır. Daha ayrıntılı olarak siyaset felsefesi kapsamında devletin sahip olması gereken formun, bu forma uygun bir yapılanmanın, bu yapılanmayı işletebilecek iktidarın ve düzeni sağlayabilecek otoritenin ele alındığı bilinmektedir. Tüm bunları birlikte değerlendirdiğimizde, toplumu belli bir düzen içinde bir arada tutan siyasal bir yapılanma olarak devleti kimin yöneteceği yani iktidarı kimin kullanacağı, iktidarı kullanırken otoriteyi nasıl sağlayacağı ve bu çerçevede devlete çizilmesi gereken sınırlar ile birey ve toplumun sorumluluklarının neler olduğu akla gelmektedir.

Bu çalışmada sivil toplum anlayışı ve sivil toplum kuruluşlarının siyaset ile ilişkilerine değinilirken, bu ilişkilerin devlet, iktidar ve otoriteye olumlu ve olumsuz yansımaları ele alınmaktadır. Toplum-devlet ilişkilerinde sivil toplumun oynaması gereken rolün siyasal sisteme etkileri ve son dönemde ulus-devletin tutumu karşısında sivil toplumun siyaset üzerindeki belirleyiciliği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Siyaset, iktidar, Otorite, Sivil toplum

1.GİRİŞ

Sivil toplum tartışmalarının, temelde devletle toplum arasında var olduğu kabul edilen karşıtlığa dayanmaktadır. Bu kapsamda Batı siyaset literatüründe ortaya çıkan üç sivil toplum

kuramının[1]ortak amacının, merkezi devlet otoritesinin toplumsal alana müdahalesinin asgari düzeye indirerek özgürlükleri korumak şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca sivil toplum kavramının, çeşitli aşamalardan geçerek bugünkü anlamına ulaştığı belirtilmiştir (Yıldırım, 2004: 47-48).

Devlet-toplum ilişkilerinde farklı yaklaşımların olduğu bilinmektedir. Devletin yetki ve sorumluluğunun minimalize edilmesi gerektiğini savunan liberal anlayışa karşı, bu sorumluluğun sınırlarını olabildiğince genişleten sosyalist düşüncenin varlığı dikkat çekmektedir. Ancak her iki anlayışta da devletin mutlak güç sahibi, üstün otorite ve egemenlik yetkisini elinde bulunduran kurumsal yapı olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu gücün sınırlandırılması için kamusal alanın dışında sivil alana ihtiyaç duyulmuştur. Aynı zamanda siyasal sistem olarak da adlandırılan bu ilişkiler ağının yürütülmesi de siyaset kurumu ile mümkün olmaktadır. Devlet-toplum ilişkilerinde, toplumun tüm kesimlerini memnun etmek mümkün olmadığı gibi, iktidar sahiplerinin de adaletli davranmadığı, otoriteyi sağlarken genel rızayı göz ardı edebilecekleri insanın doğası ile ilişkilendirilmektedir. Bu çerçevede toplum ile devlet arasında ilişkileri düzenlemesi beklenen sivil toplumun, siyaset kurumu ile ilişkilerinin son dönemde sıkça sorgulandığı gözlenmektedir.

Çaha (1999: 115-16) tarafından da belirtildiği üzere; siyaset biliminde devlet ve sivil toplum birbirini tamamlayan iki farklı alan olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte faaliyetleri bakımından sivil toplumun geliştiği yerde devletin sınırlılığı, topluma hizmet götürme noktasında araçsallığı, daha tarafsız olması ve hukuki yönü ön plana çıkmaktadır. Buna karşın sivil toplumun sönük olduğu toplumlarda ise devletin her türlü siyasi, ekonomik ve ideolojik bir güce sahip olarak toplum üzerinde hâkimiyetinden bahsedilmektedir. Ülkelerdeki demokrasi anlayışının da bir sonucu olarak sivil toplumun gelişiminin son dönemlere kadar devam ettiği ancak neo-liberal küreselleşme süreciyle birlikte devlet karşısında bu gelişimin durduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla burada devletin mi güçlendiği yoksa sivil toplum düşüncesinde mi bir değişimin olduğu tartışmaları devam etmektedir.

2. SİVİL TOPLUM KAVRAMI VE SİVİL TOPLUMUN GELİŞİMİ

Diğer birçok kavramda olduğu gibi, sivil toplum kavramının tanımı ve içeriği konusunda da sosyal bilimcilerin mutabık olmadığı söylenebilir. Bunun sebepleri arasında kavramın bir taraftan devlet ve siyaset diğer taraftan birey ve toplum ile yakından ilişkili olmasıdır. Ayrıca

[1] Bu kuramlar; çoğulcu sivil toplum, asgari devletçi sivil toplum ve katılımcı sivil toplum kuramlarıdır (Yıldırım, 2004: 48).

Göka (2005: 85) tarafından da belirtildiği gibi, "sivil toplum" kavramının toplum ve insan felsefesinde, siyaset felsefesinde ve pratik siyasette birçok farklı anlamına rastlamak mümkündür. Ancak bireysel özgürlük ve devletin sınırlandırılması bakımından sivil toplumun liberalizm ile yakından ilişkisi dikkat çekmektedir. Bununla birlikte sivil toplum anlayışının, çoğunluğun yanında azınlık haklarını koruyan çoğulcu demokrasi ve hukuk sistemini öncelemesi gerektiği söylenebilir. Bu anlayışta bütünsel sosyal öğretilere karşı bireysel tercihlerin önemi de kabul edilmekte, hiçbir anlayışın diğerlerine göre üstünlüğüne yer verilmemektedir.

Çaha (1997: 28)'ya göre; sivil toplum olgusu genellikle Hegel, Marx, Gramsci ve Tocqueville gibi düşünürlerin görüşleri referans verilerek tanımlanmaya çalışılmaktadır. Kavramın kökeninin bir taraftan Aristo'nun düşüncelerine dayandırıldığı, diğer taraftan Hobbes, Locke ve Rousseau'nun düşünceleri çerçevesinde sivil toplum tartışmaları yapılmaktadır. Ancak N. Barry (1999: 3), sivil toplum kavramını komünizm sonrası dönemle ilişkilendirmektedir. Barry sivil toplum kavramı ile ilgili olarak şunları kaydetmiştir: *"Kavramın fikri kökleri Avrupa liberal düşüncesinin tarihinde yatsa da, komünizmden kurtulmak için çabalayan ama Amerika'nın ve belki bir dereceye kadar İngiltere'nin aşırı bireyciliğini benimsemekte isteksiz olan ülkelerin sivilliği teşvik ve aynı zamanda anglo-Amerikan kapitalizminin bir özelliği olan saf ekonomik liberalizmden ayrı bir özgürlük kavramını tecessüm ettiren bir sosyal düzen peşindeki Doğu Avrupa'da gelişmiştir."*

Genel olarak sivil toplum, devletin resmi alanı dışında kalan, birey ve toplum açısından hak ve özgürlüklerin savunulmasına imkân tanıyan ve onların kendilerini geliştirmelerini kolaylaştıran oluşum şeklinde tanımlanabilir. Aynı zamanda sivil toplumun, farklı anlayış ve gruplar arasında köprü görevi ile etkileşim alanı olduğu belirtilmiştir. Bu alanda yer alan belli başlı gruplar olarak ekonomik yapılardan meslek gruplarına, medya kuruluşlarından siyasi partilere değin geniş bir yelpazenin olduğu bilinmektedir. Ancak bu alanda uyum kadar çatışmaların olması da mümkündür (Uğur, 2010: 7). Buna ilaveten Barber tarafından vurgulandığı belirtilen *demokrasinin büyük liderler tarafından değil, yetkin ve sorumlu yurttaşlar tarafından güvence altına alınabileceği* anlayışından hareketle, yurttaşların siyasal eylemin öznesi olmasının da sivil toplum aracılığıyla gerçekleşeceği belirtilmiştir (Tosun, 2005: 124).

3. MODERN DÖNEMDE İKTİDAR VE OTORİTE BAĞLAMINDA SİVİL TOPLUM - DEVLET İLİŞKİLERİ

Çoğu zaman devlet ve iktidar kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığına rastlamaktayız. Ancak siyaset biliminde devlet ve devlete ait yetkileri kullanan iktidar veya hükümet birbirinden farklıdır. Heywood (2015: 88-89), devletin beş anahtar özelliğinden bahsederken bir bakıma devleti hükümet veya sivil toplumdan ayırmaktadır. Buna göre devlet ve hükümet arasındaki farklar şu şekilde de açıklanabilir: Birincisi, devletin tüm kurumların üstünde hükümetten daha geniş bir alana sahip olması bu çerçevede hükümetin de devletin bir parçası olmasıdır. İkincisi; devletin sürekliliği buna karşı hükümetlerin belirli bir süre için seçilmesidir. Üçüncüsü; hükümetin devletin otoritesini sağlayan bir araç olmasıdır. Dördüncüsü ise; devletin herhangi bir grup veya şahsın dışında bir otoriteye sahip olması, buna karşı iktidarı yürüten hükümetlerin kendi politik tercihlerini uygulamalarıdır. Son olarak, hükümetlerin iktidarda oldukları süre içinde belirli bir kesimin yani destekçilerinin eğilimlerini yansıtabildikleri ancak devletin, teorik düzeyde toplumun ortak çıkarlarını, genel iradeyi ve ortak iyiyi temsil ettiği düşünülmektedir. Urhan (2016: 5) tarafından da aktarıldığı gibi; *"bir ülkeyi yönetenler toplum üzerinde iktidar uygularken, bunu hep devlet adına yaparlar; ancak devlet adına iktidar uygulayan yöneticiler ile devleti birbirinden ayırt etmek gerekir. Dolayısıyla, burada çok açık olarak devletin yanında hükümetin varlığından söz edilmesi kaçınılmaz görünüyor. Devlet hem hükümetten hem de sivil toplumdan farklı bir örgütlenmedir."* Bu kapsamda devletin "kişiliği" sorununun ortaya çıktığı, devletin, onu oluşturan maddi unsurların dışında, özellikle siyasal iktidarı kullanan yöneticilerin kişilikleri dışında kendine özgü bir kişiliğe sahip olduğu (veya olması gerektiği) hususunda görüş ve tartışmaların (Kapani, 2017: 49) devam ettiği görülmektedir.

Öte yandan sivil toplum ile devlet ve demokrasi arasındaki bağlantıya da dikkat çekilmektedir. Ancak tüm devletlerde sivil toplum kuruluşlarının rahatlıkla örgütlenebildiği söylenemez. Aslında sivil toplum varlığını bir anlamda devlet/iktidar karşıtlığına borçludur. Bununla birlikte demokrasinin gelişmişliği de sivil toplum ile devlet arasındaki ilişkilere bağlanmaktadır. Sivil toplumun, demokrasinin geliştiği ülkelerde daha rahat hareket alanı bulabildiği, toplumsal düzeyde özerk alanının olduğu ve devlet ya da iktidara baskı kurabildiği böylece bireysel ve demokratik hakların gelişimine katkıda bulunabildiği aksi durumda ise yani demokratik olmayan ülkelerde sivil toplumun gelişemediği, hak ve özgürlüklerin yeterince kullanılamadığı belirtilmiştir.

Touraine, sivil toplumun, siyasal toplumun ve devletin birbirinden ayrılmasını demokrasi açısından gerekli görmüştür. Touraine, demokrasinin ancak, sivil toplumla devletin kendilerine özgü, birbirinden ayrı hatta çoğunlukla karşıt mantıkları olduğu kabul edildiğinde ve bunların

aralarındaki ilişkiyi yönetmek üzere her ikisinin karşısında özerk bir siyasal sistem bulunduğunda var olabileceğini belirtmiştir. Böylece demokrasinin tüm toplumdan ziyade siyasal toplumun var olma biçimi olduğu, ayrıca siyasal toplumun demokratik yapısının sivil toplumla devlet ilişkilerine bağlı olduğu kabul edilmektedir (Akt. Yıldırım, 2004: 48).

4. KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE SİVİL TOPLUMUN ULUS-DEVLET ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Günümüzdeki anlamıyla demokrasi kavramının vücut bulması çok yakın bir zamana tekabül etmektedir. Dolayısıyla demokrasinin bireysel ve toplumsal anlamda olgunluğa erişmesi oldukça geç sayılabilir. Demokrasi aynı zamanda hak ve özgürlüklerin hukuki teminat altına alınması ve devlet iktidarının sınırlandırılması ise, sivil toplum anlayışının tamda bu anlamda demokrasinin gelişimine katkı sunduğu kabul edilmektedir.

Sivil toplumun ortaya çıkması genellikle Batı toplumlarında burjuvazi ile aristokrasinin birbirinden ayrılarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi sonucudur (Yerdelen, 2021: 9). Burada sivil toplumun hem demokrasiye işlerlik kazandırdığı hem de hakların yasal güvenceye kavuşturularak bireyleri koruma işlevi gördüğü belirtilmektedir. Bu kabulden sonra sivil toplum anlayışının demokratik kurumların gelişimi ile birlikte ulaştığı aşama son derece önemli görülmektedir.

Dünyada sivil toplum anlayışının 1970'lerden sonra bir canlanma sürecine girdiği, doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinin bu konuda örnek gösterilebileceği belirtilmiştir. Bu yeniden aktif olma sürecinde sivil toplumun, kendini örgütleyebilmesi, faaliyetlerini koordine edebilmesi ve bunun devlet denetimi dışında gerçekleştirebilmesi aynı zamanda demokratikleşmesinin temel dinamiği olarak gösterilmiştir. Ayrıca 1980 ve 90'larda Batı Avrupa, Kanada ve Kuzey Amerika'da ortaya çıkan Türkiye'yi de etkilediği belirtilen yeni ve küreselleşen sivil toplum düşüncesinin, iktidarın politikalarını ve siyasi tercihlerini etkileyerek toplumsal sorunların çözümünde rol alma sivil toplumun ulaştığı son nokta olarak dile getirilmiştir (Arslanel ve Hamdemir, 2007: 19). Bu süreçte sivil toplumun, dünya çapında oluşan kitlesel iletişim ve medya aracılığıyla daha hızlı ve rahat hareket edebildiği, sivil toplum kültürünün yayılmasında teknolojik gelişmelerin önemli işlevi olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Diğer birçok çalışmada değinildiği gibi Erol (2020: 159) da sivil toplumun yeniden gündemi işgal etmesinde Soğuk Savaş sonrasını yani Sovyetler Birliği (SSCB)'nin yıkıldığı dönemi işaret etmiştir. Erol'a göre bu dönemde devlet-toplum ilişkilerinin "burjuva" üzerinden tek taraflı ve buyurgan yürütülmemesi için "proleter" gücü harekete geçirmeye yönelik Neo-Marksist düşünürlerin ortaya koyduğu talepler ve sivil toplum vurgusu; komünist yönetimlerin

güçlerini yitirmeleriyle birlikte önemli bir çözümleyici olarak ilgi görmüştür. Böylece nasıl bir sivil toplum sorusuna dair tartışmalar arttığı gibi çeşitli sivil toplum kuramları geliştirilmiştir. Bu tartışmaların günümüze kadar devam ettiği görülmektedir.

5. GÜNÜMÜZDE DEVLET İLE SİVİL TOPLUM ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ZAYIFLAMASININ BAZI NEDENLERİ

Ulus-devlet ve siyaset ile sivil toplum arasındaki ilişkilerin, küreselleşme sürecinde yaşanan tartışmaların odağında olduğu görülmektedir. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru hızlanan küreselleşmenin bir yandan Soğuk Savaş'ın sona ermesi, diğer yandan dünya genelinde (Doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri gibi) totaliter rejimlerin yıkılması sürecine denk gelmesi bu tartışmaların yoğunlaşmasının temel sebeplerinden sayılabilir. Çünkü küreselleşme bir olgu olarak toplumları siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleriyle derinden etkilemiştir. Dolayısıyla bu süreçte devlet, iktidar, otorite ve sivil toplum kavramları yeniden ele alınmıştır.

İletişim ve ulaşımın geldiği son aşamada küreselleşme ulus-devletlerin otoritesini tartışmaya açmıştır. Özellikle ekonomik anlamda uluslar arası ilişkilerin karşılıklı bağımlılığı dünya ölçeğinde yeni bir düzenin oluşmasına yol açmıştır. Böylece Soğuk Savaş süresince gelişmesi sınırlı kalan sivil toplum yeniden canlanma imkânı bulmuştur (Arslanel ve Hamdemir, 2007: 13). Sivil toplum ile birlikte tüm toplumlar için sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve demokratikleşme birbirine koşut olarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Sürecin baş aktörleri olarak gelişmiş ülkeler ve çok uluslu şirketlerin bu süreçte izledikleri politikaların önce sivil toplum kuruluşlarını kullanarak ulus-devletlerin sınırlarını belirsizleştirmeye dönük olduğu fakat sonraki süreçte sivil toplum ile ilişkilerinde de problem yaşadıkları belirtilmiştir.

Küreselleşme süreci ile birlikte sivil toplum anlayışının yeniden ele alındığı, bununla birlikte sivil toplumun uluslararası bir nitelik kazanması demokrasi ve insan hakları anlamında taleplerin artmasına yol açmış, böylece başta gelişmiş ülkeler olmak üzere ulus-devletlerin birçok alanda yetkilerinin sınırlanması gerektiği konuşulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla küreselleşmenin uluslararası sivil toplumun varlığını desteklemesi, aynı zamanda ulus-devletin otoritesinin zayıflaması anlamına gelmektedir. Ayrıca uluslararası sivil toplumun etkinliğinin giderek artması ile birlikte ulus-devletlerin sadece ekonomik yönden değil aynı zamanda insan hakları ve demokratikleşme bakımından da kendilerini yenileme ihtiyacını doğurmuştur. Sivil toplumun hükümetlere birçok alanda baskı uygulamaya başlaması bu ilişkilerin zayıflamasının sebepleri arasındadır. Bununla birlikte son dönemlerde sivil toplumun, sermayenin etki alanına

girme tehlikesinden ve dolayısıyla asıl işlevlerinden uzaklaşması yönüyle eleştirilerin odağında olduğu da dikkati çekmektedir.

SONUÇ

Modern ulus-devlet anlayışının birçok bakımdan geleneksel devletten farklı bir yapıya sahip olmasına rağmen merkezin gücü elinde bulundurma ve toplumu dizayn etme eğilimi devam etmiştir. Sivil toplum tamda bu noktada devletin yani aslında devlet iktidarını kullananların, güç elde etme ve topluma istediği anlayışı dayatmasına karşı bireylerin ve toplumun haklarını savunmak amacıyla ortaya çıkmıştır.

Ancak bu durum sivil toplumun, kendiliğinden bir düzen oluşturmasına veya bir siyasal sistem kurmasına değil, var olan siyasal sistemde her şeyi hâkimiyeti altına almaya meyilli olan devletin sınırlandırılması, birey ve toplumun özgürlük alanlarının genişletilmesi için yine onların sorumluluk almalarına yöneliktir. Dolayısıyla sivil toplumun demokratikleşme için son derece önemli işlevi olduğu, ancak bu işlevin devlet ve onun iktidarını yürütenlerin otoritesi karşısında, bireysel özgürlük alanlarının genişletilmesi, toplumsal gücün artırılması, toplumsal yaşantının ve dayanışmanın maksimize edilmesiyle anlamlı olacağı söylenebilir.

Küreselleşme sürecinde sivil toplum anlayışının ve buna bağlı olarak sivil toplum kuruluşlarının, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde oluşturduğu etkinlikle, devletlerin gücünü zayıflatmak amacıyla sermaye tarafından yönlendirilmelere karşı, demokratikleşme, sürdürülebilir bir kalkınmaya katkı sunma ve toplumsal sorunları çözmede oynayacağı role odaklanması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Arslanel, N. & Hamdemir, B. (2007), "Küreselleşmenin Sivil Toplum siyaseti" Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.) 2), ss. 12-23, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/801790. Erişim Tarihi: 03.09.2023.

Barry, N., "Sivil Toplum, Din ve İslam", İslam, Sivil Toplum ve Piyasa Ekonomisi içinde, Ö. Demir (Ed.), ss. 3-20. Liberte Yayınları, Ankara, 1999.

Çaha, Ö., "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları". Yeni Türkiye Dergisi, 3(18), ss.28-64, 1997.

Çaha, Ö., "İslam ve Sivil Toplum", İslam, Sivil Toplum ve Piyasa Ekonomisi içinde, Ö. Demir (Ed.), ss. 115-126. Liberte Yayınları, Ankara, 1999.

Erol, A., Bir Deifikasyon Öyküsü Modern Devlet, Endülüs Yayınları, İstanbul, 2020.

Göka, E., "Türkiye'de Devlet Nerede Başlıyor, Sivil Toplum Nerede Bitiyor Belli Değil", Sivil Toplumu Konuşmak, L. Sunar (Haz.) içinde, ss. 85-99, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005.

Heywood, A., Siyaset, Adres Yayınları, Ankara, 2015.

Kapani, M., Politika Bilimine Giriş, BB101 Yayınları, Ankara, 2017.

Tosun, G.E., "Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engeller", Sivil Toplum ve Demokrasi, L. Sunar (Ed.) içinde, ss. 123-143, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005.

Uğur, S., Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Hizmet Uygulaması, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Yayınları, İstanbul, 2010.

Urhan, V., Siyaset Felsefesi Bağlamında Devlet, Hükümet ve Bürokrasi, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, (22), ss. 1-14, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/804195. Erişim Tarihi: 20.10.2022.

Yerdelen, B.K., Sivil Toplum ve Demokrasi, Sivil Toplum, Demokrasi ve Kent Yönetimi içinde, R. Keleş&E. Alacadağlı (Ed.), ss. 9-39. Astana Yayınları, Ankara, 2021.

Yıldırım, İ., Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ULUS-DEVLETLEŞME SÜRECİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

Dr. Şaban ÖZTÜRK
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,– 0000-0002-2095-195X

ÖZET

Modern devlet olarak kabul edilen ulus-devlet formunun önceki devlet yapılanmalarından en önemli farkının, egemenliğin halka dayandırılması olduğu söylenebilir. Çıkış noktası Batı Avrupa olsa da ulus-devlet yapılanması günümüzde tüm dünyada hâkim bir anlayış haline gelmiştir. Siyaset bilimi alanında yapılan çalışmalarda ulus-devleti ortaya çıkaran süreçlerden ve bu süreci besleyen farklı sebeplerden bahsedilmektedir. Bu kapsamda ulus-devleti meydana getiren siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sebeplerin öncelikle toplumsal değişimi tetiklediği görülmektedir.

Türkiye'nin ulus-devletleşme sürecinin Osmanlı İmparatorluğu döneminde başladığı, Cumhuriyet döneminde ise hem yeni bir evreye girdiği hem de hızlandığı söylenebilir. Bu sürecin tıpkı Batı Avrupa'da olduğu gibi siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlarının olduğu kabul edilmektedir. Türkiye'nin bu sürece girdiği dönem üzerinde tartışmalar olsa da dünyadaki gelişmelerle eşzamanlı olarak değişen siyasi anlayışın toplumsal yapıyı etkilemesi olgusunun sınırlı olmadığı söylenebilir. Aynı zamanda Batı dünyasının sömürgeci politikalarının bir sonucu olarak ekonomik hayatta meydana gelen değişimlerin kendisi ile yakın ilişki içinde olan toplumları etkilediği kabul edilmektedir. Buna göre iki yüzyıldan fazla bir süreçte, Osmanlının Batı dünyası ile ilişkilerinin çok yönlü ele alınması gerekmektedir.

Türkiye'nin ulus-devletleşme sürecinde en az siyasi ve sosyal yönleri kadar iktisadi yönünün de etkili olduğu birçok çalışmada değinilmiştir. Dolayısıyla bu süreçte merkezi bir yere sahip olan yeni ulus-devletin, ekonomik değerlerin dağılımı, toplumsal sınıfların şekillenmesi ve iktisadi hayatın ekonomi politikaları aracılığıyla yönlendirilmesi gibi konulardaki rolünün irdelenmesi önemlidir. Bu çalışmada genel anlamda ulus, ulusçuluk ve ulus-devletleşmenin ekonomi politiğine değinilmekte, ulus-devlet anlayışı üzerinden oluşturulan ekonomi politiğin toplumlara etkisinden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Ulusçuluk, Ulus-devlet, Ekonomi Politik

1. GİRİŞ

"Devlet" kavramının siyaset bilimi literatüründe farklı tanımlarını görmek mümkündür. Giddens, alışılagelmiş dilde "devlet"in iki farklı anlamının olduğunu ancak bunun, toplum kuramı açısından kaygı verici olmadığını belirtmiştir. Giddens'a göre bu iki anlamdan birincisinde "devlet", yönetim veya iktidar aygıtı, ikincisinde ise bu yönetim veya iktidar aygıtına maruz kalan tüm toplumsal sistem olarak tanımlanmıştır (2008: 28). Bu durum kavram olarak "devlet"in geniş bir alana yayılan etkisini göstermekte, aynı zamanda değişen ve gelişen yapısını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bir taraftan idari bir mekanizmadan, yönetimin idari organlarından oluşan bir teşkilatlanmadan bahsederken, diğer taraftan toplumsal yapılardan ve bu yapının tümünü kapsayan bir siyasal sistemden bahsetmek mümkündür.

Bununla birlikte modern anlamda ulus, ulusçuluk ve ulus-devlet fikri temellerinin çok eskiye dayanmadığı özellikle Avrupa'nın yakın dönemde geçirmiş olduğu tarihi tecrübeye dayalı olarak ortaya çıktığı, bu kapsamda İngiltere, Fransa ve Almanya'da ulusal monarşilerin doğmasının bir dönüm noktası olarak kabul edilebileceği (Aksoy ve Arslantaş, 2010: 34) anlaşılmaktadır. Ayrıca ulusçuluk ve ulus-devlet arasındaki ilişkilere dair tartışmaların uzun süre devam ettiği, bu tartışmalarda Avrupa'daki gelişmelere ilaveten yirminci yüzyılın ilk yarısında Ortadoğu ve Orta Asya'daki, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Afrika ve Asya'da yaşanan siyasi gelişmelerin payının önemli olduğu vurgulanmıştır. Devletleri milliyetçi hareketlerin doğurdukları düşüncesine karşı, Hobsbawm, Gellner, Hroch ve A. Smith gibi önde gelen yazarların, aslında ulusları yaratanların devletler olduğu görüşü dikkat çekmiştir (Schendel ve Zürcher, 2014: 7).

Geçmişten günümüze kadar devlet anlayışında yaşanan değişim ve son olarak ulus-devlet formunun meydana gelmesi kuşkusuz toplumsal değişimden bağımsız olarak ele alınamaz. Bu çerçevede ulus-devletlerin oluşumuna ilişkin farklı yaklaşımlar dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi; ulus-devlet anlayışının toplumlarda meydana gelen sosyo-kültürel değişimlerin bir sonucu olduğudur. İkinci olarak, ulus-devletlerin birer kurgu (icat edilmiş/hayal edilmiş cemaatler) olarak inşacı yaklaşım göze çarpmaktadır. Bir diğer yaklaşım ise ulus-devletlerin aslında ekonomik değişim ve gelişim sonucu ortaya çıktığı şeklindedir (Aydın, 2018: 231). Bununla birlikte bu yaklaşımlarda belirtilen etkenlerin tümünün ulus-devletlerin oluşumunda katkısı olduğu da dile getirilmektedir. Burada önemli olan ulus-devletin bir şekilde ortaya çıkmasından sonra toplumun ekonomik hayatını ne şekilde yönlendirdiğine dair rolüdür. Çünkü daha önceki yapılanmalarla kıyaslandığında, siyasetin tanımında da yer

alan "değer dağıtımı"nın merkezinde yer alan ulus-devletin, giderek daha fazla ekonomik hayatın içinde yer aldığı görülmektedir.

Devletin genel olarak ekonomiye ilişkin yürütmüş olduğu politikalar aynı zamanda ekonomi politik biliminin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Ekonomi politik üzerine yapılan çalışmalarda ekonomi politiğin kapsamı genellikle, maddi kaynakların toplumu meydana getiren bireyler arasındaki dağılımı, bireylerin ekonomik ilişkileri ve bu ilişkilerin düzenlenmesinde önemli rol oynayan devletin yaklaşımı şeklinde açıklanmaktadır. Lange ise ekonomi politiği, insanların ihtiyaçlarını gidermeye yarayan maddi araçların üretim ve dağılımını yöneten sosyal kanunların bilimi olarak tanımlamaktadır (1965: 9). Marksist öğretide ise, insanlar arasındaki toplumsal üretim ilişkilerinin farklılığını ekonomik yasalar belirlemektedir. Buna göre toplumun gelişmesinde ekonomik yasalar önde gelir. Bu nedenle ekonomi politiğin konusu daha çok *toplumun gelişmesinin yasalarının bulunması* olarak açıklanmaktadır (Nikitin, 2006: 18).

Bu çalışmada genel anlamda ulus, ulusçuluk ve ulus-devletleşmenin ekonomi politiğine değinilmekte, ulus-devlet anlayışı üzerinden oluşturulan ekonomi politiğin toplumlara etkisinden bahsedilmektedir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ulus-devletleşme ve ekonomi ilişkisine yer verilmektedir. Çalışma ulus, ulusçuluk ve ulus-devlet kavramlarını ve bu kavramlarla açıklanmaya çalışılan siyasi olguların ayrıntısına girmeyerek, daha çok siyaset sosyolojisi alanında, toplumsal değişim ve ekonomi ilişkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Burada dikkat çekilen husus, ekonomi politiğin, sadece bir ülkenin uyguladığı ekonomik sistem ve o ülkenin toplumsal ilişkilerinde ekonominin etkileri ile sınırlı kalmadığı, aynı zamanda uluslararası ekonomik sistemle de yakından ilişkili olduğu düşüncesidir.

2. DÜNYADA ULUS-DEVLETLEŞME SÜRECİNİN EKONOMİK TEMELLERİ VE OSMANLI İMPARATORLUĞU

Dünyada yaşanan ulus-devletleşme sürecinin modernleşme ve ekonomik yaşamdaki değişimle ilişkisi bilinmektedir. Batı dünyasında modern anlamda yaşanan toplumsal değişimler, siyasi ve sosyal alandaki gelişmeler aynı zamanda ekonomik bakımdan desteklenmiştir. Bazı araştırmacılar ve düşünürler ise, aslında ekonomik yaşamdaki ihtiyaçların ve isteklerin siyasi ve sosyal değişimi tetiklediği iddialarına rastlanmaktadır.

Batı dünyasında coğrafi keşiflerle başlayan, sanayileşme ile de yeni bir boyut kazanan kapitalizm, ulus-devletin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Buna karşın dünyanın çeşitli bölgelerinde ulus-devletin ortaya çıkışı, gelişimi ve işlevlerinin farklılıklar gösterdiği kabul edilmektedir. Bu durum için, burjuvazinin ekonomik bakımdan güçlenmesi ve siyasetten

özerkleşme sürecinin Anglo Sakson ülkelerinde uzun ve tedrici olmasına karşın Kıta Avrupa'sında daha kısa sürede ve devrimci bir nitelikte ortaya çıkması örnek olarak gösterilmiştir (Bakan ve Tuncel, 2012: 51-53).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yapmış olduğu reformların kapitalizmin alt ve üst yapıda gelişimini hızlandırdığı, böylece idareden ayrı bir burjuva sınıfının ortaya çıktığı kabul edilmektedir. İlk gelişen burjuva sınıfının aynı zamanda ilk kapitalist sınıf olarak Rum, Ermeni ve Yahudilerden oluştuğu, bu günkü Türkiye burjuvasinin sınıf olarak ataları sayılabileceği ve sonraki dönemde Türkiye burjuvasinin bunların Anadolu'da yarattıkları ekonomik yapı, dış bağlantılar ve iç pazar ilişkileri üzerinde yükseldiği kaydedilmiştir. Bununla birlikte devlet içi egemen sınıfların bir mücadele alanı olarak görülen bu reformların gayrimüslim azınlıklar ve bağımsızlık mücadelesi veren uluslar tarafından yakından takip edildiği, Osmanlı ile Avrupalı devletlerarasındaki çelişkilerden yararlandıkları ve bunda başarılı olduklarına dikkat çekilmiştir (Tiftikçi, 2003: 37).

Osmanlı'da yönetim üzerinde etkin olan neredeyse tüm sınıfların ekonomik yönlerine dikkat çekilmiştir. Bunlar arasında baştan beri özel bir yeri bulunan ulema sınıfının da ekonomik yönden özellikle on sekizinci yüzyılın sonlarında başlayan ve on dokuzuncu yüzyılda belirgin bir şekilde gelişen durumundan bahsedilmektedir (Özkul, 2005: 382). Bilindiği üzere; Osmanlı İmparatorluğunda modernleşmeye duyulan ihtiyaç, yeniden toparlanma, gelişen Avrupa karşısında eski gücüne kavuşma ve alınan yenilgilerle birlikte bozulan ekonomik sistemi düzeltme isteğinden kaynaklanmıştır. Ancak Osmanlı'nın belirtilen duruma gelmesinin asıl sebebinin uygulanan tımar sisteminin bozulması ve bunun sonucunda güçlenen (Mısır ayanı Mehmet Ali Paşa gibi) ayanların başkaldırısı sonucunda çıkan iç savaşlar olduğu söylenebilir. Ataay (2020: 161), on dokuzuncu yüzyıl başlarında modernleşme sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu'nun, bu süreci doğru yönetemediği için, modernleşme süreci yarı-sömürgeleşme süreci olarak yaşadığını belirtmiştir. Ataay'a göre; bu sürecin sonucunda zayıf düşen imparatorluk, bütünlüğünü koruyamaz duruma düşmüştür. Bir yandan güçlü emperyalist devletlerin müdahaleleri ve saldırıları, bir taraftan da imparatorluk tebaasının etnik gruplarının bağımsızlık çabaları, imparatorluğun parçalanarak yıkılmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan Keser'in de vurguladığı gibi; Cumhuriyet yönetiminin devraldığı tarihi siyasal miras ve gelenek içinde, bürokrasinin işgal ettiği özel konum, on dokuzuncu yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı toplumunda yaşanan ve Cumhuriyet döneminde de gelişerek devam eden devletçi anlayış ile birlikte yapılan müdahalelerin toplum yapısında oluşturduğu tesirin, sosyolojik açıdan da ele alınması gerekir (1993: 22).

"Milli İktisat" düşüncesinin Osmanlı toplumunda kısa sürede benimsendiği, o dönem Osmanlı'da etkili olan diğer (liberal, "meslekçi") ekonomik düşünce akımları içerisinde ön plana çıktığı, yayın organı olan İktisadiyyat Mecmuası yoluyla Ziya Gökalp ve Tekin Alp'in öncülüğünde savunulduğu belirtilmiştir (Keser, 1993: 31-32).

3. TÜRKİYE'NİN ULUS-DEVLETLEŞME SÜRECİNE GENEL BAKIŞ

Toplumların küçük ve seçkin bir azınlık tarafından yönetildiği veya yönetilmesi gerektiği düşüncesinin Platon'dan beri birçok siyaset bilimci tarafından ileri sürüldüğü, siyasetin de yöneten ve yönetilen ayrımına dayandığı (Çaylak, 2014: 13) kabul edilmektedir. Dolayısıyla genel olarak siyaset biliminde ya da siyaset felsefesinde "toplumu kimler yönetmelidir" sorusuna verilen cevap ile ilişkili olarak "elit" kavramının araştırmalara konu olduğu söylenebilir. Bu kavram üzerine en fazla Mosca, Pareto, Mills, Wright, Michels, ile birlikte Pluralistler ve Marksistlerin anlayışları incelenmektedir. Bunun nedeni, bu düşünürler ve yaklaşımların, genel anlamda toplumu yöneten ve yönetilen olmak üzere ikiye ayırmalarıdır. Burada kısaca elit deyiminin genellikle "çoğunluk üzerinde azınlığın yönetimi" şeklinde tanımlandığını hatırlamak gerekir (Turhan, 1991: 29-34). Ancak sosyal bilimlerde kullanılan birçok kavram gibi elit kavramının da birbirinden farklı anlamlarda kullanıldığına rastlanabilir.

Osmanlı'nın bütün sınıflı toplumlarda olduğu gibi, temel olarak yöneten ve yönetilen olmak üzere iki sınıftan oluştuğu belirtilmiştir (Tiftikçi, 2003: 22). Başında padişahın bulunduğu yönetenlerin, seyfiye (komutanlar), ilmiye (âlimler), kalemiye (bürokratlar) gibi sınıflardan, yönetilen kesim ise reaya denen köylülerden oluşmuştur. Türkiye'de Devlet ve Sınıflar adlı çalışmasında Keyder (2004: 9), Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalizmle bütünleşme süreci içinde gerilediğini ve çeşitli milliyetçi ayrılık hareketlerinin başarıya ulaşması sonucunda parçalandığını belirtmiştir. Keyder'e göre; kapitalizm ile bütünleşme süreci, geleneksel bürokrasiye rakip yeni bir burjuva sınıfını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla imparatorluk parçalanırken yeni bir ulus-devleti kurup bu devletin modernleşmesinde başrol oynayan burjuvazi değil bürokrasi olmuştur. Keyder, devlete hâkim olan güç her ne kadar bürokrasi idiyse de, gelişen burjuvazinin otoriter rejimi sürekli tehdit ettiğini belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan hegemonyası altında ortaya çıkan liberalizm düşüncesinin kendi partisini iktidara getirmesinin ve sonraki süreçte yaşanan ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikalarının bu durumun bir sonucu olduğunu kaydeden Keyder, böylece Türkiye'de kapitalist devletin oluşmasının sağlandığını kaydetmiştir.

4.TÜRKİYE'NİN ULUS DEVLETLEŞME SÜRECİ VE EKONOMİ POLİTİĞİ ÜZERİNE YAPILAN TARTIŞMALAR

Ulus-devletleşme sürecinin ekonomi politiğinin anlaşılması bakımından yapılan çalışmalarda bu döneme dair siyasi tespitlerin ya da devlet, siyaset ve topluma ilişkin görüşlerin dikkate alınması son derece önemli görülmektedir. Dolayısıyla Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte yaşanan siyaset ve toplum ilişkileri, bu ilişkilerde devletin rolü veya devlete yüklenen rol konunun anlaşılması bakımından gereklidir.

Osmanlı-Türk toplumunun yapısal çözümlemesinin ve toplumdaki yöneten-yönetilen ilişkisinin incelendiği çalışmalarda, genellikle Batılı oryantalist paradigmalar etrafında çok da etraflıca olmayan yaklaşımlarla ele alındığı, bu durumun bir istisnası olarak Mardin'in yaptığı çalışmalarda topluma ve tarihe kendi iç anlamını veren özerk ve çok katlı kültürel öğelerle yaklaştığı belirtilmiştir. Mardin'in çalışmalarında Osmanlı toplumunu, ilk dönem sivil toplum, daha sonra merkez-çevre ve ardından da çevresel bir değer olarak din eksenli analitik araçları kullanarak çözümlemeye çalıştığı kaydedilmiştir (Çaylak, 2014: 187).

Mardin, on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı'da çözülmesi gereken başlıca üç sorunun ortaya çıktığını, bu üç sorunun da Osmanlı reformcularının, ulus-devlet model alınarak bir devlet kurma girişimlerine ilişkin olup, merkezin çevre ile ilişkilerini harekete geçirdiğini dile getirmiştir. Bunlardan birincisi, gayri Müslim grupların ulus-devlet ile bütünleştirilmesidir; ikincisi, çevrenin Müslüman öğeleri için aynı şeyi yapmak yani imparatorluğun mozaik yapısına düzen vermekti. Üçüncüsü ise, "ulusal topraklardaki" bu "birbirinden ayrı öğeler"in "siyasal sisteme anlamlı bir katılımda bulunacak" duruma getirilmesi gereğidir. Bu sonuncu gelişimin, ancak yirminci yüz yılın ortasında başlatıldığı (Mardin, 2006: 48) belirtilmiştir.

Karpat (2015: 13-14)'a göre; Türkiye Cumhuriyeti, bilhassa 1912-30'dan sonra, son Osmanlı döneminde kendi kültür, tarih ve dinine uygun bir şekilde oluşan modern millet anlayışından farklı bir "Türk" milleti yaratmak yoluna gitmiştir. Dolayısıyla tarih kongreleri, Halkevleri ve buna benzer birçok girişimin, maddi yanları ağır basan yeni bir Türk milleti yaratmayı amaçladığını kaydetmiştir. Karpat, Osmanlı'nın son döneminde bir Müslüman Osmanlı millet (Osmanlı Devleti çerçevesinde) meydana gelmiş ve zamanla bu millet kendi değişme çerçevesi içinde ve kendi kurallarına uygun olarak "Türkleşme" yolunu tuttuğunu, aslında normal sayılabilecek bu modern millet olma vetire'sinin (process), devlet müdahalesiyle olağan yolundan saptırıldığına dikkat çekmiştir.

Heper de Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı'dan aşkın bir devletin ve zayıf bir toplumun miras kaldığını belirtmiştir. Dolayısıyla Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de

bürokratik seçkinler bu aşkın devleti, toplumu bir arada tutabilmek için vazgeçilmez görmeye devam etmiştir (2018: 40-41). Yine Heper tarafından yapılan tespitlerde o dönem Türkiye'nin siyasi ve sosyolojik durumu şöyle açıklanmaktadır (2018: 166):

"…Türkiye'de demokrasinin karşılaştığı sorun kendini iki biçimde gösterir. Devlet seçkinleri entegrasyon krizlerine karşı tedirgin, dolayısıyla çevreye karşı hoşgörülü olmamıştır. Buna karşılık çevrede meydan okuyucu tavrını devlet seçkinlerinin önyargılarını güçlendirecek biçimde aşırılaştırma eğiliminde olmuştur. Devlet seçkinleri ve çevre arasında bu tarzda şekillenen ilişkinin bir nedeni, ülkedeki sistemin açılımı sürecinde merkezin farklı sosyo-ekonomik kesimler ile karşı karşıya gelmiş olmasıdır. Bir başka neden ise, aynı süreç boyunca merkez, inatçı ve etkin yerel zümrelerin talepleriyle de karşı karşıya kalmamıştır. Türkiye'nin kendine özgü dinamiği ile gelişen siyasal hayatında, egemen bir devlet iyi örgütlenememiş ve siyasal hayatta etkin olmayan bir çevre adına hareket eden siyasal seçkinler karşı karşıya gelmiştir."

Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin, ulus-devletleşme sürecinde yaşanan siyasal ve sosyal gelişmeleri hakkında ipuçları vermektedir. Merkezin çevreye uyguladığı baskıya karşı çevrenin verdiği refleks ve siyasal sistemin bileşenleri arasında yaşanan gerilim uzun soluklu siyasal ve sosyal sorunların yaşanmasına yol açmıştır. Yapılan çalışmalarda ulus-devletin oluşum sürecinde sisteme dair eleştiri ve muhalefete dikkat çekilmiştir. Kemalist sisteme en önemli eleştirilerin, siyasal İslamcılar ile patrimonial devşirme tarzı yöneticilerden geldiğini belirten Türkdoğan (2003: 71), siyasal İslamcıların ulus-devlet tezi yerine ümmet ideolojisini, yaşanan Balkan ve Ortadoğu akıbetine rağmen sürdürdüklerini ve sisteme karşı çıktıklarına dikkat çekmiştir.

Türkiye'nin ulus-devletleşme sürecinde en önemli rolü oynayan ulusçuluk anlayışının sadece belli bir ülke veya dönemden etkilenmediği, dünyada farklı zaman dilimlerinde ve farklı ülkelerde meydana gelen gelişmelerden etkilendiği, ayrıca milliyetçilikle ilgili farklı yaklaşımlardan beslendiği belirtilmiştir. Bu konuda Alakel (2011: 73), şunları aktarmıştır:

"Özet olarak, Türk milliyetçiliği Fransız devriminden etkilenerek-Ernest Renan çizgisinde, millî kimlikte maddi öğelerden ziyade soyut, moral ve manevi öğeleri ön plana çıkaran sivil milliyetçilik unsurlarını benimsemiştir. Aynı şekilde daha sonra Alman ve İtalyan etnik milliyetçiliklerinden de etkilenerek zamana göre bu iki farklı milliyetçilik modelinin karışımına da sahip olmuştur. Cumhuriyet anayasası, Türklüğü siyasî bir vatandaşlık olarak tanımlar ve Türkçe konuşan Müslüman unsurlar etnik merkez olarak görülür. Millî bilinç etnik-kültürel motiflerle siyasal semboller güçlendirilir. Pan-Türkizm yadsınmıştır; Yeni Türk

tarihinde Orta Asya kökene, Anadolu geçmişine ve İslam tarihi öncesine de yer verilmiştir. Ziya Gökalp; kapsayıcı siyasal, iradeci, tarihsel ve kültürel anlamda organik dayanışmacı bir millet şeklinde Türklüğü betimlemiştir"

Öte yandan ulus-devletleşme sürecinin ekonomi politiğini, dünyadaki gelişmelerden tamamen bağımsız ele almak mümkün değildir. Dolayısıyla yönünü Batı'ya çeviren Türkiye'nin, cumhuriyetin ilk yıllarındaki liberal yöneliminin, 1929'da meydana gelen Dünya ekonomik Krizi ile birlikte devletçi anlayışa evirildiği görülmektedir. Karpat (2017: 62), bir ideoloji olarak devletçilik anlayışının, bir ölçüde dünya ekonomik krizine bağlı olarak 1930'lu yıllarda ortaya çıktığını, dolayısıyla bu tarihten sonra Mustafa Kemal'in, 1923 İzmir İktisat Kongresi veya başka toplantılarda ifade ettiği liberal fikirlerden keskin kopuşun yansımalarının görüldüğünü belirtmiştir. Tekeli (2004: 276) ise, bu dönemde ekonominin yeniden yapılandırılmasının, bir yandan bozulmuş ekonomik dengelerin yeniden kurulması, bir yandan da bu dengeler içinde ekonominin hızlı büyümesi amaçlarını içerdiğini kaydetmiştir. Gerçekleştirilmek istenen dengeler arasında dış ticaret dengesinin kurulması, bütçe denkliğinin sağlanması, Türk Parasının Kıymetinin Korunması v.b. yer almaktadır. Tekeli, 1930'lar ekonomisi içinde devletin, çok çeşitli müdahale araçlarını kullanarak, hem bu dengeleri yeniden kurmayı sağlayabildiğini hem de dünya işbölümünde Türkiye'nin yerini değiştirebilecek bir sanayileşmeyi başlatarak büyümeyi sürdürdüğüne dikkat çekmiştir. Nitekim tüm bu sürecin yani buhran ile başlayan devletleşme anlayışının devletin otonomisini artırdığı belirtilmiştir.

Bu konuda benzer tespitlerde bulunan Küçükömer de, kapitalizmin 19. yüzyılda, Osmanlılarda asıl çıkarlarını Batıcı-Laik kapıkulu ya da bürokratlar eliyle sağladığını belirterek, yönetici bürokratların devlet mekanizmasındaki otonomileriyle batı kapitalistleri, finans baronları ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiyi kurduklarını dile getirmiştir. Küçükömer'e göre Cumhuriyet'te ise, başka bir almaşık denenecekti. Devletçiliğin ilkel birikimin bir yolu olmasıyla, yerli özel birikim ortaya çıkmıştı. Bu birikim, İkinci Dünya Savaşı sonunda dış ortaklıklara tamamen uymuştu. Politik iç ve dış ilişkiler, artık yerli özel sermaye ve büyük toprak sahibi çevrelerin aracılığı ile kurulmuştu (2009: 65-66).

Kahraman (2012: 152) ise, 1923-1950 arasının sanıldığından çok daha karmaşık bir dönem olduğunu, özellikle siyasal olanla ekonomik olanın, toplumsal olan ile de yine ekonomik olanların ilişkisi açısından ele alındığında, bu dönemin henüz yeterince irdelenmemiş birçok düğüm noktasını içinde taşıdığını belirtmiştir. Kahraman, bu karmaşıklığın doğal karşılanması gerektiğini çünkü Cumhuriyet yönetiminin öncülü olan İttihat Terakki döneminin de benzer uygulamalar içinde olduğunu, bununla birlikte 1908 dönemine nazaran 1923 sonrası dönemin

hem daha rahat koşullarda gerçekleştiğini hem de farklı siyasal iklimde cereyan ettiğini kaydetmiştir.

Sonuçta gerek Osmanlı son dönemi gerekse Cumhuriyet dönemi gelişmeleri dikkate alındığında, ulus-devletleşme sürecinde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, dış dünya ile gerçekleştirilen siyasi ve ekonomik ilişkiler ve ulus inşa etme sürecinde ulaşılmak istenen hedefler birbiriyle yakından ilişkilidir. Cumhuriyet döneminin yeniden *inşa etme* sürecinde, yönetim tarafından uygulanan ekonomik politikaların, bir taraftan dış dünya ile ekonomik ilişkilere yön vermekte, diğer taraftan ulus-devletleşme hedefleri doğrultusunda ekonomik dönüşümü gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin modernleşmesinde, siyasi ve sosyo-kültürel faktörlerle birlikte ekonomik faktörlerin de belirleyici etkisini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Başlangıçta Avrupa'da görülen, ekonomik gelişmelerin geleneksel toplumsal yapılarını etkilemesi, onların bir anlamda çözülmesini sağlayarak siyasi ve sosyal açıdan dizayn etmesi olgusunun diğer toplumlarda da benzer şekilde ortaya çıktığı söylenebilir. Ekonomik gelişmelerin modernleştirici etkisinin sosyal hayatı etkilemesiyle bitlikte, nüfusun önemli bir kısmının şehirlere göç etmesi, yeni pazarların kurulması ve uluslararası ticaretin gelişmesi yeni bir döne kapı aralamıştır. Buna ilaveten hızla gelişen liberal kapitalist anlayışın sadece iktisadi hayatı değil aynı zamanda siyasi ve sosyal hayatı da derinden etkilemesi ulus-devletleşme sürecini hızlandırmıştır.

Türkiye'nin ulus-devletleşme sürecinin Osmanlı İmparatorluğu döneminde başladığı ve Cumhuriyet döneminde de devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda uzun bir sürecin tahlil edilmesi gerektiği söylenebilir. Türkiye'nin başlangıçta Fransız Devrimi'nden etkilenen uluslaşma ve ulus-devletleşme sürecinin, daha sonraki süreçte Alman ve İtalyan milliyetçilik anlayışlarının da etkisiyle maddi yönleri ağır basan bir etnik-kültürel yön bulma arayışına girdiği söylenebilir. Bu süreçte toplumsal değişimin destekleyici unsuru olarak ekonominin başat rol oynadığı ve devletin, ekonomi politikaları üzerinden toplumu şekillendirme çabaları dikkat çekmiştir. Ulus-devletleşme sürecinin ekonomi politiği sadece belli bir dönem için değil aynı zamanda günümüzde de birçok siyasi, sosyal ve ekonomik problemin anlaşılmasına yardımcı olabilecektir. Ancak günümüzde yine özellikle ekonomik olarak etkisini her alanda hissettiren küreselleşme ile birlikte ulus-devlet formunun uğrayabileceği değişimin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aksoy, N.D. & Arslantaş, A., Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, TÜBAR-XXVIII-/2010-Güz, ss. 31-39 . https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157023, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Alakel, M., "İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye'si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilemine Dair Teorik Tartışmalar", Akademik Araştırmalar Dergisi, sayı: 51, ss.49-76, 2011.

Ataay, F., Türkiye Demokrasi Tarihi 1789'dan Günümüze, Nika Yayınevi, Ankara, 2020.

Bakan, S. & Tuncel, G., "Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi", Birey ve Toplum Dergisi, 2(3), ss. 51-65. Bahar, 2012. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/40744, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

Çaylak, A., Türkiye'de Yöneten ve Yönetilen, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014.

Giddens, A., Ulus Devlet ve Şiddet, C. Atay (Çev.), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008.

Heper, M., Türkiye'de Devlet Geleneği, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018.

Kahraman, H.B., Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-II 1920-1960, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2012.

Karpat, K.H., Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik, R. Boztemur (Çev.), Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

Karpat, K.H., Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi, C. Elitez (Çev.), Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Keser, İ., Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.

Keyder, Ç., Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Küçükömer, İ., Sivil toplum Yazıları, Profil Yayınları, İstanbul, 2009.

Özkul, O., Gelenek ve Modernite Arasında Osmanlı Uleması, Bir Harf Yayınları, İstanbul, 2005.

Lange, O., Ekonomi Politik, Çev. M. Şeref, Ataç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1965.

Mardin, Ş., Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1, M. Türköne&T. Önder (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul. 2006.

Nikitin, P., Ekonomi Politik, H. Kour (Çev.), Eriş Yayınları, Ankara, 2006.

Schendel, W.v. & Zürcher, E.J., "Önsöz: Kopma, Bağlanma, Dışlama ve Asimilasyon: 20. Yüzyılda Devletler ve Uluslar", Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları

20. Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek içinde, W.v. Schendel&E.J. Zürcher (Der.) ss. 7-21, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Tekeli, İ., "Türkiye'de Devletçi İktisat Politikasına Geçişin Ekonomik Nedenleri: "Devletçilik Deneyiminin Ege Bölgesi'nde Çeşitlenmesi", Cumhuriyetin Harcı Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi içinde, İ.Tekeli&S. İlkin (Ed.), ss. 239-279, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Tiftikçi, O., Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Burjuvazinin Evrimi, El Yayınevi İstanbul, 2003.

Turhan, M., Siyasal Elitler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991.

Türkdoğan, O., Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003.

SAYIŞTAYIN DÜZENLİLİK DENETİMLERİNDE ULAŞTIĞI BULGULAR: KAMU ÜNİVERSİTELERİ DÖNER SERMAYE İŞLETMELERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Dr.Öğr.Üyesi Süleyman DİKMEN
Süleyman Demirel Üniversitesi,
ORCID ID: 0000-0002-5434-0532

ÖZET
Bağımsız denetim organı olan Sayıştay, düzenlilik denetimleri ile kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerini yasal mevzuata uygunluk, doğruluk ve güvenilirlik açılarından denetlemektedir. Sayıştay'ın düzenlilik denetimi kapsamında denetlediği özel bütçeli idareler arasında yer alan döner sermaye işletmeleri, sunulan kamu hizmeti sonucunda doğrudan ya da dolaylı olarak ortaya çıkan mal ve hizmetleri üretmek amacıyla kamu kurumlarına bağlı olarak kurulup işletilen birimlerdir. Bu çalışmada 2021 yılı kamu üniversiteleri döner sermaye işletmelerine ait Sayıştay düzenlilik denetimi raporlarında yer alan bulgular analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında 58 döner sermaye işletmesinin düzenlilik denetim raporu incelenmiş ve 241 bulguya ulaşılmıştır. Bulguların özellikle iki alanda yoğunlaştığı görülmüştür. Birincisi kamu ihale mevzuatına göre yürütülen işlemlere yönelik tespitler; ikincisi ise mali tabloların hazırlanması ve raporlanmasına yönelik tespitlerdir.
Anahtar Kelimeler : Döner Sermaye İşletmeleri, Düzenlilik Denetimi, Sayıştay.

FINDINGS OF THE COURT OF ACCOUNTS IN REGULARITY AUDITS: AN ANALYSIS BASED ON PUBLIC UNIVERSITIES' REVOLVING FUND ENTERPRISES

ABSTRACT
The Court of Accounts, an independent audit body, audits the activities of public institutions and organizations in terms of compliance with legal regulations, accuracy, and reliability through regularity audits. Revolving fund enterprises, which are among the special budget administrations audited by the Court of Accounts within the scope of regularity audits, are units established and operated under public institutions in order to produce goods and services that arise directly or indirectly as a result of the public service provided. In this study, the findings in the regularity audit reports of the Court of Accounts for public universities' revolving fund enterprises in 2021 were analyzed. Within the scope of the research, the regularity audit reports of 58 revolving fund enterprises were analyzed and 241 findings were found. It was observed that the findings were particularly concentrated in two areas. The first one is the findings related to the activities carried out according to the public procurement legislation; the second one is the findings related to the preparation and reporting of financial statements.
Keywords: Revolving Fund Enterprises, Regularity Audit, Court of Accounts.

1. GİRİŞ
II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada denetim anlayışında bir değişim süreci başlamış olup denetime dair kurumsal bir altyapı oluşturulmuştur. Uluslararası denetim standartları tüm dünyada kabul görmeye başlamış, ulusal denetim standartları yaygınlaşmış, ulusal denetim kurumları arasında bir işbirliği ağı kurulmasına yönelik adımlar atılmış, denetim ülkelerin kamu

yönetimi alanındaki reformlara öncelik eder hale gelmiş ve yeni kamu yönetimi anlayışı ile bir uyum yaratarak çağdaş denetim türleri ve teknikleri kullanılmaya başlanmıştır (Köse, 2007a: 21). İngiltere, Avustralya, Kanada gibi Anglosakson sisteme mensup devletlerin 1970'lerin sonlarında yüksek denetim alanında uygulamaya başladığı çağdaş metot ve teknikler, zaman içerisinde diğer ülkelerde de ilgi çekmeye başlamış, önce özel sektörde akabinde kamu sektöründe uygulamaya koyulmuştur (Arın, Kesmez, & Gören, 2000: 112). Türkiye'nin de benimsemiş olduğu denetim sistemi olan Kıta Avrupası sistemini uygulayan ülkeler, Anglosakson gelenekteki parlamentoya rapor sunma görevini yargılama görevlerinin yanına dahil etmiştir. Anglosakson sistemde ise yüksek denetim kurumu sadece parlamentoya rapor sunmakla yükümlüdür ve yargılama yetkisi yoktur. Üçüncü bir sistem olan ve kurumun yeterli sayıdaki üyeden oluşan bir kurul tarafından yönetildiği kurul sisteminde ise yürütme organından bağımsızlık esas olup kurum, parlamentonun gözetim işlevine yardımcı olmaktadır (Stapenhurst & Titsworth, 2001: 1-2).

Modern denetim metot ve teknikleri kapsamında Türk Sayıştay'ının denetim alanı ve görev anlayışı da 2000'li yıllardan sonra değişmiştir. Türk mali yönetim ve kontrol sisteminin duyduğu reform ihtiyacı doğrultusunda 2006 yılında yürürlüğe konulan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 2010 yılında yürürlüğe konulan 6085 sayılı Sayıştay Kanunu ile mali yönetiminin önemli bir unsuru olan yüksek denetimin çerçevesi yeniden çizilmiştir. Geleneksel mali yönetim ve denetim anlayışından modern bir anlayışa geçilmiştir. Bu modern anlayış döner sermaye işletmeleri sunduğu yarı kamusal ve özel nitelikteki sınai ve ticari faaliyetlerin de düzenlilik ve performans denetimleri ile denetlenmesini gerektirmektedir.

Bu çalışmada döner sermaye işletmelerine yönelik 2021 Sayıştay düzenlilik denetim raporlarındaki bulgular analiz edilmiştir. Bu çerçevede ilk olarak Sayıştay'ın denetim işlevi ve düzenlilik denetimi ele alınmaktadır. İkinci olarak Sayıştay'ın döner sermaye işletmelerine yönelik denetimleri teorik çerçevede incelenmekte ve son olarak düzenlilik denetimlerinde elde edilen bulgular analiz edilmektedir.

2. SAYIŞTAY'IN DENETİM İŞLEVİ VE DÜZENLİLİK DENETİMİ

Kamu sektörü açısından denetim görevi bağımsız denetim kuruluşları olan yüksek denetim kurumları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kurumların ortak amacı, kamu kaynaklarının mevzuata uygun şekilde kullanımını sağlamak ve mali tabloların doğruluğunu ve güvenilirliğini denetlemektir (Stapenhurst & Titsworth, 2001: 1). Kamu sektöründe denetim, kamuya hesap verme sorumluluğunun performansını değerlendirmek için gerçekleştirilir. Denetim faaliyeti vatandaşa hizmet sunma sürecinin bir parçasıdır (Suzuki, 2004: 41). Denetim kendi başına bir amaç olmayıp amacı kabul edilmiş standartlardan sapmaları ve mali yönetimin verimlilik, yasallık, etkinlik ve ekonomiklik ilkelerinin göz ardı edilmesini, münferit durumlarda iyileştirici önlemler alınmasını, sorumluların sorumluluğu kabul etmesini, tazminat ödenmesini veya bu tür ihlallerin önlenmesini veya en azından daha zor hale getirilmesini sağlayacak adımların atılmasını mümkün kılacak kadar erken tespit etmek için düzenleyici bir sistemin önemli bir unsurudur (International Organisation of Supreme Audit Institutions [INTOSAI], 1998). Türk kamu mali yönetimi ve denetim mevzuatında da denetimin amacına yer verilmiştir. Sayıştay Kanununun 34. maddesine göre denetimin temel amacı, bütçe hakkı doğrultusunda kamu kurumları hakkında yasama organına ve kamuoyuna yeterli ve güvenilir bilgi sunmak, kamu mali yönetimini mevzuata uygun yürüterek kamu kaynaklarını muhafaza etmek, kamu kurumlarının performansını değerlendirmek, mali saydamlığı ve hesap verebilirliği sağlamaktır. 5018 sayılı KMYKK'nın 68. maddesinde tanımlanan dış denetimin amacı da benzer bir minvaldedir. Kanunun 68. maddesine göre *"Sayıştay tarafından yapılacak harcama sonrası dış denetimin amacı, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin hesap verme sorumluluğu çerçevesinde, yönetimin malî faaliyet, karar ve işlemlerinin; kanunlara,*

kurumsal amaç, hedef ve planlara uygunluk yönünden incelenmesi ve sonuçlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine raporlanmasıdır."

Günümüzde yüksek denetim kurumları iki önemli denetim türünü gerçekleştirmektedirler. Bunlar düzenlilik denetimi ile performans denetimidir. Geleneksel düzenlilik denetimi mali işlem ile olayların yasal mevzuata uygunluğu, dönemsel mali tabloların gerçekliği ve denetlenen kurumun yasal mevzuata ve yönetsel ilke ve kurallara uygunluğu tespit etmek için yapılan bağımsız inceleme ve değerlendirmelerdir (Köse, 2007b: 119). Yüksek denetim kurumlarının geleneksel denetim türü olarak bilinen düzenlilik denetimi ise mali denetim ve uygunluk denetimi olmak üzere iki farklı denetim türünü kapsar. Mali denetim kapsamında kamu kurumlarının mali raporlamalarının güvenilirliği ve doğruluğu değerlendirilir. Uygunluk denetimi kapsamında ise kamu kurumunun yönetim yetkilerine uygunluğu değerlendirilir (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2023). Yüksek denetim kurumlarının uygunluk ve mali denetimleri öncelikle mali harcamaların ve mali davranışların kontrollere uygunluğunu değerlendirmeyi amaçlamıştır (OECD, 2016: 60). Mali denetim mali raporların ve tabloların doğruluğuna ve güvenilirliği; uygunluk denetimi ise yasal mevzuata uygunluğa dikkat çekmektedir (Balyemez, 2018: 294). Fakat zaman içerisinde düzenlilik denetiminin kapsamında değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle düzenlilik denetiminin kırtasiyeciliği artırdığı, kamu sektöründe israfa ve savurganlığa neden olduğu düşüncesi, düzenlilik denetimini daha çağdaş bir yapıya büründürmüştür (Köse, 2007b: 119). Bu gelişme hükümet programlarının etkinlik, ekonomiklik ve verimlilik açısından denetimini ifade eden performans denetimini öne çıkarmaya başlamıştır (Schelker, 2008: 6).

INTOSAI'nin "Devlet Denetiminde Alan Standartları" başlıklı standardına göre düzenlilik denetimi YDK'nın elindeki tüm araçlarla devlet bütçesinin ve hesaplarının tam ve geçerli olduğundan emin olmasını sağlamaktadır. Bu, yasama organına ve denetim raporunun diğer paydaşlarına idarenin mali yükümlülüklerinin büyüklüğü ve gelişimi hakkında güvence sağlayacaktır. Bu amaca ulaşmak için YDK, idarenin hesaplarını ve mali tablolarını, tüm işlemlerin doğru bir şekilde yapıldığından, tamamlandığından, geçtiğinden, ödendiğinden ve kaydedildiğinden emin olmak amacıyla inceleyecektir (INTOSAI, 2019). INTOSAI'nin "Devlet Denetiminde Temel Prensipler" başlıklı standardında düzenlilik denetiminin altı temel hususu kapsadığı belirtilmiştir. Bunlar (INTOSAI, 2013);

(a) mali kayıtların gözden geçirilerek değerlendirilmesi ve mali tablolara ilişkin görüş bildirilmesini içeren, hesap verebilir kurumların mali hesap verebilirliğinin tasdiki;

(b) devlet idaresinin mali hesap verebilirliğinin tasdiki;

(c) yürürlükteki mevzuata uygunluğun değerlendirilmesi de dahil olmak üzere mali sistem ve işlemlerin denetimi;

(d) iç kontrol ile iç denetim işlevlerinin denetimi;

(e) denetlenen kurum bünyesinde alınan idari kararların uygunluğunun ve yerindeliğinin denetimi; ve

(f) denetimden kaynaklanan veya denetimle ilişkili ve YDK'nın açıklanması gerektiğini düşündüğü diğer hususların raporlanması.

Düzenlilik denetimi 5018 sayılı KMYKK'da kavram olarak ifade edilmemiştir. Fakat 6085 sayılı Sayıştay Kanununda ise düzenlilik denetimi, mali denetim ile uygunluk denetimi olarak tanımlanmıştır. Sayıştay Kanununun 35. maddesine göre *"düzenlilik denetimi, kamu idarelerinin gelir, gider ve malları ile bunlara ilişkin mali nitelikteki tüm hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığının tespitini kapsayacak şekilde yapılır"*. Sayıştay Kanununun 36. maddesine göre *"düzenlilik denetimi; a) Kamu idarelerinin gelir, gider ve malları ile bunlara ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığının tespiti, b) Kamu idarelerinin mali rapor ve tablolarının,*

bunlara dayanak oluşturan ve ihtiyaç duyulan her türlü belgelerin değerlendirilerek, bunların güvenilirliği ve doğruluğu hakkında görüş bildirilmesi, c) Mali yönetim ve iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi, suretiyle gerçekleştirilir."

3. SAYIŞTAYIN DÖNER SERMAYE İŞLETMELERİ ÜZERİNDEKİ DENETİMİ

Bu kısımda öncelikli olarak döner sermaye işletmelerinin kavramsal açısından ele alınmakta, sonrasında Sayıştay'ın döner sermaye işletmeleri üzerindeki denetimi incelenmektedir.

3.1. Döner Sermaye İşletmeleri

Döner sermaye Döner Sermayeli İşletmeler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği'ne göre şu şekilde tanımlanmıştır: *"Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine kanunlarla verilen asli ve sürekli kamu görevlerine bağlı olarak ortaya çıkan ve genel idare esaslarına göre yürütülmesi mümkün olmayan mal ve hizmet üretimine ilişkin faaliyetlerin sürdürülebilmesi için, kamu idaresine bağlı olarak kurulmuş işletmelere tahsis edilen sermayedir".* Kamu ekonomisi perspektifinden değerlendirildiğinde, genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin faaliyet alanlarındaki kamu hizmetlerini yürütülmesi esnasında ortaya çıkan ticari, tarımsal, kültürel, sınai ve mesleki nitelikteki faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi maksadıyla tahsis edilen sermayeler döner sermaye olarak tanımlanmaktadır (Atasever, vd., 2016: 21). Döner sermaye işletmeleri, bütçeden kendilerine tahsis edilen başlangıç sermayesi ile kurulan ve her yıl elde ettiği karı sermayesine ilave ederek faaliyetlerini sürdüren kuruluşlardır (Eğilmez, 2016: 21).

Türkiye'de ilk defa 1925 yılında yürürlüğe giren 549 sayılı Ziraat Müesseselerine Sabit Sermaye Vaz'ına Dair Kanun ile gündeme gelen döner sermaye uygulaması 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu ile de yaygın bir uygulama haline gelmiştir. 5018 sayılı KMYKK'nın ana metninde döner sermaye işletmelerine dair bir düzenlemeye yer verilmemiş olup Kanunun geçici 11. maddesinde şu ifadelere yer verilmiştir: *"Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine bağlı olarak kurulan döner sermaye işletmeleri ve fonların bütçeleri, ilgili idarelerin bütçeleri içinde yer alır. Bu kanun kapsamındaki kamu idarelerinde kurulmuş döner sermaye işletmeleri ile fonlar, 31/12/2007 tarihine kadar tasfiye edilir. Bu süre sonuna kadar döner sermaye işletmeleri ile fonların borç ve yükümlülüklerinin tasfiyesi için ilgili idarelerce gerekli tedbirler alınır. Bu süre sonunda varlıkları ve kadroları ilgili kamu idaresine devredilir. Döner sermaye işletmeleri ve fonların tasfiyesine ilişkin esas ve usuller, Maliye Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir"* hükmü yer almıştır. 5018 sayılı Kanunun ilgili maddesinin gerekçesine bakıldığında bütçe birliği ilkesine riayet gösterilmek amacıyla genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine bağlı döner sermaye işletmelerinin bütçelerine bağlı oldukları idarelerin bünyesinde yer verilmiştir. Ancak döner sermaye işletmelerine ilişkin kanun tasarısı henüz neticelendirilmediği için 2008 yılında mülga edilmiştir.

Döner sermaye işletmeleri kamu mali yönetimi açısından bağlı bulundukları idareye göre iki türe ayrılmaktadır. Birincisi genel bütçeli döner sermaye işletmesi, ikincisi ise özel bütçeli döner sermaye işletmesidir. Genel bütçeli döner sermaye işletmeleri, belirli genel bütçeli idareler kapsamında kurulan ve idarelerinin hizmetleri ile bağlantılı sağlık, eğitim, spor, tarım, yayıncılık ve kültür hizmetleri gibi çeşitli alanlarda ticaret ve sınai faaliyetleri yürütmektedirler. Örneğin Millî Eğitim Bakanlığına bağlı meslek liseleri, Sağlık Bakanlığına bağlı devlet hastaneleri, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı işletmeler genel bütçe döner sermaye işletmeleridir (Hotunluoğlu & Kayacan, 2020: 558). Özel bütçeli idareler ise genellikle yarı kamusal mal ve hizmet sunan ve idarelerin sundukları hizmetten faydalananlara sağladıkları

özel fayda nedeniyle tahsil ettikleri harç ve katılım payı gibi gelirleri bulunan tüzel kişilik sahibi kurumlardır (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 18). Kamu üniversiteleri ve Orman Genel Müdürlüğü 5018 sayılı KMYKK'da yer alan en fazla döner sermayeli işletmeye sahip özel bütçeli idareler arasındadır. 2547 sayılı Kanunun 55. maddesinde yüksek öğretim kurumlarının gelir kaynakları arasında döner sermaye işletmelerinden elde edilecek karlar da yer almaktadır. Kanunun 58. maddesi ise döner sermaye başlığını taşımaktadır ve bu maddeye göre yüksek öğretim kurumlarında döner sermaye işletmesi kurulabileceği hüküm altına alınmış olup döner sermaye işletmelerinin nasıl kurulabileceği ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Kanunun 58. maddesi uyarınca 2020 yılında 31159 sayılı Yükseköğretim Kurumları Döner Sermaye İşletmelerinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik ile yükseköğretim kurumlarının eğitim, öğretim, araştırma ve uygulama birimlerinde kendi faaliyet alanları dahilinde olmak koşuluyla kurulacak döner sermaye işletmelerinin kuruluş ve işleyişine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

Tablo 1'de bünyesinde döner sermayeli işletme bulunduran idareler ve işletmeler yer almaktadır. 2023 yılı itibariyle Türkiye'de 2498 tane döner sermayeli işletme bulunmaktadır ve en fazla sayıda işletme Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki meslek liselerine aittir. Meslek liselerinde toplam 1405 tane döner sermayeli işletme vardır. Üniversiteler kapsamında yer alan döner sermayeli işletme sayısı ise 125'dir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023a).

Tablo 1. Bünyesinde Döner Sermayeli İşletme Bulunan İdareler ve İşletmeleri

İDARENİN ADI	İŞLETME	İŞLETME SAYISI
Sağlık Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı	82
Üniversiteler	Üniversiteler	125
Orman Genel Müdürlüğü	Orman Genel Müdürlüğü	341
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	1
Millî Eğitim Bakanlığı	Devlet Kitapları	1
	Meslek Liseleri	1405
	652 sayılı KHK kapsamındaki İşletmeler	81
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	3
Tarım ve Orman Bakanlığı	Tarım İşletmeleri	209
	Orman İşletmeleri	93
Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	1
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1
Hazine ve Maliye Bakanlığı	Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü	1
	Türkiye İstatistik Kurumu	1
Millî Savunma Bakanlığı	Özel Bakım Merkezleri	2
	Askeri Fabrikalar ve Askeri Hastanesi (Girne Asker Hastanesi)	24
Adli Tıp Kurumu	Adli Tıp Kurumu	1
Ticaret Bakanlığı	Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner Sermaye Genel Müdürlüğü	1
Meteoroloji Genel Müdürlüğü	Meteoroloji Genel Müdürlüğü	1
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Bakanlık İşletmeleri (Huzurevleri/Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri)	116
	İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü	1
	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi	1

	Devlet Personel Başkanlığı	1
Diyanet İşleri Başkanlığı	Dini Yayınlar	1
Emniyet Genel Müdürlüğü	Polis Akademisi Bakanlığı	1
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Ayvalık Vakıf Zeytinlikleri	1
Yargıtay	Yargıtay Yayınları	1
Jandarma Genel Komutanlığı	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı	1
TOPLAM		**2498**

Kaynak: (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023a).

Tablo 2'de 2021 yılı itibariyle döner sermayeli işletmelerin mali durumu gösterilmiştir. Türkiye'de gelir ve gider açısından en fazla bütçeye sahip döner sermaye işletmesi Sağlık Bakanlığı bünyesindedir. İkinci sırada ise üniversiteler yer almaktadır. Üniversitelerdeki döner sermayeli işletmelerin 2021 yılındaki gelirleri 29.8 milyar TL, giderleri 24.1 milyar TL olup alacakları 1.6 milyar TL, borçları 8.9 milyar TL ve nakitleri de 3.8 milyar TL'dir.

Tablo 2. Döner Sermaye İşletmelerinin 2021 Yılı Mali Durumu (Milyar TL)

Kurum	Alacak	Borç	Nakit	Gelir	Gider
Sağlık Bakanlığı	2.2	20.7	0.6	92	89.6
Üniversiteler	1.6	8.9	3.8	29.8	24.1
Orman Genel Müdürlüğü	6.8	3.3	1.3	14	8.6
Diğerleri	0.7	2.7	3.8	12.7	11.3

Kaynak: (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023b).

3.2. Sayıştayın Üniversiteler Bünyesindeki Döner Sermaye İşletmelerini Denetimi

Döner sermaye işletmelerinin gelir ve giderleri ile varlık ve yükümlülüklerin performans denetimine uygun şekilde yönetilmesini; hukuki mevzuata uygun şekilde faaliyet göstermesini, çeşitli mali işlemlerin usulüne uygun şekilde yürütülmesini, kaynakların tasarruflu şekilde kullanılmasını ve mali kayıpların önüne geçilmesini sağlamak amacıyla denetlenmesi gerekmektedir (Şişman & Üstün, 2018: 16). Söz konusu denetim hem iç denetim hem de dış denetim şeklinde gerçekleştirilmektedir. İç denetim bağlı bulundukları kurum ve kuruluşlar tarafından yapılırken; dış denetim 5018 sayılı KMYKK ile 6085 sayılı Sayıştay Kanunu çerçevesinde Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Sayıştay Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Hazine ve Maliye Bakanlığı denetimi Teftiş Başkanlığı ve Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Sayıştay Kanununun Sayıştay'ın görevleri başlığını taşıyan 5. maddesinde Sayıştayın şu görevleri yerine getireceği hüküm altına alınmıştır: *"a) Kamu idarelerinin mali faaliyet, karar ve işlemlerini hesap verme sorumluluğu çerçevesinde denetler ve sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine doğru, yeterli, zamanlı bilgi ve raporlar sunar. b) Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin; gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığını denetler, sorumluların hesap ve işlemlerinden kamu zararına yol açan hususları kesin hükme bağlar."* Bu kapsamda Kanunun 5. maddesinin b bendinde ifade edildiği üzere üniversiteler genel yönetim kapsamında yer alan idareler arasında olup Kanuna ekli II sayılı cetvelde listelenmişlerdir. Dolayısıyla üniversiteler bünyesinde kurulan döner sermayeli işletmeler de Sayıştay denetimine tabidir.

31159 sayılı Yükseköğretim Kurumları Döner Sermaye İşletmelerinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik'in 5. maddesinde döner sermayeli işletmelerin faaliyet alanları düzenlenmiştir. 5. maddeye göre *"döner sermaye işletmelerinin yükseköğretim kurumlarının esas faaliyetlerini aksatmayacak şekilde çalıştırılması gerekir. Bu işletmelerin; a) Bilimsel görüş vermek, proje hazırlamak, araştırma, uygulama ve benzeri hizmetler yapmak, b) Belirli bilimsel sonuçların uygulamasını sağlamak, c) Üniversite ve ona bağlı kurumlarda hasta muayene ve tedavisi yapmak ve bunlarla ilgili tahlil ve araştırmaları yürütmek, ç) Yükseköğretim kurumlarının eğitim ve öğretim faaliyet alanları ile sınırlı olarak mal ve hizmet üretiminde bulunmak, amaçlarından biri veya birkaçına yönelik faaliyette bulunması gerekir. (2) Döner sermaye işletmeleri, çalışmaları sırasında eğitim ve öğretim ile bunlara katkıda bulunan uygulamayı ön planda tutar."*

Döner sermayeli işletmeler bünyesinde yürütülen bu faaliyetlerin mevzuata uygun olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu süreç kontrol ile başlayıp denetim ile sona ermektedir. 26509 sayılı Döner Sermayeli İşletmeler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliğinin kontrol ve denetimin amacı başlıklı 11. maddesine göre *"işletmelerde kontrol ve denetimin amacı; a) Gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerin, etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yönetilmesini, b) İlgili mevzuata uygun olarak faaliyet gösterilmesini, c) Her türlü malî karar ve işlemlerde usulsüzlük ve yolsuzluğun önlenmesini, ç) Varlıkların kötüye kullanılması ve israfını önlemek ve kayıplara karşı korunmasını, d) Karar oluşturmak ve izlemek için düzenli, zamanında ve güvenilir rapor ve bilgi edinilmesini, sağlamaktır."*

Sayıştay tarafından üniversitelerin döner sermayeli işletmelerinin denetimi harcama sonrası denetim olup genel kabul görmüş uluslararası standartlar çerçevesinde düzenlilik ve performans denetimi olarak iki yönlü gerçekleştirilir (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 312). Sayıştayın düzenlilik denetimi kapsamında üniversite yetkilileri, Sayıştay denetçilerine tüm belge ve bilgileri tedarik etmektedirler. Yapılan denetim öncelikle belge üzerinden yapılmakta olup gerektiğinde kayıtlar üzerinden ve fiziki ortamda yapılabilmektedir. Sayıştay denetçilerinin hazırladığı düzenlilik denetimi raporunda "denetim görüşü" ve "denetim bulguları" başlıklarında yapılan denetime ilişkin görüş ve bulgular bulunmaktadır. Denetim görüşü kısmında kamu idaresinin sunduğu mali rapor ve tablolarının doğru ve güvenilir bilgi içerip içermediği değerlendirilmiştir. Denetim bulguları kısmında "denetim görüşünün dayandığı bulgular" ve "diğer bulgular" başlıklarında idare tarafından yapılan hatalara ve idarenin bu hatalara verdiği cevaplara yer verilmektedir.

4. SAYIŞTAYIN KAMU ÜNİVERSİTELERİ DÖNER SERMAYE İŞLETMELERİ ÜZERİNDEKİ DÜZENLİLİK DENETİMİ BULGULARININ ANALİZİ

Bu kısımda Sayıştay'ın 2021 yılında döner sermaye işletmeleri üzerinde gerçekleştirdiği düzenlilik denetimlerinde elde ettiği bulgular analiz edilmektedir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye'de özel bütçeli idareler arasında en fazla sayıda döner sermaye işletmesine sahip olan üniversitelerin gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerin yasal mevzuata uygun olması ve ayrıca muhasebe kayıt ve işlemlerinin doğru, düzgün ve güvenilir olması gerekmektedir. Dolayısıyla üniversitelerin Sayıştay denetimine tabi tutulması kamu kaynaklarının etkinliği, verimliliği ve etkililiği açısından büyük önem arz etmektedir.

Araştırmanın temel amacı üniversite döner sermaye işletmelerinin Sayıştay denetim bulgularını anlamak ve düzenlilik denetim raporlarını analiz etmektir. Araştırmanın ikinci amacı ise 2021 yılında ait düzenlilik denetim raporlarına bulguları hakkında genel bir kanıya varmaktır. Bu amaçlar denetim raporlarındaki hatalar konusunda üniversite idarecilerinin daha

erken önlem almalarına yardımcı olacak ve denetim süreçlerinin daha az hatayla, daha istikrarlı tamamlanmasını sağlayacaktır.

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma kapsamında 2021 yılında Türkiye'deki döner sermaye işletmesine sahip kamu üniversitelerinin Sayıştay düzenlilik denetim raporları içerik açısından analiz edilmiştir. 2021 yılı Sayıştay düzenlilik denetim raporlarının seçilmiş olmasının sebebi 2023 Eylül ayı itibariyle yayınlanan son düzenlilik denetim raporları olmasıdır. Araştırma kapsamına sadece Sayıştay düzenlilik denetim raporları dahil edilmiş olup, Hazine ve Maliye Bakanlığı dış denetim raporları ile iç denetim raporları, kamuoyu ile paylaşılmadığı için araştırma kapsamına alınmamıştır. Araştırma doğrultusunda 2021 üniversite döner sermaye işletmelerinin Sayıştay düzenlilik denetim raporlarındaki bulgular tasnif edilmiş ve bulguların yoğunlaştığı alanlar ortaya koyulmuştur

4.3. Araştırmanın Bulguları

2021 yılında Sayıştay toplam 97 üniversitede düzenlilik denetimi gerçekleştirmiş olup bu üniversitelerin 39'unda döner sermaye işletmelerinin düzenlilik denetimi mevcut değildir. Dolayısıyla Türkiye'de 2021 yılı itibariyle 127 devlet üniversitesi mevcut olduğu (YOK, 2023) göz önünde bulundurulursa Sayıştay, 2021 yılında devlet üniversitelerinin %76'sında düzenlilik denetimi yapmıştır. Başka bir bakış açısıyla 2021 yılında Sayıştay, Türkiye'deki kamu üniversitelerinin %60'ında düzenlilik denetimi; %46'sında ise döner sermaye işletmeleri üzerinden düzenlilik denetimi gerçekleştirmiştir. Düzenlilik denetimleri sonucunda 43 döner sermaye işletmesi için olumlu görüşte rapor düzenlenmişken; 15 döner sermaye işletmesi içinse şartlı görüş sunulduğu görülmüştür.

Tablo 3. 2021 Yılı Kamu Üniversiteleri Döner Sermaye İşletmeleri Düzenlilik Denetimine İlişkin Bulgulara Ait Temel Bilgiler

Düzenlilik Denetimi Yapılan Üniversite Sayısı	97
Döner Sermaye İşletmesi Düzenlilik Denetimi Yapılan Üniversite Sayısı	58
Döner Sermaye İşletmesi Düzenlilik Denetimi Sonrası Olumlu Rapor Düzenlenen Üniversite Sayısı	12
Döner Sermaye İşletmesi Düzenlilik Denetimi Sonrası Denetim Bulgusu Tespit Edilen Üniversite Sayısı	46
Mali Rapor ve Tablolarının Tüm Önemli Yönleriyle Doğru ve Güvenilir Bilgi İçeren Düzenlilik Denetim Raporuna Sahip Üniversite Sayısı	43
Geçerli Finansal Raporlama Çerçevesi Kapsamındaki Mali Rapor ve Tablolarının, "Denetim Görüşünün Dayanağı Bulgular" Bölümünde Belirtilen Hesap Alanları Hariç Tüm Önemli Yönleriyle Doğru ve Güvenilir Bilgi İçeren Düzenlilik Denetim Raporuna Sahip Üniversite Sayısı	15
Denetim Bulgusu Sayısı	241
Diğer Bulgular Sayısı	201
Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgu Sayısı	40

Kaynak: Yazar tarafından Sayıştay Başkanlığınca yürütülen düzenlilik denetimlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3'te de görüldüğü üzere düzenlilik denetim raporlarında toplam 241 bulguya ulaşılmıştır. 40 bulgunun mali rapor ile tablolara verilen görüşlere ilişkin bulgulara dayandığı; 201 bulgunun ise mali rapor ile tablolara verilen görüşlerle ilgili olmayan diğer bulgulara dayandığı görülmüştür.

Tablo 4'te 2021 yılında Sayıştay tarafından gerçekleştirilen düzenlilik denetimleri sonucunda tespit edilen bulguların dağılımı yer almaktadır. Bulgular 19 kalemde gruplandırılmıştır. 2021 yılında döner sermaye işletmelerinin düzenlilik denetim raporlarında

ortaya koyulan en fazla bulgu %28,2 ile kamu ihale mevzuatına göre yürütülen işlemlere yönelik bulgulardır. Özellikle doğrudan temin yoluyla kamu alımlarında bulguların yoğunlaştığı görülmektedir. Doğrudan temine aykırı işlem yapılması, yasallık kontrolünün yapılmaması, elektronik kamu alım platformunun kullanılmaması döner sermaye işletmelerinin doğrudan temin kanalıyla kamu alımlarında görülen temel tespitlerdir. Ayrıca teknik formların yanlış kullanılması, mevzuatta öngörülen oranlara riayet edilmemesi, mevzuata uygun fiyat araştırması yapılmaması, ihalesiz alım yapılması diğer kamu alımlarına ilişkin ana tespitlerdir.

Tablo 4. 2021 Yılına Ait Kamu Üniversiteleri Döner Sermaye İşletmelerinin Düzenlilik Denetimi Bulguları

BULGU KONUSU	BULGU SAYISI	BULGU YÜZDESİ
Bilimsel Araştırma Projelerine İlişkin Uygulamalarda Mevzuat Hükümlerine Uyulmamasına Yönelik Tespitler	1	0.40%
Döner Sermaye Gelirlerinin Dağıtılmasına Yetkisiz Birim Tarafından Karar Verilmesine İlişkin Tespitler	4	1.70%
Döner Sermaye İşletmesi Bünyesinde Faaliyeti Olmayan Birimlerin Bulunmasına İlişkin Tespitler	8	3.30%
Döner Sermaye Mali Yönetim Sisteminin Güncellenmesine İhtiyaç Bulunmasına Yönelik Tespitler	4	1.70%
Döner Sermayeden Yapılan Ek Ödemelere İlişkin Tespitler	15	6.20%
Kamu İhale Mevzuatına Göre Yürütülen İşlemlere Yönelik Tespitler	68	28.20 %
Kıdem Tazminatı Karşılıklarının Ayrılmamasına İlişkin Tespitler	6	2.50%
Maddi Olmayan Duran Varlıklara İlişkin Tespitler	11	4.60%
Mali Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmemesine Yönelik Tespitler	3	1.20%
Mali Tabloların Hazırlanması ve Raporlanmasına Yönelik Tespitler	65	27.00 %
Ön Mali Kontrole İlişkin Tespitler	3	1.20%
Personel İstihdamının Mevzuata Uygun Yapılmamasına İlişkin Tespitler	3	1.20%
Sosyal Güvenlik Kurumuna İlişkin Tespitler	4	1.70%
Taahhüt Hesaplarının Kullanılmamasına İlişkin Tespitler	3	1.20%
Taşınırların Edinilmesi, Kayda Alınması ve Kullanımında Mevzuat Hükümlerine Uyulmamasına İlişkin Tespitler	13	5.40%
Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortalarının Yaptırılmamasına Yönelik Tespitler	15	6.20%
Vadesinde Tahsil Edilemeyen Alacakların İlgili Kamu İdarelerince Takip ve Tahsil İşlemlerinin Başlatılmamasına Yönelik Tespitler	3	1.20%
Yaklaşık Maliyetin Tespitinde Aşırı Sapma Gösteren Fiyat Bildirimlerinin Değerlendirmeye Alınmasına Yönelik Tespitler	2	0.80%
Diğer Bulgular	10	4.10%
TOPLAM	**241**	**100.00 %**

Kaynak: Yazar tarafından Sayıştay Başkanlığınca yürütülen düzenlilik denetimlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

İkinci en önemli bulgu grubu ise mali tabloların hazırlanması ve raporlanmasına yönelik tespitler olup toplam bulguların %27'sini oluşturmaktadır. Özellikle muhasebe işlemlerinde hataların yapılması ve yevmiye defterinde kayıtların usulüne uygun tutulmaması en sık görülen tespitlerdir. Ayrıca muhasebe işlemleri çerçevesinde mali duran varlıkların ve maddi olmayan

duran varlıkların muhasebeleştirilmesi, taahhüt hesaplarının kullanılmaması, vadesinde tahsil edilemeyen alacakların ilgili kamu idarelerince takip ve tahsil işlemlerinin başlatılmaması Sayıştay raporlarında tespit edilen temel bulgulardır. Üniversitelerin mali hizmetler uzmanlarının bu alanlarda daha dikkatli olmaları, gerekli hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi gerekmektedir.

Döner sermaye işletmelerinin niteliği dolayısıyla ortaya çıkan ve Sayıştay tarafından tespit edilen önemli bazı bulgular mevcuttur. Bunlar; döner sermayeden yapılan ek ödemelere ilişkin tespitler, döner sermaye mali yönetim sisteminin güncellenmesi ihtiyacına yönelik tespitler, döner sermaye işletmesi bünyesinde faaliyeti olmayan birimlerin bulunmasına yönelik tespitler ve döner sermaye gelirlerinin dağıtılmasına yetkisiz birim tarafından karar verilmesine ilişkin tespitlerdir. Ayrıca tıp fakültesine sahip olan üniversitelerin 15 döner sermaye işletmesinde tıbbi kötü uygulamaya ilişkin zorunlu mali sorumluluk sigortalarının yaptırılmaması bulgusu tespit edilmiştir.

Raporlarda Taşınır Mal Yönetmeliği çerçevesinde uyulması gereken hükümlere uyulmadığına yönelik tespitler de dikkat çekicidir. Taşınırların etkili, ekonomik ve etkin kullanılması, hukuka uygun ve saydamlık ilkesine uygun kayıt altına alınması ve muhafazası konularında eksiklik ve hataların mevcut olduğuna yönelik tespitler vardır. Bu tespitler özellikle fiziken yapılan ambar denetimlerinde noksan veya fazlaların olduğu, düzenli ambar sayımlarının yapılmadığı konularında yoğunlaşmaktadır.

Ayrıca sosyal güvenlik mevzuatının ve personel istihdamına yönelik mevzuatın bazı hükümlerinin ihlal edildiğine yönelik bulgulara da ulaşılmıştır. İşçilerin yıllık izinlerinin usulüne uygun kullandırılmadığı veya Sosyal Güvenlik Kurumu kesintisine sebep olan kişilere rücu işleminin yapılmadığı bu alanlardaki tespitlere örneklerdir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada Sayıştay'ın 2021 yılında kamu üniversitelerinde gerçekleştirdiği düzenlilik denetimleri sonucunda ortaya koyulan denetim raporları incelenmiş ve döner sermaye işletmelerine ilişkin bulgular analiz edilmiştir. Sayıştay, Türkiye'de kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerini denetlemekle yükümlü kamu organı olup düzenlilik denetimleri doğrultusunda kamu idarelerini sundukları mali raporlarının doğruluğu, güvenilirliği ve hukuka uygunluğu konularında denetlemektedir. Topluma yarı kamusal mal ve hizmet sunarak faydalanıcılara özel bir yarar sağlayan üniversite döner sermaye işletmeleri, bu fayda kapsamında belirli bir gelir elde etmektedir ve Türkiye'de Sağlık Bakanlığı bünyesindeki döner sermaye işletmelerinden sonra en fazla geliri elde eden döner sermaye işletmeleridir. Dolayısıyla gelirin büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda Sayıştay denetim raporları daha fazla önem arz etmektedir.

Döner sermaye işletmelerine ait düzenlilik denetim bulgularının özellikle üç grupta yoğunlaştığı görülmüştür. Birincisi kamu ihale mevzuatı çerçevesinde kamu alımlarının yapılmadığı, ikincisi mali tablolarda muhasebe hatalarının ve eksikliklerinin olduğu, üçüncüsü ise döner sermaye işletmelerinin niteliğinden kaynakları hataların ve eksikliklerin olduğudur. Düzenlilik denetim raporlarında tespit edilen bulguların performans denetimi açsından değerlendirilmesi sorunların çözümü açsından faydalı olacaktır. Kamu kaynaklarının etkin, ekonomik ve etkili kullanımı için düzenlilik denetimleri önemlidir ve denetimlerin etkinliğini artırmak için üniversite ve döner sermaye işletmesi yönetimlerinin dikkat etmesi gereken bazı hususlar mevcuttur.

- Sayıştay denetim raporları daha titizlikle ve özenle incelenmeli ve gözden geçirilmelidir.
- İş ve işlemlerin yasal mevzuata uygun gerçekleştirilmesi için gerekli önemler alınmalıdır.

- Mali hizmetler ve muhasebe alanlarında çalışan personelin hizmet içi eğitimlere tabi tutulması gerekir.
- Hesap verebilirlik ve mali saydamlık ilkelerine riayet edilmelidir.

KAYNAKÇA

3.12.2010 tarih ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu (19.12.2010 tarihli ve 27790 sayılı Resmi Gazete).

4.11.1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu (6.11.1981 tarihli ve 17506 sayılı Resmi Gazete).

10.12.2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (24.12.2003 tarihli ve 25326 sayılı Resmi Gazete).

Arın, T., Kesmez, N. ve Gören, İ. (2000). *Parlamento ve Sayıştay denetimi*. İstanbul: TESEV Yayınları, No: 16.

Atasever, M., Karaca, Z., Örnek, M., Barkan, O.B., İşlek, E., Gözlü, M. ve İlhan, M. N. (2016). *Döner sermayeli sağlık işletmeleri: Tespit ve öneriler*. Ankara: Sağlık-Sen.

Balyemez, A. S. (2018). Sayıştay performans denetimlerinin uygulama ve sonuçları üzerine bir tartışma. *Journal of Business Research - Turk, 10*(2), 276–311.

Demirbaş, T. ve Çetinkaya, Ö. (2018). *Kamu mali yönetiminde kontrol ve denetim*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Döner Sermayeli İşletmeler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği (1.5.2007 tarihli ve 26509 sayılı Resmi Gazete).

Eğilmez, M. (2016). *Kamu maliyesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Genç, M., Yanık, A. ve Özen, M. (2023). Üniversitelerin denetim raporlarında yer alan bulguların analizi: Karadeniz Bölgesi örneği. *Üniversite Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 23–36.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2023a). Bünyesinde döner sermayeli işletme bulunan idareler ve işletmeleri. Erişim Adresi: https://muhasebat.hmb.gov.tr/bunyesinde-doner-sermayeli-isletme-bulunan-idareler-ve-isletmeleri.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2023b). İstatistikler. Erişim Adresi: https://muhasebat.hmb.gov.tr/dmis-istatistikler.

Hotunluoğlu, H. ve Kayacan, M. A. (2020). Sağlık hizmetleri bağlamında üniversite döner sermaye işletmelerinin kamu ekonomisi açısından analizi. *Asia Minor Studies, 8*(2), 555–574.

International Organisation of Supreme Audit Institutions [INTOSAI]. (1998). The Lima Declaration. Vienna, Austria.

International Organisation of Supreme Audit Institutions [INTOSAI]. (2013). *ISSAI 100-fundamental principles of public-sector auditing*. Vienna.

International Organisation of Supreme Audit Institutions [INTOSAI]. (2019). *ISSAI 300 - field standards in government auditing*. Vienna, Austria: International Organisation of Supreme Audit Institutions [INTOSAI]. Erişim Adresi: https://www.issai.org/wp-content/uploads/2019/08/Withdrawn-ISSAI-300-E.pdf.

Köse, H. Ö. (2007a). *Dünyada ve Türkiye'de yüksek denetim*. Ankara: 145. Yıl Yayınları. Erişim Adresi: http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/145.k2yhokose.pdf.

Köse, H. Ö. (2007b). Yüksek denetimde çağdaş gelişmeler ve Sayıştayın konumu. *Sayıştay Dergisi, 65*(Nisan-Haziran), 111–151.

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2016). *Supreme audit ınstitutions and good governance*. OECD Public Governance Reviews. Paris: OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2023). External audit – Supreme audit institutions. Erişim Adresi: https://www.oecd.org/gov/external-audit-

supreme-audit-institutions.htm.
Sayıştay Başkanlığı. (2023). Düzenlilik denetimi. Erişim Adresi: https://www.sayistay.gov.tr/pages/71-uygunluk-denetimi.
Schelker, M. (2008). *Public auditors: Empirical evidence from the US states*. CREMA Working Paper Series 2008-04.
Şişman, G. ve Üstün, Ü. S. (2018). Yüksek Öğretim kurumları döner sermaye işletmelerinde kamu zararı ve sorumluları. *Selcuk Universitesi Hukuk Fakultesi Dergisi*, *26*(3), 11–42. doi:10.15337/suhfd.467409
Stapenhurst, R. ve Titsworth, J. (2001). *Features and functions of supreme audit institutions* (PREM Notes; No. 59). Washington, DC. Erişim Adresi: https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11363.
Suzuki, Y. (2004). Basic structure of government auditing by a supreme audit ınstitution. *Government Auditing Review*, *11*, 39–53.
YOK. (2023). 2020-2021 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri. Erişim Adresi: https://istatistik.yok.gov.tr/
Yükseköğretim Kurumları Döner Sermaye İşletmelerinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik (18.6.2020 tarihli ve 31159 sayılı Resmi Gazete).

19. YÜZYIL SEYAHATNAMELERİNİN BATI'NIN DOĞU ALGISI ÜZERİNE OLUMSUZ ETKİSİ: OSMANI DEVLETİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr., Bahar KARATAŞ
Trabzon Üniversitesi, **-0000-0001-8782-6785**

ÖZET

Tarih boyunca kendine belirli güzergâh seçen seyyahlar gözlemlerini, deneyimlerini ve hissettiklerini yazıya aktarmışlar ve her kesimden okuyucunun dikkatini çekmişlerdir. Rönesans'ın doğuşu, aydınlanmanın etkisi, reformların ortaya çıkması, bilimin ilerlemesi, ekonomik ve sosyal gelişmeler Batı'nın egzotik, pasif, anlaşılmaz ve mistik olarak gördüğü Doğu'ya olan ilgisini kamçılamıştır. Çeşitli sebeplerle Doğu'yu tanımak için uzun ve yorucu yollara çıkan seyyahlar, okuyucularına sundukları eserlerle yabancı gördükleri topraklara gidemeyen okuyucunun Doğu imgesini değiştirmiştir. Yazılan seyahatnamelerin bazıları her ne kadar olumlu imgeler taşısa da, çoğu seyahatname Doğu kültürlerini basit düzeye indirgeyerek yanlış anlamlara ve stereotipilere neden olmuştur. Özellikle emperyalizmin önlenemez yükselişi neticesinde 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne olan ilgi daha da perçinlenmiş, seyyahlar Avrupa, Asya, Afrika kıtalarının kesiştiği bölgede yer alan bu devleti her yönüyle inceleme altına almıştır. Batı'da yaratılan "Doğu İmajını" Osmanlı Devleti üzerinden vermek isteyen seyyahlar kendilerinden olmayan bir toplumu pasifleştirirken, Doğu algısını da olumsuz yönde pekiştirmişlerdir. Özellikle "harem", "eğitim" ve "Osmanlı kadını" konularını ele alırken özcü ve Batı merkezci bir tutum sergilemişlerdir. Gerek önyargılarıyla, gerek deneyimleriyle, gerekse duyduklarıyla hareket eden seyyahlar, yazdıkları kitapların kendilerine ekonomik yönden sağlayacağı faydayı da göz ardı etmemiştir. Bu çalışmada 19. yüzyılda yazılan seyahatnamelerin Batı'nın zihninde yer eden Doğu algısını nasıl şekillendirdiği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seyahatnameler, Seyyahlar, Doğu Algısı, Osmanlı Devleti, 19. Yüzyıl

THE NEGATIVE EFFECT OF 19TH-CENTURY TRAVELERS ON THE WEST'S PERCEPTION OF THE EAST: THE CASE OF THE OTTOMAN STATE

Abstract

Travellers who chose a particular route throughout history wrote down their observations, experiences, and feelings, attracting the reader's attention from all walks of life. The birth of the Renaissance, the impact of the Enlightenment, the advent of reforms, the progress of science, and economic and social developments aroused the interest of the West in the East, which it considered exotic, passive, incomprehensible, and mystical. The travellers, who for various reasons embarked on long and arduous journeys to learn about the East, changed the image of the East with their works for readers who could not travel to the lands that were foreign

to them. Although some of the written travel books presented a positive picture, most books could reduce Eastern cultures to a simplistic level, leading to misunderstandings and stereotypes. Largely due to the inevitable rise of imperialism, interest in the Ottoman Empire increased in the 19th century. Travelers explored every aspect of this state in the region where the European, Asian, and African continents intersect. Travellers who wanted to convey the "image of the East" created in the West by the Ottoman Empire pacified a society that did not suit them and reinforced the perception of the East in a negative way. Especially on the topics of "harem," "education," and "Ottoman woman," they displayed an essentialist and Westernized attitude. Based on their prejudices, their experiences, and what they had heard, the travellers did not disregard the economic benefits of their books. This study discusses how the travelogues written in the 19th century shaped the perception of the East in the minds of the West.

Key Words: Travel Books, Travellers, Image of the West, Ottoman Empire, 19th Century

GİRİŞ

"Suyun yeryüzünde sürekli akması" anlamındaki şeyh kökünden türeyen seyahat (siyaha) "yürüme, gitme; insanların arasını bozmak için ortalıkta dolaşma; kendini ibadete verip ruhban hayatı yaşamak için yeryüzünde gezip dolaşma" şeklinde açıklanmakta, suyun yeryüzünde akması gibi yolculuk edene de yeryüzünde gezip dolaştığı için sâih veya seyyah denildiği belirtilmektedir (Çağrıcı, 2009). Seyahat etmek, yeni yerler keşfetmek, farklı deneyimler yaşamak, yeni kültürler tanımak, farklı toplumların dinamiklerine vakıf olmak ve bunların hepsini kâğıda dökebilmek meşakkatli olduğu kadar takdire şayandır. Tarih yerinde saymayan dinamik bir süreçtir. İnsanoğlu var olduğundan beri ilerlemeye, keşfetmeye açık olmuş ve günümüze gelene kadar birçok ilerlemeye şahit olmuştur. Bu ilerleme kendisinden olmayanı merak etmeye ve onu tanımak için yollara düşmeye ayrıca zemin hazırlamıştır.

Seyyahlar, tarih boyunca insanlığın farklı coğrafyalarına yayılarak ele aldıkları eserlerle bir nevi kültür aktarımını gerçekleştirmiştir. Tarihte birçok ünlü gezgin, kâşif, yazar ve bilim insanı tarafından kaleme alınan seyahatnameler dönemin coğrafya, kültür, politika ve toplumsal yapısı hakkında önemli bilgiler sağlamıştır. Kendi toplumlarında farklı ve "öteki" olana karşı duyulan önyargıyı, sempatiyi, olumlu ve olumsuz düşünceleri kamçılayan seyyahların eserleri tarih bilimine oldukça fazla katkı sağlamıştır. Kendinin dünyada yalnız olmadığını kavrayan ve farklı olanı keşfetmeye adayan seyyahların yaptıkları seyahatlerin her yüzyılda farklı bir amaca hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim 14. yüzyılda Endülüs doğumlu İslam bilgini ve gezgini olan İbn Battuta Orta Doğu, Afrika, Asya ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerine seyahatler gerçekleştirmiş, gözlemlediği kültürleri, toplumları ve coğrafyaları önemli eseri *Tuhfetü'n-Nuzzar fi Garabi'l-Emsar ve Acaibi'l-Esfar'da* (Türkçede İbn Battuta Seyahatnamesi diye adlandırılmaktadır) detaylı bir şekilde ele almıştır. Avrupalı önemli gezgin Marco Polo ise Çin'e kadar seyahat etmiş ve yaşadıklarını eserlerine aktarmıştır. 17. yüzyılda

Osmanlı Devleti'nde yaşamış olan ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi ise yaklaşık kırk yıl boyunca Anadolu'dan İran'a, Orta Asya'dan Arabistan'a kadar geniş bir coğrafyayı dolaşarak gözlemlerini kaydetmiş, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* ile önemli tarihi kaynaklar arasında yerini almıştır. 18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde ise seyahat etmek meraktan ziyade bir zorunluluk halini almıştır. Erkek ve kadın seyyahlar kültürel seyahatler gerçekleştirmelerinin yanı sıra yazdıkları kitapların ekonomik yönden kendilerine katkı sağlayacağını fark etmiş ve eserlerinde gezdikleri yerlerle ilgili birçok konuya değinmişlerdir.

18. yüzyılda dünya tarihini sonsuza kadar etkisi altına alacak çok önemli gelişmeler yaşanmış ve toplumlar üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. İnsanların hurafelerle değil bilim ve akıl yoluyla gerçeği kavrama isteği, Fransız Devrimi, toplumda yaşanılan sosyal değişiklikler, Avrupalı devletlerin sömürgecilik politikaları ve 18. yüzyılın sonuna doğru başlayan Sanayi Devrimi ile beraber tarım toplumlarından sanayi toplumlarına geçiş yaşanması sadece modern dünyanın temelini atmamış, aynı zamanda kültürel, toplumsal, sosyal ve siyasal dönüşümlere de neden olmuştur. Seyahat kültürünün temelinin atıldığı dönem olan 19. yüzyılda teknolojik ilerlemeler, demiryolu ve gemilerin aktif olarak kullanımları insanların seyahat etmesini kolaylaştırarak, Batı'nın Doğu topraklarına özellikle 19. yüzyılda adeta akın etmesine vesile olmuştur. 19. yüzyıla kadar Doğu ile ilgili olumlu ve olumsuz sayısız eser kaleme alınmış ancak 19. yüzyılda "Doğu" ile ilgili bir şeyler yazmak mecburiyet haline gelmiştir. Doğu tanımı çok geniş bir çerçevede yer aldığından çalışmada yalnızca Osmanlı Devleti seçilmiştir. Nitekim Batı'nın uzun yıllar komşusu ve korkusu olan Osmanlı Devleti gerilemeye başlayıp "Doğu Sorunu" tarihte yerini alınca Oryantalizm çalışmaları da hız kazanmış, seyyahlarda Batı'nın zihninde yer alan Doğu algısına zemin hazırlamışlardır. Bu çalışmada da 19. yüzyılda Osmanlı topraklarına seyahat eden ve gözlemlerini kaleme alan seyyahların Batı zihninde çeşitli şekillerde yer eden Doğu algısına nasıl olumsuz katkı sağladıkları incelenmiştir.

19. Yüzyıl Seyahatnamelerin Doğu Algısı: Osmanlı Devleti

"Batı'dan gelen hiçbir "izm" masum değildir."

Cemil Meriç

Daha öncede belirtildiği üzere 19. yüzyılda Batı'dan Doğu'ya yapılan seyahatler adeta zorunlu bir hal almıştır. Özellikle Osmanlı Devleti toprakları bu seyahatlerin başını çekmiştir. Doğuya yapılan seyahatler bu yüzyıldan önce diplomatik, ticari ve askeri amaçlar taşısa da, ulaşımın özellikle buharlı gemilerin konforu ve sağladığı olanaklar seyyahların özgürce seyahat etmesini sağlamıştır (Reinhold, 1999). O dönemki siyasal konjonktür seyyahların diline de yansımış, Osmanlı'nın artık Batı'ya zarar veremeyecek konumda olması seyyahların dilini etkilemiştir. "Öteki" olarak gördükleri toprakların insanını, gelenek ve göreneklerini tanımlarken zaman zaman yanlı çıkarımlar yapmayı ve bu düşüncelerin kendi toplumlarında kanıksanmalarını sağlamışlardır. Doğu'nun Batı için egzotik, despot, gizemli ve mistik bir yer olarak görülmesi seyyahlar için ilginç bir keşif alanı olmuş, farklı kültürleri anlamaya çalışan seyyahlar eserlerinde kendi perspektiflerini yansıtmışlardır. Diğer yandan seyyahların Doğu'ya

yönelik algısının arkasında kolonyalist ve emperyalist çıkarların ve Doğu'nun ekonomik potansiyelinin olduğu, Batılı devletlerin bu bölgeleri keşfetme ve hâkimiyet kurma isteğini beslediği de gözden kaçırılmamalıdır.

Seyyahların tanımlamalarına geçmeden önce, belirli kalıplarla süslenmiş Doğu algısının Batı'nın zihninde yer etmesini sağlayan Bin Bir Gece Masallarına ayrı bir yer açılmalıdır. Zira Antoine Galland'ın 18. yüzyılın başında yaptığı *Bin Bir Gece Masalları* çevirisi Doğu'yu romantikleştirerek egzotik ve mistik bir yer haline getirirken, birçok yazarın, şairin ve seyyahın Doğu topraklarına seyahat etmesine vesile olmuştur. Ancak Levant'ı, yalnızca Fransızcadaki çalışmalar ile tanıyan Galland, İstanbul'un yenidünyası ile ilgili gözlemlerini yapmak için "gezgin Galland" olmuş, pek çok Avrupalı gibi, doğulularda içgüdüsel olduğuna inanılan vahşilik anlatıları üzerinde dikkatini toplamıştır (Kabbani,1996). Özellikle Doğu ile ilgili masalların genel görünümü ve ana temasının kadının ihaneti üzerine kurulu olması, kadınların kişiliklerinin ve psikolojilerinin değişkenliği ve bedensel özellikleri ve karakter tahlilleri ile yaptıkları eylemlerin birbirini desteklememesi (Sarıkaya, 2016) Doğu kadının bu şekilde algılanmasına sebep olmuştur. Ayrıca 19. yüzyılda Avrupa'da başlayan çözülmeler, Osmanlıların toprak kayıpları, antik dünyanın keşfedilme serüveni sonunda Avrupa'nın Antik Yunan'ı medeniyetin temeli olarak görmesi, Türklere karşı yeni bir düşmanlık başlatmış, "vahşi", "hilebaz", "rüşvetçi", " barbar" gibi Türk imgeleri bu yüzyılda da devam etmiştir (Alarslan, 2005).

19. yüzyılda Osmanlı'ya seyahat eden seyyahların bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Pierre Loti (1850-1923)
Charles Doughty (1843-1926)
Henry Finnis Blosse Lynch (1862-1913)
Sir Henry Eldred Curwen Pottinger (1789-1856)
James Justian Morier (1780-1849)
William Francis Ainsworth (1807-1896)
Robert Jasper Moder (1836-1903)
Lady A. I. Blunt (1837-1917)
Sir Austen Henry Layard (1817-1894)
Sir Henry Creswicke Rawlinson (1810-1895)
George Smith (1840-1876)
Theodor Menzel (1878-1939)

John Montagu (1773-1850)
Gertrude Bell (1868-1926)
Sir Lewis Pelly (1825-1892)
Frederick Jones Bliss (1857-1939)
Eduard Glaser (1855-1908)
James Theodore Bent (1852-1897)
Fanny Janet Blunt (1840-1926)
Mary Adelaide Walker (1820-1905)
Ella Maillart (1903-1997)
Stefan Von Kotze (1869-1909)
George Wyman Bury (1874-1920)
Charles Fellows (1799-1860)
Lucy Mary Janet Garnett (1849-1934)
Alfred Körte (1866-1946)

19. yüzyılda yaratılan Doğu miti ve Doğu çekiciliği etkisini yitirerek farklı algılar yaratmıştır. Artık Doğu yolcuğuna egemen olan duygu, seyahat eden kişilerin aradığını bulamaması, yani düş kırıklıkları olmuştur (Parla, 2015). Gizli ve yasak olanın çekiciliğiyle beraber harem, bu dönemde Doğu yolculuklarının yeni motiflerini oluşturmuş Robert Curzon, *Monasteries of the Levant* adlı eserinde peçenin kocalarını aldatmaya niyetli kadınlara ne gibi avantajlar sağladığını anlatmıştır (Parla, 2015). Özellikle erkek seyyahlar tarafından Doğu kadını şehvetli, erotik ve aldatmaya meyilli kişiler olarak gösterilmiştir. *Constantinople* kitabının yazarı T. Gautier'e Doğu'dan dönem gezginlerden Türk kadınıyla yaşanan şehvetli bir aşk serüveni beklendiğini ifade etmiştir (Gürer, 2013). Yine 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'ye gelen R.R Maden kadınların toplumda genel olarak cinsellikle alakalı olarak görüldüklerini söylemiş, "büyüleyici, egzotik güzellikteki Doğu kadınlarının, barbar Doğulu erkeklerin hareminde zorla alıkonulduklarını yazmıştır (Şahin, 2017). *Turks in Europe, a Sketch of Manners, Politics in the Ottoman Empire* kitabının yazarı St. John Bayle (1822-1859) Türk erkeklerinin oldukça şehvet düşkünü olduğunu yazarak, kadınların evlendikten sonra peçeye rağmen oldukça özgür olduklarını ifade etmiş ve Araplarınki gibi Türklerinde yaratıcı edebiyatlarının neredeyse tamamen, hadımların ve efendilerin kocalarının vesayetinden kaçarak âşıkların buluşmayı başardıkları hilelerle ilgili olduğunu yazmıştır (Bayle, 1853).

Seyyahların bu anlatılarının kaynağının bir nevide Oryantalist resimler olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim 18. yüzyıldan itibaren resimde oryantalist düşünceyi benimseyen Germain-Fabius Brest, Rudolph Erns, Gustave Boulanger, Jean-Leon Gerome, Philippe Bello, Giovanni Brindesi gibi çok sayıda batılı ressam hayali resimlerle gerçek Doğu'yu yansıtmaktan çok Batı'nın zihnindeki kurgusal imgeleri bir araya getirmiştir (Yardım, 2018). Oryantalist resimlerde erotize edilmiş uyuşuk kadınlar, gizemli özelliğiyle ifşa edilmek istenen saray sahneleriyle dönemin çoğu sanatçıları tarafından işlenmiştir (Yardım, 2018).

Erkek seyyahların hareme meraklı olmasının ve bu konuda birçok yanlış anlama ve hayal gücü üretmelerinin altında yatan diğer bir neden ekonomik beklentiler olmuştur. Çoğu seyyah haremlerin gizemli ve kapalı dünyalar olduğunu düşünmüş, kendi kültürel perspektiflerinin etkisi altında kalmışlardır. Nitekim Gautier'in belirttiği gibi okuyucu erotik bir Doğu'nun yazılıp çizilmesini istemiştir. Burada belirtilmesi gereken bir hususta erkek seyyahların gerçekte Osmanlı haremine girememesidir. Duydukları ve kısmen gördükleriyle hareket eden seyyahlar tüm Doğu kadınlarını yargılamışlardır. Pasif bir duruş sergilediklerini düşündükleri kadınları egzotik imgelerle yazarak bir nevi kendilerine çıkar sağlamış ve Doğu'da aradıkları müzelik malzemeyi kadında bulmuşlardır.

Gösterilen, yazılan ve çizilen "şehvetli Doğu kadını" imgesini yine Batılı kadın seyyahlar yalanlamıştır. Nitekim Batılı kadın hakkında her şeyi bildiğini düşünen Batılı erkeğin, mistikleştirerek gizemli hâle getirdiği ve örtünme kurallarından dolayı gizemli bulduğu Doğulu kadını, ilgili dönemde kadın seyyahlar gözlemleme şansı bulmuştur (Karataş, 2023). Özellikle hareme girmeyi başaran ve en ince ayrıntısına kadar kadınları gözlemleme şansı bulan kadın seyyahlar kadını eril değil, dişi söylemle betimlemişlerdir. Kadınları egzotik bir nesne olarak göstermemiş, daha çok Osmanlı kadınının cahil ve tembel olduklarını ileri sürerek, çocukların cahilliklerini kadınlara bağlamış ve farklı stereotipiler yaratmışlardır. Örneğin hareme yaptığı ziyaretlerde ona gösterilen ilgiyi ve misafirperverliği zavallıca bulan ve acıyan Lady Hornby haremdeki kadınları gülünç ve cahil bulmuştur. Türk kadınını öven Julia Pardoe Montagu'nun belirttiği teşhircilikle kesinlikle karşılaşmadığını belirterek, hamamın Doğu kadınının cenneti olduğunu ve kadınların orada her meseleyi tartıştıklarına değinmiştir (Pardoe, 2021). Kadın seyyahlar, erkek seyyahların aksine Osmanlı erkeklerinin çok eşli olduklarına dair yargıları kırarak, Osmanlı'da çok eşliliğin çok ender olduğunu ve kadınların haremde oldukça özgür olduklarını belirtmişlerdir. Hareme girmeyi başaran kadın seyyahların en çok üzerinde durdukları husus Osmanlı kadınının nargile ve kahve içerek zamanını boşa harcadığı yönünde olmuştur. Örneğin 1881 senesinde İstanbul'a gelen Dorina L. Neave kitabında kadınların tek eğlencelerinin sürekli birbirlerinin haremlerini ziyaret etmek, kayıkların içinde Boğaz'dan geçmek, iyice örtünerek arabayla gezintiye çıkmak ve Pera veya İstanbul pazarlarında alışveriş etmek olduğunu yazmıştır (Neave, 2020). Diğer kadın seyyahlarda çok eşliliğin nadir olduğunu belirterek Osmanlı kadının güzel ama "tembel" olduğu vurgusunu sürekli yapmıştır. Yaklaşık altmış yıl Osmanlı topraklarında yaşayan Fanny Blunt ise kadının birçok yönden daha fazla özgürlüğe sahip olduğunu ve kendi evinde zamanının ve uygun gördüğü şekilde elden çıkarabileceği mülkünün mükemmel bir efendisi olduğunu ifade etmiştir (Blunt, 1878). 20. yüzyılın hemen başında Osmanlı topraklarına gelen ve İngiltere'de Türk dostu olarak adlandırılan Grace Ellison'ın *İstanbul'da Bir Konak ve Yeni Kadınlar İngiliz Kadın Gazetecinin*

Gözüyle Türk Evi ve Gündelik Hayat adlı eserinde belirttiği hususlar, erotize edilmiş Doğu kadınına ve harem algısına bir cevap niteliği taşımaktadır:

> "Bir Türk hareminde yaşamak batılılara ürkütücü, hatta evet, itiraf etmeliyiz ki- edepsizce geliyor. Memleketimden ayrılmadan önce görüştüğüm bir gazeteciye ihtiyatsız bir samimiyet göstererek sakin harem hayatına geri dönmeye can attığımı söylediğimde, beni çok eşliliği savunmakla suçlamıştı. Çünkü yabancılar " harem" lafı geçince, bir erkeğin meşru ya da gayrimeşru çok sayıda karısı olduğunu düşünüyor, hatta bu kelimenin gerçek anlamını bilenler bile bilmiyormuş gibi davranmayı yeğliyor…. Peçeli Türk kadını, her zaman merak uyandırmıştır. *Harem* hayatına ayrılan en az bir bölüm, bir kitabın değerini muhakkak arttıracaktır. Zira *harem* kelimesi insanın hayal gücünü hareketlendirir, okuyucunun zihninde asırların gizemini taşıyan peçeli hurileri ve rengârenk kaftanlar giyip balkabağına benzeyen kocaman sarıklar takan sadrazamları canlandırır. Tabii bir de- belki de en çok- haremin çok karılı efendisinden bahsedilir okurlara ve onlar da eğlence meclislerinde onu en bayağı ifadelerle mevzu eder. Zavallı Türkler! Onları nasıl da aşağıladık!" (Ellison, 2017).

Seyyahların bilgisizlikleri ve önyargılarına diğer bir cevap 19. yüzyılın sonlarına doğru varlıklı bir ailede doğan ve Osmanlı Devleti'nin önemli entelektüel yazarlarından biri olan Fatma Aliye'den gelmiştir. *Osmanlı'da Kadın Cariyelik, Çokeşlilik, Moda* adlı eserinde seyyahların yanlış intibalarından bahsetmiş ve yazılan seyahatnamelerinin çoğunun roman tarzında yazılmış hayali hikâyeler olduğunu ifade etmiştir (Aliye, 2012). Yine on beş yıl kadar Türkiye'de yaşadıktan sonra 1807 yılında *The Present State Of Turkey* adlı kitabında Thomas Thornton, Avrupalı seyyahların Türkiye hakkındaki gözlemlerinden şikâyet etmiş ve çoğunun Türklerin adet, gelenek ve davranışlarını "yüzeysel ve hatta kasten hatalı bir şekilde gözlemlediklerini ve anlamadıkları şeyler hakkında tahminlerde bulunduklarını" söylemiştir (Kalın, 2017). Nitekim olumlu yargıların yanında olumsuz önyargılar daha ağır basmış ve Doğu kadını daha çok cinsel obje olarak görülmüş, daha doğrusu görülmek istenmiştir.

Kadın ve erkek seyyahların ortak tutumlarından biri de Türklerin oldukça "tembel" yaradılışta oldukları yönündedir. Erkek seyyahlar hareme giremedikleri için erkeklerin oldukça tembel olduğunu savunurken, kadın seyyahlar da kadınların haremde zaman geçirmek harici bir şey yapmadıklarını sürekli vurgulamışlardır. Seyyahların ziyaret ettikleri haremlerin yüksek mevkide olan kişilere ait olduklarını belirtmek önemlidir. Özellikle bu yüzyılda İngiltere'den çok sayıda kadın seyyah gelmiş ve Türk kadınını tembel olmakla ve sadece nargile içmekle suçlamıştır. Ancak geldikleri dönem olan Victoria Döneminde de aristokrat ve burjuva kesime ait kadınların başlıca uğraşları eğlenceler olmuştur. Julius R. Van Millingen *Osmanlıdan İnsan Manzaraları* adlı eserinde şöyle yazmıştır: "Tabiatlarından ötürü Türkler fiziksel hareket gerektiren bir spor için o kadar üşengeçtirler ki; oynamak yerine seyretmeyi tercih ederler." (Millingen, 2018). Diğer belirtilmesi gereken nokta da kapitalizm sürecidir. Batı'daki sanayileşme süreci ve modernleşme, hızlı ekonomik büyümeyi ve üretkenliği teşvik etmiş ve bu da Batı'nın "üretkenlik" ve "çalışkanlık" değerlerinin sürekli vurgulamasına neden olmuştur. Doğu kültürlerinin genellikle daha geleneksel ve tarım odaklı bir geçmişe sahip olduğu göz ardı edilerek, Batı'da Doğu kültürlerine yöneltilen eleştiri ve önyargılar arasında "Doğu tembelliği" yerini almıştır.

Seyyahların diğer olumsuz düşünceleri; 19. yüzyılda Osmanlı toplumundaki mevcut yozlaşma, toplumun batıl inanışlara çok fazla değer vermesi, eğitimin geri kalmışlığı neticesinde toplumun cahil olması ve Osmanlı Devleti'nin kurulduğundan itibaren barbar bir devlet olmasıdır. Milingen şöyle yazar. "Önlerine kattıkları her şeyle birlikte Türkler zaferle yıkarak, yakarak, yağmalayarak, köleleştirerek ta ki; Viyana'nın duvarlarına dayanana kadar Avrupa'nın kuzeyine kadar ulaştılar ve şu anda öyle görünüyor ki; tüm Avrupa'yı kontrol altına alacaklardı." (Millingen, 2018). Aynı şekilde 19. yüzyıl Osmanlısını ele alırken, Joseph Reinach "toplumda, idarede, devlette kötü olan ne varsa Türklerden gelir… Şu düşünceye vardım ki, yalnızca Yunanlılar Doğu'yu yeniden diriltebilir" diye ifade etmiştir. (Servantie, 2005). 19. yüzyıl Fransız yazarı, politikacı ve diplomat olan François René de Chateaubriand *L'ıtinérarire De Paris A Jérusalem-Paris-Kudüs Yolculuğu* adlı seyahatnamesinde Türkleri barbar olarak göstermiş, Türk ve Arapları zorbalıkla, medeniyetsizlikle, köleleştirmekle suçlamıştır. (Gözütok, 2010). Bu olumsuz yargılardan Osmanlı aydınları da haberdar olmuş ve bu yargılara karşı çıkmışlardır. Örneğin Paris'te sürgünde yaşayan Jön Türk hareketinin liderlerinden Ahmed Rıza, Avrupalıların Osmanlı karşısındaki "ahlaki zaafı" konusunda bir siyasi risale yazmış, ülkesine ve milletine hakaret eden ve Türkleri " aşağı ırklara" mensup "vahşiler" gibi gösteren Avrupa'nın, kendisini sesini yükseltmeye zorladığını belirtmiştir. (Çelik, 2020). Namık Kemal 1883 yılında *Renan Müdafaanamesi*'ni yazmış, Renan'ın Müslümanların düşünce kabiliyetinden yoksun olduğu fikrine şiddetle cevap vermiş, "*Avrupa Şark'ı Bilmez"* adlı makalesinde de Batı'nın Doğu hakkındaki oryantalist görüşlerini eleştirmiştir.

Diğer bir önyargılı tutum, Doğu toplumlarının oldukça batıl olduğu yönünde olmuştur. Hemen hemen tüm kitaplarda Türklerin oldukça batıl inanışlı olduğu belirtilmiştir. Özellikle kadın seyyahlar Türk kadınlarının ne kadar batıl inanışlı olduklarını sürekli vurgulamış, doğum ve düğün törenlerinde, günlük pratiklerde uygulanan batıl inanışlara kitaplarında fazlaca yer vermiştir. Büyücülere, rüyalara, astrolojiye, şanslı gün ve sayılara, çeşitli tılsımlara inanılmasını garip ve tuhaf bulmuşlardır. Gözden kaçırdıkları husus geleneksel, kültürel ve folklorik olan bu inanışların her toplumda bulunmasıdır. Kadın ve erkek seyyahların diğer bir ortak tutumu da modernleşme çabalarının yetersizliği ve eğitimde yaşanan sorunlar olmuştur. Çocukların "cahil" kaldığını sürekli vurgulayan seyyahlar, eğitimde yapılan ilerlemeleri görmezden gelmişlerdir.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde iç ve dış faktörlerin etkisiyle yozlaşmanın yaşandığı doğrudur. Dış baskılar, savaşlar, devlet adamlarının yetersizliği, ekonomik sorunlar, modernleşme çabalarının yetersizliği ve etnik sorunlar yozlaşmaya ve çöküşe neden olmuştur. Ancak bu dönemde Osmanlı topraklarına gelen ve tüm toplumu itham ettikleri yozlaşma bir nevi algı çalışmasının ürünüdür. Bu önyargılardan haberdar olan Julia Pardoe *Sultanlar Şehri İstanbul* adlı eserinde şöyle cevap vermiştir:

> "Avrupa'da Türkler mevzuunda kabul gören hatalı, birbirini tutmayan ve saçma görüşler bu şekilde izah edilebilir. Aynı memleketten olma dışında, hemen hemen hiçbir müşterek hususiyeti bulunmayan insanlar aynı kefeye konuyor. Yozlaşmış bir Osmanlı'nın ruhunu körelten hırslar, belki de onun kötülüklerinden nasiplerini almış dikkatsiz bazı tarihçiler tarafından bütün bir milletin alnına vurulan damga oluyor. Sanki pis yerlerden geçtiği için kirlenen bir derenin, doğduğu membaı kirletmeye gücü yetermiş gibi." (Pardoe, 2021).

SONUÇ

Batı dünyasının Doğu kültürleri ve toplumları hakkında genellikle romantik, mistik, egzotik ve idealize edilmiş bir algı oluşturması 19. yüzyıla has bir özellik değildir. Doğu üzerine kurulan yanlı yargılar günümüzde hala varlığını sürdürmektedir. Yazılan, çizilen, kulaktan dolma aktarılan bu tür stereotipiler genelleme yapmaktan başka bir işe yaramadığı gibi gerçekliği de yansıtmayabilir. Her kültürdeki bireyler arasında büyük farklılıklar vardır. Bu tür genellemeler yapmak, bir toplumun gerçek potansiyelini anlamak ve değerlendirmek için yetersiz bir yol olabilmektedir. Özellikle, Batılı sanatçıların, seyyahların, politikacıların ve yazarların, Doğu'nun egzotik ve gizemli doğasını tasvir etmek için "Oryantalizm" adı verilen bir akıma yönelmesiyle birlikte Doğu, Batı perspektifinden yorumlanmıştır. Seyyahlar da bu yorumlamaları geliştirerek kitaplarını kaleme almışlardır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne yaptıkları yolculuklarda kendi deneyimleri, bazen de duydukları üzerinden bir toplumu anlamaya çalışmışlardır. Zaman zaman olumlu yorumlar yapan seyyahların yazdıkları incelendiğinde, satır aralarına sinen önyargılar göze çarpmaktadır. O dönemde Osmanlı Devleti'nin Batı'ya zarar verebilecek konumda olmaması, Doğu'nun seyyahlara kazandırdığı ekonomik durum, Batı'nın yayılma politikaları, Doğu'nun kendini ifade edememesi gibi nedenlerle tarihi süreçte serpilen, gelişen ve yayılan belirli "Doğu algıları" kitaplarda yerini almıştır. Seyyahların Osmanlı algısı, kendi kültürel, siyasi ve tarihsel bağlamlarına göre şekillenmiş ve bu nedenle bu algılar bir seyyahtan diğerine farklılık göstermiştir. Bu nedenle Osmanlı kültürünün farklılığı ve çeşitliği tam olarak yansıtılamamış, "algılar" kültürün önüne geçmiştir.

KAYNAKÇA

Çağrıcı, M., Seyahat, İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 37. Cilt, 7-9, 2009.

Schiffer, R., *Oriental Panorama: British Travellers in 19th Century Turkey***,** Rodopi Press, U.S.A. 1999.

Kabbani, R. , Avrupa'nın *Doğu İmajı,* (Çev. Serpil Tuncer), 1. Baskı, Bağlam Yayınları, Ankara, 1993.

Sarıkaya, M., Binbir Gece Masallarında Kadın İmajı, İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası , 29, 143-165, 2016.

Alarslan , B., *Türk İmajının Görsel Yansımaları,* Dünyada Türk İmgesi, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015.

Parla, J., Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Şahin, G., *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumu ve Türk İmajı,* 1. Baskı, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2017.

Gürer, s., *XVII-XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Fransız Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumu***,** Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013.

Bayle, St. John., *Turks in Europe, a Sketch of Manners, Politics in the Ottoman Empire,* Chapman and Hall, London, 1853.

Yardım, M., *Doğu, Batı ve Ötekilik,* Çizgi Kitapevi, İstanbul, (2018).

Karataş, B., İngiliz Kadın Seyyahlara Göre 19. Yüzyıl İkinci Yarısı Osmanlı Devlet Ve Toplum Yapısı, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Trabzon, 2023.

Neave, L. D., *Sultan Abdülhamit Devrinde Gördüklerim*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2020.

Blunt, Fanny Janet S., *The people of Turkey, Twenty Years' Residence Among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks, and Armenians Volume I-II*, J. Murray, ed. by Stanley Lane-Poole, London, 1878.

Ellison, G., *İstanbul'da Bir Konak ve Yeni Kadınlar İngiliz Kadın Gazetecinin Gözüyle Türk Evleri ve Gündelik Hayat***,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.

Aliye, F., *Osmanlı'da Kadın Cariyelik, Çokeşlilik, Moda,* Ekim Yayınevi, İstanbul, 2012.

Kalın, İ. *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, 13. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2017.

Millingen , J. R. Van, *Osmanlıdan İnsan Manzaraları,* Doruk Yayınları, İstanbul, 2018.

Servantie, A., *Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler*, Dünyada Türk İmgesi, Kitap Yayınevi, İstanbul., 2015.

Gözütok, T., 19. Yüzyıl Bati Seyahatnamelerinde Ortadoğu Ve İstanbul İmgesi: François René De Chateaubriand Örneği, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 97-117, Erzurum, 2010.

Julia, P., *Sultanlar Şehri İstanbul,* İş Bankası Kültür Yayınları, Emre Yalçın (Ed), (Çev: M. Banu Büyükkal), İstanbul. 2021.

Çelik, Z., *Avrupa Şarkı Bilmez Eleştirel Bir Söylem (1872-1932),* 1. Baskı, Küy Yayınları, İstanbul, 2020.

ON DOKUZUNCU YÜZYIL OSMANLI KEFALET KAYITLARININ AĞ ANALİZİ

Dr. Kazım BAYCAR
Yıldız Teknik Üniversitesi, 0000-0002-6420-7559
Doc. Dr. Yasemin Asu ÇIRPICI
Marmara Üniversitesi, - 0000-0003-0483-2907

ÖZET

Tanzimat dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun modern kurumlarını ve bürokrasisini oluşturma gayreti içerisine girdiği bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte imparatorluk, devlet ile toplumu oluşturan bireylerin arasına giren yerel otoriteleri elimine ederek güçlü bir merkezi yapı ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda devlet kurumları imparatorluk tebaasıyla doğrudan bir temas içinde olmuştur. İmparatorluk otoritesine kimi zaman meydan okuyan bu yerel güçlerin üstesinden gelen devlet, halkın tümüne hâkim olabilmek adına askerlik ve vergi sayımlarını doğrudan kendisi üstlenmiştir. Bu süreçte olası suistimalleri ortadan kaldırmak için de bireyleri birbirine kefil kılmış ve neticede tüm bireyleri kendisine tabi olmasını sağlamıştır. Bu çalışma, transkripsiyonu yapılmış kefalet defterinden hareketle Osmanlı imparatorluğunun merkezileşme hedefinin gerçekleşip gerçekleşmediğini ağ (*network*) analiz yöntemini kullanarak sorgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat Dönemi, Merkezileşme, Kefalet Kayıtları, Ağ Analizi

THE NETWORK ANALYSISS OF OTTOMAN OTTOMAN SURETYSHIP RECORDS IN THE NINETEETH CENTURY

ABSTRACT

"Tanzimat Era" refers to a period when Ottoman Empire endeavoured to generate its modern institutions and bureaucracy. In this process the Empire's main aim was to establish a strong central authority by eliminating the local authorities between state and the individuals. In line of this goal, the state gets in direct touch with the individuals with no intermediary. The state first overcame the powers which challenged its authority then to establish its true sovereignty over all population it started to hold conscriptions and tax registration itself. In this process to

avoid possibles abuses, it established a suretyship system in which every single individual was surety aval of the other and thereby everyone became bound to the state. Using network analysis methodology, this study questions whether centralization project of the Ottoman Empire was achieved, relying on the suretyship record that had already transcribed.

Keywords: Tanzimat Era, Centralization, Suretyship Records, Network Analysis

1. GİRİŞ

On dokuzuncu yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nda en radikal değişim ve dönüşümlerinin yaşandığı yüzyıldır. Kendisinden önceki yüzyılda başlayan ıslahat hareketleri Tanzimat'ın ilanı ile nitelikli bir program haline gelmiştir. Osmanlı düzenindeki dönüşüm hareketleri en temelde toplum ile devlet arasındaki aracı pozisyonları kaldırmayı öngörmekte ve bu yönüyle devletin yönetilen halka doğrudan temasını amaçlayan bir modern bürokratik devleti hedeflemekteydi.

Bu çalışma imparatorluğun modernleşme sürecinde modern bürokratik devlet kurma adımlarından biri olan kefalet sistemini irdelemekte ve bu sistemin resmi kayıtlarından hareketle devlet-birey doğrudan temasını öngören hedefin gerçekleşip gerçekleşmediğini sorgulamaktadır. Bunu yaparken modern iktisat disiplininin bir süredir kullandığı, ekonomi tarihçilerinin ise gündemine yeni gelmeye başlayan ağ analizi (*network analysis*) yöntemini kullanmaktadır.

Esasen modern bürokratik devlet kurma hedefi doğrultusunda devletin bireye doğrudan temasını gerektiren üç alan söz konusuydu. Bunlardan ilki vergilerin toplanması, ikincisi zorunlu askerlik hizmeti, üçüncüsü ise kamu düzenini sağlayacak asayiş meselesiydi. Modernleşme öncesi dönemde vergiler büyük ölçüde mültezim ismi verilen yerel boyutta nüfuzlu insanlar tarafından ihale usulü ile toplanırdı. Bir süre sonra bu düzenin devlet yapısı içerisinde verimsizliğe neden olduğunun fark edilmesi ve mültezimlerin bu düzen içinde kamu otoritesini sarsacak tutumlar sergilemesi neticesinde Tanzimat ile birlikte ortadan kaldırılmış, devlet vergileri toplama işini kendisi üstlenmişti. İkinci olarak zorunlu askerlik hizmetinin uygulamaya konması, modern bürokratik düzene geçişin ve ülke güvenliğinin bütünüyle sağlamasının bir anahtarı olarak görülmekteydi. Önceleri askerlik hizmeti sadece Müslümanların yerine getirdiği bir mükellefiyet iken modern dönemde Gayrimüslimler de askere alınmaya başlanmıştı. Son olarak coğrafi anlamda devasa ölçeğe sahip imparatorluğun asayişini sağlamak konusu devletin tekelinde olmadığı müddetçe bürokratik düzenin yerleşemeyeceği açıktı.

Toplumun çeşitli katmalarına mensup insanları eşitleyen yeni uygulamalar ile modern bürokratik rejime geçiş süreci, anlaşılan alışkanlıklarını terk edemeyen ve bundan tedirginlik duyan toplumun belli kesimlerinde endişe yaratmıştı. Öyle ki imparatorluğun pek çok bölgesinde zorunlu askerlikten ve vergiden kaçış anlamına gelecek ihbarlar imparatorluk merkezine ulaşmıştı. Osmanlı Devleti de vergileri doğrudan tespit edip toplayacak, askeri celpleri gerçekleştirecek ve imparatorluk sathında asayişi sağlayacak devlet kapasitesine sahip olmaktan çok uzaktı. Günün sonunda Tanzimat uygulamalarının bir kısmından vazgeçilecekti. Bununla birlikte projenin tasarlanış ve ilk işleyiş yıllarında ortaya konan pratikleri içeren arşiv malzemeleri bizlere Osmanlı toplumu hakkında çeşitli çıkarımlar yapmamızı sağlayacak çalışmalara kaynaklık oluşturdu.

Tanzimat reformlarının başarıyla uygulanacağının düşünüldüğü dönemde Devlet yukarıda değindiğimiz gibi kendi kapasitesini aşan yönetim süreci içinde sui-istimalleri önlemek, toplumsal vazifelerin yerine getirilmesini saplamak ve toplum içerisinde bir otokontrol oluşturmak adına kefalet sistemini getirmişti. (ÇELİK:2014,28-29) Buna göre imparatorluğun her bir yerleşim bölgesinde oturan erkek bireylere bir başka erkek kişi kefil olacaktı. Vergi ya da askerlik hizmetinden kaçma ya da olası bir cürüm durumunda suçluyu yakalama ve adalete teslim etme sorumluluğu o kişinin kefiline aitti. Herkesin bir kefili olması gerekiyordu. Kefiller ve kefil olunanlar kefalet defterlerine kaydedilerek, günü geldiğinde başvurulmak üzere saklanıyordu. (ÇADIRCI:2007,133-151) Anlaşılan devlet kendi asayişini sağlayacak kolluk kuvvetlerinin güçlü olmadığı, imparatorluğun geniş coğrafyasının her yerine ulaşacak teknik donanımlarının bulunmadığı bir dönemde kişiler arasında bir kontrol mekanizması geliştirilmesini rasyonel bir yöntem olarak benimsemişti.

Kefalet sistemi esasında modernleşme sürecinin ortaya koyduğu yeni bir uygulama değildi. Daha erken yüzyıllarda çeşitli saiklerle bu yöntemin kullanıldığı ve benzer defterlerin tutulduğunu görmekteyiz. Literatürden edindiğimiz bilgilere göre şahsa kefalet uygulamasının geçmişi Celali İsyanlarına ve bunların bir neticesi olan Büyük Kaçgun'a kadar uzanır. İsyanlar sırasında kaybolan kamu otoritesini yeniden sağlamak, devletin mücrim olarak tanımladığı kişileri tespit etmek ve olası kalkışmaları önlemek adına kişilerin birbirine kefil tutulması öngörülmüştür. Bu dönemde şahıslara kefil olanların tümüne Kethüda kefil olmakta, toplumun önde geleni olarak Müslüman ahalide İmam, Hristiyan ahalide ise Papaz pozisyonundaki kişiler herkese birden kefil olmaktaydı. (UYSAL:2007,3-7) Tanzimat öncesinde şahsa kefalet dışında farklı bir kefalet türü olan mala kefalet üzerine sözleşmeler mahkeme kayıtlarında ve kefalet defterlerinde yer almaktadır. (BURSALI:2010) (BİLGİN:2014).

Tanzimat öncesi kefalet sisteminin örneklerinden bir diğerine de III. Selim döneminde rastlamaktayız. 1782 yılından itibaren İstanbul'da tutulan kefalet defterleri Kırlı ve Başaran'a göre birer nüfus yoklaması niteliğindeydi. Bu defterlerde İstanbul'a kaçak girişleri önlemek adına han ve bekar odaları ile medrese talebelerinin kayıtları tutulmaktaydı. Bunun haricinde İstanbul'un sur içi ve sur dışında bulunan bölgelerinde bulunan dükkan, bağ ve bahçeler ile kayıkçılar, hamallar ve sakalar da bu defterlere kaydedilmişlerdir. (KIRLI ve BAŞARAN:2012,7-20) Esnaflar arasında kefalet örnekleri üzerine literatürde nitelikli çalışmalara rastlamak mümkündür. (TURNA: 2008).

Tanzimat Dönemi için yapılan çalışmalar da görece daha az olduğu dikkat çekmektedir. Kefalet üzerine yapılan önemli çalışmaların hukuk disiplini çerçevesinde yapılması önemli birer katkı olarak ortaya çıkmaktadır. Tanzimat sonrasında Mecellenin bir parçası olarak ortaya çıkan "Kitabu'l Kefalet" tüm süreçlerin toparlayıcısı ve standartlaştırıcısı olmuştur. (UYSAL:2007: 12)

2. KEFALET KAYITLARI ÜZERİNDEN AĞ ANALİZİ: KAYNAK ve YÖNTEM

Bu çalışma mevcut literatür ve tarihsel süreci dikkate alarak kefalet sistemi uygulamalarından hareketle Tanzimat reformlarının imparatorluk merkezi İstanbul'dan uzak bir bölgede ne ölçüde uygulanabildiğini irdelemektedir. Analizimizde veri tabanı olarak Oktay BOZAN tarafından transkripsiyonu yapılmış olan Çüngüş'ün kefalet kayıtları kullanılmıştır. (BOZAN:2021). Bu kayıtlar Ferman'ın yayımlanmasından yedi yıl sonra tutulmuştur. Kayıtlarda Müslüman ve Gayrimüslim mahallede ve köylerde yer alan şahıslar ve onlara kefil olanlar birlikte not edilmiştir.

Mevcut kaynaktan hareketle Müslüman köyler arasında nüfusu en fazla olan Mansuran, Ermiye ve Keydan seçilirken, gayrimüslim mahallelerden Keşiş Kalyo, Keşiş Evanes ve Keşiş Nikoğos, aynı gerekçe ile çalışmaya konu edilmiştir. Söz konusu üç Müslüman köyünden 573 kişi, gayrimüslim 3 mahalleden de 770 olmak üzere toplamda 1343 bireyin kefalet kaydı kullanılmıştır. Yerleşim birimlerine ait bu kayıtları bir paket programa (Gephi) aktararak ağ analizimiz için işlenebilir bir malzeme haline getirilmiştir.

Ağ analizimizin neticesinde ortaya çıkan örüntülerde var olan daireler kefil olan ya da kefil olunan her bir bireye işaret etmektedir. Kefil olduğu kişi sayısına göre dairelerin çapları genişlemekte ve rengi de şekillenmektedir. Verileri ayrıntılı biçimde incelediğimizde mahallelerin çoğunda babaların genellikle çocuklarına ve yeğenlerine, kimi zaman komşularına kefil olduklarını, gözlemlemekteyiz. Bunun dışında bir-iki örnekte çok sayıda kişinin peşi sıra

birbirine kefil olduğu, kefalet zincirindeki son kişisinin de ilk kişiye kefil olmak suretiyle bir çeşit kefalet halkası oluşturduğu durumların da ortaya çıktığını görmekteyiz.

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, Tanzimat'ın ilanının hemen ardından toplum ve devlet arasındaki aracı sınıfın ortadan kalkıp kalmadığını tespit etmek amacıyla uyguladığımız ağ analizi çarpıcı sonuçlar vermektedir.

Her şeyden önce dini aidiyet fark etmeksizin bütün mahalle ve köylerde kefaletin tek bir kişi etrafında kümelenmemiş olması fermanın öngördüğü hedefe en azından şekilsel olarak ulaşıldığını göstermektedir. Gerek Müslüman gerek Gayrimüslim mahallelerin genelini görsel olarak değerlendirdiğimizde Müslüman mahallelerde, yerleşim yeri bazında insanlar arası kefalet irtibatının sıkı bir biçimde geliştiğini gösterir zincirlerin varlığını gözlemlemekteyiz (Çizelge1). Bir başka ifade ile akrabalar akrabalara, komşular komşulara kefil olmaktadır. Gayrimüslim üç mahallede ise genel görüntü farklı olmayıp, kefalet ilişkilerinde Müslümanlara oranla bir miktar kopukluklar gözlemlendiğini ifade etmek mümkündür. Yine de bu kopuklukların mahalle ve köy ayrımından kaynaklanabileceğini düşündüğümüzde dikkate değer bir fark olmadığı sonucuna varabiliriz.

Müslüman ve Gayrimüslim yerleşim bölgelerin ağ mimarisinde anlamlı bir farklı olmaması başlı başına anlamlı bir durumu ifade etmektedir. Nitekim reform paketi devletin bütün vatandaşlarına eşit şekilde davranacağını, adaletli olacağını, herkesin güvenliğini sağlayacağını vadetmiş; buna karşılık, tebaasının da din farkı gözetmeksizin devlete karşı sorumluluğunun da aynı olacağını ilan etmişti. Gayrimüslimlerin Tanzimat'ın ilanına kadar Müslümanlardan farklı sorunluluklara sahip oldukları, farklı kanunlara tabi oldukları ve ekonominin farklı sektörlerinde yer aldıkları düşünüldüğünde, reform sürecine bu kadar ani bir şekilde uyum sağlayabilmelerini gözlemlemek hayli dikkat çekicidir.

Tabii bu noktada aklımıza şu soru gelmektedir. Müslüman ve Gayrimüslimler arasındaki görünümdeki benzerliğin nedeni kimin kime kefil olacağının şahıslarca değil de devlet tarafından belirlenmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir miydi? Ancak böylesi bir durum her iki dini gruplara ait yerleşim birimlerinde yer alan bireysel, bağımsız 4-5 kişilik bağların varlığını açıklamakta yetersiz kalıyor.

Elde ettiğimiz network haritalarından çıkardığımız ikinci önemli sonuç Müslümanlar arasında tek bir kişinin kefil olduğu maksimum insan sayısının gayrı Müslimlere oranla daha az

olduğudur (Çizelge2). Buna paralel olarak Gayrimüslimler arasında birden çok sayıda kişiye kefil olan bireylerin sayısının, Müslümanlardan daha fazla olduğunu da görmekteyiz. Bu noktada söz konusu örüntüyü tarihsel bağlamı ile değerlendirdiğimizde karşımıza birkaç olasılık çıkmaktadır. Örneğin mevcut durum Müslüman bireyler arasında kişisel servet ve gelirin gayrimüslimlere görece daha düşük olduğu varsayımına bağlanabilir. Bu varsayım iktisat tarihi kapsamında bölge özelinde yapılacak yeni çalışmalar ile doğrulanabilir veya yanlışlanabilir. Ayrıca her bir hane halkı reisinin kendi çocuklarına ve akrabalarına kefil olduğu düşünüldüğünde mevcut görüntünün Gayrimüslim hane halkı genişliğinin Müslümanlara görece daha fazla olabileceği çıkarımını ortaya çıkarır ki bu da ancak bundan sonra yapılacak çalışmalar ile tespit edilebilir. Neticenin böyle çıkmasındaki olası bir diğer neden yerleşim biriminin mahalle ya da köy olmasına göre değişiklik göstermesinden kaynaklanıyor olabilir. Bu noktada seçilen örneklemde Müslümanların bulunduğu yerlerin tümünün köy, Hristiyanların ise mahallelerde yerleşik olduğunu görmekteyiz. Bu doğrultuda Müslümanların yerleşim bölgelerindeki toplam nüfus tabii olarak Gayrimüslimlerden geride kalmaktadır ve bu da kefalet ağlarını şekillenmesinde etkili olmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME

İmparatorluğun küçük bir bölgesinden elde ettiğimiz mütevazi bir veri setinden hareketle Osmanlı'nın modernleşme sürecinde Tanzimat'ın öngördüğü değişikliğin merkezden çok uzak bir bölgede gözlemlemekle birlikte, bu durumun Osmanlı'nın bütün coğrafyasını temsil gücüne sahip olduğunu iddia etmek henüz imkân dâhilinde değildir. Çalışmamızın bu erken evresinde elde ettiğimiz sonuçları test edebilmek adına farklı vilayetlerden, çeşitli köy, mahalle ve (bir dönem için) kazalardan rassal olarak seçeceğimiz örneklemler ile elde edilecek daha geniş bir veri kümesi ile bu çalışma modelimizin yeniden ortaya konması gerekmektedir. Tabii olarak bu veri kümesi farklı dini ve iktisadi arka planı olan bireyleri de içermesi erişeceği sonuçlar açısından daha ikna edici olacaktır.

Kongre tebliği sınırları içinde kalan çalışmamızda ulaştığımız her sonuç beraberinde farklı soruları tetiklemektedir. Farklı dini mensubiyete sahip ahali arasında kefalet ağları bakımından bir farlılık olup olmadığı, bir kişinin kefil olduğu kişi sayısının belirlenmesinde hangi toplumsal etmenin rol oynadığı, kefalet bağları oluşturulurken devletin burada ne ölçüde müdahil olduğu, farklı coğrafyalardaki uygulamaların ne ölçüde birbirinden farklılaştığı, bundan sonra yapacağımız çalışmalarda dikkate alacağımız hususlar olacaktır.

Çizelge 1. Çüngüş'te Seçili Altı Yerleşim Biriminde Ağ Analiz Figürleri

Hristiyan Mahalleler	Müslüman Köyler
Keşiş Nikoğos Mahallesi 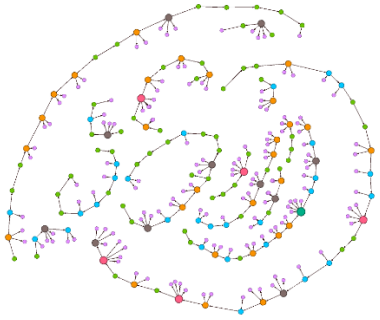	Keydan Köyü 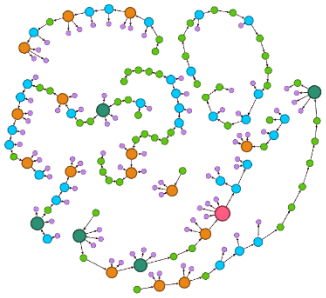
Keşiş Evanes Mahallesi 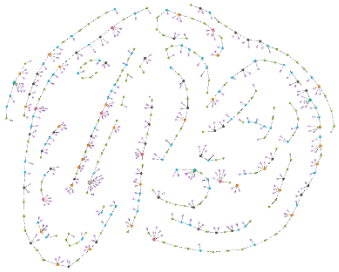	Ermiye Köyü 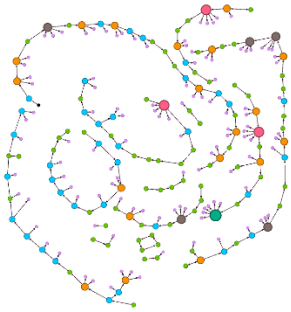
Keşiş Kalyo Mahallesi 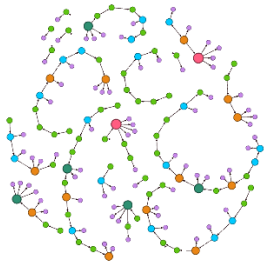	Mansuran Köyü 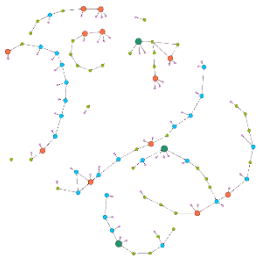

Kaynak: Oktay BOZAN; *1262-1846 Tarihli Kefalet Defterine Göre Çüngüş*, Çizgi Yayınları, İstanbul 2021. Kitapta yer alan veriler işlenerek hazırlanmıştır.

Çizelge 2. Çüngüş'te Seçili Altı Yerleşim Biriminde Nüfus ve Kefalet Verileri

Yerleşim Birimleri	Toplam Nüfus	Dini Aidiyet	Bir kişinin kefil olduğu maksimum kişi sayısı
Ermiye Köyü	241	Müslüman	6
Mansuran Köyü	141	Müslüman	4
Keydan Köyü	190	Müslüman	5
Keşiş Kalyo Mahallesi	166	Hristiyan	5
Keşiş Evanes Mahallesi	326	Hristiyan	10
Keşiş Nikoğos Mahallesi	278	Hristiyan	6

Kaynak: Oktay BOZAN; *1262-1846 Tarihli Kefalet Defterine Göre Çüngüş*, Çizgi Yayınları, İstanbul 2021. Kitapta yer alan veriler işlenerek hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Bilgin., Arif. *Kefalet Defterlerine Göre XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar'da Gıda Maddesi Üreten-Satan Esnaf*, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, Bildiriler Kitabı II, Kasım 2014.

Bozan, Oktay., "*1258-2842 Tarihli Çüngüş Kefalet Defterlerine Göre Çüngüş Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu"*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.XIII, S.I, Diyarbakır 2021.

Bozan, Oktay., *1262-1846 Tarihli Kefalet Defterine Göre Çüngüş*, Çizgi Yayınları, İstanbul 2021.

Bursalı, Osman Safa., *Galata ve İstanbul Mahkemelerinde Kefalet Sözleşmesinin Görünümleri 1791-1795*, Türk Hukuk Tarih Araştırmaları, S.IX, 2010, s.37-87.

Çadırcı, Musa., *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi,* İmge Yayınları, 2007.

Çelik, Şenay., "*1261-1845 Tarihli Harput Kefalet Defterleri ve Bu Defterlere Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Harput* Şehri", Fırat Üniversitesi Harput Araştırmalar Dergisi, C.I, S.I, Elazığ 2014.

Ertuğrul, Hüseyin Necmettin., "*Osmanlı Kefalet Sistemi ve 1792 Tarihli Bir Kefalet Defterine Göre Boğaziçi*", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2000.

Kırlı, Cengiz. Başaran, Betül.,"*18. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Esnafı, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret*", (ed.) Fatmagül Demirel (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları), s.7-20, 2011.

Kırlı, Cengiz., "*Devlet ve İstatistik: Esnaf Kefalet Devletleri Işığında III. Selim İktidarı," Seyfi Kenan, Nizâm-ı Kadim'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi,* (ed.), İslam Yayınları, 2010.

Özcan, Tahsin., "*Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi"*, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, C.I, S.I, 2001, s.129-151.

Saydam, Abdullah., *Kamu Hizmeti Yaptırma ve Suç Önleme Yöntemi Olarak Osmanlılarda Kefalet Usulü,* Tarih ve Toplum Dergisi, S.CLXIV, 1997, s.4-12.

Turna, Nalan., *Pandemonium and Order: Suretyship, Surveillance, and Taxation in Early Nineteenth-Century İstanbul*, New Perspectives on Turkey, s.167-189, 2008.

Uysal, Osman., *XIX. Yüzyılda Osmanlı'da İç Güvenlik ve Asayiş Temini Açısından Kefalet Sistemi*, F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni, Balıkesir Üniversitesi, 2007/1.

ISTILÂHÎ VE İÇTİMÂÎ BAĞLAMDA ÎSÂR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Melike ŞENTÜRK
Sakarya Üniversitesi, - ORCID ID 0009-0009-7917-580X

ÖZET

Îsâr (الإيثار), Tasavvuf Edebiyatı kavramlarından olup kardeşlik, dayanışma, diğerkâmlık gibi ahlaki erdemlerle ilişkilidir. Hâl ilmi olan tasavvufun içerisinde böylesine bir toplumsal kavramın yer alması dikkat çekicidir. Kişinin bireysel yolculuğunda yaşadığı hallerin içtimâî alana yansıması konusunda verilebilecek en önemli kavramdır. Kavrama genel olarak bir karşılık verilecek olursa; başkasını kendi yerine hayırda tercih etmek şeklinde açıklanabilir. Öncelikle bu çalışmamızda mezkûr kavramın birçok kaynak kullanarak ilim literatüründeki manalarına yer verecek ve kavramı derinlemesine inceleyeceğiz. Ardından bu kavramın ahlaki ve toplumsal anlamda Hz. Peygamber (a.s)'in, sahabelerin ve mutasavvıf zatların hayatlarına nasıl etkisi olduğuna dair örnekler vereceğiz. Son olarak günümüz mülteci meselesinin siyasi yönünü dışarıda tutarak "muâhât" [kardeş edinmek] uygulaması üzerinden günümüze nasıl uyarlanabileceği konusunda yeni fikirler sunacağız. Îsâr yalnızca teoride öğrenilecek bir kavram değil; hayata geçirilmesi gereken, Kuran ve sünnette yeri olan bir kavramdır. Peygamber döneminde ensar ile muhacir kardeşliği buna en büyük örnektir. Dolayısıyla günümüz muhacirlerine de bu misalle bakmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf Edebiyatı, Îsâr, Kardeşlik, Göçmenler

1.GİRİŞ

Îsâr kavramı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bu kavramın bireysel bir kelime ve tek alana ait bir konu olmadığı görülür. Kavramın psikoloji, sosyoloji, biyoloji, edebiyat, tasavvuf gibi alanlarla ilgisi olduğu bu çalışmalar neticesinde ortaya çıkar. Kavramın bu alanlardaki yerine ve tasavvufi metinlerdeki karşılıklarına bakılarak kelimenin her boyutu incelenmiş olacaktır. Dolayısıyla ilk bölüm çoğunlukla alıntılardan oluşacaktır. Ayrıca bu kavrama karşılık gelen manalar üzerinden günümüz mülteci meselesine farklı bir bakış açısı sunulacaktır. Fakat bu meseleye siyasi hiçbir yorum getirmeden ve devletlerarası alınan kararlar üzerinden bir eleştiri yapmadan var olan toplumsal sonuçları üzerinden bakılacaktır. Devlet kararlarının sorgulanması ile ilgili bir yorum yapılmayarak ülkemize yerleşmiş olan mülteciler ile Mekkeli muhacirler arasında bir kıyaslama yapılacaktır. Kavramın ıstılâhî manaları verilirken birçok farklı kaynaktan sentezleme yapılacaktır. Bu sentezleme kavrama genel bir mana verme konusunda kolaylık sağlayacak ve kavramı daha doğru işlemeye yardımcı olacaktır. Hz. Muhammed' in hayatında, sahabe dönemi faaliyetlerinde ve sûfî çevrede îsârın nasıl bir boyut kazandığı ve günümüze nasıl yansıyabileceği hakkında fikirler sunulacaktır. Günümüz mültecilerinin sığındıkları ülkelerde var olan toplumsal yapıya olan etkileri de çalışma konusunun dahilindedir.

2. ÎSÂR KAVRAMINA VERİLEN MANALAR

Yukarıda belirtildiği gibi îsârın farklı alanlarda karşılığı bulunan bir kavram olması dolayısıyla birçok manasına rastlanır. Öncelikle sözlük anlamına bakılacak olursa îsâra kelime kökü itibariyle Arapça sözlükte "tercih etmek" manası verilir (Güneş, 2015, s. 11). Cebecioğlu (2009)' na göre ise îsâr; "seçmek, üstün saymak demektir. Fayda ve zararda başkasının kârını, iyiliğini kendi önünde tutmaktır. Bu, aşırı şefkat ve merhamet eseridir. Buna diğerkâmlık da denir" (s.318). Hatta özgecilik, alturizm, elseverlik gibi kavramlar da yaklaşık olarak îsâra karşılık gelen kavramlardır. Yine bu kavramlar da manaları itibariyle bireyselciliğin ötesinde bir fedakârlık anlamı taşırlar (Uyar, 2019, s.456). Kısaca ve kapsamlı mana vermesi açısından Çağırıcı (2000)' nın tanımı önemlidir: Îsâr; "bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması" demektir. Kavramın Arapça manasının terimsel karşılığının verildiği bir kaynak da Uludağ (2016)' a aittir: Îsâr; "fedakârlık, başkalarının hak ve menfaatlerini kendi hak ve menfaatlerinden önde tutma" (s.190). Bu tanımlamada da tercih etmek yerine önde tutma manası verilmiştir.

Tasavvufi metinlerde îsâra karşılık gelen manalara geçildiğinde ise Ankaravî (2008)' nin tanımı önemlidir çünkü burada kavramın kardeşlik ile ilişkisi ortaya çıkacaktır. "Îsâr lügatte "ihtiyâr"a derler. **اثرت فلانا على نفسي** [Falanı kendime tercih ettim] derler. **اخترته** [Onu seçtim] ma'nâsın verirler. Pes îsâr-ı mevcûd ve ıstıbâr 'ale'l-mevkût sülûkde fukarâya hulk-i mahmûddur. Asıl îsâr oldur ki, dünyevî ve uhrevî her ne ise huzûz-i nefsin üzere huzûz-ı yârânı ihtiyâr eyleyesin (s.330). Anlaşılacağı üzere bu eserde îsâr övülmeye layık bir ahlak terimi olarak karşımıza çıkar ve kişinin hem dünya hem de ahiret ile ilgili olarak talep edeceği ne var ise kendi nefsinin yerine dostlarının zevk ve isteklerini tercih etmesi demektir. Kavramın kardeşlik boyutunu ele aldığı için tercih edilen bir diğer kaynak Cürcânî (1997)'ye aittir. Ta'rîfât sözlüğünde îsâr; "bir zararı def etme ve bir fayda sağlamada başkasını kendi nefsine tercih etmektir. Îsâr, kardeşlik mefhumunun nihâî mertebesidir" (s.72). Aynı şekilde arkadaşlık üzerinden bir anlatım yapan Erginli (2006)' ye göre îsâr; "arkadaşın sohbette arkadaşının hakkını gözetmesidir. Onun nasibi için kendi nasibinden vazgeçmesi, arkadaşının rahat etmesi için zorluğu kendisinin göğüslemesidir" (ss.488-489). Cürcânî, Ankaravî ve Erginli'nin arkadaşı veya kardeşi tercih etmek şeklinde yaptıkları açıklamalar benzerlik göstermektedir. Bu noktada "tercih edilecek kişi yalnızca dostlardan mı olmalıdır yoksa tercih edilen insan artık Hakk'a yaklaşmayı vesile kıldığı için dost mu sayılmalıdır?" sorusu akla gelir ki kanaatimizce kastedilen ikinci yorumdur. Aslında kelime anlamına bakıldığında tercih edilen kişinin herhangi biri olabileceği anlaşılıyor fakat tasavvufi yorumlara bakıldığında kardeşini düşünmek anlamı verildiği görülüyor. Yani her iki manada da kendini geride tutma ve bir fedakârlık yapma söz konudur dolayısıyla bakılan pencere bu noktada önemlidir.

Erginli' nin kitabında îsâr derecelerle gösterilmiştir. Başkalarının hakkını önemli ve yüce görerek, cimrilikten iğrenerek ve güzel ahlakı önemseyerek benimsemek ile ve en bildiğimiz anlamı olan halkı nefse tercih etmek ile îsâra ulaşılabilir ki bu birinci derecedir. İkinci derece, Allah Teala'nın rızasını başkasının rızasına tercih etmektir. Bu dereceye de dertler, sıkıntılar ve belalar ne kadar ağır gelse de bunu isteyip tahammül etmekle, tam teslimiyet ve sabır gücü ile ulaşılabilir. Üçüncü derecesi ise Allah Teala'yı tercih etmektir. Ardından zirve noktası Allah'ı

tercih ettiğini dahi görmeden bu yolda ilerlemektir. Buradan sonra vereceğimiz Kâşâni açıklaması ile de bir benzerlik görülecek fakat bu benzerlik Erginli'nin hazırladığı mezkûr eserin geçmiş dönem sufilerinin kavram açıklamalarını derleyerek hazırlamasından kaynaklanmaktadır. Kâşânî (2004)'ye göre ise îsârın dereceleri daha ayrıntılı ve isimlendirilmiş biçimdedir. Îsâr derece derecedir. Bu isimleri tek tek vermek yerine kısaca derecelerden bahsetmek yerinde olacaktır. Öncelikle ilk seviye Allah'ı ve Hz. Peygamber'i esas almaktır. Kuran ve sünnetin emir ve yasaklarını kendi nefine tercih etmektir. Dereceler ilerledikçe kul yaptığı amellerde yalnızca Hakk'ı düşünür ve elde ettiği sevapları da başkalarına bağışlar ki kendi menfaatini tamamen ortadan kaldırır. Eksiklik, hata veya kusur olduğu zaman bunları kendisine atfeder. Fakat kul bunları yaparken îsâr için yaptığını bilir. En yüksek derece ise îsârı görmeyi terk etmektir yani Hakk'ı ve başkalarını kendi nefsine tercih ettiğini görmeyi bırakmaktır (ss.94-98).

Yılmaz ve Gündüz (1990)'ün Sühreverdî'den tercüme ettiklerine göre îsâr konusu sûfîlerin ahlakı üzerinden anlatılmıştır. İlk olarak tevazudan bahsedilmiş ardından insanlara yumuşak davranmak ele alınmış sonrasında da îsâr kavramına geçilmiştir. Kitabın devamında af ve müsamaha gibi kavramlar da anlatılmıştır fakat konumuz itibariyle biz îsâr kavramını ele alışını işliyoruz. Ebû Yezid el-Bistâmî'den şöyle bir nakil ile îsâr kavramına açıklık getirilmiştir: "Belhli bir gencin beni mahcûb eden sözünü hiç unutamam. Bu delikanlı hac için gelmiş ve bana: 'Siz zühdü nasıl anlarsınız?' diye sormuştu. Ben de 'Bulunca yeriz, bulamayınca sabrederiz' dedim. Delikanlı: 'Bunu bizim Belh'in köpekleri de yapıyor' dedi. Bu sefer ben, 'Size göre zühdün ölçüsü nedir?' diye sordum. O da: 'Biz bulamayınca şükreder, bulunca başkalarına dağıtırız' dedi. Zahidin alameti; olanı dağıtmak, olmayanı istememek ve azıkta başkalarını kendine tercih etmektir (ss.309-310). Burada ayırmak gereken nokta şudur ki îsâr sûfi için ulaşması gereken bir ahlaktır fakat bu yalnızca tasavvufi bir kavram değildir ve belirtildiği üzere dereceleri vardır. Dolayısıyla mezkûr kavram yalnızca zâhidâne bir tavır olarak algılanmamalı, hayata nasıl geçirileceği konusuna odaklanılmalıdır. Hatta kendi ahlakımızı sorgularken îsâr derecelerinde hangi noktada olduğumuza da bakılmalıdır.

Bu bölümün son konusu olarak Kuran-ı Kerim'de işlenilen îsâr kavramına bakılacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de îsâr kavramı bazen direkt olarak bazen de mana olarak geçmektedir. Bunlara örnek olarak verilecek ayetler şu şekildedir: Dediler ki: "Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz." (Yusuf Suresi 91. Ayet). "Onlar şu cevabı verdiler: "Bize gelen bunca apaçık kanıtlara ve bizi yaratana karşı asla seni tercih edemeyiz. Artık sen neye hükmedeceksen et; ama sen ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin" (Taha Suresi 72. Ayet). "Azgınlık yapan ve dünya hayatını âhirete tercih eden kişi; cehennem işte onun için bir barınaktır" (Nazi'at Suresi 38. Ayet). "Fakat siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa ahiret daha hayırlı ve süreklidir" (A'lâ Suresi 16. Ayet). Bu ayetlerde îsâr kelime anlamı olarak kullanılmıştır. Haşr Suresi 9. ayette ise terim anlamı kullanılmıştır: **وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**

Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte

kurtuluşa erecekler onlardır. Burada kelime, "onları nefislerine tercih ettiler" demesi ile terim anlamıyla kullanılmıştır. Ve Kuran tabiri olarak bakıldığında fedakarlığın sonucunda bir kurtuluşa erme yani felaha kavuşma durumu vardır. Ayrıca her fedakarlığın da îsâr sayılmayacağı bu ayette anlaşılmış olur çünkü ayette bahsi geçen mesele Hz. Peygamber'in ensara kafirlerden elde edilen malların muhacirlere bölüştürülmesini teklif etmesi ve bunun üzerine ensarın yalnızca ganimetleri değil kendi mallarının ve evlerinin de bölüştürülmesini istemesi ve bundan dolayı da içlerinde hiçbir rahatsızlık hissetmemeleridir (Alıcı, 2018, ss.15-16). Anlaşılacağı üzere samimiyet esas noktadır. Bu sebeple niyetimizi de temiz tutmak ve aşamalarıyla birlikte îsâra ulaşmaya çalışmak gerekir. Ensar ve muhacir konusuna ise ayrıntılı olarak bir sonraki bölümde verilecektir.

3. ÎSÂRIN HZ. PEYGAMBER SAHABE VE SUFİ HAYATLARINA YANSIMALARI

Hz. Muhammed (s.a.s) hayatı boyunca kapısına yardım için geleni boş çevirmemiş ve kendisinin ihtiyacı olsa dahi başkalarına vermiştir. Onun bu konudaki hassasiyeti şu hadisi ile de anlaşılabilir: "Yarım hurma ile de olsa cehennemden korunmaya bakın" (Buhari, Edep 34). Burada hem paylaşmanın önemi vurgulanmış hem de paylaşmanın kişiyi ateşten koruduğu hatırlatılmıştır. Îsârın infak ile bağlantısı çok önemlidir çünkü infak paylaşmaktır ve îsâr ihtiyacın olsa dahi paylaşmaktır. Yani infakın ileri derecesi denilebilir. Hz. Peygamber (s.a.s) infak etmek konusunda titizlikle davranmış ve insanları da bu konuda uyarmıştır. Ailesi ve ashabı da O'nun sünnetine uyarak îsâr örnekleri göstermiştir. Hz. Aişe oruçlu iken kendisinden yardım isteyen kişiye iftar için kalan son yiyeceği vermiş ve sonrasında eve hediye edilen yemeği de cariyesine vermiştir (Pusmaz, 2011, s. 96). Sahabeden bir örnek de Yermük Savaşı'ndan verilebilir. Huzeyfetü'l-Adevî'nin anlatımına göre Yermük Savaşı'nda amcasının oğlu yaralı olduğu için yanına su vermeye gittiği sırada başka bir yaralının su için ahladığını duyunca amcasının oğlu suyu ona götürmesini istemiş. Yaralının yanına gittiği sırada da başka bir yaralının su istediğini işitmişler. O da kardeşini tercih etmiş ve suyu diğer yaralıya götürmesini istemiş. Adevî diğer yaralıya gittiğinde onun ölmüş olduğunu görmüş, daha sonra öteki yaralının ve amcasının oğlunun yanına gidince onların da ruhlarını teslim ettiklerini görmüştür (Sühreverdî, 1990, ss. 311-312). Yani îsâr yalnızca mal konusunda tercih etmek değil can söz konusu olduğunda da kardeşini üstün tutmaktır. Ebu Hureyre (r.a)'nin rivayetine göre ise bir gün bir adam Efendimiz'in yanına gelerek aç olduğunu söyledi ve yemek istedi. Peygamberimiz de hanımlarına haber göndererek yanlarında yiyecek var olup olmadığını sordu fakat hanımları da sudan başka bir şey olmadığını haber etti. Bu sefer Efendimiz sahabilere dönerek bu adamı kimin yedirebileceğini sordu ve eğer misafir ederlerde Allah'ın rahmetiyle muamele görmesi için dua etti. Ensardan biri de misafiri kabul etti ve eve götürdü. Hanımına evde ne kadar yiyeceklerinin olduğunu sorunca yalnızca çocuklar kadar var olduğu cevabını aldı. Ardından hanımına çocukları erkenden yatırmasını söyledi. Kadın eşinin isteği üzerine çocukları oyalayıp yedirmeden uyuttu, misafir için tirid yemeği hazırladı, kandili yakıp sofraya koydu, misafir yemeğe başlayınca lambayı düzeltir gibi yapıp ışığını söndürdü. Kendileri ise misafir yemeğini yerken ağzını şapırdatarak yemek yiyormuş gibi sesler çıkardılar ve misafir onları yiyor zannetti. Misafiri geceleyin de ağırladılar ve açlıklarını gizleyerek sabaha varınca Peygamberimiz'in yanına gittiler. Efendimiz karı-kocayı görünce tebessüm ederek: "Bu gece, falan adam ve filan kadın Allah Teala'yı hoşnud ettiler" buyurdu. (Sühreverdî, 1990, s. 311).

Haşr Suresinin 9. ayetinin nüzul sebebi olarak aktarılan rivayet ise îsâr kavramını anlamak açısından çok önemlidir. Hz. Muhammed ve Mekkeli Müslümanlar kendi yurtlarında İslam'ı seçtikleri için müşrikler tarafından işkence ve zülüm görüyorlardı. Bu zorluktan kurtulmaları için Akabe Biatları'nda Hz. Muhammed (s.a.s)' e İslam'ı seçtiklerini açıklayan ve söz veren Medineli Müslümanlar kendi memleketlerine Müslümanları davet ettiler. Allah (c.c) hicret emrini verince Mekkeli Müslümanlar eski adıyla Yesrib'e göç ettiler ve muhacir oldular. Medineli Müslümanlar ise kardeşlerini sevinçle karşıladı ve çokça yardımda bulundular bundan dolayı da ensar oldular. Hz. Muhammed (s.a.s) Medine'ye geldiğinde yaptığı öncelikli uygulamalardan biri muâhât yani kardeşlik antlaşmasıdır (Hamidullah, 2016, s. 160-161). Ensar ile muhacirin kardeş olduğu ilan edilince Medineliler yerini, yurdunu ve bütün eşyalarını geride bırakıp hicret eden Mekkeliler'e sahip çıkmış, evlerini, arazilerini, dükkanlarını ne var ise paylaşmışlardır. Hatta öyle ki Hz. Muhammed (s.a.s) Yahudilerden elde ettikleri ganimetleri muhacir arasında bölüştürülmesini teklif edince ensardan olan Müslümanlar hem ganimetlerin hem de kendi mallarının ve arazilerinin bölüştürülmesini söylemişlerdir (Alıcı, 2019, ss. 15-16). Ayrıca el-'Alîm olan Allah (c.c) bunu yaparken onların gönüllerinde hiçbir rahatsızlık duymadıklarını Kuran'da belirtmiştir. Bu rivayet îsâr kavramını bütün maneviyatıyla anlamak adına çok önemli bir örnektir.

Sufilerin yaşamına bakıldığında da manevi boyutun çok yüksek olduğunu hatta yalnızca mal ile değil sevap kazanmak yolunda dahi başkasını üstün tutmaya çalışıldığı görülür. İki mümin kardeş birbiriyle karşılaşınca birinin tebessümünün diğerinden daha az olduğunu fark eden kişi bundan rahatsız olup kardeşliğini reddetmiş. Tebessüm azlığı olan kişi kardeşine durumu şöyle izah etmiş: "Efendimiz iki kardeş birbiriyle karşılaştığında Allah onlara yüz rahmet bahşeder. Karşılaşmadan dolayı sevinen kardeşe bu rahmetin doksanı, ondan daha az sevinene ise onu verilir dediğini işittim. Ben de fazla olan rahmeti senin alman için senden daha az sevinmeye çalışıyordum." Sûfîler için îsâr bir nefis tezkiyesidir. Kendini bu şekilde terbiye eden zat kademelerle Rabb'ine yaklaşır. Tasavvufta bezl [bol bol dağıtmak] kavramı vardır ve bu da îsâra karşılık gelen kelimelerdendir (Sühreverdî, 1990, s.313). Kul bol bol dağıtarak cömertliğe ulaşır ve nefsini temizler bu sayede ruhu arınmış olur. Dolayısıyla her konuda bir fedakârlık söz konusudur. Fakat sûfî bunu ahlak kazanmak maksadıyla yapar ve bir menfaat düşünmez. Hatta sûfîlere göre îsâr sayesinde dünyanın tehlikesi azalır. Araştırmalara bakıldığında bizim biyolojik oluşumumuzda dahi bir fedakârlık vardır. İnsan vücudunda var olan hücre kapasitesi sebebiyle evrimsel süreçte bazı hücreler kendilerini feda ederler (Akşit ve Bildik, 2008, 55-56). Yani bu fıtratta olan bir durumdur ve aksi halde tabiatın dışına çıkılacağından ötürü olumsuz davranışlara sevk eder ve tehlike arz eder. Psikolojik olarak da tıpkı hücre dengeleri gibi insanda var olan bencilliğin de dengelenmesi için özgecilik önemli bir adımdır (Uyar, 2019, s.460). Dolayısıyla îsârın bilim dünyasındaki karşılıklarına bakıldığında sûfîlerin nefislerini tezkiye etmesi gibi bir düzen kurma ve var olma çabası içerisinde dengeli bir ilerleme görülür. Toplum içinde ise insan feda etmenin veya paylaşmanın verdiği manevi duyguyu yalnızca yaşayarak keşfedebilir.

4. ÎSÂRIN GÜNÜMÜZ MÜLTECİ MESELESİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Orta Doğu Arap ülkelerinde işsizlik, fakirlik ve demokrasi yoksunluğu gibi sebeplerden ötürü halkın başlattığı direnişe 'Arap Baharı' denilmektedir. Bu direniş Tunus, Mısır, Yemen gibi

ülkeleri öncelikle olumlu etkilemiş fakat Suriye'ye gelindiğinde durum eskisinden de kötü bir vaziyet almıştır. Hatta öyle ki iç savaş çıkmış ayrıca halka zulüm başlamış ve yıkımlar gerçekleştirilmiştir (Göçer ve Çınar, 2015, s. 53-54). Bu vakıanın neticesinde ise halk kendisini daha güvende hissedebileceği yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye de fazlasıyla göç alan ve almaya devam eden ülke olmuştur hatta 2016-2022 yılları arasında gelen Suriyeli göçmen sayısı 12.571'yi bulmuştur (www.tüik.gov.tr). Bu yüzden mülteci meselesi hem dini hem de milli bir meseledir. Öncelikle mülteci kavramına açıklamak getirmek gerekir. Mülteci ifadesi; "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder" (www.goc.gov.tr). Bu tanımlamadan hareketle bir mülteci kendi vatanında benimsenmeyen ve yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü kendini tehlikede hisseden bir kişidir. Kendi büyüdüğü ve yaşadığı topraklardan göç etmenin istenilen bir durum olmayacağı aşikardır ki burada mülteci için bahsetmek gereken mesele zorunda kalmasıdır. Bir çerçeve oluşturmak maksadıyla mültecilerden bahsederken özellikle Suriye'den savaş veya devlet zulmü sebepleriyle Türkiye'ye göç eden insanlar kastedilmektedir. Mekkeli muhacirler de kendi topraklarında yaşayan güçlü ve zengin müşrikler tarafından zulüm ve işkence görüyorlardı hatta bu işkenceler öylesine ağırdı ki canlarından dahi oluyorlardı. İlk şehit aile olarak bilinen Hz. Sümeyye ve eşi Hz. Yasir buna örnektir (Hamidullah, 2016, s.154). Suriyeli göçmenler de her an evlerinin basılması, bomba atılması, kadınlarının mahremiyet alanlarının çiğnenmesi korkusuyla ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Suriyeli göçmenlerin Mekkeli muhacirlerden farkı ise onları sevgi, merhamet ve coşku ile karşılayan din kardeşlerinin olmayışıdır. Ayrıca Mekke'de herhangi bir tahribat da söz konusu değildir. Suriye'de ise tarihi miraslar, turizmde etkili mekanlar ve şehirler savaşlardan etkilenmiş, tahrip olmuştur (www.bbc.com). Medine'de emniyet içinde yaşayan muhacirlere nazaran sırf göçmen oldukları için dışlanan ve zarar gören mülteciler olmuştur. Özellikle kadınlar bu konuda zorlanmış, şiddet, istismar gibi olumsuz davranışlara maruz kalmıştır. (Kaya, 2019, 234-235). Sokakta yürürken giyim tercihlerinden ötürü üzerlerine dikilen gözlere aldırış etmeden ilerlemeye çalışmak bile oldukça rahatsız edicidir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki Türk halkı göçün başladığı yıllarda ev sahibi olarak kendisini görmüş ve uzlaşmaya çalışmıştır. Zaten "din kardeşliği" altında bir ortak değere sahip olan iki millet oldukları için diğer milletlere göre daha hızlı adapte olmuşlardır. Ayrıca kültür ve değerler, aile yapısı gibi toplumsal konularda da benzerlikler vardır (https://insamer.com). İlerleyen zamanlarda ise Suriyeli halkın tabii bir sonuç olarak ticaret hayatına atılması, hastane ve okul gibi sosyal hayata katılmasıyla rahatsızlıklar ve dışlamalar başlamıştır. İşte îsârın bu noktada önemi oluşmaktadır. Bizde bir eksiklik olacaksa, kendi ihtiyacımız giderilemeyecekse veya kalabalık sebebiyle rahatsızlık oluşacaksa dahi din kardeşini öncelemek ve tercih etmek gerekir. Önceki yıllarda olduğu gibi öncelikle onları ülkemizde yaşayan bireyler olarak kabul ederek îsâr sürecine başlanılabilir. Çünkü bundan önce yapılan yardımlar bir infaktı. Bundan sonra ise kendi ihtiyaçlarımızın olduğu bir zamanda olduğumuz için îsâr vaktidir. Kardeşlik antlaşmasının (muâhât) geçerliliği bugün için de sürdürülebilir. 622 yılında da kendi vatanında

can güvenliği olmayan ve başka memlekete giderek orada yaşamaya devam eden Müslümanlar vardı, günümüzde de hala var. Peki günümüz insanı neden din kardeşini benimsemekte ensar kadar istekli ve samimi olamıyor? Hz. Peygamber'in aramızda olmayışı mı yoksa bireyselleşen dünya sebebiyle artık paylaşmak ve başkalarını tercih etmenin zorlaşması mı? Her ikisi de sorunun cevabıdır. Fakat İslam evrensel ve son dindir yani bu süreç bizleri kardeşlerimizi tıpkı ensar gibi güvende hissettirmemize engel olmamalıdır. Haz ve hız çağında yaşayan bir Mümin olarak bizi dünyevilikten arındıracak, düşünmeye sevk edecek ve olumlu davranış değişikliği göstermemize sebep olacak îsâr kavramı hatırlanmalıdır. Îsâr, pratikte yeri olan, uygulanabilir hatta uygulanması Hz. Peygamber ve önemli zatlar tarafından öğütlenmiş ve yalnızca terim anlamını bilmekle yetinilmeyecek bir kavramdır. Dolayısıyla günümüz mülteci meselesi bu kavramı yaşayarak öğrenme konusunda çok büyük önem taşır. Çünkü bu Kuran ve sünnet ahlakıdır. Kuran'da şöyle buyrulmuştur: "Müminler ancak kardeştirler (Hucûrât Suresi 10. Ayet)". Bir hadis-i şerifte de şöyle buyrulmuştur: "Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu (zalimlere de) teslim etmez. Kim din kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir (Müslim, Birr, 6/İ)". Ayet ve hadis örnekleri elbette çoğaltılabilir ama bu ikisi dahi konuyu anlamak için yeterlidir.

Zaten zor durumda olan, vatansız ve yurtsuz kalan insanlara bir de sığındıkları bölgenin insanı ikinci sınıf muamelesi yaparsa durumları daha da kötüleşir. Ülkemizde kendilerince şartlarını güzelleştirip yaşama hakkını talep eden göçmenleri hiçbir kimse ile kıyaslamadan haklarını teslim etmek gerekir. Maalesef ki sığındıkları ülkelerde halk arasında ve medyada kendilerinden bahsederken nereden geldiklerine değinilir ve bu konu üzerinden konuya devam edilir. Halbuki o kişinin bir birey olduğu ve insan olarak var olduğu konusu görmezden gelinir. Medyada göçmen olmalarıyla ilgili olmayan haberlerde kendilerinden sığınmacı olarak bahsedilir (Ekşioğlu Sarılar, 2018, s.145). Haber sunumlarında veya günlük konuşmalarda buna dikkat etmek gerekir. Ayrıca her milletin iyi ve kötü insanı olur düşüncesiyle mülteciler tarafından işlenilen suçlarda suçu işleyen kişi üzerinden değerlendirmek gerekir. Mülteciler göç ettikleri toplumsal yapıya olumlu veya olumsuz etki ederler. Din kardeşi olmamızın etkisiyle dini yaşama şekilleri konusunda etkileri vardır. Dolayısıyla bu etkileşim içerisinde kendi kültürüne uygun olan ve olumlu görülenler alınabilir. Olumsuz yönlerinden etkilenmemeye dikkat edilebilir. Göçmenlerin ihtiyaçlarını hakkıyla karşılamak ve kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaya çalışmak bir görev olarak addedilmelidir.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Îsâr kavramına yukarıda bahsi geçen tanımlamalardan hareketle genel bir mana vermek gerekirse; ahlaki bir vasıf olarak kişinin kendi nefsinin istekleri olduğunda bile başka birinin veya kardeşinin ihtiyaçlarını tercih etmesine ve içtenlikle fedakârlık göstermesine denir. Îsâr, İslam ve tasavvuf ahlakı olarak benimsenmeye çalışılan bir kavramdır. Fakat geçmiş dönem tasavvuf metinlerinde îsâr kavramının manası dosta karşı yapılan bir eylem olarak görülmüştür. Buna bir örnek de Yûnus Emre dîvânından verilebilir: "Kanı gircek 'âşık kanı gelün isteyelim anı/ Bî-çâre Yunus'un cânı dost yolına îsâr olur" (Tatçı, 2021, s.322). Bu kavramın Yûnus dîvânında geçmesi önemlidir ve tasavvuf metinlerinde verilen mana ile kullanıldığı görülür. Dini boyutta bakıldığında 'kardeşlik antlaşması' olarak değerlendirilebilecek olan mezkûr kavram yukarıda bahsedildiği üzere evrensel boyutlara sahiptir. Yani genelleyici olması

açısından kelimeye 'başkalarını tercih etmek' şeklinde mana verilmelidir fakat bu kavramın özelde sûfîyâne olduğu da unutulmamalıdır. Geçmiş dönem örneklerinin günümüz insanı için nostaljik ve ulaşılamaz göründüğü aşikardır. Özellikle serdengeçmek ve sevapta tercih etmek kolaylıkla ulaşılabilecek bir derece değildir. Burada derece önemli bir meseledir dolayısıyla tercih etmeye malımızdan başlayabiliriz. İnfaklarımızı çoğaltarak onun bir ileri seviyesi olan îsâra ulaşabiliriz. Îsâr, kişiyi nefis tezkiyesinin ardından kendisinde bir karakter olarak bulunması sonucunda mutluluğa ulaştıracak bir kavramdır. Fakat bu, sonucunda elde edilecek mükafat için değil karşılık beklemeden vasıf olarak kişide bulunacak ahlaki bir erdemdir. Ve bu erdeme birden ulaşmak mümkün değildir. Çokça terbiyeden geçmek bu noktada önemlidir. Günümüzde ise mülteciler bizde bu terbiyenin oluşması için önemli bir adımdır. Yakın zamana kadar din kardeşliği bağlamında yapılan yardımların azalmasına sebep olan faktörler bizlerin de ihtiyaç durumunda olmamız ve meselenin sonunu görememizdir. Bu durumda kardeşlik algımızı yitirsek bile bizi fedakârlık yapmaya itecek îsâr kavramını gündeme getirmemiz ve hayatımıza uygulamamız gerekir.

KAYNAKÇA

Akşit, H. ve Bildik, A. (2008). Apoptozis. *YYÜ VET FAK DERD. c.19(1)*. s.55-63

Alıcı, M. (2019). İslam'da Dindarlar ve Diğerkâmlık: Kur'ân-ı Kerîm'de "Îsâr" Ayetine Tarihsel Fenomenolojik Bir Yaklaşım. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, c.7,* s.13-20. doi:10.31126/akrajournal. 492444

Ankaravî, İ.R. (2008). *Minhâcu'l-Fukarâ*. S. Arpaguş (Der.). İstanbul: Vefa Yayınları

Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları

Cürcânî, S.Ş. (1997). *Ta'rîfât Kitabı Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü.* (A. Erkan, çev.). İstanbul: Bahar Yayıncılık

Çağırıcı, M. (2000). *Îsâr*. 10.10.2023 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr adresinden alınmıştır.

Darke, D. (2014). *Suriye'nin Yok Olan Tarihi Eserleri.* 10.10.2023 tarihinde https://www.bbc.com adresinden alınmıştır.

Ekşioğlu Sarılar, N.B. (2018). Türk Basınında, Ana Akım Medyada Mülteci/Sığınmacı Temsili. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi. c.10.* s. 139-157. doi: 10.17932/İAU.D.m.13091352.2018.1137

Erginli, Z (ed.). (2006). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Kalem Yayınevi

Göçer, İ., Çınar, S. (2015). Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *KAÜ İİBF Dergisi, c.6.* s.51-68. doi: 10.18025/kauiibf.6.10.2015.64979

Güneş, K. (2015). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları

Hamidullah, M. (2016). *İslâm Peygamberi.* (M. Yazgan, çev.). İstanbul: Beyan Yayıncılık

https://www.goc.gocv.tr adresinden 10.10.2023 tarihinde alınmıştır.

https://www.tüik.gov.tr adresinden 10.10.2323 tarihinde alınmıştır.

Kâşânî, A. (2004). *Tasavvuf Sözlüğü*. (E. Demirli, çev.). İstanbul: İz Yayıncılık

Kaya, M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Gruplara Yönelik Şiddet. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi. c.4.* s.231-243

Pusmaz, D. (2011). Kur'an'da Îsâr Kavramı. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. c.25*. s.77-104

Shaherhawasli, K. (2021). *Suriyeli Mülteciler ve Türk Toplumu Arasındaki Uyum: Fırsatlar ve Tehditler*. 10.10.2023 tarihinde https://insamer.com/tr/ adresinden alınmıştır.

Sühreverdî, Ş. (1990). *Tasavvufun Esasları.* (H.K. Yılmaz ve İ. Gündüz, çev.). İstanbul: Vefa Yayınları

Tatçı, M. (2021). *Yûnus Emre Dîvânı.* İstanbul: H Yayınları

Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık

Uyar, M. (2019). Îsârın Tasavvufi Derinliği: Bilimsel Yaklaşım ile Bir Kıyaslama. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi. c.19/2*. s.453-478. doi: 10.33415/daad.554316

ADI NE OLSUN? BARTIN İŞ YERİ ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME[1]

Lisans Öğrencisi Elif ÖZTÜRK
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Lisans Öğrencisi Eslem DOĞAN
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Lisans Öğrencisi Zehra KAVAS
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Lisans Öğrencisi Melek TOPTAŞ
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Doç. Dr. Ömer KEMİKSİZ
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, - ORCID ID: 0000-0001-8628-6203

ÖZET

Bir kişiyi, bir nesneyi, bir olayı belirgin kılan özelliklerden biri adlandırmalardır. Bu nedenle herhangi bir varlığa ad verilmesi önemli bir konudur ve mutlaka bir gerekçeye dayanır. Canlı veya cansız varlıklara verilen isimler, toplumun kültürünü, hayata ve dünyaya bakış açısını, değerlerini yansıtması bakımından da incelenmeye değer konuların başında gelir.

Bir şehri canlı kılan unsurların başında iş yerleri gelmektedir. Şehirdeki hareketliliğin artması ve ticaretin gelişmesinde iş yerleri önemli bir görev üstlenir. Bir şehri gezmeye başladığınızda orada çok farklı sektörlerden çok fazla sayıda iş yeriyle karşılaşmak mümkündür. Bu iş yerlerinin her biri taşıdıkları isimlerle dikkat çekmekte, şehrin ticari hayatına olduğu kadar kültür dünyasına da katkı sunmaktadır.

Bu araştırmanın amacı Bartın il merkezindeki iş yeri adlarının ne şekilde ortaya çıktığını belirlemek ve ulaşılan verileri çeşitli kategoriler altında tasnif etmektir. Nitel araştırma modeliyle yürütülen çalışmada veri toplama tekniği olarak görüşmeden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Bartın şehir merkezinde faaliyet gösteren ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 617 iş yeri sahibi/işletmecisi oluşturmaktadır. 2023 yılının şubat-haziran ayları arasında yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanan araştırmanın verileri, içerik analizi tekniği kullanılarak tahlil edilmiştir. Verilerin analizi neticesinde veri setindeki iş yeri adları "kurucu soyismi", "kurucu ismi", "aile/akraba üyeleri", "yer/konum", "hoşa giderlik", "kısaltma" ve "iş yeri devri" olmak üzere yedi kategoride toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre iş yerlerinde en fazla "kurucu soyismi" (f=175), "kurucu ismi" (f=130) ve "hoşa giderlik" (f=124) kategorilerindeki adlandırmaların öne çıktığı tespit edilmiştir. Bunların dışında "aile/akraba üyeleri" kategorisinde 68, "yer/konum" kategorisinde 65, "kısaltma" kategorisinde 28 ve "iş yeri devri" kategorisinde 27 iş yeri ismi belirlenmiştir.

[1] Bu çalışma "TÜBİTAK 2209–A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı" kapsamında yürütülen projeden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bartın, kültür, iş yeri, adlandırma

1. GİRİŞ

İnsanlar tarafından kişilerin ve nesnelerin tanımlanmasında, tanıtılmasında ve anlamlandırılmasında sıklıkla kullanılan adlar ve adlandırmalar, gündelik hayatın merkezinde yer alan temel iletişim tür ve süreçlerinin de önemli parçalarıdır (Keskin, 2021). İnsanoğlu var olduğu günden bu yana çevresini tanımaya ve ayırt etmeye çalışmış, bunu yaparken de nesnelere isim verme yoluna gitmiştir. Her toplum adlandırma yaparken kendi kültürünü ve dil özelliklerini yansıtmaya gayret göstermiştir (Bulut, 2013). Habibli'ye (2009) göre varlıkların niteliğini veya özelliğini göstermek amacıyla konulan adlar, verildiği varlığın özelliğini göstermekle birlikte toplumun yapısını, sosyal, kültürel ve ekonomik durumu gibi özelliklerini de yansıtır.

Dilin en önemli işletim alanlarından birisi olan adlandırma ile insanların başta kendileri ve çevresindeki diğer insanlar olmak üzere nesneler dünyasına çeşitli adlar koyarak iletişimi kolaylaştırma amacında olduklarına vurgu yapan Gaddar'a (2014) göre Türk kültürünü ve buna bağlı olarak Türk insanının hayata bakış açısını ve hayat karşısındaki duruşunu anlayabilmek için bu isimlerin neler olduğunu, ne şekilde oluşturulduğunu ve ne gibi manalar içerdiğini incelemek ve açığa çıkarmak gerekir. Hayatın diğer bütün alanlarında olduğu gibi ticaret alanında da her nesneye bir ad verilmiştir. Bu adlandırmalar çerçevesinde en önemli yeri, ticaretin asli unsuru olması dolayısıyla iş yeri ve buna bağlı olarak iş yeri adları tutmaktadır (Tekin ve Cantürk, 2018). Parlak Kalkan'a (2021) göre dilin kültür taşıyıcılığı kimliği noktasında son derece zengin ve çeşitli bir malzeme alanı sunan adlandırma içinde önemli bir yeri olduğu düşünülen iş yeri adları, özellikle şehirleşme, sanayileşme ve hızlı rekabetin zirve yaptığı günümüz şartlarında adeta ticaretin resmî zorunluluğunun dışına çıkmış, kültürel bir ifadesi ve iletisi olan dev bir folklorik olaya dönüşmüştür.

Günlük yaşamda kişilerin ihtiyaçlarını giderebilmesi için çeşitli ürünlerin satıldığı iş yerlerinin açıldığını ve açılan bu iş yerleri vasıtasıyla insanların gereksinimlerini karşıladığını ifade eden Aydoğmuş'a (2019) göre işletmelerin açılmasıyla da iş yerlerine isimler verilmektedir. İşletmelere verilen bu isimler tabelalara yazılmakta ve iş yerlerinin duvarlarına asılmaktadır. Böylece iş yerlerine verilen isimler artık o işletmenin kimliğini oluşturmaktadır. Arvas'a (2011) göre gerek değişen toplumsal yapı gerekse artan nüfusla beraber iş yeri isimlerinin belirlenmesi de önem kazanmaya başlamıştır. Ticari işletme adlarının aslında bir iş yerini diğerlerinden ayırt edebilmek maksadıyla kullanıldığını belirten Boyraz (2003) ise ticari işletmelerin sayıca artması ve bunun beraberinde getirdiği birtakım resmî işlemlerin, işletmelere birer isim verilmesini zorunlu kıldığına vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte faaliyete geçen iş yerlerine isim verilmesi kadar o isimleri kimlerin verdiği ve isimlerin veriliş gerekçeleri de önemlidir.

İş yerlerine isim konulurken kişinin içinde yaşadığı toplum yapısı, kişiliği, psikolojisi, tahsili, yaşantısı, aile yapısı gibi çeşitli faktörlerin etkili olduğuna dikkat çeken Arvas (2011), işin ticari boyutunun da son derece önemli olduğunu belirtmektedir. Zira bir iş yerine ne denli iyi bir isim verilirse oranın duyulma olasılığı ve müşteri kitlesinin yoğunluğu o kadar fazla olacaktır. Bu nedenle iyi bir ismin, en iyi reklam olacağı düşüncesinden hareketle iş yerlerine isim seçiminin temel amacı iyi bir kazanç sağlanmasıdır. Aydoğmuş'a (2019) göre eskiden genellikle iş

yerlerine, iş yeri sahibinin ismi veya soyismi verilirken günümüzde iş yeri adlarının seçiminde farklı yollar izlenmektedir. Son senelerde işletme sahipleri tarafından iş yerlerine Batı kökenli kelimeler verilmekte, böylece iş yeri isminin daha dikkat çekici olacağı ve o yerin daha çok müşteri çekeceği tahmin edilmektedir. Aynı şekilde işletmecilerin iş yerlerine isim belirlerken verdikleri adın dikkat çekici, akılda kolay kalıcı olmasına ve yaptıkları işle ilgili birtakım mesajlar içermesine de özen gösterdiklerini vurgulayan Boyraz (2003), bunun için iş yeri sahiplerinin daha fazla müşteri çekeceğine inandıkları, çağrışım gücü yüksek sözcükleri seçmeye gayret ettiklerini belirtmektedir. İş yeri isimlerinin ticari, sosyal, kişisel, ailevi olmak üzere birçok sebeple verilebildiğini ifade eden Gaddar (2014), bunların yanında dikkat çekme ve özentinin de iş yeri adlarının seçiminde etkili olduğuna vurgu yapmaktadır. Sonuç olarak bütün bunlar ticari işletme adlarını basit birer isim olmaktan çıkarmakta ve onları toplumun kültürünü yansıtan önemli göstergelerden biri konumuna yükseltmektedir. Bu sebeple iş yeri adları, sahiplerinin ve hitap ettikleri toplulukların kültürünü ve düşünce sistematiğini okuyabileceğimiz minyatür metinler gibidir (Boyraz, 2003). Bu minyatür metinlerin seçiminde belirleyici olan faktörleri ortaya çıkarmanın yolu ise çeşitli araştırmalarla mevcut durumu ortaya koymaktır.

Türkiye'de iş yeri isimleriyle ilgili gerçekleştirilen araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Var olan çalışmaların da üzerinden zaman geçtikçe geçerlilikleri kaybolmaktadır. Zira iş yerleri ve mekânlar devamlı olarak bir değişim içindedir. Bu nedenle bu tür araştırmalarda tarihî güncellik büyük önem arz etmektedir (Yaman ve Ekmekçi, 2016). İş yeri adlarının halkbilimin kent folkloru bağlamında değerlendirilebileceğine vurgu yapan Küçükbasmacı'ya (2021) göre Türk kültüründe köklü ve özel bir yeri olan ad verme geleneğinin, kent ortamında şekillenen iş yeri özelinde nasıl bir gelenek oluşturduğunun incelenmesine ihtiyaç vardır.

Alanyazındaki iş yeri adları üzerine yürütülen çalışmalar incelendiğinde Ağrı (Arslan ve Diyapoğlu, 2018), Van (Arvas, 2011), Ardahan (Aydoğmuş, 2019), Sivas (Boyraz, 2003), Konya (Çalışkan, 2022), Ödemiş (Gaddar, 2014), Karaman (Gürsoy, 2021), Denizli (Kandemir, 2004), Ordu (Küçük ve Saraç, 2008) Kastamonu (Küçükbasmacı, 2021), Kilis (Parlak Kalkan, 2021; Parlak Kalkan ve Kıribiş, 2021), Develi (Somuncu, 2020), Kars (Şeyda, 2005), Muş (Şişman, 2018), Giresun (Tekin ve Cantürk, 2018), Bursa (Üstünova, Aydın, Çetinoğlu Berberoğlu, Üstünova, Akkök ve Akgün, 2010), Samsun (Yaman ve Ekmekçi, 2016), Yozgat (Yazıcı, 2017) gibi farklı il ve ilçelerdeki iş yeri isimlerinin dil, kültür, adlandırma gerekçesi gibi yönlerden değerlendirildiği görülmektedir. Amacı Bartın il merkezindeki iş yeri isimlerini adlandırılma gerekçelerinden hareketle çeşitli kategoriler altında incelemek olan bu araştırmanın, Bartın iş yeri isimleri üzerine ilk çalışma olması sebebiyle önemli olduğu ve alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaçla çalışmada "Adlandırma gerekçelerinden hareketle Bartın'daki iş yeri isimlerinin kategorilere göre dağılımı nasıldır?" problem cümlesine cevap aranmıştır.

2. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. Model

Bartın il merkezindeki iş yerlerinin adlandırılma gerekçelerini incelemeyi hedefleyen bu çalışma nitel araştırma modeliyle yürütülmüştür. Yıldırım ve Şimşek'e (2011) göre nitel araştırma, veri toplama yöntemi olarak görüşme, gözlem ve doküman analizinin kullanıldığı, olayların ve algıların tabii ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin takip edildiği araştırma modelidir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Bartın il merkezinde iş yeri bulunan ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 617 iş yeri sahibi/işletmecisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme çeşitlerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örneklemesi tercih edilmiştir. Araştırmaya pratiklik ve hız kazandıran, araştırmacının hem yakın olan hem de ulaşılması kolay bir durumu seçtiği (Yıldırım ve Şimşek, 2011) bu örnekleme çeşidinde araştırmacı, hâlihazırda var olan ögeler içerisinden yeterli sayıda ögeyi örneklem olarak belirler (Baltacı, 2018). Çalışma grubundaki katılımcılarla araştırmacıların aynı şehirde bulunmalarından dolayı bu örneklem türünün, çalışma için en uygun tür olduğu düşünülmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma için verilerin toplanmasına başlanmadan önce, çalışma "etik kurul" izni gerektiren çalışmalar kapsamına girdiğinden 22.11.2022 tarihinde Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kuruluna onay başvurusu yapılmıştır. Başvuru dosyasının incelenmesi neticesinde dosyada etik sorun oluşturabilecek sorular/maddeler, süreçler ya da unsurlar bulunmadığı tespit edilerek ilgili Kurulun 25.11.2022 tarihli ve 28 numaralı toplantısında 2022-SBB-0545 numaralı başvuruya araştırma için etik kurul onay belgesinin verilmesi uygun görülmüştür. Veri toplama sürecinin hazırlıklarının tamamlanmasının ardından 2023 Şubat ayında verilerin toplanmasına başlanmıştır. Bu aşamada nitel veri toplama tekniklerinden biri olan ve "çoğunlukla yüz yüze yapılan ve araştırılan konuda karşılıklı konuşma yoluyla sözel bilgi toplama tekniği" (Şahin, 2010) şeklinde tanımlanan görüşmeden yararlanılmıştır. Bu süreçte dört araştırmacı ikişerli grup oluşturarak belirli periyotlarla iş yerlerine ziyaretler gerçekleştirmiş, çalışmanın amaçları üzerine bilgilendirmeler yapmıştır. Bilgilendirmeler neticesinde çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden katılımcılara o iş yerine taşıdığı isim verilirken neyin dikkate alındığı sorusu yöneltilmiş, alınan cevaplar "iş yeri adı-adlandırma gerekçesi" şeklinde daha önceden oluşturulmuş olan bilgi toplama formuna işlenmiştir. Ortalama üç ay süren veri toplama süreci, yeterli veriye ulaşıldığına kanaat getirildikten sonra sonlandırılmış ve verilerin analizine geçilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Veri analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Temel amacı toplanan verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmak olan içerik analizinde öncelikle elde edilen verilerin kavramsallaştırılması, ardından ortaya çıkan kavramlar doğrultusunda düzenlenmesi ve veriyi açıklayan temaların belirlenmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışmada toplanan 617 iş yeri adının belirli kategoriler altında toplanması amacıyla araştırmacılar tarafından çeşitli zamanlarda toplantılar gerçekleştirilmiştir. İş yerlerinin adlandırma gerekçelerinden hareketle kategoriler oluşturulmuş ve her bir iş yeri ilgili kategorilere dağıtılmıştır. Bu işlem neticesinde ortaya "kurucu soyismi", "kurucu ismi",

"aile/akraba üyeleri", "yer/konum", "hoşa giderlik", "kısaltma" ve "iş yeri devri" olmak üzere yedi farklı kategori çıkmıştır. Bu kategorilerin sıklık ve yüzde değerlerine çalışmanın Bulgular kısmında değinilmiş, ayrıca her bir kategori altında yer alan iş yeri adlarından örneklere de yine ilgili bölümde yer verilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışma kapsamında incelenen 617 iş yerinin adlandırılma gerekçeleri sonucunda oluşan kategorilerin sıklık ve yüzde değerleri Görsel 1'de gösterilmiştir.

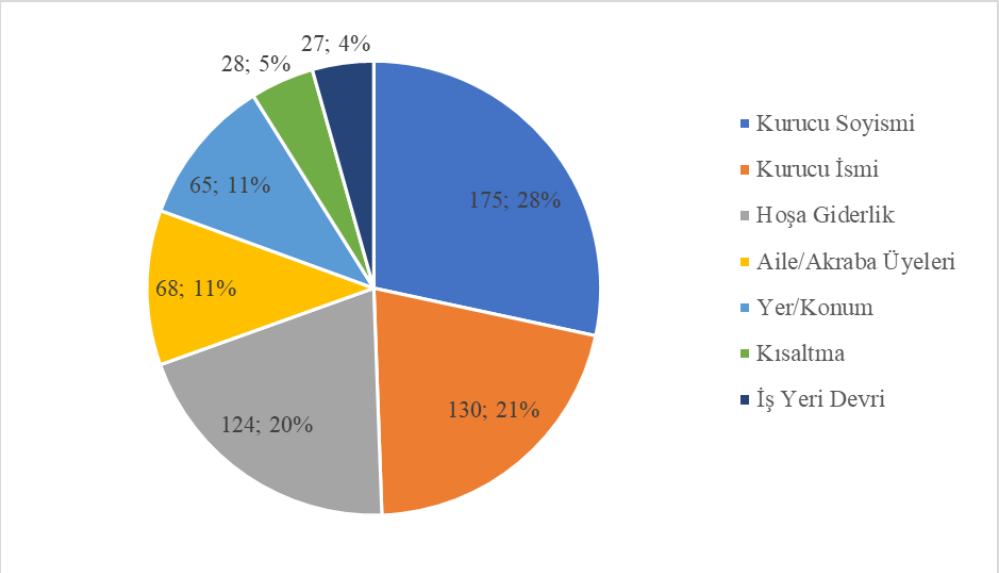

Görsel 1. Kategorilerin Sıklık ve Yüzde Değerleri

Görsel 1'de görüldüğü üzere iş yerlerinde en fazla "kurucu soyismi" (f=175, %28), "kurucu ismi" (f=130, %21) ve "hoşa giderlik" (f=124, %20) kategorilerindeki adlandırmaların öne çıktığı tespit edilmiştir. Bunların dışında "aile/akraba üyeleri" kategorisinde 68 (%11), "yer/konum" kategorisinde 65 (%11), "kısaltma" kategorisinde 28 (%5) ve "iş yeri devri" kategorisinde 27 (%4) iş yeri ismi belirlenmiştir.

Araştırmanın "kurucu soyismi" kategorisinde yer alan ve sıklık bakımından ilk sırada bulunan iş yerleri doğrudan o mekânı açan kişinin soy adını taşıyan yerlerdir. Bu kategori altındaki iş yeri isimlerinden bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir.

"Foto Yüksel, Aydemir Kıraathanesi, Güney Yufka, Nur Ticaret, Sezer Bilişim, Yıldız Optik, Kalaycıoğlu Elektrik, Sezer Ayakkabı, Ceylanlar Et ve Tavuk, Bilgin Gıda, Elmacı Konfeksiyon, İnan Kuyumculuk, Duman İletişim, Kasımoğlu Kuruyemiş, İkizler Süs Evi, Eczane Özbakan, Gürkan Ticaret, Albayrak Yapı Market, Yurtbay Seramik, Çalıkoğlu Kasap, Kılıç Kuaför, Kaplanlar Temizlik Ürünleri, Kızıltaş Oto Yıkama, Demirok Mühendislik, Toscuoğlu Oyuncak, Aktaşlar Lokantası, Karamanlar Beyaz Eşya, Çınar Balık Evi, Acarlar Perde, Gökmen Bisiklet, Ateşler Medical, Kıran Pazarlama, Topuzoğlu Ziraat, Gün Kundura, Kural Çay Evi, Balık Büfe, Hatipoğlu Manav, Ataman Spor, Doğan Taksi, Öztürk Kokoreç, Emir Pide, Çelik Nakliyat, Gül Yufka Gözleme, Özen Terzi, İzmirli Pastanesi"

Araştırmanın "kurucu ismi" kategorisinde yer alan ve sıklık bakımından ikinci sırada bulunan iş yerleri doğrudan o mekânı açan kişinin adını taşıyan yerlerdir. Bu kategori altındaki iş yeri isimlerinden bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir.

"Kuaför Turgay, Güner'in Yeri, Deniz Ayakkabı, Hasan Kundura, Servet Yazma, Akın Elektronik, Ufuk Eczanesi, Varol Av, Aktar İhsan, Saatçi Yaşar, Uğur İletişim, Terzi Muhammet, Gökhan Usta Et Izgara, Veysel Bakkal, Nil Bilgisayar, Arzu Butik ve Aksesuar, Erbil Çay Ocağı, Eczane Serap, Sefa Oto, Pideci Soner Usta, Mete Ticaret, Altan Asansör, Yücel Elektrik, Uğur Market, Poyraz Büfe, Kuaför Volkan, Ferdi İletişim, Çiğdem Giyim, Kerem Emlak, Ramazan Kasap, Nedim Gıda, Yunus Nakliyat, Sefa Matbaası, Yaşar Optik, Kuyumcu Adnan, Anıl Gümüş Saat, Aykut Koltuk Döşeme, Terzi Nesli, Esra Güzellik Salonu, Cem Döşeme, İlyas Fırın, Çorbacı Nuri'nin Yeri, Enver Reklam Tabela"

Araştırmanın "hoşa giderlik" kategorisinde yer alan ve sıklık bakımından üçüncü sırada bulunan iş yerleri o mekânı açan kişilerin isim/kavram/kelime beğenisine bağlı yerlerdir. Bu kategori altındaki iş yeri isimlerinden bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir.

"Zencefil Home Ticaret, Zerafet Çiçekçilik, Dost Erkek Kuaförü, Huzur Lokantası, Sağlam Ticaret, Elit Optik, Doğuş AVM, Moda Düğme, Ece Kırtasiye, Jilet Kuaför, Bereket Yufka, Ata Fırın, Caka Butik, Afacanlar Dünyası Kafe, Merdane Ev Yemekleri, Melodi Müzikevi, Deva Baharat, Giysim, Göçmen Manav, Sıla Kebap, Özenir Bayan Kuaförü, Çizgi Avize, Mişmiş Kuruyemiş, Alış Kundura, Mikro Elektronik, Örnek Çay Evi, Sanat Kâğıt Matbaa, Yetkin Kitap Kırtasiye, Rest Oyun Kafe, Vakana Garden, Maskara Kozmetik, Destan Kuyumculuk, Proje Gayrimenkul, Çiçek Aşkına, Güzelce Pansiyon, Elit Pide Lahmacun, Lider Yapı Isı Yalıtım, Devran Döner, Lezzet Yufka, Onarım Elektronik, Ayar Organizasyon"

Araştırmanın "aile/akraba üyeleri" kategorisinde yer alan ve sıklık bakımından dördüncü sırada bulunan iş yerleri o mekânı açan kişilerin ailesindeki (çocuk, eş, baba vb.) veya akrabalarındaki (dayı, hala vb.) herhangi birinin ismini taşıyan yerlerdir. Bu kategori altındaki iş yeri isimlerinden bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Asya Yapı Market, Masal Çay Evi, Gözde Eczanesi, Alvina Çiçek, Emre Tuhafiye, Foto Yıldız, Deniz İletişim, Duru Optik, Egemen Gıda, Aykut Kundura, Irmak Mobilya, Pınar Yufkacısı, Alp Balıkçılık, Hilal Koltuk Döşeme, Sena Gümüş, Mira Gelinlik, Efe Market, Emir İletişim, Tutku Elektronik, Yağmur Nakliyat, Zeren Hanım Kuru Kahve, Sevcan Market, Can Kitap Kırtasiye Oyuncak, Kuzay Giyim ve Ayakkabı, Reysa Giyim, Elif Ticaret, Yaman Tente Reklam, Can Ekmek Fırını, Mert Büfe Shop, Yaren Kuyumculuk, Efe Yapı Dekorasyon, Klinik Evren Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği, Kevser İç Giyim, Damla Barbekü Et Mangal"

Araştırmanın "yer/konum" kategorisinde yer alan ve sıklık bakımından beşinci sırada bulunan iş yerleri konumundan dolayı veya bulunduğu şehrin dışındaki başka bir yerleşim yeriyle anılan iş yerleridir. Bu kategori altındaki iş yeri isimlerinden bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir.

"Kaynarca Gözleme, Orduyeri Şelale Yemek Evi, Durak Zahirecilik, Cadde İletişim, Çatmaca Market, Köşem Gıda, Şadırvan Kuyumcusu, Çarşı Kafe, Kemer Veteriner Klinik, Kırtepe Mini Market, Hendekyanı Simit Fırını, Ulus Büfe, Yalı Sevgi Kuruyemiş, Gürgenpınarı Unlu Mamulleri, İstanbul Pide Salonu, Bartın Bilgisayar, Karadeniz Market, Toros Dondurma,

Ortaköy Kafe, Derici Ankaralı, Mengenli Lokantası, Adıyaman Ocakbaşı, Cumhuriyet Restaurant, Kaldırım Çay Evi, Asma Market, Çınar Kitap Kırtasiye, Eczane Cadde, Urfa Beykonağı, Şadırvan Pastanesi, Durak Kıraathanesi, Kestane Balı Çayırköy"

Araştırmanın "kısaltma" kategorisinde yer alan ve sıklık bakımından altıncı sırada bulunan iş yerleri farklı yönlerden kısaltmaya uğramış (ünlü harflerin kelimeden çıkarılması, baş harflerin kullanılması, iki farklı kelimedeki hecelerin birleştirilmesi vb.) ifadeleri içeriğinde barındıran yerlerdir. Bu kategori altındaki iş yeri isimlerinden bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir.

"Barel Elektrik Otomasyon Sistemleri, Barvet Veteriner Klinik, ÇTN Restaurant, Cecey Giyim, N/K Spor, Eno Butik, Orkul Tekstil, Es-Te Eşarp Şal, HD Mühendislik Mimarlık, Ç&Ç Kuaför, Nues Çanta, MTC Spor, CC Mobilya, Somyağ, Sones Elektrik, Ay-Sa -Beyaz Eşya Servisi, KRM Yapı, BY-E Erkek Giyim Mağazası, Or-Han Elektrik, Barça Çanta, Sev/Sem Tekstil ve Tuhafiye, Megg Dekor, Barem"

Araştırmanın "iş yeri" kategorisinde yer alan ve sıklık bakımından son bulunan iş yerleri bir önceki sahibi/işletmecisi tarafından o şekilde adlandırılan ve bu adlandırmanın sonrakiler tarafından devam ettirildiği yerlerdir. Bu kategori altındaki iş yeri isimlerinden bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Ebru Kuaför, Damak Kuruyemiş, Nesil Bilgisayar, Arma Giyim, Bilge Kitabevi, Melodi İletişim, Bizim Büfe, Baloğlu İletişim, Arçam İnşaat Malzemeleri, Rozet Giyim ve Ayakkabı, Magnolia Cafe Shop, Keban Kebap, Arasta Çay Ocağı, Emek Kıraathanesi, Sercan Ateş Fırını, İtimat Gümüş Saat, Paşa Döner, Özen Matbaası, Dede Kundura, İnci Yorgan Dikim Evi, Mobifoni İletişim"

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

İnsanoğlunun kavramları ve varlıkları ayırt etmesinde önemli bir işleve sahip olan isimlerden birisi de iş yeri sahibinin faaliyet alanındaki benzer iş yerlerinden ayrılarak tüketicinin ilgisini çekmeyi hedefleyen iş yeri adlarıdır. Son dönemlerde iş yeri sahipleri dikkat çekebilme, farklı görünebilme amacıyla iş yerlerine değişik isimler vermeyi tercih etmektedir. Bu durum da iş yeri adlarının incelenmesine sebep olmaktadır (Gürsoy, 2021). Bu araştırmada Bartın'daki iş yerlerine verilen isimlerin verilme gerekçelerinin ortaya çıkarılması amaçlanmış, ulaşılan sonuçlar bu bölümde özetlenmiştir.

Veri setindeki iş yerlerinde öncelikle kurucuların soy isimlerinin ve ardından isimlerinin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Öyle ki bu iki kategoriye dâhil olan iş yeri sayısı oranı toplam iş yeri sayısının %49'una karşılık gelmektedir. Bu sonuç Boyraz (2003) tarafından Sivas'taki ticari işletme adları üzerine gerçekleştirilen araştırmanın bulgularıyla paralellik arz etmektedir. İlgili çalışmada isim seçiminde en etkili olan faktörün ad veya soyadlar olduğu belirlenmiştir. İçerisinde ad veya soyad bulunduran iş yeri adları, veri setindeki malzemede %44,6 gibi büyük bir oranla yer alırken bu oran içerisinde de en büyük pay bu araştırmada olduğu gibi soyadlarına aittir. Çalışkan (2022) tarafından Konya'daki iş yerleri üzerine gerçekleştirilen çalışmada da iş yeri sahibinin adının veya soyadının iş yerine verilmesi şeklindeki uygulama, en sık tercih edilen iş yeri adı verme eğilimi olmuştur. Bunun sebebi olarak da iş yeri sahiplerinin, iş yerlerine kendi adını veya soyadını vererek müşterilerin aklında daha kalıcı olabileceklerini

düşünmeleri, kendi ad ve soyadlarıyla markalaşma isteği ve bu tür yaklaşımla kendilerine olan güvenlerini belli etme düşüncesi gösterilmiştir. Aynı şekilde Arvas'ın (2013) Van'daki iş yeri isimleri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada da bu yerlerin isimlerinin genelde iş yerini açan kişilerin soyadlarından geldiği tespit edilmiştir. Bu durum, eski bir geleneğin devamı şeklinde yorumlanmıştır. Zira eskiden şehir merkezleri çok kalabalık olmadığından insanlar genelde birbirini tanımaktaydı. Bundan dolayı açılan iş yerine özel, farklı, müşteriyi çekecek bir ad koymaya ihtiyaç duyulmamaktaydı.

Araştırmada herhangi bir kelimenin anlamı hoş karşılandığından dolayı iş yeri sahipleri tarafından o kelimenin iş yeri adı olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Araştırma bulgularında ikinci sırayı alan bu kategori Boyraz'ın (2003) araştırmasında da öne çıkan başlıklardan biri olmuştur. Sivas'taki ticari işletme isimlerinde ad ve soyad faktöründen sonra %25,4'lük oranla çoğunlukla çağrıştırdığı anlamlar dolayısıyla hoşa giden kelimeler gelmiştir. İş yeri sahiplerinin iş yerlerine verdikleri adlarla farklı olma, dikkat çekme, ilgi çekme, akılda kalma, reklam yapma gibi arayışlara girdiklerini, bu sebeple kendilerine farklı, ilginç gelen adlar seçebildiklerini belirten Küçükbasmacı (2021), Kastamonu'da faaliyet yürüten iş yerlerinin adları üzerine gerçekleştirdiği çalışmada bu türden düşüncelerle ortaya çıkmış iş yeri adlarının mevcut olduğunu belirlemiştir. Arvas'a (2011) göre insanlar, iş yerlerini ilgi çekici kılmak ve daha iyi satış yapabilmek için soyadları dışında kısa, ilginç, akılda kalabilen bir isim veya bu özelliklere sahip bir yakınının ismini iş yerlerine vermeye özen göstermektedirler. Dolayısıyla soyadı dışında kalan bütün isimler bu çabanın bir ürünü olarak değerlendirilmelidir.

İş yeri adlarında kişilerin ad ve soyadlarının yanında aile veya akraba üyelerinden birinin isminin kullanılması da araştırmada dikkat çeken sonuçlardan biridir. Arslan ve Diyapoğlu (2018) tarafından Ağrı ili Cumhuriyet Caddesi'nde bulunan iş yeri adlarının incelemeye alındığı çalışmada da bu isimlerin genellikle iş yeri sahiplerinin adı ile soyadından veya bir yakınının adından meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu durum ise kültürel bağlamda, akrabalık ilişkilerinin kuvvetli olması ve dayanışma ihtiyacı şeklinde yorumlanmıştır. Sivas'taki iş yerlerini inceleyen Boyraz'ın (2003) araştırmasında iş yeri sahiplerinin kendi adları dışında iş yerlerine yakınlarının da ismini yerdikleri, bu isimlerde ise daha çok çocuklarının adlarını tercih ettikleri tespit edilmiştir. Bu tercihlerin gerekçesi ise çocuk adı verilmesinin iş yerine uğur getireceği şeklinde açıklanmıştır.

Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuca göre bazı iş yerlerinin isimleri o iş yerinin konumundan hareketle belirlenmiştir. Bunun yanında bazı iş yerlerinde de çeşitli şehirlerin isimlerinin öne çıkarıldığı görülmüştür. Benzer şekilde Denizli'deki iş yeri adlarını inceleyen Kandemir (2004), konum kökenli 11 ve yer kökenli 267 iş yerinin varlığını ortaya çıkarmıştır. Konumundan dolayı bir iş yerini isimlendirme, o iş yerinin bulunmasında kolaylık sağlayacağından ve ismini aldığı konumun tanınırlığını artıracağından önemli bir adım olarak görülebilir.

Kısaltmalara dayalı iş yeri adlandırmaları sıklık bakımından son sıralarda yer almaktadır. Parlak Kalkan'ın (2021) Kilis'teki iş yeri adlarını incelediği çalışmada da kısaltmayla oluşan ifadelerin iş yerlerinde kullanılmasına karşın bu kullanım oranının oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Muş ilindeki iş yeri isimlerini değerlendirmeye alan Şişman (2018), kelime kısaltması kaynaklı iş yeri adlarının toplam adlar içindeki oranını %4 olarak tespit etmiştir.

Giresun'daki iş yeri isimlerini inceleyen Tekin ve Cantürk'ün (2018) çalışmasında da kısaltmalarla oluşturulmuş iş yeri adları şeklinde oluşturulan kategoride 12 iş yerine yer verilmiştir. Kısaltmalarla oluşturulan isimlerin hem anlaşılırlığı hem de akılda kalıcılığı olumsuz yönde etkileyeceğinden iş yeri adlandırmalarında çok fazla tercih edilmediği düşünülmektedir.

Devralındığından dolayı isim verilme nedeni bilinmeyen, aynı isimle faaliyete devam eden iş yeri sayısı kategoriler içerisinde en az frekansa sahip başlık olmuştur. Ardahan ili Kongre Caddesi'nde bulunan iş yerlerinin adlarını farklı açılardan ele alan Aydoğmuş'un (2019) çalışmasında da devralındığı zamanki adıyla devam ettirilen iş yeri sayısının oldukça az olduğu ifade edilmiştir. Küçükbasmacı'ya (2021) göre bazı nedenlerle iş yerlerinin devri gerçekleştiğinde dükkânı devralan yeni sahipleri eski müşterileri kaybetmemek için, iş yeri müşteriler tarafından tanındığı için, müşterinin isme göz aşinalığı olduğu için ve iş yeri adını değiştirme işlemleri çok uğraştırıcı olduğu için iş yerinin eski adını değiştirmeyi düşünmemektedirler.

Sonuç itibarıyla iş yeri isimleri üzerine gerçekleştirilen literatürdeki araştırmalarla kıyaslandığında bu çalışmada da benzer sonuçların ortaya çıktığı, iş yeri adlandırmalarının kişi ad ve soyadları ağırlıklı olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Arslan, A. ve Diyapoğlu, E. (2018). Ağrı ili Cumhuriyet Caddesi'ndeki iş yeri isimlerinin dil/kültür ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7*(3), 2039- 2058.

Arvas, A. (2011). İş yeri isimleri üzerine bir araştırma: Van örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, 23, 1-8.

Aydoğmuş, E. (2019). Ardahan ili kongre caddesinde bulunan iş yeri adları üzerine inceleme. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 111-127.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(1), 231-274.

Boyraz, Ş. (2003), İletişim açısından Sivas'ta işletme adları. *Millî Folklor*, 60, 141-160.

Bulut, E. (2013). *Kastamonu ili merkez ve güney ilçelerindeki orun ve bazı cadde, sokak adları üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

Çalışkan, Ö. (2022). *Konya'daki iş yeri adları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Gaddar, Z. (2014). Ödemiş'in iş yeri adları üzerine bir inceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(1), 319-332.

Gürsoy, A. (2021). *Karaman merkezdeki iş yeri adları üzerine bir dil incelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.

Habibli, R. (2009). Ad bilimsel birimler ve sosyal etmenler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 28, 33-38.

Kandemir, E. (2014). *Denizli'deki iş yeri adları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Keskin, A. (2021). Adbilim odağında lakaplar ve lakaplarla karıştırılan başlıca terim ve kavramlar. *Avrasya Terim Dergisi, 9*(2), 54-62.

Küçük, S. ve Saraç, S. (2008). İş yeri adlarındaki Batı kaynaklı kelimeler ve Ordu ili örneği. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 38, 137-155.

Küçükbasmacı, G. (2021). Kent folkloru bağlamında iş yeri adları üzerine bir inceleme: Kastamonu örneği. M. Kurt ve A. Uslu Üstten (Eds.), *Hüseyin Özbay'a armağan* içinde, (s. 188-222). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Parlak Kalkan, G. (2021). Kültürel belleğin günlük yaşantıdaki kodları: Kilis'teki iş yeri adları üzerine bir inceleme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(1), 316-337.

Parlak Kalkan, G. ve Kıribiş, A. (2021). İş yeri adlarındaki Türkçenin yabancı dillerle etkileşimi: Kilis örneği. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 5*(2), 1182-1219.

Somuncu, M. (2020). İş yeri adlarının dil-kültür zemininde incelenmesi: Develi ilçesi örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16 (29), 1955-1986.

Şahin, Ç. (2010). Verilerin analizi. R. Kıncal (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 181-217). Ankara: Nobel Yayınları.

Şeyda, A. (2005). Dil açısından Kars'taki iş yeri isimleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 77-88.

Şişman, R. Ş. (2018). İş yeri adlandırma eğilimleri Muş merkez modeli. *Turkish Studies, 12*(28), 887-917.

Tekin, F. ve Cantürk, S. (2018). Dil kirliliği bağlamında Giresun (merkez) iş yeri isimleri üzerine bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 72, 157-172.

Üstünova, M., Aydın, H., Çetinoğlu, G. B., Üstünova, K., Akkök, M., Akgün, N. (2010). İş yeri adlarında Türkçenin kullanımı. *Turkish Studies*, 5(1), 1390-1419.

Yaman, İ. ve Ekmekçi, E. (2016). Türkçenin İngilizce yoluyla melezleşmesi: Samsun'daki iş yeri ve mekân adları örneği. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 50, 217-229.

Yazıcı, Z. (2017). *Yozgat ili iş yeri isimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, Yozgat.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA ŞÂM-I ŞERÎF VE VEHBÎ'NİN ŞÂM-I ŞERÎF REDİFLİ MURABBASI

Doç. Dr. Talip ÇUKURLU
Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
– ORCID: 0000-0002-5164-6720

ÖZET

Klasik Türk edebiyatı yaklaşık altı asır boyunca birçok kıtada hüküm süren bir imparatorluğun adeta edebiyata yansımasıdır. Orta Asya'dan Balkanlara kadar birçok farklı kültüre mensup şairin bulunduğu bu edebî dönem konu genişliği bakımından da oldukça dikkat çekicidir. Şairlerin etraflarında gördükleri hemen her şeyi zihin süzgeçlerinden geçirip edebî sanatlarla süsleyerek söze dökmesiyle ortaya çıkan bu şiirlerin konularından biri de şehirlerdir. Şehirler; tarih içinde kültür, sanat, medeniyet merkezi olması, ticaret yollarının üzerinde bulunması, coğrafi güzelliklerinin benzersiz olması vb. yönleriyle manzum ve mensur birçok eserde ele alınmıştır. Bu eserlerin başında şehrengizler, beldenâmeler, seyahatnameler ve menaziller gelir.

Klasik Türk şiirinde İstanbul, Bağdat, Şam, Mekke ve Medine isimleri sıkça anılan şehirlerdir. Bu bildiride H 927/M 1520-21 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiş olan Şam'ın tarihinden kısaca bahsedilecek olup kimliği tespit edilemeyen klasik Türk şairlerinden Vehbî'nin bir mecmuada bulunan "Şâm-ı Şerîf" redifli murabbası üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Şiir Mecmuası, Vehbî, Şâm

"ŞÂM-I ŞERÎF" IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE AND VEHBÎ'S "ŞÂM-I ŞERÎF" RHYME POETRY

ABSTRACT

Classical Turkish literature is the reflection of an empire that prevailed on many continents for about six centuries. This literary school, which contains many different cultures from Central Asia to the Balkans, is also remarkable in terms of the width of the subject. One of the subjects of these poems, which emerged by passing almost everything around the poets by passing through the minds and decorate them with literary arts, is the cities. Cities; Culture, art and civilization in history, the presence of the trade routes, the unique geographical beauties are discussed in many verse and prose works. At the beginning of these works, "Şehrengiz", "Beldenâme", "Seyahatâme" and "Menazil".

In classical Turkish poetry, the names of Istanbul, Baghdad, Damascus, Mecca and Medina are frequently mentioned. In this statement, the history of Damascus, which was under Ottoman

rule in H 927/m 1520-21, will be briefly mentioned. Then, Vehbî, one of the classical Turkish poets whose identity cannot be identified, will be examined in a magazine "Şam-ı Şerîf" rhyme poetry.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Poetry Journal, Vehbî, Damascus.

Giriş

Geniş bir coğrafyada, uzunca bir süre etkisini devam ettiren klasik Türk edebiyatı; dinî, tarihî, coğrafi olarak farklı kültürlere mensup on binlerce şairin eserlerine mazhar olmuş, son derece zengin bir edebiyattır. Çiçeklerden madenlere, hastalıklardan yöresel inançlara, atasözleri ve adetlere, yemek tariflerinden/çeşitlerinden gök bilimine kadar birçok farklı konu şairlerin zihin süzgeçlerinden geçirilerek çeşitli türlerdeki şiirlere aksetmiştir. Şiire akseden konulardan biri de coğrafi mekânlardır.

Yaklaşık altı asır boyunca üç farklı kıtada doğan, yetişen, görevlendirilen veya seyahat sırasında o coğrafyayı, şehri, ilçeyi, köyü ve önemli bir yapıyı gören birçok şair bunlar hakkında şiirler kaleme almışlardır. Şehirler, tarih içinde kültür, sanat, medeniyet merkezi olması, ticaret yollarının üzerinde bulunması, coğrafi güzelliklerinin benzersiz olması vb. yönleriyle manzum ve mensur birçok eserde ele alınmıştır. Bu eserlerin başında şehrengizler, beldenameler, dariyeler, seyahatnameler, sefaretnameler, sergüzeştler ve menaziller gelir.

Klasik Türk şiirinde ismi sıkça yer alan şehirlerden biri Şam'dır. Bu çalışmada Şam'ın tarihi hakkında ve klasik Türk şiirine Şam'ın yansıması üzerine kısaca bilgi verilecek ve ardından Vehbî mahlaslı kimliği tespit edilemeyen şairin "Şâm-ı Şerîf" redifli şiiri incelenecektir.

1. Klasik Türk Edebiyatında Mekânlar

Klasik Türk edebiyatında ismi geçen mekânları birkaç gruba ayırmak mümkündür. Bunların başında ülkeler gelir: Acem, Anadolu, Arab, Frenk, Mısr, Moğol gibi. İkinci grubu şehirler oluşturur: Âmid, Bosna, Cidde, Erzurum, Germiyan, Halep, Horasan, İstanbul, İzmir, Karabağ, Kırım, Mardin, Mekke, Medine, Niş, Sivas, Şam, Tokat, Üsküb, Vardar gibi. Bu iki ana grubun dışında Ağrı, Cebel-i Nur gibi dağ isimleri; Aden, Bahreyn, Karadeniz gibi deniz isimleri; Bozcaada, Kıbrıs, Rodos, Sakız gibi ada isimleri; Ceyhun, Dicle, Kızılırmak, Nil, Nilüfer gibi nehir ve çay isimleri klasik şiirimizde sıkça rastladığımız coğrafi isimlerdir.[1]

2. Tarih İçinde Şam'ın Yeri[2]

Tarih içinde Şam, günümüzdeki anlaşıldığı gibi sadece bir şehri değil; Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün (Bilâdüşşam) bölgelerini kapsayan geniş bir coğrafyaya verilen isimdi. Bugünkü

[1] Bu konuda yapılmış ve 600 şehir şiiri barındıran örnek bir çalışma için bk. Yıldız, E. & Doğan, H. (2023). Şehirler Divanı Divan Edebiyatında Şehir Şiirleri, İstanbul: DBY Yayınları.

[2] Bu bölümde büyük oranda Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "Şam" maddesinden yararlanılmıştır. Detaylı bilgi için üç farklı alt başlık altında üç farklı yazar tarafından kaleme alınan ilgili maddeye müracaat edilmelidir.

Şam'ın asıl adı Dımışk'tır. Dımışk ve çevresinin milattan önce 4000'lerde bile yerleşim yeri olduğunu gösteren arkeolojik kazılar bulunmaktadır. Bu bölge İslam fetihlerinden önce Bizans'ın hâkimiyetinde bulunmaktaydı. İlk defa Halid bin Velid'in fethiyle (M 635) İslam toprakları arasına dâhil oldu. Daha sonra Emeviler, Abbasiler, Fatimiler, Eyyübiler, Moğollar, İlhanlılar, Memlukler, Timur, Osmanlı Devleti çeşitli dönemlerde Dımaşk'a hükmetmişlerdir. Bugünkü manasıyla Şam, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında kontrol altına alınmıştır. Şehir, 1 Ekim 1918'e kadar birçok defa isyanlarla anılmış ve sonunda bu tarihte İngiliz ordusuna bağlı Avustralya birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Nisan 1920'de ise San Remo Antlaşması'yla Fransa'nın manda yönetimine verilmiştir. 1946'da Fransa'nın Şam'ı terk etmesinin ardından Şam, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin başkenti olmuştur. 1970 Kasım'ında Hafız Esed bir ihtilal ile yönetimi ele geçirmiş, 2000 yılında Esed'in ölümüyle yerine oğlu Beşşar Esad geçmiştir. Suriye ve Şam'ın günümüzdeki içler acısı hali herkesin malumudur.

3. Klasik Türk Şiirinde Şam

Şam kelimesi akşam anlamına gelmektedir ve hem bu manayı hem de Şam şehrini çağrıştıracak biçimde çeşitli edebî sanatlarla ve bilhassa tevriye ile birlikte sıkça kullanılmıştır. Şam kelimesinden türeyen "şâmî" kelimesi Şamlı, Şam ile ilgili, akşamcı, eski bir gümüş para, yüzdeki ben, zenci gibi anlamlarıyla klasik Türk şiirinde sıkça kullanılmıştır.

Haberleşmede kullanılan güvercinlerden Şam güvercini, kılıcının kaliteli olması sebebiyle Şam kılıcı, kuvvet yönüyle Şam askeri, Şam kumaşı[3], gül yağı üretimi için önemli olan Şam gülü, mutfağıyla Şam şekeri ve Şam helvası şiirlerde yer alan Şam'ın meşhur olmuş yönleridir.

Hac yolculuğu esnasında kervanların Şam'a da uğrayıp buradaki kutsal mekânların ziyaret edilmesi Şam'ın şiire yansıyan bir diğer yönüdür. Önce pagan tapınağı olup sonra kiliseye çevrilen, Ebu Ubeyde bin Cerrah tarafından da camiye çevrilen Emevi Cami, Hz. Yahya'nın kabri, Hz. Hud'un makamı, Selahaddin Eyyübi'nin kabri, Hz. Hüseyin'in başının bulunduğu kabir, Hz. Musa'nın kabri, Hz. Zülküf'ün kabri, Muhyiddin Arabi'nin türbesi, Mevlana Halid'in türbesi, Hz. Hüseyin'in kızlarının kabirleri, Hz. Fatıma'nın kızı Hz. Zeyneb'in kabri Şam'da ziyaret edilen ve klasik Türk şiirine yansıyan başlıca mekânlardır.

Şam, İslamiyetten önce de sonra da kutsal bir şehir olarak kabul edilmiştir. Kimi kabullere göre Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra dördüncü kutsal şehirdir. Bu nedenle bazı dönemlerde bu şehre "Şâm-ı Şerîf" / "Kutsal/Mübarek Şam" denilmiştir[4].

Klasik Türk şairleri Şam'dan sıklıkla bahsetmişlerdir. Yıldırım'ın çalışmasında belirttiği üzere 16. yüzyıl divanlarında Şam'dan 232 kez bahsedilmiştir. Şam'dan en çok bahseden şairler

[3] Şam'ın (bölge anlamında) önemli bir ürünü olan kumaşın klasik Türk şiirine yansıyan kullanımı üzerine yapılmış örnek bir çalışma için bk. Kurnaz, C. (2007), Şiirsel Bir İmge Olarak Halep Kumaşı, Turkish Studies, 2/4, 618-623.

[4] Şehirlerin faziletleriyle ilgili uydurma hadisler üzerine yapılan –içinde Şam'ın da fazlaca yer aldığı- bir çalışma için bk. Ünal, İ. H. (2000), Şehirlerin Faziletleriyle İlgili Uydurma Hadisler ve Hayru'l-Buldân Risâlesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 41, 67-90.

Bağdatlı Ruhi (27 kez), Nazmi (18 kez), Süheyli (14 kez), Enveri (13 kez) ve Zati (9 kez)'dir[5]. Tabii ki sadece 16. yüzyıl divanlarında değil, klasik edebiyatın diğer devirlerinde de Şam hep ilgi odağı olmuştur. Ahmet Paşa, Necati, Enveri, Ahi, Emri, Karamanlı Ayni, Kaimi, Sivaslı Suzi gibi şairlerin eserlerinde de Şam ile ilgili kullanımlar mevcuttur[6].

4. Vehbî'nin Şâm-ı Şerîf Redifli Manzumesi

Çalışmanın konusu olan Vehbî'nin şiiri, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234 numarada kayıtlı bir şiir mecmuasının 67a sayfasında bulunmaktadır[7]. Mecmuanın derleyeni ve derlenme tarihi belli değildir. Zaman zaman yazım hataları görülmektedir. Bu nedenle aruz ve anlam bakımından bütünlüğün sağlanamadığı mısralar görülmektedir. Şairin kimliği tespit edilememiştir. Sünbülzade Vehbî, Seyyid Vehbî, Yenişehirli Vehbî divanları taranmış fakat bu manzumeye rastlanmamıştır. Şiirin adı geçen şairlerden birine mi yoksa başka bir Vehbî'ye mi ait olduğu bilinmemektedir. Ayrıca şuara tezkireleri ve TEİS'teki Vehbî mahlaslı şairler incelenmiş, verilen örnek şiirlerde bu şiire rastlanmamıştır. Ulaşılabilen mecmua çalışmalarında da manzumenin aidiyeti hakkında kesin bir netice elde edilememiştir.

Şehirler hakkında yazılan şiirlerin çoğunluğu methetmek amacıyla yazılmış olmakla beraber şairin yaşadığı birtakım olumsuzluklar nedeniyle hicvedilen şehirler de bulunmaktadır[8]. Çalışmamızın şairi olan Vehbî'nin manzumesini methetmek amacıyla yazdığı anlaşılmaktadır[9]. Manzume murabba nazım şekliyle yazılmış olup dört bendden oluşmaktadır. Klasik Türk şiirinin en çok kullanılan aruz kalıbı olan remel bahrinden *Fâʿilâtün / Fâʿilâtün / Fâʿilâtün / Fâʿilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Murabbanın redifinin "Şâm-ı Şerîf" olması dikkat çekmektedir. Çünkü "redifli şiirler, şairin muhayyilesinin bütün genişliğiyle aksettiği şiirlerdir." (Çavuşoğlu, 1971: 286). Tanpınar'a göre şiirde asıl tema kafiye ve rediftir. Şairin ilhamını hemen tek başına bunlar idare eder. Düşünce ve hayal kafiye ve redifin mihveri etrafında kurulur, şair duygu ve duyularının dünyasına bu iki unsurun imkânlarıyla girer

[5] 16. yüzyılda kaleme alınmış 108 divanın taranmasıyla vücut bulan ve Suriye topraklarındaki şehirlerin klasik Türk şiirindeki yerini gösteren çalışma için bk. Yıldız Yıldırım, S. (2016). 16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Suriye Toprakları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9/44, 294-312.

[6] Detaylı bilgi için bk. Topal, A. (2012). Klasik Türk Şiirinde Şam-ı Şerif, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 48: 51-70.

[7] Mecmua üzerine yapılan bir çalışma için bk. Çukurlu, T. (2022). İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234 Numaralı Şiir Mecmuasının Mestap'a Göre Tasnifi, Academic Social Resources Journal, 7/35: 321-342.

[8] Örnek bir çalışma için bk. Kutlar, F. S. (2011). Klasik Türk Şiirinde Şehir Hicivleri ve Arpaemînizâde Mustafa Samî'nin Edirne Kasidesi, Turkish Studies, 6/2, 1-16.

[9] Şehir methiyeleri üzerine birçok şiir yazılmış ve bu konuda çeşitli çalışmalar kaleme alınmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Turan, S. (2010). Mihrî Hatun Divanı'nda Şehir Methiyesine Bir Örnek: Lâdik, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3/10, 597-604; Yıldız, E. (2018). Klasik Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Revânî'nin Yayımlanmış Divanı'nda Yer Almayan Medine Kasidesi, International Journal of Language Academy, 6/2, 120-143.

(Tanpınar, 1976: 20'den naklen Kurnaz, 2003: 116). Şair Vehbî'nin redif olarak "Şâm-ı Şerîf" tamlamasını seçmesinin, onun zihninde bu şehrin ne kadar önemli bir yeri olduğuna işaret etmektedir.
Murabba anlam ve şekil bakımından bendler halinde incelenecektir.

I
Úıl yÀ Rab ey gönül kim pür-øiyÀ ŞÀm-ı Şerìf
Bir vilÀta beñzemez devlet-küşÀ ŞÀm-ı Şerìf
EvvelÀ ol Óaøret-i YaóyÀya varup yüz sürüp
Bunca biñ óÀcı gelüp itdi duèÀ ŞÀm-ı Şerìf

İlk mısrada "ey gönül" nidasında bir yazım yanlışı olduğu düşünülmektedir. Anlam bakımından "gönlümde" gibi bir kullanım daha uygun görülmektedir. Benzer şekilde vilayet kastedilerek yazılmış olan "vilât" kelimesinde de bir hata olduğu görülmektedir. Aslen manzume murabba olmasına rağmen baş tarafına "gazel" yazılması, derleyicinin şekil konusunda pek bilgili olmadığını göstermektedir. Fakat klasik Türk şiirinin son zamanlarında "gazel"in "şiir" anlamında kullanıldığına dair örnekler bulunduğunu da unutmamak gerekir.
Şair, Şam'ın çok ışıltılı olduğunu söyleyerek şiire başlamıştır. Ardından hiçbir vilayete benzemeyen, üzerinde devletlerin kurulduğu bir yer olduğunu, binlerce hacının buraya gelip Hz. Yahya'nın kabrinde dua ettiğini söylemektedir. Şair redif olarak "Şâm-ı Şerîf" tamlamasını kullanırken kafiye olarak "â" sesi ile mücerred kafiyeyi tercih etmiştir. Ayrıca "a" ve "e" sesleriyle yapılan asonans da dikkat çekmektedir.

II
BÀ-òuãÿsÀ CÀmiè-i ßmeyye olmuş kÀmurÀn
Anılur şarúen ü àarben dilde nÀmı rÀyegÀn
Bir muèaôôam şehr-i èÀlìdür kim hem oldı nişÀn
Nice vaãf idem anı sırr-ı ÒudÀ ŞÀm-ı Şerìf

Şehrin, günümüzde de meşhur olan Emevi Cami sayesinde doğuda ve batıda sürekli hayırla yâd edildiği söylenerek bende giriş yapılmıştır. Şair, şehrin muazzam ve yüce bir şehir olduğunu, şehri vasfetmekte yetersiz kaldığını söylemiştir. Kafiye olarak "ân" sesi ile mürdef kafiye tercih edilmiştir.

III
LÀ-ubÀlì Ravêa-i RıêvÀna beñzer her yeri
Resm-i üstÀdiye çeker hem pÀşÀsı u èaskeri
NÀz [u] reftÀra gelince ol şìrìn dilberleri
èÁşıúÀna baòş-ı cÀndur óÀliyÀ ŞÀm-ı Şerif

Şair, Şam'ın her yerinin Cennet bahçesine benzediğini, paşasının ve askerinin üstatlara mahsus bir tavırda olduğunu, güzel dilberlerin ise naz yapma konusunda üstat oldukları ve dolayısıyla Şam'ın her haliyle âşıklara can bahşeden bir şehir olduğunu söyleyerek şehri methetmiştir. Kafiye olarak "er" sesi ile mukayyed kafiye tercih edilmiştir.

IV
EnbiyÀlar evliyÀlar dürlü úırklar dÀà var
Ser çeküp ãancaà-ı şerìf ùuàları oùÀà var
Çevre etrÀfını almış ãad-hezÀrÀn bÀà var
Cennet-i MeévÀya beñzer **VehbìyÀ** ŞÀm-ı Şerìf

Son bendde ise şehirde peygamberlerin, evliyaların, kırkların, sancağ-ı şerifin, otağların, etrafında yüzbinlerce bağların olduğu bir yer olduğunu bu haliyle Cennet-i Meʿva'ya benzediğini söyleyerek Şam övgüsünü sonlandırmıştır. Kafiye olarak "âğ" sesi ile mürdef kafiye tercih edilmiştir.

Sonuç

Şam, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, coğrafyasının güzelliği, ticaret yolları üzerinde bulunması vb. nedenlerle birçok devletin sahip olmak istediği bir şehir/bir bölge hüviyetini kazanmıştır. Bu ve benzeri nedenlerle şehir çok şiddetli savaşlara ve isyanlara şahit olmuş, defalarca yıkılmış ve yeniden toparlanmıştır.

Konu yelpazesi çok geniş olan klasik Türk şiirinde şehirler için yazılan şiirlere sıkça rastlanmaktadır. İstanbul, Bağdat, Şam, Horasan, Mekke, Medine gibi şehirler hakkında yazılan şiirler oldukça çoktur. Kimliği tespit edilemeyen Vehbî'nin kaleme aldığı "Şâm-ı Şerîf" redifli şiir de bunlardan biridir. Şiir murabba nazım şekliyle yazılmış dört bendden oluşmaktadır. Şair, manzume boyunca Şam'ı methetmiş, güzellikleri bakımından Cennet bahçelerine benzetmiş, Hz. Yahya'nın, birçok peygamber ve evliyanın kabrinin orada olduğunu, şehri Huda'nın bir sırrı olduğunu söyleyerek övmüştür.

Kaynakça

Buzpınar, Ş. T. (2010). Şam (Osmanlı Dönemi), TDVİA, C. 38: 315-320.
Çavuşoğlu, M. (1971). Necati Bey Divanının Tahlili, İstanbul: MEB Yay.
Çukurlu, T. (2022). İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234 Numaralı Şiir Mecmuasının Mestap'a Göre Tasnifi, Academic Social Resources Journal, 7/35: 321-342.
İpekten, H. (2007). Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, İstanbul: Dergâh Yay.
Kufacı, O. (2019). Coğrafyanın Baki Divanına Aksi, EKEV Akademi Dergisi, Y. 23, S. 78: 467-480.
Kurnaz, C. (2003). Divan Dünyası, Ankara: Bizim Büro Yay.
Kurnaz, C. (2007). Şiirsel Bir İmge Olarak Halep Kumaşı, Turkish Studies, 2/4, 618-623.
Kutlar, F. S. (2011). Klasik Türk Şiirinde Şehir Hicivleri ve Arpaemînizâde Mustafa Samî'nin Edirne Kasidesi, Turkish Studies, 6/2, 1-16.
Mecmua-i Eşʿar, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234.
Taşdelen, V. (2013). Şehir Kültürü ve Şiir, Bizim Külliye, 56: 18-22.
Tomar, C. (2010). Şam, TDVİA, C. 38: 311-315.
Topal, A. (2012). Klasik Türk Şiirinde Şam-ı Şerif, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 48: 51-70.
Turan, S. (2010). Mihrî Hatun Divanı'nda Şehir Methiyesine Bir Örnek: Lâdik, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3/10, 597-604.

Uluçam, A. (2010). Şam (Mimari), TDVİA, C. 38: 320-325.
Ünal, İ. H. (2000). Şehirlerin Faziletleriyle İlgili Uydurma Hadisler ve Hayru'l-Buldân Risâlesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 41, 67-90.
Yeniterzi, E. (2010). Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3-15, 301-334.
Yıldız Yıldırım, S. (2016). 16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Suriye Toprakları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9/44, 294-312.
Yıldız, E. & Doğan, H. (2023). Şehirler Divanı Divan Edebiyatında Şehir Şiirleri, İstanbul: DBY Yayınları.
Yıldız, E. (2018). Klasik Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Revânî'nin Yayımlanmış Divanı'nda Yer Almayan Medine Kasidesi, International Journal of Language Academy, 6/2, 120-143.
Yılmaz, F. (2023). Benderli Cesârî Divanı'ndaki Şehir Şiirleri, ESTAD, 6/1, 239-273.

Ek: Manzumenin Bulunduğu Mecmua Sayfası

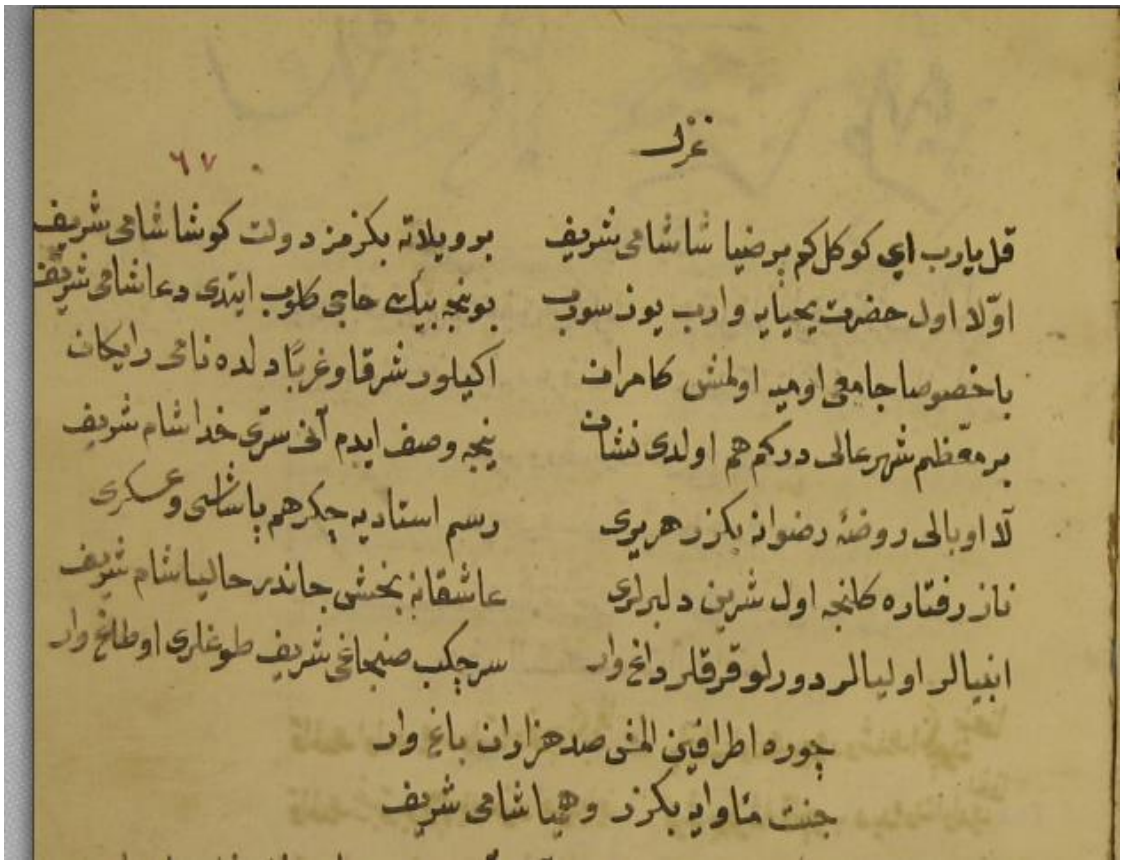

KLASİK TÜRK ŞİİRİ AHENK UNSURLARINDAN TEKRÎR VE HAYRÂN'IN BİR MANZUMESİ

Doç. Dr. Talip ÇUKURLU
Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
– ORCID: 0000-0002-5164-6720

ÖZET

Şiir; edebî bir değere sahip olan, insana hoş gelen hayallere ve tasvirlere yer verilen, en önemlisi de çeşitli ahenk unsurlarını içinde barındıran ve böylece hislerin, duyguların ve düşüncelerin güçlü bir şekilde anlatıldığı bir sanattır. Şiirin ortaya çıktığı ilk zamanlardan günümüze değin şairlerin üzerinde ittifak ettiği en önemli husus, şiirin müzik ve ahenkle olan ilişkisidir. Klasik Türk şiirinde ahengin temel unsuru aruzdur. Aruzsuz bir şiir, direksiz ayakta durmaya çalışan bir çadır gibidir. Şiirin müzikalitesini artırmak için aruzun yanı sıra kafiye ve rediften de yararlanılır. Bunların yanı sıra aliterasyon, asonans, söz ve mısra tekrarları, akis, cinas, iştikak, kalb, tekrîr gibi sanatlar da ahengi kuvvetlendiren diğer unsurlardır.

Tekrîr, şiir veya nesirde anlama kuvvet vermek için yapılan söz tekrarlarının sanatsal ifadesidir. Bu sanatı temelde ses tekrarına dayalı ve söz tekrarına dayalı olanlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Ses tekrarına dayalı olan sanatlar içinde akis, cinas, iştikak, kalb, nidâ yer alırken söz tekrarına dayalı olan sanatlara iade, tarsî ve tekrîr dâhil edilmektedir.

Klasik Türk şairlerinden olan Hayrân, şuara tezkirelerinde ve edebiyat tarihlerinde ismine rastlanamamış bir şairdir. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234 numarada bulunan şiir mecmuasının 67a sayfasında Hayrân'a ait bir manzume bulunmaktadır. Bu bildiride, tekrîr sanatı hakkında kısaca bilgi verilecek ve Hayrân'ın bu sanatla süslediği manzumesi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Şiir Mecmuası, Hayrân, Tekrîr

THE ART OF "TEKRIR" ONE OF THE HARMONIES OF CLASSICAL TURKISH POETRY AND A POEM OF THE POET PSEUDONYM OF "HAYRÂN"

ABSTRACT

Poem; it is an art that has a literary value, which includes pleasant dreams and depictions, and most importantly, contains various harmony elements and thus feels of feelings, emotions and thoughts strongly. The most important issue that poets allied on poets since the emergence of poetry to the present is the relationship of poetry with music and harmony. In classical Turkish poetry, the main element of harmony is prosody. A poem without a prosody is like a tent that

tries to stand without a pole. In addition to prosody to increase the musicality of poetry, “redif” and “kafiye” are also used. In addition, arts such as "aliterasyon", "asonans", words and verse repetitions, "akis", "cinas", "iştikak", "kalb", "tekrîr" are other elements that strengthen harmony.
"Tekrîr" is the artistic expression of the repetitions of words made to give comprehension strength in poetry or prose. It is possible to divide this art into two as those based on sound repetition and based on the repetition of the word. Among the arts based on sound repetition, there are "akis", "cinas", "iştikak", "kalb", "Nidâ". The arts based on the repetition of the word are included in the "iade", "tarsi" and "tekrir".
Hayrân, one of the classical Turkish poets, is a poet who has not been named in his poet biographies and literary history. The poetry magazine analyzed in this article is located in Istanbul Millet Library, Ali Emiri Collection, number 34 Ae Manzum 234. There is a poem of poet Hayrân on the 67a page of this poetry journal. In this statement, brief information about the art of "tekrîr" will be given briefly and the verse adorned by the poet Hayrân with this art will be examined.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Poetry Magazine, Hayrân, Tekrîr

Giriş

Önemi son zamanlarda yapılan çalışmalar ile daha da anlaşılan mecmualar, klasik Türk edebiyatının önemli kaynakları arasında yer alan yazma eserlerdir. Mecmualarda, yemek tariflerinden ilaç tariflerine, şiirden musikiye, dua metinlerinden hadislere, latif hikâyelerden tarihî olaylara kadar birçok konu hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Mecmualar, derleyen kişinin veya dönemin şiir zevkini yansıtması bakımından da önemli eserler olarak kabul edilmektedir.

Edebiyat araştırmalarında daha çok kullanılmaya başlanan mecmualarda, ismi ilk defa duyulan şairlerle karşılaşılmakta, divanı kaybolan şairlerin şiirlerine tesadüf edilmekte veya şairin divanında bulunmayan şiirlere mecmualar sayesinde ulaşılabilmektedir. Ayrıca toplum için önemli olan kişilerin doğum ve ölüm tarihlerine veya önemli yapıların inşa veya restore tarihlerine rastlamak da mümkündür.

Bu bildiride 71 yapraklı, 47 şaire ait 216 manzumenin bulunduğu İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234 numarada bulunan mecmuanın 67a sayfasındaki Hayrân mahlaslı bir şaire ait manzume biçim ve içerik bakımından incelenecektir. Ayrıca tekrîr sanatı hakkında kısa bilgiler sunulacaktır.

1. Tekrîr Sanatı

Arapça kökenli bir kelime olan tekrîr, “Bir şeyi bir daha yapma, bir daha söyleme, tekrar etme, tekrarlama.” (Ayverdi, 2010: 1227) anlamlarında kullanılır. Edebî terim olarak ise “Şiir veya nesirde manaya kuvvet vermek için yapılan tekrar.”dır (Ayverdi, 2010: 1227). Tekrîrdeki amaç anlamı kuvvetlendirmek, eseri etkileyici hale getirmektir. “Bir söz, anlatımı iyi yönde etkilemeden tekrarlanırsa sıkıcı olur. Oysa tekrîr şiire canlılık verir.” (Pala, 2005: 460).

Bir belagat terimi olarak tekrîr, muhassinât-ı maneviye olarak adlandırılan, anlama ilişkin yönü önde olan söz sanatlarından kabul edilmekle beraber bir yönden de ahenkle ilgilidir. "Tekrîr, yazarın içinde bulunduğu ruh halini, üzerinde durduğu, cazibesine kapıldığı, heyecanının kendisini sevk ettiği unsurları, kavramları bize sunar." Ayrıca, "tekrarlanan kelimeler, kelime grupları hatta mısralar ses açısından bir etkileme sağlamakta, müzikte tekrarlanan nağmeler gibi belli bir ses etrafında şiire ses yönünden bir bütünlük kazandırmaktadır (Saraç, 2007: 120).
Ahengi sağlayan tekrarlı sanatlara diğer açıdan yaklaşılırsa "ses tekrarlarına dayalı" ve "söz tekrarlarına dayalı" olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bu noktada akis, cinas, iştikak, kalb ses tekrarına dayalı; iade, tarsi ve tekrîr ise söz tekrarına dayalı gruplar içindedir (Selçuk, 2010: 484).

2. Hayrân ve Manzumesi

Çalışmanın konusu olan Hayrân'ın manzumesi İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234 numarada kayıtlı bir şiir mecmuasının 67a sayfasında bulunmaktadır[1]. Mecmuanın derleyeni ve derlenme tarihi belli değildir. Şairin kimliği tespit edilememiştir. Güncel ve en geniş elektronik ansiklopedilerden biri olan Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü incelenmiş ve Hayrân mahlasını kullanan bir şaire tesadüf edilmemiştir. Ayrıca şuara tezkirelerinde ve ulaşılabilen mecmua çalışmalarında da manzumenin aidiyeti hakkında kesin bir netice elde edilememiştir. Manzume çapraz kafiyeli şarkı nazım şekliyle yazılmış olup dört bendden oluşmaktadır. Klasik Türk şiirinin en çok kullanılan aruz kalıbı olan remel bahrinden *Fâʿilâtün / Fâʿilâtün / Fâʿilâtün / Fâʿilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır.
Şarkının en dikkat çeken tarafı hemen hemen bütün ahenk unsurlarından, bunların içinde ise en çok tekrîrden yararlanılmış olmasıdır. Bendlerde söz tekrarlarından oluşan tekrîrlerin yanı sıra kafiye, redif, asonans ve aliterasyonların bulunması şiirin bestelenmeden bile bir müzikaliteye sahip olduğunu göstermektedir.

I

İdelüm cÀnÀ senüñle ikimiz bir dem hemÀn
Áhu Àhu vÀhu vÀhu zÀr zÀr vÀy vÀy
İtmesünler kimseler bu pendime ôann [u] gümÀn
Nevèa nevèa tuófe tuófe gÿne gÿne nÀy nÀy

Şair ilk bende sevdiğiyle birlikte olma, beraber vakit geçirme arzusunu dile getirerek başlamıştır. Dostların eski günleri yâd ettiği zamanlarda akıllarına gelen güzel hatıralar "âhh âh", kötü hatıralar "vâh vâh" seslerinin/ünlemlerinin vücuda gelmesine neden olabilir. Hal böyle olunca sohbet "zâr" ve "vây" sesleri içinde sürüp gidecektir. Şair âdeta okuyucuya ilk dizelerden sohbet ortamını hissettirmektedir. Hayrân, kelimeleri ikileme suretiyle tekrar ederken yakın anlamlı kelimeleri arka arkaya sıralamaya da özen göstermektedir. Nitekim üçüncü mısrada kimsenin bu sözünden hiçbir şekilde şüphe etmemesi gerektiğini

[1] Mecmua üzerine yapılan bir çalışma için bk. Çukurlu, T. (2022). İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234 Numaralı Şiir Mecmuasının Mestap'a Göre Tasnifi, Academic Social Resources Journal, 7/35: 321-342.

söylemektedir. “Hiçbir şekilde” olarak kısaca özetlediğimiz bu durum “nevʿa, tuhfe, gûne ve nây” kelimelerini karşılamaktadır. Bunun yanı sıra benddeki “a, e, u ve ü” seslerindeki asonans oldukça dikkat çekmektedir. “Hemân-gümân” kelimelerindeki “ân” ve “vây-nây” kelimelerindeki “ây”lar ile mürdef kafiye yapılmıştır.

II

Oldı cÀnÀ óüsnüñle èaşúla bu dil mübtelÀ
Emrüñe rÀm olmuşum her cevrüñe ey mehliúÀ
İster-isen eyle cismüm hep olmuşdur dilberÀ
Rìze rìze şeróa şeróa pÀre pÀre pÀy pÀy

Şair, sevdiğine hitap ederek onun güzelliği ile aşkla ona mübtela olduğunu, her eziyetine ve emrine hazır beklediğini söylemektedir. Şair, vücudunun parça parça olduğunu, isterse onun da parçalayabileceğini belirtmektedir. Çünkü sevgiliden gelen her türlü azap, azap değil lezzettir. Hayrân, parçalanmışlığı birbirine yakın anlamlı dört kelimeyi ikişer defa tekrarlayarak belirtmiştir. Adeta vücudunun “paramparça” olduğunu hissettirmek istemektedir. Benddeki nidâ unsurları olan “cânâ, mehlikâ ve dilberâ” kelimeleri manzumenin ahengini artırmış, şairin adeta karşısındakini ikna edebilmek için çeşitli kelimelerle yalvardığını okuyucuya hissettirmiştir.

III

Zerrece àamdan selÀmet bulmadı başum benüm
Úande varsam olmadadur àam ayaúdaşum benüm
Óasretüñle gözlerümden aúmada yaşum benüm
Úatre úatre damla damla àarúa àarúa çay çay

Hayrân, üçüncü bendde kulaklarda bir inleme sesinin yankılanmasını istercesine “m” harflerine (aliterasyon) ağırlık vermiştir. Nitekim başının gamdan bir an olsun selamet bulamadığını, her nereye gitse gamın ona yoldaş olduğunu, hasret ile gözlerinden yaşların aktığını adeta boğuk bir inlemeyle belirtmektedir. Gözlerinden akan yaşlar ise kimi zaman damlalar şeklinde, kimi zaman ise içinde boğulacak kadar çılgın akan bir çay şeklindedir. Tekrîr ile oluşturulan son mısra hariç bırakıldığında, ilk üç mısrada bulunan 17 kelimeden 14’ünde “m” harfinin bulunması ahengi sağlamada aliterasyonun da ne kadar önemli olduğunu ve şairin bunu başarıyla kullandığını göstermektedir. Ayrıca “-um benim” ile yapılan redif, “-aş” sesleriyle yapılan kafiye şairin ritim arayışlarını gözler önüne sermektedir.

IV

GÿyiyÀ ùÿr açılmış ol perìnüñ úaşına
äad hezÀrÀn Àferìn naúş eyleyen naúúÀşına
Görmese **ÓayrÀn** óüsnüñ gelmez èaúlı başına
Gün-be-gün saèat-be-saèat hefte hefte ay ay

Sevgilinin kaşının mihraba benzetilmesi klasik şiirimizde karşımıza sıkça çıkan teşbihlerdendir. Fakat ilk mısradaki "tûr açıl-" deyimine sözlüklerde rastlamamakla beraber Hz. Musa'ya Tur Dağı'nda açılan sırrın çağrıştırılmak istendiğini söylemek mümkündür. Sevgilinin kaşını bu kadar güzel nakşeden nakkaşı yüzbinlerce kez tebrik eden şair, sevgilinin güzelliğini aydan aya, haftadan haftaya, gün gün hatta saat saat görmezse aklının başına gelmeyeceğini belirterek sevgiliye duyduğu muhabbeti ve hayranlığı dile getirmiştir.

Sonuç

Klasik Türk şiiri Türk edebiyatının geçirdiği edebî dönemler içinde sözü musikiye en çok yaklaştıran dönemlerden biri, belki de ilki olmuştur. Klasik Türk şairleri için aruz ölçüsü şiiri ayakta tutan sütundur. Bununla birlikte şiirin ahengini artırmak için kafiye ve rediften yararlanılmış aliterasyon, asonans, cinas, iştikak, tekrîr gibi sanatlardan faydalanılmıştır.

Tekrîr, hem anlamı hem ahengi etkileyen söz tekrarına dayalı bir edebî sanattır. Kimliği tespit edilemeyen, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234 numarada kayıtlı bir şiir mecmuasında şarkısı bulunan Hayrân isimli şairin dört bendden oluşan şarkısında aruz, kafiye, redif, asonans, aliterasyonun yanı sıra tekrîri de ustalıkla kullandığı tespit edilmiştir. Sadece bu manzumesinden hareketle şairin başarılı bir kaleme sahip olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. İleride yapılacak çalışmalarla şairin -varsa- divanının veya mecmualarda bulunacak olan şiirlerinin ortaya çıkmasını ümit ediyoruz.

Kaynakça

Ayverdi, İlhan (2011), -Kubbealtı Lügati- Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.

Çukurlu, T. (2022). İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234 Numaralı Şiir Mecmuasının Mestap'a Göre Tasnifi, Academic Social Resources Journal, 7/35: 321-342.

İpekten, H. (2007). Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, İstanbul: Dergâh Yay.

Mecmua-i Eşʿar, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 234.

Pala, İskender (2005), Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul.

Saraç, M. (2007). Klâsik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Ahenk Öğeleri. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 37, 105-136.

Selçuk, B. (2010). Divan Şiirindeki Ses ve Ahenkle İlgili Sanatlara Genel Bir Bakış, Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu Bildiler Kitabı, Edt. Süleyman Çaldak-İbrahim Halil Tuğluk, Ankara: Anı Yay.

Ek: Manzumenin Bulunduğu Mecmua Sayfası

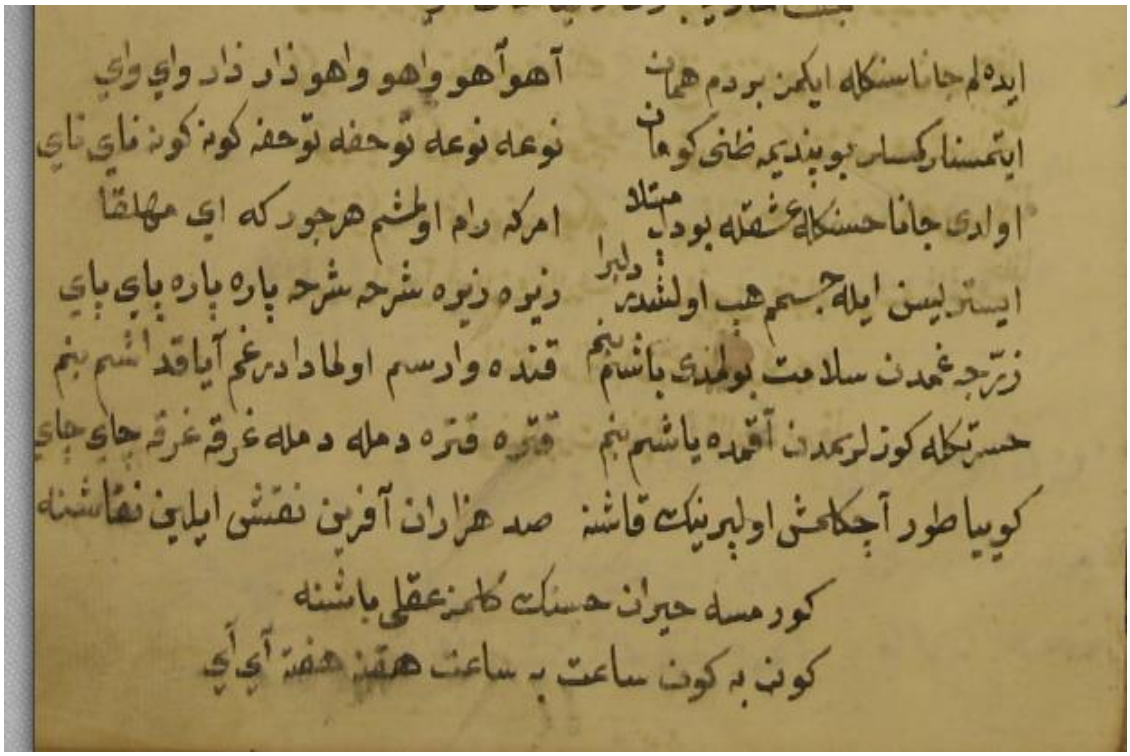

CEM AKAŞ'IN *NOKTANIN KESİŞİMLERİ ANTOLOJİSİ* ADLI ÖYKÜ KİTABI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doç. Dr. Emine AYAN[1]

ÖZET

Günümüz Türk edebiyatının öne çıkan yazarlarından biri olan Cem Akaş (1968) çok yönlü ve üretken kimliği ile sanat dünyasına katkı sağlayan bir isimdir. Boğaziçi Üniversitesi'ndeki Kimya Mühendisliği eğitiminin ardından Siyaset Bilimi üzerine yüksek lisans ve doktora yapan Akaş edebi hayatına 1987 yılında öykü ile başlar. 1990'lı yıllardan itibaren öykünün yanı sıra roman ve deneme türündeki eserleri ile edebi faaliyeti hız kazanan yazarın sanatsal serüveni yayın yönetmenliği, editörlük ve çevirmenlik ile devam eder. Çeşitli televizyon kanallarında programlar sunan ve yaratıcı yazarlık üzerine dersler de veren Akaş 2018 yılından itibaren Can Yayınlarının genel yayın yönetmenliği görevini üstlenmiştir.

1990 yılında yayımlanan *Noktanın Kesişimleri Antolojisi* Cem Akaş'ın ilk öykü kitabıdır. On sekiz öyküden oluşan kitapta "Notlar" ile birlikte "Ek A" ve "Ek B" olmak üzere iki bölüm daha yer alır. Bu bildiride adı geçen kitaptaki öykülerin biçim ve içerik olarak analiz edilmesi suretiyle yazarın öykü anlayışına ışık tutulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cem Akaş, öykü, *Noktanın Kesişimleri Antolojisi*, biçim, içerik.

A REVIEW ON CEM AKAS'S STORYBOOK NAMED *NOKTANIN KESİŞİMLERİ ANTOLOJİSİ*

ABSTRACT

Cem Akas (1968), one of the prominent writers of today's Turkish literature, is a name that contributes to the world of art with his versatile and productive identity. After studying Chemical Engineering at Boğaziçi University, Akas received his master's degree and doctorate in Political Science and started his literary life with story in 1987. The artistic adventure of the author, whose literary activities have accelerated since the 1990s with his works in the genre of novels and essays, as well as stories, continues with publishing directorship, editorship and translation. Akas, who presents programs on various television channels and gives courses on creative writing, has served as the editor-in-chief of Can Publications since 2018.

Noktanın Kesişimleri Antolojisi published in 1990, is Cem Akas's first story book. The book, which consists of eighteen stories, includes two more chapters, "Appendix A" and "Appendix B", along with "Notes". In this paper, it is aimed to shed light on the author's understanding of the story by analyzing the stories in the mentioned book in terms of form and content.

Key Words: Cem Akas, story, *Noktanın Kesişimleri Antolojisi*, form, content.

[1] Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, eayan333@gmail.com-orcid.org/0000-0003-2132-5587

GİRİŞ

Modern Türk edebiyatının tanınmış isimlerinden biri olan Cem Akaş, öykü[2], roman[3] ve deneme[4] türünde ortaya koyduğu eserleriyle bir yazar olmasının yanı sıra aynı zamanda bir çevirmen[5], editör[6] ve yayın yönetmenidir[7]. 1993 ve 1994 yıllarında TRT'deki "Okudukça" programında metin yazarlığı ve sunuculuk yapan yazar 1996 ile 1999 yılları arasında *Cogito, Kitap-lık* ve *Sanat Dünyamız* dergilerini yönetir (https://edebistan.com/oykuculer-sozlugu/cem-akas). Edebiyatın sağaltıcı gücüne inanan bir yazar olan Akaş'ın yazma sürecini "evrenle aynı frekansta titreşme"ye (Kesmez, 2012, s. 14) benzettiği ve bu süreçte kurguladığı kahramanlarla bütünleşecek kadar kendisini edebiyata adadığı görülür. Bu bağlamda yazarın şu cümleleri kayda değerdir:

> Ben yazmaya başlamadan önce çok masa başı çalışması yapan bir yazarım . . . . Mecburen, yolda giderken karakterler, öngörmediğiniz özellikler kazanmaya, öngörmediğiniz laflar etmeye başlar, olaylar beklemediğiniz şekilde gelişir. Zaten işin heyecanı da odur. Kendi hayatlarını edinmeye başlamaları heyecan verici. Onu bırakabilmek, biraz da o karakterlerin anlatış şekline izin vermek, onların ruh hallerine bürünmek, en çok sevdiğim şeylerden biri yazmakla ilgili . . . . Yazmaya başladığımda karakterlerle birlikte yaşıyormuş gibi hissediyorum, otuz kişi bir evde yaşıyormuşuz gibi oluyor. Sürekli kafamda onlar var, onlarla konuşuyorum. Onlar benimle konuşuyor . . . Onlarla birlikte çok günlerim geçmiş oluyor. (Çakır, 2020, s. 95).

[2] *Noktanın Kesişimleri Antolojisi* (1990), *Gizli Hava Müzesi* (1995), *Aşkın Zembereği & Uyandığında Kadın Hala Yanındaydı* (2000), *r* (2002), *Tekerleksiz Bisikletler Eksiltmeli Öyküler* (2012), *Son Kişot* (2022).

[3] *7* (1992), *Suç ve Ceza* (1992), *Olgunluk Çağı Üçlemesi* (2001), *Kant Kulübü* (2004), *Gitmeyecekler İçin Urbino* (2007), *19* (2009*), Sincaplı Gece* (2016), *Y* (2018), *Zamanın En Kısa Hali* (2020).

[4] *İse (Nadüz Yazılar)* (1999), *İse, Ki Değil (Nadüz Yazılar)* (1999), *Zibaldone 2* (2005).

[5] John Lennon; Kendi Yazdıkları (1991), Ruth Rendell; Kalp Taşları (1991), Enid Blyton; Sirkte Üç Çocuk (1994), Susan Sontag; Böyle Yaşıyoruz Artık (1995), John Irving; Orta Siklet Evlilik (1996), Hiawyn Oram; Sinirli Sinan (1997), Roald Dahl; Kaplumbağa (1999), Roald Dahl; Okan'ın Harika İlacı (2000), Harry Mathews; Eşsiz Hazlar (2000), Ursula K. LeGuin; Başka Bir Yer (2002), Alberto Manguel; Borges'in Evinde (2003), J.S. Mill; Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üstüne (2003), Norman Lock; Göçmenler & Joseph Cornell'in Operaları (2004), Alberto Manguel; Palmiyelerin Altında Stevenson (2004), Luigi Mayer'in Gravürleriyle Osmanlı Dünyasında Bir Yolculuk, haz. Samih Rifat (2004), Oda Projesi; Neighbourhood, room, neighbour, guest? (2005), Dünya Seramiğinin Başyapıtları (2009), Octet (2009), Meriç Öner, ed., Tracing Istanbul (from the air) (2009), Hippodrom/ Atmeydanı (2010), Picasso - Suite Vollard (2010), Frida & Diego – Kahlo Rivera (2010), Amin Muhammad Said, Karim Khalil Tabit; The Life of Mustafa Kemal Pasha (2011), Kültürünü Konuştur - Polonya (2014), Salman Khan; Dünya Okulu (2014), Bahtiyar Istekli; Gallipoli - The Battle Behind the Frontline (2015), Pelin Derviş; DS - An Atypical Architectural Practice (2016), James Frazer; Taboo (2022) (https://sefinsalatasi.blogspot.com/p/kitaplar.html).

[6] Yayın sektörü ile iç içe olan ve bu bağlamda Editör *Akşamdan Işıktır* adlı bir kitabı da bulunan Akaş, 1991'den itibaren Yapı Kredi Yayınlarında çevirmenlik, düzeltmenlik ve sanat danışmanlığının yanı sıra editörlük de yapmıştır (Koyuncu, 2019).

[7] G Yayın Grubunun kurucu başkanlığını, Koç Üniversitesi Yayınlarının yönetici direktörlüğünü üstlenen ve Ku-Ko Kurgu Kolektifi ve Hayat Bilgisi Okulu'nun kurucularından olan (Koyuncu, 2019) Akaş öncesinde Yapı Kredi Yayınlarında genel yayın yönetmenliği yapmış olup 2018 yılından beri Can Yayınlarının genel yayın yönetmenliğini sürdürmektedir.

Yetişme koşulları[8] nedeniyle Türk edebiyatı ile ilk gençlik yıllarında tanışma imkânı bulan Akaş, Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Orhan Pamuk ve Nedim Gürsel gibi dünya edebiyatıyla güçlü ve organik bağlar kurmayı başarmış Türk yazarlara karşı beğenisi bulunan (Akaş, 2005, s. 67-68) bir isimdir. Kendisi ile yapılan bir söyleşide Calvino, Cortazar, Borges, Barthelme, Asimov, Vonnegut, Somerset Maugham, Atwood, Oğuz Atay, Bilge Karasu, Tomris Uyar ve Leyla Erbil'den çok şey öğrendiğini (Gümüş, 2017, s. 45) dile getiren Akaş lise ve üniversite yıllarında okuduğu binin üstünde öykücünün kurgu konusunda kendisi için çok yararlı bir okul olduğunu (http://gyayingrubu.net/cemakas/2006yazidegirmenleri.pdf) belirtir. Edebi serüveni öykü ile başlayan yazarın "Gerçeğin Öte Yanında" adlı ilk öyküsü 1987 yılında *Gergedan* dergisinde yayımlanır (Kulak, 2020). Sonraki yıllarda öykü, deneme ve çevirileri *Argos, Status, Mizan, Altzine, Milliyet, Officiel, Artimento, İstanbul, Descant, Adam Sanat, kitap-lık, Cogito, Sanat Dünyamız, Akşam-lık, Fol, Aries, SonKişot, Güldiken* ve *Geceyazısı* gibi dergi ve gazetelerde görülen (https://www.biyografya.com/biyografi/1216) Akaş kaleme aldığı romanları ve denemeleri ile edebi serüvenini sürdürür.

Akaş'ın ilk öykü kitabı olan *Noktanın Kesişimleri Antolojisi* yazarın "1987-1989 yılları arasında yazdığı hikâyeler"den (Koyuncu, 2019) oluşur. Kendisi ile yapılan bir söyleşide kitabındaki öykülerde arka arkaya okunduğunda bir bütün oluşturacak şekilde paragraflardan oluşan çeşitli alıntılar yaptığını dile getiren Akaş sondaki iki ekten birinin zaman yolculuğu kuramı ile ilgili olup diğerinin ise "Kuşbakışı" adlı öykünün müziğe aktarılması için bir anahtar olduğunu (Ekin, 1990, s. 21) belirtir. Akaş kitaba bu adı koymasının gerekçesine şu cümleleri ile açıklık getirir:

> Noktalar, tanımları gereği, kesişmekten acizdir. Peki, olmayan bir şeyin antolojisi ne demek oluyor o zaman? Kafa mı bulunmakta? Benim için anlamlı bir ad aslında, hareket halindeki bir ışık noktası bir çizgi oluşturur ve başka ışık noktalarının oluşturduğu çizgileriyle kesişebilir, bu kitap da öyle bir noktadır ve birer nokta olan ve evrende hareket eden okuyucularının çizgileriyle kesişmektedir; her okur kitabı yeniden yaratacağı için de bu kitap, sonuçta bin kişinin okuyarak yarattığı kesişimlerin toplamıdır, benim açımdan bu insanlar artık sıradan değil, **seçilmiş i**nsanlar oldukları için de bu toplam, bir seçki, bir antoloji oluşturur. Ama kimse bunu bilmek ya da düşünmek zorunda değil. Noktanın kesişemeyeceğinin ve bu işte bir saçmalık, bir hinlik olduğunun düşünülmesi gerekli ve yeterli. (Ekin, 1990, s. 21)

[8] Akaş bu koşullara şu cümleleri ile açıklık getirir: "Türkçe edebiyatla ilişkim ne yazık ki oldukça geç ve biraz da atipik bir şekilde başladı. Almanya'da doğduğum ve okul çağına gelene kadar da orada kaldığım için, ailemin bana okuduğu ilk kitaplar genellikle Almancaydı, tıpkı tekrar tekrar dinlediğim masal plaklarım gibi. Bu süreçte Grimm Kardeşlerin ve Andersen'in masallarını, Keloğlan ya da Nasrettin Hoca hikâyelerinden çok daha iyi bilir duruma geldim. Türkiye'ye döndüğümüzde Türkçe kitaplar okumaya başladım, ama okuma listemin bir özelliğini o sıralarda fark etmedim: kitapların çoğu çeviriydi, pek azı Türk yazarlar tarafından yazılmıştı. Ardından Robert Kolej'e başladım; bugün bu okulda geçirdiğim yıllara ait güzel anılarımın olmasının nedenlerinden biri, zengin kütüphanesiydi. Burada da İngilizce kitaplara daldım ve ağacın yaşken eğildiği dönemde Türk yazarlarına yine pek yaklaşamadım.
Sonuçta 16 yaşımda, Türkçe yazılmış kitaplarla ciddi bir şekilde ilgilenmeye başladığımda, neredeyse tamamen anadilim dışında dillerde yazılmış kitaplara dayanan bir edebiyat beğenisi geliştirmiştim eni konu" (Akaş, 2005, s. 67).

Bu bildiride *Noktanın Kesişimleri Antolojisi*'nde yer alan on sekiz öykünün[9] biçim ve içerik olarak bir analizi yapılmış ve ulaşılan verilerden hareketle Cem Akaş'ın öykü anlayışına açıklık kazandırılmıştır. Bildirinin ortaya çıkmasında 90'lı yıllarda yayımlanmış bir öykü kitabı olmasına karşın söz konusu kitap üzerine biçim ve içerik odaklı doğrudan bir çalışmanın[10] bulunmayışı etkili olmuştur.

Cem Akaş'ın *Noktanın Kesişimleri Antolojisi* Adlı Öykü Kitabı Üzerine Biçim ve İçerik Odaklı Bir İnceleme

*Noktanın Kesişimleri Antolojisi'*ndeki ilk öykü "Gerçeğin Öte Yanında" öyküsüdür. Öyküde dikkati çeken klasik öykü formunun dışındaki alt başlıklar[11] yazarken eğlenen ve yazdığının ilginç olmasına önem veren (Ekin, 1990, s. 21) Akaş'ın bilinçli tercihinin bir ürünüdür. Öykü evlilik hayatı yolunda gitmeyen Tayfun ile Nermin'in hikâyesini konu alır. Gerçeklik ile düş arasında ikilemde kalan Tayfun'un histerik kişiliğinden hareketle gerçekliğe dair tekinsiz bir atmosferin yaratıldığı öykü Tayfun'un Nermin'i intihara sürüklemesi ile son bulur. Öyküde Bukowski ve Shakespeare'e gönderme yapılır.

Kitaptaki ikinci öykü "Tanrıların da Burnu Kaşınır" başlığını taşır. Akaş'ın bir "yazar" olarak kurguladığı karakterin kurmacaya yön verdiği öyküde klasik bir anlatı formu izlenir. Okurun söz konusu "yazar"ın kurguladığı kurmaca "karakter" ile arasındaki hasbıhale tanık edildiği öyküde bu "karakter"in ölüm ile son bulan hikâyesi canlandırılır. Öyküde "potansiyel bir düzen düşmanı ve gizil bir deli" (Akaş, 1990, s. 26) olarak kurgulanan 25 yaşındaki üniversite öğrencisi Hakan kurguladığı bir başka karakterce kendisini ölüme sürükleyen "yazar"ına başkaldırarak onunla bir pazarlığa girişir:

> -Şimdi beni öldürüyorsun sonuçta, öyle mi?
>
> - Niye öyle diyorsun Hakan'cığım, sen hiç ölmeyeceksin ki, bu öykü seni her zaman yaşatacak, yaşamın sıradanlığından kurtulmaya çalışan bir genç olarak yazın tarihine geçeceksin. Hadi artık, hazırsan bu işi bitirelim.

[9] "Gerçeğin Öte Yanında", "Tanrıların da Burnu Kaşınır", "Son Timsahın Kuşsal Zembereği", "Önemli Bir Edim", "Mukaber", "Sokakların Kedileri Üzerine Notlar", "Olasılığın Yaşamında Bir Gün", "Dostumuz Bağışlanmaz Bir Suç İşledi", "Kuşbakışı", "Zaman İmzaları", "Yaratıcılık Dersleri" "Skyhed (7375. Gece Gördüğüm Düş)", "Parantez", "İzdüşüm", "Piramit", "Hitchcock'un Çekmediği Filmin Son Karelerinin Kısa Tarihçesi, Yitirilişi ve Beklenmedik Bir Anda Siyah-Beyazın Yeniden Bulunuşu", "Hammurabi Gerçekten Yaşadı mı Patron?", "Apocalypso (Kırmızı Düğmenin Gölgesinde)".

[10] *Noktanın Kesişimleri Antolojisi* üzerine yapılan literatür taramasında Enis Batur'un kitaba ilişkin 21 Eylül 1990 tarihli bir eleştiri yazısı ile söz konusu kitap üzerine Deniz Ekin'in 1990 yılında Cem Akaş ile yaptığı bir söyleşi dışında adı geçen kitaba ilişkin doğrudan bir incelemeye rastlanmamıştır. Batur "Edebiyat dışı mizahın dehlizlerinde hikâyeler" başlıklı yazısında kitabın akışını tutarsız ve inişli çıkışlı bulmuş ancak kitapta malzemesinin ciddi bir bölümünü bilim evreninden kotararak özgün bir tematik çizgi ortaya koyması bakımından Akaş'ın hakkını teslim etmiştir (Batur, 1990). Deniz Ekin'in (1990) yaptığı söyleşi (s. 21) ise Akaş'ın kitaba ilişkin birtakım meseleler hakkında okura verdiği bilgileri içermektedir.

[11] *Üçüncü Şahıstan Parantez Tanımı, Sınırlı Sorumlu, Sorunlu Koca, Beelzebub, Bukowski, Hızlı Yaşayıp Genç Ölen…, Bu İşin Şakası Yok, Umuda Son Hamle, Bir-İki, Tuz-Biber-Melodram, 64. Karede Oyun Sürüyor, Usta Ne Der Bu Hususta, Absurd Düzlemde Manav Söyleşileri, Sınırda Gezintiler, Kişisel Tarihin Tanıklığı, Kaçışın Analitik Geometrisi, Algernon'a Çiçekler, Papaz-Pilav Bağıntısı, Bay Ölüm'le Dıhe Buluşma, Ölüler Konuşmaz, ya da Western'de Yeni Bir Boyut, Alice'e Nispet, Yolun Sonundaki Yanlış Adreste Oturan Postacı, Dahiler De Ölür/Ölüler De Dahiler, Kerevette Oturan Murad.*

> - Dur, dur bir dakika canım, acele işe şeytan doldurur… Bir anlaşma yapalım: Bundan sonra yazacağın ilk romana beni de al, öyle başrole filan gerek yok, sade bir şeyler olabilir, yeter ki eli yüzü düzgün, biraz da özgün olsun ve sonunda ölmeyeyim. Tamam mı, söz mü?
>
> -Bir şeyler yapmaya çalışırız…
>
> -Söz ver.
>
> -Hakan buna söz veremem, zaman neler gösterir, bütün vücuduma Allah korusun felç iner belki de bir daha hiç yazamam . . .
>
> -Öyleyse ölmeyi reddediyorum.
>
> -Hakan bunu yapamazsın.
>
> -Ölmüyorum işte, sıkıysa öldür. (Akaş, 1990, s. 33)

Biçimsel olarak klasik bir öykü tekniği içeren ve oldukça ilginç başlığı ile dikkati çeken "Son Timsahın Kuşsal Zembereği" Akaş'ın kendisi ile yapılan bir söyleşide ifade ettiği "karşı koyulamayan bir otoriter sistemin var olduğu" (https://web.archive.org/web/20080509122523/http://www.yazidegirmenleri.com/agustos06.html) bir düzene karşı çıkışın hikâyesidir. Öykünün başlığı anlatıdaki hükümet binasının kapısındaki şifredir. Öykü insanlığın kaderini "insan olduklarını tam ayırdedemeyen" (Akaş, 1990, s. 38) karınca-insan olmaktan çıkarmak üzere yola çıkan on dört kişinin baskı ve soykırım dönemini sonlandırma mücadelesi üzerine kuruludur.

Noktanın Kesişimleri Antolojisi'ndeki bir sonraki öykü olan "Önemli Bir Edim" hacim olarak oldukça kısa ve klasik formlu bir öykü olup "bunalımlı bir ihtiyar"ın (Akaş, 1990, s. 42) serzenişleri ile şekillenir.

"Mukaber" öyküsünde fetişleştirdiği *havlu* ile nevrotik bir kişilik yapısı sergileyen Mukaber'in karısı ve çocukları tarafından terk ediliş öyküsü anlatılır. Biçimsel olarak klasik bir öykü formunda kaleme alınan öyküde son derece yalnız olan öykü kahramanının yazdıklarından hareketle kurmaca dünya ile okur arasında adeta bir köprü kurularak okurun bu dünyaya dâhil edildiği görülür:

> Adımı söylemiş miydim size? Söylemiş olmalıyım, değil mi, sayfalar ve sayfalar önce. İnsanın kendisini tanıtmadan yazmaya başlaması büyük bir ayıp. Bu ayıbımdan ötürü hepinizden özür diliyorum: Ben Mukaber.
>
> . . . Hiç dışarı çıkmıyorum, gün boyunca yazıyorum, yazdıklarımdan sıkılıyorum yine, yazıyorum. Daha çok yaşadıklarımı ve bu bağlamda oluşan ya da oluştuğunu sandığım, oysa beynime başkaları tarafından işlenmiş olan, her parçası bir başka insana ve o parçalardan yapılan bireşimin patenti de başkalarına ait olan, o başka insanlardan önce de bir şekilde daha başka insanlarda var olmuş, olan, bu nedenle iyelik ekiyle süslemekten utandığım düşüncelerim bu yazdıklarım. (Akaş, 1990, s. 44)

Biçimsel olarak klasik bir yapı arz eden "Sokakların Kedileri Üzerine Notlar"da sokaklarda ölen kedilerden hareketle insanın şehir hayatına nasıl hükmettiği sergilenir. Bu bağlamda aşağıdaki pasajda kendini doğanın efendisi olarak gören insana bir tepki söz konusudur:

> Yani şehirler neden var: İnsan soyu ölümle daha az yüzleşsin diye. Kusursuz değil - henüz. Yakında. Sinemanızda. Israrla isteyiniz. Bu ezilen kediler de olmasa, ölüm hepten unutulacak. Televizyon çatışmalar gösterecek, kafalar kopacak, kimsenin kılı kıpırdamayacak. Yatılan divandan, mahmur gözlerle seyredilecek. Sevgili arsız ölüm. Ne kötü şeysin sen öyle. Olur mu beyler? Olmaz. Nasıl olmaz? Ee, bu işin depremi var, kasırgası var, savaşı var. Yaa. Var ya, çat orda çat burda çat kapı arkasında.
>
> Belli olmaz bu işler. Ama hal-ü hazırda, bir kediler bulunuyor elimizde. (Akaş, 1990, s. 55)

Klasik bir öykü tekniği ile kaleme alınan "Olasılığın Yaşamında Bir Gün" öyküsünde distopik bir yaklaşımla olasılık kuramının ters yüz edildiği bir dünya tasavvuru inşa edilir. Milyarlarca yıldır, yüz milyarlarca gündür olasılık kuramının geleneksel yorumuna sadık kalan dünyada "milyarda bir"in bir'inin gelip çattığı (Akaş, 1990, s. 59) olayların cereyan ettiği öyküde sözgelimi kahveye koyulan iki kaşık toz şekerin kuru olarak fincandan dışarı fırladığı, yanardağların birden patladığı, gökyüzünde on beş tane ayın çıktığı ve dünyanın güneşe fazlasıyla yaklaştığı görülür. Öykünün sonunda dünyanın eski haline dönmesinin kötümser bir dünya görüşüne bağlanmış olması öyküdeki distopik atmosfer dikkate alındığında insanlığa dair bir ironi içerir:

> Bu sorunun çözümünün böylesine basit gözükmesi pek çoğunuzun estetik duyarlılığını rencide edecek ama ne yapalım, oldu bir kere:
>
> Dünya, kötümserlere çok şey borçluydu. "Bu saçmalıklar dünyada sona ermez, hepimiz yok olacağız, kaçarı yok," diyen kötümserlerin sayısı, "Bunu da atlatırız, kesin," diyen iyimserlerden fazla olduğu için kurtulmuştu dünya.
>
> İşte böyle.
>
> Ortalık durulduktan ve gökyüzü normale döndükten sonra gezegenin hali görülmeye değerdi doğrusu: Her şey alt-üst olmuştu. (Akaş, 1990, s. 62)

Kitaptaki bir sonraki öykü klasik bir öykü formunda olan "Dostumuz Bağışlanmaz Bir Suç İşledi" başlıklı öyküdür. *Suç* kavramının irdelendiği öyküde bireysel ve toplumsal değer yargılarına başkaldıran bir kişilik yapısında olan Can Sokak ortasında takla attığı için "cezası ölüm olan bir suç" (Akaş, 1990, s. 67) işlemiş sayılır. Akli dengesinin yerinde olduğuna hükmedilen Can'ın idam edildiği öyküde baskıcı bir sisteme yönelik bir eleştiri söz konusudur.

Noktanın Kesişimleri Antolojisi'ndeki "Kuşbakışı" başlıklı öykü kitabın sonunda yer alan EK B bölümünde verilen bilgiye göre müziğe aktarılabilecek şekilde tasarlanan (Akaş, 1990, s. 154) bir öykü olup klasik öykü formunun çok dışındadır. Söz konusu öykü edebiyat-dışından çok iyi bir edebiyat malzemesi devşirilebileceğine inanan (https://web.archive.org/web/20080509122523/http://www.yazidegirmenleri.com/agustos06.html) Akaş'ın bu görüşünün tipik bir örneğini sunmaktadır. Dolayısıyla öykü her ne kadar

mantıksal bir dizge içermese de anlamsız değildir. Nitekim sentaks kurallarının alt üst edildiği öyküde her bir harfin bir nota değerinin verildiği görülür:

> Harflerin nota değerleri:
>
> a: do', e: mi, ı: si', : sol', o: do", ö: mi", u: fa", ü: sol",
>
> b: do, c: re ç: mi, d: fa, f: sol, g: la, ğ: si', h: re',
>
> j: fa', k: la', l: si', m: re, n: la", p: si", r: sib,
>
> s: sol", ş: fa diyez', t: re', v: fa, y: sol', z: do diyez. (Akaş, 1990, s. 154)

"Zaman İmzaları" adlı öykü klasik bir form taşımakta olup öyküde kendi varlığının anlamını araştırmakta olan öykü kahramanlarının zamana karşı sorgulayıcı yaklaşımı sergilenir.

"Yaratıcılık Dersleri" kız arkadaşı ile ilişkisi yolunda gitmeyen bir öykü kahramanının yaratıcılık dersleri alma serüveni ile şekillenir. Öykü kahramanının kendisine yaratıcılığa ilişkin komutlar veren bilgisayarın bir insanca yönetildiğini anlaması ile son bulan öyküde "insan"ın yaratıcı gücüne işaret edilir. Öykü klasik bir anlatı tekniği ile kaleme alınmıştır.

"Skyhed (7375. Gece Gördüğüm Düş)" başlığından da anlaşılacağı üzere klasik öykü formunun dışında olup sentaksın yapı bozumuna uğratıldığı bir form ile şekil alır. Öykü türünün sınırlarının aşındırıldığı ve bu suretle okurda metnin türüne ilişkin bir kuşku uyandırıldığı öyküde üstün zekâlı bir bilim adamı olan ancak sonrasında amansız bir hastalığa yakalanan Skyhed'in hikâyesi anlatılır. İki satırlık bloklardan oluşan öyküde her bir bloğun ilk satırı ve ikinci satırı diğer bloğun ilk ve ikinci satırı ile devam eden bir biçimde inşa edilir. Örnek teşkil etmesi açısından aşağıda bu türden bir pasaja yer verilmiştir:

> Bir zamanlar kadınların taptığı Skyhed için evlilik
>
> Fotoğraf makinesini elbise dolabımın altına,
>
> büyük bir saplantı halini almıştı, -kadınlar
>
> kutusuna sokmadan koymuşlar. Bu insanlar so-
>
> artık onunla ilgilenmiyordu. Skyhed'in
>
> rumsuz. Başka sert cisimler de duruyor dolapta,
>
> yorumu: "Beni evli sanıyorlar, o yüzden. Yaklaş-
>
> objektif çizilecek. Kutuyu bulup makineyi içi-
>
> tığım bir kadın, beni evli sanıp uzaklaşıyor.
>
> ne koyuyorum. Bir fotoğraf makinesi daha var (Akaş, 1990, s. 99)

Klasik bir öykü formunda olan "Parantez" elli yaşlarındaki Barabara adlı kadın ile kocasının eprimiş ilişkisini konu alır.

Klasik bir form ile şekil alan "İzdüşüm" Muzo ile Aslı'nın bir vapurda geçen yolculuğunun bant kaydından oluşur. Sıradan bir hayatın içindeki bezgin insanlara işaret edilen öyküde onları eğlendirmek isteyen Muzo arkadaşı Aslı'nın tepkisine maruz kalır. Bu bağlamda öyküde modern çağın dramına işaret eden şu diyalog dikkati çekmektedir:

> "Bravo. Aslı seni kutluyorum. Hiç kuşkun olmasın herkesi eğlendiriyorsun. Ne akıllı kız, kitap bile okuyor, diyip felekten bir gün çalıyor artık hepsi."
>
> "Muzo git başımdan."
>
> "Sen doğuştan mı böyle bencilsin, yoksa özel ders mi aldın?"
>
> "Saçmalamasana, bencillikle ne ilgisi var kitap okumanın?"
>
> "Kendini kendine saklıyorsun ve başkalarıyla paylaşmıyorsun da ondan. Bu insanların sana gereksinimi olabileceğini düşünmüyorsun bile."
>
> "Buldum. Kesinlikle buldum. Tıp literatüründe devrim yaratacağım. Sayın seyirciler, hastamıza dikkatle bakın; boynunda kabarmış olduğunu gördüğünüz damarın halkçılık damarı olduğu, deneylerle kanıtlandı." (Akaş, 1990, s. 109)

"Piramit" öyküsü "Gerçeğin Öte Yanında" öyküsünde olduğu üzere *Sinek, Örümcek, Hırsızlar, Toz, Firavun ve Piramit* gibi kimi alt başlıklardan oluşur. Bu yönüyle klasik öykü formundan farklı bir yapıda olan öyküde içinde ölülerin yaşadığı bir çeşit gömüt (Akaş, 1990, s. 115) olan piramit yaşamın aydınlığı karşısındaki karanlığa işaret eden bir tür metafordur. Bu bağlamda hazinesini saklamak için yaptırdığı bu piramitte *sinek, örümcek* ve *hırsızlar* gibi mahsur kalan *Firavun*'un şu sözleri asıl zenginliğin yaşamak olduğuna işaret etmektedir:

> Ölmeyeceğimi söylüyorlardı. Son ana kadar herkes, "Siz ölemezsiniz, ölümsüzsünüz," diyordu. Beni de inandırmışlardı. Hep yaşayacağımı sanıyordum. Şimdi piramitteyim. Hazinemi saklamak için yaptırdığım bu deliğe kısılıp kaldım şimdi. Aslında güzel olmuştu piramit. Gizem, görkem, akıl - hepsi, tam olması gerektiği kadar katılmıştı hamuruna. Ama elim kolum bağlı - içini gezemiyorum, denetliyemiyorum. Kimseye yardım edemiyorum - kendime bile. Hırsızlara demek isterdim ki: "Seçin: ya hazineyi alın ve hep burada kalın, ya da eliniz boş olarak çıkın. Hangisini isterseniz vereceğim." . . . . Dışarıda hala ışık olup olmadığını bile bilmiyorum ki . . . Bu hep böyle olacak - yeni piramitler yapılacak ve firavunlar, ellerinden hiçbir şey gelmeden tozlaşacaklarını ancak çok geç olduğunda anlayacak. (Akaş, 1990, s. 115)

Oldukça uzun başlıklı kısa bir öykü olan "Hıtchcock'un Çekmediği Filmin Son Karelerinin Kısa Tarihçesi, Yitirilişi ve Beklenmedik Bir Anda Siyah-Beyazın Yeniden Bulunuşu" biçimsel olarak klasik bir yapıda olup öyküde iki dost arasındaki ölüm oyunu anlatılır. İçinde taşıdığı yaşam enerjisi ile adamı öldürmekten vazgeçen kadın adamın kendisini öldürmesine tanık olur. Alfred Joseph Hitchcock'a gönderme yapılan öyküde sinema sanatına temas edildiği görülür.

"Hammurabi Gerçekten Yaşadı mı Patron?" biçimsel olarak on altı bölümden oluşmakta olup kral adına var olan kanunları değiştirerek yeni bir kanun tasarısı ortaya koyan Hammurabi'nin ölüm ile son bulan hikâyesini konu alır. Tarihi bir kişilik olan Hammurabi'ye gönderme yapılan öykü kurmaca bir düzlemde tarihin yapısökümüne uğratıldığı bir nitelik taşır. Nitekim öyküde tarihi yanıltmanın tadına doyamayan öykü kahramanının amacı kendi yazdığı ve yalan yanlış bilgilerden oluşan tabletleri her yere yayarak (Akaş, 1990, s. 123) bir kaos yaratmaktır. Trajikomik bir atmosferin yaratıldığı öyküde aşağıdaki pasaj söz konusu kanun hükümlerinden bazılarını ortaya koymaktadır:

> Bir kişinin parasına göre yargılanıp cezalandırılması saçmalığını çıkarttım. İtiraf etmeliyim ki sonuç kusursuz: Önce toplumu üç sınıfta böldüm; hür insanlar, bağımlılar ve köleler diye. Sonra hür bir insanın tazminatla atlatabileceği bir suç için diğer iki gruba ölüm cezası verdim. Hem de ne fantazi ölümler! İnsanların binlerce yıl sonra bunlara bakıp Babil Uygarlığı hakkında, Hammurabi hakkında ahkam keseceğini düşündükçe gülmekten kırılıyorum. Çok iyi olacak, çok! (Akaş, 1990, s. 122)

*Noktanın Kesişimleri Antolojisi'*ndeki son öykü olan "Apocalypso (Kırmızı Düğmenin Gölgesinde)" öyküsünde Gizli Haberalma Servisi'de çalışan Beatoven aldığı emir üzerine kanatlı bir kedi avlamak üzere Borneo adasına gider. Fantastik bir nitelik taşıyan öykü yazarının ifadesiyle görünürde bir serüven öyküsü olmakla birlikte bir sürü şeye anlam verilemeyen ve yazar ile okur arasındaki temel antlaşmanın ihlal edildiği (Ekin, 1990, s. 21) bir öyküdür. Akaş'ın "sözcükleri tanıdık dizilimlerle kullanacağım ama, bildiğimiz anlamları vermeyeceğim bu dizilimlere, tuz serper gibi simge serpeceğim, ama bunlar bir bütün olarak Anlam'a işaret etmeyecekler, "**plot**" çok önemliymiş gibi yapacağım ama, bunda bile mızıyacağım. Okur ancak bunun farkına varırsa ve gülebilirse kendini aptal hissetmekten kurtulacak" (Ekin, 1990, s. 21) şeklindeki sözleri onun bilinçli olarak böyle bir yol izlemeyi tercih ederek okuru tekinsiz bir öykü atmosferi ile baş başa bırakmayı amaçladığını gösterir.

SONUÇ

Cem Akaş'ın *Noktanın Kesişimleri Antolojisi'*ndeki öykülerinin analitik bir çözümlemeye tabi tutulduğu bu bildiride Akaş'ın edebiyata henüz yeni atılmışken kaleme aldığı bu öykülerin gerek biçim gerekse içerik bakımından yazarın kendine özgü anlatı tekniğinin birer ürünü olarak özgün bir nitelik taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda bildiride Akaş'ın 1990'lı yıllardaki Türk öykü dünyasına yeni ufuklar açan bir öykü dünyası inşa ettiği kanısına varılmıştır.

Kitaptaki on sekiz öykü üzerine yapılan biçimsel analizde "Gerçeğin Öte Yanında", "Kuşbakışı", "Skyhed (7375. Gece Gördüğüm Düş" ve "Piramit" adlı dört öykünün dışındaki öykülerin klasik bir öykü formu taşıdığı; ancak bu öykülerin de gerek anlatım biçimi, gerek taşıdığı ilginç başlıklar, gerekse "Notlar" bölümüne işaret eden dipnotlar ile yer yer bu formun sınırlarını aştığı saptanmıştır. Çalışmada söz konusu dört öykü dikkate alındığında bu öykülerin yapısal bakımdan geleneksel öykü kalıplarını yapısökümüne uğratan yanı ile deneysel bir nitelik taşıdığı tespit edilmiştir. Nitekim bu öykülerden "Kuşbakışı"nda müziğin olanaklarından yararlanıldığı, "Gerçeğin Öte Yanında" ve "Piramit"te alışılmışın dışında alt başlıklara, Skyhed

(7375. Gece Gördüğüm Düş"'te ise manzum bir anlatım tekniğine başvurulduğu görülmüştür. Dolayısıyla Akaş'ın klasik öykü formunun sınırlarını aşan bir öykü tekniği denediği anlaşılmaktadır. Ayrıca yapılan biçimsel analiz yazarın öykülerinde metinlerarası tekniğe sıkça başvurduğunu da ortaya koymuştur.

Akaş'ın öyküleri üzerine yapılan içerik analizinde yazarın öykü kahramanlarının genel olarak yalnız, mutsuz, histerik, yaşamla ve içinde bulunduğu düzenle bir meselesi olan kahramanlardan seçildiği saptanmıştır. Söz konusu kahramanlardan hareketle yer yer otoriter ve baskıcı bir sistem anlayışına yönelik bir başkaldırının sezildiği öykülerde yer yer tercih edilen biçimin de bunun bir tezahürü olduğu anlaşılmıştır. Yapılan içerik analizi Akaş'ın öykülerinde tekinsiz bir atmosfer yarattığını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Akaş, C. (1990). *Noktanın Kesişimleri Antolojisi*. İstanbul: hil yayın.

Akaş, Cem (2005). *Zibaldone 2*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Akaş, C. İplikçi, M. ve Erdem, Ö., Zileli, I. (2018). Öykü Dergide, Şiir Sokakta, Roman Rafta. https://keciedebiyat.com/oyku-dergide-siir-sokakta-roman-rafta/. Erişim Tarihi: 12.10.2023.

Batur, E. (21 Eylül 1990). Edebiyat dışı mizahın dehlizlerinde hikâyeler. *Güneş,* https://web.archive.org/web/20151213151909/http://cemakas2.brinkster.net/batur.pdf._Erişim Tarihi: 09.10.2023.

Çakır, G. N. (2020). Cem Akaş ile Söyleşi. *Varlık, 1350,* 93-96.

Ekin, D. (1990). *Cem Akaş, Noktanın Kesişimleri Antolojisi'ni Anlattı* 'Kendi sarayımı kuruyorum'. *Cumhuriyet Kitap Eki, 31,* 21.

Gümüş, S. (2017). Zanaatı Öğrenmeden Sanat Yapmaya İnanmıyorum. *Notos, 62,* 38-48.

Kesmez, M. (2012). 'Deneysellik Peşinde Değilim'. *Radikal Kitap, 574,* 14.

Koyuncu, İ. (2019). Cem Akaş. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cem-akas. Erişim Tarihi: 25.06.2022.

Kulak, Aynur (2020). Cem Akaş Söyleşisi/Deneyselliği Yazınsal Bir Anlatı Biçimine Dönüştürmek. https://aynurkulak.wordpress.com/2020/03/18/cem-akas-soylesisi-deneyselligi-yazinsal-bir-anlati-bicimine-donusturmek/. Erişim Tarihi: 26.06.2022.

"Size bol 'r'li cevapları olan sorular hazırlamıştık ama sonra vazgeçtik" (2006) Yazı Değirmenleri. http://gyayingrubu.net/cemakas/2006yazidegirmenleri.pdf. Erişim Tarihi: 08.10.2023.

https://sefinsalatasi.blogspot.com/p/kitaplar.html. Erişim Tarihi: 08.10.2023.

https://edebistan.com/oykuculer-sozlugu/cem-akas. Erişim Tarihi: 08.10.2023.

https://www.biyografya.com/biyografi/1216

https://web.archive.org/web/20080509122523/http://www.yazidegirmenleri.com/agustos06.html. Erişim Tarihi: 10.10.2023.

ECOCRITICAL ANALYSIS OF "TO BUILD A FIRE" BY JACK LONDON

Dr. Selin TURAN
niles35.st@gmail.com-0000-0002-9688-5098

ABSTRACT

Jack London's "To Build a Fire" is analyzed from the conceptual perspective of ecocriticism. Ecocritical theory assesses the ecological elements hidden in descriptive narratives. London's story displays many characteristics highly relevant to the theme of man's ultimate subordination to nature, a key aspect of ecocritical theory. The protagonist and his husky dog are described as being part of the ecological life cycle as they attempt to survive the harsh environment into which the main character's hubris has led them. Alaska's ecological conditions are clearly visualised, with the proximity and enmity between man and nature critically tracked through the observations of either the narrator or the protagonist. While criticizing the position of man within this environment, in contrast nature and animals are shown as existing within a complex, balanced ecosystem. This complexity, as described by London, is evaluated using an environmentalist approach.

Key words: Ecocriticism, Ecology, Jack London, Nature.

JACK LONDON'IN "ATEŞİ YAKMAK" ESERİNE EKOELEŞTİREL İNCELEME

ÖZET

Jack London'ın "Ateşi Yakmak" adlı eseri, eko-eleştirinin kavramsal perspektifinden analiz edilmektedir. Eko-eleştirel teori, betimleyici anlatılarda saklı ekolojik unsurları değerlendirir. London'ın hikayesi; eko-eleştirel teorinin önemli bir unsuru olan, insanın nihai olarak doğaya boyun eğmesi temasıyla ilgili birçok özellik taşımaktadır. Ana karakterin kibrinin, onları sürüklediği zorlu şartlarda yaşam savaşı verirken haski köpeği ile beraber ekolojik yaşam döngüsünün bir parçası haline gelir. Alaska'nın ekolojik koşulları, insan ve doğa arasındaki yakınlık ve düşmanlık, anlatıcının ya da kahramanın gözlemleriyle eleştirel bir bakış açısıyla anlatılır. Eserde insanın bu ortamdaki konumu eleştirilirken,

doğanın ve hayvanların karmaşık ama dengeli bir ekosistem içinde var oldukları vurgulanmaktadır. London'ın bahsettiği bu karmaşıklık, çevreci yaklaşım ile değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Eko-eleştiri, Ekoloji, Jack London, Doğa.

ECOCRITICAL ANALYSIS OF "TO BUILD A FIRE" BY JACK LONDON

To turn back to nature is the clear result of any search for the essence of self. Industrial advancement has created modern life, which has developed in ignorance of the natural environment and become alienated from it. Mechanization in cities and in human behavior supports the growth of an urban way of thinking. 'Nests of iron' may be a term coined to describe urban culture. However, an escape from the harshness of the wild cannot provide immortality for human beings, since there is a strong connection between man and nature. In fact, nature determines the continued survivalof humanity. If people are nature's sons and daughters, why are they far away from their mother? The first step in answering this question is to reclaim an awareness of the ecological foundations of society for new generations. Otherwise, the resulting estrangement from nature will lead to the collapse of the ecosystem. This will drive mankind to the edge of extinction. Writers and poets are not oblivious to society's ongoing blindness towards the destruction of Earth and its resources. Ecotheory emerged in the 1980s to draw attention to the link between literature and the ecosystem. Jack London is known as an American novelist, journalist, and socialist activist. He wrote numerous well-known novels, such as *The Call of the Wild* and *White Fang*, which focus on the confrontation between man and nature. London's "To build a fire" is also a popular short story set in a harsh environment, which can be reread in the light of ecocriticism. Although considered a good example of work within the naturalist movement, it is possible to analyze it from an ecocritical point-of-view, ignoring the basic tenets of naturalism. This work will describe the framework of ecocriticism, provide an overview of the work of ecocritics, and explore the impact of ecotheory on Jack London's short story, "To build a fire."

Ecocriticism evolved unconsciously from works focusing on nature in the mid-nineteenth century. Henry David Thoreau, John Muir, Ralph Waldo Emerson, Aldo Leopold, Rachel Carson, and Edward Abbey are among those environmentalist authors whose works focus on nature and draw attention to the significance of the natural world.

These examples pioneered the way for a new revisionist theory. Before the appearance of ecocriticism, writing from the perspective of nature did not form part of an organized movement. Its unification under one only title appeared after 1980s. Thereafter, however, was an eruption of organized studies of literature from the likes of Cheryll Glotfelty, Harold Fromm, William Rueckert, Scott Slovic, and Glen Love. As the starting point of ecocriticism came from within American literature, the theory crossed over to British literature in the 1990s. The term 'ecocritism' is used in American literature and evokes a more 'celebratory' tone than that of British literature, which generally prefers the term 'green studies'. This invokes "minatory" sensations for "environmental threats emanating from governmental, industrial, commercial, and neo- colonial forces" (Barry, 2002, p. 251). If the meaning of ecocriticism is explained, how can it be described? In the 'Introduction' to *The Ecocriticism Reader* (1996), an important anthology of American ecocriticism, Cheryll Glotfelty answers the question, "What then *is* ecocriticism?" as follows:

> Simply put, ecocriticism is the study of the relationship between literature and the physical environment. Just as feminist criticism examines language and literature from a gender conscious perspective, and Marxist criticism brings an awareness of modes of production and economic class to its reading of texts ecocriticism takes an earth-centred approach to literary studies. (Glotfelty, 1996, p xviii)

It can be inferred from this explanation that ecocritical theory stands as a window for literature to observe the ecosystem with its all dynamics. In the green studies movement, the notion of 'the world' expands and includes the whole ecosphere where, "Everything is connected to everything else" (Glotfelty, 1996, xix). Barry Commoner, aleading ecologist in the modern environmental movement, writes it as the first law of ecology in his book The Closing Circle. His objective is to underline the existence of only one ecosphere in which various living organisms survive and affect one another. The ecosystem works as if coordinating with every ecological entity within it.

Ecocriticism has four pillars: Deep ecology, Ecofeminism, Social ecology and Ecoregionalism. Deep ecology, which is accepted as an ecological and environmental philosophy, argues that it is an undebatable fact that various groups of organisms in the natural world exist in a balance of complicated inter-relations. The annihilation of this natural order by the disrupting tendencies of humankind is a threat for them and all

organisms of Earth. At the core of deep ecology is a sense of the necessity for respect and acceptance of the rights of the living environment without a utilitarian approach. This may require the displacement of human beings from their central position in the universe. Deep Ecology for the Twenty-First Century is a guidebook for the followers of deep ecology. In the book, George Session notes two environmental approaches used by Arne Naess in the Third World Future Conference in 1972. These approaches are known as Anthropocentrism and Ecocentrism. Anthropocentrism is "concerned primarily with pollution, resource depletion, and the health and affluence of people in the developed countries" (Sessions, 1995, p xiii). Anthropocentrism advocates that the physical environment exists for the benefit of human beings. It depends on preserving the earth, in which the dominant and superior role of humans is maintained. In this type of approach, the biosphere turns into the servant of mankind, which stands at the core of the ecosystem, pushing nature into second position. Ecocentrism, on the other hand, focuses only on nature. This approach does not accept the superiority of mankind over the physical environment and resists the idea of humans being at the center of the entire ecosystem. It also argues that the struggle to control the power of nature should be abandoned. Stan J. Rowe, who is a geo-ecologist and environmentalist, depicts man's relationship with nature in the following terms: "people are inseparable from the inorganic/organic nature that encapsulates them. They are particles and waves, body and spirit, in the context of Earth's ambient energy" (Rowe, 1994, p. 106). He supports ecocentric thinking which underlines the necessity of a nature-based viewpoint and rejects any kind of perception claiming the superiority of humans over nature. According to Stowe, these two ways of thinking can be contrasted like this: "anthropocentrism says we know how to control and manage them, while ecocentrism says "not yet; maybe never" (Rowe, 1994, p. 106).

Ecofeminism is a term combining feminism and ecology. Ecofeminists claim that any division between nature and women is caused by a patriarchal society. They are completely against any injustice against women and the environment. Similarly, the defenders of this movement advocate the eradication of all unjust actions towards other subordinate groups, such as people of color, children, and the poor. The oppression of these groups by paternalistic societies is similar to oppressive attitudes about nature. The exploitation of all the Earth's resources, including air, water, animals, and land comes from human domination of it. Nature becomes 'otherized', just like women in a male-

dominated society.

Social ecology defends the notion of social order and equality. According to the defenders of social ecology, nearly all of the world's ecological problems are reflections of social problems. The hierarchical social class system in society causes social conflicts. These are the result of the human desire to dominate subordinate groups of living beings. Society dissects itself into diverse parts owing to its ignorance of its own values and physical environment. Murray Bookchin is a well-known writerof many works on social ecology. He thinks that there can be a social reconstruction if only people can regain their consciousness and sensibility through the impact of poetry and science. Bookchin explains this with these words, "poetry and imagination must be integrated with science and technology…We must combine them, relate them and see them in their totality as well as their specificity" (Bookchin, 1982, pp. 19-20).

Bioregionalism encompasses the political, cultural, and ecological system in areas called bioregions. These geographical areas are decided by their natural characteristics, in which culture has an emphasizing role. Peter Stephen Berg is an environmental writer and is best known for his bioregionalist identity and pacifist approach to protests. Within the borders that are drawn by the Earth's natural resources, ecosystems must be protected for future species and inhabitants. Peter Berg defines his ideas about bioregionalism like this, "It [Bioregionalism] is proactive. It is carrying the concept of alife-place into the activities and goals of human society, as opposed to protest" (Berg, 2015, p. 139).

"To build a fire" is a short story by Jack London which takes place in the Yukon trail in Alaska, near Canada. The main character expects to arrive at a mining claim in Henderson Creek after nine hours. However, the weather is so freezing that it is not suitable to travel, even though a husky dog accompanies him. The unnamed character in the story dies on the way as a result of being unable to build a fire because of having frozen hands and feet. How is nature represented in "To build a fire"? Nature is so harsh that it is not possible to survive without having experience of the environmental conditions. In the story, the man fights with the temperature, which is "colder than sixty below, than seventy below. [It was] seventy five below zero" (Lauter, 2002, p. 728). The newcomer's unconscious courage causes him to decide to travel alone. In fact, this is the result of the alienation and isolation of mankind from the environment. The man cannot

reach civilization because he is the product of a society which neglectsthe existence of the ecosystem and is trapped in the charms of modern life. Moreover, the alienation of man from nature reinforces conflict between them. Jack London displays this conflict by portraying a mine worker on his impossible voyage throughthe wilderness. This is the proof of his alienated self. He gives no importance to the rules of nature and starts to travel when it is minus seventy-five degrees. An ecocentric approach puts nature at the center. London creates an unprecedented natural setting thatswallows its victim. In the depiction of Henderson Creek, the narrator informs readers about the need to observe and be knowledgeable about the features of the environment in order to survive. He depicts the creek which is full of water traps under its iced surface as follows:

> The creek he knew was frozen clear to the bottom, but he knew also that there were springs that bubbled out from the hillsides and ran along under the snow and on top the ice of the creek. He knew that the coldest snaps never frozen these springs, and he knew likewise their danger. They were traps. They hid pools of water under the snow that might be three inches deep, or three feet. Sometimes a skin of ice half an inch thick covered them, and in turn was covered by the snow. Sometimes there were alternate layers of water and ice-skin, so that when one broke through he kept on breaking through for a while, sometimes wetting himself to the waist. (Lauter, 2002, p. 730)

London prefers to experiment with a man who is thought to be superior to woman and nature according to the patriarchy. If the man can battle subordinates and emerge victorious, he should be the winner in such a harsh environment. However, London's character loses his life at the end of the story. His death is a clear challenge to the anthropocentric view which claims nature exists for the sake of humans. The fact that the story portrays nature as being all-powerful and at the center of the story, rather than the main character, can be interpreted as an ecocentric approach. Moreover, as referred to above, ecofeminists argue that the superiority of man to 'others', including nature and women, causes a fracture in the relationship between females and Mother Nature. The failure of the unnamed character in his fight against the cold undermines the supposed dominance of men. Besides, ecologism underlines the idea that all creatures and places on Earth constitute an ecosystem. Therefore, man cannot be separated from animals, plants, air, water, and land. In "To build a fire," the protagonist is accompanied by a large husky dog. At the beginning of the voyage, the dog is moody because his instinctswarn him to find shelter rather than travel through the frozen land. The writer describeshis reluctance as follows:

> The animal was so depressed by the tremendous cold. It knew that it was no time for travelling. Its instincts told it a truer tale than was told to the man by the man's judgment….The dog did not know anything about thermometers. Possibly in its brain there was no sharp consciousness of a condition of very cold such as was in the man's brain. But, the brute had its instincts. (Lauter, 2002, p. 728)

Ecological studies remind us that all creatures are equal. The dog instinctively wants to connect with nature. In contrast, human beings do not have such instincts, or they have become weakened or lost. London creates his wolf-dog ready for such harsh conditions. Throughout the story, it is very cautious and obeys all the rules of nature. At the end, it survives as a result of its own efforts to overcome all the difficulties. A core principle of Deep Ecology is an obligation to respect and understand the living environment. Yet, in "To build a fire," the man tries to kill the dog to warm his hands in its carcass. This solution occurs to him when he remembers an old story:

> The sight of the dog put a wild idea into his head. He remembered the tale of the man, caught in a blizzard, who killed a sneer and crawled inside the carcass, and so was saved. He would kill the dog and bury his hands in the warm body until the numbness went out of them. Then he could build a fire. (Lauter, 2002, p. 735)

The man attempts to catch the dog and kill it to benefit from the warmth of its blood. Yet, his hands are so "helpless" that he can "neither draw nor hold his sheathe-knife northrottle the animal" (Lauter, 2002, p. 735). This behavior violates the idea of respect forother living organisms. Eco critics are against the brutality that man uses to sustain his reign.

Lastly, pollution is a problem from which the entire ecosystem suffers. London is disturbed by developments in industry and its harmful effects on wild habitats. He draws people's attention to the search for gold in the Klondike. During the Klondike gold rush, there was extensive destruction of habitats and releases of sediment, including river diversions, which disrupted river banks and beds. Gold was mostly found in sulphur-bearing rocks. When they were mined, there was a release of silt and sediment into downstream waterways. Miners also destroyed huge rocks to get the gold inside them. They let the rest of the sulphur-bearing rocks fall to the ground. Similarly, the man struggles to take one match from a dozen and the sulphur on them is lost in snow: "Next he brought out a bunch of sulphur matches. [..]. In his effort to separate one match from the others, the whole bunch fell in the snow" (Lauter, 2002, p. 734). This symbolizes the

harmful effects of sulphur in the future. Commoner's principle, "Everything is connected to everything else," is significant in this regard. The smoke goes into the air and the match is absorbed into the ground (Glotfelty, 1996, xix). The air and soil, which are also requirements for the survival of human beings, are polluted.

In conclusion, ecocriticism appeared in America in the 1980s. Ecocritical theory is also called "green studies" and began to become important in Britain in the 1990s. There is a link between literature and nature. Literary works can be reread through the lens of ecocriticism. This relatively recent theory focuses on the idea that living organisms are connected to each other in an ecosystem. The balance of this should be protected. There are four movements in ecocriticism: Deep ecology, ecofeminism, social ecology and bioregionalism. The ecocentric and anthropocentric approaches are discussed by George Sessions. The anthropocentric approach claims that the physical environment exists for the benefit of human beings. The ecocentric approach argues that all components of the ecosystem have an equal right to exist. "To build a fire" is a valuable piece of work by Jack London, which can be analyzed using the principles of ecocriticism. In the story, the relationship between man and nature is underlined. London portrays a character who is inexperienced in his fight against the wilderness in the Yukon Territory. The attempted killing of his husky dog shows the inequality between animals and mankind. Sulphur and the Klondike gold rush symbolize habitat destruction.

BIBLIOGRAPHY

Barry, P. (2002). *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*, Manchester: Manchester University Press.

Berg, P. (2015). *The Biosphere and the Bioregion: Essential Writings of Peter Berg*, Londonand New York: Routledge.

Bookchin, M. (1982). *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy*. California: Cheshire Books.

Erdal, B. (2016). *The Enmity between Human and Nature: An Ecocritical Analysis of* ***Lordof the Flies***.(Publication No: 436841) [Master's thesis: Erciyes Üniversitesi].

Garrard, G. (2004). *Ecocriticism*. New York: Routledge.

Glotfelty, C.(1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, Georgia: TheUniversity of Georgia Press.

Lauter, P. (2002).*The Heath Anthology of American Literature*, *Volume II*. The United Statesof America: Houghton Mifflin Company.

Rowe, S. J. (1994). "Ecocentrism: The Chord That Harmonizes Humans and Earth". *The Trumpeter*. 11 (2), 106-107.

Sessions, G. (1995). *Deep Ecology for the Twenty-First Century*. Boston: Shambhala Publications.

DİYARBAKIR' DA YAŞAYAN DOMLAR'IN MÜZİK EĞİTİMLERİ İLE SUZUKİ MÜZİK EĞİTİMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Zozan YILDIZ

İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Performans Anasanat Dalı, Geleneksel Danslar Programı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

- ORCID ID 0000-0002-9097-1219

Özet

Kaynaklardan anlaşıldığı üzere Çingeneler, Hindistan'dan, farklı zamanlarda ve farklı nedenlerle göç edip dünyanın farklı yerlerine yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bölgelerde farklı isimler ile tanımlanan Çingeneler'e; Dom, Mıtrıb, Çingen, Roman, Lom, Rom gibi çok sayıda adlandırma yapılmıştır. Diyarbakır ve civarına göç edip yerleşen Çingeneler Dom adı ile tanımlanmışlardır. Domlar'ın Diyarbakır müzikal kültürünün yaşatılmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli roller yüklenmiş oldukları bilinmektedir. Müzik alanında kültürel değerlerin gelecek zamanlara taşınmasında önemli rol oynamışlar ve bu süreç devam etmektedir. Özellikle geleneksel kültürel törenlerinde müzisyen olarak görev aldıkları ve genellikle Davul-Zurna ile eşlik ettikleri görülmektedir. Dom müzisyenler de müzisyenlik geleneklerini kendilerinden sonra gelenlere aktarımına önem verdikleri ve bu konuda kendi yöntemleri ile yaptıkları bilinmektedir. Özellikle usta müzisyenler yeni yetişenlere rol model olup müzisyenlik mesleğinde yer almalarını sağlamaktadırlar. Usta müzisyenlerin yeni müzisyenlerine uyguladıkları öğretim yönteminin Japon keman sanatçısı Shinichi Suzuki' nin 20. yüzyılda yaratmış olduğu Suzuki Anadil Metodu ile benzerlik olduğu görülmektedir. Suzuki Anadil Metodu'na göre: Nasıl ki bir bebek doğduğu andan itibaren çevresinde duyduğu sesleri taklit ederek ana dilini öğreniyorsa, çevresinde müzikal bir ortamla karşılaştığında da aynı şey geçerlidir. Bu bildiride Diyarbakır' da yaşayan müzisyen Domlar'ın müzikal eğitimleri ile Japon keman sanatçısı Shinichi Suzuki'nin müzik eğitimi Suzuki Metodu'nun karşılaştırılması yapılacaktır. Çalışmada yazılı işitsel ve görsel kaynaklar taranarak sunum içerisinde gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çingeneler, Domlar, Müzik, Diyarbakır, Suzuki Eğitimi

Abstract

As understood from the sources, Gypsies migrated from India at different times and for different reasons and settled in different parts of the world. Gypsies are defined by different names in the regions where they settle; Many names have been given such as Dom, Mıtrıb, Çingen, Roman, Lom, Rom. Gypsies who migrated and settled in Diyarbakır and its surroundings were defined as Dom. It is known that Doms have played important roles in keeping Diyarbakir's musical culture alive and passing it on to future generations. They have played an important role in carrying cultural values in the field of music to future times, and this process continues. It is seen that they especially take part as musicians in traditional cultural ceremonies and usually accompany with drums and zurna. It is known that Dom musicians attach importance to transferring their musicianship traditions to those who come after them and do this with their own methods. Especially master musicians become role models for young people and enable them to take part in the profession of musicianship. It can be seen that the

teaching method applied by master musicians to their new musicians is similar to the Suzuki Native Language Method created by Japanese violinist Shinichi Suzuki in the 20th century. According to the Suzuki Mother Tongue Method: Just as a baby learns his native language by imitating the sounds he hears around him from the moment he is born, the same is true when he encounters a musical environment around him. In this paper, a comparison will be made between the musical education of Dom musicians living in Diyarbakır and the Suzuki method of music education of Japanese violinist Shinichi Suzuki. In the study, written, audio and visual sources will be scanned and tried to be shown in the presentation.

Keywords: Gypsies, Doms, Music, Diyarbakır, Suzuki Education

Giriş

Suzuki Anadil Metodu Japon kemancı ve eğitimci Shinichi Suzuki tarafından 20. yüzyılda geliştirilmiş bir metottur. Bu metot bireyin anadilini konuşmayı öğrenme sürecine dayanan bir müzik eğitimi metodudur. Suzuki'nin bu metoduna göre müzik yeteneği, doğuştan veya kalıtsal değildir, müzik yeteneğinin gelişebilmesi için uygun koşul ve ortamlar sağlanmalıdır. Suzuki Anadil Metodu'na göre; nasıl ki bir bebek doğduğu andan itibaren çevresinde duyduğu sesleri taklit ederek ana dilini öğreniyorsa, çevresinde müzikal bir ortamla karşılaştığında da aynı şey geçerlidir. Bu bakımdan bireyin doğup büyüdüğü ortamda dil becerisinin gelişebildiği gibi müzikal becerisini de geliştirebilme şansına sahiptir. Suzuki Anadil metodu, 1970'lerin sonlarından itibaren dünyanın birçok değişik bölgesindeki müzik eğitimi uzmanlarınca oldukça ilgi görüp, ABD, Kanada ve Avustralya gibi Pasifik ülkeleri olmak üzere Avrupa ve birçok Afrika ülkesine hızla yayılmıştır (Özer & Hongur, 2016: S.143). Başlangıçta keman eğitimi için geliştirilmesine rağmen, daha sonra pek çok enstrümana, ses eğitimine, matematik, edebiyat ve resim eğitimlerine de uyarlandığı bilinmektedir.

Bu bildiride Diyarbakır ilinde önemli nüfusa sahip olan ve müzisyenlik meslekleriyle tanınan Domlar'ın müzisyenlik eğitimi ile Suzuki Anadil Metodu müzik eğitimi karşılaştırılmaktadır. Müzisyenlik meslekleriyle tanınan Domlar'ın olağan yaşam içerisinde kendiliğinden sanat ve müzik eğitimi aldıkları görülmektedir. Bu eğitim süreci aslında doğal bir eğitim sürecini yansıtmaktadır. Bir çocuğun anadilini bulunduğu çevre koşullarıyla doğal bir süreçte öğrenmesi gibi; Dom çocuklarının da müzikal bir ortamda doğmuş olmalarından dolayı müzikal becerileri gelişmektedir. Bu bildiri de, Domlar'daki müzikal yeteneğin doğuştan geldiği algısına karşın, ortam koşullarına bağlı olduğunu gösteren bir çalışma niteliğindedir. Ortam koşulları değiştikçe müzikal yetenek de buna bağlı değişebilmektedir. Çingeneleri konu edinen çalışmaların pek çoğunda Çingenelerin müzikal yeteneğine vurgu yapılsa ve bu yeteneğin genetik bir olgu olabileceği tartışılsa da, bu yeteneği ortaya çıkaran koşullara odaklanan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu bildiride de Suzuki Anadil Eğitimi Metodu'nda oluşturulmaya çalışılan ortamın ve Domlar'daki doğal müzikal ortam karşılaştırılmıştır. Her iki farklı müzik eğitimi yaklaşımının karşılaştırılabilmesi için problemler şu şekilde belirlenmiştir;

- Domlar'daki müzik eğitiminin Suzuki müzik eğitimi ile benzerlikleri var mıdır?
- Ortam koşullarının müzik eğitiminde etkisi nelerdir?

Suzuki Ana-dil Yaklaşımı ve Yetenek Eğitimi Metodu felsefesinin suni olarak oluşturmaya çalıştığı eğitim ortamı bu noktada Domlar'daki doğal müzikal ortamla benzerlik göstermektedir. Domlar'ın yaşam biçimleri olmuş bu eğitim ortamı ve koşulları; Suzuki'de bireyin başarılı olabilmesi için suni olarak sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda bu

bildiride, Domlar'daki müzik eğitim süreci ile Suzuki Anadil eğitim metodu arasındaki benzer noktaları ortaya koymayı aynı zamanda Suzuki'nin resmi müfredatı ile Domlar'ın geleneksel yapıdaki iki farklı müzik eğitimi yaklaşımlarının anlaşılmasını amaçlamaktadır. Bildirinin kapsamı, Diyarbakır ili Kayapınar ilçesindeki Domlarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, sözlü tarih ve literatür kaynaklarının desteklenmesiyle oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bildiri, iki farklı müzik eğitimi yaklaşımının benzerlik ve farklılıklarıyla birlikte anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Domlar'daki Müzisyenlik Eğitimi ve Suzuki Müzik Eğitiminin Karşılaştırılması

Müzisyen, müziği fiziksel olarak icra eden, onu kurgulayan, ses ve sessizlikle bir bütün oluşturan kişi veya kişilerdir. Her insan müzik eğitimi alıp, bir enstrüman üzerinde pratik yaparak, o enstrümanı çalmayı öğrenebilir; fakat her insanın müzisyen olabileceğini söylemek zordur. Müzisyenlerin icra ettikleri enstrümanlar üzerinden belirli uzmanlıkları vardır. Bireyin enstrümanın seçiminde, onun icra edeceği enstrümanına göre kendi fiziksel koşullarını da göz önünde bulundurarak, sürekli pratik yapması ve enstrümanına zaman ayırması önemlidir. Bireyin enstrümanıyla sürekli pratik yapması ve enstrümanına zaman ayırabilmesi bireyin yaşamını sürdürdüğü çevresiyle de ilişkilidir. Suzuki müzik eğitim yöntemi öğrencinin müzik öğrenme sürecini ailesiyle birlikte sürdürülmesini vurgulamaktadır. Öğrenci, ebeveyni ile birlikte müziği öğrenir, ebeveyni tarafından disiplinli ve işbirlikçi bir şekilde pratikleri sağlanır. Bu yöntem çocuğun müziği öğrenebilmesini daha etkili ve motive edici bir hale getirebilir. Bu amaçla Suzuki müzik eğitim yönteminde, öğretmenin ebeveyne de müzik eğitimi vermesiyle çocuğun evde ebeveynini taklit etmesi ve rol model olarak alabilmesi sağlanır. Öğretmen müziği oluşturma sürecinde öğrenciye rehberlik eden, temel müzik kurallarının öğrenilmesini sağlayan bir roldedir. Bu yöntemde önemli görülen bir nokta müzikal eğitimin ev ortamına taşınmasıdır. Ebeveynin müzik eğitimi alarak evde müzikal bir çevrenin sağlanmaya çalışılması; çocuğun anadilini öğrenebildiği gibi müziği de doğal yollarla öğrenebilme sürecine destek sağlamaktadır.

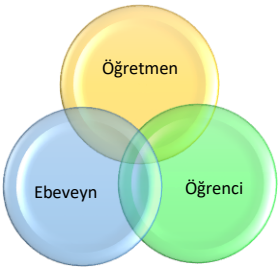

Suzuki Müzik eğitim metodunda önemli görülen öğretmen-ebeveyn-öğrenci ilişkisi Domlar'daki müzik öğrenme süreçlerinde geleneksel bir yöntemde gerçekleştiği görülmektedir. Dom müzisyen olan Hüseyin Senen, her çocuğun en başta kendi evindeki yaşam biçimini öğrendiğini, dolayısıyla evde babasının uğraştığı müziği görerek, duyarak çocuklarda bir merak uyandığını ve babalarına özendiğini belirtmektedir (KK- 1). Senen'in babası da müzisyen olduğundan, müzisyenlik mesleğini en başta evdeki müzikal uyaranlardan etkilendiği ve babasını etkili bir rol model olarak aldığını, bu bakımdan ilk taklit etme eğilimi duyulan ebeveynin bu eğitimde önemli rolüne değinmektedir. Evdeki müzikal yaşam biçiminde müzik eğitimi aktarımının babasından Senen'e, Senen'den de kendi erkek çocuklarına geçtiği görülmektedir. Domlar'da öğrenilen müzikal eğitim gelenek şeklinde sonraki nesillere aktarılmaktadır. Bu aktarım sadece evde babadan aktarılan bir eğitim olmayıp, çevredeki Dom

aile büyüklerinden müzisyen olanlardan da aktarılmaktadır. Diyarbakır'daki Dom müzisyen ailelerin davul ve zurna ağırlıklı olarak; kaval, dilli kaval, dilsiz kaval enstrümanları ile bu mesleğe başladıkları görülmektedir. Bu geleneksel eğitim sistemindeki önemli yöntemlerden biri taklittir. Domlar'daki müzik eğitimi yazılı bir sistemde de olmadığından, duyulan sesi taklit etme, fiziksel olarak görüleni taklit etmeyle başladığı söylenebilmektedir. Taklit etme eğilimi kız çocukları tarafından uygulansa da, erkek çocuklarına oluşturulan müzikal ortam ve koşullar kız çocukları için sağlanamamaktadır. Bu nedenle çocuklar aynı ortamda büyümelerine rağmen Domlar'ın geleneksel müzik eğitimi aktarımında kız çocuklarına denk gelinmemiş ve kız çocuk müzisyen görülmemiştir. Ancak Suzuki Anadil Eğitimi Metodu'ndaki müzik eğitiminde bu şekilde bir cinsiyet ayrımı yapılmamaktadır. Suzuki müzik eğitimi her çocuk için geçerli olan eşitlikçi resmi bir müzik eğitim sistemi olarak görülebilir.

Suzuki Anadil eğitimi metoduyla eğitim veren enstitü ve okulların ebeveynlere de enstrüman dersi vermeleri, ebeveynin bu süreçte önemli olduğunun tespit edilmesinden dolayı geliştirilen bir metot halini almıştır. Dom müzisyenlerde bu durum oldukça doğal bir şekilde işlemektedir. Yani Domlar'da ebeveyn müzisyen, aynı zamanda öğretmen rolünü de üstlenmektedir. Dom müzisyen ebeveynlerin, çocuğun çalışmalarına katılabilmesi, günlük çalışmalarını düzenli olarak yapabilmesi, çocuğun enstrümanından kopmamasını bir gelenek halinde sağlamaktadır. Bu nedenledir ki ebeveynin müzikal anlamda deneyimli olması evdeki çocuğun da tam anlamıyla çalışabilmesini ve müzikal gelişiminin desteklenmesini sağlamaktadır. Dom müzisyen Süphan; "Benim babam zurnacıydı, o müzik duygusu vardı onda, o duygu bana da geçti. Benden de oğluma geçti" (KK- 2). Süphan'ın müzik duygusunun babadan oğula geçiş süreci bir genetik durum olabileceğini göstermiş olsa da bu çalışmada genetik üzerine herhangi bir bilimsel çalışma yapılmadığından, müzik eğitiminde bu yeteneği ortaya çıkaran koşullara odaklanılmıştır. Örneğin Süphan Koçer'in babasıyla birlikte düğünlere gitmesi yani müzikal iş ortamında babasının yanında olması, Suzuki eğitim metodunda gerekli görülen bir etkinliktir. Babasıyla birlikte iş ortamında olması müzik eğitiminde önemlidir. Çocuğun bu alanda gelişebilmesi için aile ile birlikte müzikal etkinliklere katılması Suzuki'de de önemli görülen bir noktadır. Ancak Domlar'daki bu durum ekonomik nedenlerden dolayı zorunlu biçimde de kendini gösterebilmektedir. Çocuğun müzisyenlik mesleğini öğrenebilmesi ve bu mesleği yaparak ailesine ekonomik katkıda bulunabilmesi önem arz etmektedir (KK-4). Bu nedenledir ki Domlar'daki müzik eğitiminde ekonomik ihtiyaçtan doğan disiplin de ön plandadır.

Resim1. Suzuki Metodu ile Keman Eğitimi (Kıroğlu, 2017)

Resim2. Dom Çocuk ve Ebeveynin Aile İçi Müzik Eğitimi (Yıldız, 2022)

Selin Kağnıcıoğlu, American Suzuki Journal ‘da Bogner ve Robin’in yazmış olduğu, “ The Suzuki Philosophy”[1]den aldığı bilgileri şöyle yazmıştır;

> ‘’Yetenek eğitiminde ebeveyn hayati bir unsurdur. Ebeveyn öğretmenden enstrümanın temel özellikleri ve öğretim yöntemleriyle ilgili bilgi edinir. Hatta enstrümanı çalmayı öğrenir. Bugün Amerika Birleşik Devletleri’nde anadil metoduyla eğitim veren birçok enstitü ve okulda haftanın belli saatlerinde ebeveynlere enstrüman ve temel müzik teorisi dersleri verilmektedir. Ebeveyn evdeki öğretmendir ve bu yüzden çocukla birlikte tüm derslere katılmak, dersi takip etmek ve not tutmakla yükümlüdür. Ayrıca ders dışında çocuğun müzikten ve enstrümanından kopmamasını sağlamak için çalışılan ve çalışılacak eserlerin kayıtlarını dinletmek, günlük çalışmaların ve tekrarların düzenli olarak yapılmasına yardımcı olmak, çocukla birlikte çeşitli müzik etkinlikleri ve çalıştaylara katılmak, çocuğun çalışmalarını ödüllendirmek ebeveynin temel görevleri arasındadır. Bunun yanında, ebeveynlerin asla unutmaması gereken en önemli noktalardan biri çocukları için ilk ve en etkili modeli oluşturdukları gerçeğidir. Çocukların ilk taklit etme eğilimi duyduğu model ebeveyndir ve ebeveynin genel yaşamı, günlük hayatı ve tepkileri çocuk için kalıcı özelliklere dönüşecek öğeler taşır” (Kağnıcıoğlu, 2015: S.11).

Resim.3 Dom Çocuk Müzisyen Aile Büyükleriyle Düğünde Davul İcra Ederken (Yıldız, 2023)

[1] Bogner, Robin. “The Suzuki Philosophy.” American Suzuki Journal 18, no. 6 (Autumn 1990): 18-19

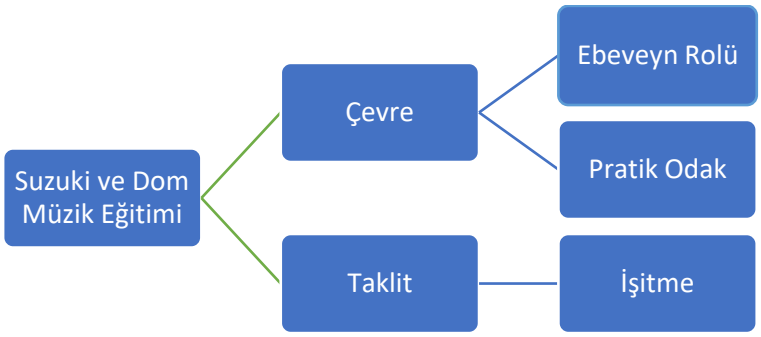

Suzuki müzik eğitimi ve Domlar'daki müzik eğitimi arasındaki önemli bir nokta müzik eğitimine erken yaşta başlanılması durumudur. Suzuki 3-5 yaş arasında müzik eğitimine başlanılmasının yeteneğin gelişmesi açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Domlar'da müzisyenliğin bir meslek olması bakımından aileden gelen bir müzikal çevre çocuk doğmadan oluşmuş durumdadır. Çocuk daha anne karnındayken gelişimi başladığı andan itibaren müzikal uyaranlara maruz kalmaktadır. Bu maruz kalma durumu çocuğun doğumundan itibaren işitsel anlamda müzik diline hâkimiyetini artırdığı söylenebilmektedir. Dom müzisyenlerin çocuklarında görülen evde ebeveynin icra ettiği müziğe işitsel olarak maruz kalma ve ebeveynle birlikte pratik yapma durumu; Suzuki'de istenen bir müzik eğitim yöntemidir. Suzuki'de oluşturulmaya çalışılan müzikal çevre, Domlar'ın yaşamında olağan bir durumdur. Çünkü Dom'lar bölgede müzisyen kimlikleri ile tanınmakta ve müzisyenlik gelenekleri nesilden nesile aktarmaktadırlar.

Ulaş ve Gönenç makalesinde, Trakya'daki Çingenelerin müzikal yaşantısı ve Suzuki Anadil Metodu'nun, öğrenme süreçleri bağlamında birbirine benzediğine dikkat çekmektedir (Özer & Hongur, 2016: S. 143-151). Bu bildiride de Domların müzik eğitimi ve Suzuki müzik eğitiminin benzerliği göz önüne alınınca; Trakya bölgesindeki Çingeneler ve Diyarbakır'da incelenen Dom müzisyenlerin müzikal yaşantısının da benzer olduğu görülmektedir. Bu noktada Dom ve Çingenelerin yaşadıkları bölgenin müzik ihtiyacı ve kültürüne göre şekillenen müzikal yapıları farklılık gösterse de müzik eğitimleri konusunda benzerliklere sahiptirler.

Suzuki müzik eğitimi ve Domlar'daki müzik eğitimi arasında benzer noktalar olduğu kadar farklı oldukları noktalar da mevcuttur. Farklı olduğu kısımlar da altta verilen şekillerle belirtilmiştir;

Suzuki Müzik Eğitimi:

Domlar'da Müzik Eğitimi:

Suzuki müzik eğitim metodu resmi bir müfredata dayalı işlenen bir eğitim modelidir. Ancak Domlar'daki müzik eğitimi geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Suzuki'de yazılı olan nota ve müzik teorisi; Domlar'da sözlü ve işitsel olarak aktarılmaktadır. Suzuki'de klasik müzik ve genel müzik repertuarı öğretilirken; Domlar'da geleneksel melodilerle eğitim süreci işlemektedir. Domlar'ın meslekleri bakımından halk arasında popüler olan müzikleri icra ettikleri de bilinmektedir. Suzuki müzik eğitiminde resmi olarak bireysel ve grup dersleri verilirken; Domlar'da serbest ve topluluk içerisinde öğrenim sürecinin gerçekleştiği söylenebilmektedir. Aynı zamanda Domlar'daki müzik eğitiminde kız çocuklarına rastlanmamış olup, bu müzik eğitiminin erkek çocuklar üzerinden devamlılık sağlaması da Domlar'ın geleneksel kültürleriyle ilişkilendirilebilir. Yine bu bakımdan Suzuki'deki resmi eğitim metoduna göre, Domlar'daki müzik eğitiminin geleneksel yapıda oluşu farklılıklar arasındadır.

Müzik eğitiminin doğal süreci İstanbul Sulukule'de bulunan Roman mahallesinde de görülmektedir. Fakat kentsel dönüşümle beraber mahallenin fiziksel ve kültürel olarak yok edildiği bilinir (Oral, 2011: s.10-11). Yıkılıp yok edilen mahallenin, müzik ve sanat kültürünü yaşatabilmek amacıyla "Sulukule Çocuk Sanat Atölyesi projesi yürütülmüştür. Bu projede de aslında, doğal olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bir müzik geleneğinin yok olmasına karşın, bu ortamın yeniden oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Farklı bölgelerde hayatlarını sürdüren, Çingene, Roman, Dom gibi ortak kökene sahip olan halkın doğal olarak gelişen müzikal ortamları önem arz etmektedir. Suzuki Ana-dil Yaklaşımı ve Yetenek Eğitimi Metodu felsefesinin suni olarak oluşturmaya çalıştığı eğitimin bu noktada yaratmaya çalıştığı ortam benzerlik göstermektedir. Domlar'ın artık yaşam biçimleri olmuş müzikal ortam ve koşullar; Suzuki'de bireyin başarılı olabilmesi için suni olarak sağlanmaya çalışılmaktadır.

Sonuç

Bu bildiride Dom çocuklarının müzikal eğitim sürecinin Suzuki Anadil Yaklaşımı ve Yetenek Eğitimi Metodu ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Müzik eğitiminde erken yaşta başlama her iki eğitim sisteminde de görülmüştür. Domlar'da müzik eğitimine başlamanın belli bir yaşı olmamakla birlikte Suzuki müzik eğitiminde bu yaşın 3-5 yaş aralığında olması gerektiği tespit edilmiştir. Suzuki'de oluşturulmaya çalışılan müzikal çevre, Domlar'da olağan bir durum olduğu için, müzik eğitiminin belli bir yaş sınırı olmamakla beraber, doğumdan itibaren çocuğun müziğe maruz kaldığı tespitler arasındadır. Diyarbakır Kayapınar'daki Dom müzisyen ailelerinde müzik eğitimi davul-zurna, kaval, mey gibi bölgenin geleneksel enstrümanlarından oluşurken; Suzuki müzik eğitiminde başlangıçta keman üzerindeki metodunun daha sonra birçok enstrüman üzerinde uygulandığı görülmüştür. Suzuki müzik eğitiminde yazılı olarak nota bilgisi gibi eğitimlerin verilmesine karşın Dom müzisyenlerdeki geleneksel eğitim sisteminde nota bilgisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Suzuki müzik eğitiminde ebeveyne de müzik eğitimi verilmesi, Domlar'daki geleneksel müzik eğitimine benzer bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermiştir. Her iki müzik eğitimi yaklaşımında da müzikal bir çevrede çocukların ebeveynleri taklidi, işitselliğe maruz kalma, sürekli tekrar ve pratikle yeteneğin geliştirilmeye çalışıldığı müzik eğitimi oldukları görülmüştür. Ancak Domlar'daki müzik eğitim süreci, ekonomik sıkıntıların da oluşundan dolayı, ciddiyet ve disiplin içerisinde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ve bu müzik eğitimi erkek bireyler üzerinden devamlılık göstermiş olup, kadınların bu eğitime tabi tutulmadığı ve kadınlara aktarılmadığı tespit edilmiştir. Domlar'da ortamın müzik eğitiminde önemli olduğu

tespit edilmiş ancak aynı müzikal ortamda gelişim gösteren kız ve erkek çocuklarında geleneksel kültür faktörünün de etkileyici rolde olduğu görülmüştür. Suzuki Anadil Eğitim Metodu'nun her çocuk için geçerli bir eğitim sistemi olup, her iki cinsiyet için de eğitim fırsatı sunması Domlar'daki geleneksel müzik eğitimiyle farklılıkları arasında belirtilmiştir.

Trakya'daki Çingenelerin müzikal yaşamlarının Suzuki müzik eğitimi ile benzerliği, Diyarbakır Kayapınar ilçesindeki Dom müzisyen ailelerinde de benzer olduğu görülmüştür. Yine İstanbul Sulukule'deki kentsel dönüşümle birlikte yok olan müzikal çevrenin yaşatılmaya çalışılması örneğinin de Çingene topluluklarındaki müzikal eğitim ortamlarının önemini göstermektedir. Yaşatılmaya çalışılan bu toplumların geleneksel müzik yaşantıları oldukça önemli ve toplumsal yapının güçlenmesinde katkıda bulunduğu öngörülmektedir. Müzik eğitiminde sistematik ve resmi müfredatların önemli olduğu kadar geleneksel müzik eğitiminin de önemli olduğu bu bildirinin çıkarımları arasındadır.

Öneriler

- Domlar'daki geleneksel müzik eğitimine, müzik bilgisi de eklenirse, üretilen müziklerin kalıcılığının artmış olacağı düşünülmektedir.
- Dom müzisyenlerin olduğu bölgelerde, usta müzisyenler ve Dom çocukları için müzik eğitim merkezleri kurularak müfredata dayalı müzik eğitimi verilmelidir. Bu kurumlarda Domlar'ın müzikal yetenekleri ve müzik hakkındaki geleneksel bilgileri ile kurumun resmi müfredatlarıyla oluşturduğu müzik bilgileri harmanlanmalı karşılıklı olarak her iki eğitimin de birbirine fayda sağlayacağı alanlar yaratılmalıdır.
- Dom yaşlı usta müzisyenler için "Hayat Boyu Öğrenme" eğitimine benzer şekilde *"Hayat Boyu Müzik"* projesi kurulabilir ve belli yaşın üzerindeki Dom müzisyenler için resmi müzik eğitim ortamları yaratılabilir.
- Dom müzisyen çocukları resmi kurumlardaki müzik bölümlerine teşvik edilmeli, devlet tarafından yetenekli öğrencilere burs sağlanarak desteklenmelidir.

Kaynakça

Kağnıcıoğlu, S. (2015: S.11, Eylül). Erken Yaş Keman Eğitiminin Uzakdoğu Ülkeleri(Çin, G. Kore, Japonya) Üzerindeki Örnek Modelleri ve Türkiye'deki Çalışmaların İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kıroğlu, S. A. (2017, Ekim 20). *Suzuki Metodu İle Keman Eğitimi.* 10 10, 2023 tarihinde Suzukimetodu.blogspot.com: https://suzukimetodu.blogspot.com/2017/10/suzuki-metodu-nedir.html adresinden alındı.

Oral, F. (2011). Bir Zamanlar Sulukule Vardı, Sultan Mahalle Vardı. G. G. Oral içinde, İlle de sanat olsun (s. 10-11). İstanbul: Sulukule Çocuk Sanat Atölyesi, Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği'nin bir projesidir.

Özer, U., & Hongur, G. (2016, S.143-151, Ekim). Suzuki'nin "Anadil Metodu" ve Türkiye'nin Trakya Bölümünde Yaşayan Müzisyen Çingeneler. Yüzüncü Yıl University. Van.

Yıldız, Z. (2023, Mayıs 10). Dom Çocuk Müzisyen Aile Büyükleriyel Düğünde Davul İcra Ederken. Diyarbakır.

Yıldız, Z. (2022, Kasım 11). Domlar'da Aile İçi Müzik Eğitimi. Diyarbakır.

Sözlü Kaynaklar

KK-1 Hüseyin Senen, Diyarbakır 1981, İlkokul Mezunu, Müzisyen. (Görüşme: 08.11.2022)

KK-2 Süphan Koçer, Diyarbakır 1979, İlkokul Mezunu, Güvenlik-Müzik Organizatörü (05.11.2023)

KK-3 Seyfettin Davulcu, Diyarbakır1982, Ortaokul Mezunu, Müzisyen. (Görüşme: 08.11.2022)

KK-4 Feride Koçer, Diyarbakır 1947, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı. (Görüşme:05.11.2023)

TÜRKÇE ISLIK DİLİ VE ÇOK YÖNLÜ KULLANIMI ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİMİZ

Prof. Dr. Musa GENÇ

Giresun Üniversitesi, - 0000-0002-4857-7437

Dr. Yunus Emre GENÇ

Giresun Üniversitesi, - 0000-0003-3924-6094

ÖZET

Islık dili kültürlerin ortak mirasıdır. Aslında bir dil de değildir. Herhangi bir dildeki az heceli kelime ve cümlelerin ıslıkla ifadesidir. Dolayısıyla her dilin ıslık dili vardır; yoksa da meydana getirilebilir. Örneğin bugüne kadar ıslıkla hiç ifade edilmemiş dillerden Almanca, İngilizce, Japonca ve Çincenin ıslık dili çevrimleri, hem de bu dilleri bilmeyen, fakat iyi derecede Türkçe ıslık dili kullanıcı miras taşıyıcılarca, kolayca yapılabilmiştir. Türkçe ıslık dili usta kullanıcılarının tarafımızdan tespit edilen bu yeteneğinin, yeryüzünde halen kullanılmakta olan ıslık dillerinin usta kullanıcılarının da sahip olduğunu ve bugüne kadar hiç ıslıkla icra edilmemiş dillerin de ıslık dillerinin yaratılabileceğini söylemek, kanaatimizce hayal değildir. Peki bu insanlığa ne kazandıracaktır? Meyer'in Fransız Alplerine yakın bir vadide yaptığı deneyde, normal konuşma sesinin en fazla 40 metre, bağırma sesinin 200 metre mesafeden duyulduğu; ıslık sesinin ise 700 metre uzaklıkta bile anlaşılır olduğu saptanmıştır. Kanarya adalarından Le Gamero adası sakinlerinin kullandığı Silbo Gomero ıslık diliyle, açık havalarda ve yüksek bir yerden, kuş uçuşu yaklaşık 10 km mesafeden anlaşabildikleri belirtilmektedir. Giresun ili Çanakçı ilçesi Kuşköy köylüleri ise şahsımıza, bu mesafenin yaklaşık 3 km olduğunu söylediler. Modern teknolojiden yararlanma olanaklarının sıfırlandığı zaman ve mekanlarda, yani konuşarak veya işaretleşerek iletişimin ortadan kalktığı yerlerde insanlar, günümüz şartlarında en iyi iletişimi sadece ıslık dili ile kurabilirler. Bu genel bilgiden sonra kültürlerin ortak mirası ıslık dilinin şu amaçlarla kullanılabileceğini düşünüyoruz: 1- Arama kurtarma dili, 2- İstihbarat dili, 3- Yabanıl doğada icra edilen meslek ve sporların mensupları için yabanıl doğa dili, 4- Görme özürlü dili, 6- Konuşma özürlü dili gibi. Bu bildiride Türkçe ıslık dili ve çok yönlü kullanımı yukarıda sıralanan Türkçe ıslık dili çeşitleri bağlamında ele alınıp açıklamalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel ıslık dili (Kuşdili), Çok yönlü kullanım, Görme özürlü dili, Konuşma özürlü dili, Arama kurtarma dili, İstihbarat dili

ABSTRACT

TURKISH WHISTLISH LANGUAGE AND OUR THOUGHTS ON ITS VERSATILE USAGE

Whistling language is the common heritage of cultures. Actually, it is not a language. It is the whistling expression of words and sentences with fewer syllables in any language. Therefore, every language has a whistled language; or it can be created. For example, the whistled language expression of German, English, Japanese and Chinese, which are languages that have never been expressed with whistles until now, can be easily made by heritage carriers who do not know these languages but are fluent in the Turkish whistled language. In our opinion, it is not a dream to say that this ability detected by the master users of the Turkish whistled language is also possessed by the master users of the whistled languages still use in the world, and that whistled languages can be created in languages that have never been whistled before. So what will this bring to humanity? In Meyer's experiment in a valley close to the French Alps, normal speaking sounds could be heard at a distance of 40 meters at most, and shouting sounds could be heard at a distance of 200 meters; It has been determined that the whistling sound is understandable even at a distance of 700 meters. It is stated that they can communicate with the Silbo Gomero whistle language used by the inhabitants of Le Gamero island, one of the Canary Islands, in clear weather and from a high place, from a distance of approximately 10 km as the crow flies. The villagers of Kuşköy, Çanakçı district of Giresun province, told us that this distance is approximately 3 km. In times and places where the opportunity to benefit from modern technology has been eliminated, that is, in places where communication by speaking or signing has disappeared, people can only communicate with whistled language. After this general information, we think that the whistled language can be used for the following purposes: 1- Search and rescue language, 2- Intelligence language, 3- Wilderness language for members of professions and sports performed in wild nature, 4- Language for the visually impaired, 6- Language for the speech impaired, like his tongue. In this paper, Turkish whistle language and its versatile use are discussed and explained in the context of the Turkish whistle language kinds listed above.

Keywords: Traditional whistled language (Bird language), Versatile use, Language for the visually impaired, Language for the speech impaired, Search and rescue language, Intelligence language

1. GİRİŞ

Dil ulusları bir arada tutan milli kültürün en önemli öğesidir. 2011 yılı haziran-ağustos döneminde yaklaşık 2,5 ay Güney Afrika Cumhuriyeti'nin King Williams şehri sınırları içinde kalan Fort Coxe College'da bulunduk. Bilgi ve görgü artırma maksatlı bu ziyaretimizde sadece ülke ormanları ve ormancılığını değil, sosyal yaşamı da yerinde görüp inceleme fırsatı bulduk. Port Elizabeth şehrinde yeni yapılmış otobanların arasında sıkışıp kalmış bir ibadethanenin, II. Abdülhamid Han tarafından ve öz bütçesi ile yaptırıldığını öğrenince hem sevindik, hem üzüldük. Sevindik, hiç beklemediğimiz bir zaman ve mekânda, ecdattan bir yadigarla karşılaşmıştık. Üzüldük. Çünkü bu caminin artık cemaati yoktu; dolayısıyla burada ne ezan okunuyor ne de namaz kılınıyordu. Bizi asıl üzen ise, Cape Town'da soyadı "Efendi" olan büyük bir ailenin yaşamakta olduğunu, ancak bu ailenin bütün fertlerinin hıristiyan olduğunu ve hiçbirinin Türkçe bilmediğini öğrenmemiz oldu. "Efendi" ailesinin hikayesi ise çok daha ilginçti.

Bazı tarih kitaplarında hâlâ "Kızıl sultan" denilen ve yerden yere vurulup kötülenen II. Abdülhamid Han, Japonya ve Güney Afrika gibi Dünya'nın en uzak bölgelerinden gelen, "kendilerine İslam dinini anlatıp öğretecek alimler gönderilmesi" taleplerini karşılıksız bırakmamış ve örneğin Resul Efendi isimli bir alimi, İslam'ı irşat etmek üzere Güney Afrika'da görevlendirmiştir. Resul Efendinin üstün gayretleriyle İslam Güney Afrika'da kendine yer bulur ki, günümüz Güney Afrika Cumhuriyeti devletinde yaşayanların % 2'si müslümandır. Peki neden bu kadar az kişi müslüman olmuş ve Resul Efendi'nin torunlarının tamamı İslam'ı değil Hıristiyanlığı din olarak seçmişti?

Yaptığım incelemeye göre, Resul Efendi ve ailesinin tek kusuru İslam'ı en güzel şekilde anlatacağız diyerek İngilizce öğrenmeleri değil, Türkçeyi yaşamlarından çıkarma gafletine düşmeleriydi. Zaman geçip aile büyüdükçe, Türkçe kullanılmaya kullanılmaya unutuluyor ve nihayet okyanusta bir zere mesabesindeki Türk topluluk önce dilinden ve kısa sürede de dininden oluyor. Önce dilini sonra da dinini kaybeden Resul Efendinin torunları en nihayet kimliğini de kaybediyor. Bazı okuyanlarıma bu çıkarımlarım doğru gelmeyebilir.

Değerli büyüğümüz İhsan Süreyya Sırma hocamızın yanılmıyorsam "Sömürü Ajanı Amerikan Misyonerleri" isimli kitabında anlattığı bir anısı, beni bu yorumlarımla buluşturdu. Sayın Sırma'nın anısı şu: Bir İngiliz misyonerle yaptığı sohbette, misyonere şöyle bir soru yöneltiyor. "Dünya'nın en ucra köşelerinde de çalışsanız, aileniz sizinle veya sizsiz Londra'ya döndüğünde, hiç yabancılık çekmeden, yıllardır Londra'da yaşamakta olanlarla iletişim kurup, Londra'ya yaşıyormuş gibi bir hayat sürmeye başlayabiliyor. Bunun hikmeti nedir?" Misyonerin cevabı çok önemli ve müthiş. "Biz Dünya'nın neresinde görevli olursak olalım, evimiz Londra'daki evden farklı değildir. Londra'daki bir evde nasıl ki İngilizce konuşuyor, konuşuluyor ve İngiliz gibi yaşanıyorsa, filanca ülkedeki bir misyonerin evinde de İngilizce konuşulur ve Londra'daki yaşam gibi bir yaşantı devam ediyordur."

Sayın Sırma hocanın bu anısı her şeyi ayan beyan anlatmıyor mu? Demek ki Resul Efendi ve ailesinin yaşadığı evler, İstanbul'daki evler gibi olsaydı; Cape Town'daki Resul Efendi'nin torunları da hâlâ Türkçe konuşuyor, Müslüman ve kendilerini Türk olarak tanımlıyor olacaktı.

Genç ve Yanardağ (2022)'ın özgün cümleleri ile "Milletler, binlerce yılı bulan çok uzun süreçlerde edindikleri maddi ve manevi değerlerine, gelenek ve göreneklerine, yaşam ve düşünce biçimlerine ve bunların yansıması olan sanatsal birikimlerine; kısaca milli kültürlerine sahip çıkıp, yaşadıkları/yaşattıkları ölçüde varlıklarını devam ettirebilirler. Milli kültürünü içselleştiremeyen milletler önce kurdukları devleti/devletleri kaybederler; takiben dillerini ve dinlerini, en sonunda da benliklerini kaybedip tarih sahnesinden çekilirler. Bir zamanlar Anadolu'da köklü medeniyetleriyle çok güçlü devletler kurmuş Urartular, Sümerler, Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar vd. neden bugün yoklar?"

Yine Genç ve Yanardağ (2022)'ın tanımlamasıyla "En küçük etnik guruba ait bile olsa, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilip, uluslararası antlaşmalarla koruma altına alma çalışmaları devam eden "kültürel miras", farklı coğrafyalarda varlığını sürdüren aynı millete ait toplumların, başlangıcı yüzlerce hatta binlerce yıl öncesine dayanan yaşama alanlarında, birlikte yaşadıkları/yaşamak zorunda kaldıkları diğer toplumlardan ve çevresel değişimlerden etkilenip evrilerek, fakat özlerinden ödün vermeden oluşturdukları, nesilden nesile geliştirip günümüze taşıdıkları, ortak somut ve soyut değerleridir."

Genç ve Yanardağ (2022)'ın ifadeleriyle "Sanatçı olsun, olmasın insanlar tarafından yapılmış en basitinden mükemmeline, antik mağara resimlerinden bilgisayar çizimlerine, antik şehirlerden modern uydu kentlere, el yazmalarından e-kitaplara, antik çağ heykellerinden çağdaş tasarımlara, ilk insanların bütünüyle doğal taş ve bitki kısımlarından yaptıkları

aletlerden üstün teknoloji ürünü alet ve makinelere bütün eserler somut kültürel mirası meydana getiren öğelerdir. Kültürel miras sadece somut değil, soyut eserler de içerir. Örneğin adet, gelenek ve görenekler, eğlence biçimleri, ağıtlar ve destanlar toplumların soyut mirasını oluşturan en önemli unsurlardandır."

"Yaratıldığı zaman diliminden Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesine kadar, bütün bileşenleri yaratanın koyduğu esaslar dairesinde uyum içinde devam eden Dünya düzeni, bu talihsiz vaka ile bozulmuştur. İşte o günden bugüne, insanoğlunun çıplak yaşayabileceği tek gezegen olan Dünya'mızı evrenin "barış adası" haline getirmek, her zaman öncelikli hedef olmuşsa da maalesef temenniden öteye geçememiştir.

İnsan üretkenliğinin en güzel örnekleri milli kültürlerin öğeleridir. Bilişim ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, milli kültürleri bütün insanlığın istifade ettiği insani birikimlere dönüştürmektedir. Çünkü farklı milletlerin soyut ve somut birikimlerine ulaştıkça görüyoruz ki, kültürler sadece ait oluğu etnik toplumlar için değil, bütün insanlık için bir değerdir ve mutlaka muhafaza edilmelidir. Genç ve Yanardağ (2022) ne kadar güzel ifade etmişler: "Somut veya soyut fark etmez, artık büyük bir köy oldu diye nitelendirilen Dünya'da, kültürleri kesin sınırlarla ayırmak, bugün dün olduğundan artık daha zor. Sanatçılar, bilim insanları ve zanaatkarlar farklı kültürlerden de olsa veya ayrı dönemlerde de yaşasalar, birbirlerinden etkilenmektedir. Sözün özü, toplum olarak dilimizin, dinimizin, örf, adet ve geleneklerimizin bozulup yok olmasına neden olmamak koşuluyla, hangi milletten olduğu fark etmez ; ülkemizde yaşamış ve halen yaşamakta olan her milletin kültürel mirasına da mutlaka sahip çıkmalıyız. Çünkü bu, farklı kültürler arasındaki saygı ve diyaloğu geliştiren ve barış içinde yaşama kültürünün yaygınlaşmasını sağlayan çok önemli bir unsurdur."

Ne dersiniz? Bütün etnik topluluklar sadece bu bakışa odaklansa, Dünyamız evrenin "barış adası" olabilir mi? "Olabilir "diyenlerin az olmaması, bizleri çok mutlu etti. Evet, bu güzel bir hayal; fakat denemeye değer. Atalarımız ne kadar güzel söylemiş: Attığın taş, ürküttüğün kurbağaya değmeli ki, barışa bedel biçilemez.

M.Ö. 360 yılında Ksenofon tarafından kaleme alınmış Anabasis "Onbinlerin Dönüşü" isimli eserin sekiz Türkçe ve iki İngilizce çevirisinde yaptıkları inceleme kapsamında Genç ve Yanardağ (2022)'ın kanaatine göre, Giresun il sınırları dahilinde yaklaşık 2500 yıllık bir geçmişi olan ıslık dili de insanlığın ortak mirasıdır. Yazarlar bunu çok güzel özetlemişler:

"Kuşdili de Türkçe gibi bizim öz değerimizdir. Unutulmaması için, hiç olmazsa yöredeki okullarda, zorunlu/seçmeli ders olması için gerekli çalışmalar mutlaka yapılmalıdır. Nitekim

yöresel adı "Silbo" olan İspanyolca Islık Dili, Kanarya adalarından "Gomero Adası"nda, 1999 yılından beri zorunlu ders olarak okutulmakta olup bu dili kullanan kişi sayısının 22 binden fazla olduğu bildirilmektedir (URL-1). Yunanistan'ın Evia Adasındaki Antia köyünde kullanılan Yunanca Islık Dili "Sfyria" ise, yaklaşık 2500 yıldan beri yaşatılan bir dil olmakla birlikte, genç nesil daha iyi iş bulma arayışıyla Atina'ya göçtüğünden, köyde kalan yaşlıların çoğu da, ön dişleri döküldüğü için artık ıslık çalamadığından, sadece 6 kişi tarafından kullanılmaktadır (URL-2). Kuşdilinin de akıbetinin böyle olmaması için, ne gerekiyorsa yapılıp her türlü tedbir alınmalıdır."

Bildirimize konu olarak seçtiğimiz Türkçe ıslık dilini gelecek kuşaklara aktarmanın en kestirme ve kalıcı yolu, onu işaret dili gibi bir konuma getirmektir. Başka bir söyleyişle, ıslık dilini farkındalık oluşturan değil her an ihtiyaç duyulabilecek bir iletişim aracına dönüştürmek gerekmektedir. Zira yöre tarihinde bunun çok güzel örnekleri vardır. Misal Rus işgali sırasında halk kuşdiliyle haberleşmiş, yani ıslık dilini istihbarat dili olarak kullanmıştır (URL-3). Pandemi döneminde duyurular ıslık diliyle de yapılarak, konuşmanın ve işaretleşmenin imkansızlaştığı mekanlarda kitlelere kolayca ulaşılabilmiştir. Sibel filmi ise, ıslık dilinin konuşamayan engelliler için elzem bir ihtiyaç olduğunu anlatması yönüyle çok önemsenmesi gereken bir çalışmadır (URL-4).

Bildirimiz kapsamında, ıslık dilinin 1- Arama kurtarma dili, 2- İstihbarat dili, 3- Görme özürlüler dili, 4- Yabanıl doğa ıslık dili, 5- Konuşma özürlü dili olarak kullanılabileceğine ilişkin düşüncelerimiz anlatılmıştır.

2. TÜRKÇE ISLIK DİLİ OLASI KULLANIM ALANLARI

İlk savaş muhabiri olarak da kabul edilen Sokrates'in öğrencilerinden Xenephon tarafından M.Ö. 360 yılında yazılan "Onbinlerin Dönüşü" isimli eserin YARLIGAŞ tercümesinde (2014) «Bu kalelerin çoğu şu durumdaydı: Şehirler birbirinden seksen station uzaklıktaydı, tabii kimi birbirine daha uzak kimi daha yakındı, ama bölge yükseltiler ve vadilerle dolu olduğu için bir şehirden bir başka şehre bağırsalar, birbirlerinin sesini duyabiliyorlardı.» ifadeleri ile Genç ve Yanardağ (2022)'ın aşağıdaki yorumu, tarafımızdan da ilginç bulunmuştur:

"Evet, M.Ö. 400'lü yıllarda da tıpkı bugünkü gibi çok derin vadilerden oluşmuş engebeli ve çok kesif bitki örtüsüyle kaplı, üstelik bir de o dönemin şartlarında birbirlerinden yaklaşık 80 station [1 station 180 m; 80 station (80 x 180)], yani 14,4 km uzaklıktaki yerleşim yerlerinde yaşayan insanların, yürüyerek yakınlaşıp konuşmak yerine, bulundukları yerden ayrılmadan çok yüksek sesler çıkararak anlaşmayı tercih etmeleri, çok mantıklı ve inanıyoruz ki,

ANABASIS'te verilen bilgi kesinlikle doğrudur. Ancak hemen belirtmek zorundayız ki, bağırarak veya çığlık atarak çıkarılan sesler, belirtilen bu denli uzak mesafelere, normal konuşma sesinin en fazla 40 metre uzaktan, bağırma sesinin ise 200 metre mesafe den duyulduğunun, ıslık sesinin 700 metrede bile hala anlaşılır olduğunun tespit edildiğini bildirmiştir. Hatta iletim menzilinin La Gomera, Kanarya Adaları'nda doğrulandığı gibi, 10 kilometreye kadar ulaşabildiğini ve sinyal bozulmuş olsa bile mesajların anlaşılabilir kaldığını belirtmektedir. Bu bilgi kapsamında rahatlıkla söyleyebiliriz ki, insanların hiç alet kullanmadan çıkarabildikleri en yüksek ses, bugün hâlâ ıslık sesi ise, Giresun'un M.Ö. 400'lü yıllardaki sakinleri Mossynoeci'lerin kaleler arası iletişimde kullandıkları yüksek ses, kesinlikle ıslık sesiydi ve "Giresunlular, ıslıkla iletişimi, yaklaşık 2500 yıl önce keşfetmişlerdi."

Evet ıslık dili Giresun coğrafyasını yurt edinmiş farklı dillerden insanlarla nesilden nesile aktarılarak bugünlere getirilmiş ortak soyut kültürel mirasımızdır. Meyer'in verdiği bilgiye göre Amerika, Asya, Afrika, Avrupa ve Okyanusya kıtalarında 56 ıslık dili kullanılmaktadır (Çizelge 1) ve bilimsel adıyla Türkçe ıslık dili, mahalli ismiyle kuşdili de bunlardan biridir (MEYER 2017). Ayrıca ıslık dili sadece karada değil, denizde de kullanılmaktadır. Nitekim en az 20 Alaska anadiline ve sayısız bireysel lehçeye ev sahipliği yapan Alaska'da, ıslık dili de kullanılmaktadır. Misal, Sibirya Yupikleri, Yupik ıslık dilini, denizde balık avlarken de kullanmaktadır (URL-5).

Pek çok kimsenin ileri sürebileceği gibi ıslık dili iletişim teknolojisindeki fevkalade heyecanlandırıcı gelişmelerle artık insanların ihtiyacı olmaktan çıkmak üzeredir. Mevcut kullanımında, bir zamanlar usta kullanıcı oldukları halde, herhangi bir nedenle ön ana dişlerini kaybedenlerin bir daha ıslık dilini kullanamaması da ıslık dili öğrenmek isteyenlerin sayısının giderek azalmasına neden olmaktadır.

Çizelge 1. Kullanıldığı yerlere göre Dünya'daki ıslık dilleri ve mahalli adları (URL-2, 6 ve 7).

Amerika
1. ABD: Taos
2. Alaska: Yupik
3. Bolivya: Sirionó
4. Brezilya: Pirahã

5. Kolombiya: Desano
6. Meksika: Amuzgo, Chinantec, Ch'ol, Kickapoo, Mazatec, Nahuatl, Otomi,Sayula Popoluca, Tepehua, Totonac, Zapotec, Tlaxcala'da İspanyolca ıslık dili
7. Oaxaca: Mazatec
Asya
1. Burma: Chin
2. Çin: Bai
3. Güney Çin, Güney Myanmar, Kuzey Laos, ve Kuzey Tayland: Akha
4. Sibirya/Lawrence Adası: Yupik
5. Nepal: Chepang
6. Türkiye: Türkçe ıslık dili (Kuşdili, Kuşköy köyü)
7. Vietnam: Hmong
Avrupa ve Kanarya Adaları
1. Fransa (Aas köyü, Pireneler): Occitan dili
2. İspanya (La Gomera ve El Hierro, Kanarya Adaları): "Silbo Gomero"
3. Yunanistan (Evia Adası, Antia köyü: Yunanca Islık Dili "Sfyria"
Afrika
1. Batı Afrika: Bafia, Bape, Birifor, Bobo, Burunsi, Daguri, Diola, Ewe, Fongbe, Marka, Ngwe, Twi, Tshi, Ule (diğerleri arasında)
2. Etiyopya: Bench
3. Gana: Nchumburu
4. Kamerun: Banen, Gbaya, Doohwaayo, Mofu
5. Nijerya: Yoruba
Okyanusya

1. Yeni Gine: Abau, Bauzi, Binumarien, Gadsup, Narak Polopa, Tairora, Telefol

Ancak ıslık dili bilmek de en az işaret dili bilmek kadar önemli bir konuma getirilebilir. Bildirimizde bu düşüncemizi destekleyen açıklamalara yer verilmiş ve Türkçe Islık Dilinin mümkün görülen modern kullanım alanları ve yapılması gerekenlere ilişkin görüşlerimiz sıralanmıştır.

2.1. Arama-Kurtarma

Islık dillerinin modernize edilerek kullanılabileceğini düşündüğümüz ilk alan arama-kurtarma çalışmalarıdır. Arama-kurtarma çalışmaları hem açık hem de kapalı mekânda yapılmaktadır. Başka bir ifadeyle, mesela özel ilgi turizmi kapsamında konaklamalı dağ tırmanışı yapan, doğa yürüyüşüne çıkan, yaban hayatı gözlemcisi, bisiklet safari düşkünü ya da botanik turizmi yapan bir grup ekoturizm alanında kaybolsa, bir de modem iletişim olanaklarından yararlanamadıkları hallerde, onlarla iletişim kurmanın tek yolu ıslık dili kullanmaktır. Iğdır Tuzluca Kaya Tuzu Tuz Terapi Merkezinde yaptığımız basit denemede de tespit ettik ki, mağara içindeki kişiler, dışarıdakilerle ıslık diliyle kolayca irtibat kurabilirler. Bunun anlamı deprem, grizu patlaması, terör eylemleri hatta çığ düşmesi sonrası ev, mağara gibi kapalı mekanlarda mahsur kalanlarla, ıslık dili bilmeleri halinde iletişim kurulabilecektir. Nitekim, bir UMKE gönüllüsü ile yaptığımız söyleşide anlattıkları tam tahmin ettiklerimizdi:

Van depremi olduğunda apar topar uçakla Van'a ulaşırlar. Telefonlarını şarj etmede kullandıkları tam donanımlı aracı beraberlerinde götürmeleri mümkün değildir. Araç zorunlu olarak saatler süren bir yolculuktan sonra Van'a gelebilecektir. UMKE ekibi hızla olay mahalline ulaşır. Çalışmaya başlarlar. Ancak birkaç saat içinde iletişim araçlarının şarjı biter, iletişimleri kesilir. Araç gelinceye kadar çalışmalar nerdeyse durma noktasına gelir. UMKE yetkilisi bunları anlattıktan sonra aynen şöyle demişti: Şayet ıslık dilini bilseydik hiç sorun yaşamayacaktık. Yoruma gerek var mı? Hiç zaman kaybedilmeden **"Arama-Kurtarma Türkçe Islık Dili"** hazırlama çalışmalarına hemen başlanmalıdır.

2.2. İstihbarat

Kuş dili Rus işgali sırasında, halkın kendi arasındaki iletişiminde kullanılmıştır. Halk Rusların ilerleyişini, pusu attıkları yerleri, Topal Osman'ın asker toplama çalışmalarını ıslık diliyle birbirlerine haber vermişlerdir. Islık dilinin Giresun'daki kullanımına benzer bir kullanım Atlas Dağlarında yaşayan köylüler Fransız saldırılarını ve bu saldırılara karşı alınan önlemleri

duyurmada ıslık dilini kullanmıştır. Askerliğini Hakkari'de komando olarak yapan bir arkadaşımla yaptığım söyleşide, teröristlerin haberleşmede ıslık dilini kullandıklarını söylemişti. Bütün bu anlatımlar açıkça ortaya koyuyor ki, istihbarat dili özellikleri ve bir dili istihbarat dilinde kullanma kuralları bağlamında **"İstihbarat Türkçe Islık Dili**" hazırlama çalışmalarına daha fazla zaman geçmeden başlanmalıdır.

2.3. Görme ve Konuşma Özürlüler

Islık dilinin herhalde en önemli hususiyetlerinden biri görme ve konuşma özürlüler için çok değerli bir dil haline getirilebilir özelliklere sahip olmasıdır. **"Görme ve Konuşma Özürlü Türkçe Islık Dili"** sadece özürlü ve yakınlarınca değil, sosyal duyarlılığı üst düzeyde olan ve herhangi bir özürü olmayan insanlardan da rağbet görmesi beklenmektedir. Birkaç yıl önce sinemalarda gösterimde olan "Sibel" isimli filmde de işlendiği gibi, konuşma yeteneğini kaybeden bir genç kız için ıslık dili bilmesinin ne kadar önemli olduğu zaten ortadadır.

Almanya Bochum Bilişsel Nörobilim Enstitüsü'nden biyopsikolog Onur Güntürkün tarafından yapılan araştırmalarda ulaşılan bilgiler ise, ıslık dilinin çok önemli bir özelliğini gün yüzüne çıkarmıştır. Kuşköy'de yaşayan ve ıslık dilini ustaca kullanan 31 denekle yapılan araştırmada, katılımcılara Türkçe heceler dinleterek ne duydukları sorulduğunda, sol kulağına söylenen heceleri duyabildiklerini söylemişler; aynı deney ıslık diliyle tekrarlandığında, denekler sağ ve sol kulaklarına söylenenleri birbirine yakın oranda anladıklarını belirtmişlerdir. Güntürkün'ün açıklamaları şöyledir: Dil öğrenmede ilk kez beynin her iki lobunun da kullanıldığı saptanmıştır. Çünkü konuşma dilleri öğrenilirken beynin sol tarafı sağ tarafa göre daha aktif rol oynar. Islık dilleri öğrenilirken ise beynin sağ tarafının daha büyük rol oynadığı kanıtlanmıştır. Bulgular, felç sonrası konuşma kaybı yaşayan insanların tedavisinde yararlı olabilir ve sol beyninde felç olan insanlar ıslık Türkçesi kullanarak iletişimini devam ettirebilir (URL-8 ve 9).

2.4. Yabanıl Doğada İcra Edilen Meslekler

Öyle meslekler ve hobiler var ki, misal balıkçılar, avcılar, petrol mühendisleri, orman mühendisleri, ziraat mühendisleri, harita mühendisleri, rekreasyon liderleri, turizm rehberleri, alan kılavuzları, itfaiyeciler ve denizciler mesleklerini yabanıl doğa şartlarında da gerçekleştirmek durumundadır. İletişimde kalmanın hayati önem arz ettiği bu mesleklerin mensupları mutlaka ıslık dili bilmelidir. Ya da ıslık dili bilenler, işe alışlarda tercih edilmelidir. Böyle bir uygulama sanıyoruz, ıslık dilini tekrar tarihteki özel yerine taşıyacaktır.

2.5. Yeni Islık Dilleri Oluşturma

Yapmış olduğumuz kapsamlı araştırmalarımıza göre, en azından Türkçe ıslık dili usta kullanıcılar, ana dilinde olup da hiç duymadıkları kelime ve cümleleri hatta bilmedikleri yabancı dilin kelime ve cümlelerini, konuşma dilinde yapılan 3-5 tekrardan sonra ıslıkla tekrarlayabilmektedir. Kuşköylü Kuşdili usta kullanıcılar tarafından, konuşma dilimizde artık kullanılmayan kelimeler ve bu kelimelerle kurulan cümleleri kolayca ıslıkla çalmaktadır. Yine hayretle tespit ettik ki, bilmedikleri İngilizce, Almanca, Çince ve Japonca kelime ve kısa cümleleri de ıslık diliyle tekrarlamışlardır. Bunun anlamı, bugüne kadar hiç ıslıkla ifade edilmemiş, dolayısıyla ıslık dili olmayan İngilizce, Almanca, Çince ve Japonca'ya ilaveten Dünya'da kullanılan bütün dillerin ıslık dilleri yapılıp, ihtiyaç halinde kullanılabilir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Genç ve Yanardağ (2022)'ın önerilerini esas alıp geliştirdiğimiz tavsiyelerimizi şöylece sıralayabiliriz:

1. Türkiye'de ıslık dili üzerine yapılmış ilk iki çalışmadan birinin sahibi **Başkan** (URL-10), halkın **Işıklık, Işılık, Işıldık, Iklık** gibi isimler verdiği Kuşdili için **"Türkçe Islık Dili"** ifadesini kullanmıştır. Bize göre de bu dilin bilimsel adı, kesinlikle **"Türkçe Islık Dili"** olmalıdır.
2. Türkçe Islık Dilini kullanan herkes, kadın-erkek, çocuk - genç - yetişkin - yaşlı ayrımı yapmadan mümkün olan en üst seviyede örneklenerek, önce bildikleri yerel ağız ve kelimeleri ardından Genç ve Yanardağ (2022) tarafından kaleme alınan "Kültürlerin Ortak Mirası Islık Dili" kitabında verilen güncel kelime ve cümleleri evvela söyletip takiben ıslığı ile seslendirterek işitsel-görsel kayıt altına alınmalıdır.
3. ISLIKDER'den ayrı olarak, "Islık Dili Vakfı (ISLIKVAKFI)" kurulmalıdır.
4. Giresun'un Ordu ve Trabzon yönündeki girişlerine mutlaka; Samsun-Ordu ve Artvin-Trabzon girişlerine de tercihen, "Giresun'da Islık Dili de Konuşuluyor! / Whistling Language is also spoken in Giresun!" vb. trafik bilgi levhaları koyulmalıdır.
5. Ordu-Giresun ve Trabzon havalimanlarında uygun yerlere "Giresun'da Islık Dili de Konuşuluyor! / Whistling Language is also spoken in Giresun!" vb. kalıcı billboardları yerleştirilmelidir.
6. Ordu ve Trabzon otogarlarına mutlaka; Samsun ve Artvin otogarlarına da tercihen "Giresun'da Islık Dili de Konuşuluyor! / Whistling Language is also spoken in Giresun!" vb. kalıcı billboardlar yerleştirilmelidir.

7. Giresun otogarına mutlaka, şehrin artel ve meydanlarına da tercihen "Islık Dilinin Doğduğu Yer: Giresun / The Birthplace of Whistling Language: Giresun" vb. kalıcı billboardlar yerleştirilmelidir.
8. İlgili ve ilgi duyan bütün kurum, birim, kişilik ve kişilerle "Türkçe ıslık dilini tanıma ve tanıtma" maksatlı eşgüdüm ve iş birliği protokolleri imzalanmalıdır.
9. Türkçe ıslık dili mutlaka akademik araştırma ve tezlere konu olmalıdır. Bu bağlamda, öncelikle Giresun Üniversitesi Rektörlüğü ve/veya birimleriyle, ihtiyaç duyulduğunda ya Bölgedeki diğer üniversite rektörlükleri ya da birimleriyle, ıslık dilinin Türkiye'deki güncel kullanım yerleri, ağız farklılıkları, yapay ıslık cihazları ile Kuşdili kullanımı vb. araştırma ve uygulama çalışmaları için eşgüdüm ve iş birliği protokolleri imzalanmalıdır.
10. Daha fazla vakit kaybedilmeden "Türkçe Islık Dili Usta Kullanıcıları" belirlenmelidir. Yapılacak sınavlarda Genç ve Yanardağ (2022)'ın eserlerindeki açıklamaların uygulanabilirliği sınanabilir.
11. Halen kullanılmakta olan "Geleneksel Türkçe Islık Dili"nin yaygınlaşması için kurslar açılmalı, bu kurslarda makul bir süre sertifikalı Türkçe Islık Dili Usta Kullanıcıları" görev almalıdır. Bu kurslar, yeni hazırlanacak kurs modülünün kullanılacağı, Giresun Üniversitesi Karadeniz Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi (Karadeniz TAMER), MEB Halk Eğitim Müdürlükleri, Üniversitelerin Sürekli Eğitim Merkezleri ile eşgüdüm içinde uygulanacak belgeli kurslar olmalıdır.
12. **"Geleneksel Türkçe Islık Dili (Kuşdili)" esaslarından** istifade edilerek **"Arama-Kurtarma Türkçe Islık Dili", "İstihbarat Türkçe Islık Dili", "Görme Özürlüler Türkçe Islık Dili", "Konuşma Özürlüler Türkçe Islık Dili**" ve yabanıl doğada icra edilen meslek ve sporlar için **"Yabanıl Doğa Türkçe Islık Dili"** haline getirme ve kullanma olanaklarını belirleme projeleri bir an önce hazırlanıp çalışmalara başlanmalıdır.
13. Sınavla belirlenen Türkçe Islık Dili Usta Kullanıcılardan, öncelik sırasıyla üniversite ve lise ve dengi, bulunamadığında orta okul ve ilkokul diploması olanların katılabileceği, "Arama-Kurtarma Türkçe Islık Dili", "İstihbarat Türkçe Islık Dili", "Görme Özürlüler Türkçe Islık Dili", "Konuşma Özürlüler Türkçe Islık Dili" ve yabanıl doğada çalışan jeoloji, orman, maden, petrol ve ziraat mühendisleri, biyologlar, coğrafyacılar, yabanıl hayat, flora ve fauna uzmanları; hava, su, kış sporları, avcılık, dağcılık, kaya tırmanışı, bisiklet, atv, motosiklet ve jeep safari, yaban hayatı, kuş ve kelebek gözlemciliği,

manzara avcılığı, yer-yön bulma (orientering) ve kurşunum boya (paintball) sporcuları için **"Yabanıl Doğa Türkçe Islık Dili (Turkish Wilderness Whistling Language)"** usta öğretici kursları açılmalı ve kurslarda ilk yardım, ıslık çalma teknikleri ve formasyon eğitimi almış **"Islık Dilleri Usta Öğreticileri**" yetiştirilmelidir.

14. Türkçe Islık Dillerindeki kelime ve cümleleri notalarla ifade etme ve bu notalarla çalınabilecek enstrüman-enstrümanlar bulma-geliştirme maksatlı proje/projeler gerçekleştirilmeli; Türkçe Islık Dilleri, ıslık çalamayanların da öğrenip kullanabileceği diller haline getirilmelidir.
15. Sözü edilen bütün kurslar, online kurslara dönüştürülmeli ve bunlar online ortamlarda kendiliğinden de öğrenilen diller haline getirilmelidir (URL-11).
16. Bilgisayar, yazılım ve ses mühendisliği ile iletişim teknolojisi olanakları koordine edilip, örneğin" çok **dilli arama-kurtarma ıslık dili kelime ve cümleler uygulaması"** geliştirilebilir. Robot teknolojisi de çalışmalara dahil edilip, insan ve hayvanlardan kurulu arama-kurtarma ekiplerinin çalışmalarının sınırlandığı durumlarda, mahsur kalan canlılara yardımda çok dilli ıslık dili yazılımıyla donatılmış robotlar kullanılabilir

KAYNAKÇA

Genç, M., Yanardağ, A., *Kültürlerin Ortak Mirası Islık Dili*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2022.

Ksenophon (Çev. Yarlıgas, O.), *Anabsis Onbinlerin Dönüşü*. 2. Baskı, Kabalcı Yayıncılık İstanbul, 2014.

Meyer, J., The Whistled Word, Scientific American, February, 316, 2, 2017. 60-67

Mor, G., *Türkiye'deki Gizli Dillerin Ses, Şekil ve Kavram Alanı Bakımından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kars, 2009.

URL -1. http://www.spansculture.com/en/propuestas_culturales/slbo_gomera.html (Erişim Tarihi: 23.08.2023)

URL-2. https://www.bbc.com/turkce/vert-tra-41287107 (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

URL-3.
https://www.facebook.com/Cepni.Oguzlar/photos/a.621393777890065/1487007334662034/?type=3&locale=tr_TR (Erişim Tarihi: 23.08.2023)

URL-4. https://www.imdb.com/video/vi1187102489/?playlistId=tt8696440&ref_=tt_ov_vi (Erişim Tarihi: 23.08.2023)

URL-5.

https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=4713068 (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

URL-6. http://self.gutenberg.org/articles/Whistled_language (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

URL-7. https://blog.pims leur.com/2018/11/30/whistled- speech-languages-for long-distance-conversations/ (Erişim Tarihi: 23.08.2023)

URL-8.
https://bilimvegelecek.com.tr/?s=+%E2%80%9CT%C3%BCrk%C3%A7e+Isl%C4%B1k+Dilleri++Beynin+Her+%C4%B0ki+Taraf%C4%B1n%C4%B1+da+Uyar%C4%B1yor%E2%80%9D (Erişim Tarihi: 23.08.2023)

URL-9. https://www.cell.com/ac tion/showPdf?pii=S0960- 9822%2815%2900794-0, (Erişim Tarihi: 23.08.2023)

URL-10. Başkan, Ö., Türkçe Islık Dili.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17055/178117 Erişim Tarihi: 14.10.20023

URL-11. https://www.busuu.com/en/silbo (Erişim Tarihi: 23.08.2023)

DEPREMİN ETKİLERİYLE BAŞ ETMEDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜL DÜZEYLERİ VE KİMLİK ALGILARININ ÖNEMİ[1]

Psikolojik Danışman Beste ÖĞREK
Kırıkkale Üniversitesi, 0000-0001-8190-819X
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI
Kırıkkale Üniversitesi, 0000-0001-9374-8808

ÖZET

İnsanlar yaşamları boyunca birçok sorunlarla ve güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Deprem gibi doğal afetler insanların karşılaştığı güçlükler ve sorunlar arasında yer almaktadır. Bazı insanlar deprem yaşantısı gibi güçlükler karşısında kendini köşeye sıkışmış hissederken bazıları, güçlüklerle baş etmek için çaba içine girmektedir. Bu güçlüklerle sağlıklı bir şekilde baş etmedeki önemli faktörlerden birisi bireylerin psikolojik sağlamlık özellikleridir. Psikolojik sağlamlık (resilience), bireylerin zorluklar karşısında mücadele edebilme gücünü tanımlar. Değişip geliştirilebilir olması nedeniyle dinamik bir kavramdır. Bireylerin psikolojik sağlamlık özellikleri son yıllarda pandemi ve deprem gibi yaşanan doğal afetlerle beraber önemli hale gelmiştir. Literatür taramasında görülmüştür ki depremden etkilenme düzeyi psikolojik sağlamlıkla ilgili ve iç içedir. Yapılan araştırmalarda psikolojik sağlamlık düzeyi yüksek bireylerin depremin yıkıcı etkilerinden sonra çok daha hızlı toparlanabilme gücüne sahip olduğu; belirsizliğe tahammül düzeyinin ve benlik algısının psikolojik sağlamlık ile ilişkili olduğu ve psikolojik sağlamlığı yüksek olan bireylerin belirsizliğe tahammül düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu araştırmada, literatür taramasında ulaşılan yayınlar ele alınarak psikolojik sağlamlığın, belirsizliğe tahammül düzeyinin ve kimlik algılarının bireylerin depremler nedeniyle karşılaştıkları güçlüklerle baş etmedeki önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Depremlerin etkisi, psikolojik sağlamlık, belirsizliğe tahammül düzeyi, benlik algısı.

THE IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND TOLERANCE LEVELS TO UNCERTAINTY AND IDENTITY PERCEPTIONS FOR COPING WITH THE EFFECTS OF THE EARTHQUAKE

ABSTRACT

People face many problems and difficulties throughout their lives. Natural disasters such as earthquakes are among the difficulties and problems faced by people. While some people feel cornered in the face of difficulties such as experiencing an earthquake, others make an effort to

[1] Bu bildirinin hazırlanmasında birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü PDR programında hazırlamakta olduğu yüksek lisans tez çalışmasından yararlanılmıştır.

cope with the difficulties. One of the important factors in coping with these difficulties in a healthy way is the psychological resilience characteristics of individuals. Psychological resilience is defined as the ability of individuals to struggle against difficulties. It is a dynamic concept, because it can be changed and improved. Psychological resilience characteristics of individuals have become important in recent years with natural disasters such as pandemics and earthquakes. It has been seen in the literature review that the level of earthquake impact is related to and intertwined with psychological resilience. Studies have shown that individuals with a high level of psychological resilience have the power to recover much faster after the devastating effects of an earthquake. Moreover, it has been determined that the level of tolerance for uncertainty and self-perception are related to psychological resilience, and individuals with high psychological resilience have higher levels of tolerance for uncertainty. In this research, the importance of psychological resilience, the level of tolerance for uncertainty and identity perceptions in coping with the difficulties individuals face due to earthquakes is emphasized by examining the publications found in the literature review.

Key words: Effect of earthquakes, psychological resilience, level of tolerance for uncertainty, self-perception.

1. GİRİŞ

Ülkemiz bulunduğu coğrafi konum nedeniyle dünya üzerindeki deprem bölgelerinden biridir. Bu durum ülkemizde birçok büyük deprem felaketinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Yakın tarihte yaşadığımız 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri de bunlardan biridir. Deprem birçok bireyi maddi, manevi, psikolojik, sosyal ve kültürel açıdan etkilemektedir. Depremin etkileriyle başa çıkmada psikolojik sağlamlık önemli rol oynamaktadır. Psikolojik sağlamlık kelimesinin kökeni ‘geri tepmek’ anlamına gelen latince resilient’dır (Karaırmak, 2007). Psikolojik sağlamlığı yüksek olan bireylerin belirsizliğe tahammül düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (Geçgin ve Sahranç, 2017). Bu çalışmada literatür taramasında erişilen psikolojik sağlamlık, belirsizliğe tahammül düzeyi ve kimlik algısı konularında yapılmış araştırmalar incelenmiştir.

2. DEPREM

Deprem, meydana geldikten sonra maddi ve manevi olarak yıkıcı, ölüm ve yaralanma meydana getiren bir doğal afettir. Bu doğal afet toplumu ve bireyleri psikolojik açıdan etkilemektedir. Ülkemizde yaşanmış büyük depremler; 1999 Marmara depremi, 2011 Van Depremi, 2020 Elazığ depremi, 2020 İzmir depremi ve 2023 Kahramanmaraş Depremleri bunlardan bazılarıdır.

3. PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Psikolojik sağlamlık (resilience); olumsuz durumlarda bireyin yaşamına uyumu ve durumla başa çıkabilmesini ifade eder (Karaırmak, 2007). Yurtdışı kaynaklarda resilience olarak bilinen kavram esneklik, dayanıklılık, kendini toparlama gücü, psikolojik dirençlilik şeklinde Türkçe’ye çevirilmektedir. Psikolojik sağlamlık, kişinin zorluklara karşı ayakta durma gücünü, olumsuz durumlarda bireyin yaşamına uyumu ve durumla başa çıkabilmesini ifade eder ve

bireylerin stres verici durumlarla baş edebilme, uyum sağlayabilme kapasitesini belirtir (Karaırmak, 2007).

4. BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜL DÜZEYİ

Belirsizlik durumu sık sık şimdi ve geleceğe dair hissedilen bir durumdur. Bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak önyargı ile hareketetmek, olaylarla baş etmekte zorlanmak ve herhangi bir olayda tehdit algılamak belirsizliğe tahammülsüzlük ile ilgili belirtiler arasında yer alır (Belge, 2019). Belirsizliğe tahammülsüzlük kişinin durumlar ve olaylar karşısındaki kendi negatif yorumlarının sonucunda ortaya çıkan bir durumdur (Koerner ve Dugas, 2008; Akt. Belge, 2019). Bireyde oluşan olumsuz inançlar tahammül düzeyini etkiler. Belirsizliğe tahammülsüzlüğün kaygı düzeyi, kaygı bozuklukları ve depresyon üzerinde etkilerinin var olduğu son zamanlardaki çalışmalarda dikkat çekmiştir (Belge, 2019). Belirsizliğe tahammülsüzlük, bireyin belirsizliğe olumsuz bir bakış açısı geliştirdiği bir durumdur. Yapılan araştırmalarda belirsizliğe tahammül düzeyi ile psikolojik sağlamlık arasında anlamlı ilişki olduğu ve psikolojik sağlamlığı yüksek olan bireylerin belirsizliğe tahammül düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (Geçgin ve Sahranç, 2017).

5. KİMLİK ALGISI

Kimlik bireyin ‘’ben kimim?’’ sorusuna verdiği cevaptır. Bireyi çevresi, sevdiği sevmediği şeyler, kendini tanımlama biçimi ile ele alır. Bireyin zamanla değişen veya değişmeyen tüm özellikleri kimlikle ele alınır. Bireylerin toplumdaki kimlik statüsü onları toplumun nasıl algıladığını belirtir (Özdemir, 2010; Akt. Uçar Çelebi, 2018). Toplum bireyin kimliği üzerinde söz sahibidir ancak birey toplumun kimliğine katkısı arasındaözgürce seçim yapar.

6. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu araştırmanın amacı, literatürde ulaşılan araştırmalardan yararlanarak depremden etkilenen bireylerin psikolojik sağlamlık, belirsizliğe tahammül düzeyi ve kimlik algısı ile ilişkili faktörleri araştırmaktır. Bu amaç için son yıllarda depremden etkilenen bireylerin psikolojik sağlamlık, belirsizliğe tahammül düzeyi ve kimlik algısı ile ilişkili konularda hakemli dergilerde yayınlanmış araştırma makaleleri ve tezler kullanılmıştır. Bu yayınlara ulaşmak için akademik veri tabanlarından yararlanılmıştır. Bu amaçlara yönelik olarak şu sorular belirlenmiştir:

- depremden etkilenen bireylerin psikolojik sağlamlık düzeyi ile ilişkili faktörler nelerdir?
- depremden etkilenen bireylerin belirsizliğe tahammül düzeyi ile ilişkili faktörler nelerdir?
- depremden etkilenen bireylerin kimlik algısı ile ilişkili faktörler nelerdir?

Belirlenen araştırma soruları çerçevesinde yürütülen sistematik derleme aşamasında tarama yapılırken aramalarda ‘deprem, psikolojik sağlamlık, belirsizliğe tahammül düzeyi ve kimlik algısı’ aramaları yapılmıştır. Ulaşılan yayınlar arasında değerlendirilmeye alınan araştırmalardan 5 tanesi psikolojik sağlamlık, 5 tanesi belirsizliğe tahammül düzeyi, 3 tanesi kimlik algısı ile ilgilidir.

7. BULGULAR

Bu çalışmada literatürde ulaşılan yayınlar arasında değerlendirilmeye alınan araştırmalarla ilgili yayınlanma yılı, çalışmanın başlığı ve katılımcıların yaş aralığı dikkate alınarak yapılan analizin sonuçlarına ilişkin bilgiler sırasıyla verilmiştir. Aşağıda psikolojik sağlamlık ile ilgili incelenen yayınlara ilişkin özet bilgi ve açıklamalar verilmiştir.

Konu	Çalışmanın Adı	Çalışma Grubu	Yıl	Yayın Türü
Psikolojik sağlamlık	Deprem deneyimi yaşamış yetişkinlerin bağlanma modeline göre psikolojik sağlamlık özellikleri	20-58 yaş	2014	Makale
	Ruh sağlığının korunması açısından önemli bir kavram olarak psikolojik sağlamlık	-	2009	Derleme
	Deprem sonrasındaki psikososyal destek uygulamalarının ve merhamet yorgunluğunun psikolojik sağlamlığa etkisinin incelenmesi	23-54	2023	Makale
	Bilişsel-davranışçı yaklaşım odaklı grupla psikolojik danışma programının ergenlerin psikolojik dayanıklılık ve duygusal esneklikleri üzerindeki etkisi	Ergenler	2022	Dr. tezi
	Genç ve yaşlı yetişkinlerde psikolojik dayanıklılık	18-25 ve 65 ve üstü (2 grup)	2005	Yurtdışı makale

Karaırmak ve Güloğlu'nun (2014) yaptığı 'Deprem deneyimi yaşamış yetişkinlerin bağlanma modeline göre psikolojik sağlamlık özellikleri' adlı araştırmada deprem deneyimi yaşamış 242 (150 kadın, 92 erkek) bireyle bağlanma stilleri ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki incelenmiş ve güvenli bağlanma stilinin psikolojik sağlamlık üzerinde olumlu etkisi olduğu saptanmıştır. 1999 yılında meydana gelen Marmara depremini yaşamış ve depremden etkilenmiş bireylerin psikolojik sağlamlıkları ile benlik saygısı, umut, iyimserlik, olumlu duygular ve yaşam doyumları arasında bir ilişki olduğu ve benlik saygısının psikolojik sağlamlıkla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir (Karaırmak, 2007).

Öz ve Yılmaz'ın (2009) yaptığı 'Ruh Sağlığının korunması açısından önemli bir kavram olarak psikolojik sağlamlık' isimli çalışmada; psikolojik sağlamlığı yüksek düzeyde olan bireylerin kişilerarası ilişkiler ve iletişimde diğer bireylere göre daha iyi oldukları saptanmıştır.

2023 yılındaki Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerden sonra Türk ve Kaya'nın (2023), afet bölgesinde görev alan 249 (141 kadın, 108 erkek) sosyal hizmet uzmanı ile yaptığı

'Deprem sonrasındaki psikososyal destek uygulamalarının ve merhamet yorgunluğunun psikolojik sağlamlığa etkisinin incelenmesi' isimli çalışmada sosyal hizmet uzmanlarının psikolojik sağlamlık düzeylerinin orta düzeyde olduğunu; kadın sosyal hizmet uzmanlarının psikolojik sağlamlık düzeylerinin erkeklerden daha düşük olduğu bulunmuştur ve ikincil travmaların psikolojik sağlamlığı olumsuz etkilediği ve mesleki tükenmişliğin psikolojik sağlamlığı olumsuz etkilemekte olduğu görülmüştür (Türk & Kaya, 2023).

İme'nin (2022), 'Bilişsel-davranışçı yaklaşım odaklı grupla psikolojik danışma programının ergenlerin psikolojik dayanıklılık ve duygusal esneklikleri üzerindeki etkisi' isimli 400 ergen ile yaptığı çalışmada bilişsel davranışçı yaklaşım kullanılmıştır ve bu çalışmaya katılan ergenlerin kontrol ve plasebo grubundaki ergenlere göre psikolojik dayanıklılık ölçeği puanlarında anlamlı bir yükseliş olduğu; bilişsel davranışçı yaklaşımın ergenlerin psikolojik dayanıklılıklarını artırdığı belirlenmiştir.

Gooding, Hurst, Johnson ve Tarrier'in (2005) 'Genç ve yaşlı yetişkinlerde psikolojik dayanıklılık' adlı çalışmasında; yaşlı bireylerin genç yetişkinlere göre dayanıklılık sonuçları duygu düzenleme ve problem çözme alt ölçeklerinde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca, sağlık durumlarına dair olan psikolojik sağlamlıklarına bakıldığında görülmüştür ki; bir hastalıkla baş etmede daha yüksek bir psikolojik dayanıklılık göstermektedirler. Genel anlamda olumsuz sağlık algısı ve düşük enerji yaş grubu fark etmeksizin daha düşük dayanıklılık ile ilişkilidir sonucuna varılmıştır. Yalnızca genç yetişkin grubu için bu çalışmaya baktığımızda depresyon ve hastalık düzeyleri en yüksekken dayanıklılığın en düşük olduğu görülmüştür.

Aşağıda belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi ile ilgili incelenen 5 yayına ilişkin özet bilgi ve açıklamalar verilmiştir.

Konu	Çalışmanın Adı	Çalışma Grubu	Yıl	Yayın Türü
Belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi	Covid-19 kaygısı ve belirsizlik durumundaki tutumlarının üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri yönünden analizi	18-37 yaş	2022	YL Tezi
	Belirsizliğe tahammülsüzlüğün psikolojik iyi oluş ile ilişkisi	-	2017	Makale
	Belirsizliğe tahammülsüzlük, dürtüsellik, ruminasyon ve genel erteleme eğilimi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki	15-30 yaş	2019	YL Tezi

Üniversite öğrencilerinde umutsuzluk, belirsizliğe tahammülsüzlük ve gelecekte iş bulma yönünden algı ve özyeterliklerinin analizi	18-24 yaş	2020	Makale
Ortaokul ve lise öğrencilerinin internet ve sosyal medya bağımlılık düzeyinin belirsizliğe tahammülsüzlük ve akademik erteleme davranışı üzerine etkisinin analizi	Ortaokul ve lise öğrencileri	2023	YL Tezi

Çakar'ın (2022) yaptığı araştırmada; 'Covid-19 kaygısı ve belirsizlik durumundaki tutumlarının üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri yönünden analizi' konusu incelenmiştir. Bu araştırmada 6 farklı üniversiteden yaş aralığı 18-37 olan (222 kadın, 183 erkek) olmak üzere 405 katılımcı yer almıştır ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada, Covid-19 salgınıyla birlikte oluşan belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Geçgin ve Sahranç'ın (2017) 'Belirsizliğe tahammülsüzlüğün psikolojik iyi oluş ile ilişkisi' adlı çalışmasında belirsizliğe tahammülsüzlüğün bilişsel bir hata olarak bireyin tüm algılarını etkilediği belirtilmiştir (Grenier ve diğ., 2005, akt. Geçgin & Sahranç, 2017). Buna göre, belirsizliğe tahammülsüzlük, gelecekte veya yaşanan durumda ne olacağının bilinmemesinden kaynaklı olarak oluşan tehdit edici, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bir durum olarak tehdit edilme eğilimidir. Bu çalışmaya 274 kadın ve 152 erkek toplam 426 birey katılmıştır. BTÖ-12, Psikolojik iyi olma ölçeği ve kişisel bilgi formu veri toplamada kullanılmıştır. Araştırma sonucunda görülmüştür ki belirsizliğe tahammül düzeyi azaldıkça bireylerin psikolojik iyi oluş düzeyleri azalmaktadır. Kadınların erkeklere oranla psikolojik iyi oluşlarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Armutlu'nun (2019) 'Belirsizliğe tahammülsüzlük, dürtüsellik, ruminasyon ve genel erteleme ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki' adlı çalışmasında belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyinin dürtüselliği tetiklediği belirlenmiştir. Belirsizlik durumları dürtüsel davranmayı, fevri hareket etmeyi, ani kararlar vermeyi beraberinde getirir (Armutlu, 2019). Ayrıca, belirsizliğe tahammülsüzlük bazı psikolojik belirtileri beraberinde getirir. Carleton, Sharpe ve Asmundson'a göre (2007); bilinmezlik korkusu patolojik kaygı ve bütün kaygı bozukluklarının temel sebebidir (Akt. Armutlu, 2019). Belirsizliğe tahammülü olmayan bireyler daha çok depresyon, kaygı gibi sıkıntı verici psikolojik belirtilere sahiptir (Armutlu, 2019). Araştırmada 15-30 yaş aralığında 225 kadın ve 74 erkek katılımcı yer almıştır. Araştırma sonuçlarına göre belirsizliğe tahammül düzeyi düşük olduğunda dürtüsel davranışların arttığı ve bu belirsiz durumu ortadan kaldırmaya yönelik yapıldığı görülmüştür. Dürtüselliğin alt boyutu olan olumsuz sıkışıklık ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Armutlu, 2019).

Bozkur, Kıran ve Cengiz (2020) tarafından yapılan 'Üniversite umutsuzluk, belirsizliğe tahammülsüzlük ve gelecekte iş bulma yönünden algı ve özyeterliklerinin analizi' adlı çalışmada umutsuzluk ve belirsizliğe tahammül düzeyleri arasında pozitif ilişki olduğunu ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün arttıkça umutsuzluk düzeyinin arttırdığı ve iş bulma umutları arttıkça belirsizliğe tahammülde azalma olduğu ortaya çıkmıştır.

Ada'nın (2023), 'Ortaokul ve lise öğrencilerinin internet ve sosyal medya bağımlılık düzeyinin belirsizliğe tahammülsüzlük ve akademik erteleme davranışı üzerine etkisinin analizi' adlı çalışmasına bakıldığında belirsizliğe tahammülsüzlük insanın varoluştan gelen ve gelecekten emin olma, geleceğe dair bir kuşku veya endişenin oluşturduğu duygudan rahatsız olmayı ve belirsizliğe tahammülsüzlüğü ifade eder. Yaş ilerledikçe belirsizliğe tahammül düzeyi, erteleme davranışı ve sosyal medya bağımlılığı artış göstermektedir. Ayrıca, bireylerin cinsiyete göre belirsizliğe tahammül düzeylerinde bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Günlük internet kullanım süresi ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Aşağıda kimlik algısı ile ilgili incelenen yayınlara ilişkin özet bilgi ve açıklamalar verilmiştir.

Konu	Çalışmanın Adı	Çalışma Grubu	Yıl	Yayın Türü
Kimlik Algısı	Ergenlerin kimlik algısı ile dini başa çıkma yolları arasındaki ilişkinin analizi	14-17 yaş	2019	YL Tezi
	Otizmli çocuğa sahip ailelerde gelecek tasarımları ve benlik algısının incelenmesi	21-39 yaş	2017	YL Tezi
	Logoterapi içerikli psikoeğitim programının ergenlerde sağlıklı bir kimlik algısı oluşturmaya etkisi	18-21 yaş	2016	Dr. Tezi

Erdoğmuş'un (2019) yapmış olduğu 'Ergenlerin kimlik algısı ile dini başa çıkma yolları arasındaki ilişkinin analizi' adlı çalışmada 302 kız ve 282 erkek lise öğrencisi ile yapılmıştır. Kimlik algısı ile ilgili sonuçlara bakıldığında yaşları itibari ile ergenlerin kendi kimliğini oluşturma gayretinde olduğu ve gelecek kaygıları, meslek seçimi, din, değerleri, karar alma gibi konulara önem verdiği gözlemlenmiştir. Dini başa çıkma ve kimlik algısı arasındaki ilişki incelendiğinde iki kavram arasında pozitif yönlü orta düzey bir ilişki bulunmuştur (Erdoğmuş, 2019). Bunula ilişkili olarak dini başa çıkma, kimlik algısı birbirine bağlı olarak artar. Kimlik algısı yüksek bireylerde dini başa çıkma da yüksek olur (Erdoğmuş, 2019).

Arslan'nın (2017), 'Otizmli çocuğa sahip ailelerde gelecek tasarımları ve benlik algısının incelenmesi' adlı çalışmasında görülmüştür ki otizmli çocuğu olan ailelerin benlik algısı otizmli

çocuğu olmayan ailelere göre düşüktür. Araştırma için 150 otistik 150 sağlam çocuğu olan 300 aile ile çalışılmıştır. Benlik saygısı otizimli çocuğu olmayan ailelerde daha yüksektir.

Şanlı (2016) tarafından 'Logoterapi içerikli psikoeğitim programının ergenlerde sağlıklı bir kimlik algısı oluşturmaya etkisi' konulu üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada logoterapiye dayalı olarak oluşturulan psikoeğitim programının olumlu benlik algısını arttırdığını ve olumsuz benlik algısını düşürdüğünü saptamıştır.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatürde taramasında çalışma konusu ile ilgili ulaşılan araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde psikolojik sağlamlık ile ilgili olarak; incelenen araştırmaların sonuçlarına göre güvenli bağlanma stilinin psikolojik sağlamlık üzerinde olumlu etkisi olduğu, depremden etkilenmiş bireylerin psikolojik sağlamlıkları ile benlik saygısı, umut, iyimserlik, olumlu duygular ve yaşam doyumları arasında bir ilişki olduğu ve benlik saygısının psikolojik sağlamlıkla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu (Karaırmak ve Güloğlu, 2014); psikolojik sağlamlığı yüksek düzeyde olan bireylerin kişilerarası ilişkiler ve iletişimde diğer bireylere göre daha iyi düzeyde oldukları (Öz ve Yılmaz, 2009); kadın sosyal hizmet uzmanlarının psikolojik sağlamlık düzeylerinin erkeklerden daha düşük olduğu, ikincil travmaların ve mesleki tükenmişliğin psikolojik sağlamlığı olumsuz etkilediği (Türk ve Kaya, 2023); bilişsel davranışçı yaklaşımın ergenlerin psikolojik dayanıklılıklarının artmasına katkısı olduğu (İme, 2022); olumsuz sağlık algısının ve düşük enerji düzeyinin düşük düzeyde dayanıklılık ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca, belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi ile ilgili incelenen araştırmaların sonuçlarına göre; belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu (Çakar, 2022); belirsizliğe tahammül düzeyi azaldıkça bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin azaldığı (Geçgin ve Sahranç, 2017); belirsizliğe tahammülü olmayan bireylerin daha çok depresyon, kaygı gibi sıkıntı verici psikolojik belirtilere sahip olduğu ve belirsizliğe tahammül düzeyi düşük olduğunda dürtüsel davranışların arttığı (Armutlu, 2019); belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeyinin arttırdığı ve iş bulma umutları arttıkça belirsizliğe tahammül düzeyinde azalma olduğu (Bozkur, Kıran ve Cengiz, 2020); yaş ilerledikçe belirsizliğe tahammül düzeyinde, erteleme davranışında ve sosyal medya bağımlılığında artış olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, kimlik algısı ile ilgili incelenen araştırmaların sonuçlarına göre; ergenlerin kendi kimliğini oluşturma gayretinde olduğu ve gelecek kaygıları, meslek seçimi, din, değerleri, karar alma gibi konulara önem verdiği ve kimlik algısı yüksek bireylerde dini başa çıkma düzeyinin yüksek olduğu (Erdoğmuş, 2019); benlik saygısının otizimli çocuğu olmayan ailelerde otizmli çocuğu olan ailelere göre daha yüksek olduğu (Arslan, 2017); logoterapiye dayalı olarak oluşturulan psikoeğitim programının olumlu benlik algısını arttırdığı ve olumsuz benlik algısını düşürdüğü (Şanlı, 2016) belirlenmiştir.

Bu çalışmanın sonuçlarına ilişkin öneriler olarak alan yazın araştırmasında görülmüştür ki; depremden etkilenme düzeyine göre psikolojik sağlamlık, belirsizliğe tahammül düzeyi ve kimlik algısı ile ilgili yapılan araştırmalar oldukça az sayıdadır. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalarda bu konu üzerinde durulması önerilebilir. Ayrıca, daha fazla çalışmaya ulaşılması ve daha fazla çalışma yapılabilmesi için dikkate alınacak çalışmaların daha geniş kapsamlı olması sağlanabilir. İlerde yapılacak derleme çalışmaları için kitaplar, bildiriler kaynaklar da dikkate alınabilir. Böylece, alanyazında konu ile ilgili derinlemesine ve daha ileri düzeyde çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Ada, F.N., *Ortaokul Ve Lise Öğrencilerinde İnternet Ve Sosyal Medya Bağımlılığının Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ve Akademik Erteleme Davranışı Üzerine Etkisi.* Yüksek lisans tezi, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, 2023.

Armutlu, İ., *Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Dürtüsellik, Ruminasyon Ve Genel Erteleme Eğiliminin Psikolojik Belirtiler İle İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2019.

Arslan, F. S., *Otizmli Çocuğa Sahip Ailelerin Gelecek Tasarımları Ve Benlik Algısı.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Atak, H., & Çok, F., İnsan Döneminde Yeni Bir Dönem: Beliren Yetişkinlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 1(17): 39-50, 2010.

Belge, J., *Bir Grup Yetişkinde Depresif Semptomlar, Anksiyete Semptomları Ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, 2019.

Block, J. & Kremen, A.M., IQ And Ego-Resilience: Conceptual And Empirical Connections And Separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 349-361, 1996.

Çakar, K. M., *Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Kaygısı Ve Belirsizlik Karşısındaki Tutumlarının Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 2022.

Erdoğmuş, F. N., *Ergenlerde Kimlik Algısı Ve Dini Başa Çıkma Yolları Arasındaki İlişkin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Geçgin, F. M., Sahranç, Ü., Belirsizliğe Tahammülsüzlük ile Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki. *Sakarya University Journal of Education*, *7*(4), 2017.

Grenier, S., Barrette, A-M., Ladouceur, R., Intolerance Of Uncertainty And İntolerance Of Ambiguity: Similarities And Differences. *Personality and Individual Differences*, 39, 593–600, 2005. doi:10.1016/j.paid.2005.02.014.

Gooding, P. A., Hurst, A., Johnson, J., Tarrier, N., Psychological Resilience İn Young And Older Adults. *International Journal Of Geriatric Psychiatry*, *27*(3), 262-270, 2012.

İme, Y., *Bilişsel-davranışçı Yaklaşım Odaklı Grupla Psikolojik Danışma Programının Ergenlerin Psikolojik Dayanıklılık Ve Duygusal Esneklikleri Üzerindeki Etkisi*. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2022.

Karaırmak, Ö., & Güloğlu, B., Deprem Deneyimi Yaşamış Yetişkinlerde Bağlanma Modeline Göre Psikolojik Sağlamlığın Açıklanması. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, *43*(2), 2014.

Karaırmak, Ö., *Investigation Of Personal Qualities Contributing To Psychological Resilience Among Earthquake Survivors: A Model Testing Study*. Unpublished doctoral dissertation, Middle East Technical University, Ankara, 2007.

Kıran, B., Bozkur, B., Cengiz, Ö., Üniversite Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri, Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ve Özyeterliklerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(6), 2401-2409, 2020.

Mikulincer, M., Shaver, P. R., *Adult Attachment And Affect Regulation*. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications (2nd Ed., pp. 503- 531). New York: Guilford Press, 2008.

Öz, P., & Yılmaz, U., Ruh sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *16*(3), 82-89, 2009.

Şanlı, E., *Logoterapiye Dayalı Psikoeğitim Programının Ergenlerin Sağlıklı Bir Kimlik Algısı Oluşturmasına Etkisi*. Doktora tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Türk, A., Kaya, S. Deprem Sonrası Psikososyal Destek Uygulamalarında Merhamet Yorgunluğunun Psikolojik Sağlamlığa Etkisi: Sosyal Hizmet Uzmanları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 81-91, 2023. DOI: 10.57114/jswrpub.1312507

Uçar Çelebi, N. *Öğretmenlerin Kimlik Ve Tükenmişlik Algıları Arasındaki İlişki,* Yüksek Lisans Tezi, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2018.

YETİŞKİN BİREYLERDE BENLİK AYRIMLAŞMASI, BAŞA ÇIKMA ESNEKLİĞİ VE YAŞAMDA ANLAM DÜZEYLERİ[1]

Psikolojik Danışman Sevde ÜÇÜNCÜOĞLU
Kırıkkale Üniversitesi, 0000-0002-5847-1820
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI
Kırıkkale Üniversitesi, 0000-0001-9374-8808

ÖZET

Günümüzde birey olma kavramı üzerine yoğun bir gündem bulunmaktadır. Özellikle ilk yetişkinlik diye adlandırılan 18 yaş itibariyle bireyler kazandıkları yasal hakların da etkisiyle bireyleşmeye net adımlar atmaktadırlar. Türkiye'de yetişen bireylerin kültürel, dini, çevresel gibi çeşitli sebeplerden dolayı ailelerine bağlılığı bulunmaktadır. Bu durumun boyutu birlik ve beraberlik anlamında sağlıklı bir zeminde ilerlediğinde bütünlüğü sağlayabilmektedir. Ancak, zaman zaman bağımlılık noktalarına kadar ulaşarak kişinin ailesinden ayrı bağımsız bir birey olmasına engel olabilmektedir. Bu bireyler yetişkinlikte herhangi bir konuda karar verirken ebeveynlerine danışma ihtiyacı hissedebilmektedirler. İş hayatlarında ve evliliklerinde ebeveynlerinin beklentilerine göre hareket etme eğilimi gösterebilmektedirler. Kendini ailesinden ayrı bir birey olarak değerlendiremeyen bu bireylerde benliğin ayrımlaşması dediğimiz noktaya ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bu durum kişinin ebeveyn kaybı yaşadığı ya da farklı problemlerle karşılaştığı zamanlarda problemle başa çıkamayacağı inancıyla kişiyi hayattan kopma noktasına kadar sürükleyebileceği düşünülmektedir. Başa çıkma konusundaki esnekliklerinin önemi ve ilişkisi önem arz ederken hayatı sorgulamaya itebileceği için yaşamda anlam bulmalarıyla da ilişkilendirilebilmektedir. Çünkü yaşanılan tüm bu durumlar kişiyi hayatına dair bir anlamsızlığa sürükleyebilmektedir. Bu çalışma ile literatürde ulaşılan araştırmalar incelenerek yetişkin bireylerdeki benlik ayrımlaşması, başa çıkma esnekliği ve yaşamda anlam düzeyleri ele alınmıştır**.**

Anahtar Kelimeler: Başa çıkma esnekliği, yaşamda anlam düzeyleri, yetişkin bireylerde benlik ayrımlaşması.

SELF DIFFERENTIATION, COPING FLEXIBILITY AND LEVELS OF MEANING IN LIFE IN ADULT INDIVIDUALS

ABSTRACT

Nowadays, there is an intense agenda on the concept of being an individual. Especially at the age of 18, which is called the first adulthood, individuals take clear steps towards individualization with the influence of the legal rights they have gained. Individuals growing

[1] Bu bildiriye ikinci yazar danışmanlığında birinci yazar tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde PDR programında hazırlanan yüksek lisans tezinin içeriğinden yararlanılmıştır.

up in Turkiye are attached to their families for various reasons such as cultural, religious and environmental. The extent of this situation can ensure integrity when it progresses on a healthy basis in terms of unity and solidarity. However, it can sometimes reach the point of addiction and prevent the person from being an independent individual apart from their family. These individuals may feel the need to consult their parents when making decisions about any issue in adulthood. They may tend to act according to their parents; expectations in their business lives and marriages. It is not possible to reach the point we call differentiation of the self in these individuals who cannot evaluate themselves as an individual separate from their family. It is thought that this situation can lead the person to the point of breaking away from life, with the belief that they cannot cope with the problem when they experience the loss of a parent or encounter different problems. While the relationship of their flexibility in coping is important, it can also be associated with finding meaning in life as it can push them to question life. Because all these situations can lead a person to a sense of meaninglessness in his life. In this study, self-differentiation, coping flexibility and levels of meaning in life in adult individuals were analyzed by examining the studies in the literature.

Keywords: Coping flexibility, levels of meaning in life, self-differentiation in adults.

1. GİRİŞ

Günümüzde birey olma kavramı üzerine yoğun bir gündem bulunmaktadır. Özellikle ilk yetişkinlik diye adlandırılan 18 yaş itibariyle bireyler kazandıkları yasal hakların da etkisiyle bireyleşmeye net adımlar atmaktadırlar. Gelişimsel bireyleşme standart bireyleşmeye göre kişinin daha sağlıklı bir kimliğe sahip olduğunu göstermektedir. Benliğin ayrımlaşması kavramının kişinin ailesinden ayrı ve sağlıklı bir kimlik geliştirmesi noktasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Ülkemizde yetişen bireylerin kültürel, dini, çevresel vb. çeşitli sebeplerden dolayı ailelerine bağlılığı bulunmaktadır. Bu durumun boyutu birlik beraberlik anlamında sağlıklı bir zeminde ilerlediğinde bütünlüğü sağlayabilmektedir. Kişinin büyüdüğü yer, kardeş sayısı, anne-baba tutumu gibi değişkenlerin de süreçte etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle kişisel bilgi formuna eklenen bu etkenler de göz önüne alınarak yetişkinler üzerinde yürütülmesi planlanmaktadır. Bu düşünceler ışığında araştırılması planlanan benliğin ayrımlaşması, yaşamda anlam ve başa çıkma esnekliğinin ilişkisi konulu araştırma yetişkinlere ve ebeveynlere büyük bir farkındalık oluşturması açısından önemlidir.

2. BENLİĞİN AYRIMLAŞMASI

İnsanlar bireyselliğe ve aynı zamanda da birlikteliğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle önemli olan aradaki dengeyi sağlayabilmektir. Bowen'a göre benliği ayrımlaşamayan birey kaygıya sürüklenmekte ve dolayısıyla ilişkilerinde ve içsel hayatında sıkıntılar yaşamaktadır. Bowen Kuramında ailenin sistem olduğunu ve ailedeki her kişinin birey olmasının zaruri olduğu vurgulanmasının yanı sıra aile bireylerinin bütünleşmesine de değinir (Çömlekçiler, 2019).

Yapılan araştırmalarda psikolojik iyi oluş açısından bakıldığında benliğin ayrımlaşması kavramının önemi vurgulanmaktadır (Erdem ve Kabasakal, 2020). Araştırmalar göstermektedir ki psikolojik uyumu en yüksek üniversite öğrencileri, önemli ilişkilerde daha fazla pozisyon alabilmektedirler. Kendi kendini yönlendiren davranışlarda bulunan ve kendi düşünce ve duygularının sahibi olduğunu kabul eden öğrenciler daha iyi psikolojik uyum göstermektedirler (Alaedein, 2008).

3. BAŞA ÇIKMA ESNEKLİĞİ

Başa çıkma esnekliği, kişinin karşılaştığı olası stres durumlarında stratejilerini uyarlanabilir şekilde değiştirebilme yeteneği olarak tanımlanır (Kato, 2012). Hayat değişir ve bu değişimlere karşı ayak uydurmak için bazı insanlar duyarlı ve aktiftir; bazıları ise değişimlere karşı şaşkın ve rahatsız hissederler. Bu duygularla beraber esnekliğe karşın daha dirençli olurlar (Cheng ve diğ., 2014). Cheng'e göre başa çıkmadaki esneklik psikolojik uyumu teşvik eder. Değişen stresli yaşamla beraber kişilerin aktif tepkiler verdiğini belirtmek önem arz eder. Yapılan araştırmalara göre tek bir davranış stratejisi etkili değildir ve bazen kullanılan davranışların zararları faydalarından daha fazladır (Bonanno ve Burton, 2013). Bilinmektedir ki başa çıkma esnekliği düşük olan bireylerin yaşadıkları travmatik olaylar arttıkça TSSB etkilerini daha yüksek düzeyde yaşamaktadırlar. Başa çıkma esnekliğinin TSSB ve travma sonrası depresyon için koruyucu bir etken olduğu ve eksikliği söz konusu olduğunda da TSSB riskini artıracağı görülmektedir (Park ve diğ., 2015).

4. YAŞAMDA ANLAM

Yaşam içerisinde anlamlar barındıran bir süreçtir. Barındırdığı bu anlamlar her insana göre değişkenlik göstermekle beraber insanın kendi yaşam süreci içerisinde de farklılaşabilmektedir (Çavuş, 2021). Yaşamın içerisindeki anlam üç halde mümkün olabilir diyen Frankl, bunlardan ilkinin bir işi ortaya koymak, ikincisinin birini sevmek, kendini ona adamak, üçüncüsünün ise yaşamda geri dönüşü olmayan acıya karşı bir tavır sergilemek olarak ifade etmektedir (Frankl, 2013)

İnsan, tüm yaşamı boyunca bir anlam bulma gayreti içerisindedir. İnsandaki anlam istemi, net bir şekilde yaşamsal değere sahiptir (Frankl, 2021).Yaşamlarında anlamsızlık yaşayan insanlar, yaşanacak bir anlam bilincinden uzak olduklarından bir boşluğa düşmektedirler. Bu süreç Frankl tarafından "varoluşsal boşluk" olarak ifade edilmektedir (Frankl, 2013). Kişi kendine ait bir anlam içerisinde olamadığında bu boşluğa sürüklenerek sancı çekmektedir. Nasıl ki her yaşam eşsizse her anlam da öyle benzersiz ve eşsizdir. Bu sebepledir ki kişinin kendini bulma yolculuğu anlam yolculuğuyla eş güdümlü gitmektedir. Kişi sorgulamalardan ve kalabalıklardan içsel benliğini dinlemeye fırsat bulamadığından kendini kabul etmekte ve kendi olmakta güçlük çekmektedir. Durum böyle olunca kişi derin bir yalnızlığa sürüklenmektedir. Çünkü sahip olmaktadır ancak doyuma ulaşamamaktadır. Elindekinin kıymetini bilip az ile yetinmesini bilen bir insan hayattaki huzuru ve anlamı yakalamakta zorlanmamaktadır (Frankl, 2021). İnsan anlam problemine yanıtlar bulabildiği sürece huzurlu olabilmektedir. Bu problemi yanıtlayamadığında ise stres, kaygı, depresyon, yalnızlık ve intihar psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir (Şentürk ve Yakut 2014). Bu olumsuz ruh hallerindeki bir bireyin ise karşılaştığı sorunlarla baş etme konusunda esnekliğini de kaybedebileceği düşünülmektedir.

5. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada, son yıllarda gerçekleştirilen araştırmaların incelenmesiyle yetişkin bireylerde benliğin ayrımlaşması, yaşamda anlam ve başa çıkma esnekliklerine ilişkin etmenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak bu incelemede sistematik derleme yönteminden yararlanılmıştır ve yetişkin bireylerde benliğin ayrımlaşması, yaşamda anlam ve başa çıkma esneklikleri konularıyla ilgili 2015-2023 yılları arasındaki hakemli dergilerde ulaşılabilen araştırmalar ve tezler değerlendirilmiştir. Bu araştırmalara ulaşmak amacıyla akademik veri tabanlarında tarama yapılmıştır. Belirlenen amaca yönelik olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Yetişkin bireylerde benliğin ayrımlaşması ile ilişkili faktörler hangileridir?
2. Yetişkin bireylerde yaşamda anlam düzeyleri ile ilişkili faktörler hangileridir?
3. Yetişkin bireylerde başa çıkma esnekliği ile ilişkili faktörler hangileridir?

Belirlenen araştırma soruları çerçevesinde yürütülen sistematik derleme aşamasında tarama yapılırken aramalarda "yetişkin bireyler, benliğin ayrımlaşması, yaşamda anlam ve başa çıkma esnekliği" aramaları yapılmıştır. Belirlenen tarihler arasında yayınlamış değerlendirilmeye alınan araştırmalardan 16 tanesi benliğin ayrımlaşması, 9 tanesi başa çıkma esnekliği, 9 tanesi yaşamda anlam ile ilgilidir. Sistematik derleme yönteminde yer alan özellikler olarak bu incelemede çeşitli dahil etme ölçütleri kullanılmıştır. Bu ölçütler;

- Araştırmaların 2015-2023 yılları arasında yayınlanmış olması,
- Yetişkin bireylerde benliğin ayrımlaşması ile ilgili tez olması,
- Yetişkin bireylerde yaşamda anlam ile ilgili tez olması,
- Yetişkin bireylerde başa çıkma esnekliği ile ilgili tez olması,
- Araştırmanın, çalışma grubunun yetişkin bireyleri kapsıyor olmasıdır.

6. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırmadaki kavramlar konusunda literatürde ulaşılan çalışmalara ilişkin ulaşılan yayınlarla ilgili yayınlanma yılı, çalışmanın konusu ve katılımcıların yaş düzeyi dikkate alınarak yapılan inceleme sonucunda elde edilen bilgiler sırasıyla sunulmuştur. Aşağıda benliğin ayrımlaşması ile ilgili incelenen çalışmalarla ilgili özet bilgilere ve açıklamalara yer verilmiştir.

Kavram	Araştırmanın Konusu	Yaş Aralığı	Sene	Yayın Türü
Benliğin Ayrımlaşması	Benlik Ayrımlaşmasında ve İyi Oluşta Kendini Düzenlemenin Rolü	Orta Yetişkin	2022	Doktora Tezi
	Çekirdek Veya Geniş Ailelerde Yetişen Bireylerin Sosyal Onay İhtiyacı ve Benlik Ayrımlaşması Arasındaki İlişkinin Analizi	18-50 Yaş	2019	YL Tezi
	Benlik Ayrımlaşması ve Öznel İyi Oluş İlişkisinde Öz-Anlayış ile Bilişsel Esneklik Rolü	Lisans Öğrencileri	2023	Doktora Tezi

Psikolojik Belirtileri Yordamada Sosyal Problem Çözmenin, Ailenin İşlevselliği ile Benlik Ayrımlaşmasının Rolü	Lisans Öğrencileri	2020	YL Tezi
Sosyal Fobi ile Bağlanma Stilleri İlişkisinin Kişilerarası İlişkilerdeki Ve Benlik Ayrımlaşmasındaki Rolü	18-70 Yaş	2022	Araştırma Makalesi
Ebeveynleşme ve Depresyon, Kaygı, Stres İlişkisinde Benlik Ayrımlaşmasının Rolü	18-30 Yaş	2021	Araştırma Makalesi
Üniversite öğrencilerinin benlik ayrımlaşmasının eş seçimindeki tutumlara etkisi	Yaş Ort. 22	2019	YL Tezi
Bağlanma Stilleri, Cinsiyetçilik Ve Benliğin Ayrımlaşmasının İlişki Etiği Üzerindeki Yordayıcılığı ve Mizacın Düzenleyici Rolü	Genç Yetişkin	2022	Doktora Tezi
Üniversite Öğrencilerinde Üniversite Yaşamına Uyumun Benlik Ayrımlaşması ile İlişkisi	18-27 Yaş	2018	Araştırma Makalesi
Romantik İlişkilerin Öznel İyi Oluş ve Pozitif Şemaların Benlik Ayrımlaşmasının Bazı Değişkenlere Göre Analizi	18 Yaş Ve Üzeri	2022	YL Tezi
Gelin-Kayınvalide İlişkilerinde Çift Uyumunun ve Benlik Ayrımlaşmasının Rolü	18 Yaş Ve Üzeri Evli Olan Kadınlar	2021	YL Tezi
Benlik Ayrımlaşması ile Duygusal Emek Kavramının Psikolojik İyi Oluşla İlişkisi	Sağlık Ve Eğitim Sektörü Çalışanları	2021	YL Tezi
Üniversite Öğrencilerinin Ailevi Fonksiyonları, Benlik Ayrımlaşması, Algılanan Stres, Kaygı Ve Depresyonla İlişkisinin Analizi	Lisans Öğrenciler	2018	Araştırma Makalesi
Genç Yetişkinlerin Akılcı Olmayan Romantik İlişkisel İnançlar, Bilişsel Esnekliği Ve Benlik Ayrımlaşması Arasındaki İlişkiler	18-28 Yaş	2019	YL Tezi
Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşunun Yordayıcılığında Benlik Ayrımlaşması	Lisans Öğrenciler	2019	Araştırma Makalesi
Özgecilik İle Benliğin Ayrımlaşması Arasındaki Yordayıcı İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre Analizi	18-30 Yaş	2018	Araştırma Makalesi

Benliğin ayrımlaşması ile ilişkili çalışmalarda elde edilen bulgular incelendiğinde şu sonuçlar dikkat çekmektedir: Bilge, Sezgin ve Ersal'ın (2022) yaptığı araştırmaya göre bağlanma stillerinin benliğin ayrımlaşması düzeyini yordadığı ortaya çıkmıştır. Buna göre onay bağımlılığı, kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma düzeylerinde artış olması durumunda sosyal fobi kaygı ve kaçınma düzeylerinin yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Karataş ve Gündüz (2021), ebeveynleşmenin depresyon, kaygı, stres ile ilişkisinde benlik ayrımlaşmasının aracı rolünü incelediklerinde; benlik ayrımlaşması düzeyi arttıkça ebeveyne yönelik ebeveynleşme gibi işlevsel olmayan örüntülerin azaldığını bulgulamıştır. Araştırmanın değişkenlerinden olan kardeş ilişkisinin ise benliğin ayrımlaşması geliştikçe arttığı gözlemlenmiştir. Mert ve Çetiner (2018) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde araştırılan benliğin ayrımlaşması düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermemişken üniversite yaşamına uyum ile benliğin ayrımlaşma düzeyinin anlamlı ve orta düzeyde bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Mert ve Gülmez (2018) tarafından yürütülen özgecilik ve benliğin ayrımlaşması arasındaki yordayıcı ilişkisinin bazı değişkenlere göre incelenmesinde duygusal tepkisellik kadınlarda erkeklere göre daha düşük çıkmıştır ve duygusal kopma düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Evlilerin bağlanma stilleri ile benliğin ayrımlaşma düzeyleri arasındaki ilişkinin Güney (2022) tarafından incelendiği araştırmada evli bireylerin duygusal tepkisellik düzeyi arttıkça güvensiz kaygılı bağlanma düzeyinin düştüğü belirlenmiştir. Polat (2022), çalışmasında benliğin ayrımlaşması düzeyi ile pozitif şema düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu araştırmadan yola çıkarak anlaşılmaktadır ki benliğin ayrımlaşması gerçekleştikçe bireyin bilişsel yapısının en derinlerindeki şema yapıları aynı oranda pozitif yönde etkilenmektedir. Kahraman (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmada benliğin ayrımlaşması puanı arttıkça evlilik uyumu artmaktadır. Yıldırım'ın (2021) yaptığı araştırmada psikolojik iyi oluş ve benliğin ayrımlaşması ben pozisyonu alt boyutu arasında pozitif, duygusal kopma alt boyutu ile negatif ilişki olduğu belirlenmiştir. Hanımoğlu ve Akbaş'nın (2018) bulgularına göre algılanan stres düzeyinin benlik ayrımlaşmasının anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Kurt (2019), tarafından yapılan çalışmada benliğin ayrımlaşmasında cinsiyete göre arası anlamlı bir farklılığa da rastlanmıştır. Erkeklerin kadınlara göre daha fazla akılcı olmayan romantik ilişki inancına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sökmen (2022tarafından benliğin ayrımlaşması alt boyutları ile duygusal düzenleme güçlüğü puanları arasında negatif yönde ilişki bulgulanmıştır. Tiryaki Güven (2020) tarafından, benliğin ayrımlaşması aile işlevselliği düştükçe düşmektedir. psikolojik belirtiler puanında benliğin ayrımlaşması azaldıkça artma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Altınok (2022), genç yetişkinlerde bağlanma stillerinin, benliğin ayrımlaşması ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Değirmenci ve Demirli (2019) tarafından elde edilen sonuçlara göre bireylerde benliğin ayrımlaşmasının alt boyutu olan duygusal tepkisellik artarken sosyal onay ihtiyacının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda yetişkinlerde başa çıkma esnekliği ile ilgili incelenen yayınlara ilişkin özet bilgi ve açıklamalar verilmiştir.

Kavram	Araştırmanın Konusu	Yaş Aralığı	Sene	Yayın Türü
	Ruh sağlığı çalışanlarının merhamet yorgunluğu, başa çıkma esnekliği ve örgütsel stres ilişkisinin analizi	28-33 yaş	2022	YL Tezi
	Exploring the relationship between gender roles and psychological wellbeing: does coping have a role?	16 yaş ve üzeri	2017	Doktora Tezi
	Navigating Tthe Bridge: Bicultural Stress, Perceived Bicultural Competence, and Coping Flexibility Among Latina/os	18-50 Yaş	2017	Doktora Tezi
Yetişkinlerde Başa Çıkma Esnekliği	Psychological maltreatment, coping flexibility, and death obsession during the COVID-19 pandemic: A multi-mediation analysis.	Ort. yaş 21.36	2022	Uluslararası Makale
	Covid-19 Stress on College Students Mental Health: An Examination of Socioeconomic Status and Coping Flexibility.	Ort. yaş 19	2023	YL Tezi
	Testing coping flexibility hypothesis by the dual-process theory: Relationships between coping flexibility and depressive Symptoms	15-44 Yaş	2015	Uluslararası Makale
	Adjustment to a “new normal:” Coping flexibility and mental health issues during the COVID-19 pandemic	Yaş ort. 41.09	2021	Uluslararası Makale
	Günlük Stresle Başetmede Uykunun Önemi	Lisans Öğrencileri	2022	Araştırma Makalesi

Başa çıkma esnekliği ile ilgili ulaşılan yurtiçi ve yurtdışı araştırmaları incelendiğinde başa çıkma esnekliğinin hem ölüm takıntısı hem de korona virüs sonuçları üzerine dolaylı etkisi olduğu (Kılınç ve diğ., 2022), başa çıkma esnekliği arttıkça Covid-19 kaygısının azaldığı (Cheng ve diğ., 2021) gözlemlenmiştir. Zihinsel sağlığın yanı sıra depresif belirtilerin de fazla olduğu bireylerde daha düşük başa çıkma esnekliğini gösterdiği ve daha düşük başa çıkma esnekliğinin aynı zamanda daha yüksek intihar riski taşıdığı belirtilmiştir (Kato, 2022). Sandy (2023), farklı başa çıkma stratejilerinin uyumluluğu veya uyumsuzluğunun başa çıkmayı gerektiren bağlama bağlı olabileceğini öne sürerek başa çıkma esnekliğine katkı sağlamıştır. Cavcav (2022) 28-33 yaş arasındaki sağlık çalışanlarının merhamet yorgunluğu düzeylerini ortalamanın altında, stres ve başa çıkma düzeylerini ise ortalamanın üstünde olarak belirtmiştir. Adam (2017) tarafından androjenlik ile problem odaklı başa çıkma ve başa çıkma esnekliği

ilişkili bulunmuştur. Botello (2017), tarafından başa çıkma esnekliği iki kültürlü yeterlik ve depresyon arasındaki ilişki üzerinde ılımlı etkisi anlamlı olarak bulgulanmıştır. Aşağıda yetişkinlerde yaşamda anlam ile ilgili incelenen yayınlara ilişkin özet bilgi ve açıklamalar verilmiştir.

Kavram	Araştırmanın Konusu	Yaş Aralığı	Sene	Yayın Türü
Yetişkin Bireylerde Yaşamda Anlam	Tek başına olmanın yalnızlık, yaşamda anlam ve utangaç olmakla ilişkisi	18 -32 yaş	2017	YL Tezi
	Yetişkin Bireylerin Psikolojik Sağlamlığını Yordamada Cinsiyet ve Çocukluk Dönemi Travmaları, Yaşamda Anlam ve Öz Şefkat	18-60 yaş	2023	Araştırma Makalesi
	Üniversite Öğrencilerinde Yaşamda Anlam ve Yaşam Amaçları Arasındaki İlişkisinin Analizi	Ort. yaş 21.07	2016	Araştırma Makalesi
	Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinde yaşamda anlamın ile kendilik algısının psikolojik dayanıklılığa etkisi	Özel gereksinimli çocuk ebeveyni	2019	Araştırma Makalesi
	Boşanma Yaşantılı Bireylerde Yaşam Anlamı ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Travma Sonrası Büyümeleriyle İlişkisinin Analizi	18-46 yaş	2023	Araştırma Makalesi
	Üniversite öğrencilerinde yaşam anlamı ve yaşam amaçlarının ilişkisi	18-29 yaş	2016	Araştırma Makalesi
	Üniversite öğrencilerinin duygusal zekası ve yaşam doyumu: Yaşam anlamının aracı rolü	Ort. yaş 20.62	2020	Araştırma Makalesi
	Üniversite öğrencilerinin yaşam anlamı, bilinçli farkındalığı, algılanan sosyoekonomik düzey ve yaşam doyumu ilişkisi	Lisans öğrencileri	2015	Araştırma Makalesi
	Öğretmen adaylarında mutluluk, iyimserlik, yaşamın anlamı ve yaşam doyumlarının araştırılması.	Öğretmen adayları	2017	Araştırma Makalesi

Yaşamda anlam ile ilgili ulaşılan araştırmalar incelendiğinde, Çelik (2016) tarafından KKTC'de yapılan araştırmada kadınların yaşamda anlam düzeylerinin erkeklerin yaşamda anlam düzeylerine göre daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Demir ve Murat (2017) tarafından öğretmen adayları ile gerçekleştirilen araştırmada kadın öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarına göre daha yüksek yaşam doyumu içerisinde olduğu belirtilmiştir. Yıkılmaz ve Güdül

(2015), lisans öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada kendilerini düşük sosyoekonomik düzeyde algılayanların yaşamda anlam düzeyinin kendilerini orta sosyoekonomik düzeyde algılayanlara göre düşük olduğunu belirlemiştir. Erpay (2017) yaptığı araştırmada tek başına olmayı tercih eden bireylerin yaşamda anlamın varlığını bulamamış hissettiğini saptamıştır. Aydın (2019) tarafından yaşamda anlam bulan ya da arayan bireylerin psikolojik olarak daha dayanıklı olduğu bulunmuştur. Kartol ve Erçevik (2020) tarafından yürütülen araştırmada duygusal zeka yüksekse yaşamda anlamın varlığı puanlarının da yükseldiği bulgulanmıştır. Aras, Topkaya ve Şahin (2023) tarafından gerçekleştirilen çalışmada yetişkin bireylerde psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak cinsiyetin, çocukluk çağı travmalarının, yaşamda anlamın ve öz şefkatin incelenmesinde yaşamda anlamın ve öz şefkatin psikolojik sağlamlığın pozitif yordayıcıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmalar bütün olarak değerlendirildiğinde benliğin ayrımlaşması kavramının, cinsiyet, yaş (örn. Mert ve Çetiner 2018; Bilge, Sezgin ve Ersal 2022; Kurt, 2019) evlilik, bağlanma stilleri (örn. Güney, 2022; Bilge, Sezgin ve Ersal, 2022) sosyal fobi (örn. Bilge, Sezgin ve Ersal 2022) evlilik uyumu (örn. Kahraman, 2021) algılanan stres, sürekli kaygı, depresyon (Hanımoğlu ve Akbaş, 2018) üniversite yaşamına uyum (örn. Mert ve Çetiner, 2018), kardeş ilişkisi, ebeveynleşme (örn. Karataş ve Gündüz, 2021) özgecilik, fakülte değişkeni, aile sosyoekonomik düzey, anne eğitim düzeyi (örn. Mert ve Gülmez, 2018) pozitif şema düzeyi, öznel iyi oluş (örn. Polat, 2022) psikolojik iyi oluş, duygusal emek, çalışılan sektör (örn. Yıldırım, 2021), kendini düzenleme (örn. Sökmen, 2022), cinsiyetçilik, ilişki etiği, mizaç (Altınok, 2022), aile işlevselliği, sosyal problem çözme (Tiryaki Güven, 2020), sosyal onay, yetişilen aile tipi (Değirmenci ve Demirli, 2019) gibi değişkenlerle çalışıldığı tespit edilmiştir.

Öneri olarak, alan yazın araştırmasında yetişkin bireylerde benliğin ayrımlaşması, yaşamda anlam ve başa çıkma esnekliği konusundaki yıl itibari ile kapsamı genişletilebilir. Bu alandaki boşluğu kapatmak adına araştırmacılarımız incelemelerinde başa çıkma esnekliği kavramına yer verebilirler. Gelecekte yapılacak derleme çalışmalarında kitaplar incelemeye dahil edilebilir. Böylece alan yazında konu ile ilgili daha detaylı ve ileri düzeydeki araştırmalara katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Adam, L. A., *Exploring The Relationship Between Gender Roles And Psychological Wellbeing: Does Coping Have A Role?* Doctoral dissertation, University of Surrey, Surrey, 2017.

Alaedein, J., Is Bowen Theory Universal? Differentiation Of Self Among Jordanian Male And Female College Students And Between Them And A Sample Of American Students Through Bowen's Propositions. *Dirasat: Educational Sciences, 35*(2), 2008.

Altınok, A,. *Bağlanma Stilleri, Cinsiyetçilik ve Benliğin Ayrımlaşmasının İlişki Etiği Üzerindeki Yordayıcı Etkisinde Mizacın Düzenleyici Rolü,* Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2022.

Aras, N. Y., Topkaya, N., & Şahin, E. Yetişkin Bireylerde Psikolojik Sağlamlığın Yordayıcısı Olarak Cinsiyet, Çocukluk Çağı Travmaları, Yaşamda Anlam ve Öz Şefkat. *Ictimaiyat, 7*(1), 2023.

Atak, H., Kapçı, E. G., & Çok, F., Yetişkinliğe geçişte bireyselleşme türleri ve kimlik statüleri: Üniversite öğrencileri ve unutulan yarı. *Klinik Psikiyatri, 16*, 71–82, 2012.

Aydın, A. Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveynlerinin Yaşamda Anlam Ve Kendilik Algılarının Psikolojik Dayanıklılıklarına Etkisi. *Trakya Eğitim Dergisi, 9*(3), 487-505, 2019.

Başarıkan, R., & Tolga, S., Boşanma Yaşantısı Olan Bireylerin Yaşamda Anlam Ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri İle Travma Sonrası Büyümeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12*(1), 258-269, 2023.

Bilge, Y., Sezgin, E., & Ersal, H. Bağlanma Stilleri Ve Sosyal Fobi Arasındaki İlişkide Kişilerarası İlişkiler Ve Benliğin Ayrımlaşmasının Aracı Rolü. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi, 6*(12), 143-165, 2022.

Bohlander, J. R., Differentiation of Self: An Examination Of The Concept. *Issues in Mental Health Nursing, 16*(2), 165-184, 1995.

Bonanno, G. A., & Burton, C. L., Regulatory Flexibility: An İndividual Differences Perspective On Coping And Emotion Regulation. *Perspectives on psychological science, 8*(6), 591-612, 2013.

Botello, R., *Navigating Tthe Bridge: Bicultural Stress, Perceived Bicultural Competence, and Coping Flexibility Among Latina/os,* Doctoral dissertation, State University, Iowa, 2017.

Cavcav, F., *Ruh Sağlığı Çalışanlarında Merhamet Yorgunluğu İle Başa Çıkma Esnekliği Ve Örgütsel Stres Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2022.

Cheng, C., Lau, H. P. B., & Chan, M. P. S., Coping Flexibility And Psychological Adjustment To Stressful Life Changes: A Meta-Analytic Review. *Psychological bulletin, 140*(6), 1582, 2014.

Cheng, C., Wang, H. Y., & Ebrahimi, O. V., Adjustment to a "new normal:" Coping Flexibility And Mental Health İssues During the Covid-19 pandemic. *Frontiers in Psychiatry, 12*, 626197, 2021.

Çavuş, F. Z., Anne with an E dizisinin logoterapi açısından incelenmesi. *Journal of Sustainable Education Studies, 2*(1), 8-18, 2021.

Çelik, N. D., Üniversite Öğrencilerinin Yaşamda Anlam Ve Yaşam Amaçları Arasındaki İlişki. *Mediterranean Journal of Humanities, 6*(1), 133-141, 2016.

Çömlekçiler, F., *Üniversite Öğrencilerinde Benliğin Ayrımlaşmasının Eş Seçimi Tutumlarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019.

Değirmenci, E., & Demirli, C., Çekirdek veya Geniş Ailede Yetişen Bireylerde Sosyal Onay İhtiyacı İle Benliğin Farklılaşması Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi, 2*(1), 79-95, 2019.

Demir, R., & Murat, M. Öğretmen Adaylarının Mutluluk, İyimserlik, Yaşam Anlamı Ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *7*(13), 347-378, 2017.

Duman, N., Travma Sonrası Büyüme Ve Gelişim. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, *4*(7), 178-184, 2019.

Erdem Özyurt, Ş., *Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik İyi Oluşun Benliğin Ayrımlaşması Açısından İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2019.

Erdem, Ş., & Kabasakal, Z., Üniversite Öğrencilerinde Benliğin Ayrımlaşması Ve Psikolojik İyi Oluş. *Turkish Studies-Social Sciences, 15*(8), 2020.

Erpay, T., *Tek Başına Olma Ve Tek Başına Olmayı Tercih Etmenin Yalnızlık, Yaşamda Anlam Ve Utangaçlıkla İlişkisinin İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2017.

Frankl, V. E., *İnsanın Anlam Arayışı*. İstanbul: Okyanus Yayınları, 2013.

Frankl, V. E., *Anlam İstenci.* Çeviren: Mustafa Yalçınkaya, İstanbul: Totem Yayınları, 2021.

Günay, Y., Evli Bireylerin Bağlanma Stillerinin Benliğin Ayrımlaşması İle İlgili İlişkilerinin İncelenmesi. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, *7*(1), 86-103, 2022.

Hailemeskel, R., Covid-19 Stress On College Students Mental Health: An Examination Of Socioeconomic Status And Coping Flexibility. *Undergraduate Honors Theses.* William & Mary. Paper 1971, 2023. https://scholarworks.wm.edu/honorstheses/1971

Hanımoğlu, E., & Akbaş, T., Üniversite Öğrencilerinde Aile Fonksiyonları, Benliğin Ayrımlaşması, Algılanan Stres, Kaygı Ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *27*(2), 55-69, 2018.

Kahraman, B., *Gelin-kayınvalide İlişkileri Ve Çift Uyumu Arasında Benliğin Ayrımlaşmasının Düzenleyici Rolü,* Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2021.

Karataş, A., & Gündüz, B., Ebeveynleşme ile Depresyon, Kaygı, Stres Arasındaki İlişkide Benliğin Ayrımlaşmasının Aracı Rolü. *OPUS International Journal of Society Researches*, *18* (Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 4453-4481, 2021.

Kartol, A., & Erçevik, A., Üniversite Öğrencilerinde Duygusal Zeka Ve Yaşam Doyumu: Yaşamda Anlamın Aracı Rolü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *28*(2), 718-728, 2020.

Kato, T., Development of the coping flexibility scale: Evidence for the coping flexibility hypothesis. *Journal of counseling psychology*, *59*(2), 262, 2012.

Kato, T., Testing of the Coping Flexibility Hypothesis Based On The Dual-Process Theory: Relationships Between Coping Flexibility And Depressive Symptoms. *Psychiatry Research*, *230*(2), 137-142, 2015.

Kato, T., Başa Çıkma Esnekliğinin Depresif Belirtiler İle İntihar Riski Arasındaki İlişki Üzerindeki Ilımlı Etkileri. *Kriz: Krize Müdahale ve İntiharı Önleme Dergisi, 43* (5), 398–403, 2022. https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000800

Keyfitz, L., Lumley, M. N., Hennig, K. H. & Dozois, D. J. A., The Role Of Positive Schemas İn Child Psychopathology And Resilience. *Cognitive Therapy and Research*, 37(1), 97-108, 2013.

Kılınç, M., Arslan, G., Çakar, F. S., & Yıldırım, M., Psychological Maltreatment, Coping Flexibility, And Death Obsession During The Covid-19 Pandemic: A Multi-Mediation Analysis. *Current psychology*, 1-9, 2022.

Kurt, A. A., *Genç Yetişkinlerde Akılcı Olmayan Romantik İlişki İnançları, Bilişsel Esneklik Ve Benliğin Ayrımlaşması İlişkisinin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2019.

Mert, A., & Çetiner, P., Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum İle Benlik Ayrımlaşması Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, *8*(3), 190-204, 2018.

Mert, A., & Gülmez, E., Özgecilik İle Benlik Ayrımlaşması Arasındaki Yordayıcı İlişkinin Bazı Değişkenlerle İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, *13*(11), 2018.

Öztan, A., *İnsanın Anlam ve Mutluluk Arayışında İnancın Rolü,* Doktora Tezi, Bursa Uludag Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2019.

Park, M., Chang, E. R., & You, S., Protective Role Of Coping Flexibility İn PTSD And Depressive Symptoms Following Trauma. *Personality and Individual Differences*, *82*, 102-106, 2015.

Polat, M., *Romantik İlişkilerde Öznel İyi Oluşun Pozitif Şemalar Benliğin Ayrımlaşması Ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi,* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022.

Sandy, H. H., Jeffrey, L. B. & Bonanno, G.A., Geriye Bakmak Ve İleriye Bakmak: Başa Çıkma Esnekliğinin Boyutları, Uzun Vadeli Yas Sonuçlarını Farklı Şekillerde Tahmin Ediyor. *Anksiyete, Stres, & Başa Çıkma*, 36:3, 275-290, 2023. DOI:10.1080/10615806.2022.2099545

Sökmen, T., *Benliğin Ayrımlaşmasından İyi Oluşa: Kendini Düzenlemenin Aracı Rolü*, Doktora Tezi, İstanbul Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 2022.

Şentürk, H., & Yakut, S., Hayatin Anlami ve Din. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (33), 45-60, 2014.

Tiryaki Güven, S., *Psikolojik Belirtilerin Yordayıcısı Olarak Sosyal Problem Çözme, Aile İşlevselliği Ve Benliğin Ayrımlaşmasının Rolünün İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.

Yasemin, O., & Deniz, M. E., The Mediating Role Of Self-Compassion And Cognitive Flexibility İn The Relationship Between Differentiation Of Self And Subjective Well-being. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, *51*(3), 1642-1680, 2022.

Yıkılmaz, M., & Güdül, M. D., Üniversite Öğrencilerinde Yaşamda Anlam, Bilinçli Farkındalık, Algılanan Sosyoekonomik Düzey Ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler. *Ege Eğitim Dergisi*, 297-315, 2015.

Yıldırım, N. B., *Benliğin Ayrımlaşması Ve Duygusal Emek Kavramının Psikolojik İyi Oluş İle İlişkisi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, 2021.

Zong, J. G., Cao, X. Y., Cao, Y., Shi, Y. F., Wang, Y. N., Yan, C., ... & Chan, R. C., Coping Flexibility İn College Students With Depressive Symptoms. *Health and quality of life outcomes*, 8(1), 1-6, 2010.

KADIN, ŞİDDET VE SOSYAL HİZMET

Doç. Dr., Beyza ERKOÇ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü,
beyzahatipoglu@windowslive.com -ORCID ID: 0000-0002-0035-6782

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü şiddeti "fiziksel güç ya da iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" şeklinde, kadına yönelik şiddeti ise "cinsiyete dayanan, kadını inciten, ona zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşamında ona baskı uygulanması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasına neden olan her türlü davranıştır" şeklinde tanımlar. Ne yazık ki her toplumda görülen bu kabul edilemeyen davranışın fiziksel, duygusal, cinsel, sözel, ekonomik, sosyal vb. farklı türleri mevcuttur. Fiziksel şiddet, en fazla bilinen şiddet türü olarak karşımıza çıkar. Kadını susturmak, korkutmak ve yok saymak için kaba kuvvetin kadına karşı kullanılmasıdır. Duygusal şiddet en çok görülen şiddet türleri arasında olmasına karşın fiziksel şiddet kadar görünürlülüğü yoktur zira duygusal şiddete maruz kaldığının birçok kadın farkında bile değildir. Bu şiddet türü kadının öz saygısına, öz güvenine zarar verir. Cinsel şiddet şekil, yer, zaman fark etmeksizin kadının onayı ve isteği olmaksızın cinsel ilişkiye zorlanmasıdır. Sözel şiddet kadının sözlü olarak aşağılanması, rencide edilmesidir. Ekonomik şiddet ekonomik gücün, paranın kadın üzerinde kontrol ve tehdit aracı olarak kullanılması, kadının ekonomik özgürlüğe kavuşmasının engellenmesidir. Sosyal şiddet ise kadının sosyal ilişkilerinin, sosyal ağlarının kısıtlanmasıdır. Şiddetin birçok nedeni ve kabul edilemeyen bahaneleri olduğu gibi kadının üzerinde birçok yıkıcı ve kalıcı etkisi vardır. Sosyal hizmet meslek ve disiplini şiddetin her türünün yok edilmesi, mağdurların sağaltılması ve güçlendirilmesi adına mikro, mezzo ve makro uygulamalar gerçekleştirir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Şiddet, Sosyal Hizmet.

1. GİRİŞ

Kadın, annedir, eştir, kardeştir hayatın her yerindedir, nereye bakarsan orada mutlaka bir izi vardır. Aile yaşamının temel direği, ekonomik, toplumsal, kamusal, özel vb. alanlarda aslında hayatın merkezindedir. Maalesef bazen bu değer görülmez, yok sayılır, en kötü muamelelere maruz bırakılır. Toplumsal, kültürel, geleneksel bahanelerle kadınlar kontrol edilmeye, değersizleştirilmeye, aşağılanmaya çalışılır. Hiçbir bir acizliği olmamasına karşın kadının dezavantajlı gruplar arasında adı anılır. Oysaki Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) tüm bireylerin yaşam hakkını ve insanlık onurunu savunur, şiddet işkence gibi insanlığa yakışmayan, insanları küçük düşürücü bütün muameleleri ret eder. Benzer şekilde 1982 Anayasası aileyi Türk toplumunun temel yapısı olarak kabul eder, hukuksal bakımdan eşleri eşit tutar. Bunun yanında ailelerin huzur ve refahı, annelerin ve çocukların korunması adına gereken önlemlerin alınması hususlarında devleti görevli kılar. Bir tür insan hakkı ihlali insanlık ayıbı olan şiddetin hiçbir türü hiç bir canlı ile yan yana düşünülemez. Bu çalışma genel olarak hiçbir mecrada yaşanılması istenmeyen bu duruma odaklanacak ve dikkati yeniden bu yöne çekmeye çalışacaktır.

2. KADINA YÖNELİK ŞİDDET

İlk çağlardan bu zamana kadar kadın tüm alanlarda sürekli var olma savaşı vermiştir. Gelişmiş ülkelerde kadınlar ve erkekler tüm alanlarda birlikte çalışırlar ve ülkelerini gelişimine katkı sağlarlar. Gelişmişlik düzeyi düşük olan ekonomik yapılarda ise kadın geleneksel rollerinden ve çalışma koşullarından kopamamıştır. Bu kısır döngünün sebebi yalnızca ekonomik değildir. Çünkü toplum bir bütündür. Ekonomik yapıların yanında sosyal ve kültürel yapılar da bu kısır döngüyü etkiler (Akdemir, 1997; Afşar ve Öğrekçi, 2014). Kadın vazgeçilmez bir değerdir fakat birçok uygarlıkta ve toplumda hırpalanmış, ikinci sınıf muameleye maruz kalmıştır (Kubilay, 2023). Halbuki kadın bilen, düşünen, harekete geçen, özgür, talep eden, her türlü bilimi gerçekleştirebilen bir varlıktır. Kadın insandır (Çıvgın, 2009), insan onuruna ve değerine saygısızlık olarak nitelendirilebilecek hiçbir uygulamayı, muameleyi, fiili hak etmez.

Etimolojik açıdan şiddet kavramı Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Anlamına bakılacak olur ise; sert, katı, sertlik, kaba kuvvet, kaba davranış gibi anlamları vardır. Şiddet güçten farklıdır, çünkü şiddette başkasını öldürme, yaralama gibi eylemlerle zarar söz konusudur. Şiddet, bahsi geçen eylemlerle başkasının tehdit edilmesi yani inanlara fiziksel ve psikolojik yönden zarar veren her türlü eylemi içerir. Şiddet insanlığın var oluşundan bu yana bireysel ve toplumsal

düzeylerde farklı boyutlarıyla görülmekte olan sanki hayatın ayrılmaz bir parçası, insanların doğal özelliği gibi algılanan bir olgudur. Şiddet tüm dünyanın ortak ve en önemli sorunudur. Şiddet bireylerin vücut bütünlüğünü bozar, yaşam kalitesini düşürür, benlik saygısını zadeler, psikolojisine geri dönülmez yaralar açar. Şiddetin kaynağı kadın ve erkek arası eşit olmayan güç ilişkisidir (Özerkmen ve Gölbaşı, 2012; Tekindal ve ark, 2018).

Dünya Sağlık Örgütü şiddeti "fiziksel güç ya da iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" şeklinde tanımlar (WHO).

Şiddet çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde sosyalleşme yoluyla kolaylıkla öğrenilebilir ve aynı yolla kuşaktan kuşağa aktarılır. Bunun sonucu sağlıksız toplumların oluşmasıdır. Şiddet mağduru çocuklar ebeveynlik süreçlerinde aynı şiddeti aile üyelerine uygular, çünkü bunu içselleştirir ve normalleştirir. Şiddet en genel tanımıyla kişileri fiziksel ve zihinsel açıdan yaralayan, engelli bırakan ve kişilere zarar veren her türlü eylemdir (Kocacık, 1996; Çetinkaya Duman ve ark, 2003; Aktaş, 2007).

Kadına yönelik şiddet kavramı ilk kez Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirgesinde kullanılmıştır. Bildirge kavramı "'ister kamusal ister özel hayatta olsun tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dâhil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel ve psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi" şeklinde tanımlamıştır. Kadına yönelik şiddet kadının içerisinde yaşadığı toplumunda farklı boyutlarda ayrımcılığının ve özgürlüğünün kısıtlanmasının göstergesidir. Kadına yönelik şiddette amaç kadının baskılanması ve ikinci plana atılmasıdır. Kadına yönelik şiddetle kadın eğitim, sağlık, iş gücü piyasası, sosyal ağlar gibi birçok katılım alanında eşitsizliğe maruz kalır. Kadın kaynaklara erişim sorunu yaşar. Kaynaklara erişim sorunu yaşayan kadınlar şiddete karşı savunmasızlaşır ve başkalarına bağımlı hale gelir (Karal ve Aydemir, 2012; Tekindal ve ark, 2018).

Kadına yönelik şiddet insanlık problemi ve küresel düzeyde bir sorundur. Dünyada farklı tiplerde ve çok fazla görülen bu olgu, kadınların sırf kadın olmaları sebebiyle yani cinsiyet temelli gerçekleşir. Şiddet ev içinden olabileceği gibi ev dışından da olabilmektedir. Şiddet kadının haklarını varlığını yok sayar, ekonomik ve sosyal imkanları ve fırsatlarını elinden alır, insan onuruna yaraşır bir hayat yaşanması konusunda kadına bu fırsatı vermez. Ulusal ve

uluslararası düzlemlerde gerçekleştirilen tüm çabalara rağmen kadına yönelik şiddet hala dünyanın en önemli sorunları arasındadır. Temel insan hakları ve özgürlüklerine aykırı bir eylem olan şiddet kadına baskı uygulanmasını ve keyfi olarak özgürlüğünün kısıtlanmasını içerir. Kadına yönelik şiddet küresel bir sorun olarak tüm insanlığın ortak sorunudur. Dünyada çok fazla görülen kadına şiddet kadınlara kadın oldukları için uygulanan şiddet cinsiyet temellidir. Cinsiyet, kavramsal olarak doğuştan gelen biyolojik ve fiziksel özelliklerine göre bireyleri kadın ve erkek olmak üzere iki cinse ayıran bir ifade olsa da zamanla sınırlarını genişletmiş, kadınların ve erkeklerin sosyal ve kültürel rollerini tanımlar hale gelmiştir. Bu cinsiyet türü toplusal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyette kişilerin biyolojik cinsine göre farklı davranış, rol ve tutumlar gelişir. Farklı bir ifade ile biyolojik cinsiyet fiziksel farklılıkları işaret ederken toplumsal cinsiyet sosyal ve kültürel rol ve beklentileri tanımlar (Vatandaş, 2007; Keskin, 2014; Oktay, 2015; Keskin ve Ulusan, 2016; Demir, 2022).

Şiddetin cinsiyet ayrımcılığı, psikolojik sebepler, iletişim eksikliği, medya, yoksulluk, bağımlılık, gelenek-görenek-töreler, göçler, erken yaşta evlilikler, hukuksal boşluklar, kültürel farklılıklar, yetersiz eğitim gibi nedenleri vardır. Şiddetin kadında şok, intihar eğilimi, şiddete hissizlik, korku, umutsuzluk, depresyon, dışlanma, düşük benlik saygısı, bağımlılık, başkasına özellikle çocuklara şiddet eğilimi, fiziksel yaralar, istenmeyen gebelikler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, güvenli olmayan yerlerde kürtaj, kronik rahatsızlar psikolojik rahatsızlıklar (anksiyete, korku, öfke, utanç, suçluluk, umutsuzluk, öz-güven kaybı vb. gibi), sosyal geri çekilmeler gibi sonuçları vardır.

Kadına yönelik şiddetin farklı türleri vardır. Aşağıda bu türler literatür ışığında kısaca açıklanacaktır.

- **Fiziksel Şiddet:** Kadının vücut dokunulmazlığı hakkını çiğneyen, onun bütünlüğünü hedef alan, kadına acı veren her türlü saldırı davranışıdır. Kadının bedeninin zarar görmesine neden olan her türlü fiil ve ihmali içerisine alan fiziksel şiddet, kadının sağlıksız koşullarda yaşatılmasından töre ve namus bahaneleriyle kasten öldürme fiiline kadar uzanır. İtmek, kakmak, tokatlamak, tekmelemek, tartaklamak, kesici ve/veya delici aletlerle veya sert cisimlerle bedene zarar vermek, sağlıksız kötü şartlarda yaşamaya mecbur bırakmak, sağlık hizmetlerinden yararlanmasına fırsat vermemek ve bunun sonucu bedensel zarara uğratmak, küçük yaşta ve/veya zorla evlendirmek, öldürmek, töre ve namus cinayetleri vb. bu gruptadır.

- **Psikolojik- Duygusal Şiddet:** Kadına karşı sistemli biçimde psikolojik baskı uygulamak, duygusal olarak sömürmek ve aşağılamak, kontrol altına almak ya da ona ceza vermek, toplumdan izole etmek için gerçekleştirilen her türlü davranışı içerir. Bağırma, korkutma, küfür etme, tehdit, hakaret, eve kapatmak, küçük düşürmek, lakaplar takmak, nasıl giyineceği/nereye gideceği/kimlerle görüşeceğini belirlemek, hane içi karara katılmasını fırsat vermemek, öfkesini çocuklara yöneltmek, çocuklar üzerinden tehdit etmek, silah göstermek vb. gibi eylemler psikolojik şiddet kapsamındadır. Bu şiddet türü kadının kendisine olan saygısını, kendisine verdiği değeri ve öz yeterliliğini kaybettirir. Mağdur kadının sorumluluk alma hissi azalır, duygusal ilişkileri bozulur, diğer ilişkilerinde sorunlar yaşar, kişilik gelişimi bozulur, kendisini yetersiz ve beceriksiz hisseder.

- **Cinsel Şiddet:** Kadına yönelik gerçekleştirilen ve onun iradesi dışında yaşanan ilişki kurmak, tecavüz etmek, sözlü ve fiili olarak gerçekleştirilen tacizde bulunmak bu gruptadır. Cinsel şiddet olgusu, özellikle kadın cinselliğinin tabu olarak görüldüğü, namus, şeref gibi olguların kadın cinselliği üzerinden açıklandığı toplumlarda görülür ve ortaya çıkartılması güç bir şiddet türüdür. Çünkü cinsel şiddet eylemlerinin kadın üzerinde uygulanması normal olarak görülür. Kadını, istemediği zaman, yer ve şekilde cinsel ilişkiye zorlamak, gebelikle ya da cinsel yolla bulaşan hastalıklara tutulmasına sebep olmak, cinsel ilişki esnasında canını yakmak, acıtmak, tecavüz etmek, başka kişilerle ilişkiye girmeye zorlamak, doğum kontrol yöntemlerini reddetmek ya da zorla bu yöntemleri kadına uygulatmak, kadının cinsel organına zarar vermek, kadını kötü kadın olmakla suçlamak, namus ve töre gibi bahanelerle kadına baskı kurmak ya da kadını öldürmek bu gruba örnektir.

- **Ekonomik Şiddet:** Kadının istihdama katılımının engellenmesi veya ekonomik açıdan zarara uğramasına sebep her türlü eylem bu gruptadır. Kadının çalışmasına izin verilmemesi, istemediği işlerde zorla çalıştırılması kazancına el konması, harcamalarının kısıtlanması veya denetim altında tutulması en yaygın ekonomik şiddet şekilleridir. Bunun yanında ekonomik kararların erkek tarafından kadına danışılmadan alınması, iş yerinde suçsuz yere kadının işten atılmasına sebep olunması, kadının iş bulmasını kolaylaştırıcı yeteneklerini geliştirilmesinin, eğitiminin önüne geçilmesi,

hane ihtiyaçlarını karşılayacak paradan yoksun bırakılması, paranın kontrol veya ceza aracı olarak kullanılması da bu grupta yer alır.

- **Sözel Şiddet:** Kadının sözel olarak rencide edildiği bu şiddet türü, kadının kendisini kötü hissetmesine sebep olur. Kadına bağırmak, hakaretler savurmak, küfür etmek, iğneleyici veya aşağılayıcı sözler söylemek, kötü hissettiren cümleler kullanmak, kesintisiz eleştirmek, sürekli sorguya çekmek suçlamak, aşağılayıcı lakaplar takmak, görüşlerini ve çalışmalarını küçümsemek, zaaflarıyla alay etmek bu gruba örnektir.

- **Tek Taraflı Israrlı Takip:** Kadına musallat olmak, dadanmak, sırnaşmak bu gruptadır. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği"nin 3 üncü maddesinde "Aralarında aile bağı veya ilişki bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, şiddet uygulayanın, şiddet mağduruna yönelik olarak, güvenliğinden endişe edecek şekilde fiziki veya psikolojik açıdan korku ve çaresizlik duygularına sebep olacak biçimde, içeriği ne olursa olsun fiili, sözlü, yazılı olarak ya da her türlü iletişim aracını kullanarak ve baskı altında tutacak her türlü tutum ve davranış" şeklinde açıklanır. Sürekli telefonla taciz etmek, kısa mesaj, mektup veya e-posta göndermek, sosyal medya aracılığıyla takip ve taciz etmek, sürekli karşısına çıkmak, kadının çalıştığı veya yaşadığı yere gelerek rahatsız etmek vb. gibi fiiller bu şiddet türüne örnektir.

- **Sosyal Şiddet:** Kadının sosyal ağlarını hedef alan bu şiddet türünde kadının sosyal çevresi ile görüşmesine izin verilmez. Sosyal destek ağları kopartılır. Örneğin kadının ailesi, arkadaş çevresi, komşuları vb. ile görüşmesine izin verilmez. Sosyal ağından kopartılan kadın zamanla toplumdan izole olur.

- **Siber- Dijital Şiddet:** İnternete alanında yaşanan gelişim, mobil bilgilerin hızlıca yayılması ve en önemlisi sosyal medyanın hayatın her alanında yaygın kullanımı, kadınlara ve kız çocuklarına karşı siber şiddetin hızla büyüyen uluslararası bir problem olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Siber şiddet, kişilerin koşullarından, özelliklerinden ya da güvenlik açıklarından faydalanmak suretiyle fiziksel, cinsel, psikolojik ya da ekonomik zarara girmesi ile sonuçlanan ya da sonuçlanma ihtimali

bulunan fiiller ile sömürülmesidir. Kadınlara yönelik siber şiddete örnek olarak kişisel bilgilerinin ele geçirilmesi, siber takip yapılması, intikam amaçlı pornografi, cinsiyete dayalı hakaret, saldırı, tecavüz ve ölüm tehdidi vb. verilebilir.

- **Kadın Ticareti:** Kadının insan tacirleri tarafından zorla çalıştırılması, hizmet etmeye zorlanması, fuhuş yaptırılması, esaret altına alınması, vücut organlarını vermeye zorlanması, baskı, zor kullanılarak ya da çaresizliğinden faydalanılarak ve aldatılarak ülke içine ya da dışına götürülmesi kadın ticaretidir. Kadın ticaretinde kadın sömürülür, çok düşük ücretle ya da ücretsiz çalıştırılır. İnsan onuruna ve değerine yaraşmayan çalışma ve yaşam koşullarında bulunmaya zorlanır. Fiziksel şiddetle, yakınlarına eşyalarına zarar vermek tehdidi ile, özel hayatının ifşa edilmesi zoru ile kadınlar bu şiddet türüne zorlanır. Uluslararası sözleşmelere göre on sekiz yaşından küçük çocukların evlenmeye zorlanması ve on sekiz yaşından büyük olsa dahi kadınların zorla ve para karşılığı evlendirilmeleri de kadın ticaretidir.

- **Flört Şiddeti:** Genellikle flört ilişkilerinin başladığı dönem olan 13-23 yaş aralığında yaşanan bu şiddet türünde, kadına karşı egemenlik kurmak, kadını ilişkiye bağımlı kılmak, kontrol etmek amacı ile kadının sevgilisi tarafından fiziksel, cinsel, psikolojik ve dijital şiddete maruz bırakılmasıdır.

- **Mobbing (Yıldırma):** İş yerlerinde bir ya da daha fazla kişinin diğer kişi veya kişilere üstleri, denkleri veya astları tarafından sistematik şekilde uygulanan bütün kötü muamele, tehdit, şiddet, aşağılama vb. gibi davranışlara mobbing yani yıldırma denir. Kadına yönelik mobbing genelde uygulayan kişinin cinsel ya da farklı bir isteğinin ret edilmesi veya sırf kadın olması gerçeği ile başlar. Örnek olarak kadının diğer çalışanlardan ayrı olarak sürekli eleştirilmesi, kadına kaldıramayacağı kadar ağır iş yüklenmesi, kadının diğer çalışanların önünde aşağılanması küçük düşürülmesi verilebilir (Polat, 2016; Akkaş ve Uyanık, 2016; Kolektif, 2017; Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele El Kitabı; Demir, 2022; Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı (2021-2025)).

3. SOSYAL HİZMET

Sosyal hizmet meslek ve disiplininin genel kabul edilen tanımlaması "sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal hizmet, sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkeze alır. Sosyal hizmet teorileri, beşeri bilimler, sosyal bilimler ve yerel bilgi ile desteklenen sosyal hizmet, yaşam zorluklarıyla mücadele etmek ve iyilik halini geliştirmek için insanlarla ve yapılarla çalışır" şeklindedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere hayata dair her güçlükte sosyal hizmet meslek ve disiplini mağdurun güçlendirilmesi, yaşam kalitesinin ve refah seviyesinin arttırılması, biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlık seviyesinin yükseltilmesi adına görev alır. Toplumun tüm birey ve grupları sosyal hizmet meslek ve disiplininin hedef kitlesidir zira her birey ve grup yaşamın zorluklarında dönem dönem desteğe ihtiyaç duyar. Her meslek ve disiplinde olduğu gibi sosyal hizmet meslek ve disiplininin de öncelikli ilgilendiği birey ve grupları vardır. Bu birey ve gruplar dezavantajlı birey ve gruplar olarak nitelendirilir. Dezavantajlı birey ve gruplara örnek olarak çocuklar, engelliler, gençler, yaşlılar, yoksullar, kadınlar, eski hükümlüler, kronik hastalar, bağımlılar, sosyal dışlanmışlar, göçmenler, azınlıklar, afetzedeler, işkence mağdurları vb. verilebilir. Bu grupta yaşamın mimarı kadınların anılması üzücü ve kabul edilemezdir.

Sosyal hizmet meslek ve disiplini kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında mikro, mezzo ve makro planlar ve programlar belirler ve uygular. Mikro uygulamalar şiddet mağdurlarını kapsar. Örneğin şiddet mağduru kadının sağaltılması, güçlendirilmesi, şiddet ortamından uzaklaştırılması, can güvenliğinin sağlanması, hayata yeniden adapte olabilmesi ve yaşam kalitesinin arttırılması adına yapılan çalışmalar mikro uygulamalardır.

Mezzo uygulamalar küçük grup çalışmalarını açıklar. Şiddet gören kadının ailesi ile yapılan çalışmalar ya da şiddet mağduru kadınlara yapılacak olan grup müdahaleleri mezzo uygulamalara örnektir.

Makro uygulamalar ise daha büyük programları içerir. Farkındalık eğitimleri, bilinçlendirme programları, yasal düzenlemelere destek süreçleri vb. bu grupta yer alır.

Sosyal hizmet profesyoneli olan sosyal hizmet uzmanları mağdur birey ve gruplarla çalışırken planlı müdahale süreciyle hareket eder. Bu süreç tanışma, ön değerlendirme, planlama, uygulama, son değerlendirme, sonlandırma ve izleme aşamaları olmak üzere yedi aşamadan oluşur.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Ne yazık ki kadına yönelik şiddet her toplumda, her kültürde gelir ve eğitim seviyesinden bağımsız olarak hem kamusal alanda hem de toplumsal alanlarda görülen, tüm kadınların ortak problemidir. Dünya genelinde bu insanlık dışı muameleyle farklı mecralarda savaş verilse de yeterli olamamaktadır. Örneğin yasalar caydırıcı hale getirilmekte, başvuru merkezlerinin sayısı arttırılmakta, bildirim zorunlulukları getirilmekte, bilinçlendirme adına eğitimler seminerler gerçekleştirilmektedir. Fakat gün geçmiyor ki şiddet mağduru bir kadın özellikle görsel medyada karşımıza çıkmasın ki buda basına yansımışsa. Demek ki hala yetersiz kalan, açık olan, tam anlamıyla gerçekleştirilemeyen bir yapı var. Bu noktada alınan önlemlerin, başvuru merkezlerinin, genel bilincin, farkındalığın, haklara ve sorumluluklara ilişkin bilgilendirmelerin daha fazla yapılması gerekmektedir. Toplumda bulunan tüm kaynakların tüm ağların bu farkındalık ve bilinç arttırma sürecinde aktif kullanımının sağlanması, tüm toplumun da katılımının mümkün kılınması zorunludur.

Kadına yönelik şiddet her alanda kadının hayatını olumsuz etkiler. Şiddet ayı zamanda tek bir formuyla görülmez birçok şiddet türü eş zamanlı gerçekleşir. Kadınların ihtiyaç tespiti, doğru kaynaklara ivedilikle erişimi, güçlü olduklarını fark etmeleri bu şiddet sarmalından kurtulmaları için çok önem arz eder. Kadınlara verilecek hizmetlerin bütüncül bir bakış açısı ile güçlendirme odaklı olarak gerçekleştirilmesi bu noktada çok önemlidir.

Kadına yönelik şiddeti toplumsal bir sorundur. Devletin ve toplumun tüm birimlerinin sürece aktif katılımıyla bu sorun çözülebilir. Aksi taktirde sağlıksız, güvencesiz, mutsuz toplumların ve nesillerin maalesef tohumları atılmış olur.

KAYNAKÇA

[1] Afşar, B., & Öğrekçi, S. Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadınına Dönüşüm. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, *17*, 1, 2014.

[2] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele El Kitabı. https://www.ilkadim.bel.tr/yerel-esitlik/8.pdf

[3] Akdemir, S. Tarih boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın. İslamî Araştırmalar, 4, 263, 1997.

[4] Akkaş, İ., ve Uyanık, Z. Kadına Yönelik Şiddet. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 6,1, 2016.

[5] Aktaş, A. M. Aile İçi Şiddet. Doğu-Batı, 43, 2007.

[6] Çetinkaya Duman, Z., Özdağ, Ş. ve Özcan, A. Aile İçi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkisi Konusunda Hemşire Öğrencilerin Görüşleri. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 6, 2, 2003.

[7] Çıvgın, A. G. Aslında Kimdir Kadın, Kaygı, 12, 2009.

[8] Demir, F. Gümüşhane Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele El Kitabı, gumushane-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-el-kitabi.pdf, 2022.

[9] Karal, D., ve Aydemir, E. *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*. USAK, Ankara, 2012.

[10] Keskin, F. *Politik İletişim Sözlüğü*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2014.

[11] Keskin, F., ve Ulusan, A. Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 26, 2016.

[12] Kocacık, F. (1996). Şiddet Olgusu Üzerine. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2, 1, 1996.

[13] Kolektif. *Kadına Yönelik Şiddet Nedir*?, Kadın Dayanışma Vakfı, Ankara, 2018.

[14] Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı (2021-2025), KSGM, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021.

[15] Kubilay, S. Tarihi Perspektiften Bilim Dünyasında Kadının Teri, Tarih Araştırmaları Dergisi, 42, 73, 2023.

[16] Oktay, E. Y. Türkiye'nin ve Dünyanın Ortak Sorunu: Kadına Şiddet. Akademik Araştırmalar Dergisi,64, 2015.

[17] Özerkmen, N., ve Gölbaşı, H. Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet. Akademik Bakış Dergisi, 28, 2012.

[18] Polat, O. Şiddet. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22, 1, 2016.

[19] Tekindal, M., Özlem, Ş. Ö. ve Emre, M. Şiddet Mağduru Kadına Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi: Ayşen ve Zehra Vakası . Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 18, 1, 2018.

[20] Vatandaş, C. Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı, Sosyoloji Konferansları Dergisi, 35, 2007.

[21] World Health Organization (WHO). Definition and typology of violence, https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach.

GENÇLER İÇİN BÜYÜK RİSK: SOSYAL DIŞLANMA

Doç. Dr., Beyza ERKOÇ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü,
ORCID ID: 0000-0002-0035-6782

ÖZET

Genel kabul gören bir tanımlaması olmamakla birlikte gençlik kavramı biyolojik, psikolojik, sosyolojik, demografik, kültürel yönden ele alınarak tanımlanmaya çalışılır. Bu dönem bireylerin çocukluk dönemine göre fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden geliştiği, kişiliğinin büyük ölçüde oluştuğu, pozitif kazanımların ya da negatif kayıpların yaşandığı, geleceğe yön veren yaşamın en önemli dönemlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gençlik döneminde alınan kararlar bireylerin kalan yaşantısına ışık tutar. Doğru yönelimlerle, kaliteli bir hayat standardı ile biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden sağlıklı bir yaşam tarzıyla geçen gençlik dönemi, yetişkinlikte ve yaşlılık döneminde de olumlu kazanımları beraberinde getirir. Aksi olarak negatif yönelimler (örneğin bağımlılıklar), düşük hayat standardı, her yönden sağlıksız bir yaşam tarzı ile şekillenen gençlik döneminin olumsuz yansımaları yetişkinlik ve yaşlılık döneminde bariz şekilde görülür. Gençlerin biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden sağlığına zarar veren birçok etken vardır. Bahsi geçen etkenlerden bir tanesi de sosyal sağlığın bileşenlerinden olan sosyal dışlanmadır. Genel olarak sosyal dışlanma belli birey veya grupların içinde bulundukları toplumlarında sosyal ilişkilerin, toplumsal katılımların, sosyal imkanların kısmi ya da tamamen dışında bırakılmasıdır. Sosyal dışlanmaya karşı geleceğimizin mimarı olacak olan gençler için kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ve tüm toplumun katılımı ile önlemler alınmalı, gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Genç, Risk, Sosyal Dışlanma.

1. GİRİŞ

Gençlik, çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinin arasında bulunan, kişilerin biyolojik ve psikolojik bakımdan farklılık yaşadığı, sosyalleşme sürecini tamamlayarak hayata hazır olduğu

ve bunun yanında sosyal ve kültürel farklılıklara dikkat çekilen bir dönemdir (Kurtdaş, 2017: 518). Gençlik, çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine geçiş süreci olarak değerlendirilebilir. Bahsi geçen geçiş sürecinde genç birey fiziksel, psikolojik ve toplumsal bir takım değişimler yaşar. Yaşanan değişimler genç üzerinde pozitif ya da negatif davranışlara neden olabilir. Bilinmeyenlerin ve yeni keşiflerin yaşandığı geçiş süreci zor ve bunalımlı olabilmektedir. Kişilik gelişimi, bağımsızlık talebi, cinsel kimlik kazanımı, duygusal arayışlar, mesleğe karar verme, idealizm çatışmaları ve otorite anlaşmazlıkları konusunda genç birey sorunlar yaşayabilmektedir (Türker Küyel, 1986; Görgün Baran, 2013).

Gençlik sosyal değişimlerin yaşanmasını sağlayan en önemli toplumsal kesimlerdendir. Bu yüzden gençlerin gelişimleri üzerinde önemle durulmalıdır. Genç nüfusun potansiyelini sosyal refahın arttırılması adına kullanması sağlanmalıdır. Gençlerin yaşayabilecekleri kişisel ve toplumsal sorunların (örneğin bağımlılıklar, eğitim hayatında yetersizlikler, sosyal dışlanmalar, suça yönelimler vb.) önüne geçilmesi için mücadele edilmelidir (Arslan, 2017).

Toplumsal süreçlere yön veren gençlerin biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden sağlığına zarar veren birçok etken ve risk vardır. Biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlık birbirinden bağımsız düşünülemez, zira Dünya Sağlık Örgütün tanımladığı üzere sağlık "sadece hastalık ve engellilik durumunun olmayışı değil, bedenen, ruhen ve sosyal yönden tam iyilik halidir" (WHO). Bahsi geçen etkenler ve risklerden bir tanesi de sosyal sağlığın bileşenlerinden olan sosyal dışlanmadır (Wilkinson ve Marmot, 2003).

2. SOSYAL DIŞLANMA

Sosyal dışlanma, günümüzde tüm dünyada tartışılan bir kavramdır. Sosyal dışlanma yoksulluğa ve sosyal yönden dezavantajlılığa farklı bakış açısı geliştirmiştir. Tarihsel süreçte kavramın ilk kullanımı yetmişlerde Fransa'da yoksullukla ilişkili olarak gerçekleşmiştir. Seksenli yıllarda ise tüm dünyada kavram kullanılır olmuştur. doksanlarda Avrupa Birliğinde işsizlik oranlarında ve göç oranlarında yaşanan artışlar, refah devleti anlayışının körelmesi vb. gibi toplumsal sorunlar kavrama verilen önemi iyice arttırmıştır. Avrupa Birliği literatürleri toplumu bireylerin karşılıklı sorumlulukları ve yükümlülükleri olan ahlaki bir düzen şeklinde tanımlarken, bahsi geçen düzende bireylerin ayrılmasını dışlanma şeklinde tanımlar. Sosyal dışlanmanın odağı belli kişilerin ya da grupların toplumun bütününün ve sermaye artırımının dışında bırakılması, aynı zamanda ekonomik bakımdan kalkınmaya yaptığı katkılardan eşit şekilde yararlanamamasıdır (Sapancalı, 2003; Sapancalı, 2005; Şahin, 2009).

Sosyal dışlanma yoksulluk, yoksunluk, eşitsizlik, dezavantajlılık vb. gibi konuları da içerisine alan, yoksulluğa ilişkin tartışmalardan çok daha fazlasını açıklayan karmaşık ve çok boyutlu bir kavramdır. Sosyal dışlanma mağduru kişi ya da gruplar ekonomik bakımdan yoksulluk, sosyal ağ ve destek bakımından kopukluk, sosyal güvence bakımından güvencesizlik gibi birçok probleme maruz kalırlar. Toplumsal alanda yaşanan bir dışlanma başka dışlanmalara da sebep olur. Örneğin kültürel bir dışlanmanın etkisi ekonomik, toplumsal, siyasi alanlarda da görülür (Tartanoğlu, 2010: 3).

Sosyal dışlanmanın görecelilik, çok boyutluluk ve dinamiklik olmak üzere üç farklı unsuru vardır. Sosyal dışlanma görecelidir, çünkü farklı bireylerde farklı anlamlar çağrıştırabilir. Bu unsur dışlanma kavramının içeriğinin ve sınırlarının belirlenmesini güçleştirir. Sosyal dışlanma çok boyutludur, çünkü dışlanmışlık ya da yoksunluk sebebi farklı kaynaklardır, aynı zamanda farklı süreçlerle (ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi) ilişkilidir. Bunun anlamı konu yalnızca ekonomik ve sosyal politikanın alanına girmez. Bunun yanında sosyoloji, kent bilimi, siyaset, hukuk, davranış bilimleri vb. gibi birçok beşeri bilimin ilgi alanını oluşturur. Sosyal dışlanma dinamiktir, çünkü çok zamanlı bir kavramdır. Bu sosyal yönden dışlanan bireylerin koşullarındaki dinamik değişimi açıklar. Bununla yanında sosyal dışlanma kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamamasıyla başlayan, içerisinde yaşadığı toplumuyla bağlarını giderek bağlarını zayıflatan ve bağların kopmasına kadar giden dinamik bir süreçtir (Sapancalı, 2005: 54).

2.1. Sosyal Dışlanma Tanımı

Sosyal dışlanma, bireylerin kendisini içerisinde hayatını devam ettirdiği topluma ait hissedememesini, toplumuyla bütünleşememesini ve bireylerin toplumda hayatlarını devam ettirebilmeleri adına ihtiyaç duydukları imkanlardan kısmen ya da tamamen mahrum bırakılmaları sonucu ortaya çıkan dinamik süreci tanımlar (Aslan, 2016).

Sosyal dışlanma, bazı kişi ya da grupların sermaye biriktirilmesi sürecinin dışında bırakılmasına ve ekonomik büyümeye verdiği katkıya rağmen adil pay alamamasına odaklanır. Bu açıdan refah toplumu anlayışı ile çatışan bir kavramdır. Genel olarak sosyal dışlanma, belirli kişilerin ya da grupların kişisel ve/ veya yapısal sebeplerle mekansal açıdan olmasa da sosyal katılım bakımından kısmen ya da tamamen ait oldukları toplumun dışında bırakılmaları ve toplumlarında yurttaşlık eylemlerine katılamamaları şeklinde tanımlanabilir. Bahsi geçen

eylemlere örnek olarak üretim, tüketim, tasarruf, sosyal, siyasal vb. yönlü olabilir (Sapancalı, 2005: 53).

Sosyal dışlanma tanımlanmalar çoğunlukla göreli yoksullukla benzerlik göstersede sosyal dışlanma ve yoksulluğun eş anlamlısı değildir. Sosyal dışlanma yalnızca yoksunluk değildir, bunun yanında yoksunluğa sebep olan kurumsal yapıları, ilişkileri ve davranışları da çerisine alan bir süreçtir (Hatipoğlu Aydın, 2021).

Sosyal dışlanma, kişilerin toplumsallaşma sürecinde çevresind bulunan diğer sosyal gruplar tarafından reddedilmesini, önemsenmemesini, kovulmasını ve buna bağlı olarak bireyin kendini geri çekmesini (Williams, 1997).

Sosyal dışlanma, toplumsal düzeyde yetersiz sosyal uyumu ya da bütünleşmeyi tanımlayan karmaşık bir süreci ifade eder (Yıldırımalp, 2014).

2.2. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri

Sosyal dışlanmaya nedenleri genel olarak karşılıklı etkileşimi olan ve temelde birbirine bağlı olan olgulardır. Bu olgular aşağıdaki gibidir:

- İş gücü piyasasında yaşanan değişimler
- Sosyal güvenliğin zayıflaması
- Eşitsizlik ve ayrımcılık
- Göç
- İşsizlik ve güvencesiz çalışma
- Gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksulluk (Çakır, 2002; Baykal, 2020).

2.3. Sosyal Dışlanmanın Sonuçları

Sosyal dışlanma kişisel ve toplumsal olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Kişisel sonuçlara örnek olarak, kişilerin ihtiyaçlarını karşılayamaması ve bu sürecin devam etmesi sonucunda meydana gelecek olan ekonomik yoksunluk, psikolojik ve fiziksel sağlığın zarar görmesi, öz saygı kaybı, stres, yabancılaşma, kendini güçsüz hissetme, güven kaybı ve sosyal işlevselliğin

bozulması, suça eğilimlerin artması, bağımlılık eğilimleri vb. verilebilir. Sosyal dışlanmanın toplumsal sonuçlarına örnek olarak ise toplumsal kutuplaşmalar, toplumsal ayrımcılıklar, toplumsal düzen ve barışın zarar görmesi, suç oranlarının artması, toplumsal normların yok olması vb. verilebilir (Çakır, 2002; Hatipler 2019).

3. GENÇLER VE SOSYAL DIŞLANMA

Sosyal dışlanma açısından toplum içerisinde en riskli ve en büyük gruplardan bir tanesi gençlerdir. Sosyal dışlanma gençleri yoksulluğa iter, kamu hizmetlerine erişimlerini zorlaştırır. Gençler sosyal yönden dışlandığında barınma, sağlık, eğitim, katılım gibi haklardan ve kaynaklardan mahrum kalır. Gençler çevresinde bulunan kurumsal ve bireysel destek sistemlerinden faydalanamaz. Gençlerin yönelik ayrımcı ve negatif tutumlar onları toplumun dışına iter. Sosyal dışlanma toplumsal statüsü ne olursa olsun genç bireyin yaşam koşullarına, refahına, hayat tatminine, sosyal ve ekonomik katılımına, duygusal hayatına ve genel sağlık durumuna uzun vadeli ve derin yaralar açar. Genç yalnızlaşır, izolasyon yaşar, biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlığını kaybeder, güven duygusunu yitirir, geleceğe dair umudunu kaybeder, topluma ve hayatına karşı isyan süreci başlar. Bu sosyal ilişkileri ve kültürel entegrasyonu bozar (Baykal, 2020). Bunları yaşayan genç mutluluğu, tatmini, güveni yanlış alanlarda arar. Bu noktada suç eğilimleri, bağımlılıklar (kimyasal ya da davranışsal), güvencesiz işler gibi birçok istenmeyen durum söz konusu olur. Örneğin Esen (2010), Öztosun (2018), Kaşıkçı ve ark. (2021) yapmış oldukları çalışmalarda sosyal dışlanmanın arttığı durumlarda sosyal medya bağımlılığının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Kaşıkçı ve ark. (2021) yapmış oldukları çalışmada aynı zamanda sosyal dışlanmanın öz kontrolü zayıflattığı sonucuna da ulaşılmıştır. Aslan'ın (2017) yapmış olduğu çalışmada genç suçluluğunu açıklamada sosyal dışlanmanın önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Genç bir toplumun geleceğidir. Gençlerle doğru iletişim kurmak, sorunlarını dinleyip doğru çözüm önerileri bulmak, olumsuz davranışlarına karşı doğru yaklaşımlar geliştirmek, onların biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlıklarına destek verecek doğru hayat standardını sunmak bir toplumun geleceğine yapacağı en önemli yatırımlardandır. Sosyal dışlanma gençlik döneminde yaşanabilecek en kötü muameleler arasında yer alır. Sosyal dışlanma geleceğin yetişkin bireyleri için yanlış yönelimlere en büyük sebepler arasındadır. Bireylerin en fazla sosyalleştiği dönemlerden olan gençlik döneminde sosyal dışlanma gibi bir muameleye maruz kalmaları

hiçte istenilen bir durum değildir. Gençler genellikle tüketimden, eğitimden, sosyal refah sistemlerinden, iş gücü piyasalarından, siyasal alanlardan vb. dışlanmaktadır. Dışlanma yaşayan gençlerde işsizlik, yoksulluk, bağımlılıklar, ilişkilerde bozulmalar, güven kayıpları, suç eğilimleri, sosyal izolasyonlar vb. görülebilmektedir. Gençlerin yaşamış olduğu bu istenmeyen durumla mücadele multidisipliner bir bakış açısına ihtiyaç duyar. Geleceğimizin mimarı olacak olan gençler için kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ve tüm toplumun katılımı ile önlemler alınmalı, sosyal dışlanmaya karşı gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı, politikalar sosyal dışlanma ve benzeri gence zarar veren her olgunun önüne geçecek şekilde revize edilmelidir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan gençlerin tespiti ve yeniden topluma kazandırılması için gerekli psiko-sosyal rehabilitasyonun yapılması elzemdir. Hekimler, diğer sağlık personeller, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları vb. gibi konusunda uzman kişilerin gençlerle sürekli etkileşim içerisinde olması, gençlerin böylesi istenmeyen durumlara karşı güçlendirilmesi, gençlerin sosyal destek sistemlerinin aktif tutulması için gerekli tüm önlemlerin alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Aslan, S. Sosyal Dışlanma ve Genç Suçluluğu, Gençlik Araştırmaları Dergisi, Nisan, 5, 11, 2017.

[2] Aslan, S., *Sosyal Dışlanma Bağlamında Genç Suçluluğu*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2016.

[3] Baykal, B. Sosyal Dışlanma Kıskacındaki Gençler, Emek Araştırma Dergisi, 5, 2, 2020.

[4] Çakır, Ö. Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4, 3, 2002.

[5] Esen, E. *Ergenlerde İnternet Bağımlılığını Yordayan Psiko-sosyal Değişkenlerin İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İzmir, 2010.

[6] Görgün Baran, A. Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış, Gençlik Araştırmaları Dergisi, Ocak, 1, 1, 2013.

[7] Hatipler, M. Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi, Bilgi, Temmuz, 21, 1, 2019.

[8] Hatipoğlu Aydın, D. Sosyal Dışlanma Sosyal İçerme ve Vatandaşlığın Dönüşümü. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, *34*, 156, 2021.

[9] Kaşıkcı, F., Denli, Ö. S., ve Karaman, N. G. (2021). Gençlerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Sosyal Dışlanma: Öz-kontrolün Aracılık Rolünün Değerlendirilmesi. Başkent University Journal of Education, Ocak, 8, 1, 2021.

[10] Kurtdaş, E. M. Toplumsal Değişme Bağlamında Gençlik Sorunları, Electronic Turkish Studies, Ocak, 12, 25, 2017.

[11] Öztosun, A. *Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek ve Sosyal Dışlanma Deneyimlerinin İnternet Bağımlılığını Yordayıcılığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

[12] Şahin, T. (2009). *Sosyal Dışlanma Ve Yoksulluk İlişkisi*, Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Ankara, 2009.

[13] Sapancalı, F. *Sosyal Dışlanma*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2003.

[14] Sapancalı, F. Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu Ve Mücadele Yöntemleri, Çalışma Ve Toplum Dergisi, Ocak, 3, 2005.

[15] Tartanoğlu, Ş. Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. Sosyoloji Konferansları, Eylül, 42, 2010.

[16] Türker Küyel, M. Gençlik Kavramı, Erdem, Ocak, 2,4, 1986.

[17] Wilkinson, R. G., ve Marmot, M. (Ed.). Social determinants of health: the solid facts. World Health Organization, 2003.

[18] Williams, K. D. Social Ostracism. In Aversive Interpersonal Behaviors, Springer, Boston, 1997.

[19] World Health Organization (WHO), https://www.who.int/about/governance/constitution.

[20] Yıldırımalp, S. Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Nisan, *2*, 2, 2014.

SOSYAL SORUN ALANI OLARAK PSİKİYATRİ VE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI.

Esin Tüccar
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi
Orcid: 0000-0002-8349-6042

Özet

Sosyal hizmet, bireyin aile ve toplum hayatı içinde yaşam kalitesinin yükselmesi yönünde mesleki ve kurumsal çalışmaları kapsar. İnsan biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlık olup bu özelliklerinden yaşanan bir sorunun insanın ruh sağlığını olumsuz etkileyeceği açıktır. Ruh sağlığı tedavisinin verimliliği açısından bütüncül yaklaşmasının zorunluluğu ortadadır.
Ruh sağlığı bozuklukların tanı, tedavisinde ve toplumun ruh sağlığının korunmasında psikiyatri uzmanı sorumludur. Psikiyatri uzmanı multidisipliner bir ekip çalışması ile ruh sağlığı hizmetlerini yürütür. Hemşire, sağlık memuru, psikolog yanı sıra sosyal hizmet uzmanı ile ekip çalışması yürütür. Sosyal hizmet psikososyal sorunlarının çözümüne yönelik bilimsel uygulamaları içeren bir meslektir. Günümüzde psikiyatri alanında görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının genel olarak işlevleri incelendiğinde, ayakta tedavi hizmetlerinde "poliklinik çalışmaları" olarak psikiyatrist tarafından gönderilen hastalarla görüşmekte, psikososyal inceleme yapmaktadırlar. Bununla birlikte gerektiğinde ev ve işyeri ziyareti de yapılmaktadır. Psikiyatri tedavi sürecinde sosyal hizmet uzmanları hastaların, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının giderilmesinde tedavi öncesi, tedavi sürecinde ve taburculuk sonrasında mesleki uygulamalarını gerçekleştirerek hasta ve ailesine sosyal destek hizmetlerini yürütür. Kliniklerde çalışan sosyal hizmet uzmanının temel görevlerinden birisi, hasta ile ilgili olarak sosyal inceleme raporu hazırlamaktır. Sosyal inceleme hastayı, aile ve sosyal çevresinde ele alarak aile, iş ve çevresel koşulların bireyin hastalığı ile etkileşimini, teşhisini ve hastalık seyrinin iletişimini, rol ve sorumluluklarını ne yönde etkileyeceğini belirleme açısından başvurulan değerlendirme raporudur. Sosyal hizmet uzmanı ile hasta ve ailesi arasındaki ilişkiye dayanılarak hazırlanır. Rapor için kliniklerden sevk edilen hastaların aileleri, yakınları, komşuları, çalışıyorlar ise mesai arkadaşlarının bir kısmı ve amirleri ile görüşmeler yaparak hastanın psiko-sosyal durumu, aile ve çevresiyle ilişkileri, iletişim uyum ve davranış sorunları, sosyo- ekonomik durumu, işyerinde performansı ve mesleki işlevselliği görüşmelerle değerlendirilerek tedavi ekibine veya sağlık kurul heyetine sunulur. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 1.01.2022 ve 28.02.2022 tarihleri arasında psikiyatri kliniklerinden ayaktan tedavi poliklinik ve yatan hasta servislerinden talep edilerek düzenlenen sosyal inceleme rapor sayısı 955'tir.

Anahtar Kelimeler; Psikiyatrik sosyal hizmet, sosyal inceleme, sosyal hizmet uzmanı

Ruh sağlığı, tarih boyunca toplumların gündeminde çeşitli yönlerle irdelenmiş, farklı yaklaşımlara konu olmuştur. Modern tıbbın gelişimine kadarki uzun bir süreçte ruhsal rahatsızlıklara karşı doğaüstü, dogmatik ve dini-ahlaki açıklamalar getirilmiş; bu rahatsızlıkları yaşamış bireyler Batı toplumlarında genellikle öteki konumuna yerleştirilmiş, insan dışı eylemlere maruz kalmışlardır (Çölgeçen, 2021: 4-7). 19. yüzyılın ortalarına kadar keşfedilmesi beklenen çoğu belirti ve semptomlar göz ardı edilmiştir. Öte yandan günümüze kadarki süreçte Türk-İslam toplumlarına bakıldığında, ruhsal rahatsızlıklara karşı koruyucu-kapsayıcı, sosyal katılımlı müdahaleler ve pozitif ayrımcılıklar söz konusu olmuştur (bkz. Çölgeçen, 2021: 9-15). Bu tarihlerden itibaren Batı dünyasında gelişen modern tıbbın, psikiyatrinin ve buna paralel olarak sosyokültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle hem bireylerin hem de tıp alanının ruhsal sağlığa ve hastalıklara ilişkin hizmet yaklaşımlarını genel anlamda dönüşüme uğratmıştır.

Bu dönüşüme ruh hastalıkları oranının artması, hasta hakları ihlallerinin yaygınlaşması durumları; insan haklarının gözetilmesi, toplum temelli ruh sağlığı sisteminin yapılandırılması gibi politikalar da eşlik etmektedir (Çölgeçen, 2021: 17-30). Dünya Sağlık Örgütü'nün 1947'deki tanımına göre sağlık, "sadece hastalık ve sakatlık halinin olmayışı değil; bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam iyilik hali"ni ifade etmektedir (Aslantürk, 2019: 54; Çölgeçen, 2018: 2150-2151). Sağlık alanındaki bu düşünsel gelişmelerle birlikte sağlığın yalnızca tıbbi bir tedaviden ibaret olmadığı fikri yaygınlaşmıştır. Özellikle ruh sağlığı hizmetlerindeki koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici üç ayrı alanda çalışmaların yoğunlaşması sayesinde bireylerin ruh sağlığığına yönelik bütüncül bir bakış açısıyla müdahale edilebilmesi esas kılınmıştır (Çölgeçen, 2021: 6). Türkiye'de *2011-2016 Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı* doğrultusunda ruhsal sağlığa yönelik sosyal modele dayalı, toplum temelli bir yaklaşım geliştirilip sosyal çalışmacıların psikiyatri alanında rol sahibi olması sağlanmıştır (Oral ve Tuncay, 2012: 96-99)

Psikiyatrik bozukluklara sahip bireylerin biyolojik ve psikolojik sağlık hallerinin yanı sıra sosyal alandaki iyilik hallerinin de gözetilmesi önem kazanmıştır. Psikiyatrist Adolph Meyer'e göre sosyal sorunlar, psikiyatrik hastalıkların doğuşunda; sosyal faktörler de iyilik halinin sürdürülmesinde oldukça etkilidir (Çölgeçen, 2021: 48). Bu anlamda sağlığın psikososyal ve eğitsel yönüne odaklanan psikiyatrik sosyal hizmet alanını tanımlamak gerekir.

Psikiyatrik sosyal hizmet, bireylerin akıl ve ruh sağlığının korunması sürecinde ortaya çıkan güçlüklerin saptanması ve onların toplum içinde daha sağlıklı, yeterli ve kısıtlanmış sosyal işlevlerini daha etkili bir biçimde yerine getiren bireyler haline dönüşmelerine yardımcı olmaktadır (akt. Aslantürk, 2019: 54; Çölgeçen, 2021: 48). Sosyal çalışmacıların bu alandaki ilk uygulamaları, psikiyatristlerin yönlendirmelerine güdümlü olarak hasta hakkındaki bilgilere erişmek veya tedavi sonrasında takip için ev ziyaretlerinde bulunmak ile sınırlı kalmıştır (Çölgeçen, 2021: 51-55). Ancak zamanla ruh sağlığı alanındaki birtakım gelişmeler, toplumsal olgu ve olaylarla beraber insana yaklaşımda yaşanan değişmeler sosyal çalışmacıların bu alanda daha etkin ve denetleyici bir rol edinmesini sağlamıştır.

Psikiyatrik bozukluğa sahip bireylerin tedavi süreçlerinde sosyal çalışmacılar; rehabilitasyon çalışmalarına katılan, bireylerin bakımını destekleyen, referans kaynaklarını

kullanarak süreci koordine eden ve en önemlisi de 'çevresi içinde birey' anlayışıyla hastaların yaşam kalitesini bütüncül bir şekilde arttırmayı hedeflemektedirler (Çölgeçen, 2021: 49). Böylece hayırseverlik ile özdeşleşen tanımının ötesinde sosyal hizmet alanı, medikal tedavi gerçekleştirildikten sonra hastaya psikososyal destek sağlama görevini üstlenir ve psikoterapi uygulamalarına aracılık eder (Çölgeçen, 2021: 49). Bireyin sosyal çevresiyle etkileşiminin ve sosyal destek mekanizmalarının denetlenmesini önceleyen psikiyatrik sosyal hizmet alanı, aynı zamanda toplumu mikro, mezzo ve makro farklı ölçeklerde incelenmesi avantajına sahiptir (Çölgeçen, 2018: 2149).

Örneğin bir sosyal çalışmacı, makro/geniş ölçekte ruhsal rahatsızlıkları incelemek üzere hastalıklara karşı oluşturulan toplumsal algılama biçimlerinin, deneyimlerin, hasta yakınları tarafından yorumlamaların bilimsel bir araştırmada derlemeye çalışabilir. Aynı zamanda, sosyal psikiyatri veya kros-kültürel psikiyatri alanlarındaki birikimler vasıtasıyla farklı kültürlerin ruhsal hastalıklara dair normallik ölçütleri de değişkenlik arz ettiği için sosyal çalışmacı bu durumda, hastalıklara dair toplumsal sağduyu ile yakından ilgilenerek toplumda farkındalık oluşturabilecek faaliyetlerin düzenlenmesi çabasına girebilir (Boyraz, 2017: 37-45; Ersoy, 1999: 235-237). Sonuç olarak, toplumsal refahı sürdürebilmek üzere bireylerle kaynak sistemler arasında bağlantı kurmaya çalışılır.

Mezzo/orta ölçekte ise belli bir kurum aracılığıyla hastaların yakınları ile beraber bilgilendirici-destekleyici grup çalışmaları oluşturabilir. Mikro ölçekte ise kaynaklarda bahsedildiği üzere ruhsal hastalık belirtisine sahip bireylere ve yakın çevrelerine hasta hakları konusunda bilgilendirme yapabilir, hastanın yararlanabilecekleri diğer hizmetlere aracılık edebilir, ilaç tedavisinden sonra sosyal durum incelemesi ile hastaların takibini yapabilir (Güzel ve Zubaroğlu Yanardağ, 2020: 147).

Bu noktada psikiyatrik sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları ortama göre üzerlerine düşen çeşitli görevler ve roller bulunmaktadır: Örneğin, kamusal ya da özel bir akademik hastanede veya sivil toplum kuruluşlarındaki psikiyatrik rehabilitasyon hizmetlerinde çalışan sosyal çalışmacıların; vaka çalışanı, grup çalışanı, topluluk yöneticisi, sosyal hizmet araştırmacısı, sosyal aktivist ve bağlantı-ağ kurucu rolleri bulunur (Jagannathan, 2021: 89-93). Örneğin bir vaka çalışanı olarak sosyal çalışmacının hastanın sosyal çevresini iyileştirme ve psikososyal açıdan zorluklarını nötralize etme görevi vardır. Bağlantı kurucu rolünü üstlenen sosyal çalışmacılar ise hasta ve hasta yakınlarının rehabilitasyon süreci boyunca yararlanabilecekleri diğer destek sistemleri hakkında bilgilendirme, yönlendirme yapabilir. Sosyal çalışmacının, hangi ortamda çalıştığına bağlı olarak üstlendiği roller değişkenlik gösterebilir ancak tüm bu rolleri aynı anda üstlenmek zorunda değildir. Özellikle psikiyatrik rehabilitasyon ortamında çalışan sosyal çalışmacıların tüm bu rollere hakim olmaları beklenir (Jagannathan, 2021: 93).

Literatürde psikiyatrinin çok-disiplinli işlevselliğine konu olan ve görevleri bakımından sosyal hizmetin rollerinin de bir parçasını oluşturduğu *adli psikiyatri* alanı üzerinden sosyal çalışmanın önemine değinilebilir. Adli psikiyatrik değerlendirmesi istenen suç mağduru bireylerin; özellikle çocuk, yaşlı, kadın veya travma mağduru olanlar ile sağlıklı ve sürekli bilgi akışı sağlayıcı bir ilişki kurulması beklenir (Biçer, Tırtıl, vd., 2009: 126-127). Bununla ilgili 18

yaşından küçük tutuklu 67 erkek çocuk ile çocuk suçluluğu üzerine yapılan araştırma dikkat çekmektedir. Araştırmada kesin olmamakla birlikte, suça sürüklenen çocukların cezaevi koşullarından kaynaklı paranoya, depresyon ve hostilite rahatsızlıklarını yaşadıkları tespit edilmiştir (İ. Şar, V. Şar, Çetinkaya vd., 2000; 813-815). Çocuk adalet sistemine göre; çocuğa ceza verilmemesi, ceza indirimine gidilmesi ya da çocuğu koruyucu ve eğitici tedbirler alınmasıyla onların olaylardan uzak tutulması ancak sosyal hizmet uzmanlarının vakaya bütüncül bakışı ile sağlıklı sonuçlanabilir. Bu noktada sosyal çalışmacı, görüşme ve rapor yazma tekniklerine, etik yükümlülüklere hakim birer uzman oldukları için psikiyatrinin adli boyutunda da söz sahibi olmalıdır. Danışanlarından olay ile ilgili öykü almak; onları, yakınlarını ve mahkemedeki mercileri çok-taraflı bir şekilde bilgilendirmek sürecin sağlıklı, adaletli ve eksiksiz ilerlemesi adına önemlidir (Karaağaç ve Çalık Var, 2021: 132-137).

Bir başka araştırmaya göre bazı ruhsal hastalıklara sahip olanların aynı zamanda sosyal fobik örüntülere sahip olabildikleri gözlemlenmiştir (Turan, Çilli, vd., 2000: 171-174). Yani ruhsal rahatsızlığa sahip olmak sosyal çevreye adapte olmada da birtakım güçlükleri beraberinde getirmektedir. Bu anlamda klinik tedavilerinden sonra hastaların yeniden sosyal uyumunu sağlayabilmek, yakın çevresiyle irtibat kurmak, günlük rutinlerini sürdürmelerine yardımcı olmak için uzun süreli kontrollü takip çalışmaları yapılması gerekir ve burada sosyal çalışmacı devreye girmektedir.

Psikiyatrik sosyal çalışma; hastalara yönelik uzman hekimlerin, klinik psikologların veya psikiyatristlerin ilk klinik değerlendirmeleri yapıldıktan sonra -hastanın rızası dahilinde- diğer ihtiyaçlara göre hastaları çeşitli kaynaklara yönlendirmekle ve onların tedavi sonrası süreçlerini aralıklı takibini yaparak belgelemekle devreye girer (Boyraz, 2017: 42).

Literatürde bu mesleki işbirliğine dair psikiyatri dahil farklı alanlarda örgütlenmeler ve bu örgütlerin çatısı altında gerçekleştirilen uygulamalara yer verilmektedir (Boyraz, 2017: 49-59). Örneğin 2015 yılında gerçekleşen Suruç ile Ankara Garı saldırılarından sonra bu dayanışma ağları tarafından yaralı ve kayıp yakınlarına telefon ile ulaşılarak randevu alınmış, ardından ekipler eşliğinde ev incelemeleri, psikolojik ilk yardım çalışmaları ve çevredeki esnaflarla grup çalışmaları yapılmıştır. Gerekli görüldüğü durumlarda psikiyatrist, hekim ya da aile hekimlerine yönlendirme yapılmıştır (Boyraz, 2017: 58-59, 119-120).

Psikososyal Dayanışma Ağı adıyla örgütlenen meslek uzmanları, bünyesinde psikoloji, psikiyatri, sosyal hizmet, tıp ve insan hakları alanlarından farklı çalışanlarla sahada görev almışlardır. Bu örgütlenme, hem meslekleraası bir dayanışmayı hem de psikososyal desteğe ulaşmak isteyenler için bir kanal oluşturmuştur. Böylece bireysel görüşmeler, grup çalışmaları, eğitim-bilgilendirme çalışmaları (seminer, panel, konferans, toplantılar) ve ev ziyaretleri sayesinde farklı disiplinler ortak noktada buluşmuşlardır.

Psikiyatri Biriminde Sosyal Hizmet Uygulamaları

Sosyal güvencesi olmayan hasta ve hasta yakınlarına sağlık ve sosyal güvenlik kurumundan yararlanmaları konularında danışmanlık hizmeti vermektedir.Bağımlılıkla birlikte kişinin alışkanlıkları değişir, boş zaman değerlendirme faaliyetlerinin kalitesi düşer, kişi maddeyi temin etmek uğruna hırsızlık, gasp gibi suç teşkil eden davranışlara yönelebilir, kişinin ev, aile,

iş yaşamı, arkadaş çevresi tüm bu değişikliklerden olumsuz olarak etkilenir. Sosyal çalışmacı tüm bu sorunların giderilmesine yönelik hastanın ailesi ve sosyal çevresi ile çalışır.
Yatarak tedavi gören her hasta için 'sosyal hizmet konsültasyon formu' doldurulur. Gerekli görülen hastalar için sosyal sorunlarının araştırılması, tespiti, çözüm yolları aranması çalışmaları yapılır.Kimsesiz hastaların sosyal destek sistemlerinden yararlandırılması sağlanır, Herhangi bir mesleği olmayan hastaların meslek edindirme kurslarına yönlendirilmesi sağlanır, Hasta ve ailesine yönelik alkol ve madde türleri, zararları, etkileri gibi konularda bilinçlendirme çalışmaları yapılır.Servis içinde yapılan vizite, günaydın toplantıları gibi uygulamalara katılır, Taburculuk sonrası terapi gruplarına ayaktan devam eden hastaların takibi yapılır.Bu serviste sosyal çalışmacı gerekli eğitimleri aldıktan sonra aile danışmanlığı, aile terapisi, grup terapisi çalışmalarını yürütebilir.Servis içinde yapılan bilimsel çalışmalara katkı sağlar. Örneğin HIV / AIDS ve bulaşma yolları, damar içi madde kullananımı konusunda araştırma yürütülmektedir. Hastaların çeşitli eğitimlerden faydalanmasını sağlar. Örneğin AÇEV 'in vermiş olduğu ana-baba eğitim faaliyetinden AMATEM'de ayaktan ve yatarak tedavi gören yararlanması sağlanmıştır.Hastaların voleybol, tavla gibi boş zaman değerlendirme faaliyetlerine katılır,
Sosyal çalışmacı tüm bu çalışmaları psikiyatrist, hemşire, rehber öğretmen, psikolog gibi meslek elamanlarından oluşan bir ekiple iş birliği içerisinde yürütür.

Psikiyatri Kliniklerinde Sosyal İnceleme Raporu

Psikiyatri tedavi sürecinde sosyal hizmet uzmanları hastaların, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının giderilmesinde tedavi öncesi, tedavi sürecinde ve taburculuk sonrasında mesleki uygulamalarını gerçekleştirerek hasta ve ailesine sosyal destek hizmetlerini yürütür. Kliniklerde çalışan sosyal hizmet uzmanının temel görevlerinden birisi, hasta ile ilgili olarak sosyal inceleme raporu hazırlamaktır. Sosyal inceleme hastayı, aile ve sosyal çevresinde ele alarak aile, iş ve çevresel koşulların bireyin hastalığı ile etkileşimini, teşhisini ve hastalık seyrinin iletişimini, rol ve sorumluluklarını ne yönde etkileyeceğini belirleme açısından başvurulan değerlendirme raporudur. Sosyal hizmet uzmanı ile hasta ve ailesi arasındaki ilişkiye dayanılarak hazırlanır. Rapor için kliniklerden sevk edilen hastaların aileleri, yakınları, komşuları, çalışıyorlar ise mesai arkadaşlarının bir kısmı ve amirleri ile görüşmeler yaparak hastanın psiko-sosyal durumu, aile ve çevresiyle ilişkileri, iletişim uyum ve davranış sorunları, sosyo- ekonomik durumu, işyerinde performansı ve mesleki işlevselliği görüşmelerle değerlendirilerek tedavi ekibine veya sağlık kurul heyetine sunulur. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 1.01.2022 ve 28.02.2022 tarihleri arasında psikiyatri kliniklerinden ayaktan tedavi poliklinik ve yatan hasta servislerinden talep edilerek düzenlenen sosyal inceleme rapor sayısı 955'tir.
Sonuç olarak; Sosyal hizmet, bireyin aile ve toplum hayatı içinde yaşam kalitesinin yükselmesi yönünde mesleki ve kurumsal çalışmaları kapsar. İnsan biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlık olup bu özelliklerinden yaşanan bir sorunun insanın ruh sağlığını olumsuz etkileyeceği açıktır. Ruh sağlığı tedavisinin verimliliği açısından bütüncül yaklaşmasının zorunluluğu ortadadır.

KAYNAKLAR

Aslantürk, H. (2019). Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet Alanında Yazılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (13), 52-65. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1302983

Biçer, Ü., Tırtıl, L., Kurtaş, Ö., & Aker, T. (2009). Adli psikiyatri. *Klinik Gelişim Dergisi (Adli Tıp Özel Sayı)*, *22*, 126-32. Erişim adresi: https://klinikgelisim.org.tr/eskisayi/klinik_2009_22/20.pdf

Boyraz, S. (2017). *İnsan Eliyle Oluşturulmuş Travmalarda Mağdurlara Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi: Psikososyal Dayanışma Ağı Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi. s. 182

Çölgeçen, Y. ve Abay, A. R. (2018). Psikiyatrik Sosyal Hizmet- Koruyucu, Tedavi Edici ve Rehabilite Edici Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Çalışmacıların Rolü. *OPUS International Journal of Society Researches, 9* (16), 2147-2185. DOI: 10.26466/opus.484950

Çölgeçen, Y. (2021). *Psikiyatrik Sosyal Hizmet: Koruyucu, Tedavi Edici ve Rehabilite Edici Ruh Sağlığı Alanında*. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Ersoy, M. A. (1999). Psikiyatri ve Sosyal Bilimlerin İlişkisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *2*(4), 230-238. Erişim adresi: https://jag.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_2_4_230_238.pdf

Güzel, S. ve Zubaroğlu Yanardağ, M. (2021). Çevresel ve Sosyal Faktörler ile Ruh Sağlığı Üzerine Bir İnceleme: Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet Mesleğinin Önemi . Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8 (1), 142-150. DOI: 10.34087/cbusbed.721875

Karaağaç, H. ve Çalık Var, E. (2021). Adli Psikiyatrik Alanda Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve İşlevleri. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 0* (18), 125-141. DOI: 10.46218/Tshd.995837

Jagannathan, A. (2021). Role of Psychiatric Social Workers in Psychiatric Rehabilitation. *National Institute of Mental Health and Neuro Sciences (NIMHANS), 115,* pp.89-96. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/352838093_Role_of_Psychiatric_Social_Workers_in_Psychiatric_Rehabilitation

Oral, M., ve Tuncay, T. (2012). Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve Sorumlulukları. *Journal Of Society & Social Work, 23*(2). Erişim adresi: https://eds.s.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=c4ebee07-f5a7-4f75-a5b6-37efa16ffd4d%40redis

Şar, İ., Şar, V., Çetinkaya, M., Karamuk, M. (1990). Suç İşleyen Çocuk ve Ergenler Üzerine Sosyal Psikiyatrik Bir İnceleme. *Klinik Gelişim 4*, 812-815. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Vedat-Sar/publication/266736185_A_psychiatric_investigation_on_delinquent_adolescents/links/543982340cf2d6698be16570/A-psychiatric-investigation-on-delinquent-adolescents.pdf

Turan, M., Çilli, A. S., Aşkın, R., Herken, H., Kaya, N., & Kucur, R. (2000). Sosyal Fobinin Diğer Psikiyatrik Hastalıklarla Birlikteliği. *Klinik Psikiyatri*, *3*(3), 170-175. Erişim adresi: http://jag.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_3_3_170_175.pdf

İSTATİSTİKLERLE ÇOCUKLARDA DİJİTAL OYUN ARAŞTIRMASI, 2021

Dr. Öğr. Üyesi Rukiye ARSLAN
Batman Üniversitesi, -Orcıd ID-0000 0002 2043 5664
Doç. Dr. Raziye PEKŞEN AKÇA
Kayseri Üniversitesi, - Orcıd ID-0000-0003-1989-8212

ÖZET

İçinde bulunulan çağda artan dijitalleşme ve internet kullanımı çocuklarda da dijital oyun oynamayı arttırmıştır. Özellikle son 10 yılda artan internet kullanımı ile birlikte çocukların eski oyun özelliklerini terk ettikleri ve geleneksel oyunların yerine dijital oyunlar oynamayı tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Bu nedenle bu araştırmada Çocuklarda Bilişim Teknolojileri ile ilgili Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) internet sitesinde yer alan "Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021" başlığı altında ele alınan istatiksel veriler kullanılarak, doküman analizi tekniği ile inceleme yapıldı. Sonuç olarak; genel olarak her iki cinsiyette de dijital araç kullanım yaş oranlarının düştüğü ve internet kullanımının arttığı, internetin en fazla çevirim içi derse katılma, ödev veya öğrenme amacıyla interneti kullanma ve oyun oynama veya oyun indirme amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca oyun oynama sıklığı ve sürelerinin erkek çocuklarda kız çocuklara oranla fazla olduğu ve erkek çocukların genellikle en fazla savaş, strateji, spor gibi oyunları tercih ettikleri, kız çocukların ise en fazla simülasyon oyunlarını tercih ettikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Dijital oyunlar, TÜİK, 2021

DIGITAL GAME RESEARCH IN CHILDREN WITH STATISTICS, 2021

ABSTRACT

Increasing digitalization and internet use in the current era has increased children's playing digital games. Especially with the increasing internet use in the last 10 years, it is observed that children abandon old game features and prefer to play digital games instead of traditional games. For this reason, in this research, an examination was made with the document analysis technique using the statistical data on Information Technologies in Children under the title "Information Technologies Use Research in Children, 2021" on the website of the Turkish Statistical Institute (TUIK). In conclusion; in general, it is seen that the age rates of digital tool usage are decreasing and internet usage is increasing in both genders, and the internet is mostly used for attending online classes, using the internet for homework or learning purposes, and playing games or downloading games. In addition, it is seen that the frequency and duration of playing games are higher in boys than in girls, and boys generally prefer games such as war, strategy and sports, while girls prefer simulation games the most.

Key Words: Children, Digital games, TÜİK, 2021

GİRİŞ

Günümüzde bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi dijital cihazların kullanımı internet kullanımının artmasıyla birlikte yaygınlaşmıştır. Dijital cihazların ve internetin hemen hemen her yaş grubunda olduğu gibi çocuklar tarafından da sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir (Yiğit ve Günüç, 2020). Bu nedenle önceki zamanlarda çocuklar tarafından parklarda, bahçelerde, sokaklarda gerçekleştirilen oyun etkinlikleri son yıllarda yerini dijital araçlarla internet ortamında gerçekleştirilen etkinliklere bırakmıştır. Bu durum beraberinde dijital oyun bağımlılığı kavramını ortaya çıkarmıştır (Irmak ve Erdoğan, 2016).

DSM-V'te "internet oyun oynama bağımlılığı" şeklinde ifade edilen kavram; çocuklarda bağımlılığa bağlı olarak; internette oyun oynanamadığı zaman yoksunluk hissi, zihnin internet oyunları ile meşgul olması, oyun oynama süresinin giderek artması ve oyundan vazgeçme girişimlerinde başarısızlık vb. özelliklerin görüldüğü belirtilmektedir (Andıç ve Batıgün, 2019; APA 2013). Bu nedenle bu çalışmada, Çocuklarda Bilişim Teknolojileri ile ilgili Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) internet sitesinde yer alan "Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021" başlığı altında ele alınan istatiksel veriler kullanılarak çocuklarda dijital oyunun incelemesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın verileri Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) internet sitesinde yer alan "Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021" başlığı altında ele alınan; 6-15 yaş arası cinsiyete göre dijital araçları (bilgisayar, internet, cep telefonu/akıllı telefon) kullanmaya başlama yaşları, cinsiyet ve yaşa göre çocukların internet kullanımı ve kullanım sıklığı ve kullanım amaçları ile dijital oyun oynama sıklığı, dijital oyun oynayan çocukların oyun oynama konusundaki düşünceleri, günlük ortalama oyun oynama süreleri ve oynadıkları oyun türleri ile ilgili veriler istatiksel veriler kullanılmıştır. Araştırma verileri; doküman analizi tekniği kullanılarak incelenmiş olup elde edilen veriler yüzde ve frekans gibi betimsel istatistiklerle değerlendirilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Türkiye'de 2021 yılında çocuklarla dijital oyun araştırmaları ile ilgili bulguların değerlendirilmesinde Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) ait erişilebilir istatistikler değerlendirmeye alınmıştır (URL1).

Çizelge 1: Cinsiyete Göre Dijital Araçları Kullanmaya Başlama Ortalama Yaşları

	Toplam		Erkek çocuk		Kız çocuk	
	2013	2021	2013	2021	2013	2021
Bilgisayar	8.2	8.2	8.2	8.0	8.3	8.4
İnternet	8.6	8.4	8.6	8.3	8.6	8.5
Cep telefonu/Akıllı telefon	10.1	9.0	10.2	8.9	9.9	9.1

Çizelge 1 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete göre bilgisayar, internet, cep telefonu/akıllı telefon kullanmaya başlama yaş ortalamalarında her iki cinsiyette de genellikle yaş ortalamalarının düştüğü sadece kız çocuklarının bilgisayar kullanımının yaş ortalamasının çok az arttığı görülmektedir (URL1).

Çizelge 2: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Çocukların İnternet Kullanımı ve Kullanım Sıklığı

	6-10 Yaş				11-15 Yaş				6-15 yaş			
	Erkek çocuk		Kız çocuk		Erkek çocuk		Kız çocuk		Erkek çocuk		Kız çocuk	
	2013	2021	2013	2021	2013	2021	2013	2021	2013	2021	2013	2021
İnternet kullanımı	38,3	79,5	35,4	76,7	68,9	88,4	61,0	86,4	53,7	83,9	47,8	81,5
İnternet Kullanım Sıklığı												
Hemen her gün	50,8	90,0	38,9	86,5	46,8	90,9	45,0	92,7	48,2	90,5	42,6	89,8
Haftada en az bir defa	41,2	9,2	52,7	11,1	46,4	7,6	45,2	6,4	44,5	8,4	48,1	8,6
Haftada bir defadan az	8,0	0,8	8,4	2,4	6,8	1,4	9,8	0,9	7,2	1,1	9,3	1,6

Düzenli İnternet kullanımı	92,0	99,2	91,6	97,6	93,2	98,6	90,2	99,1	92,8	98,9	90,7	98,4

Çizelge 2 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre internet kullanımının 2013-2021 yılları arasında her yaş grubunda ve her iki cinsiyette de ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Erkek çocuklarda internet kullanım sıklığının "hemen her gün" diye belirtenlerde en fazla 11-15 yaş, "haftada en az bir defa" diyenlerde en fazla 6-15 yaş, "haftada bir defadan az" diye söyleyenlerde 6-10 yaş ve "düzenli internet kullanımı"nın 6-15 yaş arasındaki çocuklarda fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca kız çocuklarda internet kullanım sıklığının "hemen her gün" diye belirtenlerde en fazla 11-15 yaş, "haftada en az bir defa" diyenlerde en fazla 11-15 yaş, "haftada bir defadan az" diye söyleyenlerde 11-15 yaş ve "düzenli internet kullanımı"nın 6-15 yaş arasındaki çocuklarda fazla olduğu görülmektedir.(URL1). Güvendi ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan bir çalışmada yaş ortalaması 13 olan çocuklarda dijital oyun oynamaya süresi yüksek olan çocuklarda dijital bağımlılık oranın yüksek olduğu söylenmektedir.

Çizelge 3: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Çocukların İnternet Kullanım Amaçları

	6-10 Yaş		**11-15 Yaş**		**6-15 yaş**	
	Erkek çocuk	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**
Çevrimiçi derse katılma	84,3	87,2	85,0	88,6	84,6	87,9
Ödev veya öğrenme amacıyla İnternete başvurma	77,8	81,0	86,3	88,5	82,2	85,0
Oyun oynama veya oyun indirme	70,7	61,5	79,8	51,2	75,4	56,0
Paylaşım sitelerinden video izleme	55,4	55,6	67,9	63,9	61,9	60,0
İnternet üzerinden sesli veya görüntülü arama yapma	41,1	44,5	65,7	68,5	54,0	57,3
Mesajlaşma	34,2	36,3	73,2	72,9	54,5	55,7
Müzik dinleme veya müzik indirme	34,5	41,2	60,9	65,5	48,3	54,1

Sosyal medya	9,4	9,7	53,9	47,8	32,6	29,9
İnternet üzerinden alışveriş yapma	1,1	1,4	15,3	17,1	8,5	9,7

- Internet üzerinden TV izleme
- Çocuk tarafından oluşturulan metin, fotoğraf, müzik, video, yazılım vb. içerikleri paylaşmak üzere herhangi bir web sitesine yükleme
- e-posta gönderme/alma
- Sağlıkla ilgili bilgi arama
- Mal veya hizmetler hakkında bilgi arama
- Çevrimiçi haber sitelerini/gazeteleri/haber dergilerini okuma
- İnternet üzerinden alışveriş yapma

Çizelge 3 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre interneti en fazla çevirim içi derse girme amaçlı kullandıkları, en az ise internet üzerinden alış veriş yapmak amaçlı kullandıkları görülmektedir (URL1).

Çizelge 4: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Çocuklarda Dijital Oyun Oynama Sıklığı

	6-10 Yaş		11-15 Yaş		6-15 yaş	
	Erkek çocuk	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**
Dijital Oyun Oynama	38,7	26,4	53,7	24,4	46,1	25,4
Oyun Oynama Sıklığı						
Hemen her gün	73,3	55,3	72,2	53,0	72,7	54,2
Haftada en az bir defa	23,5	37,1	23,6	38,2	23,5	37,6
Haftada bir defadan az	3,2	7,6	4,2	8,8	3,8	8,2
Düzenli İnternet kullanımı	96,8	92,4	95,8	91,2	96,2	91,8

Çizelge 4 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre çocuklarda dijital oyun oynama ile ilgili bulgulara bakıldığında; her yaş grubunda erkek çocuklarda kız çocuklara oranla dijital oyun oynama oranın daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca oyun oynama sıklığı ile ilgili verilere bakıldığında; "hemen her gün" oyun oynayan ve "düzenli internet kullanan" erkek çocuk oranının her yaş grubunda kızlara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. "Haftada en az bir defa" ve "haftada birden az" oyun oynayan çocuk oranlarına bakıldığında kız çocukların erkek çocuklara oranla daha fazla oynadıkları görülmektedir.

Çizelge 5: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Düzenli Dijital Oyun Oynayan Çocuklarda Günlük Ortalama Oyun Oynama Süreleri

	6-10 Yaş		11-15 Yaş		Saat 6-15 yaş	
	Erkek çocuk	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**
Oyun Oynama Sıklığı						
Hafta içi	02:48	02:12	03:13	02:25	03:02	02:18
Hafta sonu	02:45	02:04	03:10	02:19	02:59	02:11

Çizelge 5 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre düzenli dijital oyun oynama süreleri ile ilgili bulgulara bakıldığında; her yaş grubunda erkek çocuklarda dijital oyun oynama sürelerinin hem hafta içi hem de hafta sonu kız çocuklara oranın daha fazla olduğu görülmektedir. 7-15 yaş arası çocuğu olan anne-babalarla gerçekleştirilen bir çalışmada çocukların dijital oyun oynamaya başlama yaş ortalaması 4,5±1,6 yıl ve gün içinde dijital oyun oynama süresi ise 179,9±122,1 dakika olduğu belirtilmektedir (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018).

Çizelge 6: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Düzenli Dijital Oyun Oynayan Çocuklarda Oynadıkları Oyun Türleri

	6-10 Yaş		11-15 Yaş		6-15 yaş	
Dijital oyun türleri	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**
Rol yapma	17,7	27,3	18,5	14,2	18,2	21,1
Strateji	39,3	25,6	51,1	41,7	46,1	33,2
Spor	32,8	8,2	35,1	14,7	34,1	11,3
Macera/aksiyon	56,1	39,1	55,5	50,2	55,8	44,3
Savaş	56,5	13,6	77,1	39,9	68,4	26,1
Simülasyon	27,5	30,1	26,4	27,3	26,9	28,8

Çizelge 6 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre düzenli dijital oyun oynayan çocuklarda oynadıkları oyun türleri incelendiğinde; 6-10 ile 6-15 yaşa arasındaki kız çocukların erkek çocuklara oranla "rol yapma" ile ilgili oyunları daha fazla oynamayı tercih ettikleri ancak 11-15 yaş arası erkek çocukların ise kız çocuklara oranla daha fazla "rol yapma" ile ilgili oyunlar oynadıkları görülmektedir. "Strateji", "spor", "macera/aksiyon" ve "savaş" oyun türü ile ilgili oranlara bakıldığında her yaş

grubundaki erkek çocukların kız çocuklara oranla bu oyun türlerini oynamayı daha fazla tercih ettikleri görülmektedir. Ancak "simülasyon" oyun türü ile ilgili oranlara bakıldığında her yaş grubundaki kız çocukların erkek çocuklara oranla bu oyun türünü oynamayı daha fazla tercih ettiği görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak; Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2021 yıllında "Çocuklarda Bilişim Teknolojisi Kullanım Araştırması, 2021" ait veriler genel olarak değerlendirildiğinde; genel olarak her iki cinsiyette de dijital araç kullanım yaş oranlarının düştüğü ve internet kullanımının arttığı, internetin en fazla çevirim içi derse katılma, ödev veya öğrenme amacıyla interneti kullanma ve oyun oynama veya oyun indirme amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca oyun oynama sıklığı ve sürelerinin erkek çocuklarda kız çocuklara oranla fazla olduğu ve erkek çocukların genellikle en fazla savaş, strateji, spor gibi oyunları tercih ettikleri, kız çocukların ise en fazla simülasyon oyunlarını tercih ettikleri görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda;

- Ailelerin her iki cinsiyetteki çocukları için evde internet kullanım sürelerinin takibini yapması
- Aileler çocuklarda dijital kullanım sürelerini azaltmak için çocukları spor, sanat gibi farklı aktivitelere yönlendirmesi
- Ebeveynler çocuğa iyi birer model olmak için öncelikle kendilerinin dijital araç kullanım oranlarını azaltması
- Aileler çocukları öğretici dijital oyunlar oynaya teşvik etmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

American Psychiatric Association (2013) DSM-5 - Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5. 5th ed. Washington, DC: American Psychiatric Association.

Andıç, S., ve Batıgün, A. D. (2019). DSM-5 tanı ölçütleri temelinde İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nin geliştirilmesi: İnternet oyun oynama bozukluğu açısından bir değerlendirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *32*(1), 33-42.

Güvendi, B. , Tekkurşun Demir, G. & Keskin, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Saldırganlık . OPUS International Journal of Society Researches , 11 (18) , 1194-1217 . DOI: 10.26466/opus.547092

Dursun, A. ve Eraslan Çapan, B. (2018). Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Psikolojik İhtiyaçlar. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19 (2) , 128-140. DOI: 10.17679/inuefd.336272

Mustafaoğlu, R ve Yasacı, Z. (2018). Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, *19*(3), 51-58.

Irmak, A. Y ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *27*(2), 128-137.

Yiğit, E ve Günüç, S. (2020). Çocukların Dijital Oyun Bağımlılığına Göre Aile Profillerinin Belirlenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1) , 144-174. DOI: 10.33711/yyuefd.691498

URL1, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132. Erişim tarihi: 11.10.2023

İSTATİSTİKLERLE ÇOCUKLARDA DİJİTAL OYUN ARAŞTIRMASI, 2021

Dr. Öğr. Üyesi Rukiye ARSLAN
Batman Üniversitesi, -Orcıd ID-0000 0002 2043 5664
Doç. Dr. Raziye PEKŞEN AKÇA
Kayseri Üniversitesi, - Orcıd ID-0000-0003-1989-8212

ÖZET

İçinde bulunulan çağda artan dijitalleşme ve internet kullanımı çocuklarda da dijital oyun oynamayı arttırmıştır. Özellikle son 10 yılda artan internet kullanımı ile birlikte çocukların eski oyun özelliklerini terk ettikleri ve geleneksel oyunların yerine dijital oyunlar oynamayı tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Bu nedenle bu araştırmada Çocuklarda Bilişim Teknolojileri ile ilgili Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) internet sitesinde yer alan "Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021" başlığı altında ele alınan istatiksel veriler kullanılarak, doküman analizi tekniği ile inceleme yapıldı. Sonuç olarak; genel olarak her iki cinsiyette de dijital araç kullanım yaş oranlarının düştüğü ve internet kullanımının arttığı, internetin en fazla çevirim içi derse katılma, ödev veya öğrenme amacıyla interneti kullanma ve oyun oynama veya oyun indirme amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca oyun oynama sıklığı ve sürelerinin erkek çocuklarda kız çocuklara oranla fazla olduğu ve erkek çocukların genellikle en fazla savaş, strateji, spor gibi oyunları tercih ettikleri, kız çocukların ise en fazla simülasyon oyunlarını tercih ettikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Dijital oyunlar, TÜİK, 2021

DIGITAL GAME RESEARCH IN CHILDREN WITH STATISTICS, 2021

ABSTRACT

Increasing digitalization and internet use in the current era has increased children's playing digital games. Especially with the increasing internet use in the last 10 years, it is observed that children abandon old game features and prefer to play digital games instead of traditional games. For this reason, in this research, an examination was made with the document analysis technique using the statistical data on Information Technologies in Children under the title "Information Technologies Use Research in Children, 2021" on the website of the Turkish Statistical Institute (TUIK). In conclusion; in general, it is seen that the age rates of digital tool usage are decreasing and internet usage is increasing in both genders, and the internet is mostly used for attending online classes, using the internet for homework or learning purposes, and playing games or downloading games. In addition, it is seen that the frequency and duration of playing games are higher in boys than in girls, and boys generally prefer games such as war, strategy and sports, while girls prefer simulation games the most.

Key Words: Children, Digital games, TÜİK, 2021

GİRİŞ

Günümüzde bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi dijital cihazların kullanımı internet kullanımının artmasıyla birlikte yaygınlaşmıştır. Dijital cihazların ve internetin hemen hemen her yaş grubunda olduğu gibi çocuklar tarafından da sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir (Yiğit ve Günüç, 2020). Bu nedenle önceki zamanlarda çocuklar tarafından parklarda, bahçelerde, sokaklarda gerçekleştirilen oyun etkinlikleri son yıllarda yerini dijital araçlarla internet ortamında gerçekleştirilen etkinliklere bırakmıştır. Bu durum beraberinde dijital oyun bağımlılığı kavramını ortaya çıkarmıştır (Irmak ve Erdoğan, 2016).

DSM-V'te "internet oyun oynama bağımlılığı" şeklinde ifade edilen kavram; çocuklarda bağımlılığa bağlı olarak; internette oyun oynanamadığı zaman yoksunluk hissi, zihnin internet oyunları ile meşgul olması, oyun oynama süresinin giderek artması ve oyundan vazgeçme girişimlerinde başarısızlık vb. özelliklerin görüldüğü belirtilmektedir (Andıç ve Batıgün, 2019; APA 2013). Bu nedenle bu çalışmada, Çocuklarda Bilişim Teknolojileri ile ilgili Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) internet sitesinde yer alan "Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021" başlığı altında ele alınan istatiksel veriler kullanılarak çocuklarda dijital oyunun incelemesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın verileri Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) internet sitesinde yer alan "Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021" başlığı altında ele alınan; 6-15 yaş arası cinsiyete göre dijital araçları (bilgisayar, internet, cep telefonu/akıllı telefon) kullanmaya başlama yaşları, cinsiyet ve yaşa göre çocukların internet kullanımı ve kullanım sıklığı ve kullanım amaçları ile dijital oyun oynama sıklığı, dijital oyun oynayan çocukların oyun oynama konusundaki düşünceleri, günlük ortalama oyun oynama süreleri ve oynadıkları oyun türleri ile ilgili veriler istatiksel veriler kullanılmıştır. Araştırma verileri; doküman analizi tekniği kullanılarak incelenmiş olup elde edilen veriler yüzde ve frekans gibi betimsel istatistiklerle değerlendirilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Türkiye'de 2021 yılında çocuklarla dijital oyun araştırmaları ile ilgili bulguların değerlendirilmesinde Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) ait erişilebilir istatistikler değerlendirmeye alınmıştır (URL1).

Çizelge 1: Cinsiyete Göre Dijital Araçları Kullanmaya Başlama Ortalama Yaşları

	Toplam		Erkek çocuk		Kız çocuk	
	2013	2021	2013	2021	2013	2021
Bilgisayar	8.2	8.2	8.2	8.0	8.3	8.4
İnternet	8.6	8.4	8.6	8.3	8.6	8.5
Cep telefonu/Akıllı telefon	10.1	9.0	10.2	8.9	9.9	9.1

Çizelge 1 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete göre bilgisayar, internet, cep telefonu/akıllı telefon kullanmaya başlama yaş ortalamalarında her iki cinsiyette de genellikle yaş ortalamalarının düştüğü sadece kız çocuklarının bilgisayar kullanımının yaş ortalamasının çok az arttığı görülmektedir (URL1).

Çizelge 2: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Çocukların İnternet Kullanımı ve Kullanım Sıklığı

	6-10 Yaş				11-15 Yaş				6-15 yaş			
	Erkek çocuk		Kız çocuk		Erkek çocuk		Kız çocuk		Erkek çocuk		Kız çocuk	
	2013	2021	2013	2021	2013	2021	2013	2021	2013	2021	2013	2021
İnternet kullanımı	38,3	79,5	35,4	76,7	68,9	88,4	61,0	86,4	53,7	83,9	47,8	81,5
İnternet Kullanım Sıklığı												
Hemen her gün	50,8	90,0	38,9	86,5	46,8	90,9	45,0	92,7	48,2	90,5	42,6	89,8
Haftada en az bir defa	41,2	9,2	52,7	11,1	46,4	7,6	45,2	6,4	44,5	8,4	48,1	8,6
Haftada bir defadan az	8,0	0,8	8,4	2,4	6,8	1,4	9,8	0,9	7,2	1,1	9,3	1,6
Düzenli İnternet kullanımı	92,0	99,2	91,6	97,6	93,2	98,6	90,2	99,1	92,8	98,9	90,7	98,4

Çizelge 2 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre internet kullanımının 2013-2021 yılları arasında her yaş grubunda ve her iki cinsiyette de ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Erkek çocuklarda internet kullanım sıklığının "hemen her gün" diye belirtenlerde en fazla 11-15 yaş, "haftada en az bir defa" diyenlerde en fazla 6-15 yaş, "haftada bir defadan az" diye söyleyenlerde 6-10 yaş ve "düzenli internet

kullanımı"nın 6-15 yaş arasındaki çocuklarda fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca kız çocuklarda internet kullanım sıklığının "hemen her gün" diye belirtenlerde en fazla 11-15 yaş, "haftada en az bir defa" diyenlerde en fazla 11-15 yaş, "haftada bir defadan az" diye söyleyenlerde 11-15 yaş ve "düzenli internet kullanımı"nın 6-15 yaş arasındaki çocuklarda fazla olduğu görülmektedir.(URL1). Güvendi ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan bir çalışmada yaş ortalaması 13 olan çocuklarda dijital oyun oynamaya süresi yüksek olan çocuklarda dijital bağımlılık oranın yüksek olduğu söylenmektedir.

Çizelge 3: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Çocukların İnternet Kullanım Amaçları

	6-10 Yaş		11-15 Yaş		6-15 yaş	
	Erkek çocuk	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**
Çevrimiçi derse katılma	84,3	87,2	85,0	88,6	84,6	87,9
Ödev veya öğrenme amacıyla İnternete başvurma	77,8	81,0	86,3	88,5	82,2	85,0
Oyun oynama veya oyun indirme	70,7	61,5	79,8	51,2	75,4	56,0
Paylaşım sitelerinden video izleme	55,4	55,6	67,9	63,9	61,9	60,0
İnternet üzerinden sesli veya görüntülü arama yapma	41,1	44,5	65,7	68,5	54,0	57,3
Mesajlaşma	34,2	36,3	73,2	72,9	54,5	55,7
Müzik dinleme veya müzik indirme	34,5	41,2	60,9	65,5	48,3	54,1
Sosyal medya	9,4	9,7	53,9	47,8	32,6	29,9
İnternet üzerinden alışveriş yapma	1,1	1,4	15,3	17,1	8,5	9,7

- Internet üzerinden TV izleme
- Çocuk tarafından oluşturulan metin, fotoğraf, müzik, video, yazılım vb. içerikleri paylaşmak üzere herhangi bir web sitesine yükleme
- e-posta gönderme/alma
- Sağlıkla ilgili bilgi arama

- Mal veya hizmetler hakkında bilgi arama
- Çevrimiçi haber sitelerini/gazeteleri/haber dergilerini okuma
- İnternet üzerinden alışveriş yapma

Çizelge 3 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre interneti en fazla çevirim içi derse girme amaçlı kullandıkları, en az ise internet üzerinden alış veriş yapmak amaçlı kullandıkları görülmektedir (URL1).

Çizelge 4: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Çocuklarda Dijital Oyun Oynama Sıklığı

	6-10 Yaş		11-15 Yaş		6-15 yaş	
	Erkek çocuk	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**
Dijital Oyun Oynama	38,7	26,4	53,7	24,4	46,1	25,4
Oyun Oynama Sıklığı						
Hemen her gün	73,3	55,3	72,2	53,0	72,7	54,2
Haftada en az bir defa	23,5	37,1	23,6	38,2	23,5	37,6
Haftada bir defadan az	3,2	7,6	4,2	8,8	3,8	8,2
Düzenli İnternet kullanımı	96,8	92,4	95,8	91,2	96,2	91,8

Çizelge 4 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre çocuklarda dijital oyun oynama ile ilgili bulgulara bakıldığında; her yaş grubunda erkek çocuklarda kız çocuklara oranla dijital oyun oynama oranın daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca oyun oynama sıklığı ile ilgili verilere bakıldığında; "hemen her gün" oyun oynayan ve "düzenli internet kullanan" erkek çocuk oranının her yaş grubunda kızlara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. "Haftada en az bir defa" ve "haftada birden az" oyun oynayan çocuk oranlarına bakıldığında kız çocukların erkek çocuklara oranla daha fazla oynadıkları görülmektedir.

Çizelge 5: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Düzenli Dijital Oyun Oynayan Çocuklarda Günlük Ortalama Oyun Oynama Süreleri

	6-10 Yaş		11-15 Yaş		Saat 6-15 yaş	
	Erkek çocuk	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**
Oyun Oynama Sıklığı						
Hafta içi	02:48	02:12	03:13	02:25	03:02	02:18
Hafta sonu	02:45	02:04	03:10	02:19	02:59	02:11

Çizelge 5 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre düzenli dijital oyun oynama süreleri ile ilgili bulgulara bakıldığında; her yaş

grubunda erkek çocuklarda dijital oyun oynama sürelerinin hem hafta içi hem de hafta sonu kız çocuklara oranın daha fazla olduğu görülmektedir. 7-15 yaş arası çocuğu olan anne-babalarla gerçekleştirilen bir çalışmada çocukların dijital oyun oynamaya başlama yaş ortalaması 4,5±1,6 yıl ve gün içinde dijital oyun oynama süresi ise 179,9±122,1 dakika olduğu belirtilmektedir (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018).

Çizelge 6: 6-15 Yaş Arası Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Düzenli Dijital Oyun Oynayan Çocuklarda Oynadıkları Oyun Türleri

	6-10 Yaş		11-15 Yaş		6-15 yaş	
Dijital oyun türleri	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**	**Erkek çocuk**	**Kız çocuk**
Rol yapma	17,7	27,3	18,5	14,2	18,2	21,1
Strateji	39,3	25,6	51,1	41,7	46,1	33,2
Spor	32,8	8,2	35,1	14,7	34,1	11,3
Macera/aksiyon	56,1	39,1	55,5	50,2	55,8	44,3
Savaş	56,5	13,6	77,1	39,9	68,4	26,1
Simülasyon	27,5	30,1	26,4	27,3	26,9	28,8

Çizelge 6 incelendiğinde 2021'deki TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arası cinsiyete ve yaş grubuna göre düzenli dijital oyun oynayan çocuklarda oynadıkları oyun türleri incelendiğinde; 6-10 ile 6-15 yaşa arasındaki kız çocukların erkek çocuklara oranla "rol yapma" ile ilgili oyunları daha fazla oynamayı tercih ettikleri ancak 11-15 yaş arası erkek çocukların ise kız çocuklara oranla daha fazla "rol yapma" ile ilgili oyunlar oynadıkları görülmektedir. "Strateji", "spor", "macera/aksiyon" ve "savaş" oyun türü ile ilgili oranlara bakıldığında her yaş grubundaki erkek çocukların kız çocuklara oranla bu oyun türlerini oynamayı daha fazla tercih ettikleri görülmektedir. Ancak "simülasyon" oyun türü ile ilgili oranlara bakıldığında her yaş grubundaki kız çocukların erkek çocuklara oranla bu oyun türünü oynamayı daha fazla tercih ettiği görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak; Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2021 yıllında "Çocuklarda Bilişim Teknolojisi Kullanım Araştırması, 2021" ait veriler genel olarak değerlendirildiğinde; genel olarak her iki cinsiyette de dijital araç kullanım yaş oranlarının düştüğü ve internet kullanımının arttığı, internetin en fazla çevirim içi derse katılma, ödev veya öğrenme amacıyla interneti kullanma ve oyun oynama veya oyun indirme amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca oyun oynama sıklığı ve sürelerinin erkek çocuklarda kız çocuklara oranla fazla olduğu ve erkek çocukların genellikle en fazla savaş, strateji, spor gibi oyunları tercih ettikleri, kız çocukların ise en fazla simülasyon oyunlarını tercih ettikleri görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda;

- Ailelerin her iki cinsiyetteki çocukları için evde internet kullanım sürelerinin takibini yapması
- Aileler çocuklarda dijital kullanım sürelerini azaltmak için çocukları spor, sanat gibi farklı aktivitelere yönlendirmesi
- Ebeveynler çocuğa iyi birer model olmak için öncelikle kendilerinin dijital araç kullanım oranlarını azaltması
- Aileler çocukları öğretici dijital oyunlar oynaya teşvik etmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

American Psychiatric Association (2013) DSM-5 - Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5. 5th ed. Washington, DC: American Psychiatric Association.

Andıç, S., ve Batıgün, A. D. (2019). DSM-5 tanı ölçütleri temelinde İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nin geliştirilmesi: İnternet oyun oynama bozukluğu açısından bir değerlendirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *32*(1), 33-42.

Güvendi, B. , Tekkurşun Demir, G. & Keskin, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Saldırganlık . OPUS International Journal of Society Researches , 11 (18) , 1194-1217 . DOI: 10.26466/opus.547092

Dursun, A. ve Eraslan Çapan, B. (2018). Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Psikolojik İhtiyaçlar. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19 (2) , 128-140. DOI: 10.17679/inuefd.336272

Mustafaoğlu, R ve Yasacı, Z. (2018). Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, *19*(3), 51-58.

Irmak, A. Y ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *27*(2), 128-137.

Yiğit, E ve Günüç, S. (2020). Çocukların Dijital Oyun Bağımlılığına Göre Aile Profillerinin Belirlenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1) , 144-174. DOI: 10.33711/yyuefd.691498

URL1, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132. Erişim tarihi: 11.10.2023

YABANCI DİL ÖĞRETİMİ VE ANA DİL: YERİ, ÖNEMİ VE ÖLÇÜSÜ

Dr. Öğr. Üyesi Eyüp ZENGİN

Sakarya Üniversitesi,– ORCID ID: 0000-0002-9269-6919

ÖZET

Ülkemizde yabancı öğretimi konusunda eksikliklerin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu eksikliklerin nereden kaynaklandığı, hangi metotların veya kuramların uygulanması gerektiği konusundaki tartışmalar eskiden beri süregelmekte ve hala devam etmektedir. 50'li yılların sonunda ortaya çıkan ve geleneksel yöntemleri saf dışı bırakan görsel-işitsel yöntem, ana dil kullanımını yabancı dil öğretiminin tamamen dışına çıkarmıştır. Bu metoda göre yabancı dil görsel-işitsel bir sistem içerisinde öğretilmelidir ve sesletim yabancı dil öğretiminin esasını oluşturmaktadır. Ana dilin kullanımının dil öğretiminde yeri yoktur ve kullanılmasına da fırsat verilmemelidir. Ana dil adeta Prodromou'nun ifade ettiği gibi "dolapta sakladığımız ve konuşmaktan imtina ettiğimiz bir iskelet" haline dönüşmüş bir tabu haline gelmiş ve bu ileriki yıllarda da etkili olmuştur. Her ne kadar yabancı dil öğretiminde, ana dilin kullanımı yabancı dil öğretim yöntemlerinin çoğu tarafından eleştirilse de, yabancı dil sınıflarında ana dil kullanımının önemli bir yer tuttuğu yadsınamayacak bir gerçekliktir. Zira öğrencinin yabancı dil öğretiminde çıkmaza düştüğü durumlarda bir koltuk değneği gibi ana dile başvurması kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Böylece karşılaştırma yapma, bilinen bir kuraldan bilinmeye ulaşma, ana dilden erek dile bilgi ve beceri transferi ile öğretim süreci kolaylaşmaktadır. Bu aktarımların sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için, ana dilin dilbilgisi kurallarını yeterli düzeyde bilme, kelime ve terimlere hâkim olma, yabancı dil öğrenen için önemli bir bilgi birikimidir. Yabancı dil öğrenenin an dildeki kelime dağarcığının ve dilbilgisi veri tabanının geniş olması, öğrendiği yabancı dildeki bilgileri daha kolay tasavvur edebilme ve aktarabilmesine yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada, yabancı dil öğretiminde ana dilinin yerinin ne olması gerektiği, hangi ölçüde kullanılması gerektiği ve ana dil edincinin yabancı dil edincine sağlayacağı katkılar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ana dil öğretimi, yabancı dil öğretimi, dil bilgisi

1. GİRİŞ

Uzun yıllardır ülkemizde yabancı dil öğretimi, kullanılan metotlar, yabancı dil öğretmenlerinin niteliği ve yeterliliği hep tartışma konusu olmuş ve bu tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Tartışılan hususlardan biri de yabancı dil öğretiminde ana dilin kullanılıp kullanılmaması gerektiği, eğer kullanılacaksa hangi ölçüde, nerede, ne zaman kullanılabileceği hususudur. Uzun süreden beri yabancı dil derslerinde ana dilin kullanımının kaçınılması gereken bir uygulama olduğu yönündeki zorlama yaklaşımlar son yıllarda yön değiştirmiş, ana dilin kullanımının gerekliliği üzerinde çalışmalar yapılmış ve görüşler bildirilmiştir. 50'li

yılların sonunda ortaya çıkan ve geleneksel yöntemleri saf dışı bırakan görsel-işitsel yöntem, ana dil kullanımını yabancı dil öğretiminin tamamen dışına çıkarmıştır. Bu metoda göre yabancı dil görsel-işitsel bir sistem içerisinde öğretilmelidir ve sesletim yabancı dil öğretiminin esasını oluşturur. Ana dilin kullanımının dil öğretiminde yeri yoktur ve kullanılmasına da fırsat verilmemelidir. Ana dil adeta Prodromou'nun (akt. Gabrielatos, 2001) ifade ettiği gibi "dolaptaki iskelet" haline dönüşmüş bir tabu haline gelmiş ve ileriki yıllarda da etkili olmuştur. Ancak 80'li yıllardan itibaren ise iletişimsel yaklaşım ve bilişsel yaklaşım ile öğrenci odaklı bir yabancı dil öğretimi kullanılmaya başlanmış, bu tabu yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmuştur. Yeni yaklaşımla gerektiği yerde gerektiği kadar ana dil kullanımına yer verilmiştir.

Her ne kadar yabancı dil öğretiminde, ana dilin kullanımı yabancı dil öğretim yöntemlerinin çoğu tarafından eleştirilse de, yabancı dil sınıflarında ana dil kullanımının önemli bir yer tuttuğu yadsınamayacak bir gerçekliktir. Zira öğrencinin yabancı dil öğretiminde çıkmaza düştüğü durumlarda bir koltuk değneği gibi ana dile başvurması kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Karşılaştırma yapma, bilinen bir kuraldan bilinmeyene ulaşma, ana dilden erek dile bilgi ve beceri transferi ile öğretim süreci kolaylaşmaktadır. Bu aktarımların sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için, ana dili yeterli düzeyde kullanabilme, kelime ve terimlere hâkim olma, dil bilgisi kurallarını yeterince bilme dil öğrenen için önemli bir bilgi birikimidir. Yabancı dil öğrenenin an dildeki kelime dağarcığının ve dilbilgisi veri tabanının geniş olması, öğrendiği yabancı dildeki bilgileri daha kolay tasavvur edebilme ve aktarabilmesini kolaylaştıracaktır. Bu aktarım kaynak dil–erek dil, aynı şekilde erek dil-kaynak dil olmak üzere çift yönlü olarak mümkün olabilmektedir.

Yabancı dil öğretimini sadece günlük hayattaki ihtiyaçlara yetecek kadar bir kullanımdan ibaret sığ bir yapı içerisinde düşünemeyiz. Dil öğrenenin öncelikle kendi ana dilinin kurallarına vakıf olması gerekir. Erek dile yeterince hâkim olabilmesi için de erek dilin de kurallarını iyi bilmesi gerekir. Bu da ana dildeki iyi bir dilbilgisi altyapısıyla ortaya çıkabilir. Dilbilgisi tek başına dil öğretimi için yeterli değildir, ancak onsuz bir dil öğretimi düşünülmemelidir. Zira dil bilgisi bir betonarme binayı ayakta tutan ancak görünmeyen çelik konstrüksiyon gibidir. Nitekim Yurt dışında iki dilli olarak yetişmiş öğrencilerin, iki dilin de dil bilgisini yeterince bilmemesi, onarılmaz sonuçlara yol açmaktadır.

Yabancı dil öğretiminde ana dilin kullanılıp kullanılmaması konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bu konuda ileri sürülen görüşlerin bir kısmı yabancı dil öğretiminde ana dilin kullanılmaması doğrultusundadır. Ancak bazı görüşler ana dilin yabancı dil öğretimine katkı sağlayacağı yönündedir.

Biz bu çalışmada;

- Yabancı dil öğretiminde ana dilin yerinin ne olduğunu,
- Türkiye'de yabancı dil öğrenmeyi zorlaştıran etkenler ve başarısızlıkların nedenlerini,
- Ana dilinin yabancı dil öğretiminde hangi ölçüde kullanılması gerektiğini,
- Türkiye'de yabancı dil öğretimindeki yetersizliklerin temel sebeplerinin ne olduğunu,
- Bu konuda hangi görüşlerin ileriye sürüldüğünü ve
- Yapılan araştırmaların sonuçlarını açıklamaya çalışacağız.

2. YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE ANA DİLİN YERİ VE ÖNEMİ

Chomsky (1965) evrensel dilbilgisi kuramı (Universal Grammar) ile dünyadaki bütün dillerin ortak evrensel kurallarının olduğunu ileri sürmüştür. Chomsky'e göre her bir dile ait özel dilbilgisi ve bütün dilleri kapsayan Evrensel Dilbilgisi vardır. Çocuk Evrensel Dilbilgisi ile maruz kaldığı dilin kurallarını çözümleyebilmektedir. Aydın (1997: 28) Evrensel Dilbilgisi ile ana dili eğitiminin yabancı dil öğretimine de katkıda bulunacağını ifade ederek görüşlerini şöyle aktarır: "Tüm doğal dillerin özellikleri ya da öğeleri olan kurallar ve ilkeler dizgesi" tanımladığımız ED (Evrensel Dilblgisi), doğal olarak ana dili ile yabancı dildeki ilkeleri ortaya koyacağından yabancı dil öğretimini kolaylaştırır. Yabancı dil öğrenen kişi ED'ye ana dili aracılığı ile erişebilir. Bu da ancak ED ilkelerine göre düzenlenmiş dilbilgisi öğretimi ile olanaklı olabilir. Böylece öğrenci yabancı dil öğrenimine ana dilinde bulunan değiştirgenleri varsayarak başlar. Yabancı dilde bulunup ana dilinde bilinmeyen değiştirgenler de yeniden oluşturulur.

Başkan (2006:41) belirli yaşın üzerindeki yabancı dil öğrencilerinin dili doğaçlama olarak değil, ana dilinden hareketle öğrenmeye yöneldiklerini ve hem yazılı hem de sözlü dilde ana dil ile yabancı dil arasındaki benzerliklerin fazla olması durumunda yabancı dili öğrenmenin kolaylaştığını ifade etmektedir.

Tosun (1983) her dilin kendine özgü bir dil yapısının ve felsefesinin olduğunun kabullenilmesi gerektiğini, yapılacak karşılaştırmalı çözümlemelerle ana dili ile erek dilin farklılıklarının ve benzerliklerinin tespit edilerek bu doğrultuda bir dil öğretiminin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Byram ve Zarate'ye (1997) göre insanların sahip oldukları ana dilleri; hedef dilin kullanımını ve öğrenme becerilerini etkileyerek zihinde oluşturulan yabancı dil evrenini belirler. Böylece insanlar, yabancı dil öğrenirken kendi sosyokültürel öğrenme çevresini şekillendirirler. Yabancı dil öğretim yaklaşımlarıyla ilgili değişikliklerin ortaya çıktığını ileriye süren Deller ve Rinvolucri (2002) ana dilin ikinci, üçüncü hatta dördüncü dillerin anası olduğunu ifade etmektedirler. Bu yazarlara göre yabancı dil öğrenenlerin zihninde yeni diller ana dilden beslenerek üreme gösterirler.

Huber (2013: 9) Almanya'ya yerleşen ailelerin çocuklarının, aile içerisinde Türkçe edindiklerini, Almancayı ise çocuk yuvası ve özellikle okulda öğrenerek öğrenimini sürdürdüklerini ifade eder. Bu çocukların büyük bir bölümünün okul hayatının başarısız olduğunu ve bunun temel nedenlerinden birinin de dil sorunu olduğunu ileri sürerek bu hususta görüşünü şöyle devam ettirir: "Çocuklar, okumayan, dar düzgülü bir dil kullanan ve çocukların konuşmasına özen göstermeyen bir çevrede büyüdükleri için, Türkçeyi yaşlarının gerektirdiği düzeyde edinememekte, daha da önemlisi, dil kullanmayı öğrenememekte, bu nedenle de Almancayı öğrenmekte başarısız kalmaktadırlar. Söz konusu dil edinim güçlüğü ve bunun yol açtığı olumsuz sonuçlar, ruhbilimsel çalışmaların dil ediniminde ve öğreniminde gözlemlediği toplumsal kökenli bir dil sorunudur, yani yalnızca Türklere ve Almanya'ya özgü değildir. İşte buna karşı bir çare olarak çocukların Türkçe edinçlerini ve genel dil bilinçlerini desteklemek, bu yolla Almancayı da daha iyi öğrenerek yaşamda daha başarılı olmalarını sağlamak amacıyla Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti'nde, bu çocuklara okullarda Türkçe dersi verilmesine ve bu dersi verecek Türkçe öğretmenlerinin eğitilmesine karar verildi ve Essen'deki Üniversiteye Türkçe Öğretmenliği bölümünü kondu."

Şimşek (2010: 4) yapılan araştırmaların, ana dili kullanımının strateji eksikliği söz konusu olduğunda dersin başarılı olması için başvurulan bir yol olduğunu, anlama sorunu ortaya çıktığında ise dersin akışını kolaylaştırıp zaman kazandırdığı için tercih edildiğini ortaya koyduğunu belirtmektedir. Şavlı ve Kalafat (2014: 1381) dilsel yetilerin ortaya konmasında, öğrencilerin hem yazalı hem de sözlü anlatımda ana dile ihtiyaç duyduklarını, bu becerilerin ifade edilmesinde ana dilin önemli bir rolünün olduğunun tespit edildiğin belirtmektedirler.

Yabancı dil sınıflarında ana dil kullanımı konusunda, öğrencilerin dil beceri düzeyleri yadsınmaz bir rol oynamaktadır. Öğrenilecek dilde beceri eksikliği, öğrencileri en ufak bir güçlükte ana dile başvurmaya itmektedir. Hedef dilde gereksinimlerini dile getirmekte, doğru sözcük ya da uygun anlatım biçimini bulmakta güçlük çeken öğrenciler hemen ana dili imdada çağırmaktadırlar. Çünkü düşünceleri ana dilde rahat ve etkili bir biçimde ifada etmek çok daha kolaydır (Özçelik, 2013: 545).

Yabancı dil öğretiminde ana dili yok sayarak yola devam etmek, hem öğreneni hem de öğreticiyi zorlayacak, öğrencide bıkkınlık yaratacak ve motivasyonunu kıracak bir yaklaşımdır. Zira daha çok aynı dil grubunda olan diller için hazırlanmış ders kitapları, özellikle başlangıç aşmasındaki öğrenciler için ana dili yardıma almadan anlaşılabilecek kaynaklar değildir. Yabancı dil sınıfında sadece erek dil kullanarak yol almak mümkün değildir. Zira bu mümkün olamadığı için, öğreticiler ve öğrenenler erek dilde çözümlenemeyen bir husus olduğunda çıkmaza düşmekte ve ana dile başvurarak çözüm üretmektedirler. Öğrenenlerin en çok çıkmaza düştükleri hususlar, betimlemesi güç olan soyut kavramların yanında, daha çok erek dil ve ana dilin farklı dil gruplarında olmasından dolayı anlaşılamayan dilbilgisi kurallarıdır. Zira aynı dil grubundaki diller arasında kelime, terim ya da kural transferi ve betimlenmesi daha anlaşılırdır. Ancak farklı dil gruplarındaki diller arasında bu oldukça karmaşık bir durum ortaya koymaktadır. Yabancı dil Almanca için bir örnek vermek gerekirse; erek dilde olup anadilde eşdeğerliliği olmayan *Artikel, Relativ, Adjektivdeklination* gibi kelimeler, terimler ve yapılar vardır. Bunlar ancak anadilde açıklanarak daha kolay anlatılabilir.

Ana dil edinci ile yabancı dil öğrenme süreçlerinin birbirinden farklı olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Ana dil edincinde uzun bir süreç vardır. Ancak yabancı dil öğretiminde bu kadar uzun bir süreç yoktur. Mümkün olabilecek en kıs süre içerisinde yabancı dil öğretimi hedeflenmektedir. Bu öğrenme sürecinin, doğal dil edinme sürecinde olduğu gibi birimden bütüne doğru; tümevarım yoluyla gerçekleştirilmesi çok uzun bir zaman alacaktır. Ne ilköğretim ve orta öğretimde, ne de yükseköğretimde bu kadar zamana sahip değiliz. Yabancı dil öğretimi en üst seviyede hedeflenen yükseköğretim kurumlarının bir yıllık hazırlık sınıflarında bile toplam yabancı dil öğretim süresi 900 saati geçememektedir.

Yabancı dil sınıflarında ana dili devre dışı bırakmak kültür emperyalizmi olarak görüleceği gibi, ranta yönelik bir politika olduğu da söylenebilir. Nitekim bugün özel ve resmi öğretim kurumlarında yabancı dilde izlenmesi gerek tek yol ve tek doğru olarak sunulan öğretim yöntemleri ve bu doğrultuda üretilmiş yabancı dil ders kitapları kısa süreli olmakta, belirli aralıklarla yeni üretilenlerle değiştirilmektedir. Büyük bir övgüyle sundukları ders kitaplarını kısa bir süre sonra başarısız ilan edilip yok edilmektedir.

3. TÜRKİYE'DE YABANCI DİL ÖĞRENMEYİ ZORLAŞTIRAN ETKENLER ve BAŞARISIZLIKLARIN NEDENLERİ

Revize edilmeye çalışılan ilkokul, ortaokul ve liselerdeki yabancı dil öğretimi, ayrıca bunun üstüne yükseköğretimde verilen zorunlu yabancı dil dersleri ve hazırlık sınıflarına rağmen bugün Türkiye'de yabancı dil öğretimimin iyi bir düzeyde olduğunu söyleyemeyiz. Bunun tabi ki sistemden, öğreticiden, öğrenciden, kalabalık sınıflardan, ayrıca bizim önemli bir gerekçe olarak gördüğümüz öğretimi yapılan yabancı diller ile Türk dilinin farklı dil ailelerinde yer almasından kaynaklanan birçok nedeni vardır.

Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

Söz dizimi açısından Türk Dili ile Avrupa dilleri arasındaki farklılıklar.

- Türkçeyi Avrupa dillerinden farklı kılan en temel özelliklerden biri, Türkçede yüklemin cümlenin sonunda yer almasıdır.
- Söz dizimi açısından verebileceğimiz önemli bir farklılık ise, Türkçedeki bütün fiilimsi yapıların örneğin Almancada yan cümlelerle karşılanmasıdır. Türkçede yan cümlenin olup olmadığı bugün hala tartışma konusudur. Avrupa'da yapılan araştırmalarda (Savaşçı, 1998; Abdiu, (2012) yabancıların Türkçeyi öğrenirken yaşadıkları en büyük zorluklardan birinin, fiilimsi yapıları kendi dillerine aktarırken ortaya çıktığını tespit edilmiştir. Bu sorun, Türkçedeki fiilimsi yapıların çekimli fiilli olmaması, ancak bunların Almanca gibi Avrupa dillerinde yan cümle ile karşılanması ve bunların da çekimli fiilli olmasından kaynaklanmaktadır. Bunu, aşağıda hem Almancasını hem de İngilizcesini verdiğimiz cümle üzerinde gösterebiliriz:

Çalıştığım için yorgunum.

Ich bin müde, *weil ich gearbeitet habe.*

I am tired *because I have been working.*

Türkçedeki temel cümle içerisinde yer alan "çalıştığım için" zarf-fiili hem Almancada hem de İngilizcede çekimli fiile kurulu bir cümle olarak karşılığını bulmaktadır.

- Türkçenin sondan eklemeli bir dil olması:

Bu farklılık hem fiil çekiminde hem de isim çekiminde açıkça kendini göstermektedir. Türkçede, zaman, kip, çatı, olumsuzluk, şahıs ve soru eki fiilin sonuna getirilmektedir. Bunu Avrupa dillerinden Almanca üzerinde örneklendirecek olursak, dikkat çekici bir durum ortaya çıkmaktadır. Türkçede fiilin sonuna gelen bu eklerin birçoğu Almancada yardımcı fiillerle karşılanmakta, diğerleri ise şahıs zamiri, olumsuzluk kelimesi (nicht), cümle öğeleri ile karşılanmaktadır.

İsim çekiminde ise Türkçede ismin sonuna eklenen hâl ekleri Almancada Artikeller ve kısmen edat olarak adlandırabileceğimiz *Präposition*'lar ile karşılanmaktadır. Türkçede Artikel yoktur, *Präposition*'lar ise Türkçedeki çok az sayıda edatın eşdeğerliği olan morfemlerdir.

3.1. Dil Ailelerinin Farklılığı

Verilen bu farklılıklar dikkate alındığında, Türkiye'de yabancı dil öğretimindeki başarısızlıkların önemli sebeplerinden birinin dil ailesi farklılığından kaynaklandığın söyleyebiliriz. Yabancı dil öğretiminde, ana dil Türkçe ile Avrupa dilleri arasındaki bu farklılıkların karşılaştırmalı bir şekilde ortaya konması, anlaşılması zor olan hususların açığa çıkmasına ve bunların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bir Avrupa dilini öğrenmek isteyen için, alışık olduğu ana dili kuralları hafızası karşısında, bu kadar farklılıklar arz eden yabancı dili öğrenmekte doğal olarak zorluk yaşayacaktır.

Yabancı dil öğretimi sorunu konusunda bir diğer tartışma ise, başka ülkelerde yabancı dil öğretimi sistemleri başarılı olurken, aynı sistemlerin Türkiye'de neden işe yaramadığı üzerinden sürdürülmektedir. Ancak Türkiye'de yabancı dil öğretimiyle özellikle Avrupa ülkelerinin yabancı dil öğretim sistemlerini karşılaştırırken, bu ülkelerin ulusal dillerinin öğretilen yabancı dille aynı dil ailesinden geldiği, Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında serbest dolaşım sayesinde öğretilen yabancı dilin konuşulduğu ülkelere seyahat edebilme ya da bu ülkelerde çalışma gibi fırsatların olduğu unutulmamalıdır. Türkiye'de yabancı dil öğretimiyle ilgili sorunlar kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmeli ve çözümler bu bağlama uygun olarak üretilmelidir. Türkiye'de yabancı dil eğitimi konusunda yaşanan zorluklar, kalabalık sınıflar ve fiziksel koşulların yetersizliği ile nitelikli öğretmen eğitimi konusundaki açmazların yanı sıra, dil politikaları ve dil öğretimine yaklaşımlar gibi çok daha temel etkenlerden de kaynaklanmaktadır. Yabancı dil öğretimindeki başarısızlıkların kaynağı çeşitli boyutlarda ele alınabilir (Demirpolat, 2015: 12).

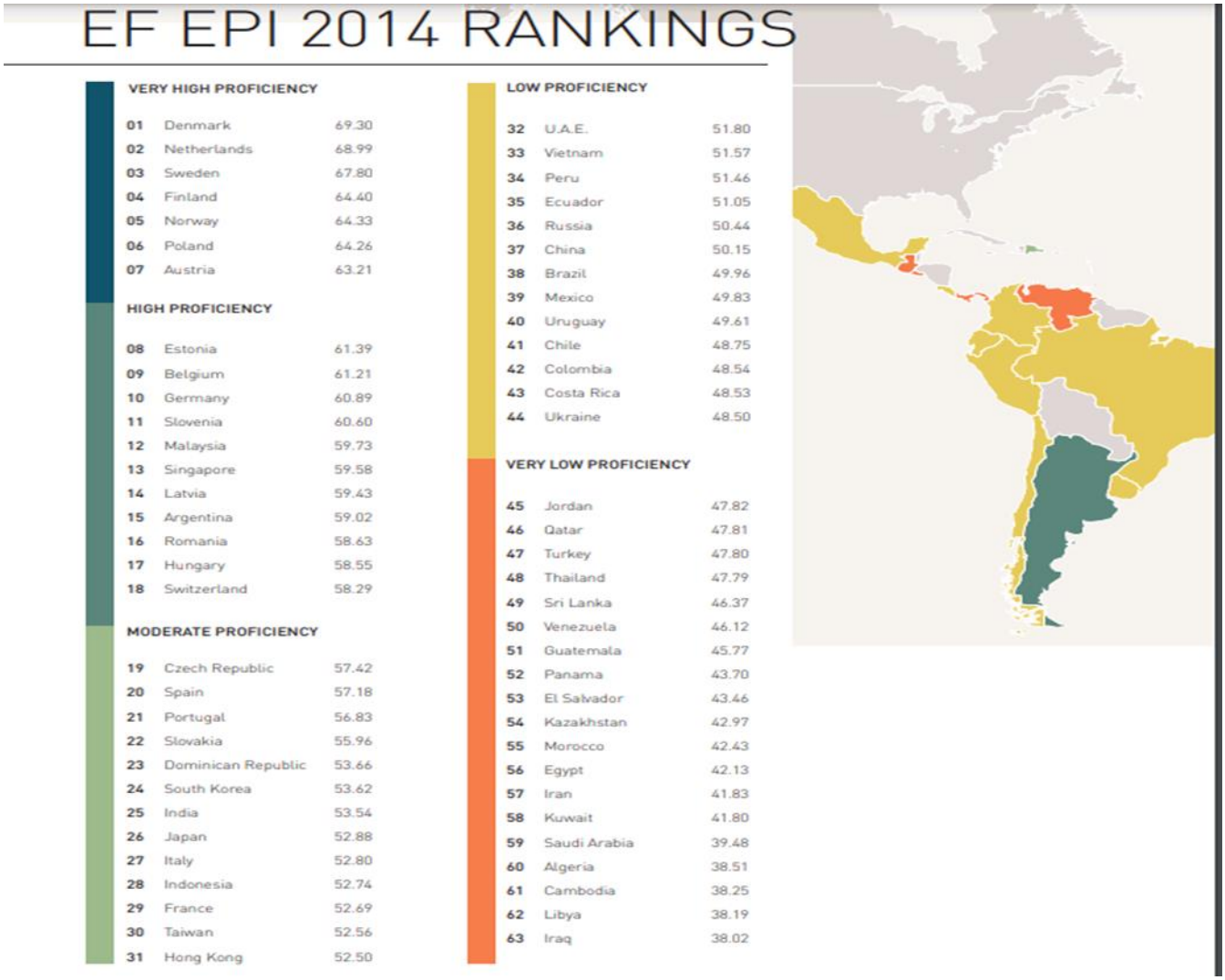

Görsel 1. EF EPI 2014 İngilizce Yeterlilik Endeksi

İngilizcenin yabancı dil olarak öğretildiği ülkelerde, İngilizce öğretiminin başarısıyla ilgili verilerin yer aldığı bu tablo incelendiğinde, en yüksek başarıyı gösteren ilk dört dilin İngilizcenin de içerisinde bulunduğu Hint Avrupa Dil Ailesinde yer aldığı görülmektedir. Bu başarının kaynağının İngilizce ile benzerliklerinden ortaya çıktığını söyleyebiliriz. EPI (İngilizce yeterlilik Endeksi) verilerine baktığımızda Türkiye'nin bu sıralamada 47,80 puan ile 47. sırada olduğunu görmekteyiz. Bu oldukça düşük bir puandır.

Dolayısıyla yabancı dil öğretimindeki sorunların ana kaynaklarından biri, Türkçe ile, öğretimi yapılan Avrupa dilinin farklı dil aileleri içerisinde yer almasıdır. Tatbiki burada dil öğretimindeki başarısızlıkla ilgili gündeme getirilebilecek birçok neden vardır. Ancak, ana dili kullanımını, yabancı dil öğretimindeki başarısızlığın nedenlerinden biri olarak görmenin isabetli bir yaklaşım olmadığı görüşündeyiz.

Başkan (2006: 41) belirli yaşın üzerindeki yabancı dil öğrencilerinin dili doğaçlama olarak değil, ana dilinden hareketle öğrenmeye yöneldiklerini ve hem yazılı hem de sözlü dilde ana dil ile yabancı dil arasındaki benzerliklerin fazla olması durumunda yabancı dili öğrenmenin kolaylaştığını ifade etmektedir.

3.2. Yaş Faktörü

Yabancı dil öğretiminde tek dilli öğretim yaklaşımı savunan Krashen (1981) yabancı dil öğrenenlerin, öğrenim döneminde ana dil edinimiyle tamamen aynı süreçten geçtiklerini, bu nedenle yabancı dil öğrenimi döneminde ana dilin en alt seviyede tutulması gerektiğini ileri sürer. Halbuki yabancı dil öğrenimini, çocuk yaşta dil edinimi ile ileriki yaşta dil öğrenme şeklinde iki aşamalı olarak değerlendirdiğimizde, ileri yaşlarda yabancı dil öğreniminin ana dili edinimi gibi olmadığını söylememiz gerekir. Onursal'a (2019: 43) göre dil edinme evresi olarak adlandırılan 6-7 yaş dönemine kadar bireyler temas ettikleri diğer dilleri de ana dili gibi öğrenirler, yani bu süreç doğal dili edinim sürecidir. Ancak bu yaştan sonraki süreç öğrenme sürecidir ve bambaşka mekanizmalar devreye girer.

Onursal (2019: 41) ana dili edinimi ve bilinçli öğrenmeyi şu şekilde tarif etmektedir:

"Çocuklar 6-7 yaşına yani beynin olgunluğa erişmesine kadar olan devrede, uygun koşullar sağlandığı taktirde, dilleri tıpkı ana dillerinde olduğu gibi doğal ve bilinçsiz bir biçimde edinme yetisine sahiptirler. Bu yaştan sonra ise beynin olgunlaşmasıyla birlikte bu mekanizma yerini yetişkinlerde olduğu gibi, bilinçli öğrenme mekanizmasına bırakmakta ve süreç farklılaşmaktadır. Önemli olan yabancı dil öğretimi / öğrenimi sürecini yaş grubunun özellikleri ve gereksinmelerine göre planlamak ve uygun koşulları sağlamaktır. Burada, öğrenilen dille temas süresinin fazlalığı, öğretim / öğrenimin sürekliliği, yaşa uygun teknik, materyal ve etkinliklerin kullanılması çoğu zaman öğrenenin yaşından daha önemli parametreler olarak karşımıza çıkmaktadır." (Onursal, (2019: 41).

4. ANA DİLİN KULLANIM ÖLÇÜSÜ NE OLMALI?

Yapılan araştırmaların sonuçları yabancı dil öğretiminde ana dilin kullanımı öğrencilerin öğrenme süreçlerine katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Hem öğrenciler hem de öğretmenler yabancı dil öğretimi esnasında ana dili kullanımına ihtiyaç duymaktadırlar ve bu kullanım birçok sorunu çözmede yardımcı rol üstlenmektedir. Ancak ana dilin kullanımının sınırlı ölçüde olması gerekmektedir. Aksi takdirde öğrenci her takıldığı noktada ana dile başvuracaktır ve bu durum öğrendiği yabancı dilden kopmasına neden olacaktır. Ana dil kullanımının daha çok ana dil ve erek dilde eşdeğerlik sorunu yaşandığında, yani karşılığı olmayan veya açıklanması hususunda güçlük yaşanan yapıların açıklanmasında ana dile başvurmak isabetli bir seçim olacaktır.

Ana dil kullanımının belirli ölçüde, kısa sürede daha kolay anlamaya ve anlatmaya yönelik çözümler bulunurken kullanılmalıdır. Ana dilin kullanımının sınırlı ölçüde olmalıdır. Aksi takdirde öğrenci her takıldığı noktada ana dile başvuracaktır ve bu durum öğrendiği yabancı dilden kopmasına neden olacaktır. Öksüz (2014) dil öğrenmeye yeni başlayanların, yabancı dile henüz tam anlamıyla hâkim olamadıklarından dolayı sürekli ana dile başvurdukları ve bu nedenle de olumsuz aktarımlar yaptıklarını belirtir.

Kurt ve Kurt (2015: 1130) yaptıkları araştırmanın sonucunda, ana dilinin bilinçli ve limitli kullanılması, ana dil kullanımının tamamen reddedilmemesi ve belli durumlarda ana dilden yararlanmanın gerektiği sonucuna varmışlardır. Ayrıca ana dilin, hedef dildeki iletişim eksikliklerini gidermek amacıyla kullanılmasının fayda sağladığı ve ana dil kullanımını tamamen yasaklayan metotların artık göz önünde bulundurulmadığını da tespit etmişlerdir.

Şevik (2007: 112) araştırmanın sonuçlarının yabancı dil sınıflarında sınırlı ölçüde ana dil kullanımının öğrencilerin İngilizce ile olan iletişimlerini azaltmadığını, aksine kolaylaştırıcı bir rol üstlendiğini ortaya koyduğunu ifade etmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Her insan dünyayı kendi ana dili ile algılar ve dil becerilerini bu sistem üzerinden ortaya koyar. Ana dili ile öğrendiği dil arasındaki farklılıklar ne kadar fazla ise, yabancı dili öğrenmesi de o ölçüde zorlaşacaktır. Bu zorluğu aşabilmenin en etkili yolu, öncelikle ana dilin kurallarını ve öğrendiği yabancı dilin kurallarını öğrenmektir. Farklı dil ailelerinde yer alan dillerde yabancı dil öğretimi, dillerin yapılarının karşılaştırmalı bir çözümleme metodu ile daha verimli olacağı kanısındayız. Bu metot daha kısa sürede daha fazla bilgiye ulaşmayı ve daha kısa sürede öğrenmeyi kolaylaştıracaktır.

Her ne kadar görüşler yabancı dil derslerinde ana dilin kullanılmaması gerektiği doğulusunda bildirilse de bunun gerçekleştirilebildiği söylenemez. Zira çözüme kavuşturulamayan konularda öncelikle öğrencilerin istekleri ve zorlamaları sonucunda ana dil kullanımı zaruri bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bazen de öğretmen bazı karmaşık konularda meramını anlatamadığında ana diline başvurur. Ancak yabancı dil öğretmeni, öğrettiği dilin ana dili kullanıcısı ise ve Türkçeyi bilmiyorsa bu konuda yetersiz kalacaktır.

Ana dili edinim süreci ile yabancı dil öğrenim sürecini farklı değerlendirmek gerekmektedir. Ana dili edinim süreci, çocuğun doğduğu andan itibaren maruz kaldığı dili doğal bir şekilde; bilinçsiz ve istemsiz, özel çaba göstermeden edindiği süreçtir. Yabancı dil öğrenim süreci ise 6/7 yaşlardan itibaren başlayan, bir öğreticinin denetimi ve gözetimi altında sistemli bir şekilde, çeşitli yöntem teknik ve materyallerle gerçekleştirilen öğrenme sürecidir.

Yabancı dil öğretiminde dil öğreticilerinin de gerekli yetkinliğe sahip olmalar gerekir. Ana dilini yeterince bilmeyen bir öğretici, öğrenenlerin muhakeme alanının sınırlarını değerlendirerek gerekli açığı kapatma konusunda yetersiz kalabilmektedir. Öğreniciler erek dilde çözümleme problemi yaşadıklarında ana dile müracaat ederler ve burada öğreticinin genellikle bir karşılaştırma yaparak konuya açıklık getirmesini isteyebilirler. Ana dili konusunda yetersiz bir öğreticinin bu soruları yeterince yanıtlayabilmesi beklenemez. Ana dilini iyi bilen bir öğretici hiç kuşkusuz yabancı dili öğretme konusunda da daha başarılı olacaktır. Nitekim özellikle yurt dışında eğitim gören öğreticilerin, öğrettikleri yabancı dile yeterince hâkim olsalar bile, ana dillerine yeterince hâkim olmadıklarından sorun yaşamaktadırlar ve öğrencilerinin ana dilin kuralları hususunda sordukları sorulara cevap vermekte sıkıntı çekmektedirler.

KAYNAKÇA

Abdiu, Xhemile (2012), Türkçede Birleşik Tümcelerin Özelliği Üzerine, Turkish Studies, Volume 7/3, ss. 1-11.

Arabi, S. A. ve Işkın, G. S. (1999). Dil Öğretiminde Dilbilimsel Esaslar, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt, Sayı:3, ss. 535-549.

Auerbach, E.R. (1993). Re-examining English Only in the ESL classroom. TESOL Quarterly, 27(1), 9-32.

Aydın, Ö. (1997). Anadili Eğitimi, Yabancı Dil Öğretimi ve Evrensel Dilbilgisi, Dil Dergisi, Sayı 54, s. 23-30.

Başat, G. (2014). Neden Yabancı Dil Öğrenemiyoruz? Aljazeera Türk Dergi.

Başkan, Ö. (2006) *Yabancı Dil Öğretimi - İlkeler ve Çözümler*. İstanbul: Multilingual

Baştürk, M. (2004). *Dil Edinim Kuralları Ve Türkçenin Ana Dili Olarak Edinimi*, Ankara, Pegem yayıncılık.

Butzkamm, W. (2003) We only learn language once. The role of the mother tongue in FL classrooms: death of a dogma, Language Learning Journal, 28:1, 29-39, DOI: 10.1080/09571730385200181

Byram, M. ve Zarate, G. (1997). Definitions, objectives, and assessment of sociocultural competence. In M. Byram, G. Zarate and G. Neuner (ed.) Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching. Strasbourg: Council of Europe.

Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Pres.

Chomsky, N. (2006). *Dil ve Zihin* , (Çev. Ahmet Kocaman), BilgeSu Yayıncılık, Ankara.

Çelebi, M. D. (2006), Türkiye'de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi, Cilt1, Sayı 21, 285-307.

Çiçek, M., Bağçeci, B. (2013). Ana Dili Bilme Düzeyi İle Yabancı Dil Başarısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. The Journal of Academic Social Science Studies, (6)/5, ss. 923-935

Deller, S. ve Rinvolucri, M. (2002). *Using the mother tongue; making the most of learner's language*. Delta Publishing: English Teaching Professional.

Demirpolat, B. C. (2015), Türkiye'nin Yabancı Dil Öğretimiyle İmtihanı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri SETA Analiz, Cilt 131, s. 7-18.

Durmuş, M. (2019), Yabancı Dil Öğretimi Sınıflarında Ana Dilinin Yeri, Sakarya University Journal of Education, 9(3), s 567-577.

Gündüzöz, S. (2011), *Arap Düşüncesinin Büyübozumu*, Samsun: Etüt Yay.

Huber, Emel (2013), *Dilbilimine Giriş*, Multilingual, İstanbul.

Hudson, R. (1992), *Teaching Grammar: A Guide for the National Curriculum*, Oxford Blackwell.

İşeri, K. (1996). Dilin Kazanımı ve Yabancı Dil Öğretimi. Dil Dergisi, 43, ss.21-27.

Kurt, G. ve Kurt, M. (2015). Yabancı Dil Öğretiminde Ana Dilin Etkisi: Arapça Örneği. International Journal of Languages' Education and Teaching, UDES, 1125-1132

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı1, Haziran 2010, ss. 1-14.

Odlin, T. (1989). *Language Transfer: Cross- Linguistic Influence in Language Learning.* Cambridge: Cambridge University Press.

Onan, B. (2017). Dil Öğretiminde Disiplinler Arası Yaklaşımlar. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:14, Sayı: 39, s145-159.

Onursal, İ. (2019). Yabancı Dil Öğretimi/Öğreniminde Yaş Etkeni Üzerine Bir Değerlendirme. Dil Dergisi, ss.40-53

Öksüz, G. (2014). Rus Dili Öğretiminde Karşılaşılan Ana Dil Kaynaklı Girişim Hataları. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/6 spring 2014, p. 843-857.

Özçelik, N. (2013), Yabancı Dil Fransızca Sınıfında Anadil Kullanımı, Turkish Studies, Volume 8/10, ss. 541-553.

Prodromou, L. (1995). İyi Bir Dil Öğretimi (Çev. Cihan Gülten). Dil Dergisi, S.38, ss. 36.

Ramazan, K. (2019) Yabancı Dil Öğretiminde Anadil-Hedef Dil Yapılarının Başarıya Etkisi, ANASAY, (3)/7, ss.19-20.

Savaşçı, Özgür (1998), "*Zusammengesetzte Sätze des Türkischen unter besonderer Berücksichtigung ihrer Wiedergabe im Deutschen*", Huber Utz Verlag Wissenschaft, München.

Schwenk H, (1993), Anadili ve Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisi, Dil Dergisi, S. 13 Eylül-Ekim, s. 34.

Soral, G. (2009). *Anadilden Yabancı Dile Sözcüksel Aktarım*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şavlı ve Kalafat (2014) Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3, ss. 1367-1385.

Şevik, M. (2007). Yabancı Dil Sınıflarında Anadilin Yeri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 40 (1), 99-119.

Tosun, C. (1983). Anadiliyle Amaç Dilin İlişkileri ve Etkileşim Alanları Üzerine. Türk Dili, 379-380, 220-226.

Tutaş, N. (2000), "Yabancı Dil Öğrenmede Yaş Faktörü", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,(VI), 365-370.

Türkoğlu, S. (2004). Dil Öğretiminde Başarıyı Etkileyen Etmenler. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 9, 457-469.

İNTERNET KAYNAKLARI

EF English Proficiency Index. (2014). 02.10.2023 tarihinde http://media.ef.com/__/~/media/centra-lefcom/epi/v4/downloads/full-reports/ef-epi-2014-english.pdf adresinden erişilmiştir.

DEPREMDEN ETKİLENEN SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN OLUMLU DÜŞÜNME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU
İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-8149-801X
Araştırma Görevlisi, Hakan BÜYÜKÇELEBİ
İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-5504-6917
Profesör Doktor, Mahmut AÇAK
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, - 0000-0002-2843-4834

Özet

Bu çalışmanın amacı depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin olumlu düşünme becerilerinin incelenmesidir. Araştırmanın evrenini 2022/2023 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi spor bilimleri fakültesinde öğrenim görüp depremden etkilenen öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 110 erkek 82 kadın olmak üzere toplamda 192 öğrenci oluşturmuştur. Bekhet ve Zauszniewski (2013) tarafından geliştirilen, Akın, Uysal ve Akın (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan "Olumlu Düşünme Becerisi Ölçeği" kullanılarak toplanan veriler, SPSS 23 Paket Programında analiz edilmiştir. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir. Cinsiyete göre olumlu düşünme becerileri arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir. Depremde aile veya yakınlarından birini kaybeden öğrencilerin olumlu düşünme becerilerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Evi hasarsız ve az hasarlı olanlar ile ağır hasarlı olanlar ve evi hasarsız olanlar ile orta hasarlı olanlar arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Çadırda/konteynerde ve başka şehirde yaşayanlar ile kendi evinde yaşayanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin aile veya yakınlarından birini kaybetmeleri, deprem sonrası evlerinin orta veya ağır hasarlı olması ve çadırda/konteynerde veya başka şehire göç ederek orada yaşamaları olumlu düşünme becerilerini negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Olumlu düşünme becerileri, deprem, spor bilimleri fakültesi, öğrenciler

INVESTIGATION OF POSITIVE THINKING SKILLS OF SPORT SCIENCES FACULTY STUDENTS AFFECTED BY EARTHQUAKE

The aim of this study is to examine the positive thinking skills of the students of the sport sciences faculty affected by the earthquake. The population of the study consists of students who studied at Inonu University, Sport Sciences Faculty in the 2022/2023 academic year and were affected by the earthquake. The sample of the study consisted of 192 students in total, 110 male and 82 female. The data collected using the "Positive Thinking Skill Scale" developed by Bekhet and Zauszniewski (2013) and adapted into Turkish by Akın, Uysal and Akın (2015) were analyzed in SPSS 23 Package Program. The significance level was determined as .05. There was no significant difference between positive thinking skills according to gender. It was determined that the positive thinking skills of the students who lost one of their family members or relatives in the earthquake were lower. A significant difference was found between those whose houses were undamaged and slightly damaged and those whose houses were heavily damaged. There was also a significant difference between those whose houses were undamaged and those whose houses were moderately damaged. It was determined that there was a difference between those living in tents/containers and in another city and those living in their own homes. As a result, it was determined that the loss of one of the family members or relatives of the Faculty of Sport Sciences students who were affected by the earthquake, the fact that their houses were moderately or severely damaged after the earthquake and that they lived in tents/containers or migrated to another city negatively affected their positive thinking skills.

Keywords : Positive thinking skills, earthquake, sport sciences faculty, students

1. GİRİŞ

Doğal afetler insan hayatını etkileyen önemli olaylardan biridir. Bu doğal afetlerden biri de depremlerdir. Ülkemizde yaşanan son yıkıcı depremler 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta 7.7 ve 7.6 şiddetlerinde gerçekleşmiştir. Bu depremler 10 ilde yaşayan milyonlarca insanı etkilemiştir. Depremin etkilerine bakıldığında yalnızca fiziksel çevreyi değil psikolojik ve duygusal olarak da insanları etkilediği görülmektedir. Bu depremlerde insanların evlerini kaybetmeleri, evleri dışında farklı yerlerde (konteyner, çadır gibi) yaşamaları, ailesinden veya yakınlarından birilerini kaybetmeleri psikolojik durumlarını etkilemektedir. Bu da bireylerin yaşamını uzun yıllar etkilemektedir (Goenjian vd., 2000; Karakaya vd., 2004; Fan

vd., 2011; Pan vd., 2015; Gerstner vd., 2020). Bu etkilerin altında yatan psikolojik faktörlerden biri de olumlu düşünme becerileridir.

Olumlu düşünme becerileri, bireylerin zorluklarla başa çıkmalarını kolaylaştıran ve psikolojik dayanıklılıklarını artıran önemli unsurlardan biridir (Naseem ve Khalid, 2010). Bireyler deprem gibi olumsuz durumlarla karşılaştıklarında kaygı, umutsuzluk, mutsuzluk gibi bazı olumsuz duygu durumları yaşayabilmektedirler. Fakat, yüksek olumlu düşünme becerilerine sahip bireyler, daha çabuk olumsuz durumlarla başa çıkabilmektedir (Hayes, 2011; Salık, 2017). Diğer bir deyişle olumsuz durumların ardından hızlıca toparlanarak oluşan yeni duruma hızlıca adapte olup meydana gelen olumsuzlukları daha çabuk yenebilmektedirler.

Öğrenciler, derse devam etme, sınavlara hazırlanma, ailelerini, sevdiklerini, evlerini ve kişisel eşyalarını kaybetme gibi birçok maddi ve manevi kayıpların yarattığı olumsuz durumlarla başa çıkmak zorundadırlar (Goenjian vd., 2000; Karakaya vd., 2004; Fan vd., 2011; Pan vd., 2015; Gerstner vd., 2020). Bu zorluklarla başa çıkmak zorunda kalan öğrencilerin evlerini kaybetmeleri, evleri dışında farklı yerlerde (konteyner, çadır gibi) yaşamaları, ailesinden veya yakınlarından birilerini kaybetmeleri gibi değişkenlerin olumlu düşünme becerileri üzerindeki etkilerinin incelenmesi önemlidir. Ayrıca depremden etkilenen öğrencilerin olumlu düşünme beceri düzeyleri tespit edilerek kimlere yönelik destek programlarının geliştirilmesi gerektiği belirlenebilir. Bu da daha sağlıklı ve daha verimli bireyler yetiştirilmesine katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, deprem nedeniyle yaşanılan yerdeki değişikliğin, aile veya yakınlardan birinin kaybedilmesinin ve evin hasar durumunun olumlu düşünme becerileri üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu nedenle çalışmanın amacı, depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin olumlu düşünme becerilerini incelemektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli geçmişte var olan veya halen varlığını devam ettiren bir durumu olduğu gibi betimlemek amacıyla kullanılan bir yaklaşımdır (Karasar, 1998).

2.2. Evren- Örneklem

Araştırmanın evrenini 2022/2023 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi spor bilimleri fakültesinde öğrenim görüp depremden etkilenen öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören 192 öğrenci oluşturmuştur. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların demografik bilgileri

Değişken		F	%
Cinsiyet	Erkek	110	57.3
	Kadın	82	42.7
	Toplam	**192**	**100.0**
Depremde ailenizden veya yakınlarınızdan can kaybı oldu mu?	Evet	45	23.4
	Hayır	147	76.6
	Toplam	**192**	**100.0**
Evinizin şu anki hasar durumu nedir?	Hasarsız	61	31.8
	Az Hasarlı	75	39.1
	Orta Hasarlı	12	6.3
	Ağır Hasarlı	44	22.9
	Toplam	**192**	**100.0**
Şu an nerede kalıyorsunuz?	Kendi Evimde	106	55.2
	Çadırda/Konteynerde	24	12.5
	Akrabamda	18	9.4
	Başka Şehirde	44	22.9
	Toplam	**192**	**100.0**

Tablo 1'e göre araştırmaya 110 erkek ve 92 kadın olmak üzere toplamda 192 öğrenci katılmıştır. Depremde ailesinden ve yakınlarından birini kaybeden öğrenci sayısı 45 iken herhangi bir can kaybı yaşamayan öğrenci sayısı 147'dir. Evleri hasarsız olan öğrenci sayısı 61, az hasarlı olan 75, orta hasarlı olan 12 ve ağır hasarlı olan öğrenci sayısı da 44'tür. Bunlar dışında öğrencilerin mevcut yaşam alanları incelendiğinde, 106'sı kendi evinde, 24' çadırda/konteynerde, 18'i akrabasında ve 44'ü başka şehirdedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Veriler Bekhet ve Zauszniewski (2013) tarafından geliştirilen, Akın, Uysal ve Akın (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan "Olumlu Düşünme Becerisi Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek tek boyut altındaki 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 0= Hiçbir zaman, 1= Nadiren, 2= Genellikle, 3= Her zaman şeklinde derecelendirilmektedir ve ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan olumlu düşünme becerilerinin daha sık kullanıldığını ifade etmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0 iken en yüksek puan 24'tür.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin frekans ve yüzdelerini bulmak amacıyla betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Veriler analiz edilmeden önce basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilerek normallik sınaması yapılmıştır. Tablo 12'ye göre basıklık ve çarpıklık değerleri +1.5 ile -1.5 aralığında olması nedeniyle verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidel, 2013). Veriler normal dağılım gösterdiği için ikili karşılaştırmalarda Independent

Samples T-Test, üç ve daha fazla karşılaştırmalar için ise One Way Anova testi kullanılmıştır. Ayrıca anlamlı sonuçlarda farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post-Hoc testlerinden LSD testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Katılımcıların bilişim teknolojileri kullanım düzeylerinin bazı değişkenlere göre analiz edilmesi sonucunda oluşan bulgular aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 2. Normallik Testi

Ölçek			s	Çarpıklık	Basıklık
Olumlu Düşünme Becerileri	92	.58	.65	0.066	-0.024

Tablo 2'ye göre olumlu düşünme becerileri ölçeğine cevap veren toplam 192 öğrenci vardır. Bunların ölçek ortalama puanları 1.58 ve standart sapması 0.65'tir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin ise -1.5 ile +1.5 arasında olduğu görülmektedir. Tabachnick ve Fidel (2013)'e göre veriler normal dağılım göstermektedir.

Tablo 3. Katılımcılarının Olumlu Düşünme Becerileri düzeylerinin cinsiyete göre t-testi sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	X̄	Ss	t	p
Olumlu Düşünme Becerileri	Erkek	110	1.64	0.68	1.490	0.138
	Kadın	82	1.50	0.60		

Tablo 3'e göre ölçeğe yanıt veren katılımcıların 110'u erkek ve 82'si kadındır. Erkeklerin ölçeğe vermiş oldukları yanıtların ortalaması 1.64 ±0.68 kadınların ortalaması ise 1.50±0.60'tır. Cinsiyete göre olumlu düşünme becerilerinde istatiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (t=1.490, p>0.05).

Tablo 4. Katılımcılarının Olumlu Düşünme Becerileri düzeylerinin depremde aileden veya yakınından birini kaybetme durumuna göre t-testi sonuçları

Ölçek	Deprem de aileden veya yakınından birini kaybetme durumu	N	X̄	Ss	t	p
Olumlu Düşünme Becerileri	Evet	45	1.46	0.65	-1.379	0.170
	Hayır	147	1.61	0.64		

Tablo 4'e göre öğrencilerin 45'i depremde ailesinden veya yakınlarından birini kaybetmişken ve 147'si herhangi bir yakınını kaybetmemiştir. Aileden veya yakınlarından birini kaybedenlerin ölçeğe vermiş oldukları yanıtların ortalaması 1.46±0.65, herhangi bir yakınını kaybetmeyenlerin ortalaması ise 1.61±0.64'tür. Aileden veya yakınlarından birini kaybetme durumuna göre olumlu düşünme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (t=-1.379, p>0.05).

Tablo 5. Katılımcılarının Olumlu Düşünme Becerileri düzeylerinin evin hasar durumuna göre anova sonuçları

Ölçek	Evin hasar durumu	N	X̄	Ss	F	p	d	LSD
Olumlu Düşünme Becerileri	Hasarsız (a)	61	1.79	0.54	9.499	**0.000**	0.131	a>c a>d b>d
	Az Hasarlı (b)	75	1.66	0.64				
	Orta Hasarlı (c)	12	1.36	0.65				
	Ağır Hasarlı (d)	44	1.19	0.63				
	Toplam	**192**	1.58	0.65				

Tablo 5'e göre öğrencilerin 61 öğrencinin evi hasarsız, 75 öğrencinin az hasarlı, 12 öğrencinin orta hasarlı ve 44 öğrencinin ağır hasarlıdır. Bu öğrencilerin olumlu düşünme becerileri ölçeğine vermiş oldukları yanıtlar arasında istatiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (F=9.499, p<0.05). İstatiksel farkın evi hasarsız olan öğrenciler ile orta ve ağır hasarlı olan öğrenciler ve az hasarlı olanlar ile ağır hasarlı olanlardan kaynaklandığı

görülmektedir. Ayrıca tablodan bu farkın zayıf etki büyüklüğüne sahip olduğu da anlaşılmaktadır (d=0.131).

Tablo 6. Katılımcılarının Olumlu Düşünme Becerileri düzeylerinin yaşanılan yere göre anova sonuçları

Ölçek	Yaşanılan yer	N	X̄	Ss	F	p	d	SD
Olumlu Düşünme Becerileri	Kendi Evimde (a)	06	.72	.60	.496	**.005**	.067	>b >d
	Çadırda /Konteynerde (b)	4	.38	.63				
	Akrabamda (c)	8	.58	.48				
	Başka Şehirde (d)	4	.35	.75				
	Toplam	**92**	.58	.65				

Tablo 6'ya göre deprem sonrasında kendi evinde yaşayan öğrencilerin ortalaması 1.72±0.60, çadırda/konteynerde yaşayanların ortalaması 1.38±0.63, akrabasında yaşayanların ortalaması 1.58±0.48 ve başka şehirde yaşayanların ortalaması 1.35±0.75'dir. Olumlu düşünme becerileri ölçeğine verilen yanıtlarda istatiksel olarak anlamlı bir fark vardır (F=4.496, p<0.05). Bu fark kendi evinde yaşayanlar ile çadırda/konteynerde yaşayanlar ve başka şehirde yaşayanlar arasındadır. Kendi evinde yaşayanların yüksek ortalamaya sahip olması olumlu düşünme becerilerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca Cohen d değerinden bu farkın zayıf etkiye sahip olduğu da anlaşılmaktadır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın amacı doğrultusunda depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin bazı değişkenlere göre olumlu düşünme becerileri incelenmiştir. Literatür incelendiğinde, hem deprem öncesinde hem de sonrasında spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin olumlu düşünme becerilerini inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle tartışma benzer değişkenleri ele alan çalışmalarla yapılmıştır.

Araştırma bulgularına göre erkek ve kadın öğrencilerin olumlu düşünme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Ancak ortalamalara bakıldığında erkek öğrencilerin olumlu düşünme becerilerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde, Karadağ (2019), üniversite öğrencilerinin olumlu düşünme becerilerini incelemiş ve erkeklerin daha yüksek olumlu düşünme becerilerine sahip olduğunu bulmuşlardır. Çelik, Esentürk ve İlhan (2020), spor yapan ve yapmayan bireylerin olumlu

düşünme becerilerini incelemiş ve yine erkek katılımcıların daha yüksek olumlu düşünme becerisine sahip olduğunu belirlemişlerdir. Erkeklerin fiziksel olarak kadınlardan daha güçlü olması ve kadınlara kıyasla daha fazla seçeneklerinin olması (örn; ailelerin deprem sonrasında erkek çocuklarına arkadaşlarıyla birlikte tatil yapmak ya da çalışmak için farklı bir şehre gitmelerine izin verirken kız çocuklarına vermemeleri gibi) olumlu düşünme becerilerinin yüksek olmasında etkili olduğu söylenebilir.

Depremde aile veya yakınlarından birini kaybedenler ile kaybetmeyenler arasında anlamlı bir fark yoktur. Ancak aile veya yakınlarından birini kaybeden öğrencilerin olumlu düşünme becerilerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına paralel olarak Dizer (2008)'in lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada, Marmara depremini yaşayıp ailelerinden kayıp ve yaralı olanların travma (umutsuzluk) düzeylerinin ailelerinde kayıp olmayanlara kıyasla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Buna göre 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen iki büyük depremde ailesinden veya yakınlarından can kaybı olan spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin olumlu düşünme becerilerinin daha düşük düzeyde olabileceği ve bu durumun uzun süre devam edebileceği söylenebilir.

Evi hasarsız ve az hasarlı olanlar ile ağır hasarlı olanlar arasında ve evi hasarsız olanlar ile orta hasarlı olanlar arasında olumlu düşünme becerileri bakımından anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Evi orta ve ağır hasarlı olan öğrencilerin olumlu düşünme becerilerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Güven (2010) Marmara depremini yaşayan bireylerin evlerinin hasar durumuna göre depresyon düzeylerini incelemiştir. İnceleme neticesinde evleri yıkılanlar ile sağlam kalanların depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu tespit etmiştir. Evlerinin yıkılmasının bireylerde yarattığı travmanın yanı sıra onların evleri ile birlikte içerisinde bulunan maddi manevi birçok kayıplarının olması ve artık onların geri gelmeyeceğini düşünmeleri olumlu düşünme becerilerini negatif yönde etkilemiş olabilir.

Çadırda/konteynerde ve başka şehirde yaşayan depremzede öğrenciler ile kendi evinde yaşayanların olumlu düşünme becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Çadırda/konteynerde ve başka şehirde yaşayan depremzede öğrencilerin olumlu düşünme becerileri daha düşük düzeydedir. Araştırma sonuçlarına paralel olarak, Şevli (2019) Van depremlerini yaşayan beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin kaygı ve dikkat dağınıklığı düzeylerini incelemiş ve konteynerde yaşayanların sürekli kaygı ve dikkat dağınıklığı düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Buna göre deprem sonrası spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin yaşamış oldukları yerin olumlu düşünme becerilerini etkileyen önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Elde edilen bulgular ışında, depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin aile veya yakınlarından birini kaybetmeleri, deprem sonrası evlerinin orta veya ağır hasarlı olması ve çadırda/konteynerde veya başka şehre göç ederek orada yaşamaları olumlu düşünme becerilerini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

5. KAYNAKLAR

Akın, A., Uysal, R., Akın, Ü. Olumlu Düşünme Becerileri Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 51, 265-270, 2015.

Bekhet, A. K., Zauszniewski, A. Measuring use of positive thinking skills: Psychometric testing of a new scale. Western Journal of Nursing Research, 35(8) 1074–1093, 2013.

Çelik, O.B. Esentürk, O.K., İlhan, E.L. Düzenli egzersiz yapan bireylerin beslenme alışkanlıklarının incelenmesi. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*. 4(1), 50-58, 2020.

Dizer, D. *Sakarya ilindeki liseli ergenlerin 1999 Marmara depremi sonrası travmayı algılama, sosyal destek sistemleri ve umutsuzluk belirtilerinin izlenmesi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 2008.

Fan, F., Zhang, Y., Yang, Y., Mo, L., Liu, X. Symptoms of posttraumatic stress disorder, depression, and anxiety among adolescents following the 2008 Wenchuan earthquake in China. *Journal of traumatic stress*, 24(1), 44-53.

Gerstner, R. M., Lara-Lara, F., Vasconez, E., Viscor, G., Jarrin, J. D., Ortiz-Prado, E. (2020). Earthquake-related stressors associated with suicidality, depression, anxiety and post-traumatic stress in adolescents from Muisne after the earthquake 2016 in Ecuador. BMC psychiatry, 20(1), 1-9, 2011.

Goenjian, A. K., Steinberg, A. M., Najarian, L. M., Fairbanks, L. A., Tashjian, M., Pynoos, R.S. Prospective study of posttraumatic stress, anxiety, and depressive reactions after earthquake and political violence. American Journal of Psychiatry, 157(6), 911-916, 2000.

Güven, K. *Marmara depremini yaşayan yetişkinlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi ile travma sonrası gelişim ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Hayes, N. *Psikolojiyi Anlamak*. (Çev. Filiz Şar, Asiye Hekimoğlu), İstanbul, 2011.

Karadağ, Ş. Üniversite öğrencilerinde olumlu düşünme becerisinin kişilerarası iletişim becerisi ile ilişkisi. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 131-136, 2019.

Karakaya, I., Ağaoğlu, B., Coşkun, A., Sişmanlar, S.G. The symptoms of PTSD, depression and anxiety in adolescent students three and a half years after the Marmara earthquake. Turkish Journal of Psychiatry, 15(4), 257-263, 2004.

Karasar, N. *Bilimsel araştırma yöntemi* (8.Basım), Nobel Yayın Dağıtım: Ankara, 1998.

Naseem, Z., Khalid, R. PositiveThinking in Coping with Stressand Health Outcomes: Literature Review. Journal of Research & Reflections in Education (JRRE), 4(1), 42-61, 2010.

Pan, X., Liu, W., Deng, G., Liu, T., Yan, J., Tang, Y., ..., Xu, M. Symptoms of posttraumatic stress disorder, depression, and anxiety among junior high school students in worst-hit areas 3 years after the Wenchuan earthquake in China. *Asia Pacific Journal of Public Health*, 27(2), NP1985-NP1994, 2015.

Salık, H. H. *Olumlu düşünme becerileri ve başa çıkma yeterliği arasındaki ilişkinin çeşitli demografik değişkenler göz önünde bulundurularak incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, 2017.

Şevli, S. *2011 yılı Van depremlerini yaşayan beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin dikkat dağınıklığı durumlarının ve kaygı düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2019.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. *Using multivariate statistics* (6th ed.). Boston: Allyn and Bacon, 2013.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLERİNİN PROGRAM OKURYAZARLIKLARININ İNCELENMESİ

Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU

İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-8149-801X

Doçent Doktor, Yahya DOĞAR

İnönü Üniversitesi, - 0000-0002-1068-2266

Yüksek Lisans Öğrencisi, Fulya SEVİM

Mersin Üniversitesi, - 0000-0003-2897-6163

Özet

Araştırmanın amacı, beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program okuryazarlıklarını incelemektir. Araştırmanın evrenini Osmaniye ili merkez ve ilçelerindeki resmi okullarda (ortaokul ve lise) görev yapan 303 beden eğitimi öğretmeni oluştururken, örneklemi ise evren içinden tesadüfi rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen ve çalışmaya gönüllü katılmayı kabul eden 171 erkek ve 61 kadın olmak üzere toplam 232 beden eğitimi öğretmeni oluşturmuştur. Veriler Akyıldız (2020) tarafından geliştirilen "Program Okuryazarlık Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel istatistikler, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin cinsiyet, hizmet yılı ve öğretim kademesine göre program okuryazarlıkları arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beden eğitimi öğretmeni, program okuryazarlığı, ortaokul, lise

EXAMINATION OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHERS' CURRICULUM LITERACY

Abstract

The aim of the study is to examine the curriculum literacy of physical education and sports teachers. The population of the study consisted of 303 physical education teachers working in public schools (secondary and high schools) in the center and districts of Osmaniye province, while the sample consisted of 232 physical education teachers, 171 male and 61 female, who were selected from the population by random sampling method and accepted to

participate voluntarily in the study. Data were collected using the "Program Literacy Scale" developed by Akyıldız (2020). The data obtained were analyzed with descriptive statistics, Mann Whitney U test, Kruskal Wallis test. As a result, it was determined that there was no difference between the curriculum literacies of physical education and sports teachers according to gender, years of service and level of education.

Keywords: Physical education teacher, curriculum literacy, secondary school, high school

1. GİRİŞ

Günümüzde tüm uluslar, toplumlar ve bireyler nitelikli eğitim ile muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkmak için çabalamaktadır. Bu amaçla tüm eğitim kaynakları etkili bir şekilde kullanılmaya çalışılmaktadır (Yılmaz ve Kahramanoğlu, 2021). Nitelikli eğitimin içeriği ise eğitimin felsefesi, öğretim program alanları, pedagojik yeterlilik, konu alanı bilgisi, öğrenciyi anlama, öğretim yöntem ve stratejilerini bilme, uygulama ve doğru ölçme değerlendirme yapma gibi konuları kapsamaktadır. Ayrıca nitelikli eğitim öğretmenlerin geliştirilen programları hedef ve amaçları doğrultusunda; anlama, yorumlama ve program okuryazarlığı özelliklerini de taşıması gerektiği bilinmektedir (Pinar, Reynold Slattery ve Taubman, 1995). Bu durum Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Öğretmenlik Mesleki Yeterlilikleri için de önemli görülmektedir (MEB, 2017).

Öğretmenlik Mesleki Yeterlilikleri incelendiğinde; ‘’Mesleki Beceri’’ (öğretimi planlama, öğrenme-öğretme sürecini yönetme ve izleme, değerlendirme yeterliliklerine uygun öğrenme ortamlarını oluşturma), ‘’Mesleki Bilgi’’ (alan bilgisi, alan eğitimi bilgisi, evrensel değerler) ve ‘’Kişisel Gelişim” konularının öne çıktığı görülmektedir. Bu açıdan hedeflerin ve içeriklerinin ne olduğu, bu hedeflerin hangi içerik ile gerçekleştirileceği, nasıl ve hangi öğretim yöntemi ile ulaşılacağı, ulaşılan düzeylerin nasıl ölçüleceğini öğretim programları belirler. Ancak bütün bunların tespit edilerek hayata geçirilmesi öğretmenler aracılığı ile olmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin programı oluşturan içeriklere hakim olmaları ve bunları uygulama gücüne sahip olmaları gerekmektedir (Posner, 1995).

Literatür incelendiğinde beden eğitimi ve spor öğretmenleri ve beden eğitimi dersi öğretim programları üzerine birçok çalışma yapılmasına karşın öğretmenlerin program okuryazarlıklarını değerlendirmeye yönelik herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin program okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesi ve devamında

eksik oldukları noktaların tamamlanması ihtiyacını doğurmaktadır. Bu ihtiyaç göz önüne alındığında araştırmanın amacı, beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program okuryazarlıklarının incelenmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin bazı değişkenlere göre program okuryazarlıklarını betimlemeye yönelik bir çalışmadır. Bu bağlamda araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli geçmişte var olan veya halen varlığını devam ettiren bir durumu olduğu gibi betimlemek amacıyla kullanılan bir yaklaşımdır (Karasar, 2003).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Osmaniye ili merkez ve ilçelerindeki resmi okullarda (ortaokul ve lise) görev yapan 303 beden eğitimi öğretmeni oluştururken, örneklemi ise evren içinden tesadüfi rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen ve çalışmaya gönüllü katılmayı kabul eden 171 erkek ve 61 kadın olmak üzere toplam 232 beden eğitimi öğretmeni oluşturmuştur. Katılımcıların tanımlayıcı bilgileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların tanımlayıcı özellikleri

Değişken		**F**	**%**
Cinsiyet	Kadın	61	26,3
	Erkek	171	73,7
	Toplam	**232**	**100,0**
Hizmet Yılı	1-5 yıl	27	11,6
	6-10 yıl	44	19,0
	11-15 yıl	63	27,2
	16-20 yıl	50	21,6
	21 yıl ve üzeri	48	20,7
	Toplam	**232**	**100,0**
Medeni Durum	Evli	214	92.2
	Bekar	18	7.8
	Toplam	**232**	**100,0**
Öğretim Kademesi	Ortaokul	153	65,9
	Lise	79	34,1
	Toplam	**232**	**100,0**

2.3. Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanması için araştırmacı tarafından ve uzman görüşü alınarak oluşturulan Demografik Bilgi Formu ve Program Okuryazarlık Ölçeği kullanılmıştır.

2.4. Program Okuryazarlık Ölçeği

Çalışmada beden eğitimi öğretmenlerinin öğretim programı okuryazarlığı yeterlik algıları düzeylerinin ölçülmesi için Akyıldız (2020) tarafından geliştirilen "Program Okuryazarlık Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar Program Hedefleri, Program İçeriği, Öğrenme-Öğretme Süreci ve Ölçme ve Değerlendirme sürecidir. Ölçek 5'li Likert tipinde düzenlenmiş olup kendini değerlendirmeye yöneliktir. Ölçek maddelerine(1) "Hiçbir zaman", (2) "Nadiren", (3) "Bazen", (4) "Çoğunlukla" ve (5)"Her zaman" biçiminde tepki verilmektedir.

Program Hedefleri alt boyutunda 6 madde (1, 2, 3, 4, 5 ve 6. maddeler), Program İçeriği alt boyutunda 8 madde (7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 ve 15. maddeler), Öğrenme-Öğretme Süreci alt boyutunda 11 madde (16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 ve 27. maddeler) ve Ölçme ve Değerlendirme alt boyutunda 9 madde (28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35 ve 36. maddeler) bulunmaktadır. Akyıldız (2020) yaptığı çalışma neticesinde güvenilirlik katsayısını Program Hedefleri alt boyutu için 0.84, Program İçeriği alt boyutu için 0.90, Öğrenme-Öğretme Süreci alt boyutu için 0.94, Ölçme ve Değerlendirme alt boyutu için 0.93 ve ölçeğin tamamı için 0.97 olarak bulmuştur.

2.5. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın değişkenlerini oluşturan Kişisel Bilgi Formu, alanla ilgili üç uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Bu form; kişisel bilgiler ve mesleki bilgiler olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Kişisel bilgiler; cinsiyet, medeni durum, hizmet yılı ve öğretim kademesi olmak üzere toplam 4 adet değişkenden oluşmaktadır.

2.6. Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacı tarafından beden eğitimi öğretmenleri ile yüz yüze gelerek toplanmıştır. Çeşitli tarihlerde görevleri itibariyle Osmaniye Gençlik ve Spor İl Müdürlüğünde yapılan toplantılara katılan beden eğitimi öğretmenlerince ölçeğin cevaplanmasıyla elde edilmiştir. Öğretmenlerin katılımı tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak sağlanmıştır. Bu nedenle beden eğitimi öğretmenlerine çalışmayla ilgili bir ön bilgi verilmiş ve gönüllü onam formu doldurmaları istenmiştir.

2.7. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 23 Paket Programı'nda analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek üzere Kolmogrov-Smirnov

değerlerine bakılmıştır. Buna göre verilerin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle ikili karşılaştırmalarda Mann Whitney U Testi, üç ve daha fazla karşılaştırmalarda Kruskal Wallis testlerinden yararlanılmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

3. BULGULAR

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yöntem bölümünde belirtilen değişkenlere yönelik bulguları aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 2. Normallik Dağılımları

	Program Hedefleri	Program İçeriği	Öğrenme-Öğretme Süreci	Ölçme ve Değerlendirme	Toplam Puan
N	232	232	232	232	234
X̄	1,5201	1,11	1,07	1,43	2,23
ss	0,31832	0,192	0,16	0,20	2,49
p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Tablo 2 incelendiğinde beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program okuryazarlık ölçeğine vermiş oldukları cevapların alt boyutlarda ve toplam puanda normal dağılıma sahip olmadığı görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo 3. Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin cinsiyete göre program okuryazarlık sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Program Hedefleri	Kadın	61	114,79	7002,00	5111,000	0,805
	Erkek	171	117,11	20026,00		
Program İçeriği	Kadın	61	114,30	6972,50	5081,500	0,745
	Erkek	171	117,28	20055,50		
Öğrenme-Öğretme Süreci	Kadın	61	116,14	7084,50	5193,500	0,950
	Erkek	171	116,63	19943,50		
Ölçme ve Değerlendirme	Kadın	61	115,70	7057,50	5166,500	0,889
	Erkek	171	116,79	19970,50		
Toplam Puan	Kadın	61	119,48	7288,00	5034,000	0,684

	Erkek	171	115,44	19740,00		

Tablo 3 incelendiğinde cinsiyete göre beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program okuryazarlık ölçeğine vermiş oldukları cevapların alt boyutlarda ve toplam puanda anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo 4. Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin hizmet yılına göre program okuryazarlık sonuçları

Alt Boyutlar	Hizmet Yılı	N	Sıra Ortalaması	X^2	p
Program Hedefleri	6-10 yıl	7	79,14	7,024	0,071
	11-15 yıl	27	48,57		
	16-20 yıl	34	56,21		
	21 yıl ve üzeri	49	63,81		
Program İçeriği	6-10 yıl	7	73,00	1,938	0,585
	11-15 yıl	27	55,91		
	16-20 yıl	34	60,65		
	21 yıl ve üzeri	49	57,56		
Öğrenme-Öğretme Süreci	6-10 yıl	7	54,50	0,364	0,948
	11-15 yıl	27	61,24		
	16-20 yıl	34	58,82		
	21 yıl ve üzeri	49	58,53		
Ölçme ve Değerlendirme	6-10 yıl	7	50,29	1,788	0,618
	11-15 yıl	27	57,44		
	16-20 yıl	34	56,56		
	21 yıl ve üzeri	49	62,80		
Toplam Puan	6-10 yıl	7	65,21	1,515	0,679
	11-15 yıl	27	54,07		
	16-20 yıl	34	56,63		
	21 yıl ve üzeri	49	62,47		

Tablo 4 incelendiğinde hizmet yılına göre beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program okuryazarlık ölçeğine vermiş oldukları cevapların alt boyutlarda ve toplam puanda anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo 5. Beden eğitimi öğretmenlerinin öğretim kademesine göre program okuryazarlık ve mesleki inanç sonuçları

Alt Boyutlar	Öğretim Kademesi	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Program Hedefleri	Ortaokul	153	119,51	18284,50	5583,500	0,312
	Lise	79	110,68	8743,50		
Program İçeriği	Ortaokul	153	115,41	17657,00	5876,000	0,706
	Lise	79	118,62	9371,00		
Öğrenme-Öğretme Süreci	Ortaokul	153	115,44	17662,00	5881,000	0,665
	Lise	79	118,56	9366,00		
Ölçme ve Değerlendirme	Ortaokul	153	116,72	17858,00	6010,000	0,930
	Lise	79	116,08	9170,00		
Toplam Puan	Ortaokul	153	116,81	17872,00	5996,000	0,921
	Lise	79	115,90	9156,00		

Tablo 5 incelendiğinde öğretim kademesine göre beden eğitimi öğretmenlerinin program okuryazarlık ve mesleki inanç ölçeklerine vermiş oldukları cevapların alt boyutlarında ve toplam puanlarında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

4. TARIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin cinsiyet, hizmet yılı ve öğretim kademesi değişkenlerine göre program okuryazarlıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Cinsiyet değişkenine göre beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program hedefleri, program içeriği, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme alt boyutlarında ve toplam puanda anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde, farklı branşlardaki öğretmenler üzerinde yapılan çalışmalardan da benzer sonuçların elde edildiği belirlenmiştir. Erdem ve Eğmir (2018) öğretmen adaylarının program okuryazarlıklarını inceledikleri çalışmada cinsiyete göre alt boyutlarda ve toplam puanlarda anlamlı bir farkın olmadığını tespit etmişlerdir. Aslan ve Gürlen (2019) ortaokul öğretmenlerinin program okuryazarlık düzeylerini inceledikleri çalışmada program bilgisi, planlama ve uygulama alt boyutlarında ve toplam puanda cinsiyet açısından anlamlı bir fark tespit etmemişlerdir. Keskin (2020) öğretmenlerin program okuryazarlık algılarını tespit etmek için gerçekleştirdiği çalışmasında cinsiyete göre anlamlı bir fark tespit etmemiştir. Gülpek (2020) beden eğitimi öğretmen adayları ve öğretmenleri üzerinde yaptığı çalışmada cinsiyete göre program okuryazarlığında anlamlı farkın olmadığını belirlemiştir. Demir ve Toraman (2021) öğretmenlerin program okuryazarlıklarını belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmada bilgi, beceri, tutum alt

boyutlarında ve toplam puanda cinsiyete göre fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Güneş Şınego ve Çakmak (2021) öğretmenlerin eğitim programı okuryazarlıklarını belirlemek için yaptıkları çalışmada cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmişlerdir. Bu sonuca göre beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin cinsiyete göre program okuryazarlıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmaması program okuryazarlıklarının cinsiyetten bağımsız olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program okuryazarlığında cinsiyetin belirleyici olmadığı söylenebilir.

Hizmet yılına göre beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program hedefleri, program içeriği, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme alt boyutlarında ve toplam puanda anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde benzer sonuçların olduğu tespit edilmiştir. Aslan ve Gürlen (2019) ortaokul öğretmenlerinin program okuryazarlık düzeylerini inceledikleri çalışmada hizmet yılına göre de program bilgisi, planlama ve uygulama alt boyutlarında ve toplam puanda anlamlı bir fark olmadığını tespit etmişlerdir. Keskin (2020) öğretmenlerin program okuryazarlık algılarını tespit etmek için yapmış olduğu çalışmada hizmet yılına göre program okuryazarlıklarında anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir. Demir ve Toraman (2021) öğretmenlerin program okuryazarlıklarını belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmada hizmet yılına göre alt boyutlarda ve toplam puanda anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Güneş Şınego ve Çakmak (2021) öğretmenlerin eğitim programı okuryazarlıklarını belirlemek için yaptıkları çalışmada hizmet yılına göre okuma, yazma ve toplam puanlarda farklılık olmadığını belirlemişlerdir. Bu durum beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program okuryazarlıklarında hizmet yılının belirleyici olmadığı şeklinde ifade edilebilir.

Öğretim kademesi değişkenine göre beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program hedefleri, program içeriği, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme alt boyutlarında ve toplam puanda anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde benzer sonuçların olduğu tespit edilmiştir. Keskin (2020) öğretmenlerin program okuryazarlık algılarını tespit etmek için yapmış olduğu çalışmada öğretim kademesi değişkenine göre anlamlı bir fark tespit etmemiştir. Demir ve Toraman (2021) öğretmenlerin program okuryazarlıklarını belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmada öğretim kademesi göre alt boyutlarda ve toplam puanda anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre öğretim kademesi değişkeni beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin program okuryazarlıklarında belirleyici değildir.

Sonuç olarak beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin cinsiyet, hizmet yılı ve öğretim kademesine göre program okuryazarlıkları arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre öğretmenlerin mesleklerinde yaşamları boyunca başarılı olabilmeleri için yaşam boyu öğrenme becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Program okuryazarlığı da bu becerilerden biridir. Bu nedenle program okuryazarlığını geliştirmek amacıyla eğitim sisteminin kalitesinin artırılması için çalışmaların yapılması önerilmektedir.

5. KAYNAKÇA

Akyıldız, S. Eğitim Programı Okuryazarlığı Kavramının Kavramsal Yönden Analizi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 19(73), 315-332, 2020.

Aslan, S., Gürlen, E. Ortaokul Öğretmenlerinin Program Okuryazarlık Düzeyleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 20 (1), 171-186, 2019.

Demir, E., Toraman, Ç. Öğretmenlerin Eğitim Programı Okuryazarlığı Düzeyleri. Trakya Eğitim Dergisi, 11 (3), 1516-1528, 2021.

Erdem, C., Eğmir, E. Öğretmen Adaylarının Eğitim Programı Okuryazarlığı Düzeyleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (2), 123-138, 2018.

Gülpek, U. *Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının program okuryazarlık ve beden eğitimi öğretim yeterliliği düzeylerinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2020.

Güneş Şınego, S., Çakmak, M. Öğretmenlerin Eğitim Programı Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi. Kesit Akademi Dergisi, 7 (27), 233-256, 2021.

Karasar N. *Bilimsel araştırma yöntemi: kuramlar, ilkeler, teknikler*. (77), Nobel yayınları, Ankara, 2003.

Keskin, A. *Öğretmenlerin öğretim programı okuryazarlık düzeylerine yönelik algılarının belirlenmesi*. Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Programı, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2020.

MEB. *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017.

Pinar, W. F., Reynolds, W. M., Slattery, P., Taubman, P. M. *Understanding curriculum: An introduction to the study of historical and contemporary curriculum discourses* (Vol. 17). Peter lang, 1995.

Posner, G. J. *Analyzing the curriculum*. McGraw-Hill Humanities Social, 1995.

Yılmaz, G., Kahramanoglu, R. Öğretmenlerin program okuryazarlık düzeyleri, program yönelimleri ve programa bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5(10), 178-187, 2021.

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SPOR STARTUPLARINA YÖNELİK İLGİLERİNİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör., Abdullah ŞİMŞEK
Munzur Üniversitesi, - 0000-0003-1070-2623
Prof. Dr., Sebahattin DEVECİOĞLU
Fırat Üniversitesi, - 0000-0002-8205-295X

ÖZET

Startuplar, toplumsal hayat içerisinde oldukça popüler hale gelen yeni bir kavramdır. Startuplar hızlı büyümeye odaklı bir biçimde tasarlanmış girişimlerdir. Spor startupları, spor sektöründe yer alan yeni bireylerin, markaların, fikirlerin, kurumların ve yatırımcıların sporu geliştirmek amacıyla ortaya çıkarmış olduğu girişimler olarak tanımlanabilmektedir. Spor sektöründeki teknolojik gelişmeler hiç kuşkusuz sektörün alanını da değiştirmektedir. Bu yönüyle spor organizasyonlarına, takımlara, spor branşlarına, sporculara, hakemlere, antrenörlere ve seyircilere sağladıkları teknolojik ürün ve hizmetler sunmaktadır. Bu araştırmanın amacı Spor Bilimleri Fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin spor startuplarına yönelik ilgilerinin bazı demografik değişkenler açısından incelemektir. Araştırma kapsamında veri toplama aracı iki kısımdan oluşmakta olup; ilk kısımda "Demografik Bilgiler Formu" yer alırken, ikinci kısımda 21 madde ve 6 alt boyuttan oluşan "Spor Startupları İlgi Ölçeği" (SSİÖ) kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Fırat Üniversitesi spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören 243 öğrenci (107 kadın, 137 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 21.0 programı ile analiz edilmiştir. Verilere ait istatistiki değerlerin ortaya konulmasında frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi değerlendirme ölçütleri kullanılmıştır. Katılımcıların normal dağılım göstermesinden dolayı araştırmada t-testi ve anova testi kullanılmış olup, ölçek alt boyutlarının aralarındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla korelasyon analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda öğrencilerin yaş, cinsiyet, bölüm ve sınıf değişkenleri açısından anlamlılıklar olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca yapılan pearson korelasyon analizine göre spor startupları ilgi ölçeği ve alt boyutları arasında pozitif yönlü; güçlü ve çok güçlü anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Spor, Startup, İlgi, Üniversite

AN INVESTIGATION OF SPORTS SCIENCES FACULTY STUDENTS' INTEREST IN SPORTS STARTUPS

ABSTRACT

Startups are a new concept that has become very popular in social life. Startups are initiatives designed to focus on rapid growth. Sports startups can be defined as initiatives created by new individuals, brands, ideas, institutions and investors in the sports sector to develop sports.

Technological developments in the sports sector undoubtedly change the field of the sector. In this respect, it offers technological products and services to sports organizations, teams, sports branches, athletes, referees, coaches and spectators. The aim of this study is to examine the interest of students studying at the Faculties of Sport Sciences towards sports startups in terms of some demographic variables. Within the scope of the research, the data collection tool consists of two parts; in the first part, "Demographic Information Form" was used, while in the second part, "Sports Startups Interest Scale" (SSIS) consisting of 21 items and 6 sub-dimensions was used. The sample of the study consisted of 243 students (107 female, 137 male) studying at the Faculty of Sport Sciences of Fırat University. The data obtained from the research were analyzed with SPSS 21.0 program. Evaluation criteria such as frequency, percentage, mean and standard deviation were used to reveal the statistical values of the data. Due to the normal distribution of the participants, t-test and anova test were used in the study, and correlation analysis was used to determine the relationship between the scale sub-dimensions. As a result of the analysis, it is concluded that there are significant differences in terms of age, gender, department and class variables. In addition, according to the Pearson correlation analysis, there is a positive, strong and very strong significant relationship between the sports startups interest scale and its sub-dimensions.

Keywords : Sports, Startup, Interest, University

1. GİRİŞ

Toplumun, ekonominin ve siyasi hayatın değişim ve dönüşüme uğradığı 20. yüzyılın yarısından itibaren ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, bu değişimlerin yaşanmasında önemli bir konuma sahip olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ekonomik sistemde yaşanan teknolojik gelişmeler şirketlerin rekabet edebilmesi açısından teknolojiyi üretim süreçleri içerisinde kullanmaları gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gereklilik ile birlikte şirketler varlıklarını sürdürebilmek için yeni ürün, hizmet ve süreçlerde teknolojiler geliştirmekte ve inovasyon yapmakta veya transfer etmektedir [1]. Özellikle bilgi, teknoloji, iletişim ve internet gibi alanlarda büyük değişimlerin yaşandığı 21. yüzyıl birçok sektörün işleyişinin değiştiği bir süreci oluşturmaktadır. Yaşanan bu büyük değişimlerin neticesinde sektörlerde hızlı bir şekilde yeni aktörler ortaya çıkarak, kendi sektörlerini oluşturacak kadar büyüme göstermişlerdir [2]. Bu yeni aktörlerden birisi olan startuplar ile ilgili farklı tanımlar ve bazı belirsizlikler literatürde yer almaktadır. Bir startup, en genel ifade ile iş fikirlerinin ve kaynakların birleştirilmesiyle başlatılan yeni bir iş olarak tanımlanmaktadır [3,4,5]. Bir diğer tanımda ise tekrarlanabilen ve ölçeklenebilen bir iş modeli aramak amacıyla tasarlanan geçici bir organizasyon olarak tanımlanmaktadır [6]. Ries startup'ları belirsizlik ortamı içerisinde yeni bir ürün ya da hizmetin yaratılması için başlatılmış bir organizasyon olarak tanımlamaktadır [7]. Freeman ve Engel (2007)'e göre startup'lar çoğunlukla az sermaye ile daha az insana, daha az yasal veya marka değerine sahip olan gelişen iş süreçlerini sahip şirketler olarak tanımlamaktadır [8]. Startuplar, gelişme ve büyüme sürecinde ilk aşamalarda olan ve çoğunlukla bir veya birkaç kişi tarafından finanse edilen genç yapıdaki şirketler olmaktadır. Ayrıca yer aldığı pazarda yıkıcı bir etki yaratmak veya yeni bir süreç ortaya koymaya

çalışmakta ve ihtiyaç olduğuna inanılan bir ürün veya hizmetin geliştirilmesi için teknoloji ve inovasyon tabanlı şirketler olmaktadır. Bir girişimin yeni kurulmuş olması, finansman sağlaması veya teknolojik süreçler barındırmasının yanında bir startup'ın en önemli özelliği hızlı büyüme elde etmek amacıyla planlanmış bir organizasyon olması olarak görülmektedir [9].

Girişimcilik ile startup arasında farklılıklar bulunmaktadır. Her girişim bir startup olarak tanımlanamazken her startup bir girişim olarak tanımlanabilmektedir [10]. Bir girişimin startup olarak değerlendirilebilmesi için hızlı büyüme eğiliminde olması gerekmektedir. Girişimlerde asıl amaç işletmeden gelir elde ederek gelecek nesillere taşıma hedeflenirken, startuplarda ise girişimci bir gün hisseleri satarak çıkış yapabilmektedir. Girişimciler yüksek riskten kaçınırken, startuplar yüksek risk alma konusunda daha istekli olmaktadır. Bir diğer farklılık ise şirketlerin değerlendirilmesinde yaşanmaktadır. Bir şirkette nakit akışı veya finansal oranlar gibi farklı analizler yapılırken, startuplarda değerlendirme ekibin bilgi birikimi ve yetenekleri, projeye adanmışlıkları veya ürün ya da hizmetin yenilikçiliği gibi farklı ölçütler yer almaktadır [11].

Startuplar birçok farklı sektörde yer almaktadır. Özellikle son yıllarda kurulmuş ve piyasa değeri milyar dolar seviyelerine ulaşmış birçok startup karşımıza çıkmaktadır. Unicorn ismi verilen bu şirketlerin piyasa değeri 1 milyar doların üzerinde olduğu ve özellikle de ABD (%50) ve Çin'de (%19) bulunduğu görülmektedir. Dünya çapında en değerli unicorn örneklerine bakıldığında Spacex, Klarna, ByteDance, Stripe, Uber, Xiaomi ve Canva gibi şirketlerin yer aldığı ve en fazla startup şirketinin ise finansal teknoloji alanında olmak üzere internet yazılım ve servis, e-ticaret, yapay zekâ, sağlık ve oyun sektörlerinde olduğu görülmektedir [12]. Türkiye'de ise Getir, Colendi, Picus, Akinon, RS Research, Eatron gibi birçok startup olduğu görülmektedir [13].

Spor startupları ise sporun farklı alanları içerisinde bulunan yeni düşünce, birey, marka, yatırımcı ve kurumların sporun ilerlemesi maksadıyla oluşturmuş oldukları girişimlerdir. Bu girişimler spor sektörünün farklı alanları içerisinde ortaya çıkardıkları ürün ve hizmetlerde kullandıkları teknolojiler açısından büyük bir öneme sahip olmaktadır. İnsanların spora verdikleri önemin artması, büyük kitlelerin sporu benimsemeleri ile birlikte bilgi, internet, mobil ve iletişimde yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda dünyada ve Türkiye'de spor startuplarının sayılarının arttığı görülmektedir [14].

Deloitte tarafından yayınlanan bir çalışma incelendiğinde, spor endüstrisi açısından spor startuplarının eğilimlerinde genellikle; taraftar güvenliği, yenilikçi taraftarlar ve biletleme, dijital ve sosyal kanallara yatırım, blockchain, sporda yer alan hile ve bozulmalara çözüm ve spor kulüpleri açısında sosyal girişimcilik çalışmaları gibi başlıklar yer almaktadır. Temelde spor sektörü içerisinde yer alan bu startuplara bu açılardan en fazla yardımcı olacak alan ise Sport Tech (spor teknolojileri) olmaktadır [15].

Sporun teknolojiden en çok yararlanan sektörlerden birisi olması, birçok spor branşında çok farklı alanlarda spor teknolojileri sporun gelişmesine sağladığı katkılar açısından sporun her alanında yer alan taraftar, sporcu, kulüp, federasyon ve organizasyonlara kolaylıklar sağlamaktadır. Teknolojinin spor alanına etkileri ile birlikte spor ürün ve hizmetlerinde yaşanan gelişmeler sonucunda, spor ürün ve ekipmanlarındaki gelişmeler ile yeni rekorların kırılmasına, sporculara ve organizasyonlara ait anlık veriler sağlanmasında, spor medyasında

yaşanan değişimler ile birlikte seyir kalitesinin artmasında, spor yönetiminde elde edilen veriler ve analizlerin değerlendirilmesinde, spor eğitiminde kullanılan uygulama ve yazılımlar ile eğitimin niteliğinin artmasında, organizasyonların düzenlendiği tesislerde kullanılan teknolojiler ile birlikte biletleme, güvenlik, sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanılması gibi birçok gelişme yaşanmaktadır [16].

Spor startupları incelendiğinde; medya, sosyal ağ, spor ekipmanları, antrenman teknolojileri, motor sporları, spor analitiği, veri ve analiz, spor tekstili, giyilebilir teknolojiler, blockchain, e-ticaret, sanal gerçeklik, spor eğitimi ve espor vb. alt sektörlerde yer aldıkları görülmektedir. Özellikle 21. yüzyıl itibariyle gittikçe popüler hale gelen espor ile ilgili startup sayısının fazla olduğu görülmektedir. Dünya çapında en popüler spor startuplarına bakıldığında OneFootball, Heja, ESL, G2 Esports, EGYM, IQONIQ, JOGO, Bikemap, McLaren Group, Kitman Labs, Gen.G Esports, Mobile Premier League, FTX, Fanatics, Cloud9, Strava vb. startuplar örnek olarak gösterilebilmektedir. Türkiye açısından bakıldığında ise spor alanında yer alan startuplara örnek olarak Dream Games, Libra, Sweaters, Acegames, Scoutium, Sentio Technology, Fitwell vb. gösterilebilmektedir [13].

İlgi kavramına bakıldığında duyuşsal bir eylem olmakta ve kişinin sevdiği bir olay veya duruma yönelik hareket eğilimi olarak tanımlanabilmektedir [17].Başka bir tanımla ilgi, kişinin sevdiği bir konu ile arasındaki etkileşimle ortaya çıkan psikolojik bir durum olmaktadır. Kişinin ilgi düzeyi bir durum ya da bir nesneden aldığı hazzetmesi, bununla ilgili fikirler üretmesi ve katılım göstererek elde ettiği haz neticesinde o duruma karşı ilgi duyduğu anlamı ortaya çıkmaktadır [18].Bireysel ve durumsal ilgi olmak üzere sınıflandırma yapıldığında; durumsal ilgi genellikle çevresel bir uyarıcıdan etkilenilerek ortaya çıkan geçici ve kısa süreli haz ve merak ile ortaya çıkmaktadır [19,20]. Bireysel ilgi ise; kişinin belirli bir nesne, durum veya olaya yönelik devamlı etkileşimde olmaya eğiliminin olması neticesinde ortaya çıkan psikolojik bir durum olmaktadır [21].Bireysel ilgiler süreç içerisinde gelişerek uzun süreli ilgiler haline gelmekte ve bilginin artmasına, olumlu duygusal davranışlara, kararlılığa ve düzenli davranışlarla ilişkili olmaktadır [19].

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı spor bilimleri fakültesinde eğitim gören öğrencilerin spor startuplarına yönelik ilgilerini belirlemektir.

2.2. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Spor startuplarının ortaya koydukları ürün ve hizmetlerde yaşanan çeşitlilik ve spor startuplarının sayısının artışı neticesinde kullanıcı sayısının da artmasını beraberinde getirmektedir. Özellikle 21. yüzyılda kullanımı gittikçe artış gösteren akıllı telefonlar, internet ve diğer mobil cihazlarda yaşanan gelişmelerle birlikte spor sektörü içerisinde yer alan startupların sayısının ve bunların sundukları ürün ve hizmetlerin sayısal olarak artışında etkili olmaktadır. Spor içerisinde yer alan organizasyon, kulüp, antrenör, sporcu ve taraftar vb. tüm paydaşların doğrudan ve dolaylı olarak spor startuplarının sunmuş oldukları ürün ve hizmetlerle kurdukları etkileşim neticesinde bu alanda varlıklarını daha da arttıracakları görülmektedir. Gelecekte spor sektörünün birer paydaşı olacak spor bilimleri fakültesi

öğrencilerinin de spor startuplarına yönelik ilgileri de önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yönüyle spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin spor startuplarına yönelik ilgilerinin belirlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan önemli olarak görülen bu araştırmada; spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin spor startuplarına yönelik ilgilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Spor startuplarına yönelik literatürde çalışma olmaması açısından spor alanına katkı sağlayacağı ve bundan sonra gerçekleştirilecek olan araştırmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.3. Araştırma Yöntemi ve Örneklemi

Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin spor startuplarına yönelik ilgilerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilecek bu araştırma betimsel tarama modeli ile anket yöntemi kullanılarak nicel bir araştırmadır. Araştırmanın örneklemini Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde eğitim gören 243 öğrenci (107 kadın, 137 erkek) oluşturmaktadır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda araştırmaya katılım gösteren üniversite öğrencilerinin demografik bilgilerine ait sorular (Cinsiyet, yaş, bölüm, sınıf, aylık ortalama hane halkı geliri) yer almaktadır. İkinci kısımda ise Şimşek ve Devecioğlu tarafından geliştirilen 21 madde ve 6 alt boyuttan oluşan "Spor Startupları İlgi Ölçeği" (SSİÖ) kullanılmıştır. Ölçekte ters madde yer almamaktadır. Ölçekte 5'li likert kullanılmakta olup, en düşük derecelendirme olarak "Kesinlikle Katılmıyorum" ve en yüksek derecelendirme olarak da "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde değerlendirilmiştir.

2.5. Verilerin Elde Edilmesi

Araştırmada spor bilimleri fakültesi öğrencilerine spor startupları ilgi ölçeği uygulanmıştır. Araştırmaya katılım gösteren öğrencilere online olarak (Google Forms) ulaşılmıştır. Ölçeğin açıklama metni içerisinde Startup ve Spor Startupları ile ilgili ön bilgilendirme yapılarak katılımcıların kavramın net olarak anlaşılması sağlanmıştır. Ardından ölçek maddelerini cevaplandırmaları istenmiştir. Araştırmaya katılım gösteren katılımcılar gönüllü olarak katılım göstermiştir.

2.6. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 21.0 programı ile değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler öncelikle normallik analizi ile değerlendirilerek basıklık (Kurtosis) ve çarpıklık (Skewnes) değerleri incelenerek araştırmada kullanılacak verilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna varılmıştır. Katılımcıların demografik ve belirleyici niteliklerinin ortaya koyulmasında frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi değerlendirme ölçütleri kullanılmıştır. Katılımcıların normallik dağılım göstermesinden dolayı araştırmada t-testi ve anova testi kullanılmıştır. Ölçeğin alt boyutları ile arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla ise pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin spor startuplarına yönelik ilgilerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırmaya ait elde edilen bulgular yer almaktadır.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Alt Kategoriler	f	%
Cinsiyet	Kadın	107	43,9
	Erkek	137	56,1
Yaş	18 - 20	46	18,9
	21 - 23	140	57,4
	24 - 26	42	17,2
	27 - 29	2	,8
	30 ve üzeri	14	5,7
Bölüm	Antrenörlük Eğitimi	127	52,0
	Beden Eğitimi Spor Öğretmenliği	49	20,1
	Rekreasyon Eğitimi	4	1,6
	Spor Yöneticiliği	64	26,2
Sınıf	1st Grade	54	22,1
	2nd Grade	32	13,1
	3rd Grade	59	24,2
	4th Grade	98	40,2
Aylık Hane Halkı Geliri	8506 TL and below	124	50,8
	8507 - 12.500 TL	68	27,9
	12.501 - 16.500 TL	27	11,1
	16.501 - 20.500 TL	11	4,5
	20.501 - 24.500 TL	3	1,2
	24.501 TL and above	11	4,5

Çizelge 1'de araştırmaya katılım gösteren öğrencilerin demografik bilgilerine bakıldığında; cinsiyet değişkeninde en fazla erkek katılımcılardan (%56.1), yaş değişkeninde en yüksek katılımın 21-23 yaş aralığından (%57.4), sınıf değişkeninde en fazla katılımın 4. sınıflardan (%40.2), aylık aile gelirlerinde en fazla katılımın 8506 TL ve altındaki katılımcılardan (%50.8) oluştuğu görülmektedir.

Çizelge 2. SSİÖ puanlarının cinsiyet değişkenine göre t-testi sonuçları

Ölçek Alt Boyutları	Cinsiyet	N	X	Ss	t test		
					t	sd	p
Taraftar İlgisi	Kadın	107	13,9626	3,33627	-,002	242	,998
	Erkek	137	13,9635	3,37684			
Spor Alanına Fayda	Kadın	107	14,0467	3,26324	,544	242	,587
	Erkek	137	13,8102	3,44822			
Sosyalleşme	Kadın	107	14,5421	3,43753	,339	242	,735
	Erkek	137	14,3869	3,62436			
Bireysel İlgi	Kadın	107	13,7477	3,78451	-,604	242	,546
	Erkek	137	14,0365	3,64290			
Kullanım	Kadın	107	10,9065	2,56439	,069	242	,945
	Erkek	137	10,8832	2,64593			
Kariyer Planı	Kadın	107	11,3458	2,59209	2,110	242	**,036**
	Erkek	137	10,5839	2,94968			

Çizelge 2 incelendiğinde spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin spor startuplarına yönelik ilgileri cinsiyet değişkeni ile karşılaştırıldığında; kariyer planı alt boyutunda anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir ($t=2,110$, $p<.05$).

Çizelge 3. SSİÖ puanlarının yaş değişkenine göre ANOVA sonuçları

Ölçek Alt Boyutları	Yaş	N	X	Ss	Variance Source	KT	sd	KO	F	Sig.	Anlamlılık
Taraftar İlgisi	18 - 20	46	13,32	3,96							
	21 - 23	140	14,35	3,18	Between Groups	66,988	4	16,747			
	24 - 26	42	13,21	3,40	Within Groups	2663,680	239	11,145	1,503	,202	
	27 - 29	2	15,00	,000	Total	2730,668	243				
	30 ve altı	14	14,21	2,32							
Spor Alanına Fayda	18 - 20	46	13,15	3,70							
	21 - 23	140	14,23	3,34	Between Groups	55,632	4	13,908			
	24 - 26	42	13,47	3,15	Within Groups	2693,561	239	11,270	1,234	,297	
	27 - 29	2	13,50	6,36	Total	2749,193	243				
	30 ve altı	14	14,57	2,27							
Sosyalleşme	18 - 20	46	13,45	3,90							
	21 - 23	140	14,80	3,65	Between Groups	63,358	4	15,839			
	24 - 26	42	14,38	2,73	Within Groups	2977,146	239	12,457	1,272	,282	
	27 - 29	2	14,00	5,65	Total	3040,504	243				
	30 ve altı	14	14,57	2,70							
Bireysel İlgi	18 - 20	46	13,02	3,91							
	21 - 23	140	14,35	3,59	Between Groups	114,141	4	28,535			
	24 - 26	42	13,09	3,84	Within Groups	3213,876	239	13,447	2,122	,079	
	27 - 29	2	12,50	6,36	Total	3328,016	243				
	30 ve altı	14	15,07	2,52							
Kullanım	18 - 20	46	10,15	2,85							
	21 - 23	140	11,32	2,49	Between Groups	69,283	4	17,321			
	24 - 26	42	10,30	2,70	Within Groups	1579,947	239	6,611	2,620	**,036**	**2-1,3**
	27 - 29	2	9,50	3,53	Total	1649,230	243				
	30 ve altı	14	11,00	1,70							
Kariyer Planı	18 - 20	46	10,30	3,14							
	21 - 23	140	11,27	2,75	Between Groups	57,510	4	14,377			
	24 - 26	42	10,76	2,57	Within Groups	1872,851	239	7,836	1,835	,123	
	27 - 29	2	11,50	3,53	Total	1930,361	243				
	30 ve altı	14	9,71	2,61							

Çizelge 3 incelendiğinde spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin yaş değişkeni ile spor startupları ilgi ölçeği alt boyutları arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen ANOVA analizine göre; kullanım alt boyutunda anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p<.05$).

Çizelge 4. SSİÖ puanlarının aylık hane halkı geliri değişkenine göre ANOVA sonuçları

Ölçek Alt Boyutları	Aylık Hane Halkı Geliri	N	X	Ss	Variance Source	KT	sd	KO	F	Sig.	Anlamlılık
Taraftar İlgisi	8506 ve altı	124	14,05	3,45							
	8507 - 12.500	68	13,72	3,20	Between Groups	22,601	5	4,520			
	12.501 - 16.500	27	13,51	3,63	Within Groups	2708,067	238	11,378			
	16.501 - 20.500	11	14,81	2,92	Total	2730,668	243		,397	,850	-
	20.501 - 24.500	3	14,66	1,52							
	24.501 ve üstü	11	14,45	3,47							
Spor Alanına Fayda	8506 ve altı	124	13,92	3,38							
	8507 - 12.500	68	13,88	3,33	Between Groups	45,774	5	9,155			
	12.501 - 16.500	27	13,18	3,79	Within Groups	2703,419	238	11,359			
	16.501 - 20.500	11	14,81	2,44	Total	2749,193	243		,806	,546	-
	20.501 - 24.500	3	12,66	3,51							
	24.501 ve üstü	11	15,18	2,99							
Sosyalleşme	8506 ve altı	124	14,54	3,67							
	8507 - 12.500	68	14,38	3,21	Between Groups	43,707	5	8,741	,694	,628	-

	12.501 - 16.500	27	13,66	3,87	Within Groups	2996,797	238	12,592			
	16.501 - 20.500	11	14,18	3,70	Total	3040,504	243				
	20.501 - 24.500	3	15,66	5,13							
	24.501 ve üstü	11	15,81	2,52							
Bireysel İlgi	8506 ve altı	124	14,06	3,66							
	8507 - 12.500	68	13,38	3,71	Between Groups	37,369	5	7,474			
	12.501 - 16.500	27	13,81	4,00	Within Groups	3290,647	238	13,826	,541	,745	-
	16.501 - 20.500	11	14,54	3,14	Total	3328,016	243				
	20.501 - 24.500	3	14,66	5,85							
	24.501 ve üstü	11	14,81	3,51							
Kullanım	8506 ve altı	124	10,85	2,62							
	8507 - 12.500	68	10,88	2,56	Between Groups	11,996	5	2,399			
	12.501 - 16.500	27	10,55	2,85	Within Groups	1637,234	238	6,879	,349	,883	-
	16.501 - 20.500	11	11,54	2,46	Total	1649,230	243				
	20.501 - 24.500	3	11,33	4,04							
	24.501 ve üstü	11	11,45	2,11							
Kariyer Planı	8506 ve altı	124	10,96	2,93							
	8507 - 12.500	68	11,05	2,72	Between Groups	36,025	5	7,205			
	12.501 - 16.500	27	9,92	2,82	Within Groups	1894,336	238	7,959	,905	,478	-
	16.501 - 20.500	11	11,00	2,32	Total	1930,361	243				
	20.501 - 24.500	3	11,33	3,21							
	24.501 ve üstü	11	11,72	2,28							

Çizelge 4 incelendiğinde spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin aylık hane halkı geliri ile spor startupları ilgi ölçeği alt boyutları arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen ANOVA analizine göre; anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmaktadır (p>.05).

Çizelge 5. SSİÖ puanlarının bölüm değişkenine göre ANOVA sonuçları

Ölçek Alt Boyutları	Bölüm	N	X	Ss	Variance Source	KT	sd	KO	F	Sig.	Anlamlılık
Taraftar İlgisi	Antrenörlük Eğitimi	49	13,26	3,08	Between Groups	112,934	3	37,645	3,451	**,017**	**3-1,2; 4-1**
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	127	13,75	3,45	Within Groups	2617,734	240	10,907			
	Rekreasyon Eğitimi	4	17,50	1,91	Total	2730,668	243				
	Spor Yöneticiliği	64	14,68	3,20							
Spor Alanına Fayda	Antrenörlük Eğitimi	49	13,26	2,99	Between Groups	66,541	3	22,180	1,984	,117	-
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	127	13,76	3,53	Within Groups	2682,652	240	11,178			
	Rekreasyon Eğitimi	4	15,75	1,25	Total	2749,193	243				
	Spor Yöneticiliği	64	14,59	3,27							
Sosyalleşme	Antrenörlük Eğitimi	49	13,73	3,46	Between Groups	74,325	3	24,775	2,005	,114	-
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	127	14,33	3,54	Within Groups	2966,179	240	12,359			
	Rekreasyon Eğitimi	4	16,75	2,21	Total	3040,504	243				
	Spor Yöneticiliği	64	15,09	3,54							
Bireysel İlgi	Antrenörlük Eğitimi	49	13,18	3,53	Between Groups	69,267	3	23,089	1,700	,168	-
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	127	13,81	3,78	Within Groups	3258,749	240	13,578			
	Rekreasyon Eğitimi	4	16,00	,816	Total	3328,016	243				
	Spor Yöneticiliği	64	14,53	3,67							
Kullanım	Antrenörlük Eğitimi	49	10,61	2,32	Between Groups	23,550	3	7,850	1,159	,326	-
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	127	10,74	2,75	Within Groups	1625,679	240	6,774			
	Rekreasyon Eğitimi	4	12,00	,816	Total	1649,230	243				
	Spor Yöneticiliği	64	11,32	2,53							
Kariyer Planı	Antrenörlük Eğitimi	49	10,40	2,68	Between Groups	32,882	3	10,961	1,386	,248	-
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	127	10,85	2,87	Within Groups	1897,479	240	7,906			
	Rekreasyon Eğitimi	4	12,25	2,06	Total	1930,361	243				
	Spor Yöneticiliği	64	11,35	2,81							

Çizelge 5 incelendiğinde spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölüm ile spor startupları ilgi ölçeği alt boyutları arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen ANOVA analizine göre; taraftar ilgisi alt boyutunda anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir (p<.05).

Çizelge 6. SSİÖ puanlarının sınıf değişkenine göre ANOVA sonuçları

Ölçek Alt Boyutları	Sınıf	N	X	Ss	Variance Source	KT	sd	KO	F	Sig.	Anlamlılık
Taraftar İlgisi	1. Sınıf	54	13,57	4,20	Between Groups	83,575	3	27,858	2,515	,059	-
	2. Sınıf	32	14,34	2,65	Within Groups	2647,092	239	11,076			
	3. Sınıf	59	14,88	3,08	Total	2730,667	242				
	4. Sınıf	98	13,50	3,11							
Spor Alanına Fayda	1. Sınıf	54	13,31	3,88	Between Groups	93,999	3	31,333	2,825	**,039**	**3-1,4**
	2. Sınıf	32	14,62	2,82	Within Groups	2650,824	239	11,091			
	3. Sınıf	59	14,74	2,92	Total	2744,823	242				
	4. Sınıf	98	13,48	3,37							
Sosyalleşme	1. Sınıf	54	13,83	4,30	Between Groups	198,364	3	66,121	5,573	**,001**	**2-1,4; 3-1,4**
	2. Sınıf	32	15,25	2,90	Within Groups	2835,636	239	11,865			
	3. Sınıf	59	15,77	2,96	Total	3034,000	242				
	4. Sınıf	98	13,71	3,33							
Bireysel İlgi	1. Sınıf	54	13,24	4,15	Between Groups	119,707	3	39,902	2,977	**,032**	**3-1,4**
	2. Sınıf	32	14,43	3,30	Within Groups	3203,922	239	13,406			
	3. Sınıf	59	14,96	3,64	Total	3323,630	242				
	4. Sınıf	98	13,44	3,48							
Kullanım	1. Sınıf	54	10,18	3,11	Between Groups	72,647	3	24,216	3,673	**,013**	**2-1; 3-1,4**
	2. Sınıf	32	11,34	2,07	Within Groups	1575,781	239	6,593			
	3. Sınıf	59	11,66	2,43	Total	1648,428	242				
	4. Sınıf	98	10,68	2,45							
Kariyer Planı	1. Sınıf	54	10,53	3,36	Between Groups	78,592	3	26,197	3,399	**,019**	**3-1,4**
	2. Sınıf	32	11,09	2,37	Within Groups	1842,231	239	7,708			
	3. Sınıf	59	11,84	2,32	Total	1920,823	242				
	4. Sınıf	98	10,47	2,78							

Çizelge 6 incelendiğinde spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf ile spor startupları ilgi ölçeği alt boyutları arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen ANOVA analizine göre; spor alanına fayda, sosyalleşme, bireysel ilgi, kullanım ve kariyer planı alt boyutlarında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir (p<.05).

Çizelge 7. SSİÖ alt boyutları arasındaki ilişkiyi açıklayan Pearson Korelasyon Analizi

Ölçek Alt Boyutları		Taraftar İlgisi	Spor Alanına Fayda	Sosyalleşme	Bireysel İlgi	Kullanım	Kariyer Planı
Taraftar İlgisi	r	1	,833**	,795**	,779**	,764**	,665**
Spor Alanına Fayda	r		1	,833**	,816**	,787**	,702**
Sosyalleşme	r			1	,805**	,812**	,763**
Bireysel İlgi	r				1	,864**	,715**
Kullanım	r					1	,774**
Kariyer Planı	r						1

Korelasyon analizine ait elde edilen değerlerin sınıflandırılması (.00-.30) zayıf, (.31-49) orta, (.50-.69) güçlü, (.70-.100) çok güçlü şeklinde yapılabilmektedir [22]. Çizelge 7 incelendiğinde

gerçekleştirilen pearson korelasyon analizine göre spor startupları ilgi ölçeği alt boyutları arasında pozitif yönlü; güçlü ve çok güçlü anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

4. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Spor startuplarının sunmuş oldukları teknolojik gelişmeler spor sektörünün gelişmesine ve değişmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle ortaya çıkan ürün ve hizmetlerin çeşitliliği sporun her alanında etkileri göstermekte ve spor sektörü içerisinde yer alan tüm paydaşların gelişmesinde etkili olmaktadır. Spor sektörünün en önemli paydaşlarından birisi olan spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin de bu alandaki ilgileri yine spor sektörüne fayda sağlayarak alanın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmaya katılım gösteren öğrenciler demografik olarak incelendiğinde; erkek katılımcıların sayısının fazla olduğu, en fazla katılımın 21-23 yaş aralığındaki öğrencilerden, 4. sınıf öğrencilerinin en fazla katılımı gösterdikleri ve aylık hane halkı geliri açısından en fazla katılımın 8506 TL ve altındaki katılımcılardan oluştuğu görülmektedir.

Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin spor startuplarına yönelik ilgilerinin cinsiyet değişkeni açısından belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen t-testi sonucuna göre; kadın öğrencilerin spor startuplarına yönelik ilgilerinde kariyer planlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Çizelge 2). Bu sonuç ışığında kadın öğrencilerin spor startupları ile ilgili kariyer hedeflerine yönelik ilgilerinin erkeklerden daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

Katılımcıların spor startuplarına yönelik ilgilerinin yaşları arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucuna göre; kullanım alt boyutunda 21-23 yaş aralığında olan öğrencilerin, 18-20 yaş ve 24-26 yaş aralığında olan öğrencilerden ilgilerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır (Çizelge 3). Bu sonuca göre 21-23 yaş aralığında olan öğrencilerin spor startuplarının sunmuş olduğu ürün ve hizmetleri kullanma konusundaki ilgilerinin diğer öğrencilerden daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin aylık hane halkı geliri ile spor startupları ilgi ölçeği alt boyutları arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen ANOVA analizine göre; anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmaktadır (Çizelge 4). Bu sonuca göre spor startuplarına olan ilginin gelir ile arasında bir ilişki olmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir.

Katılımcıların spor startuplarına yönelik ilgilerinin öğrenim gördükleri bölümler arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucuna göre; rekreasyon bölümü öğrencilerinin taraftar ilgilerinin öğretmenlik ve antrenörlük bölümü öğrencilerinden yüksek olduğu, spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin de öğretmenlik bölümü öğrencilerinden yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır (Çizelge 5). Bu sonuca göre rekreasyon bölümü öğrencilerinin spor branşlarını, organizasyonları, takım istatistiklerini ve spor müsabakaları vb. alanlarda ürün ve hizmet sunan spor startuplarına yönelik ilgilerinin daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

Katılımcıların spor startupları ilgilerinin öğrenim gördükleri sınıflar arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucuna göre; spor alanına fayda, bireysel ilgi ve kariyer planı alt boyutlarında 3. sınıf öğrencilerinin ilgilerinin 1. sınıf ve 4.sınıf öğrencilerinden yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır (Çizelge 6). Bu sonuçlar açısından bakıldığında; 3. sınıf öğrencilerinin bireysel ilgilerinin ve kariyer hedeflerinin diğer sınıflardan yüksek olduğu

görülmektedir. Ayrıca 3. sınıf öğrencilerinin spor startuplarına yönelik yüksek ilgileri spor startuplarının alana faydalarının farkında olmaları ile ilişkilendirilebilmektedir.
Sosyalleşme alt boyutunda; 2. sınıf öğrencilerinin ilgilerinin 1. sınıf ve 4. sınıf öğrencilerinden, 3. sınıf öğrencilerinin de 1. sınıf ve 4. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır (Çizelge 6). 2. Sınıf öğrencilerinin sosyalleşme alt boyutunda ilgilerinin yüksek olması spor ortamı oluşturan, sosyal medya ile spor etkileşimi oluşturan spor startuplarına yönelik ilgilerinin yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.
Kullanım alt boyutunda 2. sınıf öğrencilerinin ilgilerinin 1. sınıf öğrencilerinden, 3. sınıf öğrencilerinin de 1. sınıf ve 4. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır (Çizelge 6). Bu sonuca göre 2. ve 3. sınıfta olan öğrencilerin spor startuplarının sunmuş olduğu ürün ve hizmetleri kullanma konusundaki ilgilerinin diğer öğrencilerden daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

KAYNAKÇA

[1]- Özveren, M. ve Gürsu, M. *Organizasyonlarda Bilginin Yaratılması Süreci ve Bu Süreçte Liderliğin Önemi*, 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Eskişehir, 2004.

[2]- Haydar, O. *Startup'lar Ve Türkiye'de Dijital Dönüşüme Etkisi.* Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2023.

[3]- Low, M.B., MacMillan, I.C. Entrepreneurship, past research and future challenges. J. Manag., 14, 1988.

[4]- Park, J.; Yang, H. A. Study On Factors Affecting The Performances Of Women Start-Ups İn Korea, Focused On Knowledge And Technology-Based Businesses. J. Korean Entrep. Soc., 9, 2014.

[5]-Yun, S. Research on Entrepreneurial Characteristics of Fashion Startup Brands; Seoul National University: Seoul, Korea, 2017

[6]- Blank, S.; Dorf, B. *The Startup Owner's Manual, The Step-By-Step Guide for Building a Great Company*, K&S Ranch Press: Pescadero, USA, 2012.

[7]- Ries, E. The Lean Startup: *How Today's Entrepreneurs Use Continuous Innovation to Create Radically Successful Businesses*, Crown Publishing Group: New York, 2011.

[8]- Freeman, J., Engel, J. S. Models of ınnovation: startups and mature corporations. California Management Review, 50(1), 2007.

[9]- Jain, S. Growth of startup ecosystems in India. International Journal of Applied Research, 2(12), 2016.

[10]- P. Graham, "Startup=Growth," Coding + Des. Bootcamp CS183B, pp. 1–10, 2016.

[11]- https://hbrturkiye.com/blog/her-girisim-bir-startup-midir (Erişim tarihi: 04.01.2022)

[12]- CBinsights. The Unicorn Report: Visualizing The Increasingly Crowded Billion-Dollar Company Club 2021. https://www.cbinsights.com/research/unicorn-club-global-trends-infographic/ (Erişim tarihi: 14.11.2022)

[13]- StartupCentrum. (2021). Türkiye Yatırım Raporu. https://startupcentrum.com/tr/raporlar (Erişim tarihi: 19.09.2023)

[14]- http://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/girisimciler-spora-basladi-40964101 (Erişim tarihi: 13.01.2020)

[15]- Deloitte. Deloitte's sports industry starting lineup, Trends expected to disrupt and dominate 2018. https://www2.deloitte.com/ro/en/pages/consumer-industrial-products/articles/2018-sports-industry-starting-lineup.html (Erişim Tarihi: 15.09.2023)

[16]- Şimşek, A., Devecioğlu, S. *Spor Teknolojileri*. Gazi Kitabevi: Ankara, 2019.

[17]- Özoğlu, S. Ç. *Eğitimde Rehberlik Ve Psikolojik Danışma (3. bs.).* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2007

[18]- Terzi, A. *Öğrencilerin Fiziğe Olan Bireysel İlgileri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008.

[19]- Krapp, A., Hidi, S., & Renninger, K. A. *Interset, Learning, and Development. In K. A. Renninger, S. Hidi ve A. Krapp (Ed.), Interest, learning, and development* . Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1992.

[20]- Hidi, S. Interest and Its Contribution as a Mental Resource for Learning. Review of Educational Research, 60, 1990.

[21]- Reber, R., Hetland, H., Chen, W., Norman, E., & Kobbeltvedt, T. Effects of example choice on interest, control, and learning. Journal of the Learning Sciences, 18(4), 2009.

[22]. Tavşancıl, E. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LIFE MEANINGS AND HOPE LEVELS OF STUDENTS RECEIVING SPORTS EDUCATION

Diyar Farooq Ahmed DALO

University of Firat, ORCID ID: 0000-0003-3923-3584

Assoc Prof. Dr. Yunus Emre KARAKAYA

University of Firat, - ORCID ID: 0000-0002-9858-2103

ABSTRACT

This research paper aims to examine the relationship between life meanings and levels of hope among students engaged in sports education. The study explores how sports education, with its focus on goal orientation, personal growth, social support, and overcoming challenges, influences students' perceptions of life meanings and their levels of hope. A mixed-methods approach was employed, combining quantitative measures and qualitative interviews to gather comprehensive data. The findings provide valuable insights into the potential impact of sports education on students' overall well-being and psychological outlook.Also this article explores the relationship between life meanings and levels of hope among students pursuing sports education. It investigates how finding meaning in life relates to the levels of hope among sports education students and discusses the implications of this relationship for their psychological well-being and motivation. The findings contribute to our understanding of the factors influencing hope and highlight the significance of life meanings in the context of sports education.

Key Words: Sports Education Students, Meaning of Life, Hope Level

INTRODUCTİON

Sports education provides students with opportunities for personal growth, skill development, and physical well-being. Understanding the relationship between life meanings and levels of hope among students engaged in sports education can shed light on their psychological well-being and motivation. This article explores this relationship and its implications for students' overall development. And life meanings refer to the subjective significance individuals attribute to their existence and experiences. It involves finding purpose, values, and goals that give life a sense of coherence and direction. Previous research has shown that having a strong sense of life meaning is positively associated with various indicators of psychological well-being, including life satisfaction, positive emotions, and overall happiness.

Also hope is a multidimensional construct encompassing cognitive processes, emotions, and goal-directed motivation. It involves setting goals, identifying pathways to achieve them, and maintaining agency and motivation to pursue those goals despite challenges. High levels of hope have been linked to increased resilience, better academic performance, and improved mental health outcomes.

The concept of the meaning of life has long been a subject of philosophical inquiry, and contemporary research has extended this exploration into the realm of psychology. This report investigates the relationship between the meaning of life and specific psychological factors, shedding light on the various dimensions that influence an individual's sense of purpose and fulfillment.

- ***Life Satisfaction:*** Numerous studies have established a positive correlation between the meaning of life and life satisfaction (Frankl, 1946; Steger et al., 2006). Individuals who perceive their lives as meaningful tend to report higher levels of life satisfaction, reflecting the idea that a sense of purpose contributes significantly to overall well-being.
- ***Love:*** Both in interpersonal relationships and broader connections with humanity, has been identified as a robust contributor to the meaning of life (Baumeister & Leary, 1995; Lambert et al., 2013). Meaningful connections and relationships provide individuals with a sense of belonging and purpose, enhancing their overall perception of life's significance.
- ***Extroversion:*** Research suggests a positive association between extroversion and the meaning of life (King, Hicks, Krull, & Del Gaiso, 2006). Extroverted individuals, characterized by their sociable and outgoing nature, may be more inclined to seek and create meaningful experiences through social interactions and exploration.
- ***Responsibility:*** Taking responsibility for one's actions and contributing to the well-being of others has been linked to a greater sense of meaning in life (Peterson & Seligman, 2004). Embracing responsibility provides individuals with a sense of purpose and the opportunity to make a positive impact on their surroundings.

- ***Fear:*** It has been found to be negatively associated with the meaning of life (George & Park, 2016). Excessive fear and anxiety may hinder individuals from pursuing meaningful experiences and discovering a deeper sense of purpose.

- ***Anger:*** When chronic or intense, has been identified as a factor inversely related to the perception of life's meaning (Kashdan et al., 2008). Anger can disrupt interpersonal relationships and impede the pursuit of meaningful goals.

Hope is a multifaceted construct that intricately intertwines with an array of positive and negative concepts, ranging from optimism and well-being to self-esteem, self-efficacy, and problem-solving. The dynamism of hope lies in its ability to traverse various domains of human experience, influencing both psychological and emotional dimensions. However, it is crucial to underscore that hope maintains a distinct identity, separate from these closely associated concepts, both in terms of meaning and components. Scholars have extensively explored the intricate nature of hope, shedding light on its diverse manifestations and implications. Snyder's Hope Theory (Snyder, 1994) has been pivotal in understanding hope as a cognitive process involving goal-setting, agency, and pathways. This theory underscores the importance of having clear goals, the motivation to pursue them (agency), and the ability to identify and navigate the routes to reach those goals (pathways). Furthermore, contemporary research (Lopez et al., 2021) has expanded our comprehension of hope by recognizing its role in fostering resilience and coping mechanisms. The positive association between hope and well-being has been substantiated in numerous studies (Lopez & Snyder, 2019), emphasizing hope as a potent force that contributes to mental and emotional flourishing.

Despite its positive connotations, hope is not immune to complexities. It can manifest in nuanced ways, sometimes bordering on unrealistic optimism. The delicate balance between hope and a pragmatic assessment of reality is a recurrent theme in the literature (Lazarus, 2003). Understanding hope in its entirety requires acknowledging both its constructive and potentially deleterious facets.

Purpose and Importance of the Research

In this thesis research, the relationships between life meanings and levels of hope were determined in accordance with the views of university students studying sports education. It is thought that these relationships, which will be revealed through the views of students studying sports education, will contribute to the field and the literature. The following questions will be answered in this study:

- What is the level of life meaning of university students studying sports education?
- What is the level of hope of university students studying sports education?

METHOD

The population of the research consists of students studying sports at Fırat University, Bayburt University, Harran University, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Aksaray University, Çanakkale Onsekiz Mart University and Kütahya Dumlupınar University. To obtain the data, Steger et al. (2006) and Snyder et al. (1998), Steger et al. "Continuous Hope Scale" developed by (2008) was used. In this context, a total of 1957 scale forms were evaluated.

"Pearson Correlation Analysis" was conducted to determine the level and direction of the relationship between the dependent variables. Correlation relationships between dependent variables were Kalaycı evaluated as follows (Kalaycı, 2010): *"0.00-0.25: Very weak relationship; 0.26-0.49: Weak relationship; 0.50-0.69: Moderate relationship; 0.70-0.89: High level of correlation; 0.90-1.00: Very high level of relationship."*

FINDINGS

Table 1. Correlation Analysis Results for the Relationship Between the Meaning of Life Scale, the Current Meaning Sub-Dimension and the Seeking Meaning Sub-Dimension, According to the Opinions of the Research Group.

Scale	Descriptors	1	2	3
Life Meaning Scale (1)	**r**	1		
	p	-		
	N	1957		
Current Meaning Subscale (2)	**r**	**0,822***	1	
	p	0,000	-	
	N	1957	1957	
Sought Meaning Subscale (3)	**r**	**0,851***	**0,401***	1
	p	0,000	0,000	-
	N	1957	1957	1957

*p<0.05

The table presents the results of a correlation analysis between the Meaning of Life Scale (MLS) and its two subscales, the Current Meaning Subscale (CMS) and the Sought Meaning Subscale (SMS), among 1957 participants. The correlation coefficient (r) is a measure of the strength and direction of the linear relationship between two variables. A positive correlation indicates that the two variables tend to increase or decrease together, while a negative correlation indicates that the two variables tend to move in opposite directions. The correlation between the MLS and the CMS was very strong ($r = 0.822$, $p < 0.001$), indicating

that individuals who reported higher levels of overall meaning in life also reported higher levels of current meaning. The correlation between the MLS and the SMS was also very strong ($r = 0.851$, $p < 0.001$), indicating that individuals who reported higher levels of overall meaning in life also reported higher levels of sought meaning. Additionally, the correlation between the CMS and the SMS was moderate ($r = 0.401$, $p < 0.001$), indicating that individuals who reported higher levels of current meaning in life also reported higher levels of sought meaning.

Table 2. According to the Opinions of the Research Group, Correlation Analysis Results for the Relationship Between the Continuous Hope Scale, Alternative Paths Thinking Sub-Dimension and Activist Thinking Sub-Dimension.

Scale	Descriptors	1	2	3
Trait Hope Scale (1)	**r**	1		
	p	-		
	N	1957		
Alternative Ways Thought (2)	**r**	**0,953***	1	
	p	0,000	-	
	N	1957	1957	
Activist Thought Sub-Dimension (3)	**r**	**0,942***	**,796***	1
	p	0,000	0,000	-
	N	1957	1957	1957

*p<0.05

This table presents the correlation coefficients between the Continuous Hope Scale (CSH), the Alternative Ways of Thinking subscale (AWTS), and the Agentic Thinking subscale (ATS). The correlation coefficient is a measure of the strength of the relationship between two variables. A correlation coefficient of 1 indicates a perfect positive correlation, while a correlation coefficient of -1 indicates a perfect negative correlation. A correlation coefficient of 0 indicates no correlation.

In this table, the correlation coefficients between the CSH, AWTS, and ATS are all statistically significant at the 0.000 level. This means that there is a very high probability that the observed correlations are not due to chance.

Table 3. Correlation Analysis Results for the Relationship between the Meaning of Life Scale and the Continuous Hope Scale According to the Views of the Research Group

Scale	Descriptors	1
Meaning of Life Scale (1)	**r**	1
	p	-
	N	1957
Trait Hope Scale (2)	**r**	**0,620***
	p	0,000
	N	1957

*p<0.05

The table shows the correlation between two scales: the Meaning in Life Scale (1) and the Continuous Hope Scale (2). The correlation coefficient is a measure of the strength of the relationship between two variables. A correlation coefficient of 1 indicates a perfect positive correlation, meaning that as one variable increases, the other variable also increases. A correlation coefficient of -1 indicates a perfect negative correlation, meaning that as one variable increases, the other variable decreases. A correlation coefficient of 0 indicates no correlation, meaning that there is no relationship between the two variables. In this case, the correlation coefficient between the Meaning in Life Scale and the Continuous Hope Scale is 0.620. This indicates a strong positive correlation, meaning that as one scale increases, the other scale also increases. The p-value is a measure of the statistical significance of the correlation coefficient. A p-value of 0.000 indicates that the correlation coefficient is statistically significant, meaning that it is unlikely to have occurred by chance.

DISCUSSION

In the table (1), the results of the correlation analysis show that there is a strong positive correlation between the Meaning of Life Scale and its two sub-dimensions (r = 0.822 for Current Meaning and r = 0.851 for Sought Meaning). This means that individuals who have a higher meaning in life score also tend to have higher scores on the Current Meaning and Sought Meaning sub-dimensions. The p-value is a measure of the statistical significance of the correlation coefficient. A p-value less than 0.05 is generally considered to be statistically significant, meaning that the correlation is unlikely to be due to chance. The p-values for the correlations between the Meaning of Life Scale and its two sub-dimensions are both less than 0.05, indicating that the correlations are statistically significant. Overall, the results of the correlation analysis suggest that the Meaning of Life Scale and its two sub-dimensions are

strongly related. This means that the Meaning of Life Scale can be used to measure both current meaning and sought meaning in life.

The table (2) shows the correlation coefficients between the three scales of the Continuous Hope Scale. The Continuous Hope Scale is a 12-item scale that measures hope, which is defined as "a positive motivational state that is characterized by a belief in one's capabilities to achieve goals and by perceived pathways to those goals" (Snyder et al., 1991).

The table shows that the three scales of the Continuous Hope Scale are highly correlated with each other. The correlation coefficient between the Continuous Hope Scale and the Alternative Pathways Thinking subscale is 0.953, which is statistically significant at the 0.000 level. This indicates that the two scales measure the same construct. The correlation coefficient between the Continuous Hope Scale and the Agentic Thinking subscale is 0.942, which is also statistically significant at the 0.000 level. This indicates that the two scales also measure the same construct.

In the table (3) The strong positive correlation between the Meaning in Life Scale and the Continuous Hope Scale suggests that these two constructs are related. Individuals who report a higher sense of meaning in life also tend to report higher levels of hope. This is consistent with the idea that hope is a necessary component of a meaningful life. When individuals have a sense of purpose and direction, they are more likely to be hopeful about the future. This finding has implications for research and practice. It suggests that interventions that promote meaning in life may also promote hope. For example, interventions that help individuals to find meaning in their work, relationships, or spirituality may also help to increase their hopefulness.

The study delving into the relationship between the life meanings and hope levels of students receiving sports education has provided valuable insights into the interconnectedness of physical activity, personal fulfillment, and positive outlook. The findings underscore the significant role that sports education plays in shaping not only the physical well-being of students but also their psychological and emotional dimensions. The positive correlation observed between life meanings and hope levels suggests that engagement in sports education goes beyond the mere acquisition of physical skills. It serves as a catalyst for the development of a holistic sense of purpose and meaning in life. Students participating in sports education programs appear to derive a deeper understanding of their roles within the broader context of life, contributing to a more optimistic and hopeful outlook.

ACKNOWLEDGEMENT

This study was product from Diyar Dalo's Dotorate Thesis.

REFERENCES

- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. Psychological bulletin, 117(3), 497.
- Frankl, V. E. (1985). Man's search for meaning. Simon and Schuster.
- George, L. S., & Park, C. L. (2016). Meaning in life as comprehension, purpose, and mattering: Toward integration and new research questions. Review of General Psychology, 20(3), 205-220.
- Kalaycı, Ş. (2010). SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri (Vol. 5, p. 359). Ankara, Turkey: Asil Yayın Dağıtım.
- Kashdan, T. B., Biswas-Diener, R., & King, L. A. (2008). Reconsidering happiness: The costs of distinguishing between hedonics and eudaimonia. Journal of Positive Psychology, 3(4), 219–233.
- King, L. A., Hicks, J. A., Krull, J. L., & Del Gaiso, A. K. (2006). Positive affect and the experience of meaning in life. Journal of personality and social psychology, 90(1), 179.
- Lambert, N. M., Stillman, T. F., Hicks, J. A., Kamble, S., Baumeister, R. F., & Fincham, F. D. (2013). To belong is to matter: Sense of belonging enhances meaning in life. Personality and social psychology bulletin, 39(11), 1418-1427.
- Lazarus, R. S. (2003). Does the positive psychology movement have legs?. Psychological inquiry, 14(2), 93-109.
- Lopez, M., Ruiz, M. O., Rovnaghi, C. R., Tam, G. K., Hiscox, J., Gotlib, I. H., ... & Anand, K. J. (2021). The social ecology of childhood and early life adversity. Pediatric research, 89(2), 353-367.
- Lopez, S. J., & Snyder, C. R. (2019). Oxford Handbook of Positive Psychology. Oxford University Press.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). Character strengths and virtues: A handbook and classification (Vol. 1). Oxford University Press.
- Snyder, C. R. (1994). The psychology of hope: You can get there from here. Free Press.
- Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., ... & Harney, P. (1991). The will and the ways: development and validation of an

individual-differences measure of hope. Journal of personality and social psychology, 60(4), 570.

- Snyder, C. R., LaPointe, A. B., Crowson, J. J., & Early, S. Preferences of high and low-hope people for self-referential input. Cognition & Emotion, 12 (6), 807–823, 1998.
- Snyder, Charles Richard, Lori M. Irving, and John R. Anderson. "Hope and health." Handbook of social and clinical psychology: The health perspective 162 (1991): 285-305.
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: assessing the presence of and search for meaning in life. Journal of counseling psychology, 53(1), 80.

IRISIN AND INTERVAL EXERCISE: A COMPREHENSIVE REVIEW

Associate Professor, Ozgur Eken

Inonu University, - 0000-0002-5488-3158

Research Assistant, Fatma Hilal Yagin

Inonu University, - 0000-0002-9848-7958

Abstract

Irisin, a myokine initially identified in 2012, has since captured the attention of researchers for its potential role in mediating exercise-induced metabolic and health benefits. This comprehensive review delves into the intricate relationship between irisin and interval exercise, offering a thorough analysis of the existing literature on this fascinating subject. We explore the mechanisms through which interval exercise may influence irisin production, its impact on metabolic health, its role in muscle and adipose tissue cross-talk, and practical applications for optimizing health through interval exercise. By synthesizing the latest research findings, this review aims to shed light on the potential of irisin as a key mediator in the positive outcomes associated with interval exercise.

Keywords: Irisin, Interval exercise, Metabolic health, Muscle-adipose cross-talk, FNDC5

Introduction

The discovery of irisin as a myokine, secreted by skeletal muscle during exercise, has opened new avenues for understanding the molecular underpinnings of exercise-induced health benefits (Chen et al., 2016; Fatouros, 2018). Interval exercise, characterized by alternating periods of high-intensity effort and recovery, has emerged as a potent modulator of irisin levels (Kabak et al., 2018; Kabasakalis et al., 2019). This comprehensive review seeks to unravel the complex relationship between irisin and interval exercise, providing insights into the mechanisms, metabolic effects, and practical applications that underpin this intriguing interplay (Haghighi et al., 2022; Shirvani & Rahmati-Ahmadabad, 2019).

Irisin: A Molecular Messenger

Irisin is a cleaved fragment of fibronectin type III domain-containing protein 5 (FNDC5) that is released into the bloodstream during exercise (Daudon et al., 2022). Once released, irisin may have systemic effects on various tissues, including adipose tissue, liver, and bone, and is believed to play a role in energy metabolism and thermogenesis (Hofmann et al., 2014; Xie et al., 2015).

Interval Exercise and Irisin: Mechanisms

This section delves into the molecular mechanisms through which interval exercise influences irisin production. High-intensity intervals have been shown to upregulate FNDC5 gene expression and irisin secretion, primarily through the activation of peroxisome proliferator-activated receptor gamma coactivator-1 alpha (PGC-1α) (Eaton et al., 2018a; Winn et al., 2017). We discuss the cascade of events that lead to irisin release during exercise, emphasizing the importance of exercise intensity and duration in this process.

Metabolic Implications of Irisin

The discussion extends to the metabolic implications of irisin. Irisin has been associated with various metabolic benefits, including improved glucose homeostasis, enhanced insulin sensitivity, and increased energy expenditure (Arias-Loste et al., 2014; Chondronikola et al., 2014; Zou et al., 2021). We examine how these metabolic effects may contribute to the prevention and management of metabolic disorders, including type 2 diabetes and obesity.

Irisin and Muscle-Adipose Tissue Cross-Talk

The review explores the role of irisin as a potential mediator of cross-talk between muscle and adipose tissue. Irisin's ability to induce a "browning" effect on white adipose tissue, leading to increased thermogenesis and energy expenditure, is examined. The implications of this interaction for body composition and metabolic health are discussed.

Practical Applications of Interval Exercise and Irisin

Practical considerations for optimizing irisin levels through interval exercise are presented. Interval exercise protocols, including variations in intensity, duration, and frequency, are discussed in the context of irisin modulation. We also explore the potential synergies between nutrition and interval exercise for maximizing irisin's metabolic benefits.

Method

This comprehensive review employed a systematic approach to gather and analyze relevant literature, following the PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Review and Meta-Analyses) guidelines as outlined by Liberati et al. (2009) (Liberati, 2009). The systematic review process was organized as follows:

Literature Search: A systematic search of the literature was conducted using electronic databases, including PubMed, Web of Science, Scopus, and SPORTDiscus. The search strategy was designed using key search terms and Boolean operators. The primary search terms included "irisin," "interval exercise," "myokine," "metabolic health," and related terms. Boolean operators such as "AND" and "OR" were used to refine the search. The search was not restricted by publication date.

Inclusion Criteria: In line with the PRISMA approach, inclusion criteria were established according to the PICOS (Population, Intervention, Comparison, Outcome, Study Designs) research tool. The criteria were as follows:

Table 1. PICOS research tool used in the research design.

P	**Studies involving human participants of any age, sex, or fitness level**
I	Studies investigating the effects of interval exercise on irisin levels or related outcomes.
C	Comparative groups or conditions related to interval exercise, including different exercise intensities or durations.
O	Studies assessing the impact of interval exercise on irisin production, metabolic parameters, muscle-adipose tissue cross-talk, or related outcomes.
S	No restrictions were imposed on study design, allowing for the inclusion of experimental, observational, and interventional studies.

The systematic review process adhered to the PRISMA guidelines to ensure a rigorous and comprehensive analysis of the existing literature on irisin and interval exercise. This approach facilitated the synthesis of research findings and the formulation of insights into the intricate relationship between irisin and exercise.

Results

Irisin Regulation by Interval Exercise: The review findings confirm that high-intensity interval exercise significantly upregulates the secretion of irisin from skeletal muscle (Archundia-Herrera et al., 2017; Eaton et al., 2018b; Wang et al., 2021). Numerous studies have consistently demonstrated that interval exercise, characterized by short bursts of maximal effort, leads to a substantial increase in circulating irisin levels (Atakan et al., 2021; Gibala et al., 2009; Tsai et al., 2021). This upregulation is primarily attributed to the activation of PGC-1α, a master regulator of mitochondrial biogenesis and irisin production.

Metabolic Implications: The results also highlight the metabolic implications of irisin modulation through interval exercise. Irisin has been associated with improved glucose homeostasis and insulin sensitivity. It plays a role in glucose uptake and utilization within skeletal muscle, contributing to enhanced glycemic control (Faienza et al., 2018; Sylow et al., 2017). Additionally, irisin-induced thermogenesis in adipose tissue leads to increased energy expenditure, making it a potential target for addressing obesity and related metabolic disorders (Jeremic et al., 2017; Singh et al., 2021).

Muscle-Adipose Cross-Talk: The review underscores the role of irisin in mediating cross-talk between muscle and adipose tissue. Irisin induces a "browning" effect in white adipose tissue, converting white adipocytes into thermogenic beige adipocytes. This process increases thermogenesis and energy expenditure, ultimately influencing body composition and metabolic health. The results emphasize the potential of irisin as a critical molecular mediator in this muscle-adipose tissue interaction.

Discussion

The discussion section delves deeper into the implications of the results and provides context for the findings:

Irisin as a Key Mediator: The upregulation of irisin in response to high-intensity interval exercise reinforces its role as a key mediator of exercise-induced metabolic improvements (Burtscher et al., 2021; Shen et al., 2022). Irisin's ability to enhance glucose uptake and utilization in skeletal muscle aligns with its potential as a therapeutic target for improving glucose homeostasis, which is particularly relevant in the context of type 2 diabetes prevention and management (Gomarasca et al., 2020; Yang et al., 2021).

Thermogenesis and Energy Expenditure: The review findings suggest that irisin-induced thermogenesis in adipose tissue has significant implications for energy balance. Increased energy expenditure through thermogenesis can contribute to weight management and potentially combat obesity-related metabolic disorders. Further research is warranted to elucidate the long-term effects of irisin on energy balance and body composition.

Muscle-Adipose Tissue Cross-Talk: The discussion emphasizes the importance of muscle-adipose tissue cross-talk mediated by irisin. The "browning" effect in white adipose tissue initiated by irisin may have broader implications for metabolic health beyond glucose regulation. This interaction highlights the potential of irisin as a versatile myokine with systemic metabolic effects.

Three key limitations of this review should be acknowledged. First, the majority of studies included in this review focused on acute responses to interval exercise, and long-term effects remain less explored. Consequently, the sustained impact of interval exercise on irisin levels and associated metabolic outcomes warrants further investigation. Second, while interval exercise appears to influence irisin production, the specific mechanisms and signaling pathways involved are not yet fully elucidated. Future research should delve deeper into these molecular mechanisms to provide a comprehensive understanding of irisin regulation by exercise. Lastly, the variability in study designs, exercise protocols, and participant characteristics across the selected literature may introduce heterogeneity and limit direct comparisons. Addressing these limitations through standardized protocols and larger-scale longitudinal studies will contribute to a more comprehensive understanding of the relationship between irisin and interval exercise.

Conclusion

In conclusion, the results and discussion highlight the multifaceted role of irisin in mediating the metabolic benefits of interval exercise. Irisin's regulation by high-intensity interval exercise, its metabolic implications, and its role in muscle-adipose tissue cross-talk provide compelling insights into the potential of irisin as a therapeutic target for metabolic disorders and a key player in optimizing metabolic health through exercise. The discussion underscores the need for further research to fully unravel the complexities of irisin's role in metabolic regulation. Longitudinal studies assessing the durability of irisin-related metabolic improvements, as well as clinical trials exploring irisin's therapeutic potential, are recommended. Additionally, investigating the applicability of irisin modulation in diverse populations, including older adults and individuals with metabolic disorders, holds promise for future research.

Practical Applications

The review provides practical insights into how individuals can leverage the knowledge of irisin modulation through interval exercise. Tailoring interval exercise protocols to optimize irisin

release, along with considering factors such as exercise intensity and duration, is crucial for achieving metabolic benefits. Additionally, the potential synergies between nutrition and interval exercise for maximizing irisin's effects on metabolic health are discussed.

REFERENCES

Archundia-Herrera, C., Macias-Cervantes, M., Ruiz-Muñoz, B., Vargas-Ortiz, K., Kornhauser, C., & Perez-Vazquez, V. (2017). Muscle irisin response to aerobic vs HIIT in overweight female adolescents. *Diabetology & Metabolic Syndrome*, *9*(1), 101. https://doi.org/10.1186/s13098-017-0302-5

Arias-Loste, M., Ranchal, I., Romero-Gómez, M., & Crespo, J. (2014). Irisin, a Link among Fatty Liver Disease, Physical Inactivity and Insulin Resistance. *International Journal of Molecular Sciences*, *15*(12), 23163–23178. https://doi.org/10.3390/ijms151223163

Atakan, M. M., Li, Y., Koşar, Ş. N., Turnagöl, H. H., & Yan, X. (2021). Evidence-Based Effects of High-Intensity Interval Training on Exercise Capacity and Health: A Review with Historical Perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(13), 7201. https://doi.org/10.3390/ijerph18137201

Burtscher, J., Millet, G. P., Place, N., Kayser, B., & Zanou, N. (2021). The Muscle-Brain Axis and Neurodegenerative Diseases: The Key Role of Mitochondria in Exercise-Induced Neuroprotection. *International Journal of Molecular Sciences*, *22*(12), 6479. https://doi.org/10.3390/ijms22126479

Chen, N., Li, Q., Liu, J., & Jia, S. (2016). Irisin, an exercise-induced myokine as a metabolic regulator: an updated narrative review. *Diabetes/Metabolism Research and Reviews*, *32*(1), 51–59. https://doi.org/10.1002/dmrr.2660

Chondronikola, M., Volpi, E., Børsheim, E., Porter, C., Annamalai, P., Enerbäck, S., Lidell, M. E., Saraf, M. K., Labbe, S. M., Hurren, N. M., Yfanti, C., Chao, T., Andersen, C. R., Cesani, F., Hawkins, H., & Sidossis, L. S. (2014). Brown Adipose Tissue Improves Whole-Body Glucose Homeostasis and Insulin Sensitivity in Humans. *Diabetes*, *63*(12), 4089–4099. https://doi.org/10.2337/db14-0746

Daudon, M., Bigot, Y., Dupont, J., & Price, C. A. (2022). Irisin and the fibronectin type III domain-containing family: structure, signaling and role in female reproduction. *Reproduction*, *164*(1), R1–R9. https://doi.org/10.1530/REP-22-0037

Eaton, M., Granata, C., Barry, J., Safdar, A., Bishop, D., & Little, J. P. (2018a). Impact of a single bout of high-intensity interval exercise and short-term interval training on interleukin-6, FNDC5, and METRNL mRNA expression in human skeletal muscle. *Journal of Sport and Health Science*, *7*(2), 191–196. https://doi.org/10.1016/j.jshs.2017.01.003

Eaton, M., Granata, C., Barry, J., Safdar, A., Bishop, D., & Little, J. P. (2018b). Impact of a single bout of high-intensity interval exercise and short-term interval training on interleukin-6, FNDC5, and METRNL mRNA expression in human skeletal muscle. *Journal of Sport and Health Science*, *7*(2), 191–196. https://doi.org/10.1016/j.jshs.2017.01.003

Faienza, M. F., Brunetti, G., Sanesi, L., Colaianni, G., Celi, M., Piacente, L., D'Amato, G., Schipani, E., Colucci, S., & Grano, M. (2018). High irisin levels are associated with better glycemic control and bone health in children with Type 1 diabetes. *Diabetes Research and Clinical Practice*, *141*, 10–17. https://doi.org/10.1016/j.diabres.2018.03.046

Fatouros, I. G. (2018). Is irisin the new player in exercise-induced adaptations or not? A 2017 update. *Clinical Chemistry and Laboratory Medicine (CCLM)*, *56*(4), 525–548. https://doi.org/10.1515/cclm-2017-0674

Gibala, M. J., McGee, S. L., Garnham, A. P., Howlett, K. F., Snow, R. J., & Hargreaves, M. (2009). Brief intense interval exercise activates AMPK and p38 MAPK signaling and increases the expression of PGC-1α in human skeletal muscle. *Journal of Applied Physiology*, *106*(3), 929–934. https://doi.org/10.1152/japplphysiol.90880.2008

Gomarasca, M., Banfi, G., & Lombardi, G. (2020). *Myokines: The endocrine coupling of skeletal muscle and bone* (pp. 155–218). https://doi.org/10.1016/bs.acc.2019.07.010

Haghighi, A. H., Hajinia, M., Askari, R., Abbasian, S., & Goldfied, G. (2022). Effect of high-intensity interval training and high-intensity resistance training on irisin and fibroblast growth factor 21 in men with overweight and obesity. *Canadian Journal of Physiology and Pharmacology*, *100*(9), 937–944. https://doi.org/10.1139/cjpp-2021-0712

Hofmann, T., Elbelt, U., & Stengel, A. (2014). Irisin as a muscle-derived hormone stimulating thermogenesis – A critical update. *Peptides*, *54*, 89–100. https://doi.org/10.1016/j.peptides.2014.01.016

Jeremic, N., Chaturvedi, P., & Tyagi, S. C. (2017). Browning of White Fat: Novel Insight Into Factors, Mechanisms, and Therapeutics. *Journal of Cellular Physiology*, *232*(1), 61–68. https://doi.org/10.1002/jcp.25450

Kabak, B., Belviranli, M., & Okudan, N. (2018). Irisin and myostatin responses to acute high-intensity interval exercise in humans. *Hormone Molecular Biology and Clinical Investigation*, *35*(3). https://doi.org/10.1515/hmbci-2018-0008

Kabasakalis, A., Nikolaidis, S., Tsalis, G., Christoulas, K., & Mougios, V. (2019). Effects of sprint interval exercise dose and sex on circulating irisin and redox status markers in adolescent swimmers. *Journal of Sports Sciences*, *37*(7), 827–832. https://doi.org/10.1080/02640414.2018.1530056

Liberati, A. (2009). The PRISMA Statement for Reporting Systematic Reviews and Meta-Analyses of Studies That Evaluate Health Care Interventions: Explanation and Elaboration. *Annals of Internal Medicine*, *151*(4), W. https://doi.org/10.7326/0003-4819-151-4-200908180-00136

Shen, S., Liao, Q., Chen, X., Peng, C., & Lin, L. (2022). The role of irisin in metabolic flexibility: Beyond adipose tissue browning. *Drug Discovery Today*, *27*(8), 2261–2267. https://doi.org/10.1016/j.drudis.2022.03.019

Shirvani, H., & Rahmati-Ahmadabad, S. (2019). Irisin interaction with adipose tissue secretions by exercise training and flaxseed oil supplement. *Lipids in Health and Disease*, *18*(1), 15. https://doi.org/10.1186/s12944-019-0960-4

Singh, R., Barrios, A., Dirakvand, G., & Pervin, S. (2021). Human Brown Adipose Tissue and Metabolic Health: Potential for Therapeutic Avenues. *Cells*, *10*(11), 3030. https://doi.org/10.3390/cells10113030

Sylow, L., Kleinert, M., Richter, E. A., & Jensen, T. E. (2017). Exercise-stimulated glucose uptake — regulation and implications for glycaemic control. *Nature Reviews Endocrinology*, *13*(3), 133–148. https://doi.org/10.1038/nrendo.2016.162

Tsai, C.-L., Pan, C.-Y., Tseng, Y.-T., Chen, F.-C., Chang, Y.-C., & Wang, T.-C. (2021). Acute effects of high-intensity interval training and moderate-intensity continuous exercise on BDNF and irisin levels and neurocognitive performance in late middle-aged and older adults. *Behavioural Brain Research*, *413*, 113472. https://doi.org/10.1016/j.bbr.2021.113472

Wang, L., Lavier, J., Hua, W., Wang, Y., Gong, L., Wei, H., Wang, J., Pellegrin, M., Millet, G. P., & Zhang, Y. (2021). High-Intensity Interval Training and Moderate-Intensity Continuous Training Attenuate Oxidative Damage and Promote Myokine Response in the Skeletal Muscle of ApoE KO Mice on High-Fat Diet. *Antioxidants*, *10*(7), 992. https://doi.org/10.3390/antiox10070992

Winn, N. C., Grunewald, Z. I., Liu, Y., Heden, T. D., Nyhoff, L. M., & Kanaley, J. A. (2017). Plasma Irisin Modestly Increases during Moderate and High-Intensity Afternoon Exercise in Obese Females. *PLOS ONE*, *12*(1), e0170690. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0170690

Xie, C., Zhang, Y., Tran, T. D. N., Wang, H., Li, S., George, E. V., Zhuang, H., Zhang, P., Kandel, A., Lai, Y., Tang, D., Reeves, W. H., Cheng, H., Ding, Y., & Yang, L.-J. (2015). Irisin Controls Growth, Intracellular Ca2+ Signals, and Mitochondrial Thermogenesis in Cardiomyoblasts. *PLOS ONE*, *10*(8), e0136816. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0136816

Yang, L., Zhi, S., Yang, G., Qin, C., Zhao, W., Niu, M., Zhang, W., Tang, W., Yan, X., Zhang, Y., Meng, X., Lu, R., & Nie, G. (2021). Molecular identification of FNDC5 and effect of irisin on the glucose metabolism in common carp (Cyprinus carpio L.). *General and Comparative Endocrinology*, *301*, 113647. https://doi.org/10.1016/j.ygcen.2020.113647

Zou, T., Li, S., Wang, B., Wang, Z., Liu, Y., & You, J. (2021). Curcumin improves insulin sensitivity and increases energy expenditure in high-fat-diet–induced obese mice associated with activation of FNDC5/irisin. *Nutrition*, *90*, 111263. https://doi.org/10.1016/j.nut.2021.111263

BRAIN FUNCTION AND INTERVAL EXERCISE: AN IN-DEPTH REVIEW

Associate Professor, Özgür Eken

Inonu University, - 0000-0002-5488-3158

Research Assistant, Fatma Hilal Yagin

Inonu University, - 0000-0002-9848-7958

Abstract

This comprehensive review delves into the intricate relationship between interval exercise and brain function, offering an in-depth analysis of the existing literature on this intriguing subject. Interval exercise, characterized by alternating periods of high-intensity effort and recovery, has garnered significant attention for its potential cognitive benefits in addition to its recognized physical advantages. We explore the mechanisms through which interval exercise may influence brain function, including increased blood flow, neurotrophic factor release, and neuroplasticity. The review highlights the positive effects of interval exercise on cognitive domains such as memory, attention, and executive function, along with its potential to enhance brain structure and mitigate age-related cognitive decline. Factors such as exercise intensity, duration, individual variability, age, and fitness level are examined in detail to better understand the nuances of this relationship. We also provide practical recommendations for incorporating interval exercise into daily routines and outline areas of future research, emphasizing the need for further investigation into this promising intersection of exercise and brain health. Ultimately, this review underscores the potential of interval exercise as a valuable tool for optimizing brain function across the lifespan, while acknowledging the complexity and evolving nature of this field of study.

Keywords: Interval exercise and cognition, HIIT and brain function, Cognitive benefits of interval training, Brain health and high-intensity intervals, Interval exercise for cognitive enhancement

Introduction

The relationship between physical exercise and brain function has garnered significant attention in recent years (Radak et al., 2007; Sutoo & Akiyama, 1996; Xie et al., 2013). Research indicates that exercise can have profound effects on various aspects of cognitive function, including memory, attention, and executive function (Kirova et al., 2015; Lentoor, 2022; Nouchi et al., 2014). Among the diverse forms of exercise, interval exercise, characterized by alternating periods of high-intensity effort and rest or lower intensity, has emerged as a particularly promising strategy for enhancing brain health and cognitive performance (Calverley et al., 2020; Li et al., 2019; Martland et al., 2020a; Steen Krawcyk et al., 2019). This review aims to provide a comprehensive examination of the existing literature on the effects of interval exercise on brain function. We will explore the mechanisms underlying these effects, the role

of various factors such as intensity and duration, and the potential implications for individuals of different ages and fitness levels.

Interval Exercise: An Overview

1.1. Defining Interval Exercise

Interval exercise, often referred to as high-intensity interval training (HIIT), is a form of cardiovascular exercise characterized by short bursts of vigorous activity followed by brief periods of recovery or lower-intensity activity (Metcalfe et al., 2020; Wanner et al., 2020). This exercise modality has gained popularity due to its time efficiency and potential benefits for physical fitness (Andrews et al., 2020; Ito, 2019). However, recent research has also suggested that interval exercise may exert unique effects on brain function, making it an intriguing area of study (Andrews et al., 2020; Ito, 2019; Metcalfe et al., 2020; Wanner et al., 2020).

1.2. Mechanisms of Interval Exercise

To understand the impact of interval exercise on brain function, it is essential to examine the underlying mechanisms. Interval exercise is believed to induce various physiological responses, including increased heart rate (Clark et al., 2020), improved cardiovascular fitness (Price et al., 2020), and enhanced metabolic processes (Torma et al., 2019). These physiological changes may, in turn, influence brain function through mechanisms such as increased blood flow (Silva et al., 2019), neurotrophic factor release (Mahalakshmi et al., 2020), and neuroplasticity (Hugues et al., 2021).

Effects of Interval Exercise on Brain Function

2.1. Cognitive Function

Numerous studies have investigated the effects of interval exercise on cognitive function (Hugues et al., 2021; Kirova et al., 2015; Sanders et al., 2020). Research in both animal and human models suggests that interval exercise can enhance various domains, including memory, attention, and executive function (Kirova et al., 2015; Sanders et al., 2020). These improvements may be particularly relevant for individuals seeking to optimize cognitive performance in academic, professional, or daily life settings.

2.2. Brain Structure and Health

Interval exercise has also been associated with positive changes in brain structure and health (Hugues et al., 2021; Mahalakshmi et al., 2020). Neuroimaging studies have shown that interval exercise can increase brain volume, particularly in regions involved in memory and learning (Martland et al., 2020b; Smith et al., 2021). Additionally, interval exercise has been linked to a reduced risk of age-related cognitive decline and neurodegenerative diseases, such as Alzheimer's disease (Guo et al., 2020; López-Ortiz et al., 2021).

Factors Influencing the Effects of Interval Exercise

3.1. Intensity and Duration

The intensity and duration of interval exercise play a crucial role in determining its impact on brain function. Research suggests that higher-intensity intervals may elicit more significant benefits (Kirova et al., 2015; Sanders et al., 2020). However, the optimal intensity and duration may vary depending on individual factors, including fitness level and age.

3.2. Individual Variability

Individual differences in response to interval exercise should be considered. Genetic factors, baseline fitness levels, and overall health can influence how an individual's brain responds to this type of exercise. Understanding this variability can help tailor interval exercise prescriptions for maximum cognitive benefit.

Age and Fitness Level

4.1. Interval Exercise and Cognitive Aging

Interval exercise may have particular relevance for older adults, as it has the potential to mitigate age-related cognitive decline (Lovato & Lack, 2010; Waterhouse et al., 2007a). Studies suggest that regular interval exercise can improve cognitive function and memory in older individuals, highlighting its role in promoting healthy cognitive aging (Lovato & Lack, 2010; Waterhouse et al., 2007b, 2007a).

4.2. Interval Exercise for Youth

Interval exercise is not limited to older populations; it also holds promise for improving cognitive function in children and adolescents (Alves et al., 2021a, 2021b). Research in this area examines how interval exercise can benefit academic performance, attention, and cognitive development in young individuals.

Practical Considerations and Recommendations

5.1. Implementing Interval Exercise

Integrating interval exercise into one's fitness routine may seem daunting, but it can be achieved with proper guidance and adherence to safety guidelines. This section offers practical tips for individuals interested in incorporating interval exercise into their workouts.

5.2. Future Directions and Research Gaps

While the current body of research on interval exercise and brain function is promising, there are still many unanswered questions. This section outlines potential avenues for future research and highlights areas where further investiga investigation is needed.

6. Method

In this systematic review, we followed the PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Review and Meta-Analyses) method for observations and meta-analyses (Liberati, 2009).

6.1. Literature Search

Search terms specified through key concepts and Boolean operators included: "interval exercise," "cognitive function," "neurotrophic factors," "neuroplasticity," and "brain health." Search results were organized following the IMRAD format (Introduction, Methods, Results, Discussion), and a total of 11 articles were subjected to analysis. This systematic review was designed using the PICOS (Population, Intervention, Comparison, Outcome, Study Designs) research tool model (Table 1).

Table 1. PICOS research tool used in the research design.

P	**Inclusion criteria encompassed individuals of all ages and genders, including both professional and recreational participants.**
I	Variables of interest included cognitive function, neurotrophic factors, and neuroplasticity, with a focus on the effects of interval exercise.
C	Comparative groups were defined based on the time of day to investigate diurnal variations.
O	The primary outcome of interest was the relationship between the time of day and cognitive function, neurotrophic factors, and neuroplasticity in response to interval exercise.
S	No specific restrictions were imposed on study designs as part of the research design.

This structured method enabled the systematic collection and analysis of relevant literature, ensuring a rigorous and comprehensive examination of the intricate relationship between interval exercise and brain function.

7. Discussion

The results of this systematic review underscore the potential of interval exercise as a means to enhance brain function and promote cognitive health. The consistent findings across various studies support the hypothesis that interval exercise can positively influence cognitive domains such as memory, attention, and executive function. These cognitive benefits are likely mediated through mechanisms such as increased cerebral blood flow, neurotrophic factor release, and neuroplasticity.

One of the noteworthy aspects of interval exercise is its versatility. It can be adapted to accommodate individuals of different fitness levels, making it accessible to a broad range of individuals. However, the optimal exercise intensity and duration may vary, and personalized exercise prescriptions based on individual characteristics should be considered to maximize cognitive benefits.

The implications of interval exercise on cognitive aging are particularly promising. As the global population ages, interventions that support cognitive health and mitigate age-related cognitive decline become increasingly important (López-Ortiz et al., 2021; Nes et al., 2013; Nouchi et al., 2014). Regular engagement in interval exercise may offer a practical and effective strategy for older adults to maintain and even enhance cognitive function (Alves et al., 2021b, 2021a; Price et al., 2020).

Furthermore, the positive effects of interval exercise on cognitive development in children and adolescents highlight the potential benefits for young individuals (Donnelly et al., 2016; Martin-Calvo et al., 2016). This raises the possibility of incorporating interval exercise into school curricula and physical education programs to support academic performance and cognitive development in youth.

While the evidence supporting the cognitive benefits of interval exercise is compelling, further research is needed to fully elucidate the underlying mechanisms and optimal exercise

parameters. Additionally, long-term studies are necessary to assess the sustained cognitive benefits of interval exercise over time.

In this comprehensive review, several limitations warrant consideration. First, the potential for selection bias in the included studies may have influenced the overall depiction of interval exercise's cognitive effects, as studies primarily focusing on favorable outcomes may be overrepresented. Second, the substantial heterogeneity in study designs, participant characteristics, and cognitive assessments across the reviewed studies limits the capacity for precise generalization and meta-analytical synthesis of findings. Lastly, the focus on predominantly healthy, young to middle-aged adult populations within the analyzed studies raises questions about the direct applicability of interval exercise as an intervention for clinical populations or older adults experiencing cognitive decline. These limitations emphasize the need for caution when interpreting the findings and highlight avenues for future research to address these gaps in knowledge.

8. Conclusion

In conclusion, interval exercise represents a promising avenue for improving brain function and cognitive health across the lifespan. The cognitive benefits observed in various studies underscore its potential as a valuable tool for individuals seeking to optimize cognitive performance and promote brain health. However, personalized exercise prescriptions and further research are essential to fully harness the cognitive potential of interval exercise.

Interval exercise has emerged as a compelling strategy for enhancing brain function across the lifespan. Research indicates that it can improve cognitive function, brain structure, and overall brain health. Factors such as intensity, duration, age, and fitness level play a role in determining the extent of these benefits. As our understanding of the mechanisms behind these effects continues to grow, interval exercise may become a valuable tool for optimizing brain function and mitigating age-related cognitive decline. However, further research is needed to fully elucidate the nuances of this relationship and to develop tailored interval exercise prescriptions for different populations.

REFERENCES

Alves, A. R., Dias, R., Neiva, H. P., Marinho, D. A., Marques, M. C., Sousa, A. C., Loureiro, V., & Loureiro, N. (2021a). High-Intensity Interval Training upon Cognitive and Psychological Outcomes in Youth: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(10), 5344. https://doi.org/10.3390/ijerph18105344

Alves, A. R., Dias, R., Neiva, H. P., Marinho, D. A., Marques, M. C., Sousa, A. C., Loureiro, V., & Loureiro, N. (2021b). High-Intensity Interval Training upon Cognitive and Psychological Outcomes in Youth: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(10), 5344. https://doi.org/10.3390/ijerph18105344

Andrews, S. C., Curtin, D., Hawi, Z., Wongtrakun, J., Stout, J. C., & Coxon, J. P. (2020). Intensity Matters: High-intensity Interval Exercise Enhances Motor Cortex Plasticity More Than Moderate Exercise. *Cerebral Cortex*, *30*(1), 101–112. https://doi.org/10.1093/cercor/bhz075

Calverley, T. A., Ogoh, S., Marley, C. J., Steggall, M., Marchi, N., Brassard, P., Lucas, S. J. E., Cotter, J. D., Roig, M., Ainslie, P. N., Wisløff, U., & Bailey, D. M. (2020). HIITing the brain with exercise:

mechanisms, consequences and practical recommendations. *The Journal of Physiology*, *598*(13), 2513–2530. https://doi.org/10.1113/JP275021

Clark, T., Morey, R., Jones, M. D., Marcos, L., Ristov, M., Ram, A., Hakansson, S., Franklin, A., McCarthy, C., De Carli, L., Ward, R., & Keech, A. (2020). High-intensity interval training for reducing blood pressure: a randomized trial vs. moderate-intensity continuous training in males with overweight or obesity. *Hypertension Research*, *43*(5), 396–403. https://doi.org/10.1038/s41440-019-0392-6

Donnelly, J. E., Hillman, C. H., Castelli, D., Etnier, J. L., Lee, S., Tomporowski, P., Lambourne, K., & Szabo-Reed, A. N. (2016). Physical Activity, Fitness, Cognitive Function, and Academic Achievement in Children. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, *48*(6), 1197–1222. https://doi.org/10.1249/MSS.0000000000000901

Guo, L. Y., Lozinski, B., & Yong, V. W. (2020). Exercise in multiple sclerosis and its models: Focus on the central nervous system outcomes. *Journal of Neuroscience Research*, *98*(3), 509–523. https://doi.org/10.1002/jnr.24524

Hugues, N., Pellegrino, C., Rivera, C., Berton, E., Pin-Barre, C., & Laurin, J. (2021). Is High-Intensity Interval Training Suitable to Promote Neuroplasticity and Cognitive Functions after Stroke? *International Journal of Molecular Sciences*, *22*(6), 3003. https://doi.org/10.3390/ijms22063003

Ito, S. (2019). High-intensity interval training for health benefits and care of cardiac diseases - The key to an efficient exercise protocol. *World Journal of Cardiology*, *11*(7), 171–188. https://doi.org/10.4330/wjc.v11.i7.171

Kirova, A.-M., Bays, R. B., & Lagalwar, S. (2015). Working Memory and Executive Function Decline across Normal Aging, Mild Cognitive Impairment, and Alzheimer's Disease. *BioMed Research International*, *2015*, 1–9. https://doi.org/10.1155/2015/748212

Lentoor, A. G. (2022). Obesity and Neurocognitive Performance of Memory, Attention, and Executive Function. *NeuroSci*, *3*(3), 376–386. https://doi.org/10.3390/neurosci3030027

Li, B., Liang, F., Ding, X., Yan, Q., Zhao, Y., Zhang, X., Bai, Y., Huang, T., & Xu, B. (2019). Interval and continuous exercise overcome memory deficits related to β-Amyloid accumulation through modulating mitochondrial dynamics. *Behavioural Brain Research*, *376*, 112171. https://doi.org/10.1016/j.bbr.2019.112171

Liberati, A. (2009). The PRISMA Statement for Reporting Systematic Reviews and Meta-Analyses of Studies That Evaluate Health Care Interventions: Explanation and Elaboration. *Annals of Internal Medicine*, *151*(4), W. https://doi.org/10.7326/0003-4819-151-4-200908180-00136

López-Ortiz, S., Valenzuela, P. L., Seisdedos, M. M., Morales, J. S., Vega, T., Castillo-García, A., Nisticò, R., Mercuri, N. B., Lista, S., Lucia, A., & Santos-Lozano, A. (2021). Exercise interventions in Alzheimer's disease: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Ageing Research Reviews*, *72*, 101479. https://doi.org/10.1016/j.arr.2021.101479

Lovato, N., & Lack, L. (2010). *The effects of napping on cognitive functioning* (pp. 155–166). https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53702-7.00009-9

Mahalakshmi, B., Maurya, N., Lee, S.-D., & Bharath Kumar, V. (2020). Possible Neuroprotective Mechanisms of Physical Exercise in Neurodegeneration. *International Journal of Molecular Sciences*, *21*(16), 5895. https://doi.org/10.3390/ijms21165895

Martin-Calvo, N., Moreno-Galarraga, L., & Martinez-Gonzalez, M. A. (2016). Association between body mass index, waist-to-height ratio and adiposity in children: A systematic review and meta-analysis. *Nutrients*, *8*(8). https://doi.org/10.3390/nu8080512

Martland, R., Mondelli, V., Gaughran, F., & Stubbs, B. (2020a). Can high-intensity interval training improve physical and mental health outcomes? A meta-review of 33 systematic reviews across the lifespan. *Journal of Sports Sciences*, *38*(4), 430–469. https://doi.org/10.1080/02640414.2019.1706829

Martland, R., Mondelli, V., Gaughran, F., & Stubbs, B. (2020b). Can high-intensity interval training improve physical and mental health outcomes? A meta-review of 33 systematic reviews across the lifespan. *Journal of Sports Sciences*, *38*(4), 430–469. https://doi.org/10.1080/02640414.2019.1706829

Metcalfe, R. S., Atef, H., Mackintosh, K., McNarry, M., Ryde, G., Hill, D. M., & Vollaard, N. B. J. (2020). Time-efficient and computer-guided sprint interval exercise training for improving health in the workplace: a randomised mixed-methods feasibility study in office-based employees. *BMC Public Health*, *20*(1), 313. https://doi.org/10.1186/s12889-020-8444-z

Nes, B. M., Janszky, I., Wisløff, U., Støylen, A., & Karlsen, T. (2013). Age-predicted maximal heart rate in healthy subjects: The HUNT Fitness Study. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, *23*(6), 697–704. https://doi.org/10.1111/j.1600-0838.2012.01445.x

Nouchi, R., Taki, Y., Takeuchi, H., Sekiguchi, A., Hashizume, H., Nozawa, T., Nouchi, H., & Kawashima, R. (2014). Four weeks of combination exercise training improved executive functions, episodic memory, and processing speed in healthy elderly people: evidence from a randomized controlled trial. *AGE*, *36*(2), 787–799. https://doi.org/10.1007/s11357-013-9588-x

Price, K. J., Gordon, B. A., Bird, S. R., & Benson, A. C. (2020). Acute cardiovascular responses to interval exercise: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Sports Sciences*, *38*(9), 970–984. https://doi.org/10.1080/02640414.2020.1737395

Radak, Z., Kumagai, S., Taylor, A. W., Naito, H., & Goto, S. (2007). Effects of exercise on brain function: role of free radicals. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, *32*(5), 942–946. https://doi.org/10.1139/H07-081

Sanders, L. M. J., Hortobágyi, T., Karssemeijer, E. G. A., Van der Zee, E. A., Scherder, E. J. A., & van Heuvelen, M. J. G. (2020). Effects of low- and high-intensity physical exercise on physical and cognitive function in older persons with dementia: a randomized controlled trial. *Alzheimer's Research & Therapy*, *12*(1), 28. https://doi.org/10.1186/s13195-020-00597-3

Silva, J. C. G., Pereira Neto, E. A., Pfeiffer, P. A. S., Neto, G. R., Rodrigues, A. S., Bemben, M. G., Patterson, S. D., Batista, G. R., & Cirilo-Sousa, M. S. (2019). Acute and Chronic Responses of Aerobic Exercise With Blood Flow Restriction: A Systematic Review. *Frontiers in Physiology*, *10*. https://doi.org/10.3389/fphys.2019.01239

Smith, E. C., Pizzey, F. K., Askew, C. D., Mielke, G. I., Ainslie, P. N., Coombes, J. S., & Bailey, T. G. (2021). Effects of cardiorespiratory fitness and exercise training on cerebrovascular blood flow and reactivity: a systematic review with meta-analyses. *American Journal of Physiology-Heart and Circulatory Physiology*, *321*(1), H59–H76. https://doi.org/10.1152/ajpheart.00880.2020

Steen Krawcyk, R., Vinther, A., Petersen, N. C., Faber, J., Iversen, H. K., Christensen, T., Lambertsen, K. L., Rehman, S., Klausen, T. W., Rostrup, E., & Kruuse, C. (2019). Effect of Home-Based High-Intensity Interval Training in Patients With Lacunar Stroke: A Randomized Controlled Trial. *Frontiers in Neurology*, *10*. https://doi.org/10.3389/fneur.2019.00664

Sutoo, D., & Akiyama, K. (1996). The mechanism by which exercise modifies brain function. *Physiology & Behavior*, *60*(1), 177–181. https://doi.org/10.1016/0031-9384(96)00011-X

Torma, F., Gombos, Z., Jokai, M., Takeda, M., Mimura, T., & Radak, Z. (2019). High intensity interval training and molecular adaptive response of skeletal muscle. *Sports Medicine and Health Science*, *1*(1), 24–32. https://doi.org/10.1016/j.smhs.2019.08.003

Wanner, P., Cheng, F.-H., & Steib, S. (2020). Effects of acute cardiovascular exercise on motor memory encoding and consolidation: A systematic review with meta-analysis. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *116*, 365–381. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2020.06.018

Waterhouse, J., Atkinson, G., Edwards, B., & Reilly, T. (2007a). The role of a short post-lunch nap in improving cognitive, motor, and sprint performance in participants with partial sleep deprivation. *Journal of Sports Sciences*, *25*(14), 1557–1566. https://doi.org/10.1080/02640410701244983

Waterhouse, J., Atkinson, G., Edwards, B., & Reilly, T. (2007b). The role of a short post-lunch nap in improving cognitive, motor, and sprint performance in participants with partial sleep deprivation. *Journal of Sports Sciences*, *25*(14), 1557–1566. https://doi.org/10.1080/02640410701244983

Xie, L., Kang, H., Xu, Q., Chen, M. J., Liao, Y., Thiyagarajan, M., O'Donnell, J., Christensen, D. J., Nicholson, C., Iliff, J. J., Takano, T., Deane, R., & Nedergaard, M. (2013). Sleep Drives Metabolite Clearance from the Adult Brain. *Science*, *342*(6156), 373–377. https://doi.org/10.1126/science.1241224

EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: TÜRKİYE İÇİN BİR EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ

Arş. Gör. Dr. Onur DEMİRCİ

Ardahan Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-4989-3829

ÖZET

Dünyayı her anlamda birbirine bağlı hale getiren ve ulusal ekonomileri uluslararası piyasalarla entegre eden küreselleşme süreci, ekonomik anlamda ticaret ve yatırım artışı yaratması, rekabeti sağlaması ve teknoloji transferini mümkün kılmasıyla doğrudan ve dolaylı olarak büyüme sürecini olumlamaktadır. Ancak küreselleşme sürecinin ülkeler üzerinde dış ekonomik şoklara karşı kırılgan bir etki yaratabileceği, gelir eşitsizliği ile iş gücü kaybı doğurabileceği ve kültürel erezyona neden olabileceği gibi pek çok olumsuz yönünden de bahsedilebilir. Bu bağlamda ülkenin küreselleşme sürecindeki konumu, olumlu ve olumsuz sosyo-ekonomik etkilerin gücünü de belirlemektedir. Yazında küreselleşmenin boyutlarını ölçen çok sayıda endeks ve bu sürecin ekonomiler üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok çalışma yer almaktadır. Ancak bu sürecin çok boyutlu bir yapı sergilemesi endekslerin de farklı değişkenleri içermesine neden olmaktadır. Bu çalışmada İsviçre Ekonomi Enstitüsü (KOF) tarafından 2002 yılında geliştirilen ve sonrasında genişletilerek 2006 yılında kullanılmaya başlanan KOF Küreselleşme endeksi yordamıyla Türkiye'nin ekonomik büyümesinin küreselleşme sürecinden nasıl etkilendiği incelenmektedir. Bu kapsamda endeksin alt bileşenleri olan ekonomik, politik ve sosyal küreselleşme göstergeleri yordamıyla reel gayrisafi yurtiçi hasıla arasındaki eşbütünleşme ilişkisi ekonometrik olarak çözümlenmiştir. Çözümlemede 1980-2020 periyoduna ait yıllık veriler kullanılarak gecikmesi dağıtılmış otoregresif sınır testi (ARDL) yapılmıştır. Kurulan modele kontrol değişkeni olarak doğrudan yabancı yatırımlar eklenmiş ve elde edilen sonuçlara göre seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Bu doğrultuda ekonomik küreselleşme ve doğrudan yabancı yatırımlarda gerçekleşen artışların uzun dönemde büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmış ancak politik ve sosyal küreselleşmenin büyüme üzerindeki uzun dönem etkilerine ilişkin katsayılar anlamsız çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Büyüme, Türkiye, ARDL, KOF Endeksi

THE EFFECTS OF ECONOMIC, POLITICAL AND SOCIAL GLOBALIZATION ON ECONOMIC GROWTH: A COINTEGRATION ANALYSIS FOR TURKEY

SUMMARY

The globalization process, which makes the world interconnected in every sense and integrates national economies with international markets, directly and indirectly positively affects the

growth process by creating an increase in trade and investment, ensuring competition and enabling technology transfer. However, many negative aspects of the globalization process can also be mentioned, such as the fact that it can create a fragile effect on countries against external economic shocks, cause income inequality and workforce loss, and cause cultural erosion. In this context, the country's position in the globalization process also determines the strength of positive and negative socio-economic effects. In the literature, there are many indices measuring the dimensions of globalization and many studies examining the effects of this process on economies. Nevertheless, the multidimensional nature inherent in this process leads to the inclusion of diverse variables in the indices. This study examines how Turkey's economic growth has been affected by the globalization process through the KOF Globalization Index, which was developed by the Swiss Economic Institute (KOF) in 2002 and then expanded and started to be used in 2006. In this context, the cointegration relationship between the economic, political and social globalization indicators, which are the sub-components of the index, and the real gross domestic product has been analyzed econometrically. In the analysis, Autoregressive Distributed Lag Bound Test (ARDL) was performed using annual data for the period 1980-2020. Foreign direct investments were added to the established model as a control variable and according to the results, a cointegration relationship was determined between the series. In this regard, it was concluded that economic globalization and increases in foreign direct investments positively affected growth in the long term, but the coefficients regarding the long-term effects of political and social globalization on growth were found to be insignificant.

Keywords: Globalization, Growth, Turkiye, ARDL, KOF Index

1.GİRİŞ

Dünyayı bir topluluk haline getirirken, sadece fiziki değil görünmeyen duvarları da sınır olmaktan çıkartan küreselleşme süreci, teknolojinin de etkisiyle günümüzde daha da hız kazanmıştır. Sosyo-ekonomik ve politik düzeyde etkileri olan bu süreç, çoğu ekonomi için uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerini artırmış, ihracatı ön plana çıkartmış, sermayenin ve emeğin yapısını değiştirerek üretim ve organizasyon sürecini derinden etkilemiş, ülkelerin kalkınma ve büyüme perspektiflerinde belirleyici rollerden birine sahip olmuştur. Sermayenin ülkeler arasında serbestçe dolaşımı ve yabancı yatırımları artırma potansiyeli ile küreselleşmenin ekonomiye olumlu katkıda bulunduğu konusunda genel bir kabul söz konusudur. Ancak, uluslararası sermayenin kısıtlamalara minimum düzeyde tabii olması olası durumlarda sermaye kaçışlarını da hızlandırarak krizleri beslemekte ve yayılımını artırmaktadır. Son yarım yüzyıl gösterdi ki küreselleşme çokuluslu şirketleri, hükümet dışı örgütleri, medya kartellerini, araştırma ve düşünce kuruluşlarını, hatta bazı devletlerin milli gelirinden daha fazla servet sahibi olan şirketleri ve/veya bireyleri uluslararası sistemin yeni aktörleri haline getirdi (Öztürk, 2001). Küreselleşme ile birlikte bölgeselleşmenin de artması, sağlık, hukuk, ekonomi ve diğer pek çok alanda uluslararası örgütlenmelerin güçlenmesine ve ulus devletlerin karar alma süreçlerinin zayıflamasına neden olabilmektedir. Bu etkilerinin yanı sıra gelir dağılımını bozması, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki kalkınma makasını

açması ve kültürel farklılıkları/zenginlikleri köreltmesi gibi olumsuz sosyo-ekonomik etkilerden de bahsedilebilir (TASAM,2006).

Uluslararası ticaretin artmasına olanak sağlayan ve ekonomik büyümeyi tetikleyen liberalleşme politikalarıyla ülkeler daha fazla pazar erişimi elde etmiş ve ulusal ekonomilerini çeşitlendirmişlerdir. Bu da iş fırsatlarının artmasına ve işsizliğin azalmasına katkı sağlamıştır. Bu noktada sadece ticaretin artmasından değil teknoloji transferinin sağladığı faydalardan da bahsedilmesi gerekmektedir. Küreselleşme süreci teknoloji transferini hızlandırmış ve inovasyonu teşvik etmiştir. Gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere daha fazla teknoloji ve bilgi akışı, bu ülkelerin ekonomik kalkınmasını hızlandırmış ve yerel endüstrilerin rekabet gücünü artırmıştır. Özellikle bilgi teknolojileri ve iletişim alanındaki gelişmeler, küreselleşmenin bu olumlu yönüne destek olmuştur. Son yıllarda küresel insan hareketliliğinde yaşanan dikkate değer artış, turizm açısından pozitif bir dönüt yaratmakla birlikte kültürel boyuttaki etkileri ise tartışma konularından biridir. Sürecin insan hakları, demokrasi ve hukuk gibi kavramların yayılımında ve farkındalığında artış yaratması da farklı küresel etkilerin gücüne işaret etmektedir. Nitekim tüm dünyada insan hakları konusundaki hassasiyet artmakta, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası kuruluşlarla bütünleşme hız kazanmaktadır. Tüm bu etkiler dolaylı ya da doğrudan ülkelerin kalkınma sürecine etki etmektedir.

Küreselleşmenin olumlu/olumsuz etkileri, ülkenin küresel entegrasyondaki konumuyla ve sosyo-ekonomik-politik durumuyla yakın ilişkilidir. Küreselleşme, kimileri için fırsatlar yaratarak ekonomik büyümeyi destekleyen bir bileşen iken kimileri için yoksulluğa ve adaletsiz gelir dağılımına neden olan ve/veya ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyen bir kavramdır (Kılıç,2015:1). Yazında küreselleşmenin boyutlarını ölçen çok sayıda endeks ve bu sürecin ekonomiler üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok çalışma olmasına rağmen bu sürecin çok boyutlu bir yapı sergilemesi, endekslerin de farklı değişkenleri içermesine neden olmaktadır. Bu çalışmada İsviçre Ekonomi Enstitüsü (KOF) tarafından 2002 yılında geliştirilen ve sonrasında genişletilerek 2006 yılında kullanılmaya başlanan KOF Küreselleşme endeksinin alt bileşenleri kullanılmaktadır. Endeks yordamıyla Türkiye'nin ekonomik büyümesinin küreselleşme sürecinden nasıl etkilendiği analiz edilmektedir. Bu kapsamda endeksin alt bileşenleri olan ekonomik, politik ve sosyal küreselleşme göstergeleri bağımsız değişken; Türkiye'nin reel gayrisafi yurtiçi hasılası ise bağımlı değişken olarak seçilmiştir ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi incelenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Ekonomik, politik ve sosyal boyutlarıyla küreselleşme olgusu, akademi literatüründe yaygın bir inceleme konusudur. Özellikle sosyal bilimlerin neredeyse her alanında küreselleşmeyle ilişkili çalışmalara rastlamak mümkündür. Ekonomi literatüründe de makro ekonominin pek çok değişkeni ile küreselleşme arasında kuramsal ve ampirik ilişkiler kurulmaktadır. Ancak küreselleşme olgusu muhteviyatı itibariyle geniş bir yelpazede incelenmekte, kavramsal olarak tek tip ve genel kabul gören bir tanımı bulunmamaktadır. Bu sebepledir küreselleşmeyi ölçen ve literatürde geniş kullanım alanına sahip çok sayıda endeks ve gösterge mevcuttur. Bu endeksleri iki kısımda incelemek gerekirse ilk kısımda daha spesifik alanlara yoğunlaşan ve sadece finansal, siyasi, kültürel ya da sosyal gelişimleri ele alarak küreselleşmeyi ölçen

göstergeler ve raporlar yer almaktadır. Bunlara örnek olarak IMF tarafından "Döviz Düzenlemeleri ve Kambiyo Kısıtlamalarına İlişkin Yıllık Rapor (AREAER)" gösterilebilir. Rapor döviz kuru rejimleri ve müdahalelerindeki, döviz piyasalarının işleyişi ve yapısındaki, ticari yasalarla ilişkin değişikliklerin eğilimleri izlenmekte ve sermaye kontrolleri ile finans sektörüne özgü hükümler değerlendirilmektedir. Chinn ve Ito (2008) ise AREAER'de ölçülen dört değişkenin ilk standartlaştırılmış temel bileşenini sunmaktadır. Bu kapsamda yazarlar sermaye açıklığının derecesini ölçmek için KAOPEN adını verdikleri bir endeks geliştirmişlerdir. Finansal küreselleşmenin ölçülebilmesi için IMF tarafından da kullanılan ve Cordella ve Rojas (2017) tarafından hazırlanan Finansal Küreselleşme Endeksi (Financial Globalization Index-FGI) finansal krizlerin etkilerini, finansal bütünleşme derecelerin ve en önemlisi finansal küreselleşmenin istikrar sağlayıp sağlamadığını ölçmek amacını taşımaktadır.

Küreselleşmeyi ölçen göstergelerin ikinci kısmında ise kavramı daha geniş bir tabanda ele alan ve genelleştiren endeksler yer almaktadır. Bu endekslerin öncüleri arasında gösterilebilecek "Küreselleşme Endeksi" Kearney (2002) tarafından hazırlanmıştır. Dünya nüfusunun yaklaşık %85'ini temsil eden 62 ülke için 13 değişken içeren endeks, ekonomik entegrasyon, kişisel iletişim, siyasi katılım ve teknoloji bazlı bir değerlendirme sunmaktadır. Bu çalışmayla birlikte küreselleşmenin etkilerini ölçen endeksler artmaya başlamıştır. G-Endeksi, CSGR Küreselleşme Endeksi, Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI), Maastricht Küreselleşme Endeksi ve KOF Küreselleşme Endeksi ikincil grup küreselleşme endekslerinden öne çıkanlardır (Samimi,2012:5). Bu çalışmada İsviçre Ekonomi Enstitüsü (KOF) bünyesinde Draher (2002) tarafından geliştirilen ve sonrasında genişletilerek 2006 yılında kullanılmaya başlanan KOF Küreselleşme endeksi kullanılmıştır. KOF Küreselleşme Endeksi genelleştirilmiş bir veri seti sunmanın yanında ekonomik, sosyal ve politik alt başlıklarda küreselleşme ölçümüne de imkân tanımaktadır.

1970 yılından başlatılan KOF küreselleşme endeks değerleri en düşük küreselleşme düzeyi olarak 1 ile en yüksek küreselleşme düzeyi 100 olmak üzere değerler almaktadır. Endeksin yapısında 43 değişken "de facto (fiili)" ve "de jure (hukuki)" olarak ikiye ayrılmış olup genel endeksler, ilgili fiili ve hukuki endekslerin ortalaması ile hesaplanır. KOF Küreselleşme Endeksine ait ana bileşen yapıları ve endeksteki ağırlıkları Çizelge 1'de yer almaktadır. Endekste yer alan değişkenler filli ve hukuki olarak ayrı ayrı sınıflandırılmakta olup Çizelge 1'de hukuki değişkenlere ait ana bileşen isimleri fiili ile aynı olduğundan verilmemiştir. Alt başlıklar itibariyle değişkenlik göstermektedir. Örneğin endeks ticari küreselleşmeyi belirlerken fiili değişkenler olarak mal ve hizmet ticareti ile ticaret ortaklarındaki çeşitliliği değerlendirirken hukuki değişkenler olarak ticari düzenlemeleri, vergileri, tarifeleri ve ticaret anlaşmalarını değerlendirmektedir.

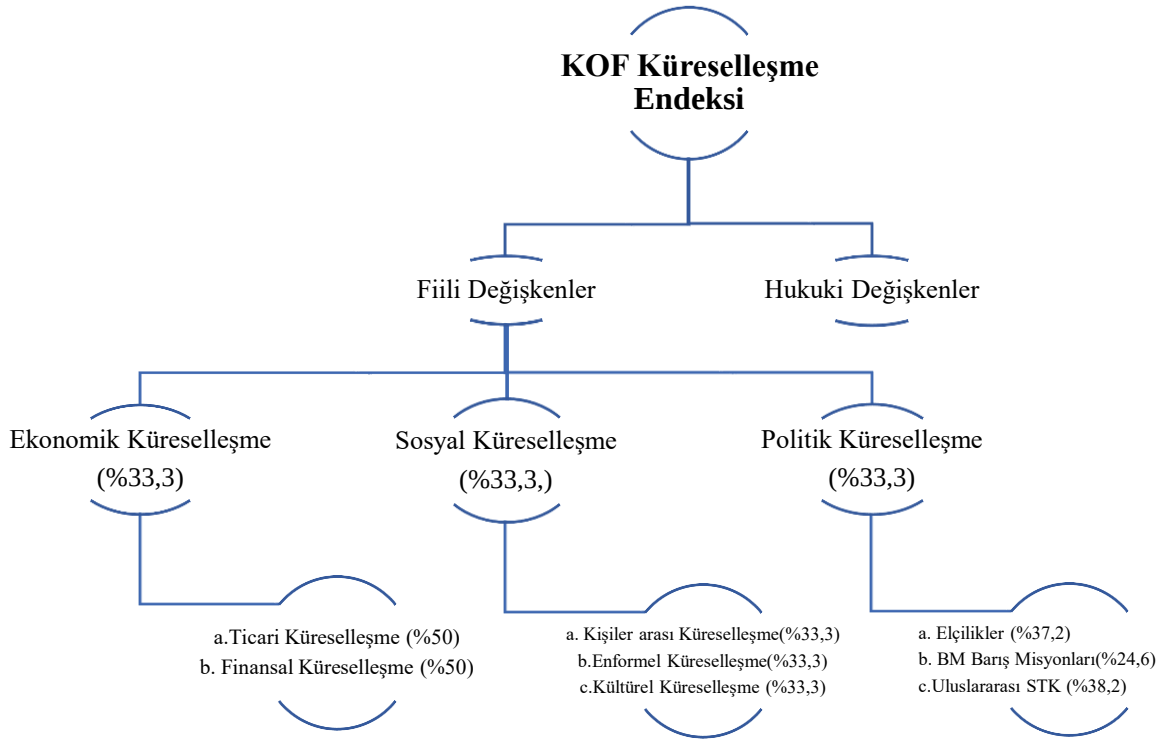

Görsel 1. KOF Küreselleşme Endeksi: Yapı, Değişken ve Ağırlıklar

Kaynak: https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html

Küreselleşme kavramı piyasa ekonomisi çerçevesinden ele alındığında klasik ve neoklasik iktisadi görüşlerin, kavramı, ekonomiyi büyüten, geliştiren ve verimliliğini artıran bir unsur olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Keynesyen ve Marksist iktisadi görüşlerde ise tam tersi düşüncelere rastlanmakta ve iktisadi küreselleşmenin özellikle de finansal küreselleşmenin büyümede istikrarsızlığı artıracağı görüşü yer almaktadır (Apaydın,2019:3). İktisat yazınında da benzer farklılıklarla karşılaşılmaktadır. Çizelge 1'de KOF endeksinin küreselleşme göstergesi olarak kullanıldığı ve ekonomik büyümeye etkisinin incelendiği çalışmalara ait özet bilgilere yer verilmektedir.

Çizelge 1. Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Özet Literatür

Yazar	Ülke-Dönem	Küreselleşme Göstergesi ve Değişkenler	Yöntem	Sonuç (Büyüme üzerindeki etkiler)
Dreher (2006)	123 ülke 1970-2000	KOF Küreselleşme Endeksi ve alt bileşenleri; GSYH	Panel Veri Analizi	Küreselleşme büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.
Afzal (2008)	Pakistan 1960-2006	Sermaye giriş-çıkışı;Reel GSYH	Johansen Eşbütünleşme Testi	Uzun vadede Küreselleşme ve büyüme arasında ilişki vardır.
Kılıç (2015)	74 Ülke 1981-2011	KOF Küreselleşme Endeksi ve alt bileşenleri;GSYH	Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik ve politik küreselleşme olumlu; sosyal

				küreselleşme olumsuz etkilemektedir.
Samimi ve Jenatabadi (2014)	İslam İşbirliği Teşkilatı Ülkeleri	KOF Küreselleşme Endeksi; GDP	Dinamik Panel Veri Analizi	Yüksek ve orta gelirli ülkeler küreselleşmeden yararlanırken, düşük gelirli ülkeler yararlanamamaktadır.
Doğan (2017)	Türkiye 1970-2011	KOF Küreselleşme Endeksi;Reel GDP	Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	Ekonomik küreselleşmeden büyümeye doğru tek yönlü nedensellik vardır.
Polat ve Peker (2021)	Türkiye 1970-2018	KOF Küreselleşme Endeksi ve alt bileşenleri; reel GSYH	Regresyon ve Korelasyon Analizi	Değişkenler arasında yüksek düzeyli ilişki söz konusudur.
Kılıçarslan ve Dumrul (2018)	Türkiye 1980-2015	KOF Küreselleşme Endeksi ve alt bileşenleri; GDP	FMOLS Eşbütünleşme Testi	Sosyal küreselleşme (fiili) ekonomik büyümeyi artırırken, hukuki göstergelerde sosyal küreselleşme büyümeyi azaltıyor. Politik küreselleşme ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.
Kofoğlu (2022)	Türkiye; 1970-2018	KOF Küreselleşme Endeksi ve alt bileşenleri	Eşbütünleşme-Nedensellik	Küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik vardır.

Yöntem seçimi, bağımlı- bağımsız değişken ayrımı, incelenen dönem ve ülke/ülke grubunun sosyo-ekonomik yapısı gibi faktörler literatürdeki farklılıkların temel sebepleri arasında gösterilebilir. Bu çalışma özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından, küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca çalışma KOF endeksinin güncellenmiş halini kullanan ilk çalışmalardan biri olma özelliğini taşıyarak kullanılan yöntem, dönem ve değişkenler itibariyle literatürden farklılaşmaktadır.

3. EKONOMETRİK ANALİZ: YÖNTEM VE BULGULAR

Küreselleşmenin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin izlenebilmesi amacıyla KOF Küreselleşme Endeksi ve alt bileşenleri olan ekonomik, politik ve sosyal küreselleşmenin bağımsız değişken olarak seçildiği, reel GSYH'nin ise bağımlı değişken olduğu bir ekonometrik model oluşturulmuştur. Modele kontrol değişkeni olarak ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu düşünülen doğrudan yabancı yatırım verileri bağımsız değişken olarak eklenmiştir. Kurulan model 1980-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak gerçekleştirilmiş olup dönem başlangıcının seçiminde Türkiye'nin liberal politikalara geçişinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen 1980 yılı tercih edilmiştir. KOF endeksinden elde edilen son verinin 2020 olması sebebiyle de dönem incelemesinin üst sınırı ilgili yıl oluşturmaktadır.

KOF endeksinde yer alan veriler Gygli vd. (2019) tarafından güncellenmiş hali ile kullanıma alınmıştır ve değişkenler gecikmesi dağıtılmış otoregresif sınır testi (ARDL) ile çözümlenmiştir. Çözümleme EViews 10.0 paket programı kullanılmıştır.

Çizelge 2. Değişkenlere İlişkin Tanımlamalar*

Değişken	Açıklama	Kaynak
GDP (Bağımlı)	Veriler, Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla(GSYH) değerlerini ABD doları cinsinden ifade edilen sabit 2015 fiyatlarını yansıtmaktadır. GSYH için dolar rakamları, 2015 resmi döviz kurları kullanılarak yerel para birimlerinden dönüştürülmüştür.	Dünya Bankası
EK	KOF tarafından yayınlanan ekonomik küreselleşme endeksidir.	KOF-Swiss Economic Institute
PK	KOF tarafından yayınlanan politik küreselleşme endeksidir.	KOF-Swiss Economic Institute
SK	KOF tarafından yayınlanan sosyal küreselleşme endeksidir.	KOF-Swiss Economic Institute
DYY	Veriler güncel ABD doları cinsinden olup doğrudan yabancı yatırımları ifade etmektedir.	Dünya Bankası

Not: *Bütün değişkenlere logaritmik dönüşüm (ln) uygulanmıştır.

Durağanlık bir zaman serisinin istatistiksel özelliklerinin zaman içinde değişip değişmediğini belirlemek için kullanılır ve zaman serisi analizlerinde ön koşullardan birini oluşturmaktadır. Bir durağan zaman serisi, ortalama ve varyansının zaman içinde sabit olduğu ve belirli bir modelin özelliklerine uyan bir seriyi ifade eder (Gujarati,1999). Durağan olmayan zaman serisi verileriyle yapılan analizler sahte regresyona sebep olabileceğinden analiz yapılmadan önce verilerin durağanlık durumlarının test edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla çalışmada Augmented Dickey–Fuller (ADF) birim kök testi yapılmıştır. Çizelge 3'de birim kök testine ilişkin sonuçlar paylaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre %5 önem düzeyinde değişkenler düzey değerlerinde birim kök taşımakta olup birinci farkları alındığında durağan hale gelmektedir. Yani tüm seriler I(1)'de durağan olmaktadır. Seriler durağan halleri ile modele dahil edilmiştir.

Çizelge 3. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Düzey Değeri I(0)		**Birinci Fark I(1)**	
Değişkenler	Intercept	Trend & Intercept	Intercept	Trend & Intercept
lnGDP	(-0.385221) -2.936942	(-2.698288) -3.526609	(-6.520006) -2.938987	(-6.432091) -3.529758
lnEK	(-2.453157) -2.936942	(-2.000054) -3.526609	(-6.885104) (-2.938987)	(-7.539601) -3.529758
lnPK	(-1.639335) -2.936942	(-0.927760) -3.526609	(-4.889894) -2.941145	(-6.408431) -3.533083

lnSK	(-0.899967) -2.936942	(-1.550004) -3.529758	(-4.790502) -2.938987	(-4.919229) -3.529758
lnDYY	(-2.247163) -2.936942	(-2.413544) -3.526609	(-7.502414) -2.938987	(-7.539855) -3.529758

Not: Schwarz Info Criterion (SIC) ölçütüne göre maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak belirlenmiştir. ADF testi için % 5 güven aralığında Mac Kinnon (1991) kritik değerleri kullanılmıştır. Parantez içindeki değerler t istatistik değerlerini göstermektedir.

Serilerin durağanlığının sağlanmasının ardından değişkenlerin arasında uzun ve kısa dönem ilişinin varlığının sınanabilmesi amacıyla eşbütünleşme testi uygulanabilmektedir. Eşbütünleşme, iki veya daha fazla zaman serisinin birlikte hareket ettiği ve uzun vadeli bir denge ilişkisi içinde olduğu bir durumu ifade etmektedir. Bu kapsamda değişkenler arasındaki ilişkinin tespit edilebilmesi için gecikmesi dağıtılmış otoregresif sınır testi (ARDL) tercih edilmiştir. Zaman serilerini analiz eden bir regresyon modeli, bağımsız değişkenlerin mevcut değerlerinin yanı sıra önceki zaman dilimlerini (gecikmiş değerler) içeriyorsa bu model türüne "gecikmesi dağıtılmış model" denir. Ayrıca, bağımlı değişkenin kendi önceki değerleri de bir açıklayıcı değişken olarak kullanılıyorsa, bu model tipine "otoregresif model" adı verilir (Yıldırtan, 2011:116). ARDL sınır testi, mevcut ve gecikmiş değerleri de modele dahil etmektedir. ARDL modeli, değişkenlerin I(2) mertebesinde durağan olmaması şartıyla değişkenlerin I(0) ya da I(1) de birim kök taşıyıp taşımamasına bakmaksızın analiz gerçekleştirebilmektedir (Durğun ve Durğun,2018:14).

Değişkenlerin durağanlık sınaması yapıldıktan sonra ARDL Modelinin kurulabilmesi için gecikme uzunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. EViews 10.0 programı uygun gecikme uzunluğunu otomatik seçmektedir. Model kriteri olarak Adjusted R-Squared seçilmiş ve uygun gecikme uzunluğunun ARDL (1,2,2,0,1) olduğu tespit edilerek (1) numaralı eşitlik oluşturulmuştur. Modeldeki değişkenlerin çoklu doğrusal bağıntı sorunu ise Varyans ayrıştırma faktörü ile incelenmiştir. Çizelge 4'de ilgili sonuçların Eviews program çıktıları yer almaktadır.

$$\begin{aligned} FLOGGDP = {} & C(1)*FLOGGDP(-1) + C(2)*FLOGPK + C(3)*FLOGPK(-1) \\ & + C(4)*FLOGPK(-2) + C(5)*FLOGSK + C(6)*FLOGSK(-1) \\ & + C(7)*FLOGSK(-2) + C(8)*FLOGEK + C(9)*FLOGDYY + \\ & C(10)*FLOGDYY(-1) + C(11) \end{aligned} \quad \textbf{(1)}$$

Kurulan modelde çoklu doğrusal bağıntı sorunun olmadığı Centred VIF değerlerine bakarak tespit edilebilmektedir. Değerlerin 1-5 arasında olması değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntının olmadığına işaret etmektedir.

Çizelge 4. Çoklu Doğrusal Bağıntı Test Sonuçları

Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
FLOGGDP(-1)	0.026263	3.166972	1.431610
FLOGPI	0.088549	1.835863	1.491622
FLOGPK(-1)	0.079212	1.679487	1.405364
FLOGPK(-2)	0.068567	1.471095	1.254174
FLOGSK	0.053275	1.994872	1.379700

FLOGSK(-1)	0.068764	2.578657	1.771465
FLOGSK(-2)	0.047842	1.861981	1.359612
FLOGEK	0.017596	1.481520	1.306188
FLOGDYY	0.000187	1.591489	1.487426
FLOGDYY(-1)	0.000178	1.559228	1.472709
C	0.000143	4.699394	NA

Kurulan ARDL modeline ilişkin hata terimleri üzerinden yürütülen diğer tanısal testler ise Çizelge 5'de yer almaktadır. Buna göre Jarque- Bera testinden elde edilen sonuçlar hata teriminin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Genellikle hata terimi (u)'lar modele dahil edilmeyen değişkenlerin etkisini temsil eden bir göreve sahiptirler (Yıldırtan,2011:153). Testin olasılık değeri 0,05'den büyük olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir ve hata terimlerinin normal dağılım sergilediği sonucuna ulaşılır. Hata terimlerinin sabit varyanslı olduğu ve modelde spesifikasyon hatası olmadığı görülmektedir.

Çizelge 5 -Tanısal Testler

Test	**Olasılık Değeri**
Jarque-Bera	0.884888
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:	0.7501
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	0.5683
Ramsey Reset Test	0.0544

Yapılan tanısal testler sonucunda, kurulan regresyon modelinin varsayımlara uygun olduğu gözlemlenmiştir. Modeldeki bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı, sınır testi kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen F istatistiği değeri, "I(1)" sınır değerinden büyük olduğunda, değişkenler arasında en az bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna varılır (De Vita ve Abbot, 2002: 295).

Çizelge 6. ARDL Sınır Testi

F İstatistik Değeri: 12.1995254		
Anlam Düzeyi	*Alt Sınır- I (0)*	*Üst Sınır-I (1)*
% 1	2.66	3.838
% 5	3.202	4.544
% 10	4.428	6.25

Çizelge 6'da ARDL modeli sınır testine ilişkin sonuçlar raporlanmaktadır. Test sonucunda elde edilen F istatistik değeri olan 12.1995254, % 1, % 5 ve % 10 anlam düzeylerinde üst kritik değerlerden daha büyük olduğu için H_0 hipotezi olan yokluk hipotezi reddedilir ve seriler arasında eş bütünleşme ilişkisinin olduğu kabul edilir. Bu durumda kurulan modelde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki hakkında çıkarımlarda bulunulabilir.

Çizelge 7. ARDL Uzun Dönem Sonuçları

Durum 3: Sınırsız Sabit ve Trendsiz

Değişen	Katsayı	Stn. Hata	t-Statistic	Olasılık
FLOGPK	-0.440345	0.468503	-0.939898	0.3556
FLOGSK	-0.134615	0.293105	-0.459272	0.6497
FLOGEK	0.283169	0.132133	2.143058	0.0413
FLOGDYY	0.033018	0.017616	1.874361	0.0717

EC = FLOGGDP - (-0.4403*FLOGPI -0.1346*FLOGSI + 0.2832*FLOGEI +0.0330*FLOGDYY)

Sınırsız sabitli, trendsiz duruma göre kurulan ARDL (1,2,2,0,1) modeli uzun dönem katsayıları Çizelge 7'deki gibidir. Olasılık değerleri incelendiğinde bağımsız değişkenler olan politik küreselleşme ve sosyal küreselleşme göstergelerinin bağımlı değişken olan GDP üzerindeki etkileri %1,%5 ve %10 güven aralığında anlamsız bulunmuştur. Modele eklenen kontrol değişkeni de %10 güven aralığında anlamlı olup büyüme üzerindeki etkisi pozitiftir. Ekonomik küreselleşmenin Türkiye'nin reel gayri safi yurtiçi hasılası üzerindeki etkisi ise anlamlı olup güçlü bir pozitif etkiye sahiptir. Ekonomik küreselleşmenin uzun dönemde %1 oranında artması reel GSYH'i %0.28 oranında artırmaktadır.

Çizelge 8. Hata Düzeltme Modeli

Durum 3: Sınırsız Sabit ve Trendsiz

Değişkenler	Katsayılar	Stn. Hata	t-Statistic	Olasılık
C	0.046920	0.007573	6.195704	0.0000
D(FLOGPK)	-0.516701	0.204341	-2.528626	0.0176
D(FLOGPK(-1))	-0.543898	0.196343	-2.770147	0.0100
D(FLOGSK)	0.380347	0.182956	2.078896	0.0473
D(FLOGSK(-1))	0.363532	0.176245	2.062653	0.0489
D(FLOGDYY)	0.020508	0.008675	2.363976	0.0255
CointEq(-1)*	-1.101781	0.131679	-8.367182	0.0000

Uzun dönemli ilişkilerin tespit edilmesi sırasında fark alma işleminden kaynaklanan veri kayıplarını giderebilmek için hata düzeltme modeli kurularak kısa dönemde yaşanan şokların ne kadarının uzun dönemde giderildiği tespit edilmektedir. Hata düzeltme modeline ilişkin sonuçlar Çizelge 8'de gösterilmiştir. Buna göre hata düzeltme katsayısı olan CointEq(-1) istatistiksel olarak anlamlı ve negatif işaretli bulunmuştur. Hata düzeltme değişkeninin katsayısı "-1.101781" olarak bulunmuştur. Bu katsayının "-1" ve "-2" arasında olması, hata düzeltme sürecinin uzun dönem değeri etrafında sönümleyici bir şekilde dalgalandığı ve bu sürecin ardından da hızla dengeye yakınsadığı anlamına gelmektedir (Narayan ve Smyth, 2006:339).

Kısacası bu katsayı, endekslerde meydana gelecek bir şokun, büyüme üzerindeki etkisinin kısa sürede kaybolacağını göstermektedir.

Görsel 2. Cusum ve Cusum of Squares Test Sonuçları

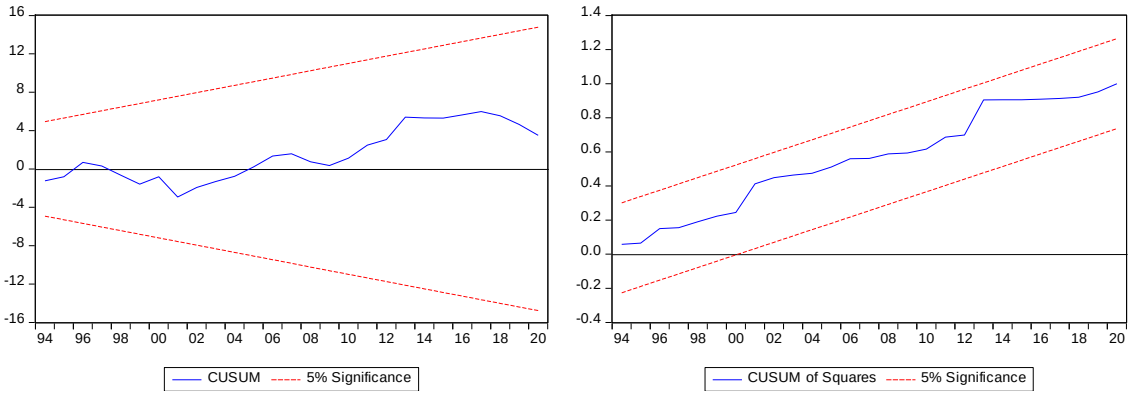

Son olarak tahmin edilen ARDL (1,2,2,0,1) modelinin uygunluğunu ve kararlılığını değerlendirmek için CUSUM (Cumulative Sum) ve CUSUM of Squares testleri yapılmıştır. Sınama sonuçları Görsel 2'de sunulmaktadır. İlgili testlere göre modelin tahmin döneminde kararlı olduğu, yani herhangi bir yapısal kırılmanın olmadığı görülebilmektedir.

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Küreselleşme süreci ekonomik büyüme, inovasyon, sosyal bağlar ve insan hakları gibi pek çok kavram için önemli bir potansiyel taşımaktadır. Kavramın literatürdeki önemi iktisat okullarının temel görüşlerinde de kendine yer bulmaktadır. Klasik ve neoklasik iktisadi görüşler küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerinden bahsetmektedir. Ancak, bu olumlu sonuçları en iyi şekilde değerlendirmek için, küreselleşmenin olumsuz yönlerini yönetmek ve dengelemek gerekmektedir. Küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki karmaşık ilişkilerini anlamak, ekonomilerin geleceğini şekillendiren politika yapıcılar için kritik bir öneme sahiptir. Bu sürecin doğru anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için bazı göstergeler kullanılmaktadır. Kavramın genel kabul görmüş bir tanımının olmaması kullanılan göstergelerinde farklılaşmasına sebebiyet vermiştir. Literatürde yaygın kullanım alanına sahip pek çok küreselleşme göstergesi vardır. Bu çalışmada da kullanılan KOF Küreselleşme endeksi de bunlardan biridir. Endeks, küreselleşmeyi ekonomik, politik ve sosyal küreselleşme alt bileşenleriyle birlikte ele almakta ve toplamda 43 değişken içermektedir.

Bu çalışmada ekonomik küreselleşme, sosyal küreselleşme ve politik küreselleşme endekslerinin reel GSYH üzerindeki uzun dönem etkilerini araştırmak amacıyla bir ekonometrik model oluşturularak ARDL Sınır testi uygulanmıştır. Test sonucunda değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı ortaya konularak hata düzeltme modeli kurulmuş ve küreselleşme endeksleri üzerinde yaşanabilecek bir şokun kısa vade de ortadan kalkacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsam ARDL uzun dönem test sonuçlarına göre politik ve sosyal

küreselleşme endekslerinin GSYH verisi ile ilişkisinde anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır. Ancak ekonomik küreselleşmenin artması Türkiye'de reel GSYH'i pozitif yönde etkilemektedir. Ekonomik küreselleşmenin %1 oranında artması reel GSYH'i yaklaşık %0,28 oranında artırmaktadır. Sonuçlar yazın taramasından elde edilen sonuçlarla benzerlik taşımaktadır (Dreher,2006; Kofoğlu,2022; Polat ve Peker,2021; Doğan,2017; Afzal,2008).

Ekonomik küreselleşme, ülkenin dışa açıklığını artırarak, ulusal ekonominin çeşitlenmesine ve büyümesine katkı sağlamaktadır. Özellikle ekonomik küreselleşme göstergelerindeki artışın, Türkiye'nin ekonomik büyümesini pozitif bir şekilde etkilemesi, Türkiye'nin uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerine daha fazla entegre olması ve bu süreçten ekonomik büyüme elde etmesi anlamına gelmektedir. Bu kapsamda ekonomik büyümeyi desteklemek için ticari partnerlerin çeşitlendirilmesi ve anlaşmaların artırılması; ticarette vergi tarife ve düzenlemelerin iyileştirilmesi sağlanabilir. Ayrıca ekonomik büyümeyi desteklemesi bakımından doğrudan yabancı yatırım ile portfolyo yatırımlarının artırılması ve bunlara ilişkin anlaşmaların genişletilerek kısıtlamaların azaltılması faydalar sağlayabilecektir. Çalışmanın bulguları küreselleşmenin Türkiye'nin ekonomik büyümesini artırıcı etkisini vurguluyor olsa da, farklı çalışmalarla küreselleşmenin diğer ölçütleri de ele alınabilir ve büyümenin daha çok hangi kanaldan sağlandığı tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

Afzal, M. (2007). The Impact of Globalisation on Economic Growth of Pakistan. The Pakistan Development Review, *46*(4),ss. 723–734. http://www.jstor.org/stable/41261192.

Apaydın, Ş. (2019). Türkiye'de İktisadi Küreselleşmenin Büyüme Üzerindeki Yapısal ve Tarihsel Etkileri. BEÜ AİD, 4(1), ss. 1-27.

Cordella, T. & A. Ospino Rojas (2017). Financial Globalization and Market Volatility: An Empirical Appraisal, World Bank Working Paper 8091.

Doğan, B. (2017). Ekonomik Küreselleşme ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar , (628), ss. 19-27. https://dergipark.org.tr/en/pub/fpeyd/issue/48015/607277

De Vita, G., & A. Abbott, (2002), Are Saving And Investment Cointegrated? An ARDL Bounds Testing Approach, Economics Letter, (77), ss. 293-299.

Dreher, Axel (2006). Does Globalization Affect Growth? Evidence from a new Index of Globalization, Applied Economics 38, 10: 1091-1110.

Durğun, Burhan ve F.Durğun. (2018). Yenilenebilir Enerji Tüketimi İle Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği,International Review of Economics and Management, 6(1),1-27.

Gujarati, D.N. (1999). Temel ekonometri, (Çev. Ü.Şenesen & G.G.Şenesen). İstanbul, Literatür Yayınları.

Gygli, Savina, Florian Haelg, Niklas Potrafke and Jan-Egbert Sturm (2019): The KOF Globalisation Index – Revisited, Review of International Organizations, 14(3), 543-574 external pagehttps://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2call_made.

Menzie D. Chinn & Hiro Ito (2008) A New Measure of Financial Openness, Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice, 10:3, 309-322, DOI: 10.1080/13876980802231123

Kearney, A.t. (2002). Globalization Index. Foreign Policy, Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace.

Kılıçarslan, Z., & Dumrul, Y. (2018). The impact of globalization on economic growth: Empirical evidence from Turkey. International Journal of Economics and Financial Issues, 8(5), 115.

Kılıç, C. (2015). Effects of Globalization on Economic Growth: Panel Data Analysis for Developing Countries. Economic Insights – Trends and Challenges,4(1):1-11.

Kofoğlu, İ. H. (2022). The effect of globalization on economic growth: Turkey case. Trends in Business and Economics, 36(3):277-288.

Narayan, P. K. & Smyth, R. (2006). What determines migration flows from low-income to high- income countries? An empirical investigation of Fiji–Us migration 1972–2001. Contemporary Economic Policy, 24(2), 332-342.

Öztürk,F.(2001). Küreselleşme-Yeni Dünya Düzeni.Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 2, https://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar-_mayis-2001_.tr.mfa (09.09.2023).

Polat Ç, Peker K (2020). Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9(5), 3988 - 4015.

Samimi, P., Lim, G. C. ve Buang, A. A. (2012). A Critical Review on Synthetic Globalization Indexes. International Journal of Fundamental Psychology & Social Sciences, 2(1), pp.28-31.

Samimi P, Jenatabadi HS (2014) Globalization and Economic Growth: Empirical Evidence on the Role of Complementarities. PLoS ONE 9(4): e87824. doi:10.1371/journal.pone.0087824

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM). (2006). Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri, 09.09.2023

Yıldırtan, D. Ç., (2011), E-views Uygulamalı Temel Ekonometri, (2.baskı), Türkmen Kitabevi, İstanbul.

TAXATION OF THE DIGITAL ECONOMY UNDER THE BEPS ACTION

100/2000 YÖK PhD Student Bahar ÖZBEK
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, 0000-0002-4335-9086
Assoc. Prof. Sefa ÖZBEK
Tarsus University, 0000-0002-1043-2056

ABSTRACT

With the process of globalization, the world economy has undergone rapid change and digital transformation has occurred. With this transformation, economic activities have accelerated and the digital economy has come to the fore. Digital economy is the reshaping of economic relations and existing job opportunities based on information technologies by using new communication environments. In other words, they are economic activities driven by billions of daily online connections between people, businesses, devices, and data. With the digital economy, the problem of how these activities should be taxed has emerged. Since the digital economy provides tax advantages to multinational companies, it can reduce tax revenue for countries. Additionally, there are uncertainties about how multinational companies should be taxed internationally. Various measures have been taken by countries to both reduce tax revenue loss and ensure the taxation of the digital economy. One of these measures was the "Identification and solution of tax problems created by the digital economy", which is one of the 15 action plans of the OECD's BEPS Action Plan on Base Erosion ("Base Erosion") and Profit Shifting ("BEPS") in 2013. "suggestions". This action plan has enabled some steps to be taken to eliminate the problems regarding digital economy taxation. With this study, OECD offers non-binding warning solutions on how countries should take precautions against losses caused by the digital economy.

Keywords: BEPS Action Plan, Digital Economy, OECD, Tax Revenue, Taxation.

1. INTRODUCTION

Conceptually, a process is revealed with digitalization. More clearly, this process means change in information-communication technologies. The process in question also includes socio-cultural and economic transformations [1]. Originally, digitalization dates back to the industrial

revolution. With this revolution, human history has experienced an important transformation process. So much so that this transformation sheds light on today. Significant structural changes occurred in England during the First Industrial Revolution. Serious changes have occurred, especially in the textile industry, and transformations from hand looms to factories have emerged. As a result, this transformation has brought socio-cultural and economic outcomes [2]. The Second Industrial Revolution occurred in the 1900s. In this period, in addition to steam energy, electricity and oil were also included in the production process. It is seen that mechanization gained importance with the Third Industrial Revolution. With this transformation that took place in the 1970s, the concepts of automation and digitalization also emerged.

With these systems, increased efficiency in production has begun to be achieved. In the process following increasing productivity, the scope and boundaries of information and trade globally have begun to disappear with digitalization. Today, which is described as the fourth industrial revolution, digitalization has started to spread to every field [3]. In this period, with the developments in information and communication technologies, computer systems and the internet have become very important. This process was reflected in the production processes and productivity increases were achieved. Digitalization has gained serious importance with Industry 4.0, which first appeared at the Hannover Fair in Germany in 2011 [4]. Along with digitalization, factors caused by the losses caused by the 2008 global crisis in many countries, especially Germany, have made digital transformation a necessity [5]. The digitalization process, which accelerates with the emergence of new technologies and these developments, brings both new opportunities and some challenges. Undoubtedly, one of the most important problems was about taxes. In the process of globalization, where information-communication technology is rapidly increasing, important transformations have occurred, especially in e-commerce. These developments reveal important new areas. Qualified individuals who can keep up with the innovations occurring in the digitalization process have gained importance. On the other hand, the lack of legal regulations makes it essential to make innovative regulations according to this new situation.

In the following section of this study, the reflection of the digital economy on tax legislation is discussed. In this context, the positive and negative effects of the digital economy in terms of tax are examined. In the third section, information about the BEPS action plan is given. In the fourth section, the latest developments are discussed by mentioning the digital service tax. Finally, general evaluations are made, suggestions are made and the study is concluded.

2. REFLECTION OF DIGITAL ECONOMY ON TAX LEGISLATION

The digital economy has both positive and negative effects in terms of tax. The rapid development of the digital economy and technological advances bring about transformations in these effects.

2.1. Positive Effects of Digital Economy in Terms of Tax

Along with digital transformation, technological advances in the digital economy have created some positive effects in terms of taxation. One of these effects emerges in terms of tax management. The digital economy can enable tax collection from taxpayers in a more effective and fair manner. So much so that the economic situations of taxpayers can be determined in the most accurate way. In this way, if there is a tendency for taxpayers to engage in tax evasion or avoidance, it can be examined more easily. Tax evasion and avoidance situations that create tax problems can be resolved.

Regular collection of taxpayer information in the digital environment facilitates tax auditing and tracking of records. As a result, the workforce shifts to more productive areas and efficiency can increase [6]. Data entries will be recorded quickly and controllably thanks to the digital economy. With digitalization, it is possible for tax offices to reduce the costs incurred in collecting taxes. Thus, productivity can increase. Thanks to digitalization, calculations such as assessment, tax exemption and tax exemption can be made quickly. Therefore, there is a decrease in the tax burden cost of tax administrations.

Tax compliance can increase through rapidly increasing technological advances with the digital economy. For taxpayers, tax transactions may be accelerated in terms of time. So much so that, thanks to technological developments, it can be carried out more easily over the internet. In addition to making declaration easier for taxpayers and eliminating the complexity in the tax system with the digital economy, it can also have positive effects in terms of time and cost. As a result, voluntary tax compliance is increasing and tax advantages come with the digital economy.

The adaptability and adaptation of the digital economy to the rapid technological developments in taxation is a problem for tax administrations and offices. Digital economy may also cause some tax problems [7].

2.2. Negative Tax Effects of the Digital Economy

With the digital economy, some negative tax situations may arise. The changes and transformations observed in the qualitative and technological aspects of revenue administrations have brought with them many difficulties. When these problems are considered from a tax perspective, these problems are;

- ✓ Permanent workplace problem
- ✓ Problems arising in terms of VAT
- ✓ Income and corporate tax and liability problem

can be sorted in the format.

2.2.1. Permanent Workplace Concept

"Workplace" is among the factors taken as basis in sharing taxation authority. The concept of permanent establishment comes to the fore in terms of tax issues. A permanent establishment is a fixed place in respect of which the business of an enterprise is wholly or partially carried

on. As international companies can continue their commercial activities without opening a permanent establishment or appointing a permanent representative outside their country of residence, with digitalization, this becomes a tax problem. Even though it may seem like an advantage for companies that include global companies, the tendency of these businesses to tax havens through tax planning threatens revenue administrations outside tax havens.

With the development of communication and information technologies along with digitalization, taxpayers who operate within the scope of the digital economy cannot be taxed because they carry out commercial activities in other countries due to the fact that there is no need for a permanent workplace ([7], [8]).

2.2.2. Problems with VAT

Collection of Value Added Tax (VAT), which is the trade of goods and services subject to tax, has become difficult due to some problems with digitalization. So much so that problems such as where the tax transaction is carried out and ownership status have emerged in the digital economy. In terms of digital economy, VAT creates problems in terms of determining the place of performance or delivery according to the principle of territoriality. Assessment and accrual of non-physical elements in the digital economy cannot take place in the destination country. The problem arises in which country, where and in what way taxation will be imposed on the delivery of goods and services that can be sold and delivered in digital environments. In terms of global trade, since accurate information cannot be obtained for individuals and institutions due to the fact that buyers and sellers do not know each other, tax collection will become difficult as there are people who tend to evade or avoid taxes [9].

2.2.3. Income and Corporate Tax and Liability Problem

One of the problems with income and corporate taxes on income is the differences between countries in terms of regulations determining the type of taxpayer. While non-resident taxpayers are subject to taxation only on their income earned in the source country; Full taxpayers are taxed on both the income they are residents of and the income they earn outside that country. So much so that this situation may cause tax losses for multinational companies in countries with different legislation. Differences arise in the liability situation determined according to the source and residence principle. Tax losses may occur due to the difficulty of determining the liability status. International companies can avoid taxes by being a limited taxpayer in both countries by taking advantage of the differences in the definitions of legal headquarters and business center in the tax laws of both countries doing business.

The fact that digital companies are more likely to avoid taxes and evade taxes than other companies reduces national and international competitiveness and creates tax injustice [10].

3. BEPS ACTION PLAN

In the digitalization process that accelerates with the globalization process, tax planning has become important both nationally and internationally. In order to solve tax problems in the digital economy and to tax the income earned in the digital economy, various national and

international institutions and organizations are applying policies that can adapt to taxation in the digital economy. Among these organizations, the Organization for Economic Development and Cooperation (OECD) and the European Union (EU) stand out [11].

For international tax planning, the BEPS (Base Erosion and Profit Shifting Action Plan) action plan has been brought to the agenda by OECD members and G-20 countries and has been supported by many countries. 15 action plans have been presented to eliminate gaps and incompatibilities in tax rules. The first action plan in the BEPS project is on taxing the digital economy [12]. The BEPS plan was presented to plan the taxation of the digital economy as "impartial, efficient, precise, simple, effective, fair and proportionate" [13].

The BEPS Project includes action plans against base erosion and profit shifting in OECD or non-OECD member countries. Preventing multinational companies from shifting their profits to low-tax countries and encouraging tax information sharing among member countries are among the objectives of the action plans.

In the BEPS project, results are expected to be obtained through three methods. These are;

- ✓ To ensure the implementation of multilateral agreements,
- ✓ To move towards unilateral legal regulations by making changes in the domestic legal rules of the countries,
- ✓ To comply with changes to be made in transfer pricing tariffs

can be listed as providing.

It is controversial whether the action plans in the BEPS project are effective when implemented. So much so that both the difficulties in the implementation stages and the differences in tax legislation between countries affect its success [14].

4. DIGITAL SERVICE TAX

Digital service tax has emerged in response to the tax problem in the digital economy. Countries such as England and France are among the first countries to introduce this tax. In Turkey, the digital services tax rate is applied as 7.5%. The President has the authority to reduce this rate to 1% and double it [15].

Information on the subject of the Digital Service Tax is included in the Law No. 7194 on Digital Service Tax and Amendments to Certain Laws and the Decree Law No. 375, which came into force in 2019. According to the relevant law, the subject of digital service tax is;

- ✓ All kinds of advertising services offered in digital environment,
- ✓ Services offered in the digital environment for the sale of any audio, visual or digital content in the digital environment and for listening, watching, playing the said content in the digital environment or recording or using it on electronic devices,
- ✓ Providing and operating services of digital environments where users can interact with each other,

- ✓ It constitutes income obtained from intermediary services provided by digital service providers in the digital environment for the listed services (Law No. 7194).

As for the digital services tax period, the taxation period covers a one-month period, although the Ministry of Treasury and Finance of the Republic of Turkey is authorized to determine a three-month taxation period instead of a one-month taxation period according to the activity volumes and type of service of the taxpayers. Tax assessment is carried out by the taxpayer's declaration. Taxpayers are obliged to submit the declaration to the tax office by the end of the month following the taxation period. The assessment of the tax is on behalf of the real or legal persons who are the taxpayer or tax responsible. Tax collection must occur within the declaration filing period [16].

5. GENERAL EVALUATION AND RECOMMENDATIONS

Digitalization has become more evident, especially with the globalization process, and has affected many areas. The rapid transformation of technology has brought about changes in the digital economy, one of the sub-elements of digitalization. Differences have been observed between the acceleration of this process and the adaptation process. Both national and international measures have been taken for this harmonization. Among these measures is the BEPS action plan, which is of international importance. The BEPS action plan offers various solutions for taxing the digital economy and collecting taxes on digital services. Digital services tax has been accepted and entered into force by many countries. Improvements for this tax have been brought to the agenda, especially since it is easy in terms of applicability and produces positive results in terms of effectiveness. Negative consequences of this tax have also emerged. The digital economy has both positive and negative effects in terms of tax legislation.

There are some factors that are important in the process of adaptation to the digital economy. One of these is that both tax administrations and businesses quickly adopt the changes in technology and implement them from a tax perspective. In order for taxation in the digital economy to make a positive contribution to tax administrations, technological infrastructure must be developed. It is recommended that especially those working in the tax administration receive various trainings in order to comply with this process. Raising public awareness and making good use of technology in the digital economy by those in tax administration will ensure tax efficiency. Adaptation to change can be increased by raising awareness.

In terms of tax laws and policies, updates and adaptation to the taxation of the digital economy are required. In addition to the transformations in digitalization, tax regulations should be reconsidered and new developments should be examined and put into action in this direction. In addition to changes in tax legislation, changes should also be made in tax-related institutions. Digital Taxation Directorate and Digital Tax Office, which have been operating in Turkey especially recently, are important steps taken in this direction. Tax administrations and relevant institutions should produce solutions to the security gap, which is among the problems in digitalization.

Cooperation should be ensured and put into effect on international platforms. Current recommendations and changes regarding the taxation of the digital economy in the international

arena should be followed. Change must be achieved by putting it into effect at the national level. If there are gaps in the legal legislation regarding digital services tax, these gaps should be filled in the most appropriate way. Suggestions should be made, especially from a legal perspective and in accordance with the law.

REFERENCES

[1] İnneci, A. (2023). Dijital Çağın Bir Vergi Sorunu: Dijital Göçebelerin Vergilendirilmesi. Sayıştay Dergisi, (129), 235-257.

[2] Özçelik Baloğlu, Ö. (2023). Teknolojik Bir Dönüşüm Olarak Dijitalleşme Kavramı ve Etkileri. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13(2), 1189-1210.

[3] Ersöz, B. and Özmen, M. (2020). Dijitalleşme ve Bilişim Teknolojilerinin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri. AJIT-e: Academic Journal of Information Technology, 11(42), 170-179.

[4] Çam, M. (2023). Endüstri 4.0: Dijitalleşme ve Muhasebe. Journal of Politics Economy and Management, 6(1), 11-29.

[5] Gabaçlı, N. and Uzunöz, M. (2017). IV Sanayi Devrimi: Endüstri 4.0 ve Otomotiv Sektörü. 3nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 149-174.

[6] Bozkurt, V. (2020). Pandemi döneminde çalişma: ekonomik kaygilar, dijitalleşme ve verimlilik. COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri, 115-136.

[7] Zıvalı, B. S. and Demirli, Y. (2022). Dijital Ekonominin Vergilendirmesinde Yaşanan Sorunlar: OECD-AB Tedbirleri ve Ulusal Çözüm Arayışları. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 22(3), 1124-1141.

[8] Alganer, Y. and Yılmaz, Ö. (2016). Daimi İşyeri ile Transfer Fiyatlandırması İlişkisine OECD Model Vergi Anlaşması ve BEPS Bağlamında Bir Bakış. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 38(2), 45-61.

[9] Mastar Özcan, P. (2016). Dijital Ekonominin Vergilendirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar: Beps 1 No'lu Eylem Planı Kapsamında Bir Değerlendirme. Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges), 73-82.

[10] Eroğlu, O. and Aksu, H. (2019). Dijital Ekonominin Getirdiği Vergilendirme Sorunlarının Değerlendirilmesi: Kurumlar Vergisi. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 7(4), 59-78.

[11] Höbel Z. (2022). Dijitalleşen Ekonomide Vergilendirme, Yeni Fikir Dergisi, 14(29), 56-64.

[12] Önal, M. (2019). BEPS'in 2 Numaralı Eylem Planı: Hibrit Uyumsuzlukların Etkilerinin Giderilmesi. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 25(1), 150-168.

[13] Yayman, D. (2022). Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi: Seçilmiş Bazı Ülke Uygulamaları. Maliye Dergisi, (183), 114-141.

[14] Gölçek, A. G. (2023). Dijital ekonomide vergi planlaması: Vergilemede zorluklar ve fırsatlar. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 543–573.

[15] Ergün, Y. (2022). Dijital Hizmetlerin Vergilendirilmesi ve Seçilmiş Ülke Uygulamaları. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(3), 1267-1290.

[16] Akbulut, M. and Korlu, R. K. (2023). Türkiye ve Dünya'da Dijital Hizmet Vergisi ve Değerlendirilmesi. ISSRIS'23, 15-18 Mart 2023.

GAZZE ŞERİDİ'NDE 2018'DEKİ BÜYÜK DÖNÜŞ YÜRÜYÜŞÜ

The Great March of Return in the Gaza Strip in 2018

Doç. Dr. Diren ÇAKMAK

Hitit Üniversitesi, İİBF, İktisat, ORCID ID:0000-0002-2024-7831

ÖZET

Hamas, özgürlük savaşçısı bir örgüt değildir. Hamas, Filistinlilerin duygularını sömüren, radikal İslamcı bir terör örgütüdür. 1 Mayıs 2017'de, Hamas tüzüğünde değişiklik yapmış, tüzükteki 'Yahudi' sözcüğünün yerine 'Siyonist' sözcüğünü koymuştur. Böylece bu adımla dünya kamuoyunda, Hamas'ın Yahudilik diniyle sorunu olmadığı algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak bu değişiklik, İslamcı antisemitizm için Hamas'ın tipik bir örgüt örneği teşkil ettiği gerçeğini ortadan kaldırmamıştır. Büyük Dönüş Yürüyüşü, Hamas'ın nasıl bir terör örgütü olduğunu anlamak bakımından önemlidir. Büyük Dönüş Yürüyüşü 30 Mart 2018'de başlamış ve 15 Mayıs 2018'e kadar sürmüştür. Büyük Dönüş Yürüyüşü, İsrail sınırına gidip, sınırı aşma eylemlerini içermektedir. Çalışmada Büyük Dönüş Yürüyüşü incelenmektedir. Birinci bölümde, terör örgütü olarak Hamas ele alınmakta, ikinci bölümde Hamas elitlerinin yaklaşımları açıklanmakta, üçüncü bölümde Büyük Dönüş Yürüyüşü'nün niteliği değerlendirilmektedir. Çalışma Türkçe literatürde ilk olması bakımından özgündür.

Anahtar Sözcükler: İsrail, Filistinliler, Hamas, Antisemitizm, Büyük Dönüş Yürüyüşü.

ABSTRACT

Hamas is not a freedom fighter organization. Hamas is a radical Islamist terrorist organization that exploits the emotions of Palestinians. On May 1, 2017, Hamas amended its charter and replaced the word 'Jew' with the word 'Zionist'. Thus, with this step, an attempt was made to create the perception in the world public that Hamas has no problem with the religion of Judaism. However, this change did not eliminate the fact that Hamas constitutes a typical example of an organization for İslamist antisemitism. The Great March of Return is important in understanding what kind of terrorist organization Hamas is. The Great March of Return began on March 30, 2018 and lasted until May 15,2018. The Great March of Return includes actions to go to the Israeli border and cross the border. In the study, The Great March of Return is examined. In the first part, Hamas is handled as a terrorist organization, in the second part, the approaches of Hamas elites are explained, and in the third part, the characteristic of the Great March of Return is evaluated. The study is original in that it is the first in Turkish literature.

Keywords: Israel, Palestinians, Hamas, Antisemitism, Great March of Return.

1. GİRİŞ

Hamas, özgürlük savaşçısı bir örgüt değildir. Hamas, Filistinlilerin duygularını sömüren, radikal İslamcı bir terör örgütüdür. 1 Mayıs 2017'de, Hamas tüzüğünde değişiklik yapmış, tüzükteki 'Yahudi' sözcüğünün yerine 'Siyonist' sözcüğünü koymuştur. Böylece dünya kamuoyunda, Hamas'ın Yahudilik diniyle sorunu olmadığı algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak bu değişiklik, İslamcı antisemitizm için Hamas'ın tipik bir örgüt örneği teşkil ettiği gerçeğini ortadan kaldırmamıştır.

Başını Hamas'ın çektiği, Gazze Şeridi'ndeki Filistinli örgütlerin 6 hafta olarak planladıkları, her cuma olmak üzere, 30 Mart Toprak Günü dolayısıyla 30 Mart 2018'de başlayıp, 15 Mayıs Nakba Günü dolayısıyla 15 Mayıs 2018'e kadar sürmesi hedeflenen, İsrail sınırına gidip, sınırı aşma eylemlerini içeren Büyük Dönüş Yürüyüşü, Hamas'ın nasıl bir terör örgütü olduğunu anlamak bakımından önemlidir.

Çalışmada, Büyük Dönüş Yürüyüşü incelenecektir. Birinci bölümde, terör örgütü olarak Hamas ele alınacak, ikinci bölümde Hamas elitlerinin yaklaşımları açıklanacak ve üçüncü bölümde Büyük Dönüş Yürüyüşü'nün niteliği değerlendirilecektir. Çalışma Türkçe literatürde ilk olması bakımından özgündür.

2. TERÖR ÖRGÜTÜ OLARAK HAMAS

Hamas, özgürlük savaşçısı bir örgüt değildir. Hamas, Filistinlilerin duygularını sömüren, radikal İslamcı bir terör örgütüdür. Hamas'ın özgürlük savaşçısı olduğunu öne sürmek, Hamas yöneticilerinin antisemit açıklamalarına sahip çıkmak demektir. Bu açıklamalardan birkaç örnek vermek isabetli olur.

Hamas yöneticilerinden Mahmut Zahar, 5 Kasım 2010 tarihinde, Yahudilere dair şöyle demiştir (Daniel Jonah Goldhagen, 2016:231):

"Yahudileri kovup yok eden halklardan daha zayıf veya az onurlu değiliz. Yahudileri kovacağımız gün yaklaşıyor. Dünyanın her köşesinden sürülen Yahudilere, kapılarını, kalplerini ve evlerini açan İslam milletiydi. Bu aç köpekleri ve vahşi hayvanları beslemek için ellerimizi uzattık ve onlar parmaklarımızı yiyip bitirdiler. Dersimizi aldık. Aramızda size yer yok ve dünya ulusları arasında bir geleceğiniz yok. İmha olmaya doğru gidiyorsunuz."

Hamas yöneticilerinden Mahmut Zahar, 16 Mart 2017'de, şöyle demiştir (Dov Lieber, 16.03.2017):

"Yahudileri, 1948'de işgal ettikleri topraklardan çıkartmak değişmez bir hükümdür, çünkü Allah'ın Kitabı'nda yazmaktadır."

Hamas yöneticilerinden Atallah Ebu el-Subh, 8 Nisan 2011'de, şöyle demiştir (CFCA, 26.04.2011):

"Bir Yahudi tarafından öldürülen kişi, iki şehidin ödülünü alır. Çünkü Yahudilerin peygamberlere yaptığı şey ona yapılmıştır. Yahudiler, yeryüzünde sürünen, en aşağılık ve adi millettir. Çünkü Allah'a düşmanlıklarını göstermişlerdir. Allah Yahudileri tıpkı Yahudilerin müminleri öldürdükleri gibi bu dünyanın cehenneminde öldürecek. Yahudiler, Allah'a iman eden herkesi öldürür. Yahudiler, yeryüzünde barış görmek istemezler."

Hamas yöneticilerinden Ahmet Bahr, 10 Ağustos 2012'de, şöyle demiştir (Greg Tepper, 20.08.2012):

Düşman İslam topraklarının bir inç karesine ayak basarsa, her Müslüman erkek veya kadın için cihat bireysel bir görev haline gelir. Bir kadın kocasının ve bir hizmetçi efendisinin izni olmadan cihada gidebilir. Neden? Yahudileri yok etmek için. Ahh Allahım, Yahudileri ve Yahudilerin destekçilerini yok et. Ahh Allahım, Amerikalıları ve Amerikalıların destekçilerini yok et. Allahım, onları tek tek say, öldür hepsini, bir tanesi bile kalmadan yok et.

1 Mayıs 2017'de, Hamas tüzüğünde değişiklik yapmış, tüzükteki 'Yahudi' sözcüğünün yerine 'Siyonist' sözcüğünü koymuştur (Hamas, 01.05.2017). Böylece dünya kamuoyunda, Hamas'ın Yahudilik diniyle sorunu olmadığı algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak bu değişiklik, İslamcı antisemitizm için Hamas'ın tipik bir örgüt örneği teşkil ettiği gerçeğini ortadan kaldırmamıştır (ADL, 02.05.2011). Öyle ki, 30 Mart 2018'de, Büyük Dönüş Yürüyüşü'nün ilk gününde, El-Aksa TV'de yayınlanan cuma hutbesinde, imam, Yahudiler hakkında şöyle demiştir:

"Kutsal topraklar, maymunların ve domuzların torunları olan, acımasız, vahşi ve barbar sömürgeciliğin kalıntıları tarafından çiğnenmektedir."

Gazze Şeridi, bir açık hava hapishanesidir. Ancak bu hapishanenin sorumlusu İsrail değil, terör örgütü Hamas'tır. İsrail, Hamas nedeniyle, Gazzelilerin acı çekmesine karşıdır. İsrail, Hamas'a yönelik, Hamas'ı terörden caydırmaya dönük politikası ile Filistinlilerin ihtiyaçlarının karşılanması arasında denge bulmaya çabalamaktadır. Bu dengeyi korumak ile İsraillilerin Hamas teröründen kaynaklı can ve mal kayıplarını azaltmak arasına sıkışan İsrail, zaman zaman, yurttaşlarının huzuru için, Hamas'ın şantajlarına boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Örneğin, Hamas, 2014'ten bu yana, ikisi şehit asker olmak üzere, İsrailli 5 kişiyi İsrail'e karşı şantaj olarak kullanmaktadır (Seth J. Frantzman, 21.02.2021). İsrail, Gazze Şeridi'ndeki 100 bin yardıma muhtaç aileye, Katar'ın aile başına ayda 100 $ yardım yapmasını, paranın doğrudan ailelerin hesabına yatırılması şartıyla kabul etmiştir (MEMO, 01.04.2020). İsrail, Hamas ile ateşkes için, hapishanedeki Filistinli teröristlerden bazılarını serbest bırakmak zorunda kalabilmektedir (Nadav Shragai, 23.06.2020). Yeniden terör eyleminde bulunacağı şüphe götürmeyen teröristlerin serbest bırakılması, İsrail'in almak zorunda kaldığı en zor kararlardandır.

Gazze Şeridi, abluka altındadır. Çünkü Hamas, İsrailli sivil halkı hedef alan, füze fırlatma, yangın çıkartıcı uçurtmalar ve balonlar gönderme, İsrail'e tünel kazarak tünelden saldırı düzenleme gibi terör eylemleri gerçekleştirmektedir. İlginçtir ki, Mısır, Gazze Şeridi'ne açılan Refah sınır kapısını kapalı tuttuğu için eleştirilmemekte, dünya basınında, sadece İsrail suçlanmaktadır. Daha ötesi, Fetih'in kontrolündeki Filistinli Yönetimi, Gazze Şeridi'ndeki ablukanın destekçisidir. Çünkü Fetih ablukanın Hamas'ı iktidardan düşürmesini beklemektedir. Araplar arası çıkar çatışmalarında bir taraf olmayan, sadece yurttaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamak amacında olan İsrail ise, Hamas'ın terör saldırılarına ve bu saldırıları destekleyen Gazzelilerin çoğunlukta olmasına rağmen, Hamas militanları ve destekçileri ile Gazzelilerin tamamını aynı kefeye koymamaya özen göstermekte ve Gazzelilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması sağlamaktadır.

Antisemitler, Hamas'ı, Filistinlilerin ulusal bağımsızlığı için mücadele eden bir örgütmüş gibi göstermeye çalışırlar. Halbuki kurtuluşunu amaçladığını iddia ettiği halkın çıkarlarını gözetmeyen bir örgütün, ulusal bağımsızlık örgütü sayılması mümkün değildir. Hamas, Filistinlilerden değil, terör destekçisi ülkeler ile bu ülkelerin vekil savaşçısı olan terör örgütlerinden talimat almaktadır. Hamas, Filistinlilerin çıkarlarını değil, terör eylemleriyle taşeronluğunu yaptığı, örneğin İran ve Lübnan Hizbullah'ının çıkarlarını kollamaktadır. Değil Hamas'ın bağlantıda olduğu terör destekçisi ülkeler ile ilişkisine dair kamuoyuna sızan istihbarat raporlarına bakmak, sadece ve sadece, Hamas'ın örgüt içi seçimlerinde öne çıkan ve geriye düşen liderlerinin hangi ülkeler tarafından desteklendiğine bakmak dahi, Hamas'ın Filistinlilerin hizmetinde olmadığını söylemeye yeter. Şu halde, Filistinlilerin çıkarlarının değil, taşeronluğunu yaptığı aktörlerin çıkarlarının takipçisi olan Hamas'ın özgürlük savaşçısı olduğunu ve Filistinlilerin kurtuluşu için mücadele ettiğini söylemek mümkün değildir.

3. HAMAS SEÇKİNLERİ

Bugün, Filistinli Yönetimi'nin hakim olmadığı, Hamas'ın yönetiminde bulunan Gazze Şeridi'ndeki halkın yaşam standardının, Filistinli Yönetimi altında yaşayan halktan daha düşük olduğunun altını çizmek gerekir. Bölünmüşlüğün sorumlusu İsrail olmadığı gibi, Gazze Şeridi'ndeki halkın yoksulluğunun müsebbibi de İsrail değildir. Bu bağlamda, Bassam Tawil'in 29 Eylül 2019'da, Hamas liderlerinin kendi aile üyelerine ve Filistinlilere reva gördükleri yaşama dair değerlendirmesini akla getirmek isabetli olur. Bassam Tawil şöyle der (Bassam Tawil, 25.05.2019):

"2007'den beri Gazze Şeridi'ni yöneten Filistinli terör örgütü Hamas'ın liderleri, rejimleri altında yaşayan insanların çektikleri acılar karşısında taş kalpliler. Bu liderlerin kendileri ve aileleri rahat yaşamlar sürerken, Filistinlileri, İsrail sınırına, hayatlarını riske atmaya göndermekten rahatsızlık duymuyorlar. Mart 2018'de, Gazze Şeridi-İsrail sınırında, Hamas önderliğinde her hafta düzenlenen, protestoların başlamasından bu yana, İsrail Ordusu ile çatışmalarda 250'den fazla Filistinli öldü ve yüzlercesi yaralandı. Protestolar devam ederken ve daha fazla

Filistinli, Hamas liderlerinin emriyle hayatlarını riske atmaya devam ederken, terör örgütünün üst düzey yetkilileri, aile üyeleri için cömert partiler vermek ve şahsi servetlerini artırmakla meşguller. Sanki Hamas liderleri halklarına diyorlar ki: 'İsrail'i yok etmek ve Yahudileri öldürmek uğruna kendinizi feda edin ki, biz ve ailelerimiz sefa sürmeye devam edelim'. Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilere yönelik bu sömürünün son örneği, Hamas'ın kıdemli yetkilisi Ghazi Hamad'ın oğlu 20 yaşındaki Muhammed'in doğumgünü kutlamasının videosu şeklinde ortaya çıktı. Hamas hükümetinde 2012 yılında Dışişleri Bakan Yardımcısı olarak görev yapan ve şu an Toplumsal Refah Bakanlığı'nda Bakan Yardımcısı olan Hamad, Gazze Şeridi'ndeki yoksul ailelere yardım işini bizzat üstlenen kişi. İronik bir biçimde, en fakir ailelere bakmakla görevli kişi, oğlu için gösterişli bir doğumgünü partisi düzenlerken kameraya yakalandı."

Bassam Tawil'in yazısında verdiği şu örnek de, ilginç olması bakımından nakledilmeye değerdir:

"Üst düzey Hamas yetkilisi İsmail Radwan'ın oğlu Anas, İslami hac amacıyla, Mekke'ye gitmek isteyen, İsrail ile çatışmalarda ölmüş Filistinlilerin aileleri için Suudi Arabistan tarafından özel olarak tahsis edilmiş hibeden yararlanmakla itham edilmiştir. Suudi Arabistan'ın hibesi, sadece çatışmalarda ölen Filistinlilerin aile üyeleri için ayrılmış olmasına rağmen, Hamas liderinin oğlu, kendini hibeden yararlanacaklar listesine yazdırmıştır."

Bassam Tawil'in yazısında adı geçen İsmail Radwan, Türkiye'de, daha çok, Yahudiler hakkındaki pek çok konuşmasında tekrar ettiği, şu antisemit sözlerle tanınır (ITIC, 20.12.2018):

"Maymunların ve domuzların kim olduğunu biliyor musunuz? Yahudiler. Yahudiler, Allah'ın maymunlara ve domuzlara dönüştürdüğü Yahudilerdir. Sadece en kötü insanlar kalacak, toprak onları almayacak, kusacak ve bunlar, maymunlarla ve domuzlarla yani Allah'ın maymun ve domuza dönüştürdüğü Yahudilerle birlikte yakılacaklar. En kötü insanların kimler olduğunu biliyor musunuz? Siyonist işgalci ile ilişkilerini normalleştirenler ve başkentlerini Siyonist işgalciye açanlar. En kötü insanların kimler olduğunu biliyor musunuz? Siyonist işgalciyle güvenlik koordinasyonunu sürdürenler, ribattan kaçanlar (örneğin İsrail'e karşı sınırda, en ön safta savaşmaktan kaçanlar), halkımızın direncini çökertmek isteyenler, Gazze'ye ve Filistin'e komplo kuranlar. İşte burada biz, Siyonist işgalciyle normalleşmeye kalkışanlara bir mesaj gönderiyoruz. İşgal ile normalleşmeye son verin. İşgali normalleştirerek, işgalcinin Filistinlilere karşı daha fazla suç işlemesi için işgalciyi cesaretlendiriyorsunuz. Biz diyoruz ki, Yahudiler ve Siyonistler bizim düşmanımızdır. Yahudiler ve Siyonistler, Arap ulusunun ve İslam ümmetinin düşmanıdırlar…"

Ilımlı İslamcılık ideolojisi için örnek gösterilebilecek bir kişi olan, Hamas gibi radikal İslamcı hareketleri eleştirmesiyle bilinen, Mısır'daki El-Ezher Üniversitesi'nden

İslam hukuku profesörü Ahmet Mahmut Karima, 2019'da, Hamas'ın üyeleri arasında, en az 1200 kişinin dolar milyoneri olduğunu belirtmiştir.

Filistinlilerin yaşam standardının, İsrail'den kaynaklı düşük olduğu iddiası büyük bir safsatadır. Filistinli örgütler ve Filistinli iktidar seçkinleri dışında, Filistinlilerin refahının düşük olmasının müsebbibi aranmaktaysa, akla Arap devletleri ve 1979 İslam Devrimi sonrası İran gelmelidir. Özellikle Gazze Şeridi'nde Hamas'a ve Filistin İslami Cihat'a İran'ın verdiği silah desteği, Gazze Şeridi halkına yoksulluk ve acı getirmiştir. Bu bağlamda, Khaled Abu Toameh'nin 12 Mayıs 2021'deki yazısından şu sözlerini hatırlatmak isabetli olur (Khaled Abu Toameh, 12.05.2021):

"Birkaç yıl öncesine kadar, Filistin İslami Cihat (FİC), Hamas ve diğer Gazze merkezli terörist gruplar, İran'dan doğrudan roket ve diğer silahları alıyorlar ve bunları, deniz yoluyla ya da Gazze Şeridi ile Mısır sınırından kaçak olarak Gazze'ye sokuyorlardı. Ancak İsrail istihbarat kaynaklarının edindiği bilgiye göre, bu terörist gruplar, birkaç yıldır, kullandıkları İran roketleri ve diğer silahlardan edindikleri tecrübeyle, kendi versiyonlarını geliştirmeye başladılar. Son 15 yıldır, İran, Hamas ve FİC'in başlıca silah tedarikçisidir. En önemli kaçakçılık rotası, İran'dan Sudan'a, Sudan'dan Mısır'a, Sina Yarımadası'na ve oradan da Gazze Şeridi'ne olan rotadır. Getirilen silahlar arasında uzun menzilli roketler, havan topları, tanksavar füzeler, tonlarca patlayıcı ve patlayıcı üretimi için gerekli hammaddeler vardır. Geçen yıl, İran Ruhani Lideri Ayetullah Ali Hamaney, ülkesinin Filistinli terörist gruplara silah sağladığını ilk kez kabul etti. Internet üzerinden yaptığı konuşmada, Hamaney 'İran, Filistinli savaşçıların tek sorununun silahlara erişim eksikliği olduğunu fark ettik.' dedi. Hamaney, 'İlahi rehberlik ve yardım sayesinde, Filistin'de güç dengesini dönüştürmeyi planladık ve bugün Gazze Şeridi, Siyonist düşmanın saldırganlığına karşı durabilir hale geldi ve Siyonist düşmanı yenebilir güce ulaştı.' dedi. Hamaney, İran'ın Gazze Şeridi'ne roket, füze ve tonlarca patlayıcı göndermesinin nedenini şöyle anlatmaya devam etti: 'Siyonist rejim, bölgede ölümcül, kanserli bir tümör. Kuşkusuz ki, bu tümör, kökünden sökülüp atılacak, yok edilecektir.' Hamaney'in ülkesinin Filistinli terörist gruplara silah sağladığını kabul etmesi, Tahran'daki mollaların yıllardır Batı'ya nasıl yalan söylediklerini gösteriyor."

Gazze Şeridi'ndeki yoksulluğun nedeni Hamas seçkinlerdir. Hamas liderlerinin kendi aile üyelerine ve Filistinlilere reva gördükleri yaşam farklıdır. Gazzeli Filistinlilerin çıkarına olan, Gazze Şeridi'nde Hamas yönetiminin sona ermesidir.

4. BÜYÜK DÖNÜŞ YÜRÜYÜŞÜ'NÜN NİTELİĞİ

Başını Hamas'ın çektiği, Gazze Şeridi'ndeki Filistinli örgütlerin 6 hafta olarak planladıkları, her cuma olmak üzere, 30 Mart Toprak Günü dolayısıyla 30 Mart 2018'de başlayıp, 15 Mayıs Nakba Günü dolayısıyla 15 Mayıs 2018'e

kadar sürmesi hedeflenen, İsrail sınırına gidip, sınırı aşma eylemlerini içeren Büyük Dönüş Yürüyüşü 42 hafta sürmüştür. Hamas yöneticileri, sınır kalkıncaya kadar eylemlerin devam edeceğini söylemişlerse de, eylemlere katılım beklenen düzeyde olmamıştır. Örneğin, 3. haftada (13 Nisan 2018) eyleme 10 bin kişi, 4. haftada (20 Nisan 2018) eyleme sadece 3 bin kişi katılmıştır. Eylemlere katılan Filistinli sayısı 65 bin kadar olmuştur. Şiddetin en yüksek düzeyde olduğu 14 Mayıs 2018'de, 62 Filistinli sınırda ölmüştür. Ölen 62 kişiden 50'si Hamas militanıdır. Eylemler barışçıl eylemler değildir (Israel Ministry of Foreign Affairs, 27.03.2019).

Gazze Şeridi sınırında, militanlar, İsrail askerlerine taş ve el bombası atmışlardır. Her cuma yürüyüşünün akşamında, Gazze Şeridi'nden İsrail'e füzeler atılmıştır (Israel Ministry of Foreign Affairs, 06.04.2018). İsraillileri öldürmeye dönük atılan füze sayısı 1300'dür. Bubi tuzaklı patlayıcıların kullanıldığı eylemlerde, militanlar, sınırda lastik yakmışlar ve İsrail askerlerini kaçırmaya kalkışmışlardır. İsrail askerlerini kaçırıp, İsrail hapishanelerindeki teröristlerle takas yapmayı amaçlayan militanlar, İsrail askerlerinin nöbet tuttuğu yerlere, sabotaj ve bombalama yapmışlardır. Eylemlerde kullanılan yanıcı maddeler nedeniyle, İsrail'de 2000 farklı yerde yangın çıkmış, 2700 dönümü ormanlık arazi olmak üzere, 8500 dönüm alan yanmış, havanın kirlenmesi bir yana, bitkiler ve hayvanlar ölmüştür. Gazze Şeridi sınırına yakın yerlerde oturan Yahudiler, haftalarca sığınaklarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Büyük Dönüş Yürüyüşü'nde ölen toplam Filistinli sayısı Hamas tarafından 270 ve yaralanan eylemci sayısı 30 bin olarak açıklanmıştır. Ancak bu rakamların abartılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Farklı kaynaklardan doğrulanan bilgiye göre, ölü sayısı 183 ve yaralı sayısı 6 bin civarındadır (Nick Cumming-Bruce, 18.03.2019).

Hamas yönetiminin, oyun bahçesinde veya okulda bulunmaları gereken saatte çocukları İsrail sınırına götürüp, kanlı çocuk fotoğrafı çekmek için uğraş vermesi, engelli Filistinlileri sınıra taşıması ve arbede içinde yere düşen engelli Filistinlilerin görüntülerini dünyaya servis edip, İsrail sanki savaş suçu işliyormuş gibi göstermesi, Hamas'ın terör örgütü olduğunun delilleri olmakla birlikte, Büyük Dönüş Yürüyüşü için barışçıl eylem demenin yanlış olduğunu ortaya koymaktadır (ITIC, 15.03.2018). Hamas sadece İsrailli sivilleri hedef aldığı için değil, Gazze halkını terör eylemlerine alet ettiği için de insanlığa karşı suç işlemektedir. Hamas'ın insan bedenleri üzerinden sahneye koyduğu kanlı oyununu tekrar tekrar oynamasına izin vermek, insan hakları örgütlerinin bir kısmının Hamas'ı özgürlük savaşçısı olarak görmek isteği, ancak yüksek düzeyde antisemitizm ile açıklanabilir.

Anna Geifman'ın 7 Ağustos 2014'te yazmış olduğu "Filistinli Çocukları Kim Öldürüyor?" başlıklı yazısının, aradan geçen yıllara rağmen eskimemiş olması ve Hamas'ın çocukları terör eylemlerinde kullanmayı dünyanın gözleri önünde sürdürüyor

olması, insanlık adına utanç verici ve çok can yakıcıdır. Anna Geifman şöyle demiştir (Anna Geifman, 07.08.2014):

"Bugünkü Filistinli çocukları, 1945'te Nazilerin Sovyet tanklarını havaya uçurmaları için, ellerine bombalar tutuşturdukları Hitler Gençliği'nin 12 yaşındaki üyelerine benzetmek isabetli bir karşılaştırma olur mu? Hamas, çocukları intihar saldırılarında kullanıyor ve pek çok başka terör eyleminde çocuklardan faydalanıyor. Bunun karşılığı, bazen çocuklara para veriyor veya çocukların ailelerine ödeme yapma taahhüdünde bulunuyor. Hamas, Gazze'deki okulları ve anaokullarını füze depolama ve fırlatma yerleri olarak kullanıyor. Çocuklara ait mekanlar, teröristleri İsrail ateşinden koruyor. 15 saniyelik bir video, erkek çocukların yetişkin erkekleri İsrailli keskin nişancıların taramalarından nasıl korumaya zorlandıklarını gösteriyor. Arap kaynakları bile, İslamcıların, çocuklara acımadan, çocukları canlı kalkanlar olarak kullandıklarından ve çocukların arkalarına saklandıklarından şikayet ediyorlar. Hamas'ın kontrolündeki Gazze Şeridi'nde, kanlı olayların filminin çekildiği, Pallywood denilebilecek, medyada yer almak üzere hazırlanan, İsrail'in sivilleri hedef aldığına ve insanlığa karşı suç işlediğine tanıklık iddiası taşıyan içerik üretiminin yapıldığı geniş bir iletişim ağı var. Siyonist ajanlar (!) kansere neden olan yiyecekleri yaymakla (!), havayı ve suyu zehirlemekle (!) suçlanıyorlar. İsrailliler, Filistinli gençleri zayıflatmak (!) ve yok etmek (!) amacıyla, giyen kişinin felç olmasına neden olan spor ayakkabı satmak (!) ve AIDS'i yaymakla (!) suçlanıyorlar. İsrail'in Filistinlilere karşı, kas kasılması, titreme veya kusma etkisi yaratan, uranyum ve sinir gazı kullandığına dair video klipler hazırlanıyor. İsrail'in Filistinli mahkumlar üzerinde, Nazi benzeri deneyler yaptığı söyleniyor. Kamera çekimi için, İsrail askerlerinin Filistinli mahkûmlara güya tecavüz ettiklerine dair tecavüz sahneleri canlandırılıyor.

Hamas'ın barış isteyen bir örgüt olmadığı ve eylemlerinin terörist eylemler olduğu gerçeğine rağmen, dünyanın gözleri önünde, insanlığa karşı suç işleyebilmesi, Hamas'a verilen maddi ve manevi destek sayesinde mümkün olmaktadır. Özellikle İslam dünyasından siyasetçilerin, Hamas'a verdikleri desteği meşrulaştırmak için, 'barış' veya 'özgürlük' gibi kavramların içini boşaltmaları, Hamas'ın terör eylemlerini 'barışçıl eylem' adı altında devam ettirmesine imkan sağlamaktadır.

5. SONUÇ

Başını Hamas'ın çektiği, Gazze Şeridi'ndeki Filistinli örgütlerin 6 hafta olarak planladıkları, her cuma olmak üzere, 30 Mart Toprak Günü dolayısıyla 30 Mart 2018'de başlayıp, 15 Mayıs Nakba Günü dolayısıyla 15 Mayıs 2018'e kadar sürmesi hedeflenen, İsrail sınırına gidip, sınırı aşma eylemlerini içeren Büyük Dönüş Yürüyüşü barışçıl bir eylem değildir. Bu eylem barışçıl bir eylem değilken, eylemi barışçıl eylemmiş gibi sunmak, yıllardır Hamas diktatörlüğü altında yaşayan, Hamas'ın rehinesi sayılabilecek Gazzelilere büyük haksızlıktır. Özellikle de Gazzeli çocuklara karşı büyük sorumsuzluktur. Nitekim çocuklar sınıra götürülmüş ve çocukların hayatı tehlikeye atılmıştır.

Hamas'ın barış isteyen bir örgüt olmadığı ve eylemlerinin terörist eylemler olduğu gerçeğine rağmen, dünyanın gözleri önünde, insanlığa karşı suç işleyebilmesi, Hamas'a verilen maddi ve manevi destek sayesinde mümkün olmaktadır. Özellikle İslam dünyasından siyasetçilerin, Hamas'a verdikleri desteği meşrulaştırmak için, 'barış' veya 'özgürlük' gibi kavramların içini boşaltmaları, Hamas'ın terör eylemlerini 'barışçıl eylem' adı altında devam ettirmesine imkan sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

ADL, "Hamas in Their Own Words", https://www.adl.org/, 02.05.2011.

CUMMING-BRUCE, Nick, "U.N. Panel Urges Investigation into Israeli Shootings at Gaza Border a Year Ago", *The New York Times*, 18.03.2019.

FRANTZMAN, Seth J., "Why Are Israelis Held in Gaza Ignored Amid Syria Prisoner Exchange?", *The Jerusalem Post*, 21.02.2021.

GEIFMAN, Anna, "Who is killing Palestinian children?", *The Jerusalem Post*, 07.08.2014.

GOLDHAGEN, Daniel Jonah, *The Devil That Never Dies: The Rise and Threat of Global Antisemitism*, Back Bay Books, New York, 2016.

HAMAS, "A Document of General Principles and Policies", https://hamas.ps/en, 01.05.2017.

ISRAEL MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, "Hamas Launches Confrontation Campaign on Israel's Border", https://mfa.gov.il/, 06.04.2018.

ISRAEL MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, "One Year of the 'March of Return' on the Gaza Strip Border: Statistics of Violence", https://mfa.gov.il/, 27.03.2019.

LIEBER, Dov, "Senior Hamas Leader: Quran Tells Us to Drive Jews out of Palestine Entirety", *The Times of Israel*, 16.03.2017.

MEMO, "Qatar Pays $ 100 Each to 100,000 Poor Families in Gaza", https://www.middleeastmonitor.com/, 01.04.2020.

SHRAGAI, Nadav, "The Terrorists You Free Today Will Return to Murdering Jews", *Israel Hayom*, 23.06.2020.

TAWIL, Bassam, "How Hamas Leaders Fool Palestinians?", https://www.gatestoneinstitute.org/, 25.05.2019.

TEPPER, Greg, "Hamas Leader Prays for Annihilation of Jews, Americans", *The Times of Israel*, 20.08.2012.

THE COORDINATION FORUM FOR COUNTERING ANTISEMITISM (CFCA), "Former Hamas Minister Calls Jews 'Most Despicable and Contemptible Nation'", https://antisemitism.org.il/, 26.04.2011.

THE MEIR AMIT INTELLIGENCE AND TERRORISM INFORMATION CENTER (ITIC), "Preparations for the 'Great Return March'-Update", https://www.terrorism-info.org.il/, 15.03.2018.

THE MEIR AMIT INTELLIGENCE AND TERRORISM INFORMATION CENTER (ITIC), "A Senior Hamas Figure Delivers A Speech Replete with Anti-Semitic Motifs - Yet Another Expression of Hamas's Long Standing Tradition of Anti-Semitism", https://www.terrorism-info.org.il/, 20.12.2018.

TOAMEH, Khaled Abu, "Iran's Proxy War Against Israel", https://www.gatestoneinstitute.org/, 12.05.2021.

ABD'DEKİ İSRAİL LOBİSİ VE ANTİSEMİTİZM

The Israeli Lobby in the USA and Antisemitism

Doç. Dr. Diren ÇAKMAK

Hitit Üniversitesi, İİBF, İktisat, ORCID ID:0000-0002-2024-7831

ÖZET

ABD siyasal hayatında lobicilik meşru bir faaliyettir. ABD Kongresi'nde lobicilik yapan pek çok etnik grup vardır. Ermeni lobisi, Küba lobisi, Yunan lobisi, Arap lobisi gibi lobiler etkili lobilerdendir. Ancak İsrail lobisi, şeytanlaştırılan tek lobidir. İsrail lobisinin etkisinin abartılmasının nedeni antisemitizmdir. ABD'nin dış politikasına Arap lobisi tarafından yön verildiği gerçeğinin üzerini örtmek için, İsrail lobisinin güçlü olduğu safsatası üretilmektedir. İsrail lobisinin ABD politikaları üzerindeki etkisi, Ortadoğu'da üretilen komplo teorilerinde iddia edildiği kadar güçlü değildir. ABD'nin ulusal çıkarlarına aykırı olup, İsrail'in ulusal çıkarlarının lehinde tek bir kararın ABD Kongresi'nde kabul edildiği söylenemez. İki devletin ulusal çıkarlarının Ortadoğu'da çoğunlukla örtüşmesinden hareketle, ABD'nin İsrail güdümünde bir devlet olduğunu öne sürmek antisemitizmden kaynaklıdır. Çalışmada ABD'deki İsrail lobisinin gücünün nasıl abartıldığı anlatılmaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İsrail lobisinin gücünü abartan kişilerden örneklere yer verilmekte, ikinci bölümde Arap lobisinin ve Arapçıların faaliyetleri anlatılmakta, üçüncü bölümde İsrail lobisinin gücü değerlendirilmektedir. Çalışma, İsrail lobisinin gücünü abartmanın antisemitizm olduğunu ortaya koyduğu için özgün bir çalışmadır.

Anahtar Sözcükler: İsrail Lobisi, İsrail, ABD, Arapçılar, Antisemitizm.

ABSTRACT

Lobbying is a legitimate activitiy in the USA's political life. There are many ethnic groups that lobby in the USA Congress. Lobbies such as the Armenian lobby, Cuban lobby, Greek lobby, Arab lobby are among the effective lobbies. But the Israel lobby is the only lobby that is demonized. The reason why the influence of the Israel lobby is exaggerated is antisemitism. In order to cover up the fact that the USA's foreign policy is guided by the Arab lobby, the fallacy that the Israel lobby is strong is produced. The influence of the Israel lobby on the USA's policies is not as strong as claimed in the conspiracy theories produced in the Middle East. It can not be said that a single decision that is against the national interest of the USA and in favor of Israel's national interest has been adopted by the USA Congress. Considering that the national interests of the two states mostly overlap in the Middle East, claiming that the USA is a state under the control of Israel is due to antisemitism. In the study it is explained how the power of the Israel lobby in the USA is exaggerated. The study consists of three parts. In the

first part, examples for people who exaggerate the power of the Israel lobby are given, in the second part, the activities of the Arab lobby and Arabists are explained and in the third part, the power of the Israel lobby is evaluated. The study is an original study as it reveals that exaggerating the power of the Israel lobby is antisemitism.

Keywords: Israeli lobby, Israel, USA, Arabists, Antisemitism.

1. GİRİŞ

ABD siyasal hayatında lobicilik meşru bir faaliyettir. ABD Kongresi'nde lobicilik yapan pek çok etnik grup vardır. Ermeni lobisi, Küba lobisi, Yunan lobisi, Arap lobisi gibi lobiler etkili lobilerdendir. Ancak İsrail lobisi, şeytanlaştırılan tek lobidir. İsrail lobisinin etkisinin abartılmasının nedeni antisemitizmdir.

Çalışmada ABD'deki İsrail lobisinin gücünün nasıl abartıldığı anlatılacaktır. Çalışma üç bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde, İsrail lobisinin gücünü abartan kişilerden örneklere yer verilecek, ikinci bölümde Arap lobisinin ve Arapçıların faaliyetleri anlatılacak ve üçüncü bölümde İsrail lobisinin gücü değerlendirilecektir. Çalışma, İsrail lobisinin gücünü abartmanın antisemitizm olduğunu ortaya koyması bakımından özgün bir çalışmadır.

2. İSRAİL LOBİSİNİN GÜCÜNÜ ABARTAN KİŞİLERDEN ÖRNEKLER

ABD Kongresi'nde İsrail lobisinin etkisini abartan ilk kişilerden birisi, ABD'li senatör, Demokrat Partili James William Fulbright'tır (1905-1995). James William Fulbright, 1963'te, ABD yurttaşı Yahudilerin örgütlenerek, İsrail lehine, Amerikan dış politikasını etkilediklerini öne sürmüştür (Natan Aridan, 2019:134). Bu iddia üzerine, bir araştırma komisyonu oluşturulmuştur. Hem Yahudi Ajansı hem de orijinal adıyla American Israel Public Affairs Committee (AIPAC) olan Amerikan İsrail Kamu İşleri Komitesi faaliyetleri incelemeye alınmış, ancak James William Fulbright'ın iddiası boşa çıkmıştır. Çünkü ABD mevzuatına aykırı herhangi bir girişim tespit edilememiştir.

James William Fulbright'ın iddiasının aynısını öne süren bir başka ABD'li siyasetçi olarak, Arap devletlerinin çıkarlarını savunmasıyla bilinen Cumhuriyetçi Parti'den Paul Augustus Findley'i (1921-2019) anmak gerekir. 1982'de Temsilciler Meclisi'ne yeniden seçilemeyince, seçilmemesinin nedenini, İsrail lobisine bağlamış ve orijinal adı "Anti-Israel Council for the National Interest" olan "Ulusal Çıkar için İsrail Karşıtı Konsey" adında bir örgüt kurmuştur (Mitchell G. Bard, 2007:218). Paul Augustus Findley'in yeniden seçilmemesinin nedeni, Illinois'te seçildiği bölgedeki yüksek işsizliktir. Paul Augustus Findley, 1983 yılında, 241 ABD askerinin ölümüne neden olan Lübnan'daki bombalı saldırıdan dolayı İsrail'i suçlamıştır. Belirtmek gerekir ki, bombalı saldırı, Beyrut'ta gerçekleşmiştir. Hizbullah'ın gerçekleştirdiği tahmin edilen saldırıda, İran ve Suriye'nin de rolü olduğu

sanılmaktadır. Paul Augustus Findley, İsrail'in 1982'de terörle mücadele kapsamında Lübnan'a girmesini, büyük bir macera olarak nitelendirmiş ve bunun bedelini ABD askerlerinin canlarıyla ödediğini öne sürmüştür. Paul Augustus Findley'e göre, İsrail lobisi sadece ABD'li siyasetçiler üzerinde değil, yanı sıra gazeteciler, akademisyenler, topluluk liderleri gibi pek çok farklı kesimin üzerinde etkilidir. Paul Augustus Findley'nin İsrail lobisine dair görüşlerinin, komplocu antisemitizm için tipik örnek oluşturduğunun altını çizmek gerekir.

20. yüzyıl ABD'sinde, James William Fulbright ve Paul Augustus Findley'in İsrail lobisini şeytanlaştırıcı üslubuna, 21. yüzyıl ABD'sinde de rastlamak mümkündür. Örneğin, ABD Temsilciler Meclisi üyesi olan Filistinli Arap kökenli Rashida Tlaib (1976-…), ABD Temsilciler Meclisi'ne seçilen ilk başörtülü milletvekili olan Somali asıllı İlhan Omar (1982-…) ve ABD Temsilciler Meclisi üyesi olan Latin Amerika kökenli ve radikal solcu kimliğiyle öne çıkan Alexandria Ocasio-Cortez (1989-…) ilk akla gelen isimlerdir. Üç milletvekilinin komplocu antisemitizm için örnek teşkil eden açıklamalarının bulunmasının yanı sıra, Rashida Tlaib'in Arap antisemitizmi, İlhan Omar'ın İslamcı antisemitizm ve Alexandria Ocasio-Cortez'in sosyalist antisemitizm için örnek teşkil eden beyanları vardır.

İsrail lobisini şeytanlaştıranların çoğunlukla dikkat çektikleri, ABD'nin İsrail'den çok fazla askeri yardım aldığıdır. Bu iddiaya açıklık getirmek isabetli olur. Tarihsel süreç içinde, dünyadaki pek çok devlet, ABD yardımından faydalanmıştır. Örnek vermek gerekirse, 2017'de, ABD, Irak'a toplamda 5,3 milyar $ yardımda bulunmuştur. Bunun 4,7 milyar $ kadar olan kısmı askeri yardımdır. Aynı yıl, İsrail'in ABD'den aldığı yardımın 3,1 milyar $ olduğu akla geldiğinde, bir Arap devleti olan Irak'ın İsrail'den daha fazla yardım aldığını tespit etmek mümkündür. ABD, aynı yıl, sadece Irak'a değil, diğer Arap devletlerine de askeri yardımda bulunmuştur. 2017'de, Mısır 1,1 milyar $ ve Ürdün 0,5 milyar $ ABD yardımı almıştır. Afganistan'ın, 2017'de, ABD'den 5,1 milyar $ yardım aldığı bilinmektedir (Natan Aridan, 2019:139). 1981'de, Suudi Arabistan ile ABD, 8 milyar $ tutarında askeri yardım anlaşması imzalamıştır. Eğer İsrail lobisi sanıldığı kadar güçlü olmuş olsaydı, İsrail ile barış yapmamış Arap devletlerinin ABD'den yardım almaması beklenirdi. Şu halde, İsrail'in ABD'den aldığı yardımı işaret edip, başka devletlerin aldıklarını görmezden gelmenin bir tek nedeni olabilir: Antisemitizm.

3. ABD'DEKİ ARAP LOBİSİ VE ARAPÇILAR

ABD'nin dış politikasını belirleyen bir lobiden bahsedilecekse, bu lobi ancak 'Arap Lobisi' olabilir. Mitchell Bard'ın 2010'da yayımlanan "Arap Lobisi: Amerika'nın Ortadoğu'daki Çıkarlarını Baltalayan Görünmez İttifak" isimli kitabında belirttiği üzere; Amerikan değerlerini paylaşmayan, özellikle ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarına zarar veren, insan hakkı ihlalleriyle ve antidemokratik rejimleriyle, ABD'nin müttefiki olma ayrıcalığını yaşamaya layık olmayan Arap devletlerine,

ABD'nin gösterdiği orantısız ilgi, ABD'ye zarar vermektedir. ABD'nin petrol bağımlılığını besleyen, sürekli ABD'den daha gelişmiş silahlar elde etmeye çalışan ve Ortadoğu'nun tek demokratik ülkesi olan İsrail ile ilgili ABD'nin kararları üzerinde vesayet kuran Arap devletleri; İslam dünyasında antisemitizmin yayılması için, bir yandan İslam ülkelerindeki düşünce kuruluşları üzerinde, istediği içeriklerin üretilmesine dönük nüfuz oluştururken, diğer yandan, İslam ülkelerindeki üniversitelerde, İsrail düşmanı araştırmacıların yetişmesi için imkanlarını seferber etmekte ve Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Endonezya, Malezya gibi Müslüman çoğunluklu Gayri-Arap nüfusa sahip ülkelerin sosyal bilimcilerini ve bürokratlarını devşirmekte, hem ABD'nin dış politikasında, hem de ABD'nin İslam ülkeleriyle ilişkilerinde belirleyici olmaktadır.

ABD'nin dış politika yapım sürecinde Arap lobisinin etkisinin yanı sıra, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndaki Arapçıların etkisinin de güçlü olduğuna dikkat çekmek gerekir. ABD'nin dış politika yapım sürecinde Arap lobisinin ve Arapçıların etkisinin sınırlandırılamamasını, Filistinli Sorunu çözümsüzlüğünün nedenleri arasında saymak doğru olur. 'Arapçı' derken kastedilen, Robert Kaplan'ın tanımladığı anlamda, egzotik kültürlere ilgi gösteren, seçkin zevklere sahip ve siyaseten naif olan klasik Arabistler değildir (Robert D. Kaplan, 1995). Mitchell Bard'ın kastettiği anlamda, Arapça bilmeyen ve Arap bölgesinde iki yıldan fazla zaman geçirmemiş, petrol şirketlerinin çıkarlarının gözeticisi olan, tipik örneğini Loy Henderson'ın (1892-1986) oluşturduğu diplomatlardır. Bu bağlamda, ABD Dışişleri Bakanlığı'nda Yakındoğu İşleri Bürosu direktörlüğü yapan Loy Henderson'ın, BM Paylaşım Planı'nı sabote etmeye çalıştığını ve Yahudilerin ulusal yurdunda kendi kaderlerini tayin haklarını ellerinden almaya çalıştığını hatırlamak gerekir (Mitchell Bard, 2010: 9).

ABD Dışişleri Bakanlığı'nda İsrail karşıtı politikaları destekleyen Arapçılar, ABD'nin İsrail'i desteklemesinin ABD ile Arap ve İslam dünyası arasındaki ilişkileri bozacağını öne sürmeleriyle ayırt edilirler. Arapçılar, Filistinli Sorunu'nu, Ortadoğu'daki bütün sorunların kökeni olarak tanımlarlar. ABD'nin İsrail üzerinde baskı kurması ve İsrail'i Arap devletlerinin beklentilerini karşılar biçimde davranmaya itmesi gerektiğini savunurlar. Petrol arzındaki istikrarı sağlamak için, özellikle petrol zengini Arap devletlerinin dış politikalarında İsrail'i sınırlandırıcı ve cezalandırıcı tutum içinde olmalarını meşrulaştırırlar. Soğuk Savaş yıllarında, Arap devletlerinin SSCB etkisine girebileceği ve Soğuk Savaş sonrasındaysa İslamcılığın radikalleşebileceği iddiasıyla, Arap devletlerine hatalarının bedelini ödetmemek gerektiğini düşünen Arapçılar, ABD'nin İslamcıları yatıştırıcı politikalar izlemesinden yana olurlar (Mitchell Bard, 2010: 10). Arapçıların bu yaklaşımının, ABD yurttaşı Hristiyan Araplar tarafından desteklendiğini belirtmek gerekir. Ayrıca Hristiyan Anti-Siyonistlerden Mennonitler ile Quakerler gibi mezheplerden olan ABD yurttaşlarının temsilcilerinin, ABD'nin İsrail ile ittifakını bozmaya ve yıpratmaya dönük örgütlenmelere destek vermelerinde, özellikle Arap Hristiyanların etkisinin yadsınamaz olduğu bir gerçektir (Mitchell Bard, 2010: 4).

Ilımlı veya radikal olsun, dünyadaki bütün İslamcıların ABD'nin politikalarından bağımsız olarak Batı düşmanı ve İsrail politikalarından bağımsız olarak İsrail düşmanı olduklarını gözlerden kaçırmak isteyen Arapçılar, ABD yurttaşlarına yönelik İslamcı terör eylemlerinin nedenini, ABD'nin İsrail'i desteklemesi çerçevesinde açıklayarak, ABD'nin İsrail'e desteğini sınırlandırmaya çalışırlar. İsraillilerin kendi çıkarlarını doğru tanımlayamadıkları iddiasıyla, İsraillileri kendi kendilerinden korumakla ABD'nin yükümlü olduğunu savunup, Arap devletlerinin çıkarlarının takipçiliğine sözde ulvi bir anlam yüklerler. Arapçılar, Arap devletlerinin korumacılığını yaparken, ABD ile Avrupa devletlerinin işbirliğini önemserler. Başta Birleşik Krallık ve Fransa gibi Arap bölgesini uzun yıllar sömürmüş oldukları için suçluluk mirası taşıyan Avrupa devletleri olmak üzere, Almanya ve AB'nin kurulması sonrasında AB ile birlikte, Arap devletlerinin çıkarlarını küresel ve bölgesel düzeyde gözeten ABD'li Arapçılar, AB dış politikasında kendini gösteren güçlü Arapçılığı, ABD tarafından İsrail'i memnun etmeyecek kararların alınmasında bahane olarak kullanırlar (Steven J. Rosen, 2010). ABD'li ve Avrupalı Arapçılar, Filistinli Sorunu'nun çözümüne dair, Ortadoğu'nun dinamikleriyle bağdaşmayan plan önerileriyle kendilerini gösterirler ve İsrail sanki ABD'nin veya AB'nin kolonisiymiş gibi İsrail'e daima 'ödevler listesi' hazırlarlar.

4. İSRAİL LOBİSİNİN GÜCÜNÜ DOĞRU TESPİT ETMEK

İsrail lobisinin ABD dış politikasına yön verdiği safsatasını dillendirenlerin kişisel tarihleri incelendiğinde, çoğunlukla Arapçılar ağı ile karşılaşılır ve bu şaşırtıcı değildir (Steven Emerson, 1985). ABD Dışişleri Bakanlığı'ndaki Arapçılar arasında Yahudiler olduğunu da belirtmek gerekir. Hatta Arapçı ABD'li Yahudilerin İsrail'e ödevler listesi hazırlamakta daha usta oldukları söylenebilir. Nitekim antisemitlerin zannettirmeye çalıştıklarının aksine, ABD nezdinde, İsrail lobisi zayıftır. İsrail lobisinin güçlendirilmesi gerekmektedir. İsrail lobisinin güçlendirilmesi sayesinde, Arap lobisinin gücü dengelenebilecektir. Böylece Filistinli Sorunu'nun adil biçimde çözülebilmesinin koşulları oluşabilecektir.

Arap lobisinin, ABD-İsrail ilişkilerinde dünya kamuoyunun gözünden kaçırmaya çalıştığı, İsrail ve/veya Yahudi lobisinin ABD dış politikasındaki etkisizliğine dair çok sayıda örnek gösterilebilir. Bu örnekler arasında, liste başında sayılabilecek olan, ABD Başkanı Harry Truman'a (1884-1972) arkadaşı Eddie Jacobson'ın (1891-1955) İsrail'i desteklemesi önerisinde bulunduğunda, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın (1880-1959) ve ABD Savunma Bakanı James Forrestal'ın (1892-1949) ABD'nin çıkarına olanın Arap devletlerinin yanında yer almak olduğunu söylemesi, Arap petrolünün ABD için önemini vurgulaması ve İsrail'i ABD'nin tanıması halinde Harry Truman'ın ikinci kez başkan seçilmemeyi göze alması gerektiğini vurgulamasıdır. Harry Truman, Arap petrolünü değil, adaleti gözetmiş ve İsrail'i tanımıştır.

İkinci bir örnek, Louis Brandeis'ın (1856-1941) ABD Başkanı Woodrow Wilson'a (1856-1924) Balfour Deklarasyonu'nu desteklemesini önerdiğinde, Woodrow Wilson'un en yakın danışmanı Edward House'un (1858-1938) bu desteğin ABD'nin çıkarına olmadığını söylemesi ve Balfour Deklarasyonu'nun ABD tarafından kabul edilmesine şiddetle karşı çıkmasıdır.

Üçüncü örnek, ABD'nin başarılı generallerinden olan, ABD Başkanı Dwight Eisenhower'ın (1890-1969) Süveyş Kanalı krizindeki İsrail'in güvenliğini tehdit eden İsrail karşıtı tutumudur. Süveyş Kanalı krizinden iki yıl sonra, yani 1958'de, Irak'taki askeri darbenin başka Arap devletlerine sıçrayabileceği endişesi duyan ABD'nin, Ortadoğu'da İsrail dışında, ABD ile ittifakına mutlak olarak güvenilebilecek başka bir devlet olmadığı gerçeğiyle yüzleşmesine rağmen, bir İsrail başbakanı, ABD'ye ancak 1964'te resmi ziyarette bulunabilmiştir. ABD'ye ilk resmi ziyarette bulunan İsrail Başbakanı Levi Eshkol'dur (1895-1965).

İsrail'in bir ABD başkanı tarafından ziyaret edildiği ilk tarih, İsrail'in kuruluşundan 26 yıl sonra olabilmiştir. İsrail'in kuruluşundan çeyrek asır sonra, 1974'te, ABD Başkanı Richard Nixon'ın (1913-1994) İsrail'i ziyaret etmesi, uzun yıllar boyunca, İsrail'in Arap devletleri tarafından yıkılabileceği görüşünün ABD'de hakim olduğunu göstermektedir. 1973'teki Arap-İsrail Savaşı sonrası, İsrail'in Ortadoğu'da kalıcı bir devlet olduğu anlaşılınca, ABD'den İsrail'e ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu, antisemitlerin ABD'nin dış politikasına İsrail lobisinin yön verdiğine dair safsatasının gülünçlüğünü en bariz biçimde ortaya koyan bir örnektir. Altını çizmek gerekir ki, 1994'te kurulan Filistinli Yönetimi, bağımsız bir devlet olmayıp, özerk yönetim olmasına rağmen, kuruluşundan sadece 4 yıl sonra, bir ABD başkanı tarafından ziyaret edilmiştir. Filistinli Yönetimi'ni ziyaret eden ilk ABD Başkanı Bill Clinton'dır (1946-…). Ziyaret 14 Aralık 1998 tarihinde gerçekleşmiştir. Şu halde, ABD'nin dış politikasına Arap lobisi tarafından yön verildiği gerçeğinin üzerini örtmek için, İsrail lobisinin güçlü olduğu safsatasının üretildiğini söylemek yanlış olmaz.

5. SONUÇ

ABD Kongresi'nde lobicilik yapan pek çok etnik grup vardır. Ancak İsrail lobisi, şeytanlaştırılan tek lobidir. İsrail lobisinin etkisinin abartılmasının nedeni antisemitizmdir. ABD'nin dış politikasına Arap lobisi ve Arapçılar tarafından yön verildiği gerçeğinin üzerini örtmek için, İsrail lobisinin güçlü olduğu safsatasının üretildiğini söylemek yanlış olmaz.

İsrail lobisinin ABD politikaları üzerindeki etkisi, Ortadoğu'da üretilen komplo teorilerinde iddia edildiği kadar güçlü değildir. ABD'nin ulusal çıkarlarına aykırı olup, İsrail'in ulusal çıkarlarının lehinde tek bir kararın ABD Kongresi'nde kabul edildiği söylenemez. İki devletin ulusal çıkarlarının

Ortadoğu'da çoğunlukla örtüşmesinden hareketle, ABD'nin İsrail güdümünde bir devlet olduğunu öne sürmek, antisemitizmden kaynaklıdır.

KAYNAKÇA

ARIDAN, Natan, "Israel Lobby", *Israel Studies*, vol. 24, no. 2, Summer 2019, pp. 128-143.

BARD, Mitchell G. , *Will Israel Survive?*, Palgrave Macmillan, New York, 2007.

BARD, Mitchell G. , *The Arab Lobby: The Invisible Alliance That Undermines America's Interests in the Middle East*, Broadside Books, New York, 2010.

BARD, Mitchell G. , "An Obscure Alliance Undermines U.S. Middle East Interests", *Middle East Quarterly*, vol. 17, no. 4, Fall 2010, pp. 3-15.

BEN-ZVI, Abraham, *The United States and Israel: The Limits of the Special Relationship*, Columbia University Press, New York, 1993.

EMERSON, Steven, *The American House of Saud: The Secret Petrodollar Connection*, Franklin Watts, New York, 1985.

KAPLAN, Robert D., *The Arabists: The Romance of an American Elite*, Free Press, New York, 1995.

ROSEN, Steven J., "The Arab Lobby: The European Component", *Middle East Quarterly*, vol. 17, no. 4, Fall 2010, pp. 17-32.

RYNHOLD, Jonathan, *The Arab-Israeli Conflict in American Political Culture*, Cambridge University Press, New York, 2015.

ENFLASYONUN KAMU DIŞ BORCUNA ETKİSİ: TÜRKİYE İÇİN YENİ AMPİRİK KANITLAR

Arş. Gör. Dr. Seher GÖKPINAR

Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü,
sehergokpinar@hitit.edu.tr - 0000-0003-0974-6151

ÖZET

Kamu dış borçlanması, hükümetlerin kamu sektörünün finansman ihtiyacını diğer ülkelerden, uluslararası finans kurumlarından ve ticari bankalardan kaynak temin ederek karşıladığı önemli mali araçlardan biridir. Gelişmekte olan ülkelerde enerji ithalatı, cari işlemler açıkları, bütçe açıkları, iç tasarruf yetersizliği, refinansman, borçların anapara ve faiz ödemeleri kamu sektörünün dış borçlanma ihtiyacını artırmaktadır. Dış borçlanma başlangıçta ülkeye kaynak aktarımı sağlasa da bu fonların etkin ve üretken alanlarda kullanılmaması ülkeleri döviz kuru şoklarına açık hale getirmektedir. Ayrıca kamu dış borcunun üretken faaliyetler yerine bütçe açıklarını kapatmak için kullanılması ekonomik büyümeyi sınırlamakta ve enflasyonist baskılara yol açmaktadır. Benzer şekilde, Türkiye'nin kronik yüksek enflasyon, cari açık ve istikrarsız büyümeden kaynaklanan yapısal ekonomik sorunları dış kaynakların etkili bir şekilde kullanımını zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kamu dış borç stoku ile enflasyon arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Bu amaçla çalışmada Türkiye'de 2006:Ç1-2023:Ç2 çeyrek dönemi için enflasyonun kamu dış borç stoku üzerindeki etkisi zaman serisi analizi teknikleri kullanılarak araştırılmıştır. Analizde gecikmesi dağıtılmış otoregresif model ve hata düzeltme modeli yöntemleri kullanılmıştır. Ampirik sonuçlara göre uzun dönemde Türkiye'de kamu dış borç stoku ile enflasyon, reel efektif döviz kuru ve ticari açıklık arasında pozitif bir ilişki, gayrisafi yurtiçi hasıla ile ise negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, sonuçlar enflasyonun kamu dış borcundaki artış üzerinde en yüksek etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Hata düzeltme modeli ise kısa dönemli sapmaların ortadan kalktığını ve uzun dönem denge düzeyine ulaşıldığını göstermiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye'nin kamu dış borçlarının sürdürülmesinde politika yapıcıların enflasyonu öncelikli bir sorun olarak ele alması gerektiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu Dış Borcu, Enflasyon, Zaman Serisi Analizi.

THE EFFECT OF INFLATION ON EXTERNAL PUBLIC DEBT: NEW EMPIRICAL EVIDENCE FOR TÜRKİYE

External public borrowing is one of the significant financial instruments through which governments meet the financing needs of the public sector by obtaining resources from other countries, international financial institutions and commercial banks. In developing countries, energy imports, current account deficits, budget deficits, insufficient domestic savings, refinancing, debt principal and interest payments increase the public sector's need for external borrowing. Although external borrowing initially transfers resources to the country, however, the inefficient and unproductive use of these funds make countries vulnerable to exchange rate shocks. Furthermore, the use of public external debt to cover budget deficits instead of productive activities restricts economic growth and leads to inflationary pressures. Similarly, Türkiye's chronic high inflation, current account deficit, and unstable growth stemming from

structural economic issues make it difficult to effectively utilize external resources. The aim of this study is to analyze the relationship between external public debt stock. For this purpose, the study investigated the effect of inflation on the public external debt stock in Türkiye for the period of 2006:Q1-2023:Q2 using time series analysis techniques. In the study is used by autoregressive distributed lag model and error correction model methods. According to the empirical results, a positive relationship between external public debt stock, inflation, real effective exchange rate, and trade openness, while a negative relationship with gross domestic product has been identified in the long term in Türkiye. Furthermore, the results have indicated that inflation has the highest impact on the increase of external public debt. The result of the error correction model has shown that short-term deviations have been eliminated, and the long-term equilibrium level has been reached. The findings have indicated that policymakers in Türkiye should prioritize addressing inflation in the sustainability of external public debt.

Keywords: External Public Debt, Inflation, Time Series Analysis.

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde enerji ithalatı, cari işlemler açığı, bütçe açığı, iç tasarruf yetersizliği, büyük ölçekli projelerin finansmanı, borçların anapara ve faiz ödemeleri döviz ihtiyacını artırmaktadır. Kamu kesimi döviz talebini karşılamak için diğer ülkelerden, ticari bankalardan, uluslararası finans kurumlarından ve çeşitli uluslararası kuruluşlardan borçlanmaktadır. Dış borçlanma, döviz ihtiyacını geçici olarak karşılamakta ve ülke ekonomine bir dış kaynak transferi sağlamaktadır. Dış borç ve makroekonomik göstergeler arasında güçlü ve girift bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde dış borcun yönetimi ve makroekonomik göstergelerle ilişkisi, ekonomi politikalarının başarısı ve ekonomik istikrarın sürdürülmesi açısından kritik bir role sahiptir.

Gelişmekte olan ülkelerde dış borç, ülkenin sosyoekonomik koşullarına ve uygulanacak borçlanma politikasına bağlı olarak fiyat istikrarını tersine çevirebilir ve ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir (Akan ve Kanca, 2015). Nitekim sermaye birikimindeki artış ve dış borçlar yoluyla ülkeye giren kaynakların tetiklediği ihracat artışı enflasyon üzerinde azaltıcı bir etki yaratabilmektedir (Karaş, 2022). Öte yandan fonlar, döviz getirisi sağlayacak yatırımlarda ve üretken alanlarda kullanılmadığında, ekonomik büyümeyi sınırlamakta ekonomi üzerinde enflasyonist baskılara yol açabilmektedir (Akan ve Kanca, 2015). Borç alınan fonların altyapı yatırımları için kullanılması durumunda, harcamaların talebi hızlı bir şekilde uyarmasına bağlı olarak, yatırımların üretime gecikmeli katkısı nedeniyle enflasyon tetiklenebilir (Ulusoy ve Küçükkale, 1994). Ayrıca, borç faizi ve anapara ödemeleri yurtiçi kaynakların dağılımını bozarak ekonomik büyümeyi ve hazinenin borç geri ödeme kabiliyetini zayıflatabilir. Bu durum ekonomiyi döviz kuru şoklarına karşı kırılgan hale getirmektedir.

Dış borç, büyüme ve enflasyon arasındaki ilişki pek çok çalışmada ele alınmıştır. Kamu borçlarıyla enflasyon arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Çalışmaların sonuçları ise, ülke örneğine, ampirik yöntemlere ve örneklemlerin zaman dilimine bağlı olarak farlılık göstermektedir. Spesifik olarak enflasyon ve kamu borcu arasındaki ilişkiyi araştıran, enflasyon ve kamu borcu arasında pozitif ilişki tespit eden çalışmalar arasında; Bildirici ve Ersin (2007), Ahmad vd. (2012), Ngerebo (2014), Nastansky ve Strohe (2015), Romero ve Marin (2017), Afonso ve Ibraimo'nın (2018) çalışmaları yer almaktadır. Enflasyon ve kamu borcu arasında negatif bir ilişkiye rastlayan çalışmalar arasında ise Wheeler (1999) ve Karaş'ın

(2022) çalışmaları bulunmaktadır. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde Türkiye örneğinde kamu dış borcunun enflasyona etkisini konu alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu kapsamda, bu çalışmada enflasyonun kamu dış borcu üzerindeki etkisi araştırılarak ampirik literatürün genişletilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada Türkiye'de 2006:Ç1-2023:Ç2 çeyrek dönemi için enflasyonun kamu dış borç stoku üzerindeki etkisi ARDL yöntemleriyle araştırılmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümde giriş ve ampirik literatürün kısa bir incelemesi sunulmaktadır. İkinci bölümde veri, model ve metodoloji tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde ampirik sonuçlar sunulmakta ve son olarak dördüncü bölümde çalışma, sonuç değerlendirmeleri ve politika önerileri ile sonlandırılmaktadır.

2. VERİ, METODOLOJİ VE AMPİRİK BULGULAR

2.1. Veri

Bu çalışmada, Türkiye'de 2006:Ç1-2023:Ç2 çeyrek dönemi için enflasyonun kamu dış borç stoku üzerindeki etkisi ARDL yöntemiyle analiz edilmektedir. Kullanılan veri setinin zaman aralığının belirlenmesinde verilerin ulaşılabilir olduğu yıllar etkili olmuştur. Çalışmanın veri seti ve kaynakları çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Veri ve Kaynaklar

Sembol	***Değişkenler***	***Kaynaklar***
lnEXDEPT	Kamu Dış Borç Stoku/GSYH	T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı
lnEXC	USD/TRY	EVDS
lnCPI	Enflasyon oranını (TÜFE)	EVDS
lnTO	Ticari açıklık oranı (ihracat+ithalat)/GSYH	EVDS
lnGDP	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	TÜİK

2.2. Metodoloji

Bu çalışmada enflasyonun kamu dış borç stoku üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Enflasyon serisine ilaveten, döviz kuru, GSYH ve ticari dışa açıklık serisi de modelde açıklayıcı değişken olarak yer almaktadır. Tüm serilerin doğal logaritması alınarak modele dahil edilmiştir. Modelin logaritma formunda gösterimi denklem (1)'de sunulmuştur:

$$lnEXDEPT_t = \beta_0 + \beta_1 lnCPI_t + \beta_2 lnEXC_t + \beta_3 lnTO_t + \beta_4 lnGDP_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Denklem (1)'de bağımlı değişken olarak yer alan lnEXDEPT kamu dış borç stokunun GSYH oranı, lnCPI enflasyon oranını (TÜFE), lnEXC döviz kurunu (USD/TRY) ve lnOP ticari dışa açıklık oranını (ihracat ve ithalat toplamının GSYH'ye oranı) temsil etmektedir. Analizde gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (ARDL) ve hata düzeltme modeli (ECM) yöntemleri kullanılmıştır. Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL yönteminin tercih edilmesinin nedeni zaman serisi analizi yöntemleri arasında önemli avantajlar sunmasıdır. Bu yöntemde tüm serilerin aynı derecede durağan olması gerekmemektedir. Bu kapsamda I(0) ve/veya I(1) içeren serilere uygulanabilmektedir. Denklem (1)'de sunulan modelin ARDL formu denklem (2)'de gösterilmiştir.

$$\Delta lnEXDEPT_t = \beta_0 + \sum_{k=1}^{m} \beta_{1,k}\, \Delta lnEXDEPT_{t-k} + \sum_{k=0}^{n} \beta_{2,k}\, \Delta lnEXC_{t-k} + \sum_{k=0}^{p} \beta_{3,k}\, \Delta lnCPI_{t-k} + \sum_{k=0}^{r} \beta_{4,k}\, \Delta lnTO_{t-k} + \sum_{k=0}^{s} \beta_{5,k}\, \Delta lnGDP_{t-k} + \alpha_1 lnEXDEPT_{t-1} + \alpha_2 lnEXC_{t-1} + \alpha_3 lnCPI_{t-1} + \alpha_4 lnTO_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Denklem (2)'de Δ fark operatörünü, β_0 sabit terimi ve ε_t hata terimini göstermektedir. Kısa dönem katsayı tahminleri α_1, α_2, α_3 ve α_4 uzun dönem katsayı tahminlerini ise β_1, β_2, β_3 ve β_4 sembolleri ile temsil edilmektedir. ARDL modelinde uzun dönem ilişki F istatistiği aracılığıyla seriler arasında eşbütünleşme olmadığını ifade eden sıfır hipotezi ve eşbütünleşmenin varlığını ifade eden alternatif hipotezleri ile sınanmaktadır. Başka bir ifadeyle sıfır hipotezi H_0: $\beta_1 = \beta_2 = \ldots = \beta_4 = 0$ (Eşbütünleşme yoktur) şeklinde kurulurken alternatif hipotez ise H_a: $\beta_1 \neq \beta_2 \neq \ldots \beta_k = 0$ (Eşbütünleşme vardır) şeklinde kurulmaktadır. Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığına, F testi istatistiğinin alt ve üst kritik değerlerle karşılaştırılmasıyla karar verilir. Hesaplanan F test istatistiği üst kritik değerin üzerinde olması durumda sıfır hipotezi reddedilerek bağımlı değişken ve bağımsız değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğuna karar verilmektedir. Seriler arasında uzun dönem ilişkinin tespit edilmesi halinde hata düzeltme modeli oluşturulmaktadır. Buna göre, denklem (2)'nin hata düzeltme modeline uyarlanmış hali (3) numaralı denklemde sunulmuştur.

$$\Delta lnEXDEPT_t = \beta_0 + \sum_{k=1}^{m} \beta_{1,k}\, \Delta lnEXDEPT_{t-k} + \sum_{k=0}^{n} \beta_{2,k}\, \Delta lnEXC_{t-k} + \sum_{k=0}^{p} \beta_{3,k}\, \Delta lnCPI_{t-k} + \sum_{k=0}^{r} \beta_{4,k}\, \Delta lnTO_{t-k} + \sum_{k=0}^{s} \beta_{5,k}\, \Delta lnGDP_{t-k} + \eta ECT_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

(3) numaralı denklem yer alan ETC_{t-1} hata düzeltme terimini ifade etmektedir. ETC_{t-1} katsayısının (η) yorumlanabilmesi için negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı olması gerekir. Bu katsayı kısa dönemde meydana gelen şokun uzun dönem denge değerine yakınsama hızını göstermektedir.

2.3. Ampirik Bulgular

Zaman serisi analizinde sahte regresyon sonuçlarından kaçınmak için birim kök testlerine başvurulmaktadır. Birim kök testinin sonuçları serilerin durağanlığı ve durağanlık derecesi konusunda bilgi vermektedir. Bu çalışmada birim kök sınaması ADF (Augmented Dickey–Fuller) ve PP (Phillips-Perron) testleri ile gerçekleştirilmiştir. Her iki testte aynı hipotezlerle sınanmaktadır. Çalışmanın analizinde "birim kök vardır" sıfır hipotezi (H0: α = 0) ve "birim kök yoktur" (Ha: α < 0) alternatif hipotezi test edilmektedir. Birim kök sınamasında karar, test istatistiği ile MacKinnon kritik değerleriyle karşılaştırılarak verilir. ADF-t istatistiği, MacKinnon kritik değerlerinden küçük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmektedir (Çağlayan ve Saçaklı, 2006; Demirbaş vd., 2009).

Çizelge 2: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler		***PP Birim Kök Testi***		***ADF Birim Kök Testi***	
		Düzey	***Birinci Fark***	***Düzey***	***Birinci Fark***
lnEXDEPT	*Sabit*	-0.6484 (***0.8521***)	-5.6895*** (***0.0000***)	-0.9011 (***0.7822***)	-5.6895*** ***(0.0000)***
	Sabit & Trendde	-2.5676	-5.6065***	-2.2920	-5.6065***

		(0.2961)	(***0.0001***)	***(0.4323)***	***(0.0001)***
lnCPI	*Sabit*	4.4837 ***(1.0000)***	-3.6217*** ***(0.0077)***	2.5933 ***1.0000***	-3.6124*** **(0.0079)**
	Sabit & Trendde	2.8865 ***(1.0000)***	-4.4308*** ***(0.0038)***	0.9204 ***(0.9998)***	-4.4489*** ***(0.0036)***
lnEXC	*Sabit*	3.8825 ***(1.0000)***	-6.4468*** ***(0.0000)***	2.9944 ***(1.0000)***	-6.4274*** ***(0.0000)***
	Sabit & Trendde	-0.2280 ***(0.9912)***	-7.5984*** ***(0.0000)***	-0.3567 ***(0.9873)***	-7.4729*** ***(0.0000)***
lnGDP	*Sabit*	4.1139 ***(1.0000)***	-5.3072*** ***(0.0000)***	5.3345 ***(1.0000)***	-2.7631* ***(0.0691)***
	Sabit & Trendde	2.5889 ***(1.0000)***	-6.5053*** ***(0.0000)***	3.0269 ***(1.0000)***	-3.7162** ***(0.0280)***
lnTO	*Sabit*	-2.3418 ***(0.1621)***	-11.4158 ***(0.0001)******	-2.4224 ***(0.1394)***	-11.2687*** ***(0.0001)***
	Sabit & Trendde	-3.4517* ***(0.0530)***	-11.3367*** ***(0.0000)***	-3.4517* ***(0.0530)***	-11.1784*** ***(0.0000)***

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Schwarz bilgi kriterleri kullanılmıştır.

ADF ve PP birim kök testlerinin sabit ve sabit-trendde alınan sonuçları çizelge 2'de gösterilmektedir. Test sonuçlarına göre serilerin farklı seviyelerde durağan hale geldiği görülmektedir. Her iki testte de sadece ticari açıklık serisi sabit ve sabit-trend değerlerinde durağan hale gelirken, diğer tüm seriler birinci farkları alındığında durağan hale gelmektedir. Test sonuçları değerlendirildiğinde modelin ARDL yöntemleri ile analiz edilmesinin uygun olduğuna karar verilmiştir. Bu nedenle ARDL yöntemi çerçevesinde modelde yer alan seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisine F istatistiğine göre karar verilmektedir. F-sınır testi için maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Uygun gecikme uzunluğuna LR, AIC, SC ve FPE bilgi kriterlerine göre karar verilmiş olup buna göre analizde gecikme uzunluğu 6 alınmıştır. ARDL modeli F istatistiği sonuçları çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3. ARDL Sınır Testi Sonuçları

	Optimal Gecikme Uzunluğu	***k***	***F istatistiği***	***Anlamlılık Seviyesi***	***Sınır Testi Kritik Değerleri***	
					I(0)	**I(1)**
ARDL Modeli	(6, 6, 3, 4, 2)	4	6.925721	%10 %5 %1	2.335 2.75 3.725	3.252 3.755 4.94

Çizelge 3'te sunulan F-istatistiği için kritik değerler %1 anlamlılık düzeyinde alt sınırda (3,725) ve üst sınırda (4,94) olarak hesaplanmıştır. Tahmin edilen F-istatistiği değeri yüzde 1 anlamlılık düzeyinde kritik üst sınır değerinden büyüktür. Buna göre, seçilen modeldeki değişkenler arasında %1 anlamlılık düzeyinde bir eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Çalışmanın devamında doğru katsayı tahminlerine ulaşabilmek için model tanısal testler aracılığıyla sınanmıştır. Tanısal test sonuçları çizelge 4'te sunulmuştur.

Çizelge 4. Tanısal Test İstatistikleri

Tanısal Testler	
R^2	0.996603
Düzeltilmiş R^2	0.994368
X^2_{BG}	0.7303 **(0.5748)**
X^2_{BPG}	32.12838 **(0.1543)**
Jarque-Bera	0.262911 **(0.876818)**
Ramsey Reset Testi	0.102061 **(0.7512)**

Not: X^2_{BG}, Breusch Godfrey LM otokorelasyon testi; X^2_{BPG}, Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testlerini göstermektedir.

Modelin sınaması Breusch-Pagan-Godfrey, Breusch Godfrey LM, Jarque-Bera ve Ramsey Reset testleriyle gerçekleştirilmiştir. Modelin normallik dağılımının araştırılmasında Jarque-Bera testi kullanılmış olup artıkların normal dağıldığını gösteren sıfır hipotezi kabul edilerek hata terimlerinin normal dağıldığı sonucuna varılmıştır. Modelde değişen varyans sorunu olup olmadığı Breusch-Pagan-Godfrey testi ile sınanmıştır. Test sonucunda modelin homoskedastik bir varyansa sahip olduğunu gösteren sıfır hipotezi reddedilemediğinden modelde değişen varyans sorunu yoktur. Modelde otokorelasyon sorunu ise Breusch Godfrey LM testiyle araştırılmış ve kalıntıların otokorelasyona sahip olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilememiştir. Bu nedenle modelde otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır. Modelde spesifikasyon sorunu Ramsey Reset testi ile araştırılmış olup modelin spesifikasyonunun doğruluğunu öne süren boş hipotezi kabul edilmiş ve model kurma hatası olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tanısal testlerde modelin kurulmasına ilişkin bir sorun olmadığına karar verilmesinin ardından kısa, uzun dönem katsayıları ve ECT_{t-1} katsayıları tahminlenmiş ve sonuçları çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5. ARDL testi sonuçları

Panel A. Uzun Dönem Katsayılar					
Bağımsız Değişkenler		***Katsayı***	***Standart Hata***	***t-İstatistiği***	***Olasılık Değeri***
lnCPI		1.499139***	0.449219	3.337212	0.0019
lnGDP		-1.051326***	0.212143	-4.955730	0.0000
lnEXC		0.542774***	0.091436	5.936128	0.0000
lnTO		0.271337**	0.122250	2.219526	0.0325
Sabit terim		15.39387	2.006385	7.672440	0.0000
Panel B. Kısa Dönem Katsayılar					
Bağımsız	*lnEXDEPT* (-1)	0.297493	0.136918	2.172783	0.0361
	lnEXDEPT (-2)	0.031007	0.122952	0.252187	0.8023
	lnEXDEPT (-3)	0.333792	0.135149	2.469810	0.0181
	lnEXDEPT (-4)	0.026679	0.126771	0.210453	0.8344
	lnEXDEPT (-5)	-0.316931	0.132921	-2.384358	0.0222

	lnEXDEPT (-6)	0.141419	0.102162	1.384265	0.1744
	lnCPI	0.370265	0.224183	1.651623	0.1069
	lnCPI (-1)	0.090674	0.265995	0.340886	0.7351
	lnCPI (-2)	-0.614033	0.268934	-2.283214	0.0281
	lnCPI (-3)	0.171030	0.230041	0.743476	0.4618
	lnCPI (-4)	0.155612	0.249479	0.623749	0.5365
	lnCPI (-5)	-0.135371	0.247345	-0.547298	0.5874
	lnCPI (-6)	0.691214	0.217481	3.178278	0.0029
	lnGDP	-0.561000	0.118558	-4.731871	0.0000
	lnGDP (-1)	-0.261167	0.113797	-2.295029	0.0273
	lnGDP (-2)	0.155065	0.141534	1.095601	0.2801
	lnGDP (-3)	0.155590	0.096130	1.618547	0.1138
	lnEXC	-0.050609	0.056885	-0.889674	0.3792
	lnEXC (-1)	0.097540	0.076713	1.271505	0.2113
	lnEXC (-2)	0.364220	0.078144	4.660880	0.0000
	lnEXC (-3)	0.218625	0.082933	2.636181	0.0121
	lnEXC (-4)	-0.365695	0.079721	-4.587179	0.0000
	lnTO	0.199958	0.061586	3.246802	0.0024
	lnTO (-1)	0.153992	0.065576	2.348316	0.0242
	lnTO (-2)	-0.221934	0.068930	-3.219718	0.0026
Sabit terim		7.489738	1.758697	4.258685	0.0001
F istatistiği ve olasılık değeri		445.8934 (0.000000)			
ECT_{t-1}		-0.486540	0.070953	-6.857259	0.0000

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir

Çizelge 5'te sunulan uzun dönem katsayı sonuçlarına göre kamu dış borç stoku ile enflasyon, reel efektif döviz kuru ve ticari dışa açıklık arasında istatistiki olarak anlamlı pozitif bir ilişki, gayrisafi yurtiçi hasıla ile ise istatistiki olarak anlamlı negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, sonuçlar enflasyonun kamu dış borcundaki artış üzerinde en yüksek etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Hata düzeltme modeli ise kısa dönemli sapmaların ortadan kalktığını ve iki çeyrek dönem sonra uzun dönem denge düzeyine ulaşıldığını göstermiştir. Katsayıların istikrarlılığını değerlendirebilmek için CUSUM ve CUSUMSQ testleri yapılmış bulgularına Görsel 1'de yer verilmiştir.

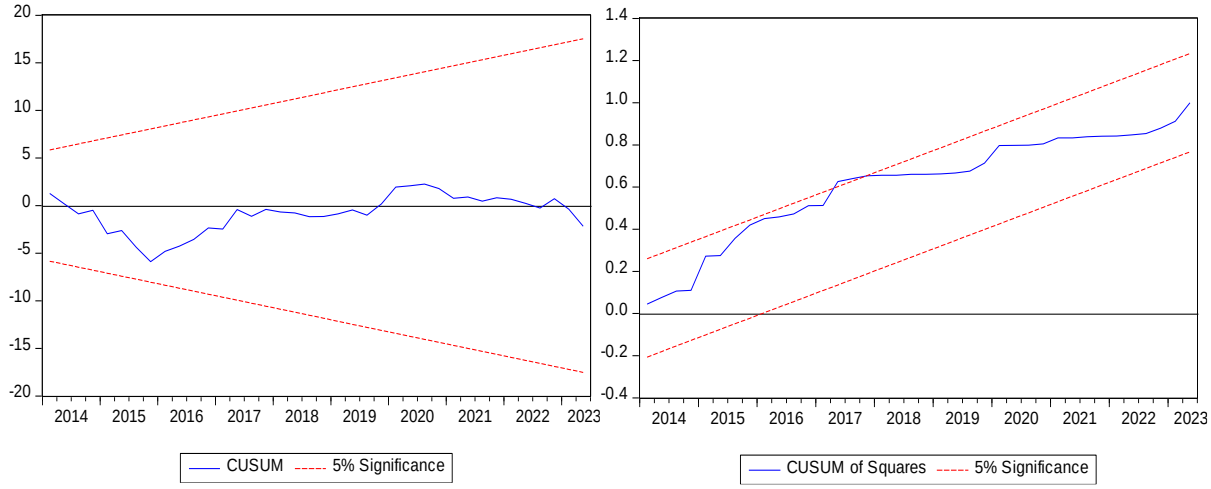

Görsel 1. CUSUM ve CUSUMSQ Test Sonuçları

Görsel 1'de yer alan CUSUM sonuçlarında gözlem değerlerinin % 5 anlamlılık düzeyinde kritik sınırlar içerisinde yer aldığı CUSUMSQ sonuçlarında ise küçük bir sapma dışında kritik sınırlar içerisinde yer aldığı gözlenmektedir. Buna göre, modelde yapısal bir kırılma olmadığı ve katsayıların istikrarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmanın finansmanında dış borçlanmaya önemli bir rol atfedilmektedir. Dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi, kaynakların etkin kullanımına, ekonomik ve finansal istikrarın korunmasına bağlıdır. Bu bakımdan iyi bir borç yönetim stratejisi borç geri ödeme riskini azalttığı gibi uzun vadeli ekonomik büyümede destekleyici ve enflasyonu baskılayıcı bir rol oynar. Türkiye'nin kronik yüksek enflasyon, cari açık ve istikrarsız büyümeden kaynaklanan yapısal ekonomik sorunları dış kaynakların etkili bir şekilde kullanımını zorlaştırmaktadır.

Literatürde enflasyonun kamu borçlarına etkisini araştıran çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmada Türkiye'de 2006:Ç1-2023:Ç2 çeyrek dönemi için enflasyonun kamu dış borç stoku üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Bu analiz kapsamında döviz kuru, GSYH ve ticari dışa açıklığın kamu dış borçları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Ampirik sonuçlar, uzun vadede daha yüksek enflasyon, reel efektif döviz kuru ve ticari dışa açıklığın Türkiye'de kamu dış borç stokunu artırdığını göstermiştir. Gayrisafi yurtiçi hasıla ise kamu dış borcunu azaltmaktadır. Ampirik bulgular enflasyonun kamu dış borcundaki artış üzerinde en yüksek etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç enflasyon ve kamu borcu arasında pozitif ilişki tespit eden; Bildirici ve Ersin (2007), Ahmad vd. (2012), Ngerebo (2014), Bilan ve Roman (2014), Nastansky ve Strohe (2015), Romero ve Marin (2017) ve Afonso ve Ibraimo'nın (2018) çalışmalarının sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Elde edilen bulgular, Türkiye'nin kamu dış borçlarının sürdürülmesinde politika yapıcıların enflasyonu öncelikli bir sorun olarak ele alması gerektiğini ortaya koymuştur. Türkiye'nin kronik cari açık sorunu dış borç artışına katkıda bulunmaktadır. Döviz kurunun kamu borç stokunu etkileme derecesi borçların boyutları ile yakın ilişkilidir. Bu bakımdan döviz kurunun kamu dış borçlarını artırıcı etkisi değerlendirildiğinde dış borç kaynaklarının ihracatı artıracak, doğrudan yabancı yatırımların

ülkeye çekilmesini kolaylaştıracak ve döviz fazlası yaratma potansiyeli olan alanlara yönlendirilmesi döviz kurunun dış borç üzerindeki etkisini azaltacaktır. Türkiye'nin mevcut ekonomik zorlukları göz önünde bulundurulduğunda, enflasyon-borç sorunuyla mücadelede ülkenin üretken kapasitesinin artırılması desteklenirken döviz kazancı, ekonomik büyüme ve fiyat istikrarını tesis edecek bir borç yönetimi stratejisi izlenmelidir.

KAYNAKÇA

Afonso, A., ve Ibraimo, Y. (2020). The macroeconomic effects of public debt: An empirical analysis of Mozambique. *Applied Economics*, 52(2), 212-226.

Ahmad, M. J., Sheikh, M. R., ve Tariq, K. (2012). Domestic Debt and Inflationary Effects: An Evidence from Pakistan. *International Journal of Humanities and Social Science*, *2*(18), 256–263.

Akan, Y.ve Kanca, O. (2015). Türkiye'de dış borçlanma, büyüme ve enflasyon ilişkisi: VAR yaklaşımı (1980-2013). *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *33*(3), 1-22.

Bildirici, M., ve Ersin, O. (2007). Domestic Debt, Inflation and Economic Crises: A Panel Co-integration Application to Emerging and Developed Economies. *Applied Econometrics and International Development*, 7(1), 31–47.

Çağlayan, E., ve Saçaklı, İ. (2006). Satın alma gücü paritesinin geçerliliğinin sıfır frekansta spektrum tahmincisine dayanan birim kök testleri ile incelenmesi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(1), 121-137.

Demirbaş, M., Türkay, H., ve Türkoğlu, M. (2009). Petrol fiyatlarındaki gelişmelerin Türkiye'nin cari açığı üzerine etkisinin analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(3), 289-299.

Dickey, D. ve Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root, Journal of American Statistical Association, 74, 427-431.

Dickey, D. ve Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. Econometrica, 49(4), 1057-1072.

Karaş, G. (2022). Türkiye'de Kamu Dış Borç Yüküne Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi (1974-2020). *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 9(29), 42-57.

Nastansky, A., ve Strohe, H. G. (2015). Public debt, money and consumer prices: a vector error correction model for Germany. *Econometrics. Ekonometria*, 1(47), 9-31.

Ngerebo, T. A. (2014). Domestic Debt Burden, Debt Overhang and Inflationary Pressure in Nigeria. *Journal of Empirical Economics*, 3(3), 172–183.

Peacock, M. S. (2003). State, money, catallaxy: Underlaboring for a chartalist theory of money. *Journal of Post Keynesian Economics*, 26(2), 205-225.

Perron, P. (1990). Testing for a unit root in a time series with a changing mean. *Journal of Business & Economic Statistics*, 8(2), 153-162.

Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16 (3), 289–326.

Phillips, P. C. B. ve Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biomètrika*, 75(2), 336-346.

Romero, J. P. B., ve Marin, K. L. (2017). Inflation and Public Debt. *Monetaria*, V(1), 39–94.

Ulusoy, A., ve Küçükkale, Y. (1994). Türkiye'de dış borçların iktisadi büyüme ve enflasyon üzerine etkisi: Granger nedensellik testi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 45-56.

Wheeler, M. (1999). The macroeconomic impacts of government debt: An empirical analysis of the 1980s and 1990s. *Atlantic Economic Journal*, 27, 273-284.